

Plattelands
Ontwikkelings
Programma
Regiebureau

Plattelands- ontwikkelings- programma voor Nederland 2014-2020 (POP3)

Europees Landbouwfonds voor
Plattelandontwikkeling; Europa
investeert in zijn platteland

Versie 5.1
Augustus 2018

Dit document is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid tot stand gebracht. Indien er echter discrepanties bestaan tussen deze tekst en de formele tekst van het Programmadocument POP zoals geaccordeerd door de Europese Commissie en die hier te vinden is (<https://regiebureau-pop.eu/programmadocument-maatregelfiches>), is de laatste tekst leidend. Dit document dient louter ter informatie en is juridisch niet bindend.

**Plattelands-
ontwikkelings-
programma
2014-2020
(POP3)**

CCI-2014NL06RDNP001

Programmeringsperiode-2014 - 2020

Versie-5.1

Inhoudsopgave

1	Titel van het plattelandsontwikkelingsprogramma	14
1.1	Wijziging	15
1.1.1	Soort wijziging Verordening 1305/2013	15
1.1.2	Wijziging tot aanpassing van informatie verschaft in de partnerschapsovereenkomst	15
1.1.3	Wijziging met betrekking tot de derde alinea van artikel 4, lid 2, van Verordening 808/2014 (de limieten vermeld in dat artikel niet meegerekend)	15
1.1.4	Advies van het Comité van toezicht (Artikel 49(3) van R.1303/2013)	15
1.1.5	Omschrijving wijziging - artikel 4, lid 1, van Verordening 808/2014	15
2	Lidstaat of administratieve regio	28
2.1	Geografisch gebied waarop het programma betrekking heeft	29
2.2	Indeling van de regio	29
3	Voorafgaande evaluatie	30
3.1	Beschrijving van het proces, waaronder de timing van belangrijke gebeurtenissen, tussentijdse verslagen met betrekking tot de belangrijkste fasen van ontwikkeling van het POP.	31
3.2	Gestructureerde tabel met de aanbevelingen van de ex-ante-evaluatie en het gevolg dat daaraan is gegeven.	33
3.2.1	Behoeftanalyse	33
3.2.2	Behoeftanalyse	34
3.2.3	Beschrijving van het platteland	34
3.2.4	Beschrijving van het platteland	35
3.2.5	Brief aan de Tweede Kamer	35
3.2.6	Brief aan de Tweede Kamer	35
3.2.7	De relatie tussen SWOT-analyse, de strategie en de maatregelen	36
3.2.8	EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling	36
3.2.9	Eenduidig begrippenkader	37

3.2.10	Het POP2 t.o.v. het POP3	37
3.2.11	Indicatoren, resultaat en effecten	37
3.2.12	Interventiologica	38
3.2.13	Keuze voor de plattelandsprioriteiten	38
3.2.14	Kosten Technische bijstand	38
3.2.15	Kosten uitvoering	39
3.2.16	Link tussen de strategie en de keuze voor de maatregel	39
3.2.17	Maatregelspecifieke selectiecriteria	39
3.2.18	Motivering voor de landsdelige aanpak	40
3.2.19	SEA Aanbevelingen	40
3.2.20	Topsectoren	41
3.2.21	Uitvoeringsstructuur	41
3.2.22	Verdeling van de middelen	41
3.2.23	Voedselveiligheid	42
3.3	Verslag voorafgaande evaluatie	42
4	SWOT en identificatie van de behoeften	44
4.1	SWOT	45
4.1.1	Alomvattende beschrijving van de huidige situatie van het programmeringsgebied, op basis van gemeenschappelijke en programmaspecifieke contextindicatoren en andere kwalitatieve actuele informatie	45
4.1.2	Sterke punten in het programmagebied	67
4.1.3	Zwakke punten in het programmagebied	69
4.1.4	Als zodanig onderkende kansen in het programmagebied	70
4.1.5	Bedreigingen in het programmagebied	71
4.1.6	Gemeenschappelijke outputindicatoren	73
4.1.7	Programmaspecifieke contextindicatoren	82
4.2	Behoeftenbeoordeling	83
4.2.1	1A Generieke behoefte: stimulering van ondernemers om innovaties door te voeren	87
4.2.2	1A Specifiek: innovatie: stimuleren samenwerking innovatie, instellen garantstellingregeling risicovolle duurzame innovaties	87
4.2.3	1A Specifiek: milieu & klimaat: stimulansen verminderen milieudruk landbouw en verhogen efficiëntie van grondstoffengebruik	88
4.2.4	1B Generieke behoefte: stimuleren van verspreiding van kennis in het algemeen en kennis over innovaties in het bijzonder	89
4.2.5	1B Specifiek innovatie: geen	89
4.2.6	1B Specifiek milieu & klimaat: kennisdeling m.b.t. afstemming productieproces op eisen t.a.v. milieu en klimaatverandering	89
4.2.7	1C Generieke behoeften: handhaven van een regeling voor kennisuitwisseling/kennisoverdracht	90
4.2.8	1C Specifiek innovatie : geen	90
4.2.9	1C Specifiek milieu & klimaat: kennisoverdracht aan ondernemers over duurzame productiewijzen	91
4.2.10	2A Generieke behoeften: concurrentiekracht versterken	91
4.2.11	2A Specifiek innovatie: zie prioriteit 1	92
4.2.12	2A Specifiek milieu & klimaat : geen	92
4.2.13	2B Generieke behoeften: aandacht voor ondernemerschap in onderwijs en faciliteiten bij bedrijfsovername	92
4.2.14	2B Specifiek innovatie: het stimuleren van kennis over en betrokkenheid bij innovatie door jonge boeren	93
4.2.15	2B Specifiek milieu & klimaat: geen	93
4.2.16	3A Generieke behoeften: bevorderen lokale keteninitiatieven	93
4.2.17	3A Specifiek innovatie: geen	94
4.2.18	3A Specifiek milieu & klimaat: geen	94

4.2.19	3B Generieke behoeften: geen	94
4.2.20	3B Specifiek milieu & klimaat : geen	94
4.2.21	3B Specifiek innovatie: betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes	94
4.2.22	4A Generieke behoeften: stimuleren groepen boeren samen te werken met andere partijen aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer	95
4.2.23	4A Specifiek milieu & klimaat: geen	95
4.2.24	4A Specifiek innovatie: stimuleren van inspanningen t.b.v. innovaties stalsystemen die voldoen aan maatschappelijke wensen	96
4.2.25	4B Generieke behoeften: kennisdeling m.b.t. mogelijkheden waarop landbouw kan bijdragen aan verbetering van het watersysteem	96
4.2.26	4B Specifiek innovatie: geen	97
4.2.27	4B Specifiek milieu & klimaat: stimuleren van de inzet van emissiereducerende maatregelen	97
4.2.28	4C Generieke behoeften: zie aandachtsgebied (4b)	97
4.2.29	4C Specifiek milieu & klimaat: geen	98
4.2.30	4C Specifiek innovatie: kennisdoorstroming over duurzaam bodembeheer	98
4.2.31	5A Generieke behoeften: kennisdeling m.b.t. een efficiënter waterverbruik	98
4.2.32	5A Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties efficiënt waterverbruik boeren ter bevordering van de klimaatadaptatie	99
4.2.33	5A Specifiek milieu & klimaat: kennisdeling m.b.t. klimaatadaptatie van de landbouw op het gebied van water	99
4.2.34	5B Generieke behoeften: geen	100
4.2.35	5B Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties vermindering energiegebruik en vergroting aandeel duurzame energie	100
4.2.36	5B Specifiek milieu & klimaat: geen	100
4.2.37	5C Generieke behoeften: geen (wordt al ingevuld met landelijke regelgeving)	101
4.2.38	5C Specifiek innovatie : geen	101
4.2.39	5C Specifiek milieu & klimaat: geen	101
4.2.40	5D Generieke behoeften : geen	101
4.2.41	5D Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties die de uitstoot van broeikasgassen verminderen	101
4.2.42	5D Specifiek milieu & klimaat : geen	102
4.2.43	5E Generieke behoeften: geen	102
4.2.44	5E Specifiek innovatie : geen	102
4.2.45	5E Specifiek milieu & klimaat: geen	102
4.2.46	6A Generieke behoeften: economische impulsen om de balans werken, wonen en recreëren op het platteland in stand te houden	103
4.2.47	6A Specifiek innovatie: geen	103
4.2.48	6A Specifiek milieu & klimaat: geen	103
4.2.49	6B Generieke behoeften: gebiedsgerichte aanpak om drie functies van het platteland op lokaal niveau in balans te houden	104
4.2.50	6B Specifiek milieu & klimaat: geen	104
4.2.51	6B Specifiek innovatie: capaciteitsontwikkeling van plattelandsactoren	105
4.2.52	6C Generieke behoeften: toegang tot snel breedbandinternet in perifere gebieden	105
4.2.53	6C Specifiek innovatie : geen	105
4.2.54	6C Specifiek milieu & klimaat: geen	106

5 Beschrijving van de strategie 108

5.1 Motivering van de selectie van door het programma voor plattelandsontwikkeling aan te pakken behoeften, en de keuze van de doelstellingen, prioriteiten, aandachtsgebieden en streefwaarden op

	basis van feiten uit de SWOT en de indicatiestelling. Indien van toepassing, een verantwoording van de in het programma opgenomen thematische subprogramma's. De verantwoording dient met name voor het aantonen van de vereisten als bedoeld in artikel 8, lid 1, onder c), (i) en (iv), van Verordening (EU) nr. 1305/2013	109
5.2	De combinatie en motivering van de plattelandsontwikkelingsmaatregelen voor elk aandachtsgebied, met inbegrip van de rechtvaardiging van de financiële toewijzingen voor de maatregelen en de toereikendheid van de financiële middelen voor het halen van de vastgestelde streefcijfers, als bedoeld in artikel 8, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1305/2013. De in de steunverleningslogica opgenomen combinatie van maatregelen dient te zijn gebaseerd op het feitenmateriaal van de SWOT-analyse en de motivering en prioritering van de behoeften als bedoeld in punt 5.1	118
5.2.1	P1: Het bevorderen van kennisoverdracht en innovatie in de landbouw, bosbouw en landelijke gebieden	118
5.2.2	Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	120
5.2.3	Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw	122
5.2.4	P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw	123
5.2.5	P5: Het bevorderen van hulpbronnenefficiëntie en het steunen van de overstap naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voeding- en de bosbouwsector	125
5.2.6	P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	126
5.3	Een beschrijving van de wijze waarop de horizontale doelstellingen worden nagestreefd, met inbegrip van de specifieke vereisten van artikel 8, lid 1, onder c), v), van Verordening (EU) nr. 1305/2013	127
5.4	Een overzicht van de steunverleningslogica, met daarin een weergave van de voor het programma voor plattelandsontwikkeling gekozen prioriteiten en aandachtsgebieden, de gekwantificeerde doelstellingen, en de combinatie van maatregelen die moeten worden gebruikt om ze te verwezenlijken, met inbegrip van de geplande uitgaven (automatisch gegenereerd uit de verstrekte informatie in punten 5.2 en 11)	131
5.5	Een beschrijving van de capaciteit voor het verlenen van advies om aan te tonen dat de overeenkomstig artikel 8, lid 1, onder c), vi), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 vereiste maatregelen zijn genomen om te waarborgen dat er voldoende capaciteit beschikbaar is voor het verlenen van advies over de regelgeving en over acties inzake innovatie	132
6	Beoordeling van de voorafgaande voorwaarden	134
6.1	Aanvullende informatie	135
6.2	Voorafgaande voorwaarden	136
6.2.1	Lijst van te nemen maatregelen voor algemene ex-antevoorwaarden	187
6.2.2	Lijst van te nemen maatregelen in verband met aan prioriteiten gekoppelde ex-antevoorwaarden	187
7	Beschrijving van het prestatiekader	190
7.1	Indicatoren	191
7.1.1	Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen	

	in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	193
7.1.2	Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw	194
7.1.3	P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw	195
7.1.4	P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	196
7.2	Alternatieve indicatoren	197
7.2.1	Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	197
7.2.2	Prioriteit 6: het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	197
7.2.2.1	Aantal projecten waaraan ter invulling van een Leader-strategie subsidie is verleend	198
7.3	Reserve	199
8	Beschrijving van de geselecteerde maatregelen	200
8.1	Beschrijving van de algemene voorwaarden, van toepassing op meer dan één maatregel, met inbegrip van, voor zover relevant, definitie van plattelandsgebied, uitgangspunten, randvoorwaarden, beoogd gebruik van financieringsinstrumenten, beoogd gebruik van voorschotten, en gemeenschappelijke bepalingen voor investeringen, met inbegrip van de bepalingen van de artikelen 45 en 46 van Verordening (EU) nr. 1305/2013	201
8.2	Beschrijving per maatregel	206
8.2.1	M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	206
8.2.2	M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	217
8.2.3	M04: Investeringen in materiële activa (art. 17)	224
8.2.4	M10: Agromilieu (art. 28)	258
8.2.5	M16: Samenwerking (art. 35)	389
8.2.6	M17 - Risicobeheer (artikel 36)	409
8.2.7	M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	416
9	Evaluatieplan	436
9.1	Doelstellingen en toepassingsgebied	437
9.2	Bestuur en coördinatie	437
9.3	Evaluatieonderwerpen en -activiteiten	438
9.4	Gegevens en informatie	439
9.5	Tijdschema	441
9.6	Communicatie	442
9.7	Financiële middelen	442
10	Financieringsplan	444
10.1	Jaarlijkse Elfpo-bijdrage (EUR)	445
10.2	Enkelvoudige Elfpo-bijdrage voor alle maatregelen uitgesplitst naar regiocategorie als bedoeld in artikel 59, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013	446
10.3	Uitsplitsing per maatregel of type actie met een specifieke procentuele bijdrage van Elfpo (in EUR totale periode 2014-2020)	447
10.3.1	M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	447

10.3.2	M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	448
10.3.3	M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	449
10.3.4	M10: Agromilieu (art. 28)	451
10.3.5	M16: Samenwerking (art. 35)	453
10.3.6	M17: Risicobeheer (artikel 36)	454
10.3.7	M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	455
10.3.8	M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)	456
10.4	Indicatieve uitsplitsing per maatregel voor ieder subprogramma	457
11	Indicatorplan	458
11.1	Indicatorplan	459
11.1.1	P1: Het bevorderen van kennisoverdracht en innovatie in de landbouw, bosbouw en landelijke gebieden	459
11.1.2	Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	460
11.1.3	Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw	461
11.1.4	P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw	462
11.1.5	P5: Het bevorderen van hulpbronnefficiëntie en het steunen van de overstap naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voeding- en de bosbouwsector	463
11.1.6	P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	464
11.2	Overzicht van de geplande output en de geplande uitgaven per maatregel en per aandachtsgebied (automatisch gegenereerd)	466
11.3	Secundaire effecten: identificatie van potentiële bijdragen van plattelandsontwikkelingsmaatregelen/-submaatregelen die onder een bepaald aandachtsgebied voor andere aandachtsgebieden/doelstellingen zijn geprogrammeerd	468
11.4	Ondersteunende tabel om weer te geven op welke manier milieumaatregelen/-regelingen geprogrammeerd zijn om één (of meer) milieu-/ klimaatdoelstelling(en) te bereiken	468
11.4.1	Landbouwgrond	468
11.4.2	Bosgebieden	473
11.5	Programmaspecifieke streefwaarde en output	473
12	Aanvullende nationale financiering	474
12.1	M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	476
12.2	M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	476
12.3	M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	476
12.4	M10: Agromilieu (art. 28)	476
12.5	M16: Samenwerking (art. 35)	477
12.6	M17 - Risicobeheer (artikel 36)	477
12.7	M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	477
12.8	M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)	478

13	Elementen die nodig zijn voor de beoordeling van de overheidssteun	480
13.1	M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	481
13.2	M10: Agromilieu (art. 28)	482
13.3	M16: Samenwerking (art. 35)	483
13.4	M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	483
14	Informatie over de complementariteit	486
14.1	Beschrijving van de middelen voor de complementariteit en samenhang met:	487
14.1.1	Andere instrumenten van de Unie en in het bijzonder met ESI-fondsen en pijler 1, met inbegrip van vergroening, en andere instrumenten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid	487
14.1.2	Wanneer een lidstaat ervoor heeft gekozen voor het indienen van een nationaal programma en een reeks regionale programma's zoals bedoeld in artikel 6, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, informatie over de complementariteit tussen die programma's	490
14.2	Indien relevant, informatie over de complementariteit met andere instrumenten van de Unie, met inbegrip van LIFE	490
15	Regelingen voor de uitvoering van het programma	492
15.1	De aanwijzing door de lidstaat van alle autoriteiten bedoeld in artikel 65, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 en een beknopte beschrijving van de beheers- en controlestructuur van het aangevraagde programma op grond van artikel 55, lid 3, onder i), van Verordening (EU) nr. 1303/2013 en op grond van de regelingen van artikel 74, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1303/2013	493
15.1.1	Autoriteiten	493
15.1.2	Beknopte beschrijving van de beheers- en controlestructuur van het programma en regelingen voor onafhankelijk onderzoek van klachten	493
15.2	De beoogde samenstelling van het toezichtcomité	495
15.3	Voorzieningen om ervoor te zorgen dat bekendheid aan het programma wordt gegeven, onder meer via het nationale netwerk voor het platteland, met verwijzing naar de strategie voor kennisoverdracht en voorlichting als bedoeld in artikel 13 van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 808/2014	496
15.4	Beschrijving van de mechanismen om samenhang te waarborgen met de in het kader van LEADER uitgevoerde strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, in het kader van de in artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde samenwerkingsmaatregel beoogde activiteiten, de in artikel 20 van die verordening bedoelde maatregel inzake basisdiensten en dorpsvernieuwing in plattelandsgebieden, en andere ESI-fondsen	497
15.5	Beschrijving van de in artikel 27, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 bedoelde acties om de administratieve lasten voor begunstigden te beperken	498
15.6	Beschrijving van het gebruik van technische bijstand met inbegrip van acties op het gebied van voorbereiding, beheer, monitoring, evaluatie, voorlichting en controle met betrekking tot het programma en de uitvoering ervan, alsook activiteiten die betrekking hebben op voorafgaande en latere programmeringsperioden als bedoeld in artikel 59, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013	500
16	Lijst van acties om partners te betrekken	504

16.1	2009 t/m 2012 Maatschappelijke dialoog en discussie over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) (periode: 2009-2012)	505
	16.1.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	505
	16.1.2 Samenvatting van de resultaten	505
16.2	2012 Expertmeetings rond thema's zoals water, biodiversiteit, LEADER/CLLD en innovatie in Zuid-Nederland (2012)	505
	16.2.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	505
	16.2.2 Samenvatting van de resultaten	505
16.3	2013 03 27 Bijeenkomst van belanghebbenden voor EFRO en ELFPO/POP, Oost-Nederland in (27 maart 2013)	505
	16.3.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	505
	16.3.2 Samenvatting van de resultaten	505
16.4	2013 03 28 Expertmeeting Agrofood Zuid-Nederland (28 maart 2013)	506
	16.4.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	506
	16.4.2 Samenvatting van de resultaten	506
16.5	2013 03 t/m 2013 05 Landsdeel west: Afzonderlijke consultaties per provincie en een gezamenlijke informatie bijeenkomst (maart en mei 2013)	506
	16.5.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	506
	16.5.2 Samenvatting van de resultaten	506
16.6	2013 03 t/m 2013 06 LEADER bijeenkomsten (Maart 2013- juni 2013)	506
	16.6.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	506
	16.6.2 Samenvatting van de resultaten	506
16.7	2013 04 25 Consultatie over de SWOT analyse van POP3 (25 april 2013)	506
	16.7.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	506
	16.7.2 Samenvatting van de resultaten	507
16.8	2013 05 21 Brede consultatie bijeenkomst van landsdeel Noord-Nederland (21 mei 2013)	507
	16.8.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	507
	16.8.2 Samenvatting van de resultaten	507
16.9	2013 05 25 Symposium over het GLB en het POP3 in Zuid-Nederland (25 mei 2013)	507
	16.9.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	507
	16.9.2 Samenvatting van de resultaten	507
16.10	2013 05 t/m 2014 01 Bilaterale consultaties	507
	16.10.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	507
	16.10.2 Samenvatting van de resultaten	507
16.11	2013 10 09 POP3 conferentie (9 oktober 2013)	508
	16.11.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	508
	16.11.2 Samenvatting van de resultaten	508
16.12	2013 12 02 Brede consultatie bijeenkomst over het POP3 in landsdeel Noord (2 december 2013)	509
	16.12.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	509
	16.12.2 Samenvatting van de resultaten	509
16.13	2013 12 10 Bespreking van de concept maatregelfiches voor het POP3 Landsdeel Zuid (10 december 2013)	510
	16.13.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	510
	16.13.2 Samenvatting van de resultaten	510
16.14	2013 12 11 Bijeenkomst inzake Europese subsidieprogramma's 2014-2020 waaronder het POP3 in Zeeland (11 december 2013)	510
	16.14.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	510
	16.14.2 Samenvatting van de resultaten	510

16.15	2014 03 13 t/m 2014 04 09 Slotconsultatie over het definitieve concept POP3 en de strategische milieueffectbeoordeling (SEA): 13 maart tot 9 april 2014	510
	16.15.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	510
	16.15.2 Samenvatting van de resultaten	510
16.16	2014 04 15 Slotconferentie POP3 Lelystad 15 april 2014	511
	16.16.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging	511
	16.16.2 Samenvatting van de resultaten	511
16.17	(Facultatief) uitleg of aanvullende informatie om de lijst van acties aan te vullen	566
17	Nationaal Plattelandsnetwerk (NPN)	568
17.1	De procedure en het tijdschema voor de oprichting van het nationaal netwerk voor het platteland (hierna: NPN)	569
17.2	De geplande organisatie van het netwerk, namelijk de wijze waarop de bij plattelandsontwikkeling betrokken organisaties en overheidsdiensten, alsmede de partners zoals bedoeld in artikel 54, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, zullen worden betrokken en hoe de netwerkactiviteiten zullen worden vergemakkelijkt	569
17.3	Een beknopte beschrijving van de belangrijkste categorieën activiteiten die door de NPN moeten worden uitgevoerd in overeenstemming met de doelstellingen van het programma	570
17.4	Middelen die beschikbaar zijn voor het opzetten en de exploitatie van het NPN	571
18	Ex-antebeoordeling van de verificerbaarheid, de controleerbaarheid en het risico op fouten	572
18.1	Verklaring van de beheerautoriteit en het betaalorgaan over de verificerbaarheid en controleerbaarheid van de maatregelen in het kader van het programma voor plattelandsontwikkeling	573
18.2	Verklaring van het orgaan dat functioneel onafhankelijk is van de autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het programma, waarin de juistheid en de nauwkeurigheid van de berekeningen van de standaardkosten, aanvullende kosten en gedeerde inkomsten worden bevestigd	574
19	Overgangsregelingen	576
19.1	Beschrijving van de overgangsbepalingen per maatregel	577
19.2	Indicatieve overdrachtstabel	578
20	Thematische subprogramma's	580
21	Documenten	582

1

Titel van het plattelands- ontwikkelings- programma

Plattelandsontwikkelingsprogramma voor Nederland 2014-2020 (POP3)

1.1 Wijziging

1.1.1 Soort wijziging Verordening 1305/2013

a. Besluit artikel 11, onder a) i) (eerste alinea van artikel 4, lid 2, van Verordening 808/2014)

1.1.2 Wijziging tot aanpassing van informatie verschaft in de partnerschapsovereenkomst

a. Wijzigingen overeenkomstig artikel 30, lid 2, van Verordening 1303/2013

1.1.3 Wijziging met betrekking tot de derde alinea van artikel 4, lid 2, van Verordening 808/2014 (de limieten vermeld in dat artikel niet meegerekend)

d. Overdracht tussen twee pijlers (artikel 58, lid 7, van Verordening 1305/2013)

1.1.4 Advies van het Comité van toezicht (Artikel 49(3) van R.1303/2013)

1.1.4.1 Datum

22-06-2018

1.1.4.2 Advies van het Comité van toezicht

Het Comité stemt in met de voorgelegde aanpassingsvoorstellen, met de volgende opmerkingen:

- het toevoegen van de mogelijkheid gebruik te maken van tweede hands goederen kan voor alle maatregelen relevant zijn. Dat het mogelijk is 2e hands goederen te gebruiken wordt in hoofdstuk 8.1 toegevoegd.
- in het nieuwe maatregelglobe Samenwerking is in het onderdeel Subsidiabele kosten een deel van de tekst weggevallen: wordt toegevoegd.

1.1.5 Omschrijving wijziging - artikel 4, lid 1, van Verordening 808/2014

1.1.5.1 Notificatie 2018-1 Redenen en/of uitvoeringsproblemen die ten grondslag liggen aan de wijziging

Onderdelen die in deze notificatie opgenomen zijn:

A. Wijzigingen naar aanleiding van de toevoeging van budget vanuit de 1e pijler GLB:

1. Agrarisch natuurbeheer
2. Niet productieve investeringen ten behoeve van agrarisch natuurbeheer
3. Nieuw onderdeel submaatregel 16.2 Samenwerking voor innovatie: toevoeging onderdeel ten behoeve van vergroening of andere verduurzamingsopgaven (in het kader van regio-specifieke opgaven - nieuw GLB)
4. Brede weersverzekering
5. Aanpassingen in de target values 2023 (financiële indicatoren) ivm toevoeging extra middelen + verlaging percentages van mijlpalen 2018 ten behoeve van prestatieraamwerk teneinde absolute waarden van de mijlpalen 2018 gelijk/constant te houden

B. Overige aanpassingen

6. Aanpassingen onderdeel Technische bijstand

6.1 Verschuiving middelen Technische bijstand naar LEADER (ivm toegevoegde extra gelden vanuit 1e pijler GLB)

- 6.2 Toevoeging / verduidelijking dat budget TB ingezet kan worden ten behoeve van de ontwikkeling van nieuwe monitoringsstrategieën tbv nieuw GLB.
7. Aanpassing prestatieraamwerk: toevoeging KIS tbv LEADER / Verlaging financiële prestatie LEADER in prestatieraamwerk
  8. Overige – kleinere en deels technische - aanpassingen
    - a. Inbreng in natura mogelijk bij alle onderdelen van de maatregel Trainingen, workshops, ondernemerscoaching en demonstraties
    - b. Aanpassing in paragraaf Investerings in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven:
      - * kan sprake zijn van het gebruik van 2e hands materiaal: verwijderen van passage die hierover onduidelijkheid deed ontstaan
      - * subsidiepercentage wordt gelijkgetrokken met staatssteunbepalingen: tot aan verhoging 100%, rest 40%
    - c. staatssteunmeldingen ihkv POP3
    - d. Modulatiegelden 2016 Technische Bijstand: ELFPO bijdrage% wordt verhoogd van 50 tot 100%.

Ter informatie: tabel tbv Partnerschapsovereenkomst: Overzicht aanpassingen financiële toewijzing aan aandachtsgebieden

Ad 1. Agrarisch Natuurbeheer

De voorgestelde aanpassing maatregel Agrarisch Natuur en landschapsbeheer betreft een toevoeging van extra middelen afkomstig vanuit de overheveling van middelen vanuit de eerste pijler GLB. Voor agrarisch natuurbeheer, specifiek voor behoud van weide- en akkervogels, geldt dat er meer potentiële deelnemers zijn dan nu kunnen worden ondersteund. Er zijn collectieven die meer gebruik willen maken van de regeling, maar teleurgesteld moeten worden omdat er geen financiële ruimte meer is om meer deelnemers te ondersteunen. Met de toevoeging van de extra middelen – gedurende twee jaar € 11 miljoen per jaar extra voor agrarisch natuurbeheer - kunnen belangrijke stappen worden gezet om de populatie weide- en akkervogels op peil te houden.

Met name weidevogels staan symbool voor biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap. Zij zijn het zichtbare resultaat van een divers landschap en van een landbouw, die in balans is met de natuur. Uit onderzoek is gebleken dat additionele inspanningen nodig zijn voor wat betreft inrichting en beheer om de populatie weidevogels op peil te houden. Onder meer de gewasstructuur, het gebrek aan openheid en het waterpeil vormen een probleem. Om de bestaande kwaliteiten van de gebieden te verbeteren zijn combinaties nodig van het verhogen van waterpeil/vernatting van gebieden, het verbeteren van de vegetatiestructuur, het verbeteren van maai- en beweidingsregime, het creëren van voldoende openheid en het beperken van verstoring. Uitvoering van de te nemen maatregelen, met name verhoging van het waterpeil, hebben vergaande consequenties voor met name agrariërs, de collectieven, de terreinbeheerders en de waterschappen.

Een gebiedsgerichte aanpak, waarin een combinatie van noodzakelijke maatregelen genomen wordt, biedt het meeste kans op succes. Het gaat om de balans tussen het realiseren van de maatregelen met een maximaal ecologisch effect en de maatschappelijke acceptatie van de maatregelen en inpasbaarheid in bedrijfsvoering (bij agrarisch natuurbeheer).

De € 22 miljoen zal met name ingezet worden voor ophogingen van openstellingen ten behoeve van de leefgebieden Open Grasland en Open Akker van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Verbreding naar de leefgebieden Droge- en Natte dooradering is eventueel mogelijk. De gelden zullen worden gebruikt om te komen tot een verbetering van lopende gebiedsaanvragen van de collectieven, hetzij via een uitbreiding op genoemde onderdelen ofwel via een verzwaring van het beheer op bestaande percelen.

Ad 2 Niet productieve investeringen ten behoeve van agrarisch natuurbeheer

Voor het verbeteren van de bescherming van weidevogels en akkervogels zijn verbeteringen nodig van de inrichting van de beheerde weidevogelgebieden en akkervogelgebieden. De voorgestelde extra middelen, 9 miljoen, voor niet productieve investeringen wordt ingezet ten behoeve van verbeterplannen die per leefgebied door collectieven van agrarisch ondernemers worden opgesteld. Deze verbeterplannen kunnen een breed scala aan investeringen bevatten, van het volledig herinrichten van een gebied ten behoeve van het vergroten van de ecologische waarde tot beperkte investeringen zoals de aanschaf van pompen ten behoeve van het creëren van een plas-dras. De belangrijkste focus van de extra gelden is gericht op weidevogelbeheer. Het budget, 9 miljoen, wordt toegevoegd aan de maatregel Niet productieve investeringen.

Ad 3 Nieuw onderdeel onder submaatregel Samenwerking voor innovatie - onderdeel Samenwerkingsprojecten vergroening andere verduurzamingsopgaven in het kader van regio-specifieke opgaven (nieuw GLB)

Voorgesteld wordt aan maatregel 16, samenwerking, een nieuw onderdeel toe te voegen aan de submaatregel Samenwerking voor innovatie (16.2). Het nieuwe onderdeel richt zich op samenwerkingsprojecten ten behoeve van het doelgericht behalen van regio specifieke opgaven rond vergroening en verduurzaming. De projecten zijn erop gericht te bezien hoe de verduurzaming, nagestreefd door het Nieuwe GLB, vormgegeven kan worden en te testen hoe de gewenste systeeminnovatie in het GLB zo goed mogelijk bewerkstelligd kan worden. Om de gewenste systeeminnovatie te kunnen bereiken, zullen de administratieve lasten voor agrariërs niet toe moeten nemen. Daarom is een belangrijk bijkomend speerpunt van de te steunen samenwerkingsprojecten: vereenvoudiging van het systeem rond verduurzamingsopgaven, met name vereenvoudiging van de verantwoording, uitvoering en handhaving.

In het Nederlandse voorstel voor een nieuw model van GLB-betalingen worden drie niveaus van levering van publieke diensten onderscheiden.

Niveau 1 komt qua voorwaarden overeen met de huidige Cross Compliance en omvat wettelijke voorschriften en praktijken om landbouwgrond in een goede landbouw- en milieueconditie (GLMC) te houden.

Niveau 2 betreft activiteiten die elke agrariër zonder grote aanpassingen op zijn onderneming kan doorvoeren.

Niveau 3 komt overeen met het huidige collectieve stelsel voor agrarisch natuurbeheer en omvat zwaar beheer waarvoor regionale coördinatie nodig is.

Het doel van de nieuwe samenwerkingsprojecten is om met het boerenbedrijf in zijn natuurlijke omgeving als uitgangspunt, en in afstemming met relevante partijen, antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Welke doelen kunnen er regionaal gesteld worden en wat zijn effectieve maatregelen voor verduurzaming van de landbouw?
2. Is er voldoende draagvlak om met een gebiedsaanpak aan de slag te gaan?
3. Hoe ontwikkelen we eenduidige, simpele meet- en verantwoordingsinstrumenten die ingezet kunnen worden voor doelen voor water, biodiversiteit, bodem, klimaat en landschap voor de grondgebonden landbouw, zowel in de keten als door overheden?
4. Hoe kunnen boeren beloond worden voor hun resultaten (wat betreft doelbereik en maatregelen) door overheden en door ketenpartijen?

Daarbij wordt onderzocht welke taken waar in de keten kunnen worden belegd. In de samenwerkingsprojecten zal daarom ruimte moeten zijn om te ondervinden hoe dit kan gaan werken. Daarbij kan gedacht worden aan (onder andere):

- a. Vertalen van EU doelstellingen naar regionale / nationale doelen.
- b. Regionalisering voor gebiedsgerichte aanpak vergroening.
- c. Uitvoeren van (regionale) SWOT-analyse om relevante opgaven voor bodem, water, biodiversiteit en landschap te identificeren.

- d. Het opstellen van een regionaal duurzaamheidsplan.
- e. Het organiseren van het gebiedsproces om samen met boeren en belanghebbenden dit proces in te gaan.
- f. Resultaten aangeven, en deze doorvertalen in activiteiten.
- g. Het organiseren van de monitoring en evaluatie.

Bij de te financieren samenwerkingsprojecten moet het gaan om projecten waarbij aandacht is voor zowel de uitwerking van maatregelen als voor uitvoeringmodaliteiten. De te financieren activiteiten omvatten samenwerkingsactiviteiten als bijeenkomsten, vergaderingen en planvorming, maar ook daadwerkelijke uitvoering van maatregelen in het veld. Doelgroep zijn groepen van landbouwers (daarmee ook, maar niet uitsluitend, de huidige aanvragers van collectieve agro-milieumaatregelen) eventueel in samenwerking met maatschappelijke organisaties, vertegenwoordigers van boeren en NGO's om draagvlak voor de te ontwikkelen maatregelen te verhogen.

Er wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van vereenvoudigde kostenopties. Er zal daarbij gebruik worden gemaakt van een combinatie onder a, b en d van artikel 67 van verordening 1303/2013. In het projectplan moet aangegeven worden wat de verwachte kosten zijn van de verschillende mijlpalen in het proces, zoals met name de kosten van:

- Ingediende aanvraag
- Afgerond plan
- Communicatie (kennisdeling)
- Onderzoek naar nieuwe maatregelen
- Uitvoering plan in het veld

Bij de te hanteren vereenvoudigde kostenopties is het uitgangspunt dat op basis van een aantal concrete deelproducten, de kosten voor projectmanagement (eigen uren van aanvrager zelf, coördinatiekosten) vergoed worden via een opslag van 15% over de kosten van de te onderscheiden kostenposten en mijlpalen. Vooralsnog worden de volgende vereenvoudigde kostenopties voorzien:

1. Vergoeding van voorbereidingskosten als bedoeld in artikel 35 lid 1 onder a : op basis van werkelijk gemaakte kosten van derden, opslag voor eigen uren en coördinatie: 15%
Resultaat: begroting en ingediende aanvraag
2. Uitvoering van het gebiedsproces en maken van strategisch gebiedsplan (artikel 35 lid 1 onder a en c):
Een forfaitair bedrag voor bijeenkomsten van minder dan 15 personen
Een forfaitair bedrag voor bijeenkomsten van meer dan 15 personen
Werkelijk gemaakte kosten door derden (deskundige ed)
Projectmanagement: 15% van bovengenoemde kosten
Resultaat is strategisch gebiedsplan en uitgevoerd gebiedsproces
3. Veldwerkzaamheden (Artikel 35 lid 5 onder d)
Niet productieve investeringen (inrichting ten behoeve van uit te voeren beheer):
werkelijk gemaakte kosten + 15% voor plankosten en toezicht (projectmanagement)
Resultaat: inrichting uitgevoerd
Beheersmaatregelen: forfaitair op basis van huidige berekeningsmethode AECM
Resultaat= ha uitgevoerd beheer
4. Communicatie (artikel 35 lid 5 onder e)
Forfaitair bedrag voor: Communicatieplan, Seminar, Veldbezoek/excursie Flyer/folder, Eindrapport. Projectmanagement voor communicatie activiteiten forfaitair 15% over totale kosten onder communicatie
Voor de te onderscheiden activiteiten zal op basis van benchmarking met de huidige uitvoering van maatregel 16 en maatregelen met vergelijkbare activiteiten in het POP een tarief worden bepaald op basis van gemaakte kosten , welk tarief door de

deskundigencommissie (TEWG) zal worden geverifieerd. Daarmee is geborgd dat het normbedrag een redelijke vergoeding is voor de activiteit. Mocht het niet mogelijk blijken om voldoende onderbouwde forfaitaire bedragen voor bovengenoemde kostenposten te bepalen, wordt voor die posten aangesloten op werkelijk gemaakte kosten.

Om de nagestreefde vereenvoudiging in de verduurzaming te bereiken, is het ook wenselijk dat innovatieve methoden van controle- en handhaving, bijvoorbeeld door slim en efficiënt te gebruik maken van satellietdata in combinatie met bedrijfsdata, worden ontwikkeld. Dit onderzoek zal worden uitgevoerd door het betaalorgaan in samenwerking met de technische dienst die wordt ingezet voor remote sensing. Dit onderzoek wordt gefinancierd vanuit Technische Bijstand (zie voorstel 5.2 en onderdeel 8d van deze notificatie).

Ad 4 Brede weersverzekering

De aanpassing betreft uitsluitend het verhogen van het beschikbare budget voor deze maatregel, waarbij de extra gelden afkomstig zijn uit de overheveling van middelen vanuit pijler 1. Er wordt voor de jaren 2019 en 2020 10 miljoen per jaar budget toegevoegd. De overheidsuitgaven op deze maatregel worden verhoogd van € 54 mln (= ELFPO regulier 21,69 + nationaal 21.69 + top up 10, 62) naar € 74 mln (= ELFPO regulier 21,69 + nationaal 21.69 + top up 10, 62 + ELFPO modulatie '17 20).

Voor toevoegen van deze middelen is gekozen omdat gebleken is dat de belangstelling voor deze maatregel groot is en een voorspelbare hoogte van de premiesubsidie bij stijgend deelnemersaantal in de brede weersverzekering van belang is voor de ontwikkeling en aantrekkingskracht van dit instrument. Uit de evaluatie Regeling Brede Weersverzekering blijkt dat er momenteel nog geen sprake is van commercieel zelfstandig, zonder subsidie, in de markt functionerend verzekeringsproduct. Aan de Brede Weersverzekering wordt een belangrijke rol toegekend als sluitstuk van het risicomanagement op bedrijven. Om het product verder door te laten groeien tot een commercieel zelfstandig verzekeringsproduct is het gewenst dat het subsidiepercentage nog een aantal jaren op 65% gegarandeerd kan worden. Daarvoor is meer budget nodig. Het maatregelfiche vermeldt (blz. 295): "Het verwachte aantal aanvragen en de daarbij behorende hoogte van het totale premiebedrag wordt op basis van extrapolatie van afgelopen jaren ingeschat op 9 miljoen euro voor 2015." Op basis van de ervaring van afgelopen jaren wordt het benodigde bedrag nu hoger ingeschat. Jaarlijks zal op basis van de actuele inschatting een openstelling van de regeling worden voorbereid, waarbij vooralsnog en zolang als het budget het toelaat het subsidiepercentage op 65% gehandhaafd zal blijven.

Ad 5 Aanpassingen in de target values 2023 (financiële indicatoren) ivm toevoeging extra middelen + verlaging percentages van mijlpalen 2018 ten behoeve van prestatieraamwerk teneinde absolute waarden van de mijlpalen 2018 gelijk/constant te houden / overig

Omdat er extra middelen aan het programma worden toegevoegd, moeten de in het programma opgenomen financiële indicatoren voor 2023 worden verhoogd bij de maatregelen / aandachtsgebieden die het betreft. Daar waar de toewijzing van extra middelen substantieel is en van invloed kan zijn op de te bereiken prestaties, moeten soms ook andere indicatoren aangepast worden. De middelen worden vanaf 2019 toegevoegd. Dat betekent dat de toevoeging van middelen geen invloed mag hebben op de te bereiken prestatiereserve-doelstellingen. Die prestatiereservedoelstellingen zijn echter een percentage van de te bereiken einddoelstelling. Om de einddoelstelling te kunnen verhogen, zonder dat dat tot gevolg heeft dat de prestatiedoelstelling evenredig mee omhoog gaat, wordt het te behalen percentage voor de prestatiedoelstelling verlaagd. De verlaging is zodanig dat de absolute waarde van de te behalen doelstelling zo goed als gelijk blijft (door afrondingsverschillen ontstaan er echter wel wat aanpassingen!).

Ad 6 Aanpassingen Technische bijstand / LEADER

6.1 Verschuiving middelen Technische bijstand naar LEADER

Naar aanleiding van de overheveling van middelen van pijler 1 GLB naar pijler 2 GLB zakt het voor LEADER beschikbaar gestelde budget ONDER de op grond van de regelgeving verplichte norm van 5%. Er dient derhalve extra budget aan LEADER toegevoegd te worden. Er wordt een bedrag van 1,175 miljoen euro ELFPO (+ 1,175 miljoen nationale overheidsmiddelen) aan het budget van LEADER toegevoegd.

In tabel 10.3.7 wordt in de 1e regel het bedrag verhoogd van 40.090.000 tot 41.265.000. Totaalbedrag wordt op zelfde wijze verhoogd.

In tabel 11.1.6.2 6B bij Indicator geplande output onderdeel 'uitvoering van activiteiten' wordt het budget verhoogd van 92.612.000 tot 94.962.000.

Het budget is afkomstig uit het budget voor Technische bijstand, waar de uitgaven vooralsnog achter gebleven zijn bij de verwachtingen.

In tabel 10.3.8 wordt het bedrag 'main' verlaagd van 21.675.360 verlaagd met 1,175 miljoen tot 20.500.360 en het totaalbedrag wordt verlaagd van 22.135.360 tot 20.960.360.

Omdat extra budget aan LEADER toegevoegd wordt, wordt voorgesteld een Key Implementation Step (KIS) aan het programma toe te voegen (zie ook onder 6: aanpassing prestatiekader). Deze KIS is bedoeld om Nederland in staat te stellen het verloop van het programma nog beter te volgen. De voorgestelde KIS betreft 'het aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER strategie subsidie is verleend'. Streven is in 2023 aan 500 projecten subsidie te hebben verleend. In tabel 7.2 Alternatieve indicatoren wordt ten behoeve van P6 deze indicator met deze streefwaarde toegevoegd. Aanpassingsaanvullingen = 0. In 2018 (prestatiekader) dient 30% van deze KIS (150 projecten) behaald te zijn.

6.2 Toevoeging aan tekst TB ontwikkeling van monitoring ihkv vernieuwing GLB
Gelijktijdig met het uitvoeren van de samenwerkingsprojecten duurzaamheid (nieuw GLB), wordt een onderzoek uitgevoerd naar innovatieve methoden voor monitoring (zie ook onder voorstel 3). Doelen zijn:

- Onderzoeken wat mogelijk is met monitoring
- Onderzoeken wat de uitkomsten van monitoring betekenen voor:
  - o het uitvoeringsproces grondgebonden regelingen RVO
  - o de landbouwer/aanvrager
  - o assurance voor DG AGRI, JRC en auditors

Onderzoeken wat het verschil is tussen de nieuwe methodiek en het huidige proces t.a.v. uitkomsten en proces

Ad 7 Aanpassing prestatieraamwerk: aanpassing bestaande indicator en toevoeging key implementation step tbv LEADER

In hoofdstuk 7 van het POP wordt een beschrijving gegeven van het prestatiekader. Tijdens het schrijven van het programmadocument in 2014 werd er vanuit gegaan dat bij prioriteit 6 (het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden), de mijlpaal 'totale overheidsuitgaven' op 17% gesteld kon worden. Daarbij is er vanuit gegaan dat de LEADERgroepen in 2015 ingesteld zouden worden en eind 2015 al openstellingen voor LEADER zouden worden gedaan. Daar vanuit gaande werd verondersteld dat eind 2018 de voortgang van projecten tot gebruik van 17% van het beschikbare budget zou hebben geleid.

Onder meer omdat er meer nieuwe LEADERgroepen deelnemen dan bij het schrijven van het programma gedacht, kon de aanwijzing van LEADERgebieden en goedkeuring van de door die gebieden opgestelde plannen echter niet in 2015 afgerond worden: deze aanwijzing is in

2016 en 2017 (voor de gestelde deadline van december 2017) afgerond. Daarnaast was uitgangspunt dat de afrekening van projecten min of meer gelijk over de jaren verdeeld zou zijn. Omdat er echter deels sprake was van nieuwe LEADERgroepen had er rekening mee gehouden moeten worden dat er de eerste jaren minder daadwerkelijk uitgevoerde projecten verwacht konden worden, gezien die opstarttijd die met name nieuwe LEADERgroepen nodig hebben. Vanaf het moment van goedkeuring van de leaderstrategie konden projecten worden gestart. De duur van projecten, zoals gebleken uit de vorige programmering, bedraagt gemiddeld drie jaar. Gelet daarop kunnen projecten niet vóór 31 december 2018 worden afgerond / kunnen voor projecten niet alle betalingen zijn gedaan.

De in het programma opgenomen financiële mijlpaal van 13.630.600 euro (uitgegeven per eind 2018) is dan ook te hoog. Voorgesteld wordt deze mijlpaal aan te passen op grond van de hiervoor beschreven onjuiste vooronderstellingen bij het schrijven van het programma en in tabel 7.1, P6, 1e regel, de mijlpaal te verlagen van 17% naar 12,5% van het totaal beschikbare budget (inclusief de nu over te dragen middelen), waarmee het bedrag ten behoeve van het prestatiekader uitkomt op 10.316.000 euro.

Onder voorstel 6 wordt beschreven dat aan LEADER, gelet op de overdracht van middelen vanuit de eerste pijler GLB, extra middelen worden toegevoegd om te blijven voldoen aan de norm van 5% budget voor LEADER. Gelet op deze extra middelen die voor LEADER beschikbaar komen, wordt voorgesteld ten behoeve van LEADER een extra indicator in de vorm van een key implementation step (KIS) toe te voegen. Om de voortgang van het programma beter in beeld te brengen kiest Nederland er voor om als KIS te hanteren 'het aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER strategie subsidie is verleend'. Hiermee zijn we minder afhankelijk van het moment waarop subsidie ontvangers een declaratie indienen. Nederland stelt voor deze norm ook in het prestatieraamwerk op te nemen. De toe te voegen KIS in het prestatieraamwerk betreft dan ook 'het aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER strategie subsidie is verleend'. Te behalen totaalresultaat (2023): 500 projecten. Norm ten behoeve van het prestatiekader: 150 projecten (30% van totaal).

Ad 8 Overige – kleinere - wijzigingen

8a Inbreng in natura mogelijk bij maatregel Trainingen, workshops, ondernemerscoaching en demonstraties

In de maatregel Trainingen, workshops, ondernemerscoaching en demonstraties is niet expliciet opgenomen dat er in het geval van demonstraties eventueel gebruik gemaakt kan worden van de aanschaf van tweede hands materiaal. Bij de maatregel wordt vermeld dat 'kosten voor de organisatie en uitvoering van acties, zoals ..... materialen ....' en 'kosten voor fysieke investeringen die nodig zijn ....' subsidiabel zijn. De mogelijkheid om gebruik te maken van tweede hands materiaal is bij andere maatregelen, zoals bijvoorbeeld de maatregel Fysieke investeringen, expliciet in het programma opgenomen. Omdat het bij deze maatregel niet expliciet is opgenomen, bestaat er – ondanks de bestaande omschrijving waaronder ook 2e hands materialen vallen - onduidelijkheid over de vraag of tweede hands materialen subsidiabel zijn. Om deze onduidelijkheid weg te nemen, wordt ook bij deze maatregel expliciet toegevoegd dat kosten van tweede hands materiaal subsidiabel zijn. Feitelijke tekstwijziging: in 8.2.1.3.1.5 en 8.2.1.3.2.5 wordt tussen de 1e en 2e alinea toegevoegd: Tweede hands materiaal, indien gebruik van het materiaal noodzakelijk is voor het project en de kosten van het materiaal aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgt.

8b Aanpassing in paragraaf Investerings in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven / aanpassing passages inzake artikel 45 2e lid 1305/2013

i. In het programmadocument wordt vermeld dat in geval van investeringen in infrastructuur voor subsidie in aanmerking komen (paragraaf 8.2.3.3.4.5), 1e alinea .... "** tweede hands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten

van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen; ...". In de 2e alinea wordt echter vermeld "Uitsluitend de uitgaven genoemd in artikel 45, 2e lid, Vo 1305/2013 worden hierbij als subsidiabel beschouwd". Deze laatste alinea is verwarrend, omdat 2e hands materieel daardoor niet subsidiabel lijkt. Op grond van artikel 45, 6e lid jo vo 807/2014 artikel 13 aanhef en sub b, kan 2e hands materieel subsidiabel worden gesteld, mits er in het plattelandsontwikkelingsprogramma de voorwaarden waaronder de uitgaven voor de aankoop van 2e hands materieel als subsidiabel kunnen worden beschouwd. In het programma wordt dus reeds bepaald dat tweede hands installaties subsidiabel zijn 'indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen'. Voorgesteld wordt de tweede alinea "Uitsluitend de uitgaven genoemd in artikel 45, 2e lid, Vo 1305/2013 worden hierbij als subsidiabel beschouwd" te verwijderen. Ook bij andere maatregelen waarbij investeringen aan de orde kunnen zijn wordt dezelfde beperking - dat het uitsluitend kan gaan om uitgaven genoemd in artikel 45 2e lid - verwijderd.

ii. subsidiepercentage:

In paragraaf 8.2.3.3.4.8 wordt nu aangegeven dat er 40% subsidie kan worden verleend 'voor zover de bedrijfsverplaatsing leidt tot een verhoging van de productiecapaciteit, de waarde of rentabiliteit van de onderneming'. Daarnaast wordt aangegeven dat 100% subsidie kan worden verleend 'voor bedrijfsverplaatsing voor zover dit niet leidt tot een verhoging van de productie capaciteit, de waarde of rentabiliteit van de onderneming'.

Het subsidiepercentage van 40% is in het programma opgenomen omdat er vanuit gegaan werd dat bij vergelijkbare regelingen, vallend onder de groepsvrijstellingsverordening voor de landbouw, 40% gehanteerd zou moeten worden en het onwenselijk geacht werd als er verschillende subsidiepercentages van toepassing zouden zijn bij nationale regelingen vs. POP regelingen. Echter: bij nationale regelingen op grond van die groepsvrijstellingsverordening kan voor het deel waarbij het demonteren, verhuizen en weer opbouwen niet leidt tot een modernisering van de voorzieningen of een verhoging van de productiecapaciteit toch 100% subsidie worden verleend. Alleen voor de (meer)kosten die worden gemaakt ten behoeve van de modernisering van de voorzieningen of de verhoging van de productiecapaciteit mag slechts 40% subsidie worden verleend. Voorgesteld wordt daarom het POP zodanig aan te passen dat het ook bij POP mogelijk is 100% subsidie te verlenen voor het deel van de bedrijfsverplaatsing voor het voor het deel waarbij het demonteren, verhuizen en weer opbouwen niet leidt tot een modernisering van de voorzieningen of een verhoging van de productiecapaciteit en voor de (meer)kosten van de modernisering van de voorzieningen of de verhoging van de productiecapaciteit 40% subsidie te verlenen. Dit past ook binnen Bijlage II van Vo (EU) nr. 1305/2013, waarin voor artikel 17 lid 4, waaronder ook steun voor infrastructuur, tot 100% subsidie mag worden verleend.

8.c staatssteunmeldingen in het kader van POP3

(Technische aanpassing) In het kader van POP3 zijn inmiddels enkele individuele staatssteunmeldingen gedaan. Deze meldingen worden opgenomen in H. 13 van het POP document. Het betreft de volgende meldingen

- SA.49187 (2017/X) (ad hoc steun Drenthe tbv Leader)
- SA.49066 (2017/X) (ad hoc steun Groningen tbv Leader)

8d Modulatiegelden 2016 TB

De overhevelingsmiddelen die in 2016 aan het programma zijn toegevoegd, zijn deels toegevoegd aan het onderdeel Technische Bijstand. Het nationale cofinancierings% is daarbij op 50% gesteld, omdat de middelen daarmee aansloten bij de reguliere TB middelen. Inmiddels is het voornemen deze middelen specifiek in te zetten voor de financiering van kosten die gemaakt worden ten behoeve van de samenwerkingsprojecten vergroening tbv nieuw GLB. Het betreft met name kosten voor onderzoek naar teledetectiemogelijkheden en andere slimme methoden om vergroeningsmaatregelen te controleren. Omdat de

samenwerkingsprojecten vergroening voor 100% ELFPO gefinancierd worden, wordt voorgesteld ook deze 'oude' overhevelingsmiddelen nu op 100% ELFPO financiering te zetten.

1.1.5.2 *Verwachte effecten van de verandering in indicatoren*

Ad 1. Agrarisch Natuurbeheer

Met het aanvullende budget kunnen collectieven extra inzetten op agrarisch natuurbeheer activiteiten gericht op weidevogelbehoud, waarmee de weidevogelstand in Nederland naar verwachting stabiel kan blijven en mogelijk zelfs wat toe kan nemen.

Ad 2 Niet productieve investeringen ten behoeve van agrarisch natuurbeheer

Door de extra middelen kunnen meer gebieden op een goede manier ingericht worden, waarbij de goede inrichting behulpzaam is bij de instandhouding of verbetering van (met name) de weidevogelstand.

Ad 3 Nieuw onderdeel onder submaatregel Samenwerking voor innovatie - onderdeel Samenwerkingsprojecten vergroening andere verduurzamingsopgaven in het kader van regio-specifieke opgaven (nieuw GLB)

Er zal meer inzicht ontstaan in de wijze waarop de verduurzaming GLB vormgegeven kan worden en gekomen kan worden tot vereenvoudiging van uitvoering, verantwoording en handhaving.

Ad 4 Brede weersverzekering

Het subsidiepercentage dat aan deelnemers kan worden uitgekeerd hoeft niet of minder te dalen als gevolg van hogere deelname, waarmee de aantrekkelijkheid van deelname wordt gestimuleerd en de ontwikkeling van deze verzekering verder ondersteund wordt.

Naar verwachting zullen er meer agrarisch ondernemers van deze maatregel gebruik gaan maken. Er zullen in de periode 2017–2020 naar verwachting in totaal ongeveer 2300 deelnemers worden gesteund. Dit betekent een verhoging van 1000 ten opzichte van huidige streefwaarde van 1300. Inschatting is gebaseerd op de groei in deelnemersaantal die in de afgelopen jaren is gerealiseerd: groei is de afgelopen jaren circa 16,5% per jaar geweest. Er vanuit gaande dat die groei zich doorzet, wordt verwacht dat het mogelijk is om in 2020 op 2300 deelnemers uit te komen.

Ad 5 Aanpassingen in de target values 2023 (financiële indicatoren) ivm toevoeging extra middelen + verlaging percentages van mijlpalen 2018 ten behoeve van prestatieraamwerk teneinde absolute waarden van de mijlpalen 2018 gelijk/constant te houden / overig

Geen eigenstandige effecten

Ad 6 Aanpassingen Technische bijstand / LEADER

6.1 Verschuiving middelen Technische bijstand naar LEADER

Omdat extra middelen aan het voor LEADER beschikbare budget wordt toegevoegd, zal naar verwachting een groter deel van de in de LOSsen opgenomen plannen daadwerkelijk

gerealiseerd kunnen worden. De in het programma opgenomen indicatoren, anders dan de financiële indicator, behoeven geen aanpassing.

6.2 Toevoeging aan tekst TB ontwikkeling van monitoring ihkv vernieuwing GLB

Tekst bedoeld als verduidelijking van de mogelijkheden, mogelijkheid middelen TB in te zetten voor ontwikkelingen ten behoeve van toekomstige programma was al in programma opgenomen.

Ad 7 Aanpassing prestatieraamwerk: aanpassing bestaande indicator en toevoeging key implementation step tbv LEADER

Geen, betreft geen inhoudelijke aanpassing

Ad 8 Overige – kleinere - wijzigingen

8a Inbreng in natura mogelijk bij maatregel Trainingen, workshops, ondernemerscoaching en demonstraties

Het is feitelijk een aanpassing ter verduidelijking (en de facto was het daarmee al mogelijk). Het gebruik van 2e hands materialen kan, met het oog op efficiënt besteden van middelen, wenselijk zijn om kosten te besparen. Omdat met deze aanpassing het er geen onduidelijkheid meer bestaat dat 2e hands materiaal gebruikt kan worden, zal het effect naar verwachting een (beperkte) kostenbesparing zijn.

8b Aanpassing in paragraaf Investerings in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven / aanpassing passages inzake artikel 45 2e lid 1305/2013

c. Verwachte effecten van de voorgestelde aanpassingen:

i. In bepaalde gevallen kan het, met het oog op efficiënt besteden van middelen, wenselijk zijn om gebruik te maken van tweede hands materialen in plaats van nieuwe materialen. De onduidelijkheid in het programma, veroorzaakte verwarring bij aanvragers. Effect van het verwijderen van de zinsnede die de verwarring veroorzaakte zal naar verwachting (een beperkte) kostenbesparing zijn, omdat 2e hands materiaal ingezet wordt in plaats van nieuw materiaal.

ii. Deze aanpassing zal naar verwachting leiden tot meer belangstelling voor de maatregel en daarmee tot het kunnen behalen van de oorspronkelijk gestelde doelstellingen.

8.c staatssteunmeldingen in het kader van POP3

geen

8d Modulatiegelden 2016 TB

Geen

1.1.5.3 Effect van de verandering op indicatoren

Ad 1. Agrarisch Natuurbeheer

De voorgestelde aanpassing heeft vooralsnog geen invloed op het aantal ha onder beheer. De financiële indicator ten behoeve van deze maatregel (tabel 11.1.4) wordt met 22 miljoen verhoogd van 496.450.000 tot 518.450.000.

Ad 2 Niet productieve investeringen ten behoeve van agrarisch natuurbeheer

Het aantal niet productieve investeringsprojecten neemt niet significant toe.

Het M04 steunbedrag (tabel 11.1.4) neemt 9 miljoen toe: in tabel 11.1.4, 3e rij wordt het bedrag van 421,32 miljoen verhoogd tot 430,32 miljoen. Omdat het hier 100% subsidiemaatregelen betreft, wordt rij 2 van dezelfde tabel 11.1.4 (totale investering) eveneens met 9 miljoen verhoogd (van 427.240.000 tot 436.240.000).

Ad 3 Nieuw onderdeel onder submaatregel Samenwerking voor innovatie - onderdeel Samenwerkingsprojecten vergroening andere verduurzamingsopgaven in het kader van regio-specifieke opgaven (nieuw GLB)

De indicator 'aantal door EIP te ondersteunen operationele groepen (oprichting en exploitatie - 16.1' bij Samenwerking voor innovatie (tabel 11.1.1.2, 2e tabel, 1e rij) wordt verhoogd van 60 tot 65. Totaal (tabel 11.1.1.2, 1e tabel) wordt verhoogd van 175 tot 180.

De financiële indicator 'overheidsuitgaven' bij genoemde maatregel (tabel 11.1.2.1 2A 3e tabel, laatste regel) wordt verhoogd van 74,54 miljoen naar 83,54 miljoen.

Ad 4 Brede weersverzekering

In tabel 11.1.3.2 3B, 1e tabel + 3e tabel, worden de volgende aanpassingen doorgevoerd: Het aantal landbouwbedrijven dat wordt ondersteund voor de verzekeringspremie wordt verhoogd van 1.300 naar 2.300.

De indicator overheidsuitgaven op deze maatregel (tabel 3 onder 11.1.3.2 3B, totale overheidsuitgaven) wordt verhoogd van € 54 mln naar € 74 mln.

Het percentage landbouwbedrijven dat deelneemt (11.1.3.2 3B tabel 1, 1e regel) wordt verhoogd van 1,80 tot 3,18.

Ad 5 Aanpassingen in de target values 2023 (financiële indicatoren) ivm toevoeging extra middelen + verlaging percentages van mijlpalen 2018 ten behoeve van prestatieraamwerk teneinde absolute waarden van de mijlpalen 2018 gelijk/constant te houden / overig

Geen eigenstandige impact, aanpassing is direct gevolg van de toevoeging van extra middelen.

Ad 6 Aanpassingen Technische bijstand / LEADER

6.1 Verschuiving middelen Technische bijstand naar LEADER

De voorgestelde aanpassingen zijn niet van invloed op de reeds in het programma opgenomen indicatoren, anders dan het budget. Er wordt een KIS aan het programma toegevoegd ('het aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER strategie subsidie is verleend').

6.2 Toevoeging aan tekst TB ontwikkeling van monitoring ihkv vernieuwing GLB

De voorgestelde aanpassingen zijn niet van invloed op de reeds in het programma opgenomen indicatoren.

Ad 7 Aanpassing prestatieraamwerk: aanpassing bestaande indicator en toevoeging key implementation step tbv LEADER

De voorgestelde aanpassingen zijn niet van invloed op de in het programma opgenomen indicatoren, anders dan

1. de indicator voor de financiële prestatiereserve LEADER wordt verlaagd van 17% naar 12,5%;
2. er wordt een KIS aan het programma (en prestatiekader) toegevoegd, 'het aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER strategie subsidie is verleend', met een norm van 500 (2023) resp. 30% daarvan (150) ten behoeve van het prestatiekader. Deze KIS wordt toegevoegd aan tabel 7.2.

Ad 8 Overige – kleinere - wijzigingen

De voorgestelde aanpassingen zijn niet van invloed op de in het programma opgenomen indicatoren.

1.1.5.4 Relatie tussen de verandering en de partnerschapsovereenkomst

De voorgestelde wijzigingen leiden tot volgende aanpassing van de PA. Omdat eind van het jaar een budgetschuif wordt voorzien, waardoor opnieuw een aanpassing van de PA noodzakelijk zal zijn, zal de PA pas eind van het jaar aangepast worden.

Thematische doelstelling (TD)	Percentage middelen (oud)	Bedrag oud	Extra middelen resp. verlaging	Bedrag nieuw	Percentage middelen (nieuw)
TD 1	3,7	28.500.000	+9.000.000	37.500.000	4,5
TD 3	28,3	216.270.000	+20.000.000	236.270.000	28,6
TD 5	29	221.945.000	+15.500.000	237.445.000	28,8
TD 6	29	221.945.000	+15.500.000	237.445.000	28,8
TD 9	5,2	40.090.000	+1.175.000	41.265.000	5
TD 10	1,9	14.400.000	0	14.400.000	1,7
Technische Bijstand	2,9	22.135.360	-1.175.000	20.960.360	2,5
TOTAAL		765.285.360	+60.000.000	825.285.360	

2

Lidstaat of administratieve regio

2.1 Geografisch gebied waarop het programma betrekking heeft

Geografisch gebied:

NL - National

Beschrijving:

Het plangebied is het gehele binnen de EU gelegen grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het plattelandsgebied is het gehele binnen de EU gelegen grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden, met uitzondering van aaneengesloten woonkernen met meer dan 30.000 inwoners.

Tekstbox 1 Begrenzing Nederland

Voor deze begrenzing is gekozen omdat de plattelandsproblematiek binnen Nederland grote overeenkomsten vertoont en de verschillende landsdelen voor vergelijkbare uitdagingen staan. Nederland kan volgens de zogenaamde NUTS systematiek op NUTS 2 niveau onderverdeeld worden in vier landsdelen:

- Noord-Nederland (NL1), bestaande uit de provincies Groningen (NL11), Friesland (NL12) en Drenthe (NL13);
- Oost-Nederland (NL2), bestaande uit de provincies Overijssel (NL21), Gelderland (NL22) en Flevoland (NL23);
- West-Nederland (NL3), bestaande uit de provincies Utrecht (NL31), Noord-Holland (NL32), Zuid-Holland (NL33); en
- Zeeland (NL34); en Zuid-Nederland (NL4), bestaande uit de provincies Noord-Brabant (NL41) en Limburg (NL42).

Tekstbox 2 Uitzondering LEADER

Voor LEADER kan worden afgeweken van de definitie van platteland. Onder lokale ontwikkelingsstrategieën die gericht zijn op de ontwikkeling van het platteland via de versteviging van stad-land relaties kunnen ook projecten worden uitgevoerd in stedelijk gebied. Hiermee komen ook projecten in aanmerking voor steun via LEADER die uitgevoerd worden in kernen boven de 30.000 inwoners. Te denken valt aan projecten op het gebied van stadslandbouw, boerderijeducatie, vermarkting en distributie van lokaal voedsel of andere verdienmodellen voor plattelandsondernemers. Het betreffende stedelijk gebied dient hiervoor gemarkeerd te worden in de ontwikkelingsstrategie.

Regionale verschillen in de problematiek, of specifieke regionale accenten kunnen, net als bij het POP2, bij de nadere uitwerking van de maatregelen in de implementatiefase tot uitdrukking komen. Met de keuze voor één programma kan eenvoud in de uitvoering worden bereikt. Uitvoeringslasten kunnen zo zoveel mogelijk worden beperkt.

2.2 Indeling van de regio

Beschrijving:

2.2. Classificatie van de regio

Voor de vaststelling van het cofinancieringspercentage behoort Nederland tot de categorie "overige regio's" zoals bedoeld in artikel 59 lid 3 (d) van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en artikel 3 van 2014/99/EU.

3

Voorafgaande evaluatie

3.1 Beschrijving van het proces, waaronder de timing van belangrijke gebeurtenissen, tussentijdse verslagen met betrekking tot de belangrijkste fasen van ontwikkeling van het POP.

Conform Verordening (EU) Nr. 1303/2013 zijn, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken (EZ), voor het POP3 een ex ante evaluatie en een strategische milieubeoordeling (SMB) opgesteld. De ex ante evaluatie is uitgevoerd door ECORYS in samenwerking met Aequator Groen & Ruimte en Roots Beleidsadvies. De SMB is uitgevoerd door Grontmij.

De ex ante evaluatie is opgesteld conform de vereisten van artikel 55 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013. De SMB is uitgevoerd overeenkomstig Richtlijn 2001/42/EG.

De SMB is samen met het POP3 ter inzage gelegd voor inspraak en raadpleging door en van maatschappelijke organisaties en het publiek. Zie hoofdstuk 16 voor de reacties die hierop zijn ontvangen.

Onder leiding van het Regiebureau POP heeft een begeleidingscommissie de uitvoering van de ex ante evaluatie en de SMB begeleid. Deze commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van het Regiebureau POP, de provincies en het Rijk, heeft regelmatig overleg gevoerd met ECORYS. Daarbij werd gesproken over de voortgang van de ex ante evaluatie, tussentijdse rapportages en de bevindingen van de ex ante evaluator. De ex ante evaluator is aanwezig geweest bij diverse bijeenkomsten, waaronder de POP3 stakeholdersconferentie van 9 oktober 2013. Ook heeft de ex ante evaluator gesproken met schrijvers van enkele hoofdstukken van het POP3 en het Landbouw Economisch Instituut (LEI), verantwoordelijk voor de SWOT-analyse.

In tabel 3.1 is het proces weergegeven.

Het conceptprogramma POP3 van 3 maart 2014 bevat de complete tekst van het programma. De hoofdpunten van de beoordeling van de ex ante evaluatoren zijn weergegeven in tabel 3.2.

Tabel 3.1 Overzicht processtappen voor de ex ante evaluatie

Datum	Categorie aanbeveling
27 juni 2013	Kennismakingsgesprek met projectleider begeleiding ex ante evaluatie: Aart Vorstenburg
15 juli 2013	Kennismakingsgesprek met projectleider en secretaris POP3
24 september 2013	Workshop maatregelfiches te Utrecht
9 oktober 2013	Deelname conferentie over POP3 te Driebergen
24 oktober 2014	Gesprek over de SWOT met het LEI
31 oktober 2013	Vergaderingen van de begeleidingsgroep ex ante evaluatie POP3
15 november 2013	Beoordeling SWOT (15 november 2013), met reactie van het LEI en een informele reactie van de evaluatoren daarop
november 2013 tot maart 2014	Beoordeling van de stukken zoals die naar de EC en naar het bestuurlijk overleg zijn gestuurd
19 december 2013	Vergaderingen van de begeleidingsgroep ex ante evaluatie POP4
9 januari 2014	Vergaderingen van de begeleidingsgroep ex ante evaluatie POP5
21 januari 2014	Interim-rapport concept-programma
3 februari 2014	Beoordeling nieuwe stukken in het 2e interim-rapport concept-programma
4 maart 2014	Gesprek over het indicatorenplan met Alfred IJlst

11 maart 2014	Beoordeling conceptprogramma POP3 in het voorlopige eindrapport
10 april 2014	Overleg met projectsecretaris over consultatie
15 april 2014	Oplevering definitieve ex ante evaluatie
15 april 2014	Deelname aan de Slotbijeenkomst POP3

Tabel 3.2 Overzicht van de aanbevelingen

- De evaluatoren hebben op diverse versies van de SWOT commentaar gegeven. De belangrijkste punten uit dit commentaar zijn constructief opgepakt en zijn merendeels adequaat verwerkt in de nieuwe versie van de SWOT, zoals die in het concept programma is opgenomen.
  - In de nieuwe SWOT is een analyse opgenomen van de lokale/regionale verschillen in de natuur- en milieuproblematiek.
  - Er is meer aandacht voor de relatie van de stad met het platteland en de maatschappelijke wensen (het van buiten naar binnen redeneren). Een voorbeeld daarvan is aandacht voor de weidegang van koeien.
  - Er wordt nu gemotiveerd waarom de SWOT-tabel niet is verbijzonderd naar regio's. Een landsdelige uitwerking van de strategie en maatregelen is daardoor niet meer nodig.
  - Daarmee biedt de SWOT voldoende aanknopingspunten om de strategie en de maatregelen op te baseren.
- De tekst over de strategie is verbeterd en sluit nu goed aan op de brief die aan de Tweede Kamer is gestuurd. Daarmee is het programma helder qua doelstelling en consistent met het ingezette beleid op nationale schaal. De strategie sluit nu ook beter aan op de SWOT.
  - Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook worden niet alle prioriteiten en aandachtsgebieden van de Europese Commissie bediend. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan bij de nadere invulling van het programma nog aan kracht winnen door scherper af te bakken en goede projecten te selecteren.
- De maatregelfiches vormen het hart van het programma en zijn in de versie van 3 maart voor het eerst compleet. Het oordeel over de maatregelfiches is dat:
  - De fiches goed leesbaar zijn geworden zijn en hebben nu ook eenzelfde opmaak/indeling;
  - Met uitzondering van maatregel 28 en 42-44 er een standaardtekst is opgenomen voor de principes voor selectiecriteria. Er wordt in een reactie vanuit het projectteam aangegeven dat de selectiecriteria in het CvT besproken en bepaald worden en in de landsdelige/provinciale verordeningen worden opgenomen. Het is nu lastig beoordelen of op programmaniveau de juiste criteria zullen worden gehanteerd om de goede projecten/initiatieven te selecteren;
  - Elke maatregel nu een eenduidige beschrijving kent van de principes terwijl het toch echt een verschil is of er een innovatie, demonstratie of niet-productieve investering gefinancierd zal worden. Daarbij wordt in het algemene stuk over de principes voor selectiecriteria gesproken over "Indien dat dienstig is mogen de aanvragen worden geselecteerd..." Hoe wordt in de verordening bepaald of dit dienstig is en wat is het effect op het resultaat?
  - De koppeling tussen de fiches, de strategie en de SWOT verbeterd is;
  - Er goed rekenschap gegeven is van de kritiek op bepaalde maatregelen uit de voorgaande periode (POP2) en aanpassingen hebben plaatsgevonden om maatregelen effectiever te maken (o.a. agrarisch natuurbeheer).

3.2 Gestructureerde tabel met de aanbevelingen van de ex-ante-evaluatie en het gevolg dat daaraan is gegeven.

Titel (of verwijzing) van de aanbeveling	Categorie aanbeveling	Datum
Behoeftanalyse	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	23/12/2013
Behoeftanalyse	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	23/12/2013
Beschrijving van het platteland	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	23/12/2013
Beschrijving van het platteland	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	16/05/2013
Brief aan de Tweede Kamer	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	11/03/2014
Brief aan de Tweede Kamer	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	24/01/2014
De relatie tussen SWOT-analyse, de strategie en de maatregelen	Opbouw van de logica van de steunverlening	23/12/2013
EU prioriteiten voor plattelandontwikkeling	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	16/05/2013
Eenduidig begrippenkader	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	24/01/2014
Het POP2 t.o.v. het POP3	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	24/01/2014
Indicatoren, resultaat en effecten	Regelingen voor de uitvoering van het programma	05/03/2014
Interventielogica	Opbouw van de logica van de steunverlening	19/12/2013
Keuze voor de plattelandsprioriteiten	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	19/12/2013
Kosten Technische bijstand	Regelingen voor de uitvoering van het programma	01/03/2014
Kosten uitvoering	Regelingen voor de uitvoering van het programma	01/03/2014
Link tussen de strategie en de keuze voor de maatregel	Opbouw van de logica van de steunverlening	19/02/2014
Maatregelspecifieke selectiecriteria	Opbouw van de logica van de steunverlening	19/02/2014
Motivering voor de landsdelige aanpak	Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen	19/12/2013
SEA Aanbevelingen	SMEB-specifieke aanbevelingen	01/04/2014
Topsectoren	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	16/05/2013
Uitvoeringsstructuur	Regelingen voor de uitvoering van het programma	14/02/2014
Verdeling van de middelen	Regelingen voor de uitvoering van het programma	14/02/2014
Voedselveiligheid	De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften	16/05/2013

3.2.1 Behoeftanalyse

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 23/12/2013

Onderwerp: Behoeftanalyse

Beschrijving van de aanbeveling

Het aantal behoeften is erg groot. Er is een prioritering nodig.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Er is een nadere prioritering aangebracht. Deze is weergegeven in figuur 5 in het hoofdstuk Strategie. Nederland zet niet rechtstreeks in op prioriteit 5, bevordering van het efficiënte gebruik van hulpbronnen en steun voor de omslag naar een koolstofarme en

klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voedsel- en de bosbouwsector ondanks het feit dat in de SWOT-analyse ook voor deze prioriteit een aantal behoeften is geformuleerd. Voor deze prioriteit geldt dat enerzijds nationaal beleid op deze doelen stuurt. Anderzijds dragen maatregelen onder andere prioriteiten indirect bij aan het bereiken van de doelen van prioriteit 5. Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook worden niet alle prioriteiten en aandachtsgebieden van de Europese Commissie bediend. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan bij de nadere invulling van het programma nog aan kracht winnen door scherper af te bakken en goede projecten te selecteren.

3.2.2 Behoefteanalyse

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 23/12/2013

Onderwerp: Behoefteanalyse

Beschrijving van de aanbeveling

In het algemeen is het overzicht van behoeften in de SWOT-analyse zeer specifiek opgesteld. De benoemde behoeften zijn in feite al maatregelen. Er worden zelfs al regelingen benoemd. Dat hoort thuis in de strategie. De behoefteanalyse in de SWOT-analyse zou van een hoger abstractieniveau moeten zijn.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De behoefteanalyse is abstracter opgezet en in de strategie zijn de behoeften verder uitgewerkt.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Deels is het abstracter geworden in paragraaf 4.2 Behoeftebepaling.

3.2.3 Beschrijving van het platteland

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 23/12/2013

Onderwerp: Beschrijving van het platteland

Beschrijving van de aanbeveling

Maak in het programma een heldere keuze van de definitie van het platteland en hanteer deze consequent.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De aanbeveling van de ex ante evaluatie is verwerkt op de volgende manier. Omdat het Nederlandse platteland niet sterk regionaal verschilt en toch behoorlijk verstedelijkt is en omdat met het POP3 sterk ingezet wordt op versterking van de landbouw door middel van verduurzaming en innovatie en verbetering van het agro milieu is gekozen voor eenzelfde definitie als die bij het POP2 is gehanteerd, namelijk het gehele Nederlandse grondgebied met uitzondering van aaneengesloten woonkernen met meer dan 30.000 inwoners.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.4 Beschrijving van het platteland

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 16/05/2013

Onderwerp: Beschrijving van het platteland

Beschrijving van de aanbeveling

De redeneringen zijn te veel van binnen naar buiten en te weinig omgekeerd. Centraal staat de landbouwsector en van daaruit wordt beperkt naar het platteland gekeken.

De analyse van verstedelijkte gebieden is goed. De consequentie daarvan, namelijk dat er in Nederland veel plattelandsgebieden zijn die een directe relatie hebben met de stedelijke omgeving ontbreekt. Ook ontbreekt de rol die het platteland moet vervullen in de relatie met de stedelijke omgeving.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

1. De SWOT-analyse is naar aanleiding van deze opmerking aangepast en beter onderbouwd.

Oordeel Ex Ante Evaluator:

Er zijn voldoende aanpassingen gemaakt. Wel blijft dit tijdens de uitvoering van programma in de komende jaren een aandachtspunt omdat er veel ontwikkelingen in de samenleving zijn, die invloed op de landbouwsector en het platteland zullen hebben.

2. De relatie tussen de stad en het platteland is nadrukkelijker benoemd in de definitieve SWOT-analyse. Een voorbeeld voor de relatie stad-platteland is de beleving van de weidegang van koeien. De relatie stad-platteland is ook een van de thema's waarop via LEADER in het POP3 kan worden ingezet.

Oordeel Ex Ante Evaluator:

Akkoord

3.2.5 Brief aan de Tweede Kamer

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 11/03/2014

Onderwerp: Brief aan de Tweede Kamer

Beschrijving van de aanbeveling

Laat het programmateam een indeling maken van de thema's waar het POP3 zich op richt. Dat zouden de vijf thema's uit de Tweede Kamerbrief kunnen zijn

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Op basis van de stukken voor het bestuurlijk overleg van 10 maart 2014, met name het stuk met de toelichting over de financiële inzet op maatregelfiches en thema's is een brief voor de Tweede Kamer voorbereid. Hierbij is de indeling op basis van de vijf thema's uitgangspunt.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.6 Brief aan de Tweede Kamer

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 24/01/2014

Onderwerp: Brief aan de Tweede Kamer

Beschrijving van de aanbeveling

Neem de formulering over het POP3 uit de Tweede Kamerbrief over in het POP3.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Het POP3 is volgens de EU-eisen opgesteld. De Tweede Kamerbrief is opgesteld in het voor de Tweede Kamer gebruikelijke jargon. In deze brief hebben zaken die politiek gevoelig zijn ruim aandacht gekregen, wat niet politiek relevant is, is slechts marginaal of niet genoemd. Hiermee is ook het aantal behoeften minder geworden, en wordt de prioritering helderder. De prioritering is ook in de inleiding voor de SWOT-tabel genoemd paragraaf 4.1.2. De strategie is hierop aangepast; de aansluiting tussen behoeften en strategie loopt nu goed. We sluiten dus bewust niet exact aan op de gebruikte bewoordingen in de Tweede Kamerbrief. Inhoudelijk is er geen verschil tussen het POP3 document en de Tweede kamerbrief.

Akkoord Ex Ante Evaluatie

Akkoord

3.2.7 De relatie tussen SWOT-analyse, de strategie en de maatregelen

Categorie aanbeveling: Opbouw van de logica van de steunverlening

Datum: 23/12/2013

Onderwerp: De relatie tussen SWOT-analyse, de strategie en de maatregelen

Beschrijving van de aanbeveling

Er moet een betere aansluiting komen tussen de behoeften uit de SWOT-analyse, de strategie en de maatregelen.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Zie ook de andere punten met betrekking tot de SWOT. In de definitieve versie zal een laatste check worden gemaakt op de logica van de samenhang en waar nodig worden de verwijzingen (met name de fiches) hierop aangepast.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.8 EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 16/05/2013

Onderwerp: EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling

Beschrijving van de aanbeveling

Uit de SWOT-analyse blijkt niet welke van de zes EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling daadwerkelijk van belang zijn voor Nederland.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

In de definitieve SWOT-analyse is dit punt verwerkt en is voor alle 6 EU-prioriteiten op een rij gezet hoe de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van het Nederlandse platteland zijn. Ook in de behoeftenanalyse is per prioriteit beschreven wat de generieke of specifieke behoefte is. In de SWOT worden geen keuzes gemaakt, maar deze zijn in de strategie opgenomen.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.9 Eenduidig begrippenkader

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 24/01/2014

Onderwerp: Eenduidig begrippenkader

Beschrijving van de aanbeveling

Let bij de redactie van de strategie op het hanteren van een eenduidig begrippenkader (doelen, prioriteiten etc.).

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Bij de eindredactie is hier nadrukkelijk naar gekeken.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.10 Het POP2 t.o.v. het POP3

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 24/01/2014

Onderwerp: Het POP2 t.o.v. het POP3

Beschrijving van de aanbeveling

Wij bevelen aan om een korte paragraaf te maken over de accentverschuivingen in het POP3 t.o.v. het POP2. Deze verschuiving kan worden beargumenteerd met het bereik van (tussen)doelen door het beleid uit de vorige periode en de nieuwe kansen/bedreigingen uit de SWOT-analyse.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Het SFC en de EU guidelines bieden weinig ruimte voor het toevoegen van een extra paragraaf om de accentverschuivingen van het POP3 t.o.v. het POP2 te benoemen. We proberen dit op te lossen door wat nadrukkelijker de verschillen met het POP2 te benoemen in paragraaf 5.1 (strategie) en hoofdstuk 19 (overgangsmaatregelen) benoemd worden.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.11 Indicatoren, resultaat en effecten

Categorie aanbeveling: Regelingen voor de uitvoering van het programma

Datum: 05/03/2014

Onderwerp: Indicatoren, resultaat en effecten

Beschrijving van de aanbeveling

Bij de ingevulde indicatoren ontbreekt het te behalen resultaat. Per maatregel zou opgenomen moeten worden wat het te verwachten resultaat is om een koppeling te kunnen leggen met de doelen. De indicatoren moeten inzicht geven in het doelbereik.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Naar aanleiding van de opmerking van Ex Ante Evaluator zijn in overleg met de Ex Ante Evaluator een aantal actiepunten geformuleerd die geïmplementeerd worden bij de evaluatie zoals beschreven in hoofdstuk 9. De hoofdpunten zoals geformuleerd in de eerste alinea in paragraaf 9.3 zijn in lijn worden gebracht met die van de strategie (hoofdstuk 5).

Oordeel Ex Ante Evaluator

Het niet opnemen van resultaatsindicatoren is een tekortkoming. Het is goed dat er wel een procedure is om ertoe te komen met het opstellen van het "Handboek Evaluatie en Monitoring".

In hoofdstuk 9 van het definitieve programma is inderdaad dit evaluatiehandboek opgenomen: "Voor het uitvoeren van de voorgenomen evaluaties moeten de benodigde gegevens voor de vaststelling van de input, output en impact beschikbaar zijn. Hierover worden afspraken vastgelegd in het evaluatiehandboek."

3.2.12 Interventiologica

Categorie aanbeveling: Opbouw van de logica van de steunverlening

Datum: 19/12/2013

Onderwerp: Interventiologica

Beschrijving van de aanbeveling

Maak bij de interventiologica duidelijk waaraan de maatregelen bijdragen: "deze maatregel is primair bedoeld om bij prioriteit X en aandachtsgebied Y een effect van Z te veroorzaken. Daarnaast draagt deze maatregel ook (secundair) bij aan A, B en C."

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Ook deze aanbeveling is overgenomen, zowel in het schema van de interventiologica (in het hoofdstuk strategie) als in de indicatortabel, het prestatieraamwerk en het evaluatieplan. Omdat de meeste maatregelen vrij algemeen beschreven zijn en specifiekere worden in de uitwerking (landsdelige of provinciale verordeningen) wordt er veel nadruk gelegd op het evaluatieplan.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.13 Keuze voor de plattelandsprioriteiten

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 19/12/2013

Onderwerp: Keuze voor de plattelandsprioriteiten

Beschrijving van de aanbeveling

Maak een heldere keuze of wordt ingezet op vier, vijf of zes EU-prioriteiten wil in het POP3.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De keuze voor de prioriteiten is helder onderbouwd op basis van de SWOT-analyse. Zie ook voorafgaand punten.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.14 Kosten Technische bijstand

Categorie aanbeveling: Regelingen voor de uitvoering van het programma

Datum: 01/03/2014

Onderwerp: Kosten Technische bijstand

Beschrijving van de aanbeveling

Het bedrag dat nu voor Technische Bijstand is gereserveerd op 3% van het totaalbudget. Dit is hoger dan in POP2 aan technische bijstand is besteed. Een verklaring/legitimatatie voor dit opmerkelijke verschil ontbreekt in het programma.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De overheidsfinanciën voor doelen in het plattelandsontwikkelingsfonds zijn in periode POP3 beperkter dan in de POP2 periode, daarom wil lidstaat Nederland meer uitvoeringskosten zoals kosten van het Regiebureau POP en andere uitvoeringsinstanties laten (co)financieren uit het onderdeel Technische Bijstand.

Akkoord Ex Ante Evaluatie

Akkoord

3.2.15 Kosten uitvoering

Categorie aanbeveling: Regelingen voor de uitvoering van het programma

Datum: 01/03/2014

Onderwerp: Kosten uitvoering

Beschrijving van de aanbeveling

Uit het programma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Het POP3 is niet bedoeld om de kosten voor de uitvoering van de maatregelen in beeld te brengen.

De uitvoeringskosten van de provinciale regelingen worden betaald door de provincies en die van de nationale regelingen door het ministerie van EZ.

Streven daarbij is om de kosten zo laag mogelijk te houden.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.16 Link tussen de strategie en de keuze voor de maatregel

Categorie aanbeveling: Opbouw van de logica van de steunverlening

Datum: 19/02/2014

Onderwerp: Link tussen de strategie en de keuze voor de maatregel

Beschrijving van de aanbeveling

In de maatregelfiches wordt in de meeste gevallen een link gelegd tussen de SWOT en de keuze voor de maatregel. Idealiter zou een link met de strategie gelegd worden.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

In de definitieve versie van de fiches zijn verbanden met de strategie gelegd en vice versa.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.17 Maatregelspecifieke selectiecriteria

Categorie aanbeveling: Opbouw van de logica van de steunverlening

Datum: 19/02/2014

Onderwerp: Maatregelspecifieke selectiecriteria

Beschrijving van de aanbeveling

Maatregelspecifieke selectiecriteria ontbreken nog, maar zijn wel belangrijk om concreet in te vullen.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Er is ingegaan op de subsidiabele kosten per maatregel. De selectiecriteria zijn nog niet benoemd, wel de criteria waaraan ze moeten voldoen.

Oordeel Ex Ante Evaluatie

Akkoord, mits de selectiecriteria later goed wordt uitgewerkt

3.2.18 Motivering voor de landsdelige aanpak

Categorie aanbeveling: Bepalen van de doelstellingen, verdeling van de financiële toewijzingen

Datum: 19/12/2013

Onderwerp: Motivering voor de landsdelige aanpak

Beschrijving van de aanbeveling

Bij de landsdelige invalshoek moet een keuze worden gemaakt. Of er zijn geen of beperkte landsdelige verschillen en dan kan het POP3 programma landsdekkend worden uitgerold, of er zijn wel verschillen en dan moeten die worden gemotiveerd. De 'proof of the pudding' is dan of de financiële middelen landsdelig worden verdeeld en welke sleutel daarbij is gebruikt (op basis van verschillen in de problematiek of meer generiek).

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De landsdelige aanpak wordt uitgelegd in de strategie. Op basis van de positieve ervaring in de programmeringsperiode 2007- 2013 (het POP2) zal ook in de komende periode worden gewerkt met één plattelandsontwikkelingsprogramma. Dit is ook aanbevolen door de Europese Commissie. Bovendien is het budget voor POP3 beperkt en heeft het werken met één plattelandsontwikkelingsprogramma ook vanuit het oogpunt van efficiëntie de voorkeur. De implementatie van het POP3 zal in vier landsdelen worden uitgevoerd. Hieraan liggen praktische uitvoeringsoverwegingen (het voorkomen van versnippering en waar mogelijk stroomlijning tussen bij de landsdelen betrokken provincies) ten grondslag. Alle maatregelen worden in alle provincies opengesteld, de hoogte kan per provincies verschillen en op basis van de voor alle provincies gelijke POP kaders kan de hoogte per onderwerp per provincie verschillen. Dit is in feite niet anders dan de huidige praktijk waarbij ook op basis van de vraag die leeft in provincies op bepaalde problemen/beleidsvraagstukken budget ingezet wordt en aanvragen binnenkomen.

Oordeel Ex Ante Evaluatie

Akkoord

3.2.19 SEA Aanbevelingen

Categorie aanbeveling: SMEB-specifieke aanbevelingen

Datum: 01/04/2014

Onderwerp: SEA Aanbevelingen

Beschrijving van de aanbeveling

Geen, de voorgestelde maatregelen uit het POP3 hebben een positief effect op het (agro) milieu

---

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.20 Topsectoren

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 16/05/2013

Onderwerp: Topsectoren

Beschrijving van de aanbeveling

Er mist een verwijzing naar het topsectoren beleid. Ook is onduidelijk of er te weinig innovatieve methoden en technieken zijn (een ontwikkelvraag) of dat er voldoende bedacht is en dat het gaat om toepassing van innovaties.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Er is in hoofdstuk 4, de SWOT, een link gelegd naar het topsectorenbeleid en ook de innovatiebehoeften zijn duidelijker beschreven.

Reactie Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.21 Uitvoeringsstructuur

Categorie aanbeveling: Regelingen voor de uitvoering van het programma

Datum: 14/02/2014

Onderwerp: Uitvoeringsstructuur

Beschrijving van de aanbeveling

Een samenvatting van de afspraken over de samenwerking tussen het Rijk en de provincies zou in het conceptprogramma kunnen worden opgenomen om zo helderheid te geven over de uitvoeringsstructuur.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

De afspraken tussen het Rijk en de provincies zullen pas begin juni 2014 gereed zijn. De afspraken die relevant zijn voor het POP3 worden in hoofdstuk 15 beschreven.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord, maar dat vergt dan wel een snelle doorwerking in de uitvoeringsstructuur van het programma.

3.2.22 Verdeling van de middelen

Categorie aanbeveling: Regelingen voor de uitvoering van het programma

Datum: 14/02/2014

Onderwerp: Verdeling van de middelen

Beschrijving van de aanbeveling

Maak een tabel met de verdeling van de middelen per thema met een uitsplitsing van de bijdragen vanuit de verschillende overheden en met een toedeling van de middelen naar landsdekkend (generiek) en waar dat van toepassing is landsdelig (specifiek).

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

In het stuk met de thematische verdeling voor het bestuurlijk overleg tussen de staatssecretaris en gedeputeerden van 10 maart 2014 is de verdeling beschreven en een tabel als onderbouwing bijgevoegd.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord

3.2.23 Voedselveiligheid

Categorie aanbeveling: De SWOT-analyse, beoordeling van de behoeften

Datum: 16/05/2013

Onderwerp: Voedselveiligheid

Beschrijving van de aanbeveling

Niet ingegaan wordt op de recente maatschappelijke aandacht voor voedselzekerheid en voedselveiligheid.

Reactie op aanbeveling of, als er geen rekening mee is gehouden, verantwoording daarvoor

Er wordt in de definitieve SWOT-analyse nadrukkelijk ingegaan op de maatschappelijke aandacht voor voedselzekerheid en veiligheid.

Oordeel Ex Ante Evaluator

Akkoord. Er wordt in de definitieve SWOT vrij beperkt ingegaan op voedselzekerheid en veiligheid. Wel wordt verwezen naar nationaal beleid. "Nederland zet het POP3 zo doelmatig mogelijk in, in aanvulling op het vigerende nationale beleid dat op terreinen als ruimtelijke ordening, milieu, voedselkwaliteit- en veiligheid, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn zeer sturend is."

3.3 Verslag voorafgaande evaluatie

Zie bijgevoegde documenten.

4

SWOT en identificatie van de behoeften

4.1 SWOT

4.1.1 Alomvattende beschrijving van de huidige situatie van het programmeringsgebied, op basis van gemeenschappelijke en programmaspecifieke contextindicatoren en andere kwalitatieve actuele informatie

Inleiding

Het platteland heeft in Nederland een multifunctioneel karakter. Het biedt ruimte om te werken, te wonen en te recreëren. De plattelandseconomie bestaat uit een landbouwsector, die aan steeds minder mensen werk biedt, een industrie -en een dienstensector. Het platteland vormt zowel een woonplaats voor mensen die op het platteland als voor mensen die in de stad werken. Verder heeft het bewoners die niet meer actief zijn op de arbeidsmarkt. Zowel plattelandsbewoners als stedelingen recreëren op het platteland. Wat hen aantrekt is het landschap, de natuur en cultuurhistorische elementen. Deze drie functies drukken hun stempel op het werk, woon - en recreatieklimaat op het platteland. Dit klimaat heeft baat bij een goede balans tussen de functies. Die balans hangt af van de volgende voorwaarden:

- voldoende werkgelegenheid op het platteland of in de nabijgelegen steden;
- een goede bereikbaarheid van voorzieningen;
- een goed ontwikkelde toeristische infrastructuur;
- de ontwikkeling van de ene functie mag die van de overige functies niet hinderen.

Het Nederlandse platteland met kleine afstanden brengt unieke uitdagingen met zich mee

Het Nederlandse platteland heeft een hoge bevolkingsdichtheid. De afstanden tussen dorpen en steden zijn gering. Binnen de EU is dit verstedelijkte Nederlandse platteland met kleine afstanden tamelijk uniek. Dat brengt bijzondere uitdagingen met zich mee voor de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland. De Nederlandse boer staat voor de uitdaging dat de burger/consument bijna letterlijk over zijn schouder meekijkt. Om te voorkomen dat de externe effecten van de grootschalige en intensieve Nederlandse landbouw op het milieu het woon- en recreatieklimaat op het platteland verstoren, zijn innovatieve oplossingen nodig zodat de landbouw een plek op het platteland kan behouden. Een andere uitdaging is dat de landbouwgrond schaars en duur is. Het relatief hoge loonniveau in de industrie- en dienstensector drijft de prijs op voor arbeid in de landbouwsector. Hierdoor ontstaat er druk om arbeid uit de landbouwsector te stoten en te vervangen door machines. De combinatie van relatief hoge prijzen voor grond en arbeid leidt tot hoge kostprijzen voor landbouwproducten. Boeren zijn daarom geneigd om arbeidsbesparende en grondbesparende productietechnieken toe te passen om de kostprijzen omlaag te drukken. Arbeidsbesparende technieken zijn in de regel alleen rendabel bij een zekere bedrijfsomvang, terwijl grondbesparende productietechnieken gepaard gaan met intensivering van het grondgebruik. Beide technieken stoelen op een groter gebruik van productiemiddelen als kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen en energie. Op deze wijze is er in Nederland na de Tweede Wereldoorlog in snel tempo een grootschalige en intensieve landbouw ontstaan (Berkhout en Van Bruchem, 2011). Het dichtbevolkte Nederlandse platteland biedt ook kansen voor de landbouw, via het leveren van producten en diensten zijn er directe verbindingen met de stad.

Doel van dit hoofdstuk

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van het platteland, gevolgd door een analyse van de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen (SWOT-analyse) van de plattelandssituatie in Nederland (Terluin et al., 2013). Ook wordt een indicatie gegeven van de generieke behoeften en de behoeften op het gebied van milieu, klimaatverandering en

innovatie voor de aandachtsgebieden van de zes prioriteiten van het EU-plattelandbeleid 2014-2020.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. In de volgende paragraaf wordt een analyse gemaakt van de algemene plattelandssituatie in Nederland (§ 4.1.1.2), gevolgd door een analyse van de situatie in de landbouw, voedselindustrie en bosbouw (§ 4.1.1.3) en van de toestand van het milieu (§ 4.1.1.4). Daarbij wordt gebruik gemaakt van de zogenaamde 'gemeenschappelijke context indicatoren (CCI), die in § 4.1.6 worden gegeven en data van het CBS (<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/cijfers/default.htm>). In § 4.1.2-4.1.5 wordt de SWOT-tabel van de plattelandssituatie in Nederland gepresenteerd. In § 4.2 wordt aandacht besteed aan de identificatie van generieke behoeften en de behoeften op het gebied van milieu, klimaatverandering en innovatie.

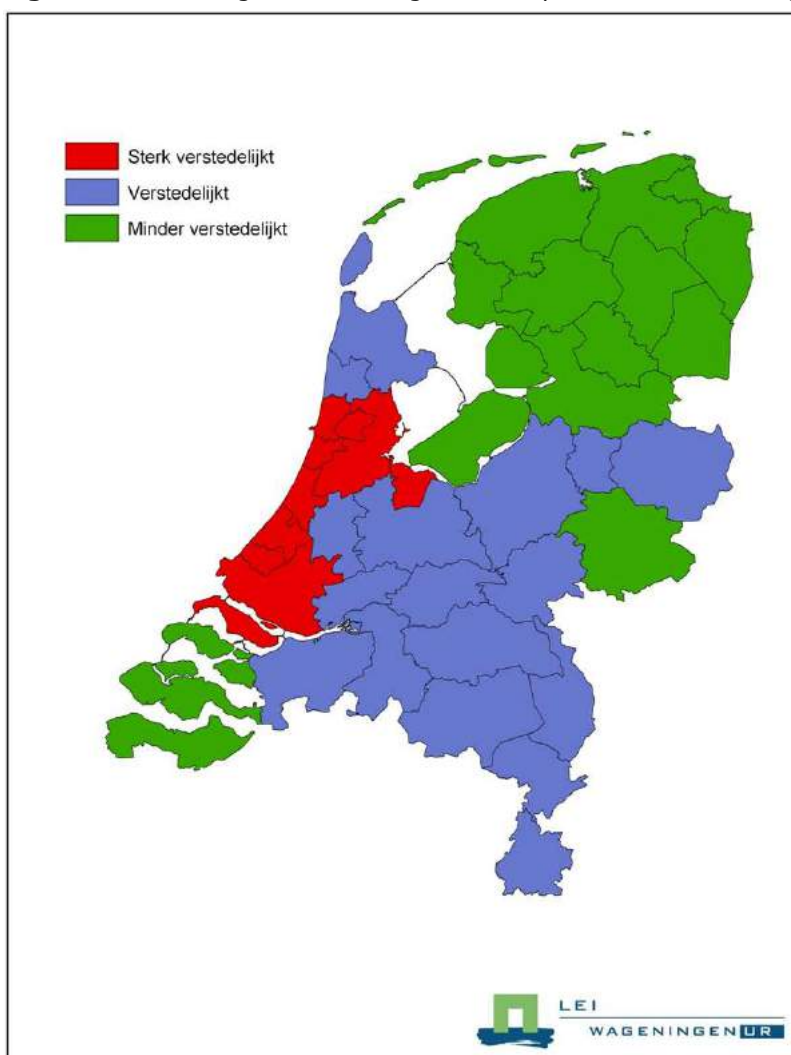
Algemene plattelandssituatie

In deze paragraaf wordt de sociaaleconomische situatie in urbane en rurale regio's in Nederland vergeleken om te onderzoeken op welke punten het platteland achterblijft bij de stad. Binnen de EU is het gebruikelijk om bij een vergelijking tussen urbane en rurale regio's de Eurostat-typologie van 'predominantly rural', 'significantly rural' en 'predominantly urban' regio's te hanteren. In het dichtbevolkte Nederland lijkt een verdeling naar soorten met een hogere bevolkingsdichtheid meer op zijn plaats, omdat daardoor de zeer kleine verschillen toch zichtbaar zouden worden. Beide indelingen zijn overigens gebaseerd op de indeling in Corop-gebieden¹ maar er worden verschillende bevolkingsdichtheidsdrempels gebruikt voor de indeling in groepen (Terluin et al., 2005). In fig. 4.1 is de alternatieve indeling zichtbaar gemaakt.

Uit de tabellen 4.1 t/m 4.11 blijkt, dat de verschillen inderdaad zeer klein zijn. Daarom wordt voor de uitvoering van POP3 gekozen voor de definitie van het gehele binnen de EU liggende COROP-gebied van het Koninkrijk der Nederlanden, met uitzondering van steden boven de 30.000 inwoners. De context van het programma wordt ook voldoende duidelijk gemaakt met de gemeenschappelijke contextindicatoren.

¹ IN DE EU WORDEN DEZE GEBIEDEN AANGEDUID MET 'NUTS3'.

Figuur 4.1 Indeling van COROP-gebieden op basis van bevolkingsdichtheid

Bevolking en werkgelegenheid zijn gelijk verdeeld over de drie groepen van regio's

Bijna een vijfde van de Nederlandse bevolking woont in de minst verstedelijkte regio's, ruim de helft in de verstedelijkte regio's en zo'n 30% in de sterk verstedelijkte regio's (Tabel 4.1). De verdeling van de werkgelegenheid over de drie groepen van regio's is vrijwel gelijk aan de verdeling van de bevolking over de regio's. Inwoners van de minst verstedelijkte regio's hebben de meeste ruimte om zich heen. Deze regio's beslaan ruim 40% van de oppervlakte van Nederland, terwijl de inwoners van de meest verstedelijkte regio's op een areaal wonen dat nog geen 10% van de oppervlakte van Nederland bestrijkt. De verstedelijkte regio's beslaan ongeveer de helft. Het inkomen per hoofd van de bevolking ligt in Nederland zo'n 40% boven het EU-gemiddelde (CCI8). In de sterk verstedelijkte regio's liggen die inkomens iets hoger dan in de andere groepen. Desondanks is het deel van de bevolking dat onder de armoedegrens leeft in de sterk verstedelijkte regio's iets groter dan dat in de overige regio's (CCI9).

Tabel 4.1 Bevolking, oppervlakte en werkgelegenheid in de drie COROP-groepen, 2011²

	Bevolking (* miljoen)	als % van totaal	Bevolkings- dichtheid (in w/km ²)	Werk- gelegen- heid (* 1000 pers.)	als % van totaal	Oppervlakte (* km ²)	als % van totaal
Minder verstedelijkte regio's	3,3	19	225	1485	18	14.485	43
Verstedelijkte regio's	8,5	51	527	4164	52	16.125	48
Sterk verstedelijkte regio's	4,9	30	1573	2416	30	3.145	9
Nederland	16,7	100	495	8065	100	33.755	100

Sectorale samenstelling van de werkgelegenheid

De samenstelling van de werkgelegenheid in de verstedelijkte regio's is gelijk aan die van het Nederlandse gemiddelde (Tabel 4.2). Ten opzichte van de sterk verstedelijkte regio's hebben de minst verstedelijkte regio's een wat grotere landbouw- en industriector en een wat kleinere commerciële dienstensector. Doordat de arbeidsproductiviteit van de industriector boven die van de landbouw- en dienstensector ligt, is het aandeel van de industriector in het bruto binnenlands product (25%) groter dan het aandeel van deze sector in de werkgelegenheid. Voor de landbouw- en dienstensector geldt het omgekeerde (CCI10/12).

Weinig verschil in werkgelegenheids groei en bevolkings groei tussen groepen

De werkgelegenheids groei en de bevolkings groei van de drie groepen regio's sinds de jaren '90 verschilt nauwelijks van elkaar (Tabel 4.3). Wel neemt het tempo van de werkgelegenheids groei de laatste jaren af door de financieel-economische crisis en zwakt de bevolkings groei in de verstedelijkte en de minder verstedelijkte regio's net als elders in Europa af. Binnen elke groep varieert het groeitempo van de werkgelegenheid en de bevolkings groei. Dit resulteert in dynamische en minder dynamische regio's.

Tabel 4.2 Sectorale samenstelling van de werkgelegenheid in de drie COROP-groepen, 2011 (%)³

	Landbouw	Industrie	Commerciële diensten	Niet Commerciële diensten
Minder verstedelijke regio's	5	20	42	34
Verstedelijkte regio's	3	19	46	32
Sterk verstedelijkte regio's	1	12	53	33
Nederland	3	18	46	32

BRON: LISA; BEWERKING LEI

² CCI1/3/4. BRON: CBS STATLINE EN LISA; BEWERKING LEI.

³ CCI11.

Tabel 4.3 Werkgelegenheids -en bevolkingsgroei in de drie COROP-groepen (% per jaar)

	Werkgelegenheids g roei		Bevolkings g roei	
	1996-2003	2003-2011	1990-2000	2000-2010
Minder verstedelijke regio's	2,4	1,0	0,8	0,5
Verstedelijkte regio's	2,2	0,8	0,7	0,3
Sterk verstedelijkte regio's	2,5	0,6	0,5	0,6
Nederland	2,3	0,8	0,6	0,4

BRON: CBS STATLINE EN LISA; BEWERKING LEI.

Leeftijdsopbouw, werkloosheid en arbeidsparticipatie

De leeftijdsopbouw van de bevolking is in de drie groepen van regio's vrijwel gelijk (Tabel 4.4). In alle groepen is sprake van een kleine afname van het aandeel jongeren tot 15 jaar en een kleine toename van het aantal ouderen boven de 65 jaar. Het percentage werklozen is in de periode 2008-2013 de laatste jaren door de financieel-economische crisis toegenomen (Tabel 4.5). De percentages in de minder verstedelijkte en sterk verstedelijkte regio's liggen dicht bij elkaar en zijn iets hoger dan die in de verstedelijkte regio's. De participatiegraad verschilt nauwelijks tussen de drie groepen van regio's. In 2013 werkte 14% van de beroepsbevolking in Nederland als zelfstandig ondernemer (CCI6); in Friesland, Utrecht en Noord-Holland lag dit aandeel met 16-17% iets hoger en in Flevoland (12%) iets lager.

Tabel 4.4 Leeftijdsopbouw van de bevolking in de COROP-regio's, 2005 en 2011⁴

	2005			2011		
	0-15 jaar	15-65 jaar	65 > jaar	0-15 jaar	15-65 jaar	65 > jaar
Minder verstedelijke regio's	19	67	14	18	66	16
Verstedelijkte regio's	19	67	14	17	67	16
Sterk verstedelijkte regio's	18	68	14	17	68	16
Nederland	18	68	14	17	67	16

BRON: CBS-STATLINE; BEWERKING LEI.

Tabel 4.5 Werkloosheid en participatiegraad⁵ in de COROP-regio's, 2000, 2009 en 2010 (%)⁶

	Werkloosheid		Participatiegraad
	2000	2010	2009
Minder verstedelijke regio's	4,4	5,8	69,8
Verstedelijkte regio's	3,2	5,1	70,6
Sterk verstedelijkte regio's	4,2	5,7	70,9
Nederland	3,7	5,5	70,3

⁴ CCI2.

⁵ PARTICIPATIEGRAAD IS DE WERKZAME BEROEPSBEVOLKING (WERKENDEN PLUS WERKZOEKENDEN) IN PROCENTEN VAN DE BEROEPSBEVOLKING

⁶ CCI5/7.

Landbouw, voedselindustrie en bosbouw

Binnen de Nederlandse economie is de landbouw een kleine sector. Het aandeel van de primaire sector in de totale werkgelegenheid bedroeg in 2011 zo'n 2 à 3% van de totale werkgelegenheid en dat van de voedselindustrie ca. 1,5% (CCI13). Daarmee is de werkgelegenheid in de primaire landbouwsector en de voedselindustrie ongeveer even groot als die in de toerismesector. De arbeidsproductiviteit in zowel de primaire landbouwsector als de voedselindustrie ligt op een hoog niveau: die in de primaire sector is meer dan 3 keer zo hoog als het EU27-gemiddelde en die in voedselindustrie ruim 1,5 keer (CCI14/16). Bosbouw is in Nederland van marginale betekenis.

Helft landbouwbedrijven in verstedelijkte regio's

Nederland telde in 2011 ruim 70.000 land- en tuinbouwbedrijven (Tabel 4.6.). Ongeveer een derde van de bedrijven bevond zich in de minder verstedelijkte regio's, ruim de helft in de verstedelijkte regio's en een tiende in de sterk verstedelijkte regio's (Tabel 4.7.). De samenstelling van de landbouwbedrijven verschilt nogal tussen de drie groepen regio's. In de minder verstedelijkte regio's bestond in 2011 zo'n 60% van de bedrijven uit graasdierbedrijven en een kwart uit akkerbouwbedrijven. In de verstedelijkte gebieden vormden graasdierbedrijven ongeveer de helft van het aantal bedrijven en de intensieve veehouderijbedrijven ruim een tiende. In de sterk verstedelijkte regio's legde bijna de helft van de bedrijven zich toe op tuinbouw en bijna 40% op de graasdierhouderij (Tabel 4.8.). Uit deze samenstelling valt af te leiden dat de landbouw in de minder verstedelijkte regio's een vrij sterk grondgebonden karakter heeft. In de verstedelijkte regio's is ruim een kwart van de landbouwbedrijven niet-grondgebonden, en in de sterk verstedelijkte regio's bijna de helft.

Tabel 4.6 Ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven in de COROP-regio's, 1999-2011⁷

	Aantal bedrijven		Afname aantal bedrijven 1999-2011 (% p.j.)	Ha/bedrijf, 2011
	1999	2011		
Minder verstedelijke regio's	33646	25188	-2.4	37
Verstedelijkte regio's	53705	39002	-2.6	21
Sterk verstedelijkte regio's	9800	6202	-3.7	20
Nederland	97151	70392	-2.6	26

BRON: CBS LANDBOUWCIJFERS; BEWERKING LEI.

⁷ CCI17.

Tabel 4.7 Aandelen van de bedrijfstypen in de COROP-regio's in het Nederlands totaal, 2011 (%)⁸

	Akker- bouw	Tuin- bouw	Blijvende teelten	Graas- dieren	Hok- dieren	Gewas/ veeteelt combinaties	Overige bedrijven	Alle bedrijven
Minder verstedelijke regio's	52	10	25	40	22	31	37	36
Verstedelijkte regio's	41	62	71	53	77	63	60	55
Sterk verstedelijkte regio's	7	28	4	6	0	6	3	9
Nederland	100	100	100	100	100	100	100	100
Nederland absoluut aantal bedrijven	11953	9871	1808	37041	6107	1818	1794	70392

BRON: CBS LANDBOUWCIJFERS; BEWERKING LEI.

Tabel 4.8 Samenstelling landbouwbedrijven in de COROP-regio's, 2011 (%)⁹

	Akkerbouw	Tuinbouw	Blijvende teelten	Graas- dieren	Hokdieren	Gewas/veeteelt combinaties	Overige bedrijven
Minder verstedelijke regio's	25	4	2	59	5	2	3
Verstedelijkte regio's	13	16	3	51	12	3	3
Sterk verstedelijkte regio's	13	45	1	38	0	2	1
Nederland	17	14	3	53	9	3	3

BRON: CBS LANDBOUWCIJFERS; BEWERKING LEI.

Nederlandse veestapel geconcentreerd in oosten en zuiden

De veestapel in Nederland had in 2010 een omvang van 6,7 miljoen groot- en pluimvee-eenheden (CCI21). Het gaat daarbij onder meer om ca. 4 mln. koeien, 1 mln. schapen, 12 mln. varkens en 103 mln. kippen. Van alle provincies hebben Friesland, Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant veruit de meeste koeien; Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg hebben de meeste varkens.

Helft landbouwareaal in minder verstedelijkte regio's

In 2010 bedroeg de omvang van het Nederlandse landbouwareaal bijna 1,9 mln. ha (CCI18); het bosareaal was met 365.000 ha (CCI29) vijf keer zo klein. Ongeveer de helft van het door de Nederlandse landbouw gebruikte areaal bevond zich in 2011 in de minder verstedelijkte regio's, ruim 40% in de verstedelijkte regio's en slechts 7% in de sterk verstedelijkte regio's (Tabel 4.9). De verdeling van het areaal naar soort grondgebruik is in de groepen van minder verstedelijkte en verstedelijkte regio's gelijk. Ruim de helft wordt gebruikt voor bouwland en iets minder dan de helft voor grasland. Het grondgebruik in de sterk verstedelijkte regio's

⁸ CCI17.

⁹ CCI17.

wijkt van dit patroon af: daar is meer grasland en tuinbouw onder glas en minder bouwland. Natuurlijke graslanden beslaan in alle groepen van regio's zo'n 3 à 4% van het landbouwareaal. In Nederland was volgens het CBS in 2011 zo'n 3% van het landbouwareaal in gebruik voor de biologische landbouw (CCI19 op basis van Eurostat, die een andere definitie hanteert dan het CBS, vermeldt een lager percentage: 1,4%). Dit aandeel was in Flevoland beduidend hoger (zo'n 8%) en in Zeeland en Limburg lager (ca. 1%). Sinds 2002 is het biologisch areaal met ruim 2% per jaar gegroeid. Dat slechts 3%(CBS) van het areaal in gebruik is voor biologische landbouw heeft te maken met de structurele belemmeringen voor de biologische landbouw in Nederland. Grond en arbeid zijn in Nederland duur en juist die factoren spelen een grote rol in de biologische landbouw. Daar komt bij dat het verdienmodel in de hoogtechnische gangbare landbouw veel gunstiger uitvalt dan die van de biologische landbouw. Ongeveer 7% van het Nederlandse landbouwareaal is in 2010 één of meerdere keren berekend (CCI20). Dit aandeel varieert sterk tussen de provincies: in Flevoland, Noord-Holland, Noord-Brabant en Limburg wordt meer dan 10% van het areaal berekend; in Friesland, Groningen, Overijssel en Zeeland 2,5% of minder.

Tabel 4.9 Agrarisch grondgebruik in de COROP-regio's, 2011 (%)^{10 11}

	cultuurgrond gemeten maat (1000 ha)	% van totaal cultuurgrond			
		Totaal grasland	w.v. natuurlijke graslanden	Totaal bouwland ¹⁰	Tuinbouw onder glas
Minder verstedelijke regio's	934	44	3	56	0
Verstedelijkte regio's	803	43	3	56	1
Sterk verstedelijkte regio's	121	47	4	49	4
Nederland	1858	44	3	56	1

BRON: CBS LANDBOUWCIJFERS; BEWERKING LEI.

Helft van agrarische bedrijfshoofden heeft middelbare beroepsopleiding

Het aantal arbeidskrachten in de landbouw nam in het laatste decennium met zo'n 2% per jaar af (Tabel 4.10). De regionale verschillen in het opleidingsniveau van agrarische bedrijfshoofden zijn klein (CCI24). Ruim 10% van de bedrijfshoofden had in 2011 een academische of een HBO-opleiding. In Zeeland en Groningen (beide 14%) en in Flevoland (20%) was dit wat meer (CBS). Ongeveer de helft van de bedrijfshoofden had in 2011 een middelbare beroepsopleiding en ruim een derde een lagere beroepsopleiding. In vergelijking met de totale bevolking hebben agrarische bedrijfshoofden vaker een lagere of middelbare beroepsopleiding en minder vaak een opleiding op HBO- of academisch niveau (CBS). Ruim een derde van de bedrijfshoofden is jonger dan 50 jaar, zo'n 30% is 50-60 jaar oud en ook ruim een derde is ouder dan 60 jaar (CCI23). Alleen in Flevoland zijn de boeren beduidend jonger: daar is zo'n 40% van de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar, valt een kleine 40% in de leeftijdsklasse van 50-60 jaar en is ruim een vijfde ouder dan 60 jaar.

¹⁰ CCI18.

¹¹ TOTAAL BOUWLAND OMVAT AKKERBOUW, VOLLEGRONDSTUINBOUW EN SNIJMAIS.

Tabel 4.10 Regelmatig werkzame arbeidskrachten op de land- en tuinbouwbedrijven in Nederland, 1989-2011^{12 13}

	1000 personen		groei in % p.j.		
	1989	1999	2011	1989-1999	1999-2011
Gezinsarbeidskrachten	238	199	147	-1,8	-2,5
Niet-gezinsarbeidskrachten ¹²	52	79	62	4,3	-2,0
Totaal arbeidskrachten	290	270	209	-0,7	-2,1

BRON: CBS LANDBOUWCIJFERS, DIV. JAREN; BEWERKING LEI.

Landbouwincome fluctueert laatste jaren rond het niveau van 2005

Het inkomen in de landbouw fluctueert van jaar tot jaar, afhankelijk van de schommelingen in het aanbod en de prijzen van landbouwproducten. Sinds 2005 beweegt het factorinkomen in de landbouw zich in een marge van 20% rond het niveau van 2005, waarbij de inkomens er de laatste jaren door de gunstige prijsontwikkeling op de wereldmarkt wat vaker boven liggen dan eronder (CCI25). Per gewerkt uur bedraagt de beloning in de landbouw ongeveer een derde tot de helft van dat in de overige economische sectoren (CCI26). De productiviteit per arbeidskracht is de laatste jaren licht toegenomen (CCI27), mede doordat er in de periode 2007-2011 jaarlijks zo'n 4 miljard euro in de landbouwsector werd geïnvesteerd (CCI28). Om de concurrentiekracht van de agrosector op peil te houden, zijn ook in de nabije toekomst voortdurend investeringen in innovaties nodig.

Verbreding en toerisme

Een deel van de agrarische bedrijven ziet kansen in verbreding, zoals huisverkoop, toerisme, zorglandbouw, natuur- en landschapsbeheer en energieproductie. De omzet uit multifunctionele activiteiten groeide tussen 2007 en 2011 van 322 naar 491 miljoen euro (LEI). Het grootste deel daarvan komt van bedrijven met toerisme en huisverkoop. De inkomsten uit agrarisch natuurbeheer zijn relatief bescheiden. Binnen de toeristische sector is de landbouw overigens een kleine speler met een kleine 3000 landbouwbedrijven die toeristische activiteiten aanbieden. Het aantal bedden in hotels en overige accommodaties wordt – bij gebrek aan een betere indicator - vaak gebruikt als indicator van de toeristische infrastructuur. Nederland telde in 2011 zo'n 1,2 mln. bedden, waarvan verreweg de meeste zich in de grote steden bevinden (CCI30).

Weidegang

'Koeien in de wei' is een beeld dat voor veel burgers bij het Nederlandse landschap hoort en het ook aantrekkelijk maakt (Fig. 4.2). Het is een manier waarop de melkveehouderij zichtbaar wordt voor de buitenwereld. Door de intensivering van de melkveehouderij neemt de weidegang echter af. Naar verwachting zal zonder ingrijpen in 2025 nog maar 1 van de 3 melkkoeien in Nederland buiten lopen; nu is dat nog 2 op 3 (Reijs et al., 2013). Er zijn diverse initiatieven ontwikkeld om koeien in de wei te houden, zoals het Convenant Weidegang (2012) van de melkveesector, verwerkende industrie, financiers, kaashandelaren, maatschappelijke en terreinbeherende organisaties en de overheid.

¹² CCI22.

¹³ 1999 VOOR NIET-GEZINSARBEIDSKRACHTEN BEREKEND ALS DRIEJAARLIJKS GEMIDDELDE 1998-2000.

Figuur 4.2 Koeien in veenweidegebied

Milieu

Grondgebruik

De landbouw is de grootste grondgebruiker in Nederland. In de minder verstedelijkte en de verstedelijkte regio's beslaat de landbouw een kleine 60% van het totale areaal en in de sterk verstedelijkte regio's zo'n 40% (Tabel 4.11). Het aandeel totaal bebouwde oppervlakte is in de sterk verstedelijkte regio's meer dan vier keer zo groot als in de minder verstedelijkte regio's. Dit komt met name door het relatief grote aandeel woongebied in die regio's. In de sterk verstedelijkte regio's is ook het grondgebruik voor recreatie en verkeer relatief groter.

Tabel 4.11 Grondgebruik in de COROP-regio's, 2008 (% van totaal)^{14 15 16 17}

	Totaal bebouwd ¹³	Totaal bos en natuur	Totaal recreatie	Totaal landbouw	Totaal verkeer ¹⁴	Totaal binnenwater	Totaal buitenwater ¹⁵
Minder verstedelijkte regio's	5	9	1	56	2	10	17
Verstedelijkte regio's	12	16	3	57	3	6	4
Sterk verstedelijkte regio's	21	9	6	39	4	16	6
Nederland	10	12	2	55	3	9	10

BRON: CBS-BODEMSTATISTIEK; BEWERKING LEI.

¹⁴ CCI31.

¹⁵ TERREIN IN GEBRUIK VOOR WONEN, WINKELN, UITGAAN, VOORZIENINGEN, CULTUUR EN WERKEN.

¹⁶ TERREIN IN GEBRUIK VOOR SPOOR, WEG - EN Vliegverkeer.

¹⁷ WATER DAT ONDERHEVIG IS AAN GETIJDEN.

Intensieve productie per ha

De Nederlandse land- en tuinbouw heeft een intensief karakter met hoge opbrengsten per ha en dier. Dit gaat gepaard met een hoog verbruik van (kunst)mest en bestrijdingsmiddelen. Ruim drie kwart van het landbouwareaal valt onder de noemer 'hoge input per ha', terwijl een kleine 9% van het areaal te maken heeft met een zog. 'lage input per ha' (CCI33). Deze cijfers wijken fors van het EU27-gemiddelde af: 26 respectievelijk 41%.

Probleemgebieden en Natura 2000-gebieden

In 2010 was zo'n 260.000 ha landbouwareaal aangewezen als probleemgebied (LFA) (CCI32). Dit komt overeen met ongeveer 14% van het landbouwareaal. Nederland heeft ruim 160 Natura 2000-gebieden aangewezen, die een oppervlak van ruim 1,1 miljoen ha beslaan (CCI34). Ongeveer 69% is water, de rest is land. Het doel van Natura 2000 is het keren van de achteruitgang van de biodiversiteit. In het Prioritized Action Framework 2014-2020 staat hoe Nederland dit doel wil bereiken. Daarbij wordt ook ingegaan op de versterking van soorten. Ongeveer 90.000 ha Natura 2000-gebied in Nederland wordt gebruikt door de landbouw dit betreft ca 26% van het Natura 2000 gebied. Deze worden primair nationaal gesubsidieerd. Het betreft ca 4,4% van het UAA. De beheersstatus van het grasland daarvan is volgens de door DG Environment berekende indicator onvoldoende of slecht (CCI36). Deze beoordeling is o.a. gebaseerd op het aantal soorten en de structuur/functie van de habitat. Op zo'n 15% van het bosareaal binnen de Natura 2000-gebieden vindt beheer plaats (CCI38); dit ligt zo'n 4% boven het EU27-gemiddelde.

Figuur 4.9 Kaart met natura 2000 gebieden

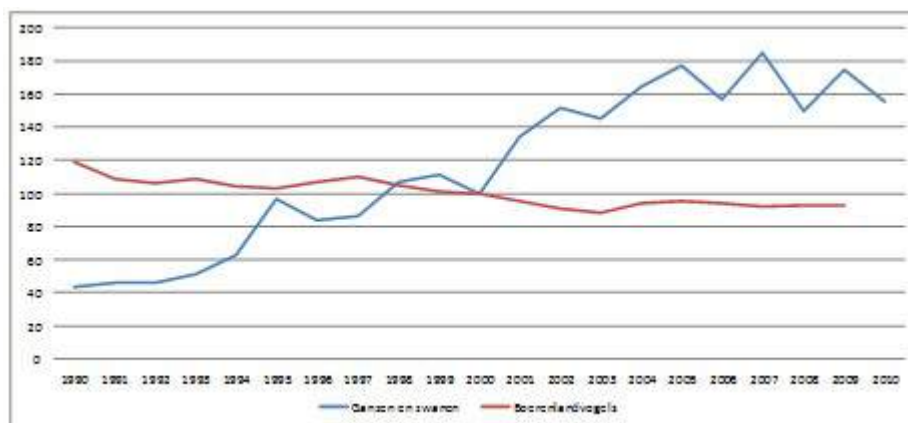
Boerenlandvogels in de knel, ganzen floreren

De populatie van boerenlandvogels is sinds 1960 met gemiddeld 61-73% afgenomen. (Vogelbalans 2012). Deze daling betreft zowel weide- als akkervogels. De populatie grutto's is bijvoorbeeld met twee derde afgenomen; de kievitpopulatie met ongeveer een derde. Deze afname doet zich in heel Europa voor. Ruilverkavelingen, schaalvergroting, ontwatering, vroeger en vaker maaien, gebruik van bestrijdingsmiddelen en verandering in het teeltplan hebben de leefomstandigheden van veel boerenlandvogels verslechterd (Vogelbalans, 2012). Om een gunstige staat van instandhouding van de VHR soorten te waarborgen is het belangrijk om optimale leefgebieden te creëren in gebieden die het meest kansrijk zijn. Gecentreerde inzet van de ANB (Agrarisch NatuurBeheer) maatregelen levert meer biodiversiteit op dan het verspreiden van lichtere ANB maatregelen over een groter gebied (zie WUR Alterra rapport BO-11-011-01.007). Het aantal overwinterende ganzen neemt daarentegen al jaren toe (Fig. 4.3). Ze voelen zich juist thuis op het hoogproductieve boerenland in Nederland met kwalitatief hoogwaardig voedsel.

Figuur 4.3 Ontwikkeling van het aantal boerenlandvogels en overwinterende ganzen en zwanen in Nederland, 1990-2010 (index 2000=100)¹⁸

BRON: NEM, SOVON, CBS, EBCC, MILIEU- EN NATUURCOMPENDIUM.

Agrarisch natuurbeheer op HNV-type 2 en 3 gericht

High Nature Value (HNV) farmland (CCI37) bestaat uit landbouwgebieden met hoge natuurwaarden. Er worden drie typen HNV farmland onderscheiden:

- landbouwgrond met een hoog aandeel halfnatuurlijke vegetatie zoals schraal grasland en heide;
- landbouwgrond met voornamelijk extensieve landbouw en/of een mozaïek van meer en minder intensief gebruikt land en landschapselementen; en
- landbouwgrond met zeldzame soorten of met een hoog aandeel van Europese populaties of wereldpopulaties van soorten.

In ons land gaat het bij HNV farmland naar schatting om 15% van het areaal landbouwgrond (Van Doorn et al., 2013), voornamelijk type 3 (Fig. 4.4). Het eerste type komt in Nederland vooral voor in natuurgebieden en nauwelijks in landbouwgebieden (PBL, 2009). In Nederland is het beleid voor agrarisch natuurbeheer vooral op HNV farmland-type 2 en 3 gericht.

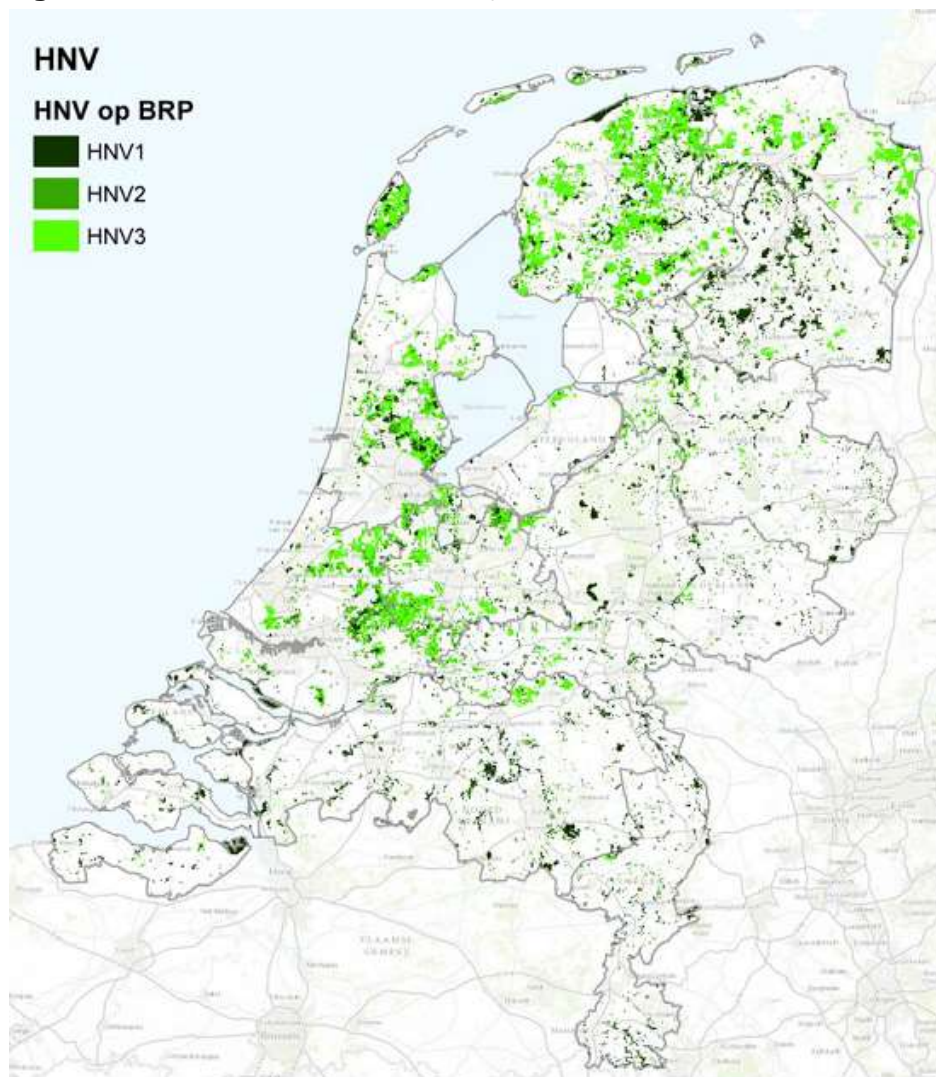
Zeldzame landbouwhuisdierrassen en genetische bronnen

Zeldzame landbouwhuisdierrassen worden hobby-matig gehouden. Nederland ondersteunt het houden van deze rassen niet, wel het behoud van de genetische bronnen. Daarvoor dient de nationale subsidieregeling "behoud zeldzame landbouwhuisdierrassen". Daarnaast bedient de WOT (Wettelijke OnderzoeksTaken) Genetische Bronnen zowel het Global Plan of Action on Animal Genetic Resources for Food and Agriculture waar Nederland zich aan gecommitteerd heeft in 2007, als het behoud van plantaardige rassen. (zie: <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten-EZ/Expertisegebieden/Wettelijke-onderzoekstaken/Genetische-bronnen.htm>).

¹⁸ CCI35.

Figuur 4.4 HNV farmland in Nederland, 2012¹⁹

BRON: VAN DOORN ET AL. (2013).

Waterverbruik in de land- en tuinbouw

Het gemiddelde totale waterverbruik in de land- en tuinbouw lag in de periode 2001-2010 op 155 miljoen m³ (LEI-informatienet; CCI39). Het verbruik schommelt sterk per jaar, afhankelijk van het weer. In droge jaren als 2003 en 2006, kan het verbruik sterk oplopen. Irrigatie vindt het meest plaats op droogtegevoelige zandgronden, zoals in Noord-Brabant en Limburg.

Stikstof- en fosforbelasting van de bodem vertoont dalende trend

Door het intensieve karakter van de Nederlandse land- en tuinbouwsector is de milieudruk hoog. Lokaal kan zich overmatige belasting van het grond- en oppervlaktewater met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen voordoen. De belasting van bodem en grondwater met stikstof en fosfor daalt al sinds de tweede helft van de jaren tachtig, vooral omdat de aanvoer van dierlijke mest en kunstmest afneemt (Fig. 4.5.). Volgens Eurostat-data kwam het stikstofoverschot in 2008 uit op 188 kg/ha en dat van fosfor op 10 kg/ha (CCI40). Van de aangevoerde hoeveelheid stikstof in 2011 op landbouwgronden namen de gewassen circa 60% op, zo'n 5-10% kwam door uit- en afspoeling in het oppervlaktewater

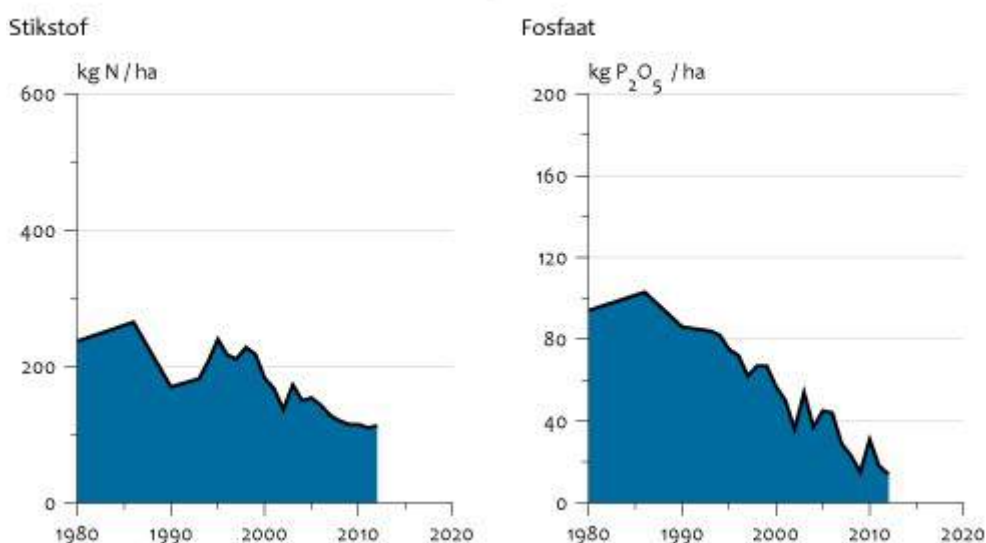
¹⁹ HNV OP BRP BETEKENT HNV FARMLAND OP LANDBOUWAREAAL WAARVOOR EEN BEDRIJFSTOESLAG UIT GLB-PIJLER 1 WORDT ONTVANGEN.

terecht en ruim 30% hoopt zich door accumulatie op in de bodem en het grondwater (CBS, 2012). Die accumulatie lag in 2000 nog op bijna 40% van de aangevoerde hoeveelheid stikstof op landbouwgronden. Fosfor dat niet door de gewassen wordt opgenomen, accumuleert in eerste instantie in de bodem. Op een gegeven moment is de bodem verzadigd en spoelt fosfor uit naar het grond- en oppervlaktewater. In 2011 bedroeg de fosforaccumulatie in de bodem 24% van de totaal aangevoerde hoeveelheid fosfor op landbouwgronden; in 2000 was dit nog circa 40% (CBS, 2012).

Figuur 4.5 Ontwikkeling van mineralenoverschotten, 1980-2012 (kg/ha)

Overschot stikstof en fosfaat op landbouwgrond

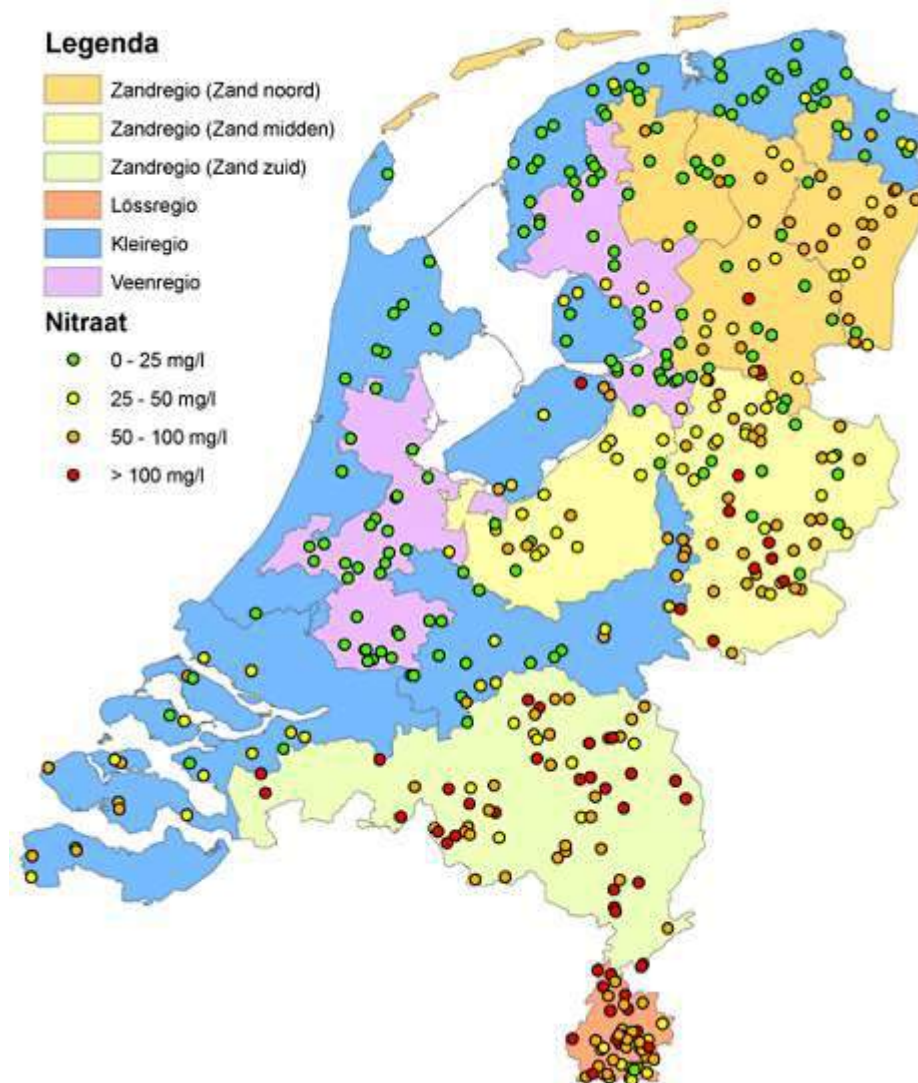
BRON: CBS, VIA WEBSITE: [HTTP://WWW.COMPENDIUMVOORDELEEFOMGEVING.NL](http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl)

Nitraat in grondwater op klei en veen voldoet aan norm, op zand en löss niet

De nitraatconcentraties zijn in de afgelopen decennia sterk gedaald (Berkhout en Roza, 2012). Nitraatconcentraties verschillen tussen bedrijven, bedrijfstypen en regio's (Fig. 4.6.). Bij akker- en tuinbouwbedrijven zijn de concentraties hoger dan bij melkveebedrijven (Hooijboer en De Klijne, 2012). Bij melkveebedrijven met een derogatie (die 250 in plaats van de reguliere 170 kg N/ha/jaar uit dierlijke mest op hun land mogen brengen) was de nitraatconcentratie in de periode van 2008 tot 2010 gemiddeld al onder de 50 mg/l, zoals de EU-norm in de Kaderrichtlijn Water voorschrijft (Zwart et al., 2010 en 2011). In de klei- en veenregio's voldoet de grondwaterkwaliteit onder landbouwgronden aan het doel van 50 mg nitraat/l. In de zandregio's is het beeld gemengd. In het zuidelijk zandgebied is sprake van nitraatconcentraties ruim boven de 50 mg/l; in de andere zandregio's liggen de nitraatconcentraties er onder. Dit komt door het meer voorkomen van uitspoelingsgevoelige gewassen en gronden en een groter aandeel hokdierbedrijven. Ook in de lössregio liggen de nitraatconcentraties nog (ver) boven de 50 mg/l.

Figuur 4.6 Gemiddelde nitraatconcentratie in het uitspoelingswater op bedrijven uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid, 2007-2010 (mg/l)

BRON: HOOIJBOER EN DE KLIJNE (2012).

Oppervlaktewater wordt schoner

De stikstofbelasting van het oppervlaktewater door de landbouw is gedaald van zo'n 40 kg per ha in 2000 naar 23 kg per ha in 2010. Voor fosfor is in diezelfde periode de belasting van het oppervlaktewater gedaald van 5,7 kg naar 4,1 kg per ha per jaar (Groenendijk et al., 2012). De daling is bereikt door aanpassingen in de bedrijfsvoering, zoals een lager mineralengebruik, emissiearm uitrijden en kortere uitrijdperiodes.

Voor oppervlaktewater in Nederland gelden naar regio gedifferentieerde doelen op basis van de Kaderrichtlijn Water. Het te overbruggen gat tussen huidige waterkwaliteit en doel en de daartoe geëigende maatregelen zullen in het kader van de Stroomgebiedbeheersplannen, die gerealiseerd zullen worden in 2015, in kaart gebracht worden, ditzelfde geldt voor de hydromorfologische staat van de Nederlandse oppervlakte wateren. De regionale implementatie van SGBP's staat in de waterbeheerplannen van waterschappen en provincies. Op deze regionale schaal vindt ook de integratie plaats van maatregelen en doelen uit verschillende EU water- en milieuriichtlijnen en nationale wetgeving. Gestreefd wordt

middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Maatregelen die bijdragen aan meerdere doelen, b.v. aan KRW- en natuur, aan KRW en ROR, krijgen daarin prioriteit. Bescherming tegen overstromingen op nationaal niveau, de doelen uit de richtlijn overstromingsrisico's, ROR ("Flood Directive") vallen onder het Nationaal Deltaprogramma water.

Overstromingsgevoeligheid in relatie tot waterkwaliteit

Ongeveer tweederde van Nederland is gevoelig voor overstroming en wordt al eeuwen lang met dijken, keringen, gemalen beschermd. Een groot deel ligt zelfs onder zeeniveau en de wateren daar zijn aangelegd om water af te voeren en vervolgens (omhoog) naar de zee te pompen. Vaak betreft het daarom kunstmatige of sterk veranderde waterlichamen. Hiervoor is een goed ecologisch potentieel (GEP) afgeleid, indien mogelijk van het meest gelijke natuurlijke watertype. Bij laaggelegen kunstmatige waterlichamen is het niet gemakkelijk om de bijdrage van antropogene bronnen te scheiden van een min of meer natuurlijke bijdrage van water dat omhoog kwelt door de verlaagde ligging. Uit recent onderzoek in Noord-Holland blijkt dat de bijdrage van moeilijk te beïnvloeden 'natuurlijke' bronnen ten opzichte van de diffuse belasting via landbouw substantieel kan zijn. Kennisontwikkeling over de bijdrage van landbouw, invloed van hydromorfologische aanpassingen, de afstand tot doelbereik en de te treffen maatregelen is nog niet afgerond. Dit behoeft vanwege historie en culturele betekenis van de Nederlandse waterwerken maatwerk in het kader van plattelandsontwikkeling waardoor ook draagvlak wordt gecreëerd.

Gewasbeschermingsmiddelen

De laatste decennia is de milieubelasting afgenomen, 85%. (PBL 2012) Desondanks worden op meer dan de helft van de meetlocaties één of meer gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater aangetroffen. Daarbij is de concentratie van die stof in het oppervlaktewater zodanig hoog dat de waterkwaliteitsnorm wordt overschreden. Wat betreft de gewasbeschermingsmiddelen die in Nederland een toelating hebben om te mogen worden gebruikt, overschrijdt 40 procent van deze stoffen incidenteel of regelmatig de norm. Dit betekent dat de ecologie bij de meetlocatie schade leidt en dat in de systematiek van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) de Goede Ecologische Toestand of Potentieel niet wordt bereikt. Deze normoverschrijdingen komen in het hele land voor en de situatie is sinds 2004 niet verder verbeterd (PBL 2012). Dit wordt aangepakt in de Nieuwe Nota gewasbeschermingsmiddelenbeleid uit 2013. Het doel daarvan is verminderen van de overschrijding van de milieukwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater in 2023 tot nagenoeg nul. Deze ambitie sluit aan bij de KRW doelen.

Organisch stofgehalte van de bodem

Goed bodembeheer, gericht op voldoende organische stof en bodemleven, is cruciaal voor de productiefactor grond in de land- en tuinbouw. Goed bodembeheer is onderdeel van de standaard praktijk op agrarische ondernemingen. Goed bodembeheer levert een bijdrage aan natuurontwikkeling, biodiversiteit, afbraak van milieuvreemde stoffen, waterberging en lagere broeikasgasemissies (Ten Berge en Postma, 2010) en vraagt minder hulpstoffen om de productie van gewassen op peil te houden. De toplaag van de eerste 30 cm van het Nederlandse akkerbouwareaal bevat in totaal 12,5 mton organische stof (CCI41), dat is voldoende mits de agrariërs dit blijven aanvullen, hetgeen hoort bij de standaard praktijk zoals boven beschreven. De vanggewassen maatregel uit het vergroeningspakket uit de eerste pijler draagt mede bij aan het behoud van organisch stofgehalte in de bodem. De Nederlandse bodem bestaat uit verschillende typen bestaat (klei, zand, veen, loss etc.) met een verschillend organisch stofgehalte. De organische stofgehalten zijn bij de meeste combinaties van grondsoort en gewas stabiel gebleven of vertonen een stijgende lijn (Schils et al., 2012). Het percentage van het landbouwareaal in Nederland dat te maken heeft met ernstige afslibbing door watererosie valt te verwaarlozen (CCI42).

Sommige delen van Nederland hebben te maken met (tijdelijke) verzilting van de bodem of verschuivingen in het grondgebruik. Over de mate waarin deze zaken zich voordoen zijn

zonder verdere aanscherping van de definities (bijvoorbeeld welke drempelwaarden voor verzilting en gedurende hoeveel dagen, verschuiving van landbouw naar niet-landbouw, van akkerbouw naar grasland etc.) geen algemene uitspraken te doen.

Land, tuin - en bosbouw grote producent van duurzame energie

In 2012 produceerde de Nederlandse land- en tuinbouw, en bosbouw ruim 40 PJ duurzame energie (RVO, 2014), wat 42% van het landelijk totaal aan hernieuwbare energie bedraagt (CCI43). Het gaat daarbij onder meer om windenergie, zonne-energie en energie uit biomassa. In 2011 hadden 97 landbouwbedrijven een biogasinstallatie en meer dan 600 landbouwbedrijven een systeem voor zonnewarmte of zonnestroom (CBS). In 2012 komt 70% van de geproduceerde windenergie van de windmolens op landbouwgrond (RVO 2014)

Biomassastromen hebben op dit moment een meer hoogwaardige toepassing dan energieproductie, waardoor dit aandeel niet zo snel toeneemt als verwacht. Het aantal landbouwbedrijven met een biogasinstallatie, waarin vooral mest wordt vergist, bedroeg in 2008 bijna 80, een verdubbeling sinds 2006 (ibidem). De sterke groei hing voor een deel samen met de subsidie die werd verstrekt op de geproduceerde elektriciteit (Berkhout en Van Bruchem, 2010). Sinds 2009 vlakt de groei van de productie van hernieuwbare energie uit covergisting van mest af (CBS, 2012, RVO, 2014). Dit komt doordat de businesscase voor mest lastig rond te krijgen is. De business case voor deze vergisters is berekend met een vooraf bepaalde prijs van zowel de energie als de kosten van het co materiaal (schaarste, o.a. door andere toepassingen en hogere subsidies in andere landen). Nu is de laatste jaren de prijs van het comateriaal (fors) gestegen, waardoor het financieel minder aantrekkelijk is om deze vergisters te laten werken, en zeker niet om nieuwe te realiseren.

Van wind- en zonne-energie is bekend dat het milieu en klimaatimpact gunstig is. De vergistingsinzet heeft een positieve impact op het klimaat, omdat daarmee methaan benut wordt dat anders in de atmosfeer terecht gekomen zou zijn.

Tabel 4.12 Bruto eindverbruik van hernieuwbare energie, waaronder co-vergisting van mest.

	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Wind										
Niet genormaliseerd, wv.	56	317	829	2.067	2.734	3.438	4.260	4.581	3.993	5.100
op land	56	317	829	2.067	2.666	3.108	3.664	3.846	3.315	4.298
op zee	-	-	-	-	68	330	596	735	679	802
Genormaliseerd ¹ , wv.	56	314	744	2.033	2.540	3.166	3.925	4.481	4.503	4.725
op land	56	314	744	2.033	2.477	2.862	3.376	3.762	3.737	3.982
op zee	-	-	-	-	63	303	549	719	765	743
Waterkracht										
Niet genormaliseerd	85	88	142	88	106	107	102	98	105	57
Genormaliseerd ¹	85	98	100	100	100	99	100	100	101	100
Zonnestroom	0	1	8	34	35	36	38	46	60	90
Totaal biomassa	670	1.017	2.021	5.280	5.191	4.019	5.149	6.129	7.058	7.040
Afvalverbrandingsinstallaties	539	703	1.272	1.266	1.312	1.395	1.409	1.572	1.763	2.003
Meestolen in elektriciteitscentrales	-	4	208	3.449	3.244	1.816	2.248	2.615	3.237	3.186
Overige biomassaverbranding	34	36	234	253	256	279	741	1.009	1.015	803
Stortgas ³	21	161	180	148	144	132	126	118	109	92
Biogas uit rioolwaterzuiveringsinstallaties	70	106	111	123	132	143	150	150	164	176
Biogas, co-vergisting van mest ²				9	59	187	370	528	575	563
Overig biogas ³	4	7	17	32	44	67	104	137	196	217
Totaal hernieuwbaar										
Niet genormaliseerd	811	1.423	3.000	7.468	8.066	7.600	9.549	10.854	11.216	12.287
Genormaliseerd ¹	811	1.431	2.873	7.447	7.866	7.320	9.212	10.756	11.721	11.955

Totaal bruto elektriciteitsverbruik	81.098	92.320	108.546	118.715	120.295	122.773	124.053	118.394	120.915	121.984
Aandeel hernieuwbaar in bruto elektriciteitsverbruik (%)										
Niet genormaliseerd	1,0	1,5	2,8	6,3	6,7	6,2	7,7	9,2	9,3	10,1
Genormaliseerd ¹	1,0	1,5	2,6	6,3	6,5	6,0	7,4	9,1	9,7	9,8

¹ Volgens procedure uit EU Richtlijn Hernieuwbare Energie (2009).

² Tot en met 2004 onderdeel van overig biogas.

³ Inclusief indirectie elektriciteitsproductie uit biogas dat na opwaardering is geïnjecteerd in aardgasnet.

Energiegebruik land- en tuinbouw

Het directe energieverbruik van de Nederlandse land, tuin - en bosbouw was in 2011 ruim 3200 kToe en dat in de voedings - en genotmiddelenindustrie meer dan 1900 kToe (CCI44). Samen komt dat overeen met ongeveer 10% van het totale energieverbruik in Nederland. De landbouw heeft haar energie efficiëntie in 2012 met circa 48% verbeterd ten opzichte van 1990 (RVO, 2014). Dat komt overeen met jaarlijks gemiddeld circa 2,9% verbetering. De glastuinbouw is de grootste energieverbruiker in de landbouw en juist de glastuinbouw heeft veel energiebesparing gerealiseerd. De energiekosten bedragen ca. 25% van de totale kosten van een glastuinbouwbedrijf. Voor de overige sectoren is dat slechts ca. 5%.

Uitstoot broeikasgassen

De primaire land- en tuinbouw heeft een aandeel van ca 13% in de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland (CCI45). Daarbij gaat het om 26,2 mln. ton CO₂-equivalenten in 2013. Ongeveer een derde van deze uitstoot betreft CO₂ (waarvan 80% uit de glastuinbouw), de rest komt van de emissie van methaan van herkauwers en de emissie van lachgas uit de bodem na toediening van meststoffen. Ten opzichte van 1990 is inmiddels een reductie bereikt van ca. 4,5 Mton CO₂-equivalenten. Dat is het resultaat van een toename van de CO₂-emissie met 1,2 Mton (door electriciteits productie middels warmtekrachtkoppeling in de kassen) en een reductie van overige broeikasgassen met 5,6 Mton.

In figuur 4.7 is een samenvatting gegeven van de energie en broeikas doelen uit het convenant 'schone en zuinige agrosectoren' met de huidige stand van zaken. (Energie en klimaat in de agrosectoren, RVO.nl, 2014, nr 2 AGRO1406). Hieruit blijkt dat de sector de 2020 doelen in 2012 al voor een groot deel gerealiseerd heeft [AIJ1].

Figuur 4.7 Doelen energie efficiëntie en broeikasgassen en resultaten 2012 agrosectoren (RVO 2014)

Onderwerp	Doel 202	Stand van zaken in 2012
1. Energiebesparing 1990-2020 Efficiëntieverbetering, alle sectoren	> 2% per jaar	2,9% per jaar verbetering gerealiseerd
2. Hernieuwbare energie, doel 2020	75-125 PJ	11,5 PJ
- Biomassalevering Agro industrie	32 PJ	27,4 PJ
- Biomassalevering Bos en houtsector	48 PJ	5,5 PJ
- Biogaslevering ATV-sectoren *	Ca. 25 PJ	1,2 PJ
- Productie Glastuinbouwsector	2 PJ	1,3 PJ
- Productie Pluimvee sector		
3. Windenergie Productie ATV-sectoren *	12 PJ	11,2 PJ
4. Broeikasgassen CO ₂ reductie 1990-2020 Glastuinbouw	Reductie 3,3 Mton	3,3 Mton gerealiseerd (1990-2012) **
Overige broeikasgassen 1990-2020 ATV-sectoren *	Reductie 4-6 Mton	5,6 Mton reductie gerealiseerd

* ATV: AKKERBOUW, TUINBOUW OPENTEELTEN, VEEHOUDERIJ

** = CONFORM GLASTUINBOUW MONITOR

Milieusituatie van bossen

Mede in verband met de Nederlandse rapportage verplichting voor de eerste commitment periode van het

Kyoto Protocol (2008-2012) heeft het Ministerie van Economische Zaken (EZ) in 2012 opdracht gegeven voor het uitvoeren van een bosinventarisatie, de Zesde Nederlandse Bosinventarisatie. Uit de bosinventarisatie blijkt het areaal bos licht is toegenomen ten opzichte van de vorige meting in 2005, tot 373.480 hectare. Het grootste deel wordt gebruikt voor natuur- en recreatiedoeleinden. Slechts een zeer klein deel betreft productiebos. Het

Nederlandse bos wordt gemiddeld ouder, meer gemengd en iets meer ongelijkjarig. Er is een duidelijke verschuiving gaande van naaldboomsoorten naar loofboomsoorten.

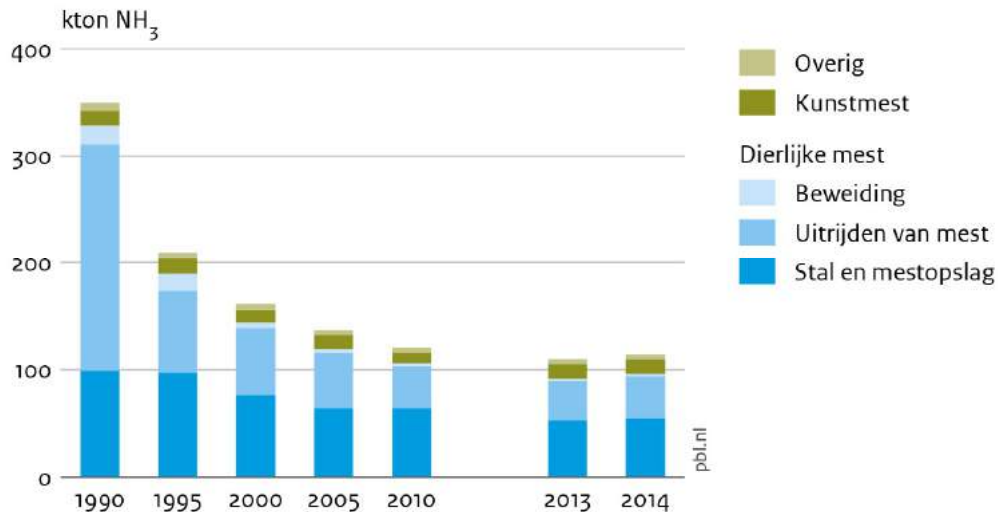
Aan de situatie van de bossen wordt in POP3 geen aandacht besteed gezien het geringe economische belang ervan voor de landbouwsector. Nederlandse bossen hebben vrijwel altijd primair een natuurdoel. Bossen, en andere houtopstanden, worden in het landelijk gebied tegen kappen beschermd door de Boswet. Daarnaast wordt het grootste deel van het beheer van deze bossen met publieke nationale middelen gefinancierd. De status van deze bossen is overigens in relatie tot het doel, over het algemeen goed.

Ontwikkeling luchtkwaliteit m.b.t. ammoniak

De landbouw is verantwoordelijk voor bijna 90% van de ammoniakemissie in Nederland. Tussen 1990 en 2012 is de ammoniakemissie met 66% gedaald van 355 naar 120 miljoen kg. De sterkste daling van de emissies heeft zich voorgedaan tussen 1990 en 2000, vooral door het verplicht stellen van emissiearme bemesting. In de periode daarna heeft verdere daling plaatsgevonden door maatregelen gericht op emissiearme stallen, eiwitarm voer en het afdekken van mestopslagen en door krimp van de veestapel. De landelijke gemiddelde concentratie van ammoniak in de lucht laat eveneens een afname zien sinds 1990 en bedroeg in 2012 6,9 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. De hoogste concentraties doen zich voor in gebieden met intensieve veehouderij, vooral in het oosten en het zuiden van het land. (B.A. Jimmink et al., 2014 ; Compendium voor de leefomgeving;)

Figuur 4.8 Emissie ammoniak (NH_3) land en tuinbouw in Nederland.

Emissie ammoniak (NH_3) door land- en tuinbouw

Bron: Emissieregistratie

Nederland blijft in zijn beleid sterk inzetten op ammoniak reductie middels:

1. emissiearme stallen (Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij)
2. emissiearm uitrijden van mest (Besluit gebruik meststoffen)
3. verplicht afdekken van mestbassin (Besluit mestbassins milieubeheer)
4. bescherming van zeer kwetsbare natuurgebieden (Wet ammoniak en veehouderij)

In aanvulling hierop zijn in de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) afspraken gemaakt om de staleisen (1) en aanwendingsvoorschriften (2) aan te scherpen. Verder zal de sector met een op ammoniak gericht voerspoor minder ammoniak uitstoten.

Innovatie

Vermindering van de milieudruk door de agrosector vergt zowel innovatieve landbouwtechnieken die minder schadelijk zijn voor het milieu, als gedragsverandering bij producenten. Doordat het overgrote deel van de sector uit midden en kleinbedrijf (gezinsbedrijven) bestaat, zonder R&D afdeling is stimulering van innovatie nodig om het innovatieve vermogen van de sector tot uiting te laten komen. (Van Galen, 2012: p.102). Een belangrijk obstakel voor toepassing van innovaties is – juist voor de innovatievere ondernemers – dat investeringskrediet niet door de bank verstrekt kan worden. Met een garantstelling specifiek gericht op deze situatie bij marktintroductie van innovaties kan de overheid dit obstakel wegnemen.

4.1.2 Sterke punten in het programmagebied

4.1.2. Sterkten

Inleiding voor paragraaf 4.1.2 tot en met 4.1.5

In deze paragraaf en de hierop volgende paragrafen 4.1.3-4.1.5 wordt een overzicht gegeven van de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen (SWOT-analyse) van de plattelandssituatie. In de SWOT-analyse hebben de sterke en zwakke punten betrekking op de huidige situatie en de kansen en bedreigingen op de toekomst. Bedacht moet worden dat de SWOT-analyse oorspronkelijk is bedoeld als een instrument om een bedrijf te analyseren. Als een SWOT-analyse wordt gebruikt om een gebied of land door te lichten, dan kan het heel goed zijn dat zich situaties voordoen die voor het ene bedrijf/sector een kans zijn, maar juist een bedreiging vormen voor een ander bedrijf/sector. Dat doet zich bijvoorbeeld voor bij de aanscherping van de duurzaamheidseisen: dat biedt een kans voor de bescherming van ecosystemen (prioriteit 4), maar is, in ieder geval op korte termijn, een bedreiging voor de concurrentiepositie van de landbouw (prioriteit 2). Verder is het bij het maken van een SWOT-analyse voor een gebied/land niet op voorhand duidelijk voor welke actor of bedrijf de SWOT-analyse wordt gemaakt. Bij de bescherming van ecosystemen zal de SWOT-analyse er anders uit zien als die vanuit het perspectief van het ecosysteem of vanuit de inkomenspositie van de boer wordt gemaakt. Daarom zullen wij steeds vermelden welk uitgangspunt we gebruiken.

SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland

Bij het opstellen van de SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland (Tabel 3.1) hebben we ervoor gekozen om uit te gaan van de grootschalige en intensieve productiewijze in de Nederlandse landbouw, waarvan de ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland verstoren. Dit probleem kan vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken. Bij elke invalshoek kunnen andere sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen worden benoemd. Lang niet altijd kan een volledige reeks van sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen worden gegeven. Daarom bevat de SWOT-tabel ook invalshoeken, die bijvoorbeeld alleen een zwak punt en een bedreiging aangeven. De invalshoeken in de SWOT-tabel zijn zo gekozen dat er een duidelijke relatie bestaat met de zes prioriteiten van het EU-plattelandsbeleid.

Externe effecten landbouw vormen aangrijpingspunten voor plattelandsbeleid

De grootschalige en intensieve landbouwsector in Nederland is een belangrijke motor achter de Nederlandse export. Na de Verenigde Staten is ons land de grootste exporteur van landbouwproducten ter wereld. Deze grootschalige en intensieve productiewijze van de Nederlandse landbouw gaat (zoals in paragraaf 4.1.1.1. reeds vermeld) gepaard met ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving. Op het sterk verstedelijkte Nederlandse platteland tasten deze externe effecten de gebruikersfunctie van bewoners en recreanten aan. Dit komt de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland, die door de overheid wordt nagestreefd (LNV, 2009), niet ten goede. De sterke verstedelijking van het platteland biedt ook unieke kansen, zoals directe verbindingen met de

stad via het leveren van producten en diensten. Verder leidt het tot het zoeken naar innovatieve oplossingen zodat de veelal intensieve wijze van produceren behouden kan blijven binnen de maatschappelijk vastgestelde kaders.

De SWOT-tabel is niet verbijzonderd naar regio's. De reden daarvoor is dat de ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving van de grootschalige en intensieve productiewijze in de Nederlandse landbouw niet samenvallen met administratieve grenzen (zie ook Fig. 4.4 en 4.6). In feite doen deze effecten zich in het hele land voor, waarbij de omvang ervan van plaats tot plaats kan variëren.

Meestal wordt een SWOT-tabel gepresenteerd als een tabel met vier kolommen, die achtereenvolgens betrekking hebben op de sterke en zwakke punten, de kansen en de bedreigingen. In dit programma staan de sterke en zwakke punten, de kansen en de bedreigingen echter niet in één tabel, maar in afzonderlijke subparagrafen. Op die manier ontstaat een verticale doorkijk in de SWOT-analyse. Door de genummerde voorkolom, kan de lezer toch gemakkelijk de horizontale relatie tussen de sterke en zwakke punten, de kansen en de bedreigingen per invalshoek herleiden.

Tabel 4.12.a SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland: sterke punten

Prioriteit		Invalshoek	Sterke punten
01-Jun	1	Relatie landbouw met andere functies op het platteland	Nederlandse landbouwsector is modern en kan goed concurreren op de internationale markten
1	2	Innovatie	Innovatief vermogen hoog
1	3	Een leven lang leren	Goede kennisbasisinfrastructuur (de Gouden Driehoek)
1	4	Idem	Land- en tuinbouwers zijn goed/hoog opgeleid
1	5	Kennisoverdracht en innoveren	Sectororganisaties tonen bereidheid nieuwe kennis te demonstreren en te verspreiden
2	7	Concurrentievermogen	Hoog kennisniveau bij boeren en goede kennisinfrastructuur
2	8	Idem	Goede productieomstandigheden
2	9	Idem	Gunstige fysieke omstandigheden, gunstige geografische ligging en een goed ontwikkelde logistieke, diensten- en kennisinfrastructuur
2	10	Bedrijfsopvolging	De bedrijfsopvolgers die er zijn, behoren tot de hoog opgeleide, gemotiveerde jongeren
3	11	Voedselketen	Uitstekende logistieke structuur en gunstige geografische ligging van Nederland
3	12	Idem	Grote verwerkende industrie heeft een sterke exportpositie
3	13	Risicomanagement	Producten voldoen aan veel eisen op het gebied van duurzaamheid, maatschappelijke wensen en voedselveiligheid
4	14	Biodiversiteit	Agrarisch natuurbeheer wordt via de Agrarische
Natuurverenigingen gebiedsgewijs georganiseerd			
4	15	Water- en bodembeheer	De belasting van het grond- en oppervlaktewater met gewasbeschermingsmiddelen, stikstof en fosfaat is afgenomen, dankzij inspanningen van de landbouwsector
5	18	Duurzaam grondstoffengebruik	Het gebruik van de warmtekraftkoppeling (WKK)-installaties in de glastuinbouw heeft de stijging van de energiekosten beperkt

5	20	Idem	In het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren (2008) zijn afspraken gemaakt over energiebesparing, gebruik en productie van duurzame energie en broeikasreductie
6	21	Diversificatie en werkgelegenheid	Burgers hebben in toenemende mate belangstelling voor lokaal geproduceerd voedsel
6	22	Idem	Door de kleine afstand tot steden kunnen bewoners van het platteland gemakkelijk naar de grotere kernen pendelen om daar te werken
6	23	Gebiedsgerichte ontwikkeling	Rust en ruimte zijn volop aanwezig op het platteland voor zowel bewoners als recreanten
6	24	Toegang tot internet	De dekking tot internettoegang is vrijwel 100% in Nederland

4.1.3 Zwakke punten in het programmagebied

4.1.3 Zwakten

In deze subparagraaf wordt een overzicht gegeven van de zwakke punten van het Nederlandse platteland volgens de SWOT-tabel.

Tabel 4.12.b SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland: zwakke punten

Prioriteit		Invalshoek	Sterke punten
01-Jun	1	Relatie landbouw met andere functies op het platteland	De grootschalige en intensieve landbouw in Nederland gaat gepaard met ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving
1	2	Innovatie	Slechte bedrijfsresultaten belemmeren innovatie
1	3	Een leven lang leren	geen
1	4	Idem	Land- en tuinbouwers onderkennen niet altijd de noodzaak om competenties te blijven ontwikkelen
1	5	Kennisoverdracht en innoveren	geen
2	6	Een leven lang leren	geen
2	7	Concurrentievermogen	geen
2	8	Idem	Hoge kostprijs, o.a. voor grond, arbeid en duurzaamheid
2	9	Idem	Primaire landbouwbedrijven zijn relatief kleinschalig
2	10	Bedrijfsopvolging	Aantal bedrijfsopvolgers is klein; de aantrekkingskracht van de mogelijkheden buiten de agrarische sector op bedrijfsopvolgers is groot
3	11	Voedselketen	De kostprijs van arbeid, bedrijfsterreinen, vergunningen e.d. zijn relatief hoog
3	12	Idem	Afzet is kwetsbaar bij het optreden van Q-organismen en besmettelijke veeziektes
3	13	Risicomanagement	Boeren ervaren de kosten van verzekeringen tegen inkomensterugval bij ongunstige marktontwikkelingen als hoog. Daardoor verzekeren ze zich niet of onvoldoende tegen
4	14	Biodiversiteit	Afname van het aantal boerenlandvogels; In een groot deel van de Natura 2000-gebieden is de stikstofdepositie uit de veehouderij te hoog; Daar waar agrarische natuurverenigingen ontbreken is het agrarisch natuurbeheer niet effectief genoeg
4	15	Water- en bodembeheer	Overschrijding normen grond- en oppervlaktewater; Ecologische doelen KRW nauwelijks gehaald;

			Mineralenoverschotten nog (te) hoog; Forse bodembelasting met fosfor; Bodemkwaliteit staat onder druk
5	16	Duurzaam grondstoffengebruik	Het gebruik van oppervlaktewater is praktisch gratis, waardoor er niet altijd efficiënt mee wordt omgesprongen
5	17	Concurrentievermogen	geen
5	18	Duurzaam grondstoffengebruik	Lagere energiekosten in de glastuinbouw - de grootste energieverbruiker binnen de primaire land- en tuinbouw - nemen de prikkel tot besparingen op energie (deels) weg
5	19	Idem	Biogasininstallaties en windenergiewinning zijn alleen rendabel met subsidies
5	20	Idem	Land- en tuinbouwbedrijven, behalve de zeer grote glastuinbouwbedrijven, zijn uitgesloten van de Europees emissiehandelssysteem (ETS). Dat betekent dat zij met een lagere reductiedoelstelling voor de emissie van broeikasgassen dan 21% te maken hebben (nl. 16% in 2020 ten opzichte van 1990)
6	21	Diversificatie en werkgelegenheid	geen
6	22	Idem	Er is tekort aan banen in enkele achterblijvende regio's
6	23	Gebiedsgerichte ontwikkeling	Gebrekkig openbaar vervoer
6	24	Toegang tot internet	Geen toegang tot snel breedbandinternet in perifere gebieden

4.1.4 Als zodanig onderkende kansen in het programmagebied

4.1.4 Kansen

In deze subparagraaf wordt een overzicht gegeven van de kansen voor het Nederlandse platteland volgens de SWOT-tabel.

Tabel 4.12.c SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland: kansen

Prioriteit		Invalshoek	Sterke punten
01-Jun	1	Relatie landbouw met andere functies op het platteland	Landbouwsector kan gaan inspelen op de wens van de maatschappij om over te gaan op een duurzamere manier van produceren in de landbouw
1	2	Innovatie	Samenwerking tussen (landbouw)bedrijfsleven en overheid in het kader van de zog. 'Topsectoren'
1	3	Een leven lang leren	Human Sapital Agenda van de topsectoren agrifood en tuinbouw biedt veel aanknopingspunten voor het verbeteren van de aansluiting tussen beroepsopleiding en beroepspraktijk, en voor een 'leven lang leren'
1	4	Idem	geen
1	5	Kennisoverdracht en innoveren	Sectororganisaties betrekken in kennisverspreiding
2	6	Een leven lang leren	Versterking van ondernemerschap inclusief markt- en ketengerichtheid bij boeren en tuinders door permanente kennisverspreiding en kennisoverdracht
2	7	Concurrentievermogen	Productinnovaties om op de vraag naar niche- en luxeproducten in te spelen
2	8	Idem	Nieuwe markten, met name buiten EU
2	9	Idem	Vraag naar duurzame, veilige producten

2	10	Bedrijfsopvolging	Verwachtingen over de toekomstige ontwikkeling van de prijzen voor landbouwproducten zijn gunstig en het inzetten van alternatieve (deel) financieringsvormen kunnen de bedrijfsovername vergemakkelijken
3	11	Voedselketen	Nabijheid van markt in N.W.-Europa met veel welvarende consumenten
3	12	Idem	Export beperkt zich niet alleen tot fysieke producten, maar omvat ook kennis van primaire en ketenprocessen
3	13	Risicomanagement	Landbouwsector kan zich door certificering nog meer onderscheiden op kwaliteit, veiligheid en duurzaamheid
4	14	Biodiversiteit	Het aanwijzen van kerngebieden, waarin het weide en akkervogelbeheer wordt geconcentreerd; Het in gebruik nemen van nieuwe duurzame stalsystemen door de veehouderij
4	15	Water- en bodembeheer	Emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen kunnen worden gereduceerd door precisielandbouw, aangepaste gangbare landbouw of biologische landbouw
5	16	Duurzaam grondstoffengebruik	Technologische innovaties kunnen leiden tot verdere besparingen in het verbruik van water
5	17	Concurrentievermogen	Door het toepassen van technologische waterbesparende innovaties kan op de kosten van grondwatergebruik worden bespaard
5	18	Duurzaam grondstoffengebruik	Op basis van het kabinetsprogramma Schoon en Zuinig verplicht de agrosector zich tot 2% energiebesparing per jaar, 30% broeikasgasreductie in 2020 ten opzichte van 1990, en een aandeel van 20% duurzame energie in 2020
5	19	Idem	Het aanbod van mest is groot; de techniek om mest te verwerken verbetert
5	20	Idem	geen
6	21	Diversificatie en werkgelegenheid	Nieuwe sociale media brengen stedelingen in contact met het platteland en bevorderen de ideeënuitswisseling tussen stad en platteland
6	22	Idem	Het bevorderen van de toeristische infrastructuur op het platteland biedt kansen voor werkgelegenheid
6	23	Gebiedsgerichte ontwikkeling	Het bevorderen van de toeristische infrastructuur maakt het platteland aantrekkelijker voor recreanten
6	24	Toegang tot internet	geen

4.1.5 Bedreigingen in het programmagebied

4.1.5 Bedreigingen

In deze subparagraaf wordt een overzicht gegeven van de bedreigingen van het Nederlandse platteland volgens de SWOT-tabel. Ook worden enige afsluitende opmerkingen over de SWOT-tabel gemaakt.

Tabel 4.12.d SWOT-tabel voor het Nederlandse platteland: bedreigingen

Prioriteit		Invalshoek	Sterke punten
01-Jun	1	Relatie landbouw met andere functies op het platteland	De kosten voor milieubescherming kunnen toenemen door aanscherping vanuit diverse Brusselse kaderrichtlijnen en verordeningen, en door maatregelen om de effecten in de klimatologische en teeltomstandigheden - die invloed hebben op de emissies van milieubelastende stoffen naar bodem, water en lucht te neutraliseren of te compenseren. Deze kosten kunnen leiden tot een verslechtering van de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw
1	2	Innovatie	Veel innovaties leunen op subsidies
1	3	Een leven lang leren	geen
1	4	Idem	De landbouwsector heeft zowel behoefte aan laag- en hooggeschoolde werkers. Het aantal lager geschoolden, die willen werken in de land- en tuinbouw, is te klein
1	5	Kennisoverdracht en innoveren	geen
2	6	Een leven lang leren	geen
2	7	Concurrentievermogen	Sterke landbouwproducenten in landen in Azië en Z-Amerika
2	8	Idem	Toenemende kosten door hogere duurzaamheidseisen vanuit retail en wetgeving
2	9	Idem	Veranderingen in eerste pijler van het GLB
2	10	Bedrijfsopvolging	Omdat de landbouwbedrijven voortdurend groter worden gaan de overnamesommen van landbouwbedrijven omhoog
3	11	Voedselketen	Verdergaande concentratie van de marktmacht in de keten bij retailers, waardoor de marges voor primaire landbouwproducten onder druk komen te staan
3	12	Idem	Door het toelatingsbeleid neemt de beschikbaarheid van gewasbeschermingsmiddelen en diergeneesmiddelen af. Dit kan het naleven van preventieve en hygiënemaatregelen bemoeilijken, met mogelijk opbrengstderving als gevolg
3	13	Risicomanagement	Bij voedselschandalen of fraude met etikettering kan grote imagoschade ontstaan
4	14	Biodiversiteit	Schaalvergroting en intensivering van de landbouw; Afname van de omvang van de subsidies voor agrarisch natuurbeheer
4	15	Water- en bodembeheer	Veel wateren zijn nog eutroof, ondanks de inspanningen en verbeteringen die in de afgelopen decennia zijn gerealiseerd
5	16	Duurzaam grondstoffengebruik	geen
5	17	Concurrentievermogen	Klimaatverandering kan gevolgen hebben voor de beschikbaarheid van (zoet)water. Zo kunnen droge zomers leiden tot beregeningsverboden en daarmee gewasschade en kan er door zoute kwel verzilttingschade aan gewassen ontstaan
5	18	Duurzaam grondstoffengebruik	Mogelijk noodzaak tot een verdere aanscherping van het beleid als de doelstellingen voor de reductie CO ₂ -emissies door de agrosector niet gehaald worden
5	19	Idem	Er bestaan veel belemmeringen voor de opwekking van duurzame energie. Dat zijn o.a.: - het wegvallen of verminderen van subsidies; - dure co-substraten;

			- mest kan mogelijk te duur worden voor vergisting; - de locaties voor windmolens zijn beperkt
5	20	Idem	geen
6	21	Diversificatie en werkgelegenheid	De ontwikkeling van nieuwe economische activiteiten en uitbreiding van bestaande economische activiteiten wordt gehinderd door wet- en regelgeving op het gebied van Ruimtelijke Ordening
6	22	Idem	geen
6	23	Gebiedsgerichte ontwikkeling	Bevolkingskrimp
6	24	Toegang tot internet	Perifere gebieden zonder snel internet worden een minder aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven en bewoners

4.1.6 Gemeenschappelijke outputindicatoren

I Socio-economische en landelijke situatie					
1 Bevolking					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	Inwoners	16.730.348	2012		
platteland	% totaal	0,6	2012		
Comment: De territoriale typologie van rurale, intermediaire en urbane regio's verwijst naar de gangbare Eurostat typologie. Deze wijkt af van de Nederlandse classificatie van minder verstedelijkte, verstedelijkte en meer verstedelijkte regio's					
intermediair	% totaal	27	2012		
stedelijk	% totaal	72,4	2012		
specific rural definition used for targets T21; T22 and T24 (if relevant)	% totaal				
2 Leeftijdsopbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal < 15 jaar	% totale bevolking	17,3	2012		
totaal 15 - 64 jaar	% totale bevolking	66,5	2012		
totaal > 64 jaar	% totale bevolking	16,2	2012		
platteland <15 jaar	% totale bevolking	15,2	2012		
platteland 15 - 64 jaar	% totale bevolking	63	2012		
platteland > 64 jaar	% totale bevolking	21,7	2012		
3 Gebied					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	Km ²	41.540	2012		

platteland	% totaal gebied	2,1	2012		
intermediair	% totaal gebied	53,8	2012		
stedelijk	% totaal gebied	44,1	2012		
4 Bevolkingsdichtheid					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	Inw / km ²	494,5	2011		
platteland	Inw / km ²	145,4	2011		
5 Arbeidsparticipatie					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal (15-64 jaar)	%	75,1	2012		
mannen (15-64 jaar)	%	79,7	2012		
vrouwen (15-64 jaar)	%	70,4	2012		
*platteland (dunbevolkt) (15-64 jaar)	%	77	2012		
<i>Comment: Let op: hier is een afwijkende territoriale typologie gebruikt, nl. die wordt gegeven in de Labour Force Survey (zie voor info: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-12-001-14/EN/KS-HA-12-001-14-EN.PDF)</i>					
totaal (20-64 jaar)	%	77,2	2012		
mannen (20-64 jaar)	%	82,5	2012		
vrouwen (20-64 jaar)	%	71,9	2012		
6 Percentage zelfstandigen					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal (15-64 jaar)	%	14	2012		
<i>Comment: Provincies: SER ligt in alle provincies tussen de 13 en 15% m.u.v. Friesland (17.0%), Utrecht (16.3%), Noord-Holland (17.4%) en Flevoland (12.3%)</i>					
7 Percentage werklozen					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal (15-74 jaar)	%	5,3	2012		
jongeren (15-24 jaar)	%	9,5	2012		
platteland (dunbevolkt) (15-74 jaar)	%	3,9	2012		
jongeren (15-24 jaar)	%	6,8	2012		
8 Bbp per inwoner					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	Index KKS (EU-27 = 100)	128	2012		
* platteland	Index KKS (EU-27 = 100)	149,5	2010		
9 Armoedecijfer					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year

totaal	% totale bevolking	15,7	2011		
* platteland (dunbevolkt)	% totale bevolking	6,5	2011		
10 Structuur van de economie (btw)					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	miljoen EUR	540.040	2012		
primair	% totaal	1,7	2012		
secundair	% totaal	24,7	2012		
tertiair	% totaal	73,7	2012		
platteland	% totaal	0,7	2010		
intermediair	% totaal	24,8	2010		
stedelijk	% totaal	73,6	2010		
11 Structuur van de werkgelegenheid					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	1000 personen	8.686,4	2012		
primair	% totaal	2,6	2012		
secundair	% totaal	15,8	2012		
tertiair	% totaal	81,6	2012		
platteland	% totaal	0,6	2010		
intermediair	% totaal	25	2010		
stedelijk	% totaal	74,3	2010		
12 Arbeidsproductiviteit per economische sector					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	EUR/persoon	62.170,7	2012		
primair	EUR/persoon	40.269,7	2012		
secundair	EUR/persoon	97.203,6	2012		
tertiair	EUR/persoon	56.102,6	2012		
platteland	EUR/persoon	98.977	2010		
intermediair	EUR/persoon	77.499,4	2010		
stedelijk	EUR/persoon	77.552,5	2010		

II Landbouw/Sectorale analyse					
13 Werkgelegenheid per economische activiteit					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	1000 personen	8.368,7	2011		
landbouw	1000 personen	205,3	2011		
landbouw	% totaal	2,5	2011		
bosbouw	1000 personen	NA			
bosbouw	% totaal	NA			
voedingsindustrie	1000 personen	124,1	2011		
voedingsindustrie	% totaal	1,5	2011		
toerisme	1000 personen	342,1	2011		
toerisme	% totaal	4,1	2011		
14 Arbeidsproductiviteit in de landbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	EUR/AJE	48.528	2010 - 2012		
15 Arbeidsproductiviteit in de bosbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	EUR/AJE	NA			
16 Arbeidsproductiviteit in de voedingsmiddelenindustrie					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	EUR/persoon	73.197	2010		
17 Landbouwbedrijven (boerderijen)					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	Nee	72.320	2010		
<i>Comment: Data worden ook per provincie gegeven.</i>					
omvang landbouwbedrijf <2 Ha	Nee	9.700	2010		
omvang landbouwbedrijf 2-4,9 ha	Nee	11.000	2010		
omvang landbouwbedrijf 5-9,9 ha	Nee	10.260	2010		
omvang landbouwbedrijf 10-19,9 ha	Nee	10.820	2010		
grootte landbouwbedrijf 20-29,9 Ha	Nee	7.540	2010		
omvang landbouwbedrijf 30-49,9 ha	Nee	11.680	2010		
omvang landbouwbedrijf 50-99,9 ha	Nee	9.130	2010		
omvang landbouwbedrijf >100 ha	Nee	2.210	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <2000 Standaard output (SO)	Nee	180	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <2 000 - 3 999 (SO)	Nee	1.880	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <4 000 - 7 999 (SO)	Nee	6.670	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <8 000 - 14 999 (SO)	Nee	6.480	2010		

economische omvang landbouwbedrijf <15 000 - 24 999 (SO)	Nee	4.890	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <25 000 - 49 999 (SO)	Nee	6.360	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <50 000 - 99 999 (SO)	Nee	6.920	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <100 000 - 249 999 (SO)	Nee	16.970	2010		
economische omvang landbouwbedrijf <250 000 - 499 999 (SO)	Nee	13.370	2010		
economische omvang landbouwbedrijf > 500 000 SO	Nee	8.600	2010		
gemiddelde fysieke omvang	ha OCG/bedrijf	25,9	2010		
gemiddelde economische omvang	EUR van SO/bedrijf	261.752,71	2010		
gemiddelde omvang van de arbeidsproductiviteit in arbeidskrachten (personen)	Personen/bedrijf	2,9	2010		
gemiddelde omvang van de arbeidsproductiviteit in arbeidskrachten (AJE)	AJE/bedrijf	2,2	2010		

18 Agrarisch gebied

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal OCG	ha	1.872.350	2010		
landbouwgrond	% van totaal OCG	54,6	2010		

Comment: De verschillende categorieën worden ook per provincie gegeven; deze verschillen niet van de door ons verzamelde data (zie Tabel 4.9).

blijvend grasland	% van totaal OCG	43,4	2010		
permanente gewassen	% van totaal OCG	2	2010		

19 Agrarisch gebied met biologische landbouw

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
gecertificeerd	ha OCG	24.620	2010		

Comment: Deze data worden ook per provincie gegeven

in conversie	ha OCG	2.290	2010		
aandeel OCG (zowel gecertificeerd als in conversie)	% van totaal OCG	1,4	2010		

20 Geïrrigeerde grond

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	ha	137.310	2010		

Comment: Deze data worden ook per provincie gegeven

aandeel OCG	% van totaal OCG	7,3	2010		

21 Grootvee-eenheden

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	lsu	6.711.500	2010		

Comment: Deze worden ook gespecificeerd per diersoort; ze worden ook per provincie gegeven.

22 Landbouwarbeidskrachten					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal reguliere agrarische arbeidskrachten	Personen	211.630	2010		
<i>Comment: Dit wordt naar allerlei soorten (ook M/V) uitgesplitst; deze worden ook per provincie gegeven.</i>					
totaal reguliere agrarische arbeidskrachten	AJE	141.410	2010		
23 Leeftijdsopbouw van bedrijfsleiders					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal aantal bedrijfsleiders	Nee	72.320	2010		
<i>Comment: Deze data worden ook per provincie gegeven</i>					
aandeel < 35 jr	% van het totaal aantal leidinggevenden	3,6	2010		
verhouding <35 / >= 55 jr	Aantal jongere leidinggevenden per 100 oudere leidinggevenden	8,1	2010		
24 Agrarische opleiding van bedrijfsleiders					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal aandeel bedrijfsleiders met basisopleiding en volledige landbouwopleiding	% totaal	71,2	2010		
<i>Comment: Deze data worden ook voor de drie leeftijdscategorieën gegeven; verder worden ze ook voor de provincies gegeven</i>					
aandeel bedrijfsleiders < 35 jr met basisopleiding en volledige landbouwopleiding	% totaal	79,7	2010		
25 Landbouwfactor inkomen					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	EUR/AJE	31.256,9	2012		
totaal (index)	Index (2005 = 100)	114,7	2012		
26 Inkomen agrarisch ondernemer					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
Levensstandaard van landbouwers	EUR/AJE	21.124,2	2012		
Levensstandaard van landbouwers als aandeel van de levensstandaard van werknemers in andere sectoren	%	53,2	2012		
27 Totale factor productiviteit in landbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal (index)	Index (2005 = 100)	105	2009 - 2011		
28 Bruto-investeringen in vaste activa in landbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
BIVA	miljoen EUR	4.106,74	2011		

Comment: Ook tussen 2007 en 2010 werd zo'n 4 miljard euro per jaar geïnvesteerd; cijfers worden van 2007-2010 ook voor provincies gegeven

aandeel van btw in landbouw	% van btw in landbouw	48,3	2011		

Comment: Dit percentage schommelde tussen 2007 en 2011 tussen de 42 en 52%; cijfers worden van 2007-2010 ook voor provincies gegeven

29 Bosgrond en andere beboste grond (000)

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	1000 ha	365	2010		
aandeel totaal grondgebied	% totaal grondgebied	10,8	2010		

30 Toeristische infrastructuur

Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
slaapplaatsen in collectieve accommodatie	Aant. slaapplaatsen	1.206.252	2011		

Comment: Aantal bedden wordt ook per provincie gegeven.

platteland	% totaal	2,3	2011		
intermediair	% totaal	48,6	2011		
stedelijk	% totaal	49,1	2011		

III Milieu/klimaat					
31 Bodembedekking					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
aandeel landbouwgrond	% totaal gebied	68,9	2006		
<i>Comment: Wordt ook voor de provincies gegeven.</i>					
aandeel natuurlijke graslanden	% totaal gebied	1,2	2006		
aandeel bosgrond	% totaal gebied	8,9	2006		
aandeel overgangsg gebied bos-struikgewas	% totaal gebied	0	2006		
aandeel natuurgrond	% totaal gebied	2,6	2006		
aandeel kunstmatig land	% totaal gebied	14,3	2006		
aandeel ander gebied	% totaal gebied	4,1	2006		
32 Gebieden met natuurlijke beperkingen					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	% van totaal OCG	11,9	2005		
<i>Comment: (ex art. 20)</i>					
berggebied	% van totaal OCG	0	2005		
overige	% van totaal OCG	0	2005		
specifieke	% van totaal OCG	11,9	2005		
33 Landbouwintensiteit					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
lage intensiteit	% van totaal OCG	8,6	2007		
gemiddelde intensiteit	% van totaal OCG	14,7	2007		
hoge intensiteit	% van totaal OCG	76,7	2007		
begrazing	% van totaal OCG	0	2010		
34 Natura 2000-gebieden					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
deel van het grondgebied	% grondgebied	13,8	2011		
<i>Comment: Al deze data zijn ook per provincie beschikbaar</i>					
aandeel OCG (incl. natuurlijke graslanden)	% van OCG	4,4	2011		
aandeel totaal bosgebied	% bosgebied	38,6	2011		
35 Index weidevogels					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal (index)	Index (2000 = 100)	92,3	2008		
36 Staat van instandhouding van habitats in de landbouw (grasland)					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
gunstig	% van de evaluaties van de habitats	0	2001 - 2006		
ongunstig - onvoldoende	% van de evaluaties van de habitats	25	2001 - 2006		

ongunstig - slecht	% van de evaluaties van de habitats	75	2001 - 2006		
onbekend	% van de evaluaties van de habitats	0	2001 - 2006		
37 HNW-landbouwbedrijf					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	% van totaal OCG	NA	2012		
<i>Comment: HNV-areaal als % van landbouwareaal</i>					
(Deze indicator wordt door de EC niet gegeven; lidstaten moeten zelf met data komen)					
<i>Bron: Anne van Doorn, A. van. B. Elbersen en M. van Eupen (2013)</i>					
High Nature Value farmland in Nederland; handvatten voor beleidsimplementatie; Wageningen, Alterra-rapport 2453					
38 Beschermde bosgebied					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
klasse 1.1	% van beboste grond	0,8	2011		
klasse 1.2	% van beboste grond	8,5	2011		
klasse 1.3	% van beboste grond	6,3	2011		
klasse 2	% van beboste grond	0	2011		
39 Wateronttrekking in de landbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totaal	1000 m ³	64.856,7	2010		
<i>Comment: Data zijn ook per provincie beschikbaar</i>					
40 Waterkwaliteit					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
Potentieel overschot aan stikstof op landbouwgrond	kg stikstof/ha/jaar	209,8	2005 - 2008		
<i>Comment: Overschot daalt van 227 in 2005 naar 188 in 2008</i>					
Potentieel overschot aan fosfor op landbouwgrond	kg P/ha/jaar	15,3	2005 - 2008		
<i>Comment: Overschot daalt van 19 in 2005 naar 10 in 2008</i>					
Nitraten in zoetwater - Oppervlaktewater: Hoge kwaliteit	% monitoringsnetwerk	7,1	2010		
Nitraten in zoetwater - Oppervlaktewater: Matige kwaliteit	% monitoringsnetwerk	92,9	2010		
Nitraten in zoetwater - Oppervlaktewater: Slechte kwaliteit	% monitoringsnetwerk	0	2010		

Nitraten in zoetwater - Grondwater: Hoge kwaliteit	% monitoringsnetwerk	81,3	2010		
Nitraten in zoetwater - Grondwater: Matige kwaliteit	% monitoringsnetwerk	7,1	2010		
Nitraten in zoetwater - Grondwater: Slechte kwaliteit	% monitoringsnetwerk	11,6	2010		
41 Organisch bodemmateriaal in akkerland					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
Totaal schattingen van organisch koolstofgehalte	megaton	12,5	2009		
Gemiddeld gehalte aan organische koolstof	g per kg	13,8	2009		
42 Bodemerrosie door water					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
percentage bodemverlies door watererosie	tonnen/ha/jaar	0,6	2006		
getroffen landbouwgebied	1000 ha	5,2	2006 - 2007		
getroffen landbouwgebied	% agrarisch gebied	0,2	2006 - 2007		
43 Productie van hernieuwbare energie uit land- en bosbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
van landbouw	kToe	581,9	2010		
van bosbouw	kToe	1.083	2010		
44 Energiegebruik in landbouw, bosbouw en voedingsindustrie					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
land- en bosbouw	kToe	3.237	2011		
gebruik per ha (land- en bosbouw)	kg olie-equivalent per hectare OCG	1.455,9	2011		
voedingsindustrie	kToe	1.935	2011		
45 BKG-emissies uit landbouw					
Naam van de indicator	Eenheid	Waarde	Jaar	Updated value	Updated year
totale landbouw (CH ₄ en N ₂ O en bodem-emissies/-onttrekkingen)	1000 t of CO ₂ equivalent	21.293,1	2010		
aandeel van de totale uitstoot van broeikasgassen	% totale netto-uitstoot	10	2010		

4.1.7 Programmaspecifieke contextindicatoren

Sector	Code	Naam van de indicator	Waarde	Eenheid	Jaar

4.2 Behoeftenbeoordeling

Titel (of verwijzing) van de behoefte	P1			P2		P3		P4			P5					P6			Horizontale doelstellingen		
	1A	1B	1C	2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C	Milieu	Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering	Innovatie
1A Generieke behoefte: stimulering van ondernemers om innovaties door te voeren	X																				X
1A Specifiek: innovatie: stimuleren samenwerking innovatie, instellen garantstellingregeling risicovolle duurzame innovaties	X																				X
1A Specifiek: milieu & klimaat: stimulansen verminderen milieudruk landbouw en verhogen efficiëntie van grondstoffengebruik	X																		X	X	X
1B Generieke behoefte: stimuleren van verspreiding van kennis in het algemeen en kennis over innovaties in het bijzonder		X																			X
1B Specifiek innovatie: geen		X																			
1B Specifiek milieu & klimaat: kennisdeling m.b.t. afstemming productieproces op eisen t.a.v. milieu en klimaatverandering		X																	X	X	
1C Generieke behoeften: handhaven van een regeling voor kennis-uitwisseling/ kennisoverdracht			X																		X
1C Specifiek innovatie : geen			X																		
1C Specifiek milieu & klimaat: kennisoverdracht aan ondernemers over duurzame productiewijzen			X																X	X	

4.2.1 1A Generieke behoefte: stimulering van ondernemers om innovaties door te voeren

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1A) Stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoefte: stimulering van ondernemers om innovaties door te voeren
2% van de agrarische ondernemers (ca. 800) zijn innovatoren. Dit zijn veelal grotere bedrijven, met meer vreemd vermogen en daardoor ook een lagere solvabiliteit. Voor hen is het moeilijker geld te lenen voor investeringen waaraan meer risico's zijn verbonden (zeker in de niet-grondgebonden sectoren). Vraag en aanbod vinden elkaar niet als het gaat over financiering van marktinnovaties in de startfase ('Valley of death'). (zie ex-ante beoordeling GMI, WUR-LEI, november 2014, hfst. 2.4.2.)

Innovaties komen niet zomaar tot stand. Het vergt van ondernemers erkenning van de noodzaak ervan voor de continuïteit van het bedrijf. De ondernemer moet zijn nek uitsteken om met innovatie aan de slag te gaan. Zeker bij wat meer risicovolle innovaties kan de investeringsbehoefte een knelpunt zijn. Wet- en regelgeving kan innovaties eveneens in de weg staan, omdat vernieuwende innovatie vaak niet binnen de bestaande kaders past. Vanuit de overheid zijn verschillende instrumenten in het leven geroepen om ondernemers te ondersteunen bij innovaties. Uit evaluaties blijkt dat de regelingen in een behoefte voorzien.

- Gegeven de maatschappelijke uitdagingen waar de land- en tuinbouw voor staat, is het zinvol om innovaties te blijven stimuleren. Stimulansen kunnen net het zetje in de rug geven om ondernemers over de streep te trekken. Het innovatieve vermogen komt dankzij dergelijke stimulansen ook sneller tot uiting. Dat geldt zeker ook voor kleine bedrijven, die niet altijd de middelen en de tijd hebben om de (project)organisatie rondom ingewikkelde en risicovolle innovatieprojecten goed op te pakken (Van Galen, 2012: p.102).

4.2.2 1A Specifiek: innovatie: stimuleren samenwerking innovatie, instellen garantstellingregeling risicovolle duurzame innovaties

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1A) Stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoefte voor milieu en klimaatverandering: stimulansen om de milieudruk van de landbouw te verminderen en de efficiëntie van het grondstoffengebruik te verhogen
De Europese Commissie (EC) geeft in haar analyse van de belangrijkste uitdagingen waar Nederland voor staat aan, dat het verhogen van de efficiëntie van het gebruik van hulpbronnen een hoge prioriteit heeft (Position paper EC, 2012). Daar kan ook milieuwinst mee geboekt worden.

- In dit licht bezien zouden subsidieregelingen in POP3 kunnen sturen op innovaties die gericht zijn op het verminderen van de milieudruk van de landbouw (bijvoorbeeld wat betreft klimaat/waterkwaliteit) en op het verhogen van de efficiëntie van het grondstoffengebruik, waaronder toepassingen uit de biobased economy zoals het gebruik van reststromen of gebruik van herwonnen fosfaten.

4.2.3 1A Specifiek: milieu & klimaat: stimulansen verminderen milieudruk landbouw en verhogen efficiëntie van grondstoffengebruik

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1A) Stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: het stimuleren van de samenwerking bij innovatie en het opzetten van een garantstellingregeling die de introductie van risicovolle duurzame (systeem)innovaties vergemakkelijkt

Innovatie vraagt vaak om nieuwe vormen van samenwerking tussen ondernemers en andere partijen. De coördinatie van samenwerking leidt tot extra kosten. De stimuleringsregeling Samenwerking bij Innovatie (Sinno) is ontwikkeld door de overheid om een deel van de kosten en investeringen van nieuwe samenwerking rond innovatie te vergoeden. Zo wordt het risico voor ondernemers beperkt. Uit de evaluatie van de Sinno-regeling (Van der Meulen et al., 2012) blijkt dat Sinno ondernemers over de streep te trekken om de innovatie uit te voeren. De evaluatie van de Sinno-regeling toont aan dat er behoefte is aan:

- stimulansen voor samenwerking bij innovatie. Als zulke stimulansen worden verbonden aan een demonstratieregeling, zouden innovaties breder verspreid kunnen worden.

De marktintroductie van duurzame innovaties vergt grote investeringen, waarbij de financiële risico's groter zijn dan bij gebruikelijke investeringen. Omdat financiers niet altijd grote financiële risico's kunnen lopen, blijven innovaties vaak in de eerste fase steken. Blokland et al. (2013) concluderen dat er behoefte is aan een garantstellingregeling om de introductie van duurzame (systeem)innovaties te vergemakkelijken. Private partijen kunnen dan toegang tot leningen krijgen of leningen tegen een lagere rente afsluiten. De overheid staat garant voor een gedeeltelijke terugbetaling als de opbrengst van de innovatie lager is dan verwacht.

In tekstblok 4.1 Conclusies ex-ante assesment GMI is de samenvatting te vinden van de bevindingen. Hieruit blijkt dat er behoefte aan een garantstellingregeling die de introductie van risicovolle duurzame (systeem)innovaties vergemakkelijkt.

Tekstblok 4.1 Conclusies ex ante assesment GMI

De ex ante assesment voor de garantstellingsregeling (WUR-LEI, November 2014) geeft in hoofdstuk 3 aan dat er diverse instrumenten zijn om innovatie te bevorderen, maar dat juist in de startfase van praktijktoepassing een instrument mist. Daarin beoogt de garantstelling voor innovaties te voorzien.

De bestaande Garantstelling Landbouw en Landbouw-plus, voor investeringskredieten in verband met bedrijfsovername, efficiency- en duurzaamheidsverbeteringen zijn niet passend voor de financiering van de beoogde innovaties:

* Garantstelling Landbouw garandeert een lening tot 600.000 euro en dat is in de meeste gevallen niet toereikend;

Garantstelling Landbouw-plus kan wel kredieten van de juiste omvang garanderen, maar vereist bestaande bewezen duurzaamheidstechnieken. Innovaties daarentegen moeten zich nog bewijzen.

4.2.4 1B Generieke behoefte: stimuleren van verspreiding van kennis in het algemeen en kennis over innovaties in het bijzonder

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1B) Verstevenigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoefte: stimuleren van verspreiding van kennis in het algemeen en kennis over innovaties in het bijzonder.

Diverse netwerken, per sector of thema georganiseerd, beogen bij te dragen aan de verspreiding van kennis en het bevorderen van innovaties in de (primaire) land- en tuinbouw. Dergelijke netwerken ontstaan door samenwerking tussen verschillende organisaties uit de landbouwpraktijk (veelal een afdeling van de LTO) en het onderzoek (meestal een instituut van de WUR). De Regeling LNV-subsidies (RLS)-module Demonstratieprojecten is een regeling om in aansluiting op de innovatieopgaven van het ministerie 'algemeen maatschappelijke doelen na te streven en de duurzaamheid van de landbouw in de meest brede zin van het woord te bevorderen' (Stokkers et al., 2010). 'Demoregelingen' voor demonstratieprojecten en kennisverspreiding/kennisoverdracht bestaan al sinds 1994. Belemmerend is wel dat met ingang van 2007 enkel individuele agrarische ondernemers aanvragen mogen doen; sectororganisaties, die veel collectieve belangen behartigen, zijn sinds 2007 van deelname uitgesloten. Er is behoefte aan:

- het stimuleren van het verspreiden van nieuwe (bedrijfs)inzichten onder ondernemers en uitwisseling van kennis tussen ondernemers, met bijzondere aandacht voor kennis over innovatie. Hierin zou kunnen worden voorzien door een voortzetting van een demoregeling voor individuele ondernemers en producentengroeperingen in POP3. Ook met kennisuitwisseling via studiegroepen van boeren kan deze behoefte worden ingevuld. Algemeen aandachtspunt daarbij is het bereiken van de doelgroep.

4.2.5 1B Specifiek innovatie: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1B) Verstevenigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.6 1B Specifiek milieu & klimaat: kennisdeling m.b.t. afstemming productieproces op eisen t.a.v. milieu en klimaatverandering

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1B) Verstevenigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

Horizontale doelstellingen

- Milieu

- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering

Beschrijving

Specifieke behoefte voor milieu en klimaatverandering: kennisdeling m.b.t. afstemming productieproces op eisen t.a.v. het milieu en klimaatverandering

Voor een duurzame productiewijze hebben plattelandsbedrijven (i.e. bedrijven in de landbouw, industrie- en dienstensector) behoefte aan:

- voorlichting over hoe plattelandsbedrijven hun productieproces beter af kunnen stemmen op eisen t.a.v. het milieu en klimaatverandering.

4.2.7 1C Generieke behoeften: handhaven van een regeling voor kennisuitwisseling/kennisoverdracht

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1C) Stimuleren van een leven lang leren en beroepsopleiding in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: handhaven van een regeling voor kennisuitwisseling/kennisoverdracht
Uit de evaluatie van de Regeling Praktijknetwerken Veehouderij blijkt dat bijna alle deelnemers vonden dat het behaalde resultaat niet zonder het praktijknetwerk mogelijk was geweest, in ieder geval niet in dezelfde mate.

- Ondernemers de mogelijkheid bieden om te blijven leren, om zo hun bedrijfsvoering aan te kunnen passen aan de nieuwste inzichten en (omgevings)eisen. Het gaat dan niet alleen om inzichten omtrent het verbeteren (in de zin van verhogen) van de landbouwproductie, maar ook om kennisoverdracht voor verduurzaming van de landbouwproductie. Het handhaven van een regeling voor kennisuitwisseling/kennisoverdracht kan hiervoor zinvol zijn en in een nationale behoefte voorzien. Op basis van Van Galen et al. (2012: p. 102), valt daar nog aan toe te voegen dat 'niche-innovaties met elkaar verbonden dienen te worden om systeeminnovaties tot stand te brengen en verspreiding van kennis over innovaties te realiseren. De overheid kan hierin een belangrijke rol spelen, onder andere door praktijk- en innovatienetwerken te ondersteunen'.
- Volgens de Groene Kennis Coöperatie is de belangstelling voor het versterken van het ondernemerschap de afgelopen 25 jaar sterk afgenomen bij ondernemers (Kortstee et al., 2011). Het is van belang om ondernemers te ondersteunen bij het concreet formuleren van hun leervraag en waar nodig te zorgen voor ondersteuning op maat. Vooral bij belangrijke bedrijfsbeslissingen op korte termijn is er voor ondernemers urgentie om zoek te gaan naar kennis en competentieontwikkeling.

4.2.8 1C Specifiek innovatie : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1C) Stimuleren van een leven lang leren en beroepsopleiding in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.9 1C Specifiek milieu & klimaat: kennisoverdracht aan ondernemers over duurzame productiewijzen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 1C) Stimuleren van een leven lang leren en beroepsopleiding in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering

Beschrijving

Specifieke behoefte voor milieu en klimaatverandering: kennisoverdracht aan ondernemers over duurzame productiewijzen

- Ondernemers leren om duurzamer te produceren. Het kan dan zowel gaan om kennisoverdracht die boeren in staat stelt duurzaam te intensiveren, als om leren om te gaan met bijvoorbeeld de eisen die de nabijheid van een Natura-2000 gebied stelt aan de agrarische bedrijfsvoering. Ook kan het gaan om kennisoverdracht die bijdraagt aan verbeterde waterkwaliteit en verbeterd waterbeheer door een zuiniger en effectiever gebruik van meststoffen.

4.2.10 2A Generieke behoeften: concurrentiekracht versterken

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2A) Het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelname en -gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: concurrentiekracht versterken

De meeste agrarische bedrijven passen zich zelf aan aan ontwikkelingen in de markt en van het beleid. Zij pakken signalen op en vertalen die naar de aanpassing van hun bedrijfsomvang, productiesamenstelling en bedrijfsvoering. Zulke aanpassingen vereisen visie en ondernemerschap van boeren en tuinders. Voor een deel van de boeren houden de aanpassingen in dat zij het bedrijf afbouwen. Tijdige en adequate bedrijfsaanpassingen zijn wezenlijk voor de vitaliteit en continuïteit van de sector als geheel. Generieke behoeften om het ondernemerschap in de sector en een gunstig ondernemersklimaat te bevorderen zijn:

- het bieden van innovatiemogelijkheden voor de sectoren die door de herziening van het GLB minder bedrijfstoelagen ontvangen: zetmeelaardappelen, vleeskalveren, vlas en hennep, en de melkveehouderij; en de extensieve vleeshouderij in met name natuurgebieden, voor de laatste wordt in de 1e pijler ook een graasdierpremie ingericht
- stimulering van advisering op het gebied van strategische bedrijfsaanpassingen waaronder samenwerking, verbreding en bedrijfsbeëindiging;
- verbetering van de agrarische structuur door de mogelijkheden van kavelruil, bedrijfsverplaatsing en dergelijke te handhaven of te verbeteren;
- een vorm van margebewaking voor de primaire sector waardoor boeren redelijke prijzen voor landbouwproducten ontvangen;
- beperking c.q. afbouw van onnodige en/of tegenstrijdige wetgeving en versterking van flexibiliteit en/of verruiming in bestaande wetgeving, met name ter versterking van bedrijfsontwikkeling en verbreding;

- versterking van ondernemerschap inclusief markt- en ketengerichtheid onder reeds werkzame en toekomstige boeren en tuinders door nieuwe onderwijsvormen; en
- stimulering van ontwikkeling en inzet van alternatieve vormen van (mede)financiering.

4.2.11 2A Specifiek innovatie: zie prioriteit 1

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2A) Het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelname en -gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

zie prioriteit 1

4.2.12 2A Specifiek milieu & klimaat : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2A) Het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelname en -gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.13 2B Generieke behoeften: aandacht voor ondernemerschap in onderwijs en faciliteiten bij bedrijfsovername

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2B) het faciliteren van de instap van goedgeschoolde landbouwers in de landbouwsector, en in het bijzonder van de generatiewissel

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: aandacht voor ondernemerschap in onderwijs en faciliteiten bij bedrijfsovername

De maatregelen die aansluiten bij de behoeften die onder aandachtsgebied 2(a) zijn genoemd, zullen ook de overname van agrarische bedrijven door jonge boeren bevorderen. Voor dit aandachtsgebied worden aanvullende behoeften vermeld.

Tegenwoordig kiezen kinderen van boeren en tuinders niet meer automatisch voor bedrijfsopvolging. Vaak kiezen zij vooreen opleiding en carrière buiten de agrarische sector. Desondanks is er een relatief kleine groep opvolgers die zich bewust en gemotiveerd voorbereidt op agrarisch ondernemerschap (Smit, 2009). Het is zaak om hen de ruimte te geven om daadwerkelijk het (veelal ouderlijke) bedrijf over te nemen. Het helpt als zij tijdens hun opleiding een goede mix van technisch-economische kennis en vaardigheden met competentieontwikkeling op het gebied van agrarisch ondernemerschap meekrijgen. Een andere belangrijke voorwaarde voor bedrijfsovername is de financierbaarheid ervan. Gezien de toenemende omvang van bedrijven gaat het om steeds grotere overnamesommen. Voor

zowel de bank als de familie van de bedrijfsopvolger wordt het moeilijker om hierover met de opvolger tot overeenstemming te komen. Het gebruik van alternatieve financieringsmogelijkheden kan uitkomst bieden bij de overname.

4.2.14 2B Specifiek innovatie: het stimuleren van kennis over en betrokkenheid bij innovatie door jonge boeren

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2B) het faciliteren van de instap van goedgeschoolde landbouwers in de landbouwsector, en in het bijzonder van de generatiewissel

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: het stimuleren van kennis over en betrokkenheid bij innovatie door jonge boeren

Bij aandachtsgebied (2a) is al aangegeven wat de behoeften voor de gehele sector zijn. Jonge boeren hebben door de zware financiële last extra behoefte aan ondersteuning bij duurzame innovaties.

4.2.15 2B Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 2B) het faciliteren van de instap van goedgeschoolde landbouwers in de landbouwsector, en in het bijzonder van de generatiewissel

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.16 3A Generieke behoeften: bevorderen lokale keteninitiatieven

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3A) Verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten door hen beter te integreren in de agrovoedselketen met behulp van kwaliteitsregelingen, het toevoegen van waarde aan landbouwproducten, het bevorderen van landbouwafzet op plaatselijke markten en korte toeleveringsketens, producentengroeperingen en -organisaties en brancheorganisaties

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: bevorderen lokale keteninitiatieven

De concentratie van marktmacht in de keten, met name bij de grote retailers vormt een bedreiging voor de landbouw als geheel. Als schakel in de keten produceert de primaire agrarische producent met relatief lage marges. Een deel van de producenten ontkomt aan deze 'klem' door nicheproducten en -markten te zoeken en een groot deel van de keten in eigen hand te houden of te nemen ('ketenverkorting'). Er is behoefte aan:

- bevorderen van lokale initiatieven voor ketens van biologische en streekproducten of andere nicheproducten.

4.2.17 3A Specifiek innovatie: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3A) Verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten door hen beter te integreren in de agrovoedselketen met behulp van kwaliteitsregelingen, het toevoegen van waarde aan landbouwproducten, het bevorderen van landbouwafzet op plaatselijke markten en korte toeleveringsketens, producentengroeperingen en -organisaties en brancheorganisaties

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.18 3A Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3A) Verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten door hen beter te integreren in de agrovoedselketen met behulp van kwaliteitsregelingen, het toevoegen van waarde aan landbouwproducten, het bevorderen van landbouwafzet op plaatselijke markten en korte toeleveringsketens, producentengroeperingen en -organisaties en brancheorganisaties

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.19 3B Generieke behoeften: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3B) Steunen van risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.20 3B Specifiek milieu & klimaat : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3B) Steunen van risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.21 3B Specifiek innovatie: betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 3B) Steunen van risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau

Horizontale doelstellingen

- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes

Over het algemeen verzekeren agrariërs zich niet of te weinig voor inkomensterugval bij ongunstige marktontwikkelingen, bij arbeidsongeschiktheid en voor pensioenvoorziening. De premies worden in het algemeen als hoog ervaren in relatie tot het inkomen uit bedrijf. Bij het daadwerkelijk optreden van calamiteiten kan dit grote financiële gevolgen hebben en de levensvatbaarheid van het bedrijf in gevaar brengen.

- Er is behoefte aan kennisontwikkeling over betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes op het gebied van arbeidsongeschiktheid, weersomstandigheden en ziekte-uitbraken.
- Er is behoefte aan een bredeweersverzekering vergelijkbaar met die uit het GLB 2007-2014 (artikel 68).

4.2.22 4A Generieke behoeften: stimuleren groepen boeren samen te werken met andere partijen aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4A) het herstellen, in stand houden en versterken van biodiversiteit, met inbegrip van Natura 2000-gebieden, en in gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen, en van landbouw met een hoge natuurwaarde, alsook van de toestand van de Europese landschappen

Horizontale doelstellingen

- Milieu

Beschrijving

Generieke behoeften: groepen boeren stimuleren om met andere partijen in het gebied samen te werken aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Om de synergie tussen landbouw en natuur te versterken wordt het instrument 'agrarisch natuurbeheer' gebruikt. Dat voorziet in het toekennen van een vergoeding aan agrariërs voor het beheer van natuur, ecosystemen en biodiversiteit in het agrarisch gebied. Volgens de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2013) is intensivering van de samenwerking tussen natuur, landbouw, recreatie en bedrijfsleven een voorwaarde voor succesvol natuurbeleid. De Raad concludeert dat de overheid bij die intensivering een actieve rol moet spelen door volledige schadeloosstelling en aanpassing van de regelgeving. Dat kan onder meer door een concentratie van de beschikbare middelen voor gebiedsspecifieke natuurdoelen, die gezamenlijk door overheden, terreinbeheerders, natuurorganisaties en bedrijfsleven zijn geïdentificeerd. Om tot zo'n gezamenlijke integrale aanpak in de streek te komen, kunnen groepen boeren (collectieven) hierover met andere gebiedspartijen en overheden overleggen. Het toekomstperspectief daarbij is dat gebiedspartijen gezamenlijk de verschillende maatschappelijke doelen in een streek integraal uitwerken. De efficiency van dit systeem kan worden verbeterd als aanvragen worden ingediend door professionele collectieven waardoor het aantal aanvragen vermindert en de kwaliteit toeneemt. Dit vergt echter een ingrijpende systeemwijziging met een overgangperiode. Er is behoefte aan:

- het stimuleren van groepen boeren om met andere partijen in het gebied gericht samen te werken en daarmee de effectiviteit van agrarisch natuurbeheer te versterken.

4.2.23 4A Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4A) het herstellen, in stand houden en versterken van biodiversiteit, met inbegrip van Natura 2000-gebieden, en in gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen, en van landbouw met een hoge natuurwaarde, alsook van de toestand van de Europese landschappen

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.24 4A Specifiek innovatie: stimuleren van inspanningen t.b.v. innovaties stalsystemen die voldoen aan maatschappelijke wensen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4A) het herstellen, in stand houden en versterken van biodiversiteit, met inbegrip van Natura 2000-gebieden, en in gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen, en van landbouw met een hoge natuurwaarde, alsook van de toestand van de Europese landschappen

Horizontale doelstellingen

- Milieu

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: stimuleren van inspanningen die leiden tot innovaties in stal- en houderijsystemen die tegelijkertijd aan verschillende maatschappelijke eisen en wensen voldoen

Voor stal- en houderijsystemen bestaan tal van wettelijke eisen om aan milieunormen (ammoniak, mest, klimaat, landschap) te voldoen. Tegelijkertijd gelden er ook normen voor dierenwelzijn (ruimte) en volksgezondheid (fijn stof) en leven er maatschappelijke wensen. Soms kunnen deze normen en wensen conflicterend met elkaar zijn. Koeien in de wei levert meer ruimte voor de dieren op maar ook een hogere ammoniakuitstoot.

- Er is behoefte aan innovaties in stal- en houderijsystemen waarbij aan verschillende maatschappelijke eisen en wensen wordt voldaan. Dergelijke innovaties zijn nodig omdat het voor veehouders alleen zinvol is om nieuwe investeringen in stalsystemen te doen als deze systemen tegelijkertijd aan de verschillende maatschappelijke wensen/eisen voldoen.

4.2.25 4B Generieke behoeften: kennisdeling m.b.t. mogelijkheden waarop landbouw kan bijdragen aan verbetering van het watersysteem

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4B) Verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: kennisdeling over de wijze waarop landbouw kan bijdragen aan een verdere verbetering van de kwaliteit van het watersysteem

De landbouwsector kan op verschillende manieren komen tot een reductie van de emissie van nutriënten en bestrijdingsmiddelen en zo een bijdrage leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater. Dit kan enerzijds door maatregelen die betrekking hebben op de bedrijfsvoering zoals een efficiënter gebruik van nutriënten en

bestrijdingsmiddelen, of het gebruik van middelen met een inherent lagere milieubelasting. Anderzijds kan het door 'end of pipe'-maatregelen, zoals bufferstroken of zuiverende drains.

- Er is behoefte aan voorlichting aan boeren over hoe zij via aanpassingen in de bedrijfsvoering of via 'end of pipe'-maatregelen kunnen bijdragen aan een verdere verbetering van de kwaliteit van watersysteem.

4.2.26 4B Specifiek innovatie: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4B) Verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.27 4B Specifiek milieu & klimaat: stimuleren van de inzet van emissiereducerende maatregelen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4B) Verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor milieu en klimaatverandering: stimuleren van de inzet van emissie reducerende maatregelen en maatregelen die negatieve effecten hydromorfologische maatregelen te niet doen.

De afname van de belasting van het oppervlaktewater met fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen is gestagneerd. Dat is één van de oorzaken (naast beperkte vismigratie en het ontbreken van natuurlijke stroming en peildynamiek) die ertoe leiden dat de ecologische doelen van het waterbeleid (KRW) slechts beperkt gehaald worden (PBL, 2012). Er is behoefte aan:

- stimulansen voor boeren om emissie reducerende maatregelen door te voeren om op die manier de belasting van het oppervlaktewater met fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen.
- maatregelen die negatieve effect hydromorfologische ingrepen herstellen of teniet doen.

4.2.28 4C Generieke behoeften: zie aandachtsgebied (4b)

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4C) het voorkomen van bodemerosie en het verbeteren van bodembeheer

Horizontale doelstellingen

- Milieu

Beschrijving

Generieke behoeften: zie aandachtsgebied (4b)

Net als bij aandachtsgebied 4(b) kan het bodembeheer verbeterd worden door een vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Daarom gelden voor aandachtsgebied 4(c) dezelfde generieke behoeften als voor aandachtsgebied 4(b).

4.2.29 4C Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4C) het voorkomen van bodemerosie en het verbeteren van bodembeheer

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.30 4C Specifiek innovatie: kennisdoorstroming over duurzaam bodembeheer

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 4C) het voorkomen van bodemerosie en het verbeteren van bodembeheer

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: kennisdoorstroming over duurzaam bodembeheer

Berkhout et al. (2011) noemen diverse mogelijkheden voor agrariërs om hun bodem goed te beheren, namelijk een ruime en uitgekiende vruchtwisseling, niet-kerende grondbewerking en het stimuleren van het bodemleven. De kwaliteit van de bodem staat echter onder druk; voorbeelden zijn het verslechteren van de bodemstructuur door het gebruik van steeds grotere en zwaardere machines, het laat oogsten onder slechte omstandigheden en de vaak onvoldoende toevoer van organische stof, waardoor het gehalte organische stof afneemt. Ten Berge en Postma (2010) geven aan dat kennisontwikkeling en doorstroming van die kennis op praktijkbedrijven en in praktijknetwerken nodig zijn om verder te komen met duurzaam bodembeheer. Er is behoefte aan:

- kennisdoorstroming over duurzaam bodembeheer.

4.2.31 5A Generieke behoeften: kennisdeling m.b.t. een efficiënter waterverbruik

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5A) Bevorderen van een efficiënter watergebruik in de landbouwsector

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: kennisdeling m.b.t. een efficiënter waterverbruik

Water is overvloedig aanwezig in Nederland. De kosten voor het gebruik van grond- en oppervlaktewater variëren sterk per gebied. Het onttrekken van grondwater is, boven een bepaalde grens, aanmerkelijk duurder dan het gebruik van oppervlaktewater. Daarnaast wordt onvoldoende rekening gehouden met de kwetsbaarheid van het landbouwbedrijf, die ontstaat als bij extreme droogte beregeningsverboden worden ingesteld. Zulke verboden kunnen leiden tot aanzienlijke gewasschade, dit wordt beschouwd als bedrijfsrisico. In het Nationale Deltaprogramma zijn maatregelen voorzien voor het efficiënter gebruiken van het

grond- en oppervlakte water in de landbouw en het beter benutten van het lokale neerslagoverschot door waterconservering, waardoor de sector minder afhankelijk wordt van extern water. Er is daarnaast behoefte aan:

- kennisdeling over een efficiënt(er) gebruik van water.

4.2.32 5A Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties efficiënt waterverbruik boeren ter bevordering van de klimaatadaptatie

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5A) Bevorderen van een efficiënter watergebruik in de landbouwsector

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties waardoor het waterverbruik van boeren efficiënter wordt en de klimaatadaptatie op het gebied van water wordt bevorderd

Zoals hierboven aangegeven spelen er op het terrein van waterverbruik door de landbouw twee zaken: het streven naar een efficiënter waterverbruik en de aanpassingen in het waterverbruik die samenhangen met de geleidelijke klimaatverandering. Technologische innovaties en innovaties in de bedrijfsvoering kunnen een bijdrage leveren aan het efficiënter maken van het waterverbruik en het versoepelen van de klimaatadaptatie. Er is behoefte aan:

- kennisdeling over innovaties om water efficiënt(er) te gebruiken;
- kennisdeling over innovaties die de landbouw kan toepassen om de klimaatadaptatie op het gebied van water te bevorderen.

4.2.33 5A Specifiek milieu & klimaat: kennisdeling m.b.t. klimaatadaptatie van de landbouw op het gebied van water

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5A) Bevorderen van een efficiënter watergebruik in de landbouwsector

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor milieu en klimaatverandering: kennisdeling m.b.t. klimaatadaptatie van de landbouw op het gebied van water

De structurele effecten van veranderingen in het klimaat op de landbouw, zoals warmere en drogere zomers, zachtere en nattere winters en extreme neerslaghoeveelheden, spelen pas op de langere termijn. Op de korte termijn kunnen technologische innovaties en aanpassingen in de agrarische bedrijfsvoering de geleidelijke klimaatverandering voor een groot deel ondervangen (Schipper et al., 2011). In grote delen van Nederland speelt de problematiek van de zogenaamde zoute kwel. Deze problematiek is nu nog beheersbaar. Op langere termijn kan dat mede als gevolg van klimaatveranderingen anders zijn en kan verziltingschade ontstaan aan natuur en gewassen. Er is behoefte aan:

- kennisdeling m.b.t. maatregelen die de landbouw kan nemen om de klimaatadaptatie op het gebied van water te bevorderen.

4.2.34 5B Generieke behoeften: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5B) Bevorderen van een efficiënter energiegebruik in de landbouw- en de voedselverwerkingssector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.35 5B Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties vermindering energiegebruik en vergroting aandeel duurzame energie

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5B) Bevorderen van een efficiënter energiegebruik in de landbouw- en de voedselverwerkingssector

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties om het gebruik van energie terug te dringen en het aandeel duurzame energie te vergroten

De glastuinbouw is een grootverbruiker van gas. Dat maakt de energiekosten een belangrijke kostenpost op tuinbouwbedrijven. Op glastuinbouwbedrijven bestaat circa 25% van de kosten uit energiekosten, voor melkveebedrijven ligt dit percentage rond de 5%, voor het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf op 10% (cijfers uit BINtinternet). Een stijging in de kosten van energie werkt zeer sterk door in de bedrijfsresultaten. Met de wk-installatie en de bijbehorende verkoop van elektriciteit heeft de glastuinbouw de toename van de energiekosten tot nu toe kunnen beperken. Het nadeel is dat deze kostenreductie de prikkel tot energiebesparing en het gebruik van duurzame energie vermindert en de intensivering van de productie stimuleert (Berkhout en Roza, 2012:114).

Voor de overige deelsectoren geldt dat het energieverbruik een minder grote kostenpost is. Daarmee is niet gezegd dat het niet ook voor deze sectoren van belang is zo energiezuinig mogelijk te werken en waar mogelijk duurzame energie in te zetten.

Op termijn is het voor de glastuinbouw van belang om via innovaties de afhankelijkheid van externe energiebronnen te verminderen. Het programma De kas als energiebron werkt daar (mede) aan. Voor de overige agrosectoren is het van belang om bij innovaties te blijven zoeken naar manieren om het gebruik van energie terug te dringen en het aandeel duurzame energie te vergroten. Er is behoefte aan:

- kennisdeling over innovaties om het gebruik van energie terug te dringen en het aandeel duurzame energie te vergroten.

4.2.36 5B Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5B) Bevorderen van een efficiënter energiegebruik in de landbouw- en de voedselverwerkingssector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.37 5C Generieke behoeften: geen (wordt al ingevuld met landelijke regelgeving)

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5C) het faciliteren van de levering en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, van bijproducten, afvalmateriaal en van residuen en andere non-food-grondstoffen ten bate van de bio-economie

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.38 5C Specifiek innovatie : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5C) het faciliteren van de levering en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, van bijproducten, afvalmateriaal en van residuen en andere non-food-grondstoffen ten bate van de bio-economie

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.39 5C Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5C) het faciliteren van de levering en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, van bijproducten, afvalmateriaal en van residuen en andere non-food-grondstoffen ten bate van de bio-economie

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.40 5D Generieke behoeften : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5D) Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.41 5D Specifiek innovatie: kennisdeling m.b.t. innovaties die de uitstoot van broeikasgassen verminderen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5D) Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw

Horizontale doelstellingen

- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: kennisdeling over innovaties die de uitstoot van broeikasgassen verminderen

De doelstelling voor de primaire land- en tuinbouw is een vermindering van de emissie met 16% in 2020 ten opzichte van 1990. De bedrijven in de primaire land- en tuinbouw vallen onder de sectoren die niet deelnemen aan het Europese emissiehandelssysteem (ETS), grote tuinbouwbedrijven daargelaten. Voor de bedrijven die wel deelnemen aan het ETS is de doelstelling 21% reductie. In 2010 lag de emissie zo'n 12,5% onder het niveau van 1990. Of de doelstelling haalbaar is, is ongewis en hangt af van verschillende factoren zoals de ontwikkeling van de rundveestapel, de verdere invulling van het mestbeleid en de omvang van de energieopwekking in de glastuinbouw. De productie van elektriciteit lijkt eerder minder dan meer aantrekkelijk te worden, gegeven de verwachte daling van de elektriciteitsprijs (Berkhout en Roza, 2012:114). Innovaties kunnen boeren en tuinders helpen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Er is behoefte aan:

- kennisdeling over innovaties die de uitstoot van broeikasgassen verminderen.

4.2.42 5D Specifiek milieu & klimaat : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5D) Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.43 5E Generieke behoeften: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5E) Bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.44 5E Specifiek innovatie : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5E) Bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.45 5E Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 5E) Bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging in de landbouw- en de bosbouwsector

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.46 6A Generieke behoeften: economische impulsen om de balans werken, wonen en recreëren op het platteland in stand te houden

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6A) het faciliteren van diversificatie, creatie en ontwikkeling van kleine ondernemingen, alsook van werkgelegenheid

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: economische impulsen om de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland in stand te houden

Het platteland heeft een multifunctioneel karakter. Het biedt ruimte aan werken, wonen en recreëren. Deze drie functies drukken hun stempel op het werk-, woon- en recreatieklimaat op het platteland. Dit klimaat heeft baat bij een goede balans tussen deze functies. Die balans hangt af van de volgende voorwaarden:

- voldoende werkgelegenheid op het platteland of in de nabijgelegen steden;
  - een goede bereikbaarheid van voorzieningen;
  - een goed ontwikkelde toeristische infrastructuur;
  - de ontwikkeling van de ene functie mag die van de overige functies niet hinderen.
- De werkgelegenheids groei en het werkloosheidspercentage in de groepen van minder verstedelijkte, verstedelijkte en sterk verstedelijkte regio's verschilt nauwelijks van elkaar. Met uitzondering van een aantal achterblijvende minder verstedelijkte regio's geeft de werkgelegenheidssituatie op het platteland geen reden tot zorg. Met het oog op een goede balans tussen werken, wonen en recreëren kan er afhankelijk van de gebiedsspecifieke situatie, behoefte zijn aan :
- economische impulsen in achterblijvende minder verstedelijkte regio's;
  - uitbreiding en verbetering van de toeristische infrastructuur;
  - vermarkting van de belangstelling van burgers voor 'local food'.

4.2.47 6A Specifiek innovatie: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6A) het faciliteren van diversificatie, creatie en ontwikkeling van kleine ondernemingen, alsook van werkgelegenheid

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.48 6A Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6A) het faciliteren van diversificatie, creatie en ontwikkeling van kleine ondernemingen, alsook van werkgelegenheid

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.49 6B Generieke behoeften: gebiedsgerichte aanpak om drie functies van het platteland op lokaal niveau in balans te houden

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6B) Stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: gebiedsgerichte aanpak om drie functies van het platteland op lokaal niveau in balans te houden

Het in balans houden van de drie functies van werken, wonen en recreëren vereist vooral een gezamenlijke inspanning van ondernemers, bestuurders en bewoners van het platteland. Of, om de woorden van de SER te gebruiken: de sleutel voor een succesvolle plattelandsontwikkeling ligt in innovatief ondernemerschap, betrokken burgerschap en 'bottom up'-initiatieven (SER, 2005). Voor een dergelijke vorm van plattelandsontwikkeling is het nodig dat plattelandsactoren voldoende capaciteit bezitten om het ontwikkelingspotentieel van het platteland te benutten, dat ze met elkaar samenwerken, en samenwerken met externe actoren (Terluin, 2003). Waar die capaciteit ontbreekt, kan met externe middelen worden geprobeerd om die te versterken. Verder moet worden bedacht dat de plattelandsbehoeften per regio variëren, dat vergt een gebiedsgerichte aanpak.

Er is behoefte aan:

- het in balans houden van de drie functies van werken, wonen en recreëren om zo een aantrekkelijk werk-, woon- en recreatieklimaat op het platteland in stand te houden of te bevorderen. Een afwegingskader, waarmee de gevolgen van voorgenomen plannen voor alle drie de functies in beeld worden gebracht, kan daarbij van nut zijn;
- een regionale aanpak voor plattelandsgebieden die in de nabije toekomst te maken krijgen met bevolkingskrimp;
- een sociale ontmoetingsplaats in ieder dorp, in de vorm van een dorps huis, multifunctioneel centrum of winkel.

4.2.50 6B Specifiek milieu & klimaat: geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6B) Stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

Beschrijving

Niet van toepassing

4.2.51 6B Specifiek innovatie: capaciteitsontwikkeling van plattelandsactoren

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6B) Stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Milieu
- Matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering
- Innovatie

Beschrijving

Specifieke behoeften voor innovatie: capaciteitsontwikkeling van plattelandsactoren

Om innovaties te kunnen signaleren en toepassen, moeten plattelandsondernemers er eerst wel kennis van nemen. Voor zover innovaties op het platteland achterblijven omdat ondernemers er niet bekend mee zijn, is er behoefte aan:

- het ontwikkelen van het vermogen bij plattelandsactoren om innovaties op het spoor te komen en om innovaties toe te passen.

Aandachtsgebied 6(c): het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

4.2.52 6C Generieke behoeften: toegang tot snel breedbandinternet in perifere gebieden

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6C) het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen

- Innovatie

Beschrijving

Generieke behoeften: toegang tot snel breedbandinternet in perifere gebieden

Met internet kan een deel van het tekort aan voorzieningen worden opgevangen door bijvoorbeeld 'web shops', internetbankieren en onderwijs. Ook de gezondheidszorg maakt steeds vaker gebruik van internet, waarbij de patiënt vanuit zijn woonhuis overlegt met zijn zorgverleners. Door deze digitalisering van de gezondheidszorg kunnen plattelandsbewoners adequate thuiszorg in hun eigen thuisomgeving ontvangen. Deze internetdiensten met 'downloaden' en 'uploaden' verlopen vrij gemakkelijk als mensen beschikken over toegang tot een snelle internetverbinding. Ongeveer 99% van de huishoudens in Nederland heeft toegang tot internet (EZ, 2012). Die toegang kan verlopen via vier verschillende soorten verbindingen: telefoonkabel (xDSL), tv-kabel (coax), glasvezel of draadloos (Salemink en Strijker, 2012). Datatransmissie via het glasvezelnet gaat veel sneller dan de andere vormen, vooral bij het 'uploaden' van informatie. In veel kleine kernen, buurtschappen en het buitengebied van Nederland ontbreekt echter de toegang tot het glasvezelnet, omdat het voor marktpartijen onrendabel is om die aan te bieden (Salemink en Strijker, 2012). Behalve bewoners ondervinden ook ondernemers van het platteland hinder van een trage internetverbinding. Uit een peiling van LTO-Noord onder 500 Groningse boeren blijkt dat 60% van hen verwacht dat een langzame internetverbinding hun bedrijfsontwikkeling gaat beperken (LTO-Noord, 2013). Ook hooggespecialiseerde kleinschalige bedrijven in het buitengebied worden in hun werkzaamheden belemmerd door een trage internetverbinding (Salemink en Strijker, 2012). Er is behoefte aan:

- toegang tot snel breedbandinternet in perifere gebieden.

4.2.53 6C Specifiek innovatie : geen

Prioriteiten/aandachtsgebieden

- 6C) het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen**Beschrijving**

Niet van toepassing

4.2.54 6C Specifiek milieu & klimaat: geen**Prioriteiten/aandachtsgebieden**

- 6C) het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

Horizontale doelstellingen**Beschrijving**

Niet van toepassing.

5

Beschrijving van de strategie

5.1 Motivering van de selectie van door het programma voor plattelandsontwikkeling aan te pakken behoeften, en de keuze van de doelstellingen, prioriteiten, aandachtsgebieden en streefwaarden op basis van feiten uit de SWOT en de indicatiestelling. Indien van toepassing, een verantwoording van de in het programma opgenomen thematische subprogramma's. De verantwoording dient met name voor het aantonen van de vereisten als bedoeld in artikel 8, lid 1, onder c), (i) en (iv), van Verordening (EU) nr. 1305/2013

Gezien het beperkte POP3 budget heeft Nederland gekozen voor een gefocust en effectief POP3 gericht op een beperkt aantal maatregelen. Deze keuze is gebaseerd op de behoeften in de SWOT analyse, en is aanvullend op reeds bestaand beleid, wet - en regelgeving. Uit de SWOT-analyse blijkt dat Nederland een sterk verstedelijkt en dichtbevolkt land is, met een vrij homogene sociaaleconomische structuur en een gemiddeld inkomen dat ver boven het EU-gemiddelde ligt. Ondanks de verstedelijking is de primaire landbouw de grootste grondgebruiker. Deze sector is sterk beeldbepalend voor het aanzien van het platteland en speelt een belangrijke rol in het beheer van het landelijk gebied, waaronder gebieden die zijn aangewezen in het kader van Natura 2000.

Economisch gezien is de primaire sector anno 2013 relatief klein. De Nederlandse agrosector – het geheel van toelevering, verwerking en distributie van agrarische goederen – heeft zich echter ontwikkeld tot een speler van wereldformaat, getuige de sterke exportpositie, hoewel hierbij wel sprake is van verschillen tussen regio's en landbouwsectoren. Zo blijft de regio Veenkoloniën, met daarbij specifiek de landbouwsector Zetmeelaardappelen, landbouweconomisch achter. Deze exportpositie kon mede ontstaan door sterk geïntegreerde agrarische ketens, een goed samenspel tussen onderwijs, onderzoek en voorlichting én een hoog intensieve productiewijze.

De economische voorspoed die Nederland kenmerkt heeft keerzijdes. De hoge levensstandaard gaat gepaard met een verlies aan biodiversiteit, een toenemende druk op het milieu en een groeiende schaarste aan natuurlijke hulpbronnen. De grootschalige en intensieve productiewijze van de Nederlandse landbouw leidt tot ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving. Sinds de jaren negentig is duidelijk sprake van een verlaging van de milieudruk. Toch zal het halen van verschillende milieudoelstellingen de komende jaren nog veel inspanningen vergen.

Op het Nederlandse platteland, dat behalve als productieruimte ook als consumptieruimte voor bewoners en recreanten wordt beschouwd, tasten de externe effecten de gebruikersfunctie van bewoners en recreanten aan. Dit komt de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland niet ten goede. Doelstellingen op het vlak van natuur, landschap, milieu en water komen in de knel.

Prioriteiten EU-plattelandsbeleid als prikkels voor een moderne landbouw

Nederland zet in op een realistische, ambitieuze groene groeistrategie. Deze strategie combineert het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie met het verbeteren van het milieu. Daarbij wordt gebruik gemaakt van initiatieven in de samenleving. Aan deze strategie wordt mede vormgegeven met het topsectorenbeleid, waaronder de topsectoren Agrifood en Tuinbouw en Uitgangsmateriaal. De strategie sluit aan op de verwezenlijking van de EU2020-doelen. Deze strategie en het POP 3 sluiten goed op elkaar aan en versterken elkaar.

Met het POP3 wil Nederland bijdragen aan de transitie naar een circulaire economie en groene groei bevorderen, ten behoeve van een concurrerend, innovatief, duurzaam en

toekomstbestendig agrofoodcomplex. De agrarische ondernemer kan zo – als medebeheerder van het platteland – ook een belangrijke bijdrage leveren aan het beheer van natuur, van cultuurlandschap en van water.

Het gaat dus om het realiseren van slimme én duurzame groei. Kennisoverdracht en het stimuleren van innovatie spelen een belangrijke rol bij het bevorderen van een milieuvriendelijkere landbouw, die efficiënt omspringt met de natuurlijke hulpbronnen. Met deze inzet sluit het POP3 aan bij de constatering van de Europese Commissie, dat de financieringsprioriteiten, 'een innovatievriendelijk ondernemersklimaat' en 'het verhogen van de efficiëntie van het gebruik van hulpbronnen' belangrijk zijn voor Nederland (Position paper, 2012) De inzet sluit ook aan bij de in de SWOT-analyse geformuleerde opgave voor het EU-plattelandsbeleid in Nederland. Uitgaande van de spanning op het Nederlandse platteland tussen de grootschalige en intensieve landbouw enerzijds en milieu, landschap en samenleving anderzijds – is de opgave voorál het stimuleren van productiewijzen in de landbouw die met minder externe effecten voor milieu (inclusief water), landschap en samenleving gepaard gaan, maar waarbij de landbouw wél concurrerend blijft. De uitdaging voor veel agrarische ondernemers is immers ook om hun bedrijf marktgerichter te maken, gegeven de veranderingen in het GLB. Een aantal sectoren zal in sterke mate geraakt worden omdat de inkomenssteun vanuit de eerste pijler van het GLB in de periode 2015 -2020 wordt afgebouwd. Bedrijven in deze sectoren staan voor de opgave deze veranderingen voor hun bedrijf op te vangen. POP-gelden kunnen worden ingezet om deze sectoren te ondersteunen, bijvoorbeeld door het stimuleren van projecten gericht op het verhogen van de kwaliteit of toegevoegde waarde van agrarische producten.

De middelen die Nederland ontvangt voor het POP3 zijn beperkt, gezien vanuit zowel Europees als nationaal perspectief. Van de totale Europese middelen voor het ELFPO is slechts 0,8% toebedeeld aan Nederland. Daarbij wordt een aanzienlijk deel van de EU-middelen, € 63 miljoen per jaar, ingezet voor plattelandsprioriteit 4 bovenop de extra middelen die de Nederlandse regering voor natuur heeft vrijgemaakt (in totaal gemiddeld € 200 miljoen per jaar tot 2027). De keuzes die Nederland maakt in het POP3 moeten dan ook in perspectief worden gezien. Met focus op een beperkt aantal maatregelen wil Nederland met een beperkt EU-budget zoveel mogelijk effect bereiken. Daarom is ervoor gekozen om op een aantal aandachtsgebieden niet in te zetten.

Op basis van de positieve ervaring in de programmeringsperiode 2007- 2013 (POP2) zal ook in de komende periode worden gewerkt met één plattelandsontwikkelingsprogramma. Dit heeft vanuit het oogpunt van efficiëntie de voorkeur. Het POP3 zal in vier landsdelen en deels op Rijksniveau worden uitgevoerd. Hieraan liggen praktische uitvoeringsoverwegingen (het voorkomen van versnippering en waar mogelijk stroomlijning tussen bij de landsdelen betrokken provincies) ten grondslag.

Op basis van de SWOT-analyse, de ervaringen uit het POP2 en de belangrijkste EU2020 doelen voor Nederland zet het POP3 in op drie overkoepelende doelen.

Tabel 5.1 De drie overkoepelende doelen van het POP3

Doel	Beschrijving
1	Concurrentiekracht en innovatie. Nederland gaat voor een moderne en renderende agrosector in 2020, die schoon en effectief produceert en die in balen is met mens en omgeving
2	Duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen, daarbij inbegrepen water. Het POP3 richt zich op het bijdragen aan het herstel van natuur- en milieukwaliteit in het licht van de doelstellingen van Europese richtlijnen, zoals de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water
3	Goede conditie van het platteland met kwaliteit van natuur en landschap, door bij te dragen aan het behalen van doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, natuur en landschap

Tekstblok Keuze voor een beperkt aantal aandachtsgebieden

Keuze voor een beperkt aantal aandachtsgebieden

Het POP3 wordt gekenmerkt door een duidelijke focus op innovatie en duurzaamheid. Deze keuze sluit aan bij de in de SWOT-analyse aangegeven behoeften. Innovatie en duurzaamheid worden in het POP3 in samenhang uitgewerkt. Door deze integrale aanpak dragen sommige maatregelen bij aan meer dan één beleidsprioriteit. Hierdoor worden de beleidsinspanningen efficiënt ingezet.

Het POP3 zet in op vijf prioriteiten die zeven aandachtsgebieden bestrijken, Nederland zet het POP3 zo doelmatig mogelijk in, in aanvulling op het vigerende nationale beleid dat op terreinen als ruimtelijke ordening, milieu, voedselkwaliteit- en veiligheid, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn zeer sturend is. Overigens dragen de maatregelen wel indirect bij aan een aantal niet gekozen aandachtsgebieden.

Nederland zet daarom niet rechtstreeks in op prioriteit 5, bevordering van het efficiënte gebruik van hulpbronnen en steun voor de omslag naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voedsel- en de bosbouwsector ondanks het feit dat in de SWOT-analyse ook voor deze prioriteit een aantal behoeften is geformuleerd, De maatregelen onder aandachtsgebied 1a, 1b en 2a dragen bij aan alle aandachtsgebieden onder prioriteit 5. De maatregelen 01, 04.1.1, 04.1.2, 04.1.4 en 16 zijn bijvoorbeeld gericht op innovaties om de Nederlandse landbouw duurzaam en concurrerend te maken, Hier zijn mogelijkheden voor het bevorderen van efficiënt water- en energiegebruik, het stimuleren van hernieuwbare energiebronnen en klimaat bevorderende maatregelen, Verder geldt dat voor prioriteit 5 ook nationaal beleid op deze doelen stuurt.

Het POP3 zet, aansluitend op de in de SWOT geanalyseerde behoeften, in op zeven aandachtsgebieden die gericht zijn op verduurzaming en innovatie. Er wordt direct geprogrammeerd onder aandachts-gebieden 2a, 3b, 4a, 4b en 6b. Met de inzet op deze aandachtsgebieden wordt bijgedragen aan de horizontale prioriteiten 1a en 1b.

Tabel 5.2 Overzicht van de aandachtsgebieden die direct geprogrammeerd worden

Aandachtsgebied	Beschrijving
2 (a)	het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelnemers- en gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten;
3 (b)	het steunen van risicopreventie en -beheer op het niveau van het landbouwbedrijf;
4 (a)	het herstellen, in stand houden en versterken van de biodiversiteit, met inbegrip van Natura-2000-gebieden, gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen en landbouw met een hoge natuurwaarde, en van de toestand van de Europese landschappen.
4 (b)	het verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen
6 (b)	het stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden

Tabel 5.3 Overzicht van de horizontale prioriteiten waaraan bijgedragen wordt

Aandachtsgebied	Beschrijving
1 (a)	het stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden
1 (b)	het verstevigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouw-sector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

Tabel 5.4 Met thematische EU2020 doelstellingen corresponderende aandachtsgebieden

De aandachtsgebieden die corresponderen met vijf thematische EU2020 doelstellingen, namelijk:	
Doelstelling 1	Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie (aandachtsgebied 1(a) en 1(b))
Doelstelling 3	Vergroting van de concurrentiekracht van kleine en middelgrote ondernemingen alsmede van de landbouwsector (aandachtsgebied 2(a) en 3(b))
Doelstelling 5	Bevordering van de aanpassing aan de klimaatverandering, risicopreventie en -beheer
Doelstelling 6	Bescherming van het milieu en bevordering van het efficiënt gebruik van hulpbronnen (aandachtsgebied 4(a) en 4(b))
Doelstelling 9	Bevordering van sociale inclusie en bestrijding van armoede (aandachtsgebied 6(b))
Door de inzet op aandachtsgebieden 1(a) en 1(b) kan ook worden bijgedragen aan thematische doelstelling 10. Investing in onderwijs, vaardigheden en een leven lang leren.	

Tekstblok Focus op innovatie en duurzaamheid

Focus op innovatie en duurzaamheid

De focus op innovatie en duurzaamheid die aan het POP3 ten grondslag ligt, werkt door in de maatregelen van het POP3.

Prioriteit 1 is een horizontale prioriteit en wordt niet direct geprogrammeerd. Maatregelen 01. en 16, dragen rechtstreeks bij aan prioriteit 1, ze richten zich op het bevorderen van de kennis bij agrariërs over innovaties, Daarbij inbegrepen innovaties die leiden tot een verdere verduurzaming van de land- en tuinbouw. Kennisoverdracht kan het concurrentievermogen van de landbouw versterken en bijdragen aan een efficiënter gebruik van natuurlijke hulpbronnen en een betere inpassing van de landbouw in de omgeving, Maatregelen 01. en 16, dragen indirect bij aan de behoefte tot levenslang leren op het gebied van verspreiding van innovaties. Dit naast het Nederlandse topsectorenbeleid dat onder meer in het techniekpact voorziet in het stimuleren van mogelijkheden tot levenslang leren. De maatregel voor een garantstellingfonds 04.1.3. draagt bij aan de geformuleerde behoefte aan "durfkapitaal" voor innovatieve en duurzame producten en systemen. Deze staan ook open voor biologische landbouw, naast het nationale beleid hiervoor, zie tekstblok

Tekstblok Nationaal beleid voor biologische landbouw

Na beginfasen van pionieren en stimuleren is er de afgelopen jaren gewerkt aan de verdere verzelfstandiging van de biologische sector in Nederland. De overheidsrol was daarbij gericht op ondersteunende subsidieregelingen, kennis en onderzoek, koepelcampagnes, ketenmanagement en het faciliteren van export. Vanaf 2012 is het beleid op biologische landbouw geïntegreerd in algemeen landbouwbeleid als één van de vormen van duurzame landbouw. Dit is gebeurd in overleg met het biologische bedrijfsleven. Dit neemt niet weg dat in Nederland de biologische sector nog steeds actief door de overheid op diverse manieren wordt gestimuleerd:

1. Allereerst door het realiseren van een goede aansluiting van de biologische sector bij de topsectoren Agri&Food, en Tuinbouw&Uitgangsmaterialen. Hiervoor is in de periode 2013 tot en met 2016 jaarlijks 5 miljoen euro beschikbaar. Het budget wat daaruit uiteindelijk toevloeië naar de biologische sector is mede afhankelijk van de kwaliteit van hun voorstellen en de gekozen prioriteiten in de topsector. In de overgang naar deze aansluiting werd ook ruim 1 miljoen euro uit eigen onderzoeksbudget ter beschikking gesteld in de jaren 2013 en 2014.
2. Bovendien is dit jaar 130.000 euro beschikbaar ten behoeve van projecten in de biologische sector,
3. Naast financiële steun ondersteunt u de biologische sector ook in exportpromotie. Nederland is in 2015 Partnerland van de Biofach en dit is bij uitstek een gelegenheid om de Nederlandse biologische sector en de export van biologische producten wereldwijd onder de aandacht te brengen.

De ambitie voor de biologische sector wordt in Nederland door de overheid niet zozeer in percentages uitgedrukt; de biologische sector is intussen robuust genoeg om zelf hun groei doelstellingen te benoemen en te bereiken. De ambitie voor de biologische landbouw in Nederland is gericht op het realiseren van een evenwichtige en verantwoorde groei. Het ministerie van Economische Zaken zet zich verder in voor het creëren van een gelijk speelveld in Europa en het aanpassen van Europese regels om belemmeringen weg te nemen en te voorzien in voldoende ruimte voor ondernemers.”

De maatregelen 01., 03., 04.1.1. t/m 04.1.3., 04.3.1. en 16. richten zich op versterking van de concurrentiekracht en duurzaamheid door te investeren in innovatie. Dit is volgens Nederland de enige manier om de landbouw toekomstbestendig te maken. Deze maatregelen zijn rechtstreeks geprogrammeerd onder aandachtsgebied 2a, het versterken van de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën. Nederland legt zo de directe link met duurzaamheid en innovatie door in te spelen op onderwerpen als milieu, klimaat, water, bodembeheer, energie, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn, biodiversiteit en landschap. Door de wijze waarop Nederland inzet op aandachtsgebied 2a, wordt dus ook bijgedragen aan prioriteiten 3, 4 en 5. Deze relatie wordt hieronder verder uitgelegd. Binnen aandachtsgebied 2a worden aparte mogelijkheden geschapen voor jonge boeren om te investeren in duurzaamheid en innovatie. Indirect wordt hiermee ook de doorstroom van generaties in de agrarische sector bevorderd (aandachtsgebied 2b). Ook worden binnen aandachtsgebied 2a specifieke maatregelen geprogrammeerd gericht op tijdelijke ondersteuning van de kalverhouderij sector. Hiermee wordt de duurzaamheid van deze sector – die sterk wordt geraakt door de GLB-herziening - ondersteund, maar vanzelfsprekend ook bijgedragen aan aandachtsgebied 3A (dierenwelzijn). Het betreft enerzijds een bijdrage aan een nieuw te ontwikkelen kwaliteitsregeling, anderzijds middels investeringssteun voor een brede toekomstagenda van de sector met als belangrijke thema's dierenwelzijn, diergezondheid, transport en voedselveiligheid. Twee andere sectoren die sterk geraakt wordt door de herziening van het GLB en gelet daarop onder aandachtsgebied 2a tijdelijk ondersteund worden vanuit de

overhevelingsgelden, zijn de aardappelzetmeelsector en de rundveevleessector. Door tijdelijke ondersteuning van deze sectoren gericht op innovatie, is de verwachting dat ook deze sectoren zich aan kunnen passen aan de gewijzigde omstandigheden.

Voor aandachtsgebied 3(a) formuleert Nederland geen specifieke maatregelen in het POP3. De nationale en lagere overheden oefenen, via pilotprojecten, bemiddeling en overleg, nog steeds een stimulerende rol uit. Het is verder aan de sector om kansen op dit gebied op te pakken. In aanvulling hierop kunnen projecten (lokale initiatieven) onder prioriteit 6(b) (LEADER aanpak) bijdragen aan dit aandachtsgebied.

Aandachtsgebied 3(b) wordt ingevuld met een brede weersverzekering. De landbouw is een atypische economische sector door de nauwe relatie met de fysieke omgeving. Weersinvloeden zijn groot en kunnen zeer ingrijpende inkomensgevolgen hebben. Door klimaatverandering zullen er vaker en heftiger weersextremen optreden. Daarom wordt er een brede weersverzekering ingevoerd. Die biedt een voorziening voor alle calamiteiten voor alle open teelten en voor alle weersrisico's. Dit sluit aan bij de behoefte aan betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes.

Bij de behoeften onder het aandachtsgebied 4(a) draait het om het herstel en de verbetering van ecosystemen en om behoud van biodiversiteit. Hiervoor geldt dat het enerzijds in POP3 via groenblauwe diensten en de aanleg van ecologische verbindingszones een bijdrage wordt geleverd aan het stoppen van de snelle achteruitgang van de biodiversiteit in het agrarisch gebied, en ter ondersteuning en bescherming van Natuurgebieden, met name Natura 2000 gebieden. Anderzijds draagt POP3 bij aan bijvoorbeeld inrichtingsmaatregelen nodig ter verbetering van de waterkwaliteit en -kwantiteit in Natura 2000 gebieden en/of weidevogelkerngebieden. Dit om het beheer succesvoller te maken met het oog op het bereiken van de Europese en/of Nederlandse natuurdoelen. In beide voorziet het POP3 conform het Nederlandse Geprioriteerde Actieplan voor Natura 2000 (PAF). Om optimaal rendement te hebben van de AEC maatregelen, worden de maatregelen gericht ingezet in die gebieden die het meest kansrijk zijn. In deze kerngebieden worden zwaardere maatregelen ingezet om optimale leefgebieden te creëren ten behoeve van VHR-soorten. Dit om een gunstige staat van instandhouding voor deze soorten te waarborgen. Het verspreiden van lichtere AEC maatregelen over een groter gebied levert minder biodiversiteit op (zie WUR Alterra rapport BO-11-011-01.007). Hiermee wordt 30% meer geld besteed in POP3 in vergelijking met POP2 aan AECM. Dit door een groter aandeel EU-co-financiering, bij gelijkblijvende nationale inzet. Het EU-bedrag is omhoog gegaan van 15 miljoen euro naar ruim 35 miljoen euro EU-middelen per jaar. Nederland besteed nu in 2015-2020 80 miljoen euro per jaar in plaats van 60 miljoen onder POP2. In tegenstelling tot AECM is bijvoorbeeld maatregel 4.4.01, niet-productieve investeringen voor biodiversiteit in principe beschikbaar voor projecten waarbij een link bestaat met agrarisch gebruik van gronden.

Naast POP3 bestaat er nationale en regionale steun voor groenblauwe diensten, zowel op agrarische gronden als natuurgronden. Onder deze maatregelen vallen bijvoorbeeld provinciale groenblauwe diensten, groenblauwe diensten uitgevoerd door waterschappen en de nationale natuursubsidies voor marginale landbouwgronden en natuurgebieden in onderhoud bij natuurorganisaties. Onder deze laatste categorie vallen de Natura 2000 gebieden. De beheer- en inrichtingskosten daarvan worden volledig met nationale middelen gefinancierd (ca €100 miljoen per jaar). Het wetgevingskader dat de Vogel en Habitatrichtlijn en Natura 2000 in Nederland implementeert bestaat uit de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet (1998) en de Boswet.

Verder draagt POP3 bij aan Natura-2000 door met behulp van hydrologische maatregelen ten behoeve van Natura-2000 gebieden in het kader van de programmatische aanpak stikstof (PAS). Dit in de vorm van niet-productieve investeringen, zoals onder andere de aanleg van

regenwaterbuffers en stuwen, (waterconserverende) drainagesystemen en natte bufferzones, het hermeanderen van beken en het verhogen van waterpeilen.

Daarnaast wordt indirect via investeringen in de landbouwstructuurversterking die nodig zijn voor een optimale internationale concurrentiepositie voor de Nederlandse landbouw ook bijgedragen aan de realisatie van internationale doelen rondom water, PAS, biodiversiteit en Natura-2000. Hierbij wordt ook gekeken naar een verbeterde ligging van landbouwbedrijven uit het oogpunt van milieu-, water- en natuurdoelen.

Het aandachtsgebied 4(b) richt zich op het verbeteren van de waterkwaliteit en indirect daarmee ook de biodiversiteit door het bevorderen van emissiearme landbouw en op het optimaliseren van het waterbeheer door de landbouw. De doelstellingen van de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn daarbij leidend. Een samenhangend pakket van maatregelen draagt direct of indirect bij aan het verbeteren van de waterkwaliteit en de doelen van de KRW, ROR (richtlijn overstromingsrisico's) en de Nitraatrichtlijn. Naast maatregelen 10 en 0.4.4.2 wordt ook via maatregelen 0.1; 16; 0.4.1.1; 0.4.1.2 en 0.4.1.3 bijgedragen aan innovaties voor waterkwaliteit en kwantiteit door onder andere kennisverspreiding, investeringen en samenwerkingsverbanden. Binnen POP3 is het verbeteren van de waterkwaliteit (KRW) één van de speerpunten. Naast de €25 miljoen (EU+nationaal) wordt via overheveling een extra €40 miljoen ingezet (EU + nationaal). Dit bedrag van in totaal €65 miljoen wordt hoofdzakelijk ingezet via de kaders van het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW). Met DAW geeft Nederland invulling aan het principe van 'generiek naar specifiek', waarbij waterbeheerders en (groepen van) agrarische ondernemers op basis van vrijwilligheid afspraken maken en gezamenlijk effecten monitoren, als aanvulling op het vigerende waterbeleid. De overhevelingsmiddelen zijn via wijziging van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 3 in 2015 aan de bovengenoemde maatregelen toegevoegd. Dit naast regionale maatregelen door de waterschappen op het gebied van waterkwaliteit. Maatregelen op het gebied van veiligheid, bescherming tegen overstroming vanuit zee en vanuit de rivieren (ROR, Flood Directive) worden op nationaal niveau ingevuld via het Nationaal Deltaprogramma Water. Voor dit programma is gemiddeld per jaar een miljard euro beschikbaar.

De maatregelen op grond van de Nitraat zijn uitgewerkt in het vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn en dragen bij aan de doelen van de KRW. De nota duurzame gewasbescherming voor de periode 2013-2023 heeft als doel het verminderen van de overschrijding van de milieukwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater in 2023 tot nagenoeg nul. Zonder op de definitieve besluitvorming over de regionale aanpak om de doelen van de KRW te halen vooruit te lopen, kan geconstateerd worden dat facilitering in het POP3 van regionaal maatwerk een constructieve bijdrage levert aan het resultaat van het Nederlandse waterbeleid. Zeker met het oog op vermindering van de belasting van het watersysteem met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen.

Aandachtsgebied 4(c) wordt niet direct geprogrammeerd in het POP3. Maatregelen, 01 en 16 dragen indirect bij aan de behoefte aan kennisdoorstroming op het gebied van bodembeheer. Maatregel 0.4.4.2 en 10 dragen bij aan de bodemkwaliteit o.a. door verbeteren van het waterconserverend vermogen, en verhogen van het organische stof gehalte van de bodem, hetgeen ook van belang is vanuit klimaatperspectief. Binnen het stelsel van agromilieuo- en klimaatmaatdiensten draagt met name submaatregel 10.1.03, botanisch beheer, bij aan de bodemgesteldheid. Verder is nationaal beleid van toepassing via de Wet bodembescherming en zijn de volgende GAEC-verplichtingen van toepassing: minimale bodembedekking, minimaal landbeheer op basis van de specifieke omstandigheden ter plaatse en stoppelbeheer op bouwland.

Voor de aandachtsgebieden 5(a), (b), (c), (d) en (e) formuleert Nederland geen specifieke maatregelen. De maatregelen onder aandachtsgebied 1(a), 1 (b), 2(a) en 4(b) dragen wel

substantieel bij aan deze aandachtsgebieden. In onderstaande tabel wordt geïllustreerd op welke manier indirect wordt bijgedragen aan prioriteit 5.

Tabel 5.5 Indirecte bijdrage van maatregelen aan prioriteit 5

Aandachtsgebied	Maatregelen	Voorbeelden	Verder nationaal beleid
5a bevorden van een efficiënter watergebruik	0.1; 16; 0.4.1.1; 0.4.1.2; 0.4.1.3; 0.4.4.2	Innovaties voor waterbesparing via kennisverspreiding en samenwerkingsverbanden, garantstelling voor risicovolle innovaties en investeringen; via niet-productieve investeringen peilgestuurde drainage, vergroten waterconserverend vermogen van de bodem, en robuuster maken van het watersysteem	Implementatie KRW en Nitraatrichtlijn, de nationale waterwet; specifieke topsector water voor onderzoek waterbeheer
5b en c bevorderen van een efficiënter energieverbruik en stimuleren hernieuwbare energiebronnen	0.1; 16; 0.4.1.1; 0.4.1.2; 0.4.1.3	Innovatie via kennisverspreiding en samenwerkingsverbanden, garantstelling voor risicovolle innovaties en investeringen. Hierbij kan worden gedacht aan: Beter vergistingsmethoden voor mest (bio-energie); methaanemissiereductie technieken en energiebesparingsmethoden in productieproces	Ketenconvenanten: Convenant 'Schone en Zuinige Agrosectoren' met Innovatie- en actieprogramma 'schone en zuinige agrosectoren' en Stimulering Duurzame Energieproductie -SDE+ subsidieregeling); innovatie en onderzoek via topsectorenbeleid
5d en e verminderen uitstoot van broeikasgassen en ammoniak en bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging	0.1; 16; 0.4.1.1; 0.4.1.2; 0.4.1.3; 0.4.4.1	Innovaties voor klimaatmitigatie via kennisverspreiding en samenwerkingsverbanden, garantstelling voor risicovolle innovaties en investeringen; via niet-productieve investeringen vergroten waterconserverend vermogen bodem, robuuster maken van het watersysteem. Dit leidt onder meer tot verminderen van emissies van methaan en lachgas	Nationaal milieu- en klimaatbeleid (wet milieubeheer, inclusief de regeling ammoniak en veehouderij). Nationaal actieplan ammoniak en veehouderij

LEADER beoogt bij te dragen aan de plaatselijke ontwikkeling van plattelandsgebieden en draagt daarom direct bij aan prioriteit 6. Het is geprogrammeerd onder aandachtsgebied 6(b). LEADER sluit goed aan bij de tijdsgeest waarin een actievere inzet van burgers en bedrijven wordt verwacht. LEADER draagt indirect vanzelfsprekend ook bij aan aandachtsgebied 6(a) en aan de andere prioriteiten en aandachtsgebieden.

LAGs (Lokale Actie Groepen) kiezen in hun lokale ontwikkelingsstrategie rond de drie thema's zoals krimp, sociale innovaties, economie, stad-land relaties, milieu en duurzaamheid.

LEADER kan bijdragen aan de horizontale thema's innovatie (waaronder milieu- en natuureducatie, middels het programma duurzaam door), milieu en klimaatverandering.

Aandachtsgebied 6(c) wordt niet ingevuld.

Hoewel in de perifere gebieden behoefte is aan meer en sneller breedbandinternet worden hiervoor geen POP3-middelen ingezet. Een regeling op dit punt is niet succesvol, gelet op de ervaringen in POP2. Daarbij is het POP3-budget niet toereikend. Voor dit onderwerp worden nationale middelen ingezet. Een en ander laat onverlet dat er onder de CLLD/LEADER-aanpak

initiatieven op dit vlak zouden kunnen worden ondersteund indien de noodzaak daartoe blijkt uit de op de lokale SWOT-analyse gebaseerde lokale ontwikkelingsstrategieën. Bedrijfsadviesdiensten wordt nationaal vormgegeven, zonder EU-middelen.

5.1 Tekstblok Een integrale aanpak

De hiervoor genoemde doelen en opgaven kunnen zelden bereikt worden met de inzet van een enkele maatregel, gericht op een enkele actor. Er is sprake van een enkele maatregel gericht op een enkele actor. Er is sprake zijn van meerdere opgaven voor een gebied, waarbij maatregelen in samenhang en toegespitst op het gebied worden ingezet. Dat versterkt de synergie tussen de maatregelen. Inrichtingsmaatregelen kunnen zowel de verkaveling voor de landbouw en voor natuur verbeteren. Het zuinig omgaan met grondstoffen als water en nutriënten is goed voor de waterkwaliteit en kan de kosten voor de ondernemer drukken.

Tekstblok 5.1 Hoofdlijnen

Uit de SWOT-analyse blijkt dat Nederland een sterk verstedelijkt en dicht bevolkt land is, met een vrij homogene sociaal economische structuur en een gemiddeld inkomen dat ver boven het EU-gemiddelde ligt. Ondanks de verstedelijking is de primaire landbouw de grootste grondgebruiker. Deze sector is sterk beeldbepalend voor het aanzien van het platteland en speelt een belangrijke rol in het beheer van het landelijk gebied, waaronder gebieden die zijn aangewezen in het kader van Natura 2000.

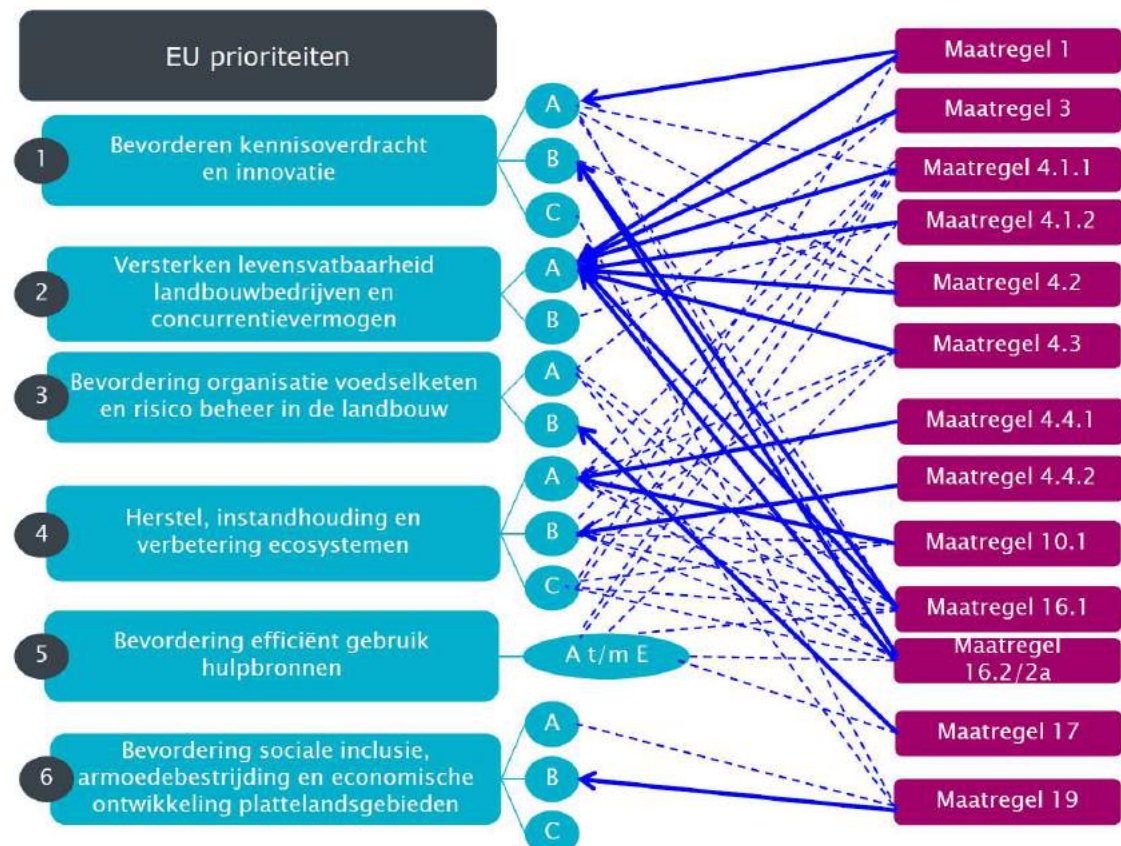
Economisch gezien is de primaire sector anno 2013 relatief klein. De Nederlandse agrosector – het geheel van toelevering, verwerking en distributie agrarische goederen – heeft zich echter ontwikkeld tot een speler van wereldformaat, getuige de sterke exportpositie. Deze exportpositie kon mede ontstaan door sterk geïntegreerde agrarische ketens, een goed samenspel tussen onderwijs, onderzoek en voorlichting en een hoog intensieve productiewijze.

De economische voorspoed die Nederland kenmerkt heeft keerzijde. De hoge levensstandaard gaat gepaard met een verlies aan biodiversiteit, een toenemende druk op het milieu en een groeiende schaarste aan natuurlijke hulpbronnen. De grootschalige en intensieve productiewijze van de Nederlandse landbouw leidt tot ongewenste externe effecten voor milieu, Landschap en samenleving. Sinds de jaren negentig is duidelijk sprake van een verlaging van de milieudruk. Toch zal het halen van verschillende milieudoelstellingen de komende jaren nog veel inspanningen zal vergen.

Op het Nederlandse platteland, dat behalve als productieruimte ook als consumptieruimte voor bewoners en recreanten wordt beschouwd, tasten de externe effecten de gebruikersfunctie van bewoners en recreanten aan. Dit komt de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland niet ten goede. Doelstellingen op het vlak van natuur, landschap, milieu en water komen in de knel.

5. Figuur 5.1 Overzicht van de interventielogica (mei 2018)

5.2 De combinatie en motivering van de plattelandsontwikkelingsmaatregelen voor elk aandachtsgebied, met inbegrip van de rechtvaardiging van de financiële toewijzingen voor de maatregelen en de toereikendheid van de financiële middelen voor het halen van de vastgestelde streefcijfers, als bedoeld in artikel 8, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1305/2013. De in de steunverleningslogica opgenomen combinatie van maatregelen dient te zijn gebaseerd op het feitenmateriaal van de SWOT-analyse en de motivering en prioritering van de behoeften als bedoeld in punt 5.1

5.2.1 P1: Het bevorderen van kennisoverdracht en innovatie in de landbouw, bosbouw en landelijke gebieden

5.2.1.1 1A) Stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgedebieden

5.2.1.1.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

■ M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)

■ M16: Samenwerking (art. 35)

5.2.1.1.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

01.: Acties inzake kennisoverdracht en voorlichting

Toelichting op de maatregel

De maatregel richt zich op kennisoverdracht aan grote groepen (c.q. het peloton) van ondernemers in de agrosector met als doel toepassing van gevalideerde kennis en innovaties in de praktijk. Deze maatregel positioneert zich vooral aan het eind van de innovatiecyclus waar innovaties op grote schaal in de praktijk worden geïmplementeerd. Ondersteuning van voorlichting en andere kennisoverdrachtacties is nodig omdat reeds ontwikkelde (veelal technische) innovaties vaak moeilijk voorbij de eindfase van de innovatiecyclus komen. Zonder deze maatregel blijft de grootschalige implementatie van de noodzakelijke innovaties uit of wordt deze vertraagd. De maatregel dient bij te dragen aan kennisuitwisseling tussen onderzoek en praktijk. Voor toepassing van nieuwe wetenschappelijke kennis in de praktijk en voor onderzoek dat gestuurd wordt door vragen vanuit de praktijk.

Verantwoording van de maatregel

Het stimuleren van innovatie en kennisoverdracht op en rond het boerenbedrijf zijn essentiële voorwaarden om de transitie te bewerkstelligen naar een moderne en concurrerende landbouwsector. Naast steun voor de meest innovatieve ondernemers (koplopers) en pilot projecten met de early-adapters (M4a, M16), is het van belang dat de innovaties en kennis terecht komen bij de grote groep ondernemers die openstaan voor vernieuwing om hun bedrijf beter en duurzamer te maken (volgers). Deze kennisoverdracht kan met name via trainingen, demonstratieprojecten etc. (M1) worden vormgegeven. Hiervoor is ruim 14 miljoen euro uit de EU middelen gereserveerd, welke aangevuld worden met de nationale financiering.

Dit bedrag is gebaseerd op een brede inventarisatie van de behoeften op dit vlak bij de provincies, gebaseerd op de uitgangspunten in de strategie en aangevuld met middelen die naar aanleiding van met name de aanpassingen door het beschikbaar komen van overhevelingsgelden voor deze maatregel, extra ingezet zullen worden. In combinatie met ervaring met vergelijkbare maatregelen uit voorgaande programma's (waaronder POP2 en EFRO 2007-2013) is dit voldoende om de geplande streefwaarden (zie paragraaf 5.4) te realiseren, waaronder ruim 18.000 opgeleide deelnemers.

5.2.1.2 1B) Verstevigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

5.2.1.2.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

- M16: Samenwerking (art. 35)

5.2.1.2.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

16.: Samenwerking

Toelichting op de maatregel

De maatregel richt zich vooral op het ontwikkelen en valideren van praktische kennis en technologie met een groep van koplopers, die met name resulteert in technische innovatie, productinnovatie, procesinnovatie, organisatie-innovatie, innovatie in businessconcepten en/of uiteindelijk systeeminnovatie.

Er wordt steun verleend voor bevordering van samenwerkingsvormen waarbij ten minste twee actoren betrokken zijn, met name voor:

- a. samenwerkingsvormen tussen verschillende actoren in de landbouwsector en de voedselketen, en andere actoren die bijdragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen en prioriteiten van het plattelandsontwikkelingsbeleid, waaronder producentengroeperingen, coöperaties en brancheorganisaties;
- b. de oprichting en werking van operationele groepen in het kader van het EIP voor de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw, zoals bedoeld in artikel 56 en 57.

Categorie b is een verbijzondering van de onder a beschreven samenwerkingsvormen.

Verantwoording

In samenwerkingsverbanden (M16), waaronder EIP-groepen worden onderzoeksresultaten en kennis (ook internationaal) benut om in een netwerk gezamenlijk problemen op te lossen die door de sector zelf naar voren zijn gebracht. In POP3 is ruim 24 miljoen euro aan EU middelen gereserveerd en aangevuld met middelen die naar aanleiding van met name de aanpassingen door het beschikbaar komen van overhevelingsgelden voor deze maatregel, extra ingezet zullen worden.

Dit bedrag is gebaseerd op de brede inventarisatie van de behoefte bij de provincies, gebaseerd op de uitgangspunten van de strategie en op ervaring met vergelijkbare projecten. Genoemd bedrag, inclusief nationale co financiering is voldoende om meer dan 175 samenwerkingsverbanden te faciliteren, waarvan circa een vierde EIP groepen, en drie kwart overige samenwerkingsverbanden.

5.2.1.3 *1C) Stimuleren van een leven lang leren en beroepsopleiding in de landbouw- en de bosbouwsector*

5.2.1.3.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

- M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)

5.2.1.3.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling. Maatregelen uit aandachtsgebied 1(a) dragen ook indirect bij aan dit aandachtsgebied.

5.2.2 **Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer**

5.2.2.1 *2A) Het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelnamen en -gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten*

5.2.2.1.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

- M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)
- M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)
- M04: Investerings in materiële activa (art. 17)
- M16: Samenwerking (art. 35)

5.2.2.1.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

Combinatie van maatregelen M01, M04 en M16: motivatie van de combinatie van maatregelen voor prioriteit 2a:

01.: Acties inzake kennisoverdracht en voorlichting

Toelichting op de maatregel en verantwoording: zie prioriteit 1a

04.1.1.: Fysieke investeringen in modernisering en innovatie

04.1.2.: Fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van zogenaamde jonge landbouwers

04.3.1.: Investerings in infrastructuur

Toelichting

Deze maatregelen zijn gericht op het subsidiëren van bovenwettelijke verbeteringen in de agrarische bedrijfsvoering, bijvoorbeeld investeringen die leiden tot verbeterde milieuprestaties of tot de productie van nieuwe en betere producten. Daarnaast voorziet maatregel 04.1.2 in het faciliteren van de instap van jonge boeren in de landbouwsector, door de investeringsdip na bedrijfsovername op te vangen en draagt daarmee bij aan aandachtsgebied 2(b).

Verantwoording

De innovatieve kracht van de sector is verzwakt door lage of negatieve marges in de productiesector, zo blijkt uit de SWOT-analyse. De overheid wil daarom ondernemers ondersteunen die hun bedrijf (verder) willen moderniseren om te kunnen voldoen aan de eisen van markt en samenleving. Waaronder ook realisatie van de internationale doelen voor de Nitraatrichtlijn, KRW, PAS, biodiversiteit en Natura 2000.

Landbouwstructuurverbetering draagt nadrukkelijk bij aan internationale doelen voor de Nitraatrichtlijn, KRW, PAS, biodiversiteit en Natura 2000. Deze submaatregelen vormen in samenhang met de maatregelen onder prioriteit 1 een integraal geheel om de landbouwsector duurzamer en concurrentiekrachtiger te maken. In samenhang met M1 en M16 is de reservering van meer dan 65 miljoen Euro voor M4.1 en ruim 53 miljoen voor M 4.3 voldoende om duurzame investeringen te stimuleren en het agrarisch MKB concurrentie krachtig te houden. Dit is gebaseerd is mede gebaseerd op de brede inventarisatie van behoefte bij de provincies voortvloeiend uit strategische doelen.

Inzet modulatiegelden op maatregel 01, 04 en 16

Twee andere sectoren die sterk geraakt wordt door de herziening van het GLB en gelet daarop onder aandachtsgebied 2a tijdelijk ondersteund worden vanuit de overhevelingsgelden, zijn de aardappelzetmeelsector en de rundveevleessector. Door tijdelijke ondersteuning van deze sectoren gericht op innovatie is de verwachting dat ook deze sectoren zich aan kunnen passen aan de gewijzigde omstandigheden.

De inzet van € 0,5 mln. per jaar voor de rundveesector zit met name op maatregel 1 en 16.

Maatregel 03: Kwaliteitsregeling kalversector

Toelichting: De kalversector staat voor een aantal belangrijke maatschappelijke opgaven. Hoewel de Nederlandse intensieve kalverhouderij al belangrijke stappen heeft gezet is een verdere verbetering noodzakelijk om door te groeien naar een robuuste, duurzame en maatschappelijk verantwoorde sector. Nederland wil deze sector een stimulans geven door de deelname aan verbeterde kwaliteitssystemen te stimuleren. Dit leidt tot een verbetering van de kwaliteit van de producten en verduurzaming van de productieprocessen, met een hogere (markt)waarde van deze producten tot gevolg. Hiermee draagt deze maatregel bij aan het aandachtsgebied 2a. Landbouwproducten geproduceerd onder een voedselkwaliteitsregeling kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen en vergroten van het concurrentievermogen van de landbouw. De herkenbaarheid van landbouwproducten geproduceerd onder een voedselkwaliteitsregeling maakt het voor consumenten makkelijk om een weloverwogen keuze te maken.

Verantwoording: Nederland meent dat de herkenbaarheid van dit soort producten in de winkel van belang is voor het goed laten werken van de markt. Consumenten moeten kunnen kiezen voor kwaliteit. Deelname door primaire producenten aan een van deze regelingen garandeert dat die kwaliteit ook geleverd wordt. Uiteindelijk zal het aanbod van dit soort producten gebaseerd moeten zijn op de vraag uit de markt. Deelname aan een dergelijk gecertificeerd voedselkwaliteitssysteem brengt vaak echter extra kosten voor de landbouwer met zich mee. Kosten als gevolg van de veelal afwijkende productiewijze t.o.v. de reguliere landbouw, omschakelingsperiode en kosten die te maken hebben met certificering en het toezicht daarop.

5.2.2.2 *5.2.2.2. 2B) het faciliteren van de instap van goedgeschoolde landbouwers in de landbouwsector, en in het bijzonder van de generatiewissel*

5.2.2.2.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.2.2.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen ingezet

5.2.3 Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw

5.2.3.1 *3A) Verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten door hen beter te integreren in de agrovoedselketen met behulp van kwaliteitsregelingen, het toevoegen van waarde aan landbouwproducten, het bevorderen van landbouwafzet op plaatselijke markten en korte toeleveringsketens, producentengroeperingen en -organisaties en brancheorganisaties*

5.2.3.1.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.3.1.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet

5.2.3.2 3B) Steunen van risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau

5.2.3.2.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

- M17 - Risicobeheer (artikel 36)

5.2.3.2.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

17: Brede weersverzekering

Toelichting op de maatregel

De brede weersverzekering wordt ingezet om bij te dragen aan de premie door middel van een premiesubsidie om de oogst en planten en bomen te verzekeren tegen economische verliezen die worden veroorzaakt door ongunstige weersomstandigheden.

Verantwoording

Extreme weersomstandigheden zorgen ervoor dat de agrarische sector in Nederland met enige regelmaat geconfronteerd wordt met weegerelateerde incidenten zoals ernstige vorst, zware regen en sneeuwval. Deze risico's kunnen een grote impact hebben op het inkomen. Klimaatverandering en de afbouw van handelsverstoringe marktondersteuning maken het des te belangrijker dat de sector over een instrument beschikt om met weerrisico's om te gaan. Op basis van de ervaring met een soortgelijke regeling onder artikel 68 wordt verwacht dat ruim 21,5 miljoen Euro aan EU middelen, aangevuld met ruim 21,5 miljoen Euro aan nationale cofinanciering en ruim 10,5 miljoen Euro aan aanvullende nationale financiering voldoende is om de genoemde streefwaarden (tabel 5.4) te bereiken.

5.2.4 P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw

5.2.4.1 4A) het herstellen, in stand houden en versterken van biodiversiteit, met inbegrip van Natura 2000-gebieden, en in gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen, en van landbouw met een hoge natuurwaarde, alsook van de toestand van de Europese landschappen

5.2.4.1.1 Maatregelen voor landbouwgrond

- M04: Investerings in materiële activa (art. 17)
- M10: Agromilieu (art. 28)

5.2.4.1.2 Maatregelen voor bosgrond

5.2.4.1.3 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

Agromilieu- en klimaatmaatregelen en niet-productieve investeringen kunnen een substantiële bijdrage leveren aan de (inter)nationale doelen in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de KRW, Nitraatrichtlijn en Natura 2000. Voor de jaren 2014 en 2015 zal het bestaande Subsidiestelsel natuur en landschap (SNL) van kracht blijven en goedkoper en effectiever worden uitgevoerd. Aan de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de KRW wordt bijgedragen via agromilieu- en klimaatmaatregelen (maatregel 10) en via niet-productieve investeringen (maatregelen 04.4.1 en 04.4.2). Deze maatregelen dragen bij aan het verhogen van de biodiversiteit en landschappelijke kwaliteit. Voorbeelden zijn hydrologische maatregelen PAS in Natura 2000 gebieden, herstel van landschapselementen of ecologische maatregelen voor weidevogelkern gebieden.

Nederland kiest voor een collectieve aanpak voor agromilieu- en klimaatdiensten. Met ingang van 2016 worden alleen verbintenissen afgesloten met groepen van agrariërs en andere landgebruikers. Het huidige stelsel met subsidie aan individuele contractanten wordt uit gefaseerd. Het primaire doel is het duurzaam beheer van een leefgebied voor bedreigde

diersoorten op landschapsniveau, met name vogels maar ook bijvoorbeeld hamsters of een boomkikker. Het leefgebied is een groot aaneengesloten gebied, met daarin een groot aantal agrarische bedrijven. Daarnaast is het doel om watermaatregelen in te voeren ten behoeve van de Kaderrichtlijn water en de Nitraatrichtlijn.

Zie tekstbox verantwoording

5.1 Tekstbox Verantwoording

De agrarische sector is als grootste grondgebruiker essentieel voor het behalen van de duurzaamheidsdoelen in het buitengebied. Natuurdoelen kunnen niet alleen gerealiseerd worden in Natura 2000 -gebieden, maar zijn ook afhankelijk van beheer in het agrarische gebied. Voornamelijk vogelsoorten zijn afhankelijk van agromilieu- en klimaatdiensten.

De agromilieu- en klimaatdiensten zijn er primair op gericht om positieve omstandigheden voor biodiversiteit, waterkwaliteit en –kwantiteit te creëren, en hebben daarbij een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap, water, klimaatadaptatie en agrarisch ondernemerschap. De EU-middelen voor agromilieu- en klimaatdiensten inclusief de nationale middelen zijn afdoende voor het handhaven van het aantal hectares waarop agromilieu- en klimaatdiensten zijn belegd (M10).

5.2.4.2 4B) Verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen

5.2.4.2.1 Maatregelen voor landbouwgrond

■ M04: Investerings in materiële activa (art. 17)

■ M10: Agromilieu (art. 28)

5.2.4.2.2 Maatregelen voor bosgrond

5.2.4.2.3 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

04.4.2.: Niet-productieve investeringen

10.: Agromilieu- en klimaatmaatregelen

Toelichting op de maatregel

Aan het realiseren van doelen van de Kaderrichtlijn Water en Nitraatrichtlijn wordt bijgedragen via agromilieu- en klimaatmaatregelen (10), waarbinnen diensten ten gunste van waterkwaliteit - en kwantiteit en biodiversiteit worden geleverd en via niet-productieve investeringen (04.4.2). De niet-productieve investeringen richten zich op maatregelen die de waterhuishouding optimaliseren en op landbouw gerelateerde maatregelen die het ecologisch functioneren van waterlopen verbeteren (emissiebeperking) en herstellen, waaronder hermeandering van beken (hydromorfologie). Dit t.b.v. de doelstellingen van de KRW, Nitraatrichtlijn en klimaatadaptatie (ROR).

Verantwoording

De agrarische sector is als grootste grondgebruiker essentieel voor het behalen van de duurzaamheidsdoelen in het buitengebied

Waterdiensten dragen bij aan doelen van Kaderrichtlijn water en de Nitraatrichtlijn. Die spelen ook nadrukkelijk buiten Natura 2000-gebied. Voorbeelden zijn inrichting en het beheer van natuurvriendelijke oevers, (ecologisch) beheer van (natte en droge) bufferzones, aanleg en beheer van zuiveringsmoerassen e.d. die emissies van nutriënten en bestrijdingsmiddelen tegengaan. Ervaring met vergelijkbare projecten bij de waterschappen (Waterboards, special

local government bodies for water quantity and quality) tijdens POP2 en de brede inventarisatie van behoefte bij de provincies gebaseerd op de uitgangspunten in de strategie leert dat de gereserveerde circa 170 miljoen euro voor maatregel 4.4 en M10 voldoende zijn om de genoemde streefdoelen (tabel 5.4) te bereiken.

De EU-middelen voor agromilieu- en klimaatdiensten inclusief de nationale middelen zijn afdoende voor het handhaven van het aantal hectares waarop agromilieu- en klimaatdiensten is belegd (M10). Daarnaast zijn er vanaf 2016 extra middelen beschikbaar vanuit de middelen die voor de overheveling uit pijler 1 zijn overgeheveld voor het verbeteren van waterbeheer. Hiermee kunnen naar verwachting binnen het kader van agromilieu- en klimaatdiensten circa 2.250 hectare extra onder beheer worden gebracht.

5.2.4.3 4C) het voorkomen van bodemerosie en het verbeteren van bodembeheer

5.2.4.3.1 Maatregelen voor landbouwgrond

- M04: Investerings in materiële activa (art. 17)
- M10: Agromilieu (art. 28)

5.2.4.3.2 Maatregelen voor bosgrond

5.2.4.3.3 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

04.4.1.: Niet-productieve investeringen

10.: agromilieu- en klimaatmaatregelen

Toelichting op de maatregelen

Hoewel niet direct geprogrammeerd, dragen maatregelen 10. 04.4.1 en 04.4.2 ook bij aan bodemkwaliteit onder andere door het verbeteren van het waterwaterconserverend vermogen en het verhogen van het organische stofgehalte van de bodem. Binnen het stelsel van agromilieu- en klimaatmaatregelen dragen met name de beheeractiviteiten die verdroging, vermessing en/of verzuring tegengaan, bij aan de bodemgesteldheid. Dit naast activiteiten die het organisch stof beheer in de bodem stimuleren.

5.2.5 P5: Het bevorderen van hulpbronnefficiëntie en het steunen van de overstap naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voeding- en de bosbouwsector

5.2.5.1 5A) Bevorderen van een efficiënter watergebruik in de landbouwsector

5.2.5.1.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.5.1.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.5.2 5B) Bevorderen van een efficiënter energiegebruik in de landbouw- en de voedselverwerkingssector

5.2.5.2.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.5.2.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.5.3 *5C) het faciliteren van de levering en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, van bijproducten, afvalmateriaal en van residuen en andere non-food-grondstoffen ten bate van de bio-economie*

5.2.5.3.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.5.3.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.5.4 *5D) Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw*

5.2.5.4.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.5.4.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.5.5 *5E) Bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging in de landbouw- en de bosbouwsector*

5.2.5.5.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.5.5.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.6 P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden

5.2.6.1 *6A) het faciliteren van diversificatie, creatie en ontwikkeling van kleine ondernemingen, alsook van werkgelegenheid*

5.2.6.1.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.6.1.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.2.6.2 *6B) Stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden*

5.2.6.2.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

■ M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)

5.2.6.2.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

19.: LEADER

Toelichting op de maatregel

De interactie tussen landbouw en samenleving wordt steeds belangrijker. Er ligt een opgave om samen te werken aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland en aan duurzaam beheer van de ruimte. De agrarische sector zal zich in moeten zetten voor maatschappelijk draagvlak, en moet invulling geven aan haar "license to produce" bijvoorbeeld door de relatie stad—platteland en boer—burger te verstevigen. LEADER sluit goed aan bij de tijdsgeest waarin een actievere inzet van burgers en bedrijven wordt verwacht.

Verantwoording

Met LEADER wil Nederland de ruimte geven aan inwoners van het platteland om verandering teweeg te brengen in de eigen leefomgeving en dat 'van onderop' te doen. Deze eigen verantwoordelijkheid willen de lokale overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties ook graag nemen. Immers, hoe dichter initiatief en uitvoering bij elkaar liggen, hoe duurzamer het resultaat. Er kan zo meer samenhang worden gebracht in de inhoud en middelen door dit in het gebied te bundelen én uit te voeren. Nederland wil met LEADER de plattelandsgebieden de ruimte geven voor initiatieven 'van onderop'. Daar gaat ze uit van een professionele LEADER-groep die op basis van de behoeften en kansen in het gebied een ontwikkelingsstrategie schrijft. De groep krijgt veel ruimte om, mits goed onderbouwd, de meest urgente en kansrijke thema's binnen het gebied te kiezen. Hierbij kan ze niet alleen projecten uitvoeren binnen POP3, maar ook projecten die passen binnen een van de andere Europese fondsen.

De ervaring met Leadergroepen onder POP2 in combinatie met de brede inventarisatie van behoeften bij de provincies gebaseerd op de uitgangspunten in de strategie, leert dat 40 miljoen euro aan EU middelen voldoende is om de in tabel 5.4 genoemde doelen te realiseren, waaronder het doel dat meer dan 60% van de plattelandsbevolking profijt kan hebben van de LEADER-aanpak.

5.2.6.3 6C) het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

5.2.6.3.1 Selectie van maatregelen voor plattelandsontwikkeling

5.2.6.3.2 Combinatie en motivering van maatregelen voor plattelandsontwikkeling
Voor dit aandachtsgebied worden geen maatregelen (direct) ingezet.

5.3 Een beschrijving van de wijze waarop de horizontale doelstellingen worden nagestreefd, met inbegrip van de specifieke vereisten van artikel 8, lid 1, onder c), v), van Verordening (EU) nr. 1305/2013

5.3 Een beschrijving van de bijdrage aan horizontale doelstellingen

In de voorgaande paragrafen is aangegeven dat het voor Nederland belangrijk is om het budget dat beschikbaar is voor het POP3 zo efficiënt en doelmatig mogelijk in te zetten. Op basis van de SWOT-analyse is daarom gekozen voor een beperkt aantal aandachtsgebieden en maatregelen. De focus van het POP ligt op het stimuleren van innovatie en het vergroten van de duurzaamheid van de Nederlandse agrosector.

De verschillende maatregelen die Nederland in wil zetten in het kader van POP3 dragen op uiteenlopende wijze bij aan de horizontale doelstellingen inzake innovatie, milieu en klimaatmitigatie en -adaptatie.

Maatregel 01., acties inzake kennisoverdracht en voorlichting

Innovatie:

Kennisoverdracht naar grote groepen van agrarische ondernemers vormt de motor voor toepassing van innovaties in de agrarische sector. Innovaties worden sneller op grote schaal in de agrarische sector toegepast als de kennis hierover, met name samen met kennisinstellingen, adviesdiensten en andere actoren in de landbouw-, en voedingsmiddelensector en het platteland, wordt uitgewisseld.

Milieu:

Een belangrijk deel van de kennisoverdracht zal zich richten op innovatieve bedrijfsmaatregelen die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, een scherpere bedrijfsvoering, met als resultaat een afname van de emissies van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals CO₂, ammoniak, methaan en lachgas, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en de bodem).

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

De kennisoverdrachtacties worden onder meer ingezet om de toepassing van bedrijfsmaatregelen en innovaties te stimuleren die leiden tot lagere emissies van methaan en/of lachgas, een zuiniger energiegebruik, omschakeling naar hernieuwbare energie en reductie van het gebruik van fossiele energie, met als resultaat emissievermindering van broeikasgassen.

Maatregel 03., Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen

Innovatie

Landbouwproducten geproduceerd onder een voedselkwaliteitsregeling kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen en vergroten van het concurrentievermogen van de landbouw.

Maatregel 04., investeringen in materiële activa

Innovatie:

De fysieke investeringen zijn primair bedoeld om innovaties in de primaire sector en de verwerkende industrie te bevorderen, en niet voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten.

Milieu:

Een belangrijk deel van de fysieke investeringen zal zich richten op innovatieve bedrijfsmaatregelen die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, met als resultaat minder emissies van milieubelastende stoffen (zoals ammoniak, broeikasgassen, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) naar lucht, water en bodem en vermindering van uitputting van voorraden (zoals water en bodem). Via niet-productieve investeringen worden hydrologische maatregelen getroffen in of nabij Natura-2000 gebieden in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Verder dragen investeringen in de landbouwstructuurversterking bij de realisatie van internationale doelen rondom water, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), biodiversiteit en Natura-2000.

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

De fysieke investeringen zullen zich deels richten op innovatieve bedrijfsmaatregelen die leiden tot een reductie van de uitstoot van broeikasgassen (klimaatmitigatie, via zowel CO₂ als 'overige broeikasgassen in de landbouw') of inspelen op klimaatveranderingen (klimaatadaptatie). Hiertussen bestaat een nauwe samenhang: innovatie zorgt ervoor dat de bedrijven meer armslag hebben om hun concurrentiedracht te versterken en milieumaatregelen en klimaataanpassingen te kunnen doorvoeren.

Met de verbetering van de (infra)structuur van landbouwbedrijven kunnen maatregelen worden getroffen op het gebied van natuur en landschap (aanleg van natuur- en landschapselementen) en op het gebied van water (maatregelen voor waterberging en watervoorziening). De verbeteringsmaatregelen dragen daarmee ook bij aan de horizontale doelstellingen 'milieu' (verhoging biodiversiteit in relatie met natuur en landschap) en 'klimaat' (in relatie met waterberging en watervoorziening).

De niet-productieve investeringen dragen bij aan milieu en ondersteunen aanpassing aan klimaatverandering. Beschikbaarheid van schoon water en van de juiste hoeveelheid is van groot belang voor het landelijk gebied en voor waterafhankelijk natuur (inclusief Natura 2000 gebieden). Als gevolg van klimaatverandering zal in het groeiseizoen de beschikbaarheid van de hoeveelheid water mogelijk afnemen met daarnaast, als gevolg van intensievere regenbuien, kans op wateroverlast en hoge afvoerpieken. Een goede verdeling van water in het regionale watersysteem, meer vasthouden van water in overvloedige periodes en zuinig/effectief gebruik van water (hulpbronefficiëntie) wordt steeds belangrijker. Daarnaast wordt met de maatregel de kwaliteit van het water verbeterd doordat emissie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en metalen, naar grond- en oppervlaktewater teruggedrongen wordt.

Maatregel 10., agromilieu- en klimaatmaatregelen

Door het intensieve karakter van de Nederlandse land- en tuinbouwsector is de milieudruk hoog. Dit heeft negatieve effecten op het milieu, met name op de biodiversiteit en een verslechtering van de water- en bodemkwaliteit. Deze effecten komen bijvoorbeeld terug in de vermindering van het aantal weide- en akkervogels of in uitspoeling van nitraat naar Natura 2000 – gebieden. Daarnaast heeft de landbouw ongewenste negatieve effecten op het landschap en de samenleving. De agrarisch natuurbeheeragromilieu- en klimaatmaatdiensten is een belangrijke schakel om een gebalanceerde plattelandsomgeving in Nederland te bevorderen, met name voor biodiversiteit en waterkwaliteit.

Maatregel 16., samenwerking

Innovatie:

Innovatieprocessen komen steeds meer tot stand door samenwerking van verschillende partijen en door betrokkenheid van gebruikers bij de ontwikkeling van nieuwe producten en diensten. Door over hun eigen grenzen te kijken, krijgen bedrijven eerder en beter zicht op innovatieve ideeën, kennis en technologieën dan wanneer zij alleen op eigen bronnen zouden vertrouwen. Dit geldt extra voor de agrosector waar de primaire productie voornamelijk wordt verzorgd door relatief kleinschalige gezinsbedrijven.

De samenwerkingsvormen die met deze maatregel worden beoogd dragen bij aan open innovatie waarbij ondernemers steeds meer in netwerken opereren en hun innovatieprocessen in toenemende mate openstellen voor inbreng van andere partijen. Met open innovatie wordt beter ingespeeld op de toenemende complexiteit van producten en dienstverlening, waarbij de onderlinge afhankelijkheden van organisaties toenemen. En verder op de veranderingen in de markt richting bijvoorbeeld belevingseconomie; de convergentie van een aantal technologieën zoals de bio-, en informatietechnologie; de veranderende positionering van kennisinstellingen met een sterkere gerichtheid op valorisatie; en tot slot de toenemende rol van kleinere, private, kennisintensieve partijen in het kennislandschap.

De samenwerking gericht op open innovatie heeft nadrukkelijk betrekking op alle aspecten van het innovatieproces: kennisontwikkeling, proto-typing, validatie, productie, marktintroductie, implementatie en vernieuwing van het business model. Hoewel bedrijven doorgaans zelf in staat zijn de meest geschikte partners te selecteren en samenwerkingsmodellen te ontwikkelen, kan de overheid bijdragen aan het ontstaan van bloeiende netwerken: diverse vormen van netwerken, clusters en EIP operationele groepen, van lokaal tot Europees niveau, die het innovatieproces een impuls geven. Het EIP voor de bevordering van de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw slaat bruggen tussen kennis en technologie met betrekking tot het meest geavanceerde onderzoek enerzijds en landbouwers, bosbeheerders, plattelandsgemeenschappen, bedrijven, ngo's en adviesdiensten anderzijds.

Milieu:

De gewenste samenwerking draagt bij aan innovaties die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, met als resultaat emissievermindering van milieubelastende stoffen (zoals ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en vermindering van uitputting van inputs en voorraden (zoals water, fosfor en bodemvruchtbaarheid). Het kan er toe bijdragen dat de biodiversiteit beter wordt beschermd of als ecosysteemdienst wordt benut. Samenwerking in de agroketen kan ook bijdragen aan het verminderen van marktfalen en spill overs (externe effecten) door te zoeken naar methoden om de kosten voor bovenwettelijke milieumaatregelen (op het agrarische bedrijfsniveau) deels uit de markt te halen.

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

De samenwerkingsverbanden worden onder meer ingezet voor bedrijfsmaatregelen en innovaties die leiden tot vermindering van methaan en lachgasemissies, een zuiniger energiegebruik, omschakeling naar hernieuwbare energie en reductie van het gebruik van fossiele energie, met als resultaat emissievermindering van klimaatgassen.

Maatregel 17., brede weersverzekering

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

Klimaatverandering is een van de uitdagingen van de toekomst. Klimaatverandering zal er op den duur toe leiden dat er vaker en heftiger weerextremen zullen optreden hetgeen gevolgen kan hebben voor het risicobeheer in de landbouw. De brede weersverzekering is een maatregel die moet worden gezien in het licht van het steunen van risicopreventie en risicobeheer op het landbouwbedrijf.

Maatregel 19. LEADER – lokale ontwikkeling

Innovatie, milieu en vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

LEADER kan bijdragen aan de overkoepelende thema's innovatie, milieu en klimaatverandering. Zogenaamde vliegwielprojecten zijn hiervan een voorbeeld: projecten die met een korte investeringsimpuls vanuit LEADER op eigen kracht of middelen kunnen worden voortgezet. Een ander voorbeeld is het sluiten van kringlopen van fosfaat en stikstof. Hiervoor moeten actieve verbindingen gelegd worden tussen boeren, burgers en afvalverwerkers. Dit draagt bij aan een duurzame landbouw, de verbinding tussen boer en burger, het beheer van schaarser wordende grondstoffen, educatie en dergelijke. Te denken valt ook aan initiatieven gericht op het produceren van lokale duurzame energie op basis van zon, wind of biomassa of het beter benutten van de bodem met het oog op sluiten van C-, N- of P-kringlopen.

5.4 Een overzicht van de steunverleningslogica, met daarin een weergave van de voor het programma voor plattelandsontwikkeling gekozen prioriteiten en aandachtsgebieden, de gekwantificeerde doelstellingen, en de combinatie van maatregelen die moeten worden gebruikt om ze te verwezenlijken, met inbegrip van de geplande uitgaven (automatisch gegenereerd uit de verstrekte informatie in punten 5.2 en 11)

Prioriteit 1				
Aandachtsgebied	Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde voor 2023	Geplande uitgaven	Combinatie van de maatregelen
1A	T1: percentage uitgaven in het kader van de artikelen 14, 15 en 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 ten opzichte van de totale uitgaven voor het POP (aandachtsgebied 1A)	7,17%		M01, M16
1B	T2: Totaal aantal in het kader van de samenwerkingsmaatregel gesteunde concrete acties inzake samenwerking (artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013) (groepen, netwerken/clusters, proefprojecten...) (aandachtsgebied 1B)	180,00		M16
1C	T3: Totaal aantal in het kader van artikel 14 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 opgeleide deelnemers (aandachtsgebied 1C)	18.000,00		M01
Prioriteit 2				
Aandachtsgebied	Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde voor 2023	Geplande uitgaven	Combinatie van de maatregelen
2A	T4: percentage landbouwbedrijven met POP-steun voor investeringen in herstructurering of modernisering (aandachtsgebied 2A)	4,84%	509.750.000,00	M01, M03, M04, M16
Prioriteit 3				
Aandachtsgebied	Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde voor 2023	Geplande uitgaven	Combinatie van de maatregelen
3B	T7: percentage landbouwbedrijven dat deelneemt aan regelingen inzake risicobeheer (aandachtsgebied 3B)	3,18%	74.000.000,00	M17

Prioriteit 4				
Aandachtsgebied	Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde voor 2023	Geplande uitgaven	Combinatie van de maatregelen
4A (agri)	T9: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter ondersteuning van de biodiversiteit en/of landschappen (aandachtsgebied 4A)	5,87%	948.770.000,00	M04, M10
4B (agri)	T10: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van het waterbeheer (aandachtsgebied 4B)	6,00%		
4C (agri)	T12: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van bodembeheer en/of ter voorkoming van bodemerosie (aandachtsgebied 4C)	0,48%		
Prioriteit 6				
Aandachtsgebied	Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde voor 2023	Geplande uitgaven	Combinatie van de maatregelen
6B	T21: percentage van de plattelandsbevolking dat onder strategieën voor plaatselijke ontwikkeling valt (aandachtsgebied 6B)	64,86%	112.830.000,00	M19
	T22: percentage van de plattelandsbevolking dat voordeel haalt uit verbeterde diensten / infrastructuur (aandachtsgebied 6B)			
	T23: In de ondersteunde projecten gecreëerde banen (Leader) (aandachtsgebied 6B)	250,00		

5.5 Een beschrijving van de capaciteit voor het verlenen van advies om aan te tonen dat de overeenkomstig artikel 8, lid 1, onder c), vi), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 vereiste maatregelen zijn genomen om te waarborgen dat er voldoende capaciteit beschikbaar is voor het verlenen van advies over de regelgeving en over acties inzake innovatie

5.5 Beschrijving van de adviescapaciteit

Er heeft de afgelopen periode een verdere professionaliseringsslag plaatsgevonden bij het beoordelen van aanvragen voor de ondersteuning van innovatieve projecten in de landbouw. De beoordeling of een bepaald project daadwerkelijk innovatief is, is meer en meer buiten de

beleidsorganisatie dan wel de uitvoeringsorganisatie/het betaalorgaan gelegd in zogenaamde beoordelingscommissies van deskundigen. Aan deze Commissies nemen deel onafhankelijke experts uit bijvoorbeeld de onderzoekswereld (Wageningen UR). De uiteindelijke beoordeling of een voorgesteld project ook daadwerkelijk innovatief is, dan wel bijdraagt aan het uitrollen van een bepaalde innovatie c.q. praktisch maken van een innovatie vindt plaats door deze experts in deze 'beoordelingscommissies'. De beheersautoriteit en/of het betaalorgaan ondersteunt(en) de beoordelingsprocedure procesmatig.

Door de expertise "buitenshuis" te leggen wordt de beoordeling zo objectief mogelijk gemaakt, met de hulp van de meeste actuele kennis over innovatieve ontwikkelingen in de landbouw op de gewenste terreinen.

In Nederland is ruim voldoende adviescapaciteit c.q. experts voor handen voor acties inzake innovatie in de landbouw. Vooral bij de universiteit en de hogescholen en de daaraan gelieerde onderzoeksinstituten. De experts worden individueel op basis van hun expertise gevraagd om zitting te nemen in een beoordelingscommissie.

Provinciaal zal soms ook gewerkt worden met dergelijke adviescommissies. Voorts kent Nederland regionale ontwikkelingsmaatschappijen gericht op stimuleren nieuwe bedrijvigheid en innovatie in de regio/provincies. Het betreffende NV's, waarvan het rijk en provincies aandeelhouder zijn. Deze maatschappijen zijn breed op alle bedrijvigheid in een regio gericht, niet alleen landbouw.

De komende periode wordt geïnvesteerd in de overdracht van kennis van de nieuwe Europese regelgeving aan het, met name bij het POP3 betrokken, personeel van de beheersautoriteit en het betaalorgaan. Het personeel van de beheersautoriteit en het betaalorgaan wordt actief betrokken bij de ontwikkeling van de Europese regelgeving en de nationale invulling ervan.

6

Beoordeling van de voorafgaande voorwaarden

6.1 Aanvullende informatie

Toelichting

Volgens artikel 9 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 zijn naast de in bijlage XI deel II bij Verordening (EU) Nr. 1303/2013 bedoelde algemene ex ante voorwaarden, de in bijlage V bij Verordening (EU) Nr. 1305/2013 bedoelde ex ante voorwaarden van toepassing op de programmering van het ELFPO, voor zover zij "dienstig zijn voor en van toepassing zijn op de specifieke doelstellingen die met de prioriteiten van het programma worden nagestreefd". Bijgevolg zijn de thematische ex ante voorwaarden zoals bedoeld in deel 1 van bijlage XI van Verordening (EU) Nr. 1303/2013 niet van toepassing.

Uit toetsing van de toepasselijke algemene ex ante voorwaarden blijkt dat Nederland voldoet aan alle voor het POP3 toepasselijke algemene ex ante voorwaarden.

Bijlage V van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 geeft aan dat de ex ante voorwaarden voor plattelandontwikkeling zijn gerelateerd aan de volgende plattelandsprioriteiten en aandachtsgebieden:

- prioriteit 3, aandachtsgebied 3.1
- prioriteit 4, aandachtsgebieden 4.1, 4.2 en 4.3
- prioriteit 5, aandachtsgebieden 5.1., 5.2 en 5.3
- prioriteit 6, aandachtsgebied 6.3

Nederland zet met het POP3 niet in op prioriteit 6, aandachtsgebied 6.3. De ex ante voorwaarden voor deze prioriteiten zijn derhalve niet van toepassing op het POP3.

Nederland zet met het POP3 wel in op prioriteiten 3 en 4. Nederland zet met het POP3 niet rechtstreeks in op prioriteit 5. De ex ante voorwaarden voor deze prioriteit zijn derhalve niet van toepassing op het POP3.

Nederland voldoet aan de criteria die voor de ex ante voorwaarde voor prioriteit 3 gelden. De Europese Commissie heeft van Nederland de bijdrage aan de nationale risicobeoordeling ontvangen. De meest recente nationale risicobeoordeling is van 2012 (<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale-risicobeoordeling-2012.html>). Ten behoeve van de nationale risicobeoordeling worden in Nederland enkele middellange termijn scenario's ontwikkeld op verschillende thema's (all hazard). Waar mogelijk/zinvol is rekening gehouden met klimaatverandering, bijv. bij de scenario's op het gebied van overstromingen (2008-2009). Nederland loopt ver voorop op het gebied van risicoanalyses en voldoet volledig aan de, op de Nederlandse methodiek gebaseerde, EU guidelines for risk assessment. Net als andere lidstaten werkt Nederland voorlopig met single hazard scenario's.

Nederland voldoet ook aan de criteria voor de ex ante voorwaarden voor prioriteit 4. De 'nieuwe' cross compliance (inclusief GLMC) als onderdeel van Verordening (EU) Nr. 1306/2013 gaan pas in per 1 januari 2015 (tegelijk met de directe betalingen). Voor het POP3 geldt daarom dat de huidige cross compliance van kracht blijven tot 2015.

6.2 Voorafgaande voorwaarden

Toepasselijke ex-antevoorwaarde op nationaal niveau	Aan de toepasselijke ex-antevoorwaarde voldaan: Ja/Nee/Gedeeltelijk	Beoordeling van de naleving	Prioriteiten/aandachtsgebieden	Maatregelen
P3.1) Risicopreventie en -beheer: het bestaan van nationale of regionale risicobeoordelingen voor rampenbestrijding, rekening houdend met de aanpassing aan de klimaatverandering	ja	Er bestaat een nationale of regionale risicobeoordeling met de volgende elementen: • een beschrijving van het proces, de methodiek, de methoden en de niet-gevoelige gegevens die voor risicobeoordelingen worden gebruikt, en van de risicogebaseerde criteria voor het prioriteren van investeringen; • een beschrijving van singlerisk- en multiriskscenario's; • het in voorkomend geval rekening houden met de nationale strategieën voor aanpassing aan de klimaatverandering. Referentie: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale-risicobeoordeling-2012.html Toelichting: De referentie betreft de meest recente nationale risicobeoordeling van 2012. Ten behoeve van de nationale risicobeoordeling worden in Nederland enkele middellange termijn scenario's ontwikkeld op verschillende thema's (all hazard). Waar mogelijk/zinvol is rekening gehouden met klimaatverandering, bijv. bij de scenario's op het gebied van overstromingen (2008-2009). Nederland loopt ver voorop op het gebied van risicoanalyses en voldoet volledig aan de, op de Nederlandse	3B	M17

		methodiek gebaseerde, EU guidelines for risk assessment. Net als andere lidstaten werkt Nederland voorlopig met single hazard scenario's		
P4.1) Goede landbouw- en milieueconditie (GLMC): op nationaal niveau zijn normen vastgesteld inzake een goede landbouw- en milieueconditie zoals bedoeld in titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013	yes	Zie de "Regeling GLB inkomenssteun 2006", http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB-inkomenssteun_2006.htm	P4	M10
P4.2) Minimumeisen inzake het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen: de in titel III, hoofdstuk I, artikel 28, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde minimumeisen inzake het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen zijn op nationaal niveau vastgesteld	yes		P4	M04, M10
P4.3) Andere desbetreffende nationale normen: er zijn desbetreffende verplichte nationale normen vastgesteld voor de toepassing van artikel 28 van titel III, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1305/2013	yes		P4	M04, M10
P5.2) Watersector: het bestaan van a) een waterprijsbeleid met voldoende prikkels voor gebruikers om efficiënt gebruik te maken van waterreserves en b) een redelijke bijdrage van de diverse watergebruikssectoren aan de terugwinning van de kosten van waterdiensten tegen een percentage dat is vastgesteld in het goedgekeurde stroomgebiedsbeheerplan voor investeringen die door de programma's worden ondersteund.	yes			

P5.3) Hernieuwbare energie: er zijn maatregelen genomen ter bevordering van de productie en de distributie van hernieuwbare energiebronnen	yes			
G1) Anti-discriminatie: het bestaan van bestuurlijke capaciteit voor de uitvoering en toepassing van Uniewetgeving en -beleid inzake anti-discriminatie op het vlak van de ESI-fondsen.	yes		6B	M19
G2) Gendergelijkheid: het bestaan van de bestuurlijke capaciteit voor de uitvoering en toepassing van de Uniewetgeving en -beleid inzake gendergelijkheid op het vlak van ESI-fondsen.	yes		6B	M19
G3) Invaliditeit: het bestaan van bestuurlijke capaciteit voor de uitvoering en toepassing van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (UNCPRD) op het vlak van de ESI-fondsen in overeenstemming met Besluit 2010/48/EG van de Raad	yes		6B	M19
G4) Overheidsopdrachten: het bestaan van regelingen voor de doeltreffende toepassing van de EU-wetgeving inzake overheidsopdrachten op het vlak van ESI-fondsen.	yes		2A, 6B	M19, M17
G5) Staatssteun: het bestaan van regelingen voor de doeltreffende toepassing van de Unievoorschriften inzake staatssteun op het vlak van de ESI-fondsen.	yes		P4, 2A, 6B, 3B	M10, M01, M16, M19, M17, M04
G6) Milieuwetgeving met betrekking tot milieueffectenbeoordeling (MEB) en	yes		P4, 2A	M10, M17

strategische milieubeoordeling (SMEB): het bestaan van regelingen voor de doeltreffende toepassing van de Uniewetgeving inzake MEB en SMEB.				
G7) Statistische systemen en resultaatindicatoren: het bestaan van de statistische basis die nodig is om de doeltreffendheid en het effect van de programma's te kunnen beoordelen. Het bestaan van een systeem van resultaatindicatoren voor het selecteren van maatregelen die het meest bijdragen aan de gewenste resultaten, om toezicht te houden op de voortgang en om een effectbeoordeling uit te voeren.	yes		P4, 2A, 6B, 3B	M04, M19, M01, M10, M17, M16

Toepasselijke ex-antevoorwaarde op nationaal niveau	Criteria	Aan criteria voldaan (Ja/Nee)	Referentie (indien voldaan) [verwijzing naar de strategieën, rechtshandelingen of andere relevante documenten]	Beoordeling van de naleving ervan
P3.1) Risicopreventie en -beheer: het bestaan van nationale of regionale risicobeoordelingen voor rampenbestrijding, rekening houdend met de aanpassing aan de klimaatverandering	P3.1.a) Er moet een nationale of regionale risicobeoordeling bestaan met de volgende elementen: een beschrijving van het proces, de methodiek, de methoden en de niet-gevoelige gegevens die voor risicobeoordelingen worden gebruikt, en van de risicogebaseerde criteria voor het prioriteren van investeringen;	Yes	http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale-risicobeoordeling-2012.html	De referentie betreft de meest recente nationale risicobeoordeling van 2012. Ten behoeve van de nationale risicobeoordeling worden in Nederland enkele middellange termijn scenario's ontwikkeld op verschillende thema's (all hazard). Waar mogelijk/zinvol is rekening gehouden met klimaatverandering, bijv. bij de scenario's op het gebied van overstromingen (2008-2009). Nederland loopt ver voorop op het gebied van risicoanalyses en voldoet volledig aan de, op de Nederlandse methodiek gebaseerde, EU guidelines for risk assessment. Net als andere lidstaten werkt Nederland voorlopig met single hazard scenario's
	P3.1.b) er moet een nationale of regionale risicobeoordeling bestaan met de volgende elementen: een beschrijving van singlerisk- en multiriskscenario's;	Yes	http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale-risicobeoordeling-2012.html	De referentie betreft de meest recente nationale risicobeoordeling van 2012. Ten behoeve van de nationale risicobeoordeling worden in Nederland enkele middellange termijn scenario's ontwikkeld op verschillende thema's (all hazard). Waar mogelijk/zinvol is rekening gehouden met klimaatverandering, bijv. bij de scenario's op het gebied van overstromingen (2008-2009). Nederland loopt ver voorop op het gebied van risicoanalyses en voldoet volledig aan de, op de Nederlandse methodiek gebaseerde, EU guidelines for risk assessment. Net als andere lidstaten werkt Nederland voorlopig met single hazard scenario's

	P3.1.c) Er moet een nationale of regionale risicobeoordeling bestaan met de volgende elementen: Het in voorkomend geval rekening houden met nationale strategieën voor aanpassing aan de klimaatverandering.	Yes	<a href="http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale-
risicobeoordeling-2012.html">http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en- publicaties/rapporten/2013/11/08/nationale- risicobeoordeling-2012.html	De referentie betreft de meest recente nationale risicobeoordeling van 2012. Ten behoeve van de nationale risicobeoordeling worden in Nederland enkele middellange termijn scenario's ontwikkeld op verschillende thema's (all hazard). Waar mogelijk/zinvol is rekening gehouden met klimaatverandering, bijv. bij de scenario's op het gebied van overstromingen (2008-2009). Nederland loopt ver voorop op het gebied van risicoanalyses en voldoet volledig aan de, op de Nederlandse methodiek gebaseerde, EU guidelines for risk assessment. Net als andere lidstaten werkt Nederland voorlopig met single hazard scenario's.
P4.1) Goede landbouw- en milieuconditie (GLMC): op nationaal niveau zijn normen vastgesteld inzake een goede landbouw- en milieuconditie zoals bedoeld in titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013	P4.1.a) Er zijn GLMC-normen vastgesteld in de nationale wetgeving en vermeld in de programma's	Yes	Zie de "Regeling GLB inkomenssteun 2006", <a href="http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB-
inkomenssteun_2006.htm">http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB- inkomenssteun_2006.htm en bijlage 3 "Randvoorwaarden bij het GLB 2014"	De 'nieuwe' cross compliance (incl. GLMC) als onderdeel van Verordening (EU) Nr. 1306/2013 gaan pas in per 1-1-2015 (tegelijk met de directe betalingen). Voor het POP-3 geldt daarom dat de huidige cross compliance van kracht blijft tot 2015, waarbij voor alle nieuwe verplichtingen in 2014 een aanpassingsclausule nodig waarin aangegeven dat vanaf 1-1-2015 nieuwe randvoorwaarden (cross compliance/GLMC) zullen gelden. Onder leiding van de werkgroep cross compliance van het ministerie van Economische Zaken is het traject uitgezet (incl. voorbereidend onderzoek) dat erin voorziet dat per 1-1-2015 een geheel herzien, geactualiseerd en EU-conform cross compliance systeem gereed staat.
P4.2) Minimumeisen inzake het gebruik	P4.2.a) in de programma's worden de	Yes	Zie de "Regeling GLB inkomenssteun 2006",	De 'nieuwe' cross compliance (incl. GLMC) als onderdeel van Verordening (EU) Nr.

van meststoffen en gewasbeschermings middelen: de in titel III, hoofdstuk I, artikel 28, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde minimumeisen inzake het gebruik van meststoffen en gewasbeschermings middelen zijn op nationaal niveau vastgesteld	in titel III, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde minimumeisen inzake het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen vermeld;		http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB-inkomenssteun_2006.htm en bijlage 3 "Randvoorwaarden bij het GLB 2014"	1306/2013 gaan pas in per 1-1-2015 (tegelijk met de directe betalingen). Voor het POP-3 geldt daarom dat de huidige cross compliance van kracht blijft tot 2015, waarbij voor alle nieuwe verplichtingen in 2014 een aanpassingsclausule nodig waarin aangegeven dat vanaf 1-1-2015 nieuwe randvoorwaarden (cross compliance/GLMC) zullen gelden. Onder leiding van de werkgroep cross compliance van het ministerie van Economische Zaken is het traject uitgezet (incl. voorbereidend onderzoek) dat erin voorziet dat per 1-1-2015 een geheel herzien, geactualiseerd en EU-conform cross compliance systeem gereed staat.
P4.3) Andere desbetreffende nationale normen: er zijn desbetreffende verplichte nationale normen vastgesteld voor de toepassing van artikel 28 van titel III, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1305/2013	P4.3.a) In de programma's worden de desbetreffende verplichte nationale normen vermeld	Yes	Zie de "Regeling GLB inkomenssteun 2006", http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB-inkomenssteun_2006.htm en bijlage 3 "Randvoorwaarden bij het GLB 2014"	De 'nieuwe' cross compliance (incl. GLMC) als onderdeel van Verordening (EU) Nr. 1306/2013 gaan pas in per 1-1-2015 (tegelijk met de directe betalingen). Voor het POP-3 geldt daarom dat de huidige cross compliance van kracht blijft tot 2015, waarbij voor alle nieuwe verplichtingen in 2014 een aanpassingsclausule nodig waarin aangegeven dat vanaf 1-1-2015 nieuwe randvoorwaarden (cross compliance/GLMC) zullen gelden. Onder leiding van de werkgroep cross compliance van het ministerie van Economische Zaken is het traject uitgezet (incl. voorbereidend onderzoek) dat erin voorziet dat per 1-1-2015 een geheel herzien, geactualiseerd en EU-conform cross compliance systeem gereed staat.

P5.2) Watersector: het bestaan van a) een waterprijsbeleid met voldoende prikkels voor gebruikers om efficiënt gebruik te maken van water-reserves en b) een redelijke bijdrage van de diverse water-gebruikssectoren aan de terugwinning van de kosten van waterdiensten tegen een percentage dat is vastgesteld in het goedgekeurde stroomgebiedsbeheerplan voor investering-en die door de programma's worden ondersteund.	P5.2.a) In sectoren die uit het Elfpo worden gesteund, heeft de lidstaat gezorgd voor een bijdrage van de diverse watergebruikssectoren aan de terugwinning van kosten van waterdiensten overeenkomstig artikel 9, lid 1, eerste streepje, van de kaderrichtlijn water, met inachtneming van de sociale effecten, de milieueffecten en de economische effecten van de terugwinning alsmede de geografische en klimatologische omstandigheden van de betrokken gebieden.	Yes	5.2 Watersector Rapport kostenterugwinning van waterdiensten: http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/kaderrichtlijn-water/2016-2021/aanvullende-pagina'/sgbp-2016-2021/@37922/economische-analyses Drinkwaterwet, http://wetten.overheid.nl/BWBR0026338/geldigheidsdatum_14-04-2014 Gemeentewet, http://wetten.overheid.nl/BWBR0005416/ volledig/geldigheidsdatum_14-04-2014 Waterwet, http://wetten.overheid.nl/BWBR0025458/geldigheidsdatum_14-04-2014 Waterschapswet http://www.st-ab.nl/wetten/0349Waterschapswet.htm	5.2 Watersector Nederland onderscheidt vijf waterdiensten: productie en levering van water, inzameling en afvoer van hemelwater en afvalwater, zuivering van afvalwater, grondwaterbeheer en regionaal watersysteembeheer. Voor alle waterdiensten is het mechanisme van kostenterugwinning wettelijk verankerd. De financiering van waterdiensten is in heel Nederland op dezelfde manier georganiseerd en is al decennia lang gebaseerd op het principe: de vervuiler en de gebruiker betaalt. Over een langere termijn bezien, bedraagt de kostenterugwinning van alle water-diensten ca. 100%. Dit kan ook niet anders omdat over een langere periode alle kosten moeten worden gedekt uit de betreffende heffing zonder dat er winst mag worden gemaakt de kostenterugwinning wettelijk is verankerd, (Zie het rapport kostenterugwinning). De tariefregulering van het drinkwater is vormgegeven in de artikelen 10 t/m 13 van de Drinkwaterwet. Inzamelen en afvoeren van hemel- en afvalwater: Voor bekostiging van taken die verband houden met de uitvoering van de drie

				verschillende zorgplichten in het stedelijk waterbeheer – riolering, grondwater en hemelwater - staat gemeenten de gemeentelijke rioolheffing ter beschikking (zie art. 228a Gemeentewet). Zuiveren van afvalwater: De zuivering van afvalwater behoort tot de verantwoordelijkheid van de waterschappen (art. 3.4 Waterwet). Grondwaterbeheer Provincie: Een deel van de provinciale grondwatertaken kan op basis van artikel 7.7 Waterwet worden gefinancierd uit de provinciale grondwaterheffing. Watersysteemheffing waterschap: De kosten van de verschillende grondwatergerelateerde waterschapstaken worden verhaald via de watersysteemheffing (artikel 117 Waterschapswet). Rioolheffing gemeente Voor bekostiging van taken die verband houden met de uitvoering van de grondwaterzorgplicht, staat de gemeente sinds 2008 de gemeentelijke rioolheffing ter beschikking (art. 228a Gemeentewet). Watersysteembeheer Waterschappen hebben onder meer de zorg voor het watersysteembeheer (art. 1, tweede lid, Waterschapswet). Het tarief van de heffing moet op grond van de Waterschapswet worden gesteld op een gelijk bedrag per woonruimte

				(ingezetenen), op een gelijk bedrag per hectare (onbebouwd niet zijnde natuur en natuur) of op een vast percentage van de WOZ-waarde (gebouwd). De watersysteemheffing kent daarmee dan ook vier afzonderlijke tarieven. Tariefdifferentiatie geeft waterschappen de mogelijkheid er rekening mee te houden dat het belang bij het watersysteembeheer voor bepaalde onroerende zaken anders kan zijn dan dat van andere onroerende zaken. In die gevallen is tariefdifferentiatie mogelijk, zij het dat de mogelijkheden hiertoe limitatief zijn bepaald. Verder is tariefdifferentiatie alleen toepasbaar voor buitendijks gelegen onroerende zaken, voor onroerende zaken die volgens de legger als waterberging worden gebruikt, voor onroerende zaken gelegen in bemalen gebieden, voor onroerende zaken die in hoofdzaak uit glasopstanden bestaan en voor verharde openbare wegen (vgl. art. 122 Waterschapswet). Of een waterschap ook echt gebruik maakt van de mogelijkheid van tariefsdifferentiatie, blijkt uit de 'kostentoedelingsverordening' die ieder waterschap opstelt.
P5.3) Hernieuwbare energie: er zijn maatregelen genomen ter bevordering van de productie en de distributie van hernieuwbare energiebronnen	P5.3.a) Er is gezorgd voor transparante steunregelingen, voorrang bij de toegang tot het net of gewaarborgde toegang en voorrang bij de dispatching, en er zijn standaardregels openbaar gemaakt voor het dragen en verdelen	Yes	5.3 Duurzame energie Elektriciteitswet 1998 (raadpleegbaar via http://wetten.overheid.nl/BWBR0009755/geldigheidsdatum_17-12-2013) http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/stimulering-duurzame-energieproductie-sde . Actieplan: Zie http://ec.europa.eu/energy/renewables/reports/reports_en.htm	5.3 Duurzame energie Transparante steunregelingen, voorrang bij de toegang tot het net of gewaarborgde toegang en voorrang bij de dispatching, en openbare standaardregels voor het dragen en verdelen van technische aanpassingskosten: Nederland stimuleert de productie van hernieuwbare energie om aan de Europese afspraken te voldoen. Nederland heeft

van de kosten van de technische aanpassingen, conform artikel 14, lid 1, en artikel 16, leden 2 en 3, van Richtlijn 2009/28/EG;

m en <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/06/23/rapport-nationaal-actieplan-voor-energie-uit-hernieuwbare-bronnen.html>.

Voortgangsrapportage:

<http://www.agentschapnl.nl/sites/default/files/bijlagen/Voortgangsrapportage%20energie%20uit%20hernieuwbare%20bronnen%20in%20Nederland%202009-2010.pdf>). Ook eind 2013 is wederom een voortgangsrapportage gestuurd (te raadplegen via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/30/rapportage-2013-prognose-hernieuwbare-energie.html>)

daarbij een doel van 14% duurzame energie in 2020. In de Elektriciteitswet en onderliggende regelingen is opgenomen dat er voorrang is voor duurzame elektriciteit, indien er onvoldoende ruimte op de netten zou zijn.

Daarnaast heeft Nederland uitgebreide subsidieregelingen (SDE+) die de uitrol van hernieuwbare energie stimuleren (stimulering duurzame energieproductie). De SDE+ is de opvolger van de SDE (2008-2010) en de MEP-regeling (2005-2007) en wordt sinds 2011 jaarlijks opengesteld. In 2011 tot en met 2013 was respectievelijk € 1,5 miljard, € 1,7 miljard en € 3 miljard beschikbaar voor aanvragers. Ondernemers krijgen het verschil tussen de kostprijs van energieproductie en de prijs van fossiele energie vergoed, als ze daadwerkelijk energie produceren. De SDE+ is erop gericht om de doelstelling voor duurzame energie zo kosteneffectief mogelijk te halen. De meest kosteneffectieve opties krijgen daarom voorrang bij verdeling van het budget. Ook wordt concurrentie bevorderd, doordat ondernemers er voor kunnen kiezen om voor een lager bedrag subsidie aan te vragen, dan het berekende bedrag voor een gemiddeld project. In 2011 en 2012 hebben in totaal 974 projecten een beschikking ontvangen, goed voor een energieproductie van circa 26 Pj energieproductie. Ook in 2013 zullen weer veel projecten een beschikking ontvangen. Een breed scala aan duurzame energievormen vraagt subsidie aan in de SDE+, voorbeelden zijn: zonnepanelen, windmolens, geothermie,

				mestcovergisting, allesvergisting, biomassa WKK's, biomassaketels en vergisting van riool- en afvalwaterslib. Aanvragers kunnen subsidie ontvangen voor de productie van hernieuwbare elektriciteit, hernieuwbare warmte en hernieuwbaar gas. Aanvragers komen uit verschillende sectoren, zoals de agrarische sector, energieleveranciers, industrie, etc. Meer informatie is te vinden op http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/stimulering-duurzame-energieproductie-sde. Goedgekeurd actieplan voor energie uit hernieuwbare bronnen: Met het indienen van het Nationaal Actieplan Hernieuwbare Energie en de volledige implementatie van wet- en regelgeving (notificatie juni jl.) is voldaan aan de verplichtingen van de Richtlijn 2009/28/EG, richtlijn voor hernieuwbare energie. In het kader van artikel 22 van deze richtlijn dient iedere lidstaat vervolgens om de twee jaar een verslag in te dienen over de voortgang die geboekt is bij het bevorderen en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen. Deze voortgangsrapportage is in 2011 naar de Commissie gestuurd.
P5.3.b) De lidstaat heeft een nationaal actieplan voor energie uit hernieuwbare bronnen goedgekeurd dat in overeenstemming is met artikel 4 van Richtlijn 2009/28/EG	Yes	5.3 Duurzame energie	Elektriciteitswet 1998 (raadpleegbaar via http://wetten.overheid.nl/BWBR0009755/geldigheidsdatum_17-12-2013) http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/stimulering-duurzame-energieproductie-sde.	5.3 Duurzame energie Transparante steunregelingen, voorrang bij de toegang tot het net of gewaarborgde toegang en voorrang bij de dispatching, en openbare standaardregels voor het dragen en verdelen van technische aanpassingskosten:

			Actieplan: Zie http://ec.europa.eu/energy/renewables/reports/reports_en.htm en http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/06/23/rapport-nationaal-actieplan-voor-energie-uit-hernieuwbare-bronnen.html. Voortgangsrapportage: http://www.agentschapnl.nl/sites/default/files/bijlagen/Voortgangsrapportage%20energie%20uit%20hernieuwbare%20bronnen%20in%20Nederland%202009-2010.pdf). Ook eind 2013 is wederom een voortgangsrapportage gestuurd (te raadplegen via http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/30/rapportage-2013-prognose-hernieuwbare-energie.html)	Nederland stimuleert de productie van hernieuwbare energie om aan de Europese afspraken te voldoen. Nederland heeft daarbij een doel van 14% duurzame energie in 2020. In de Elektriciteitswet en onderliggende regelingen is opgenomen dat er voorrang is voor duurzame elektriciteit, indien er onvoldoende ruimte op de netten zou zijn. Daarnaast heeft Nederland uitgebreide subsidieregelingen (SDE+) die de uitrol van hernieuwbare energie stimuleren (stimulering duurzame energieproductie). De SDE+ is de opvolger van de SDE (2008-2010) en de MEP-regeling (2005-2007) en wordt sinds 2011 jaarlijks opengesteld. In 2011 tot en met 2013 was respectievelijk € 1,5 miljard, € 1,7 miljard en € 3 miljard beschikbaar voor aanvragers. Ondernemers krijgen het verschil tussen de kostprijs van energieproductie en de prijs van fossiele energie vergoed, als ze daadwerkelijk energie produceren. De SDE+ is er op gericht om de doelstelling voor duurzame energie zo kosteneffectief mogelijk te halen. De meest kosteneffectieve opties krijgen daarom voorrang bij verdeling van het budget. Ook wordt concurrentie bevorderd, doordat ondernemers er voor kunnen kiezen om voor een lager bedrag subsidie aan te vragen, dan het berekende bedrag voor een gemiddeld project. In 2011 en 2012 hebben in totaal 974 projecten een beschikking ontvangen, goed voor een energieproductie van circa 26 Pj energieproductie. Ook in 2013 zullen weer veel projecten een

				beschikking ontvangen. Een breed scala aan duurzame energievormen vraagt subsidie aan in de SDE+, voorbeelden zijn: zonnepanelen, windmolens, geothermie, mestcovergisting, allesvergisting, biomassa WKK's, biomassaketels en vergisting van riool- en afvalwaterslib. Aanvragers kunnen subsidie ontvangen voor de productie van hernieuwbare elektriciteit, hernieuwbare warmte en hernieuwbaar gas. Aanvragers komen uit verschillende sectoren, zoals de agrarische sector, energieleveranciers, industrie, etc. Meer informatie is te vinden op http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/stimulering-duurzame-energieproductie-sde. Goedgekeurd actieplan voor energie uit hernieuwbare bronnen: Met het indienen van het Nationaal Actieplan Hernieuwbare Energie en de volledige implementatie van wet- en regelgeving (notificatie juni jl.) is voldaan aan de verplichtingen van de Richtlijn 2009/28/EG, richtlijn voor hernieuwbare energie. In het kader van artikel 22 van deze richtlijn dient iedere lidstaat vervolgens om de twee jaar een verslag in te dienen over de voortgang die geboekt is bij het bevorderen en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen. Deze voortgangsrapportage is in 2011 naar de Commissie gestuurd.
G1) Anti-discriminatie: het bestaan van bestuurlijke	G1.a) Regelingen in overeenstemming met het institutionele en wettelijke kader van	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Het recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet

capaciteit voor de uitvoering en toepassing van Uniewetgeving en -beleid inzake anti-discriminatie op het vlak van de ESI-fondsen.	lidstaten voor de betrokkenheid van organen die verantwoordelijk zijn voor de bevordering van de gelijke behandeling van iedereen in de hele voorbereidings- en uitvoeringsfase van programma's, met inbegrip van het geven van advies over gelijkheid bij aan het ESI-fonds gelieerde activiteiten.		Algemene Wet Gelijke Behandeling http://www.st-ab.nl/wetten/0029 Algemene wet gelijke behandeling Awgb .htm	(artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Klachten omtrent naleving van deze wet kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wet. • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van SZW gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Zie ook paragraaf 1.5.2 van de Partnerschapsovereenkomst. Regelingen voor opleidingen van personeel

				• Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team desgevraagd ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen
G1.b) Regelingen voor opleidingen voor het personeel van de instanties die betrokken zijn bij het beheer van en de controle op de ESI-fondsen op het vlak van Uniewetgeving en -beleid inzake anti-discriminatie.	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 Algemene Wet Gelijke Behandeling http://www.st-ab.nl/wetten/0029 Algemene wet gelijke behandeling Awgb .htm		Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Het recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Klachten omtrent naleving van deze wet kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wet. • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van SZW gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven

				een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Zie ook paragraaf 1.5.2 van de Partnerschapsovereenkomst. Regelingen voor opleidingen van personeel • Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team desgevraagd ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen
G2) Gendergelijkheid: het bestaan van de bestuurlijke capaciteit voor de uitvoering en toepassing van de Uniewetgeving en -beleid inzake	G2.a) Regelingen in overeenstemming met het institutionele en wettelijke kader van lidstaten voor de betrokkenheid van organen die verantwoordelijk zijn voor gendergelijkheid in	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 Algemene Wet Gelijke Behandeling http://www.st-ab.nl/wetten/0029 Algemene wet gelijke behandeling Awgb .htm	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Gendergelijkheid valt onder het recht op gelijke behandeling. Dit recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Klachten omtrent naleving

gendergelijkheid op het vlak van ESI-fondsen.	de hele voorbereidings- en uitvoeringsfase van programma's, met inbegrip van het geven van advies over gendergelijkheid bij aan het ESI-fonds gelieerde activiteiten.		Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2000-635.html	van deze wet kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wet. Tot slot kan specifiek met betrekking tot gelijkheid van mannen en vrouwen gewezen worden op het wettelijk kader uit de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Klachten omtrent gelijke behandeling kunnen worden ingediend bij het College

				voor de rechten van de mens, die een niet-bindend oordeel geven, of er kan een rechterlijke procedure worden gestart. • Zie ook paragraaf 1.5.2. van de partnerschapsovereenkomst Regelingen voor opleiding personeel • Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team desgevraagd ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen.
G2.b) Regelingen voor opleidingen voor het personeel van de instanties die betrokken zijn bij het beheer van en de controle op de ESI-fondsen op het vlak van Uniewetgeving en -beleid inzake gendergelijkheid en gendermainstreaming.	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 Algemene Wet Gelijke Behandeling http://www.st-ab.nl/wetten/0029 Algemene wet gelijke behandeling Awgb .htm Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2000-635.html	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Gendergelijkheid valt onder het recht op gelijke behandeling. Dit recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Klachten omtrent naleving van deze wet kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wet. Tot slot kan specifiek met betrekking tot gelijkheid van mannen en vrouwen	

				gewezen worden op het wettelijk kader uit de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Klachten omtrent gelijke behandeling kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, die een niet-bindend oordeel geven, of er kan een rechterlijke procedure worden gestart. • Zie ook paragraaf 1.5.2. van de partnerschapsovereenkomst Regelingen voor opleiding personeel

				• Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team desgevraagd ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen.
G3) Invaliditeit: het bestaan van bestuurlijke capaciteit voor de uitvoering en toepassing van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (UNCRPD) op het vlak van de ESI-fondsen in overeenstemming met Besluit 2010/48/EG van de Raad	G3.a) Regelingen in overeenstemming met het institutionele en wettelijke kader van lidstaten voor de raadpleging en betrokkenheid van organen die verantwoordelijk zijn voor de bescherming van de rechten van personen met een handicap of representatieve organisaties van personen met een handicap en andere relevante belanghebbenden in de hele voorbereidings- en uitvoeringsfase van programma's.	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte http://www.st-ab.nl/wetten/0499 Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte.htm	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Het recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Het recht op gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte is bovendien nader uitgewerkt in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Klachten omtrent naleving van deze wetten kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wetten. • Nederland heeft in 2007 het VN verdrag ondertekend op het gebied van waarborgen van toegankelijkheid voor gehandicapten voor ieder bedrijf dat diensten of goederen aanbiedt.

				Momenteel wordt dit verdrag in Nederland geratificeerd, zie paragraaf 1.5.2 van de partnerschapsovereenkomst. • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Zie ook paragraaf 1.5.2. Regelingen voor opleiding van personeel • Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen.

				• Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team indien nodig ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen. Regelingen toezicht uitvoering art. 9 UNCPRD Het ministerie van SZW neemt dit mee in het kader van het traject dat zij hebben ingericht rond gelijke behandeling.
G3.b) Regelingen voor opleidingen voor het personeel van de instanties die betrokken zijn bij het beheer van en de controle op de ESI-fondsen op het vlak van geldende uniale en nationale wetgeving en beleid inzake handicaps, met inbegrip van toegankelijkheid en de praktische toepassing van het UNCPRD, als weergegeven in uniale en nationale wetgeving in voorkomend geval.	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184	Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte http://www.st-ab.nl/wetten/0499_Wet_gelijke_behandeling_op_grond_van_handicap_of_chronische_ziekte.htm	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Het recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Het recht op gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte is bovendien nader uitgewerkt in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Klachten omtrent naleving van deze wetten kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wetten. • Nederland heeft in 2007 het VN verdrag ondertekend op het gebied van waarborgen van toegankelijkheid voor

				gehandicapten voor ieder bedrijf dat diensten of goederen aanbiedt. Momenteel wordt dit verdrag in Nederland geratificeerd, zie paragraaf 1.5.2 van de partnerschapsovereenkomst. • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Zie ook paragraaf 1.5.2. Regelingen voor opleiding van personeel • Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante

				issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team indien nodig ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen. Regelingen toezicht uitvoering art. 9 UNCPRD Het ministerie van SZW neemt dit mee in het kader van het traject dat zij hebben ingericht rond gelijke behandeling.
G3.c) Regelingen voor het toezicht op de uitvoering van artikel 9 van het UNCPRD in verband met de ESI-fondsen in de hele voorbereidings- en uitvoeringsfase van de programma's.	Yes	Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte http://www.st-ab.nl/wetten/0499 Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte.htm	Regelingen t.b.v. betrokkenheid organen • Het recht op gelijke behandeling is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (artikel 1) en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Het recht op gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte is bovendien nader uitgewerkt in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Klachten omtrent naleving van deze wetten kunnen worden ingediend bij het College voor de rechten van de mens, dat een niet-bindend, doch zwaarwegend oordeel kan geven. Ook kan er een rechterlijke procedure worden gestart op basis van deze wetten.	

				• Nederland heeft in 2007 het VN verdrag ondertekend op het gebied van waarborgen van toegankelijkheid voor gehandicapten voor ieder bedrijf dat diensten of goederen aanbiedt. Momenteel wordt dit verdrag in Nederland geratificeerd, zie paragraaf 1.5.2 van de partnerschapsovereenkomst. • Het College voor de Rechten de Mens is, onder voorbehoud van definitieve Europese besluitvorming, door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gevraagd om de toetsing van het operationele programma ESF aan de gelijke behandelingswetgeving (non-discriminatie en gelijke kansen criteria) voor zijn rekening te nemen, als ook de paragraaf hierover in de Partnerschapsovereenkomst. Zij geven een beoordeling en eventuele aanbevelingen. Ook de andere ESI-fondsen kunnen gebruik maken van deze mogelijkheid. • Tevens worden er vanuit ESF deskundigen aangetrokken om projecten van ESF (en, voor zover noodzakelijk, ELFPO) te ondersteunen op het gebied van gelijke kansen, anti-discriminatie en toegankelijkheid. • Zie ook paragraaf 1.5.2. Regelingen voor opleiding van personeel

				• Er worden periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook 'horizontale onderwerpen' zullen hier aan bod komen. • Het deskundigen team dat voor ESF is aangetrokken krijgt tevens een rol in het trainen van personeel op het gebied van gelijke kansen, non-discriminatie en dergelijke. Naast ESF-projecten kan het team indien nodig ook diensten verlenen bij projecten van de andere ESI-fondsen. Regelingen toezicht uitvoering art. 9 UNCPRD Het ministerie van SZW neemt dit mee in het kader van het traject dat zij hebben ingericht rond gelijke behandeling.
G4) Overheidsopdrachten: het bestaan van regelingen voor de doeltreffende toepassing van de EU-wetgeving inzake overheidsopdrachten op het vlak van ESI-fondsen.	G4.a) Regelingen voor de doeltreffende toepassing van Unievoorschriften inzake overheidsopdrachten middels gepaste mechanismen.	Yes	Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig Besluit van 11 februari 2013, houdende de regeling van enkele onderwerpen van de Aanbestedingswet 2012 (Aanbestedingsbesluit), Staatsblad 2013, 58, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032919 Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via:	De algemene ex ante voorwaarde overheidsopdrachten acht Nederland van toepassing op alle ESI-fondsen en operationele programma's. Regelingen voor de effectieve toepassing van Unievoorschriften inzake overheidsopdrachten middels de gepaste mechanismen De Europese aanbestedingsrichtlijnen (2004/17, 2004/18, 2009/81/EC 92/13/EEC and 89/665/EEC) zijn in Nederland geïmplementeerd via de Aanbestedingswet 2012 (Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via:

		wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NErpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640 TenderNed, www.tenderned.nl	wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig) en onderliggende nationale regelgeving, waaronder het Aanbestedingsbesluit (Besluit van 11 februari 2013, houdende de regeling van enkele onderwerpen van de Aanbestedingswet 2012 (Aanbestedingsbesluit), Staatsblad 2013, 58, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032919). Naleving van de Europese aanbestedingsverplichtingen is via de bovenstaande nationale implementatieregelgeving geborgd. De naleving van deze regelgeving kan immers worden afgedwongen bij de nationale rechter. In het bijzonder kan de rechter een met de aanbestedingsverplichtingen strijdige overeenkomst onder omstandigheden vernietigen (afdeling 4.3.1, Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig). Ook kan de Autoriteit Consument en Markt een bestuurlijke boete opleggen, indien de rechter afziet van vernietiging in het geval dwingende redenen van algemeen belang het noodzakelijk maken dat de overeenkomst in stand blijft (afdeling 4.3.2, Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig) Daarnaast biedt de Aanbestedingswet 2012 ondernemers en aanbestedende diensten

				een laagdrempelig instrument voor het oplossen van geschillen met betrekking tot aanbestedingsprocedures waarop de Aanbestedingswet van toepassing is (ingevolge art. 4.27, Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig). Dit betreft het advies Klachtafhandeling bij aanbesteden en bestaat uit twee elementen, namelijk een standaard voor klachtafhandeling door aanbestedende diensten en ondernemers en een klachtenbehandeling door de Commissie van Aanbestedingsexperts. De toepassing van deze adviesmogelijkheid is niet verplicht. Bovendien laat de toepassing hiervan onverlet dat ondernemers ook klachten tegen bestuursorganen kunnen indienen op basis van de Algemene wet bestuursrecht (Wet van 4 juni 1992, houdende algemene regels van bestuursrecht (Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537). Daarnaast kan op het niveau van de rijksoverheid worden ingegrepen, indien lagere publieke entiteiten niet voldoen aan aanbestedingsverplichtingen. Ten aanzien van aanbestedingsverplichtingen van decentrale overheden bestaan de mogelijkheden tot schorsing en vernietiging uit art. 132 lid 4 van de Grondwet (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815

				(Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0001840) en nader geregeld en uitgewerkt in de afdelingen 10.2.2. en 10.2.3. van de Algemene wet bestuursrecht (Wet van 4 juni 1992, houdende algemene regels van bestuursrecht (Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537), de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Naast het bovenstaand toezicht-instrumentarium en in situaties waarin dit instrumentarium niet toereikend is, kan het vangnet worden toegepast van de Wet NERpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad

				2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640). Deze wet vormt een algemeen vangnet ter borging van de naleving van Europese regelgeving. Hiermee wordt uitdrukking gegeven aan de lidstaat-verantwoordelijkheid van Nederland voor naleving van het Unierecht. Zo is de verantwoordelijk minister bevoegd een aanwijzing te geven aan een publieke entiteit wanneer die entiteit verzuimt te voldoen aan verplichtingen betreffende Europese subsidies (ingevolge art. 2, Wet NErpe). Ook kan de verantwoordelijk minister zo nodig zelf ingrijpen bij niet-naleving van verplichtingen betreffende Europese subsidies door publieke entiteiten (ingevolge art. 5, Wet NErpe). Met deze wet wordt dan ook voorzien in een snelle en effectieve nalevingsmogelijkheid voor de aanbestedingsrichtlijnen.
G4.b) Regelingen ter waarborging van transparante gunningsprocedures voor contracten.	Yes	Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig Besluit van 11 februari 2013, houdende de regeling van enkele onderwerpen van de Aanbestedingswet 2012 (Aanbestedingsbesluit), Staatsblad 2013, 58, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032919 Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten	Regelingen ter waarborging van transparante gunningsprocedures voor contracten Een aantal algemene aanbestedingsrechtelijke beginselen is expliciet gecodificeerd in de Aanbestedingswet 2012 (Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig/). Dit betreft onder meer het proportionaliteitsbeginsel (art. 1.10, 1.13 en 1.16), het objectiviteitsbeginsel (art. 1.4, lid 1), het transparantiebeginsel (art. 1.9, 1.12 en 1.15) en het non-discriminatie-	

			(Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NErpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640 TenderNed, www.tenderned.nl	/gelijkheidsbeginsel (art. 1.8, 1.12 en 1.15). Bovendien is een Gids Proportionaliteit (Staatscourant 2013, nr. 3075, raadpleegbaar via: zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2013-3075.html) opgesteld, ter ondersteuning van de invulling van het proportionaliteitsbeginsel. Deze beginselen zijn ook van toepassing op aanbestedingen onder de Europese drempelwaarden (dit volgt uit de plaatsing van deze beginselen in deel 1 van de Aanbestedingswet 2012 (Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig). Er bestaat in Nederland een elektronisch systeem voor aanbestedingen (TenderNed, www.tenderned.nl). Het gebruik van de publicatiemodule van TenderNed is verplicht, onder meer bij het doen van (voor)aankondigingen, de mededeling van gunningsbeslissingen, rectificaties en de mededeling aan de Europese Commissie van het resultaat van de procedure (art. 1.18, Wet van 1 november 2012, houdende nieuwe regels omtrent aanbestedingen (Aanbestedingswet 2012), Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig). De verplichting geldt voor opdrachten boven de Europese aanbestedingsdrempels en bij het vrijwillig bekendmaken van (nationale) opdrachten.

	G4.c) Regelingen voor opleiding en informatieverspreiding ten behoeve van personeel dat bij de uitvoering van de ESI-fondsen betrokken is.	Yes	Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig Besluit van 11 februari 2013, houdende de regeling van enkele onderwerpen van de Aanbestedingswet 2012 (Aanbestedingsbesluit), Staatsblad 2013, 58, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032919 Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NERpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640 TenderNed, www.tenderned.nl	Regelingen voor opleiding en informatieverspreiding ten behoeve van personeel dat bij de uitvoering van de ESI-fondsen betrokken is Er wordt voorlichting met betrekking tot aanbesteding gegeven door de Rijksoverheid (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanbesteden), PIANOo Expertisecentrum Aanbesteden (www.pianoo.nl) en Europa Decentraal (www.europadecentraal.nl). Het Betaalorgaan voor POP3 draagt zorg voor voldoende capaciteit en een adequaat kennisniveau binnen de organisatie over de regelgeving omtrent overheidsopdrachten. Het betaalorgaan wijst hiervoor een vast aanspreekpunt aan en wordt er periodiek (minimaal jaarlijks) een cursus ingepland of wordt extern advies ingewonnen. De Audit Autoriteit ziet jaarlijks, in het kader van de toets op de management & control systemen, toe op een effectieve en uniforme invulling en naleving van de van toepassing zijnde regelingen, inclusief aspecten als administratieve capaciteit en training. De verwachting is dat het uitvoeringssysteem van de Management Autoriteiten van alle ESI-fondsen in de nieuwe programmaperiode op deze punten geen aanpassingen behoeft ten opzichte van de huidige periode. Daarmee zullen genoemde bepalingen op het gebied van overheidsopdrachten, training en uitwisseling van informatie ook in de nieuwe periode afdoende zijn geborgd.

	G4.d) Regelingen ter waarborging van de administratieve capaciteit om de Unievoorschriften inzake overheidsopdrachten uit te voeren en toe te passen.	Yes	Staatsblad 2012, 542, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032203/volledig Besluit van 11 februari 2013, houdende de regeling van enkele onderwerpen van de Aanbestedingswet 2012 (Aanbestedingsbesluit), Staatsblad 2013, 58, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0032919 Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR000184 de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NERpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640 TenderNed, www.tenderned.nl	Regelingen ter waarborging van de administratieve capaciteit voor de uitvoering en toepassing van de Unievoorschriften inzake overheidsopdrachten Zoals eerder aangegeven dragen de Management Autoriteit en het betaalorgaan zorg voor voldoende capaciteit en kennisniveau binnen hun organisaties voor de uitvoering en toepassing van Unie wetgeving inzake overheidsopdrachten.
G5) Staatssteun: het bestaan van regelingen voor de	G5.a) Regelingen voor de doeltreffende toepassing van de	Yes	Kaderwet EZ-subsidies (Staatsblad 1996, 180, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0007919)	Regelingen voor de effectieve toepassing van de Unievoorschriften inzake staatssteun

doeltreffende toepassing van de Unievoorschriften inzake staatssteun op het vlak van de ESI-fondsen.	Unievoorschriften inzake staatssteun.	Besluit van de Minister van Economische Zaken van 14 februari 2006, nr. EP/EIS 5724354, houdende interdepartementale afspraken inzake staatssteun (Interdepartementale afspraken inzake staatssteun), Staatscourant 17 februari 2006, nr. 35, p. 19, raadpleegbaar via: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2006/02/14/interdepartementale-afspraken-inzake-staatssteun.html). Algemene wet bestuursrecht (Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537). Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0001840) Gemeentewet (Hoofdstuk XVII en art. 123 en 124, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig) Provinciewet (hoofdstuk XVIII en art. 120 en 121, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NErpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640/).	Naleving van de cumuleringsregels en van de 'Deggendorf' verplichting Er bestaat in Nederland geen algemene wet waarin toepassing van de staatssteunregels is geregeld. De Europese regelgeving met betrekking tot staatssteun (inclusief de uitleg die het Hof van Justitie daaraan heeft gegeven) werkt rechtstreeks in de Nederlandse rechtsorde door en heeft voorrang op nationaal recht. Voorzover publieke entiteiten op grond van de staatssteunregels verplicht zijn aan deze regels toepassing te geven, zijn zij op grond van Europees recht derhalve rechtstreeks verplicht te handelen overeenkomstig de staatssteunregels. De staatssteunverplichtingen zijn nader geborgd in nationale subsidieregelgeving, door de toekenning van bevoegdheden aan het bevoegd gezag met betrekking tot wijziging en intrekking van een subsidiebesluit bij strijd met de staatssteunregels. Een voorbeeld hiervan vormt artikel 7 van de Kaderwet EZ-subsidies (Staatsblad 1996, 180, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0007919). Op grond van deze bepaling kan de Minister van Economische Zaken bij strijdigheid met de staatssteunregels een subsidieverlening weigeren, een subsidie lager vaststellen en een subsidieverlening of -vaststelling intrekken of ten nadele van de ontvanger wijzigen. Bestuursorganen kunnen in de subsidieverleningsbeschikkingen

				aanvullende verplichtingen opleggen aan de subsidieontvanger ten behoeve van de naleving van de staatssteunregels (hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een anti-cumulatieverplichting). Wijzigingen in bestaande regelingen worden systematisch geverifieerd De bevoegdheidsverdeling met betrekking tot de naleving van staatssteunregels is in Nederland vastgelegd bij het besluit van de Minister van Economische Zaken (Besluit van de Minister van Economische Zaken van 14 februari 2006, nr. EP/EIS 5724354, houdende interdepartementale afspraken inzake staatssteun (Interdepartementale afspraken inzake staatssteun), Staatscourant 17 februari 2006, nr. 35, p. 19, raadpleegbaar via: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2006/02/14/interdepartementale-afspraken-inzake-staatssteun.html). Ten aanzien van steunmaatregelen van de rijksoverheid, zelfstandige bestuursorganen en productschappen is de minister van het beleidsverantwoordelijk ministerie de coördinerend minister. Ten aanzien van steunmaatregelen door decentrale overheden is de Minister van Binnenlandse Zaken de coördinerend minister. Ten aanzien van steunmaatregelen door waterschappen is de Minister van Infrastructuur & Milieu de coördinerend minister. Tot slot is de Minister van Economische Zaken de coördinerend minister ten aanzien van staatssteun in algemene zin.

				Het Interdepartementaal Steun Overleg ('ISO') zorgt voor inhoudelijke en procedurele afstemming van de Nederlandse overheid ten aanzien van de staatssteunregels. Daarnaast heeft het ISO een rol in het kader van kennisoverdracht en informatie-uitwisseling. Het ISO draagt zorg voor verspreiding van beschikbare relevante informatie over staatssteun. Zowel alle ministers van de rijksoverheid als de verschillende decentrale overheden zijn lid van het ISO. De Minister van Economische Zaken draagt het voorzitterschap van het ISO. In geval financiële instrumenten worden ingezet, zijn maatregelen van toepassing zodat naleving van staatssteunregels wordt gewaarborgd. Alle projecten worden door het betaalorgaan aan de hand van een standaard checklist voor staatssteun getoetst, als onderdeel van de management & control systemen. De Audit Autoriteit ziet er jaarlijks op toe dat deze procedure uniform en volledig wordt nagekomen. Daarmee wordt naleving van staatssteunregels gecontroleerd en geborgd. Mogelijkheid van terugvordering bij onrechtmatige en onverenigbare steun Er bestaat in Nederland geen algemene wet waarin terugvordering van onrechtmatig verleende staatssteun is geregeld. Wel beschikken bestuursorganen over een algemene bevoegdheid tot wijziging en intrekking van subsidiebesluiten en

				vervolgens tot terugvordering van onverschuldigd betaalde subsidiebedragen (op grond van titel 4.2 van de Algemene wet bestuursrecht (Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537)). Bestuursorganen kunnen deze terugvorderingsbevoegdheid zo nodig afdwingen bij de burgerlijke rechter, ingevolge afdeling 4.4.4 van de Algemene wet bestuursrecht (Wet van 4 juni 1992, houdende algemene regels van bestuursrecht (Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537). Ook zijn er voor afzonderlijke bestuursorganen instrumenten omtrent terugvordering van onrechtmatige staatssteun neergelegd in verschillende subsidiewetten. Een voorbeeld hiervan vormt artikel 7 van de Kaderwet EZ-subsidies (Staatsblad 1996, 180, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0007919). Op grond van deze bepaling kan de Minister van Economische Zaken bij strijdigheid met de staatssteunregels een subsidieverlening weigeren, een subsidie lager vaststellen en een subsidieverlening of –vaststelling intrekken of ten nadele van de ontvanger wijzigen. Bovendien kan bij de vaststelling, intrekking of wijziging van een subsidieverlening of –vaststelling worden bepaald, dat over onverschuldigd betaalde

				subsidiebedragen een rentevergoeding verschuldigd is. Daarnaast kan op het niveau van de rijksoverheid worden ingegrepen, indien lagere publieke entiteiten bij subsidieverstrekking niet voldoen aan verplichtingen betreffende Europese subsidies, zoals de staatssteunverplichtingen. Ten aanzien van subsidies verleend door decentrale overheden bestaan de mogelijkheden tot schorsing, vernietiging en indeplaatstreding bij taakverwaarlozing uit art. 132 lid 4 en 5 van de Grondwet (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0001840) en nader geregeld en uitgewerkt in de afdelingen 10.2.2. en 10.2.3. van de Algemene wet bestuursrecht (Wet van 4 juni 1992, houdende algemene regels van bestuursrecht (Algemene wet bestuursrecht), Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537), de Gemeentewet (Hoofdstuk XVII en art. 123 en 124, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig), de Provinciewet (hoofdstuk XVIII en art. 120 en 121, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet),

				Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) en de Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Deze bevoegdheden kunnen worden toegelicht aan de hand van de volgende voorbeelden, waarbij wordt uitgegaan van subsidieverlening door een gemeente. Indien een gemeente een subsidiebeschikking neemt die in strijd is met de Europese staatssteunregels, kan deze worden vernietigd bij koninklijk besluit, op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (ingevolge art. 278, lid 1, Gemeentewet (Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig). Deze Minister is immers ten aanzien van decentrale overheden de bevoegd minister (zie de eerdere toelichting onder het kopje 'Regelingen voor de effectieve toepassing van de Unie-voorschriften inzake staatssteun'). Zo nodig kan het betreffende besluit eerst nog worden geschorst om nader onderzoek te doen. In een situatie waarin een gemeente dreigt niet te voldoen of niet naar behoren te voldoen aan een staatssteunverplichting, maar een daartoe strekkend besluit nog niet is genomen, kan de Minister van

				Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een waarschuwende brief sturen waarin wordt aangekondigd dat het betreffende besluit zal worden geschorst of vernietigd als het in strijd zal zijn met bepaalde Europeesrechtelijke verplichtingen. Tot slot, indien een gemeente weigert een besluit te nemen en daardoor strijd met de Europese staatssteunregels ontstaat, kan door de provincie worden ingegrepen met een besluit tot indeplaatsstelling bij taakverwaarlozing (art. 124, Gemeentewet (Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig). Naast het bovenstaand toezichts-instrumentarium en in situaties waarin dit instrumentarium niet toereikend is, kan het vangnet worden toegepast van de Wet NERpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640/). Deze wet vormt een algemeen vangnet ter borging van de naleving van Europese regelgeving. Hiermee wordt uitdrukking gegeven aan de lidstaat-verantwoordelijkheid van Nederland voor naleving van het Unierecht. Zo is de verantwoordelijk minister bevoegd een aanwijzing te geven aan een publieke

				entiteit wanneer die entiteit verzuimt te voldoen aan verplichtingen betreffende Europese subsidies (ingevolge art. 2, Wet NERpe). Ook kan de verantwoordelijk minister zo nodig zelf ingrijpen bij niet-naleving van verplichtingen betreffende Europese subsidies door publieke entiteiten (ingevolge art. 5, Wet NERpe). Voor de volledigheid wordt voor een beschrijving van de bevoegdheidsverdeling met betrekking tot de naleving van staatssteunregels in Nederland, verwezen naar hetgeen hierover onder het kopje 'Regelingen voor de effectieve toepassing van de Unie-voorschriften inzake staatssteun' is opgenomen. Capaciteit om een goede controle op naleving van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening en goedgekeurde regelingen te borgen, en borgen van passende kennis over toegekende steun. De van toepassing zijnde eisen van de verschillende vrijstellingsmogelijkheden en van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening in het bijzonder worden overgenomen in de relevante regelgeving, programma's dan wel de individuele subsidiebeschikkingen. Een voorbeeld met betrekking tot de de-minimisverordening betreft het overnemen van de eisen van deze verordening in subsidiebeschikkingen waarop deze verordening van toepassing is.

	G5.b) Regelingen voor opleiding en informatieverspreiding ten behoeve van personeel dat bij de uitvoering van de ESI-fondsen betrokken is.	Yes	Kaderwet EZ-subsidies (Staatsblad 1996, 180, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0007919) Besluit van de Minister van Economische Zaken van 14 februari 2006, nr. EP/EIS 5724354, houdende interdepartementale afspraken inzake staatssteun (Interdepartementale afspraken inzake staatssteun), Staatscourant 17 februari 2006, nr. 35, p. 19, raadpleegbaar via: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2006/02/14/interdepartementale-afspraken-inzake-staatssteun.html). Algemene wet bestuursrecht (Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537). Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0001840) Gemeentewet (Hoofdstuk XVII en art. 123 en 124, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig) Provinciewet (hoofdstuk XVIII en art. 120 en 121, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645) Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig). Wet NErpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving	Regelingen voor opleiding en informatieverspreiding ten behoeve van personeel dat bij de uitvoering van de ESI-fondsen betrokken is de Management Autoriteit en het betaalorgaan dragen zorg voor voldoende capaciteit en kennisniveau over staatssteun binnen de organisatie. Veelal wijzen ze hiervoor een vast aanspreekpunt aan en wordt er periodiek (minimaal jaarlijks) een cursus ingepland of wordt extern advies ingewonnen. Voorts wordt voorlichting met betrekking tot staatssteun gegeven door de Rijksoverheid (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/staatssteun) en Europa Decentraal (www.europadecentraal.nl). Ook het hierboven reeds genoemde Interdepartementaal Steun Overleg heeft een rol in het kader van kennisoverdracht en informatie-uitwisseling aan centrale en decentrale overheden.

			publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640/).	
G5.c) Regelingen ter waarborging van de administratieve capaciteit om de Unievoorschriften inzake staatssteun uit te voeren en toe te passen.	Yes	Kaderwet EZ-subsidies (Staatsblad 1996, 180, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0007919/) Besluit van de Minister van Economische Zaken van 14 februari 2006, nr. EP/EIS 5724354, houdende interdepartementale afspraken inzake staatssteun (Interdepartementale afspraken inzake staatssteun), Staatscourant 17 februari 2006, nr. 35, p. 19, raadpleegbaar via: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2006/02/14/interdepartementale-afspraken-inzake-staatssteun.html). Algemene wet bestuursrecht (Staatsblad 2009, 264, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005537/). Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 (Grondwet), Staatsblad 1840, 49, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0001840/) Gemeentewet (Hoofdstuk XVII en art. 123 en 124, Wet van 14 februari 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet), Staatsblad 1992, 415, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005416/volledig) Provinciewet (hoofdstuk XVIII en art. 120 en 121, Wet van 10 september 1992, houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot provincies (Provinciewet), Staatsblad 1992, 709, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005645/) Waterschapswet (Titel V, Wet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (Waterschapswet), Staatsblad 1991, 444, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0005108/volledig).	Regelingen ter waarborging van de administratieve capaciteit voor de uitvoering en toepassing van de Unievoorschriften inzake overheidsopdrachten De Management Autoriteit en het betaalorgaan dragen zorg voor voldoende capaciteit en kennisniveau binnen de organisatie voor de uitvoering en toepassing van Unie wetgeving over staatssteun. Veelal wijzen ze hiervoor een vast aanspreekpunt/vaste aanspreekpunten aan en wordt er periodiek een cursus ingepland of wordt extern advies ingewonnen. De verwachting is dat de uitvoeringssystemen van alle ESI-fondsen in de nieuwe programmaperiode op het onderdeel staatssteun geen aanpassingen behoeft ten opzichte van de huidige periode. Daarmee zullen de genoemde bepalingen ook in de nieuwe periode afdoende zijn geborgd in de uitvoering, in lijn met de beoordelingen van de Audit Autoriteit.	

			Wet NERpe (Wet van 24 mei 2012, houdende regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten), Staatsblad 2012, 245, raadpleegbaar via: wetten.overheid.nl/BWBR0031640/).	
G6) Milieuwetgeving met betrekking tot milieueffectenbeoordeling (MEB) en strategische milieubeoordeling (SMEB): het bestaan van regelingen voor de doeltreffende toepassing van de Uniewetgeving inzake MEB en SMEB.	G6.a) Regelingen voor de doeltreffende toepassing van Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad (MEB) en Richtlijn 2011/42/EU van het Europees Parlement en de Raad (SMEB);	Yes	Wet milieubeheer (hoofdstuk 7) en het besluit milieueffectrapportage	Regelingen t.b.v. toepassing Richtlijnen MEB en SMEB De richtlijn (2001/42/EEG) is in de Nederlandse wetgeving opgenomen als onderdeel van de Wet milieubeheer (hoofdstuk 7) en het besluit milieueffectrapportage. Daarin zijn de plannen en programma's benoemd. Dit is gedaan in de bijlage van het Besluit milieueffectrapportage, onderdeel C voor de directe verplichting en onderdeel D voor de overige plannen en programma's. In die onderdelen is tevens aangegeven voor welk plannen en besluiten een milieubeoordeling gemaakt moet worden. Dit zijn veelal ruimtelijke plannen, zoals structuurvisies en project of tracébesluiten. • Bij ELFPO wordt door Grontmij, samen met de ex ante evaluator, een Strategische Milieubeoordeling (SMB) uitgevoerd voor het nieuwe programma. De SMB wordt in maart 2014 opgeleverd.
	G6.b) Regelingen voor opleiding en informatieverbreiding ten behoeve van personeel dat bij de uitvoering van de MEB- en SMEB-richtlijnen betrokken is.	Yes	Wet milieubeheer (hoofdstuk 7) en het besluit milieueffectrapportage	Regelingen voor opleiding van personeel en toereikende administratieve capaciteit • Bij ELFPO worden de kosten verbonden aan administratieve capaciteit voor de milieuwetgeving gerelateerd aan de strategische milieubeoordeling door de Rijksoverheid gedragen.

				• Daarnaast worden er qua training en informatieverspreiding periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook de verplichtingen voortvloeiend uit de strategische milieubeoordeling zullen hier, indien gewenst, worden geagendeerd door betrokken partijen en fondsen.
	G6.c) Regelingen om een toereikende administratieve capaciteit te waarborgen.	Yes	Wet milieubeheer (hoofdstuk 7) en het besluit milieueffectrapportage	Regelingen voor opleiding van personeel en toereikende administratieve capaciteit • Bij ELFPO worden de kosten verbonden aan administratieve capaciteit voor de milieuwetgeving gerelateerd aan de strategische milieubeoordeling door de Rijksoverheid gedragen. • Daarnaast worden er qua training en informatieverspreiding periodiek in Nederland ESI-fonds brede technische sessies georganiseerd over uitvoeringsrelevante issues. Ook de verplichtingen voortvloeiend uit de strategische milieubeoordeling zullen hier, indien gewenst, worden geagendeerd door betrokken partijen en fondsen.
G7) Statistische systemen en resultaatindicatoren: het bestaan van de statistische basis die nodig is om de doeltreffendheid en het effect van de programma's te	G7.a) Regelingen voor de tijdige verzameling en aggregatie van de statistische gegevens met de volgende elementen: de identificatie van bronnen en mechanismen voor statistische validering	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060 databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	De algemene ex ante voorwaarde statistische systemen en resultaatindicatoren acht Nederland van toepassing op alle ESI-fondsen en operationele programma's Regelingen voor de tijdige verzameling en aggregatie van statistische gegevens

kunnen beoordelen. Het bestaan van een systeem van resultaatindicatoren voor het selecteren van maatregelen die het meest bijdragen aan de gewenste resultaten, om toezicht te houden op de voortgang en om een effectbeoordeling uit te voeren.

- Het Centraal Bureau voor de Statistiek is in Nederland verantwoordelijk voor het verzamelen en verwerken van gegevens. Op basis hiervan worden statistieken gepubliceerd en benut door beleidsmakers en voor wetenschappelijk onderzoek. Naast de verantwoordelijkheid voor de (nationale) statistieken heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek ook de taak om Europese statistieken op te stellen conform Europese regelgeving (onder andere EU verordening 549/2013 op het gebied van nationale en regionale rekeningen van een lidstaat). De wettelijke grondslag voor de werkzaamheden van het Centraal Bureau voor de Statistiek is de wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie <http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060>
- Het Centraal Bureau voor de Statistiek stelt ook een set van gegevens op voor de Europese Commissie ten behoeve van beleidsvraagstukken op maatschappelijke, economische en fiscale terrein. Deze gegevens worden onder andere benut om de financiële bijdrage van een lidstaat aan de Europese begroting te bepalen, als ook de regionale steun van de Europese Unie via de ESI-fondsen en het toezicht op de economische prestaties van de lidstaten in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten en van het Stabiliteits-en Groeipact.
- Via www.cbs.nl zijn de publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek

				toegankelijk. Ook worden op deze site Nationale kerncijfers per thema gepresenteerd. Gedetailleerde gegevens zijn te vinden via de (gratis) databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/ • Bij ELFPO is het Landbouweconomisch Instituut gevraagd om uitgangindicatoren te meten en verzamelen, om het nieuwe programma adequaat te kunnen monitoren. Deze gegevens worden openbaar gemaakt.
G7.b) Regelingen voor de tijdige verzameling en aggregatie van de statistische gegevens met de volgende elementen: de identificatie van bronnen en mechanismen voor statistische validering	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060	databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	Regelingen voor de tijdige verzameling en aggregatie van statistische gegevens • Het Centraal Bureau voor de Statistiek is in Nederland verantwoordelijk voor het verzamelen en verwerken van gegevens. Op basis hiervan worden statistieken gepubliceerd en benut door beleidsmakers en voor wetenschappelijk onderzoek. Naast de verantwoordelijkheid voor de (nationale) statistieken heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek ook de taak om Europese statistieken op te stellen conform Europese regelgeving (onder andere EU verordening 549/2013 op het gebied van nationale en regionale rekeningen van een lidstaat). De wettelijke grondslag voor de werkzaamheden van het Centraal Bureau voor de Statistiek is de wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060 • Het Centraal Bureau voor de Statistiek stelt ook een set van gegevens op voor

				de Europese Commissie ten behoeve van beleidsvraagstukken op maatschappelijke, economische en fiscale terrein. Deze gegevens worden onder andere benut om de financiële bijdrage van een lidstaat aan de Europese begroting te bepalen, als ook de regionale steun van de Europese Unie via de ESI-fondsen en het toezicht op de economische prestaties van de lidstaten in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten en van het Stabiliteits-en Groeipact. • Via www.cbs.nl zijn de publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek toegankelijk. Ook worden op deze site Nationale kerncijfers per thema gepresenteerd. Gedetailleerde gegevens zijn te vinden via de (gratis) databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/ • Bij ELFPO is het Landbouweconomisch Instituut gevraagd om uitgangsimplicatoren te meten en verzamelen, om het nieuwe programma adequaat te kunnen monitoren. Deze gegevens worden openbaar gemaakt.
G7.c) Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren, waaronder de selectie van resultaatindicatoren voor elk programma, met informatie over de motivering voor de selectie van	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060	databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren en procedures t.b.v. een doeltreffend systeem van indicatoren • Bij ELFPO worden de indicatoren door de Europese Commissie bepaald. De hoogte van de indicatoren is afhankelijk van de gekozen strategie: bij het bepalen van de hoogte van de indicatoren wordt een adequate onderbouwing opgesteld die

beleidsinitiatieven die door het programma worden gefinancierd			aansluit op de strategie. De ex ante evaluator beoordeelt dit vervolgens.
G7.d) Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren, waaronder de vaststelling van doelstellingen voor deze indicatoren	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060 databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren en procedures t.b.v. een doeltreffend systeem van indicatoren • Bij ELFPO worden de indicatoren door de Europese Commissie bepaald. De hoogte van de indicatoren is afhankelijk van de gekozen strategie: bij het bepalen van de hoogte van de indicatoren wordt een adequate onderbouwing opgesteld die aansluit op de strategie. De ex ante evaluator beoordeelt dit vervolgens.
G7.e) Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren, waarbij voor elke indicator de volgende vereisten in acht worden genomen: robuustheid en statistische validering, een duidelijke normatieve interpretatie, responsiviteit ten aanzien van het beleid en tijdige verzameling van de gegevens	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060 databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren en procedures t.b.v. een doeltreffend systeem van indicatoren • Bij ELFPO worden de indicatoren door de Europese Commissie bepaald. De hoogte van de indicatoren is afhankelijk van de gekozen strategie: bij het bepalen van de hoogte van de indicatoren wordt een adequate onderbouwing opgesteld die aansluit op de strategie. De ex ante evaluator beoordeelt dit vervolgens.
G7.f) Procedures worden vastgesteld om te waarborgen dat voor alle uit het programma gefinancierde concrete acties een doeltreffend systeem van indicatoren wordt vastgesteld	Yes	wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, zie http://wetten.overheid.nl/BWBR0016060 databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek, http://statline.cbs.nl/statweb/	Een doeltreffend systeem van resultaatindicatoren en procedures t.b.v. een doeltreffend systeem van indicatoren • Bij ELFPO worden de indicatoren door de Europese Commissie bepaald. De hoogte van de indicatoren is afhankelijk van de gekozen strategie: bij het bepalen van de hoogte van de indicatoren wordt een

				adequate onderbouwing opgesteld die aansluit op de strategie. De ex ante evaluator beoordeelt dit vervolgens.

6.2.1 Lijst van te nemen maatregelen voor algemene ex-antevoorwaarden

Toepasselijke ex-antevoorwaarde op nationaal niveau	Criteria waaraan niet wordt voldaan	Action to be taken	Deadline	Bodies responsible for fulfillment

6.2.2 Lijst van te nemen maatregelen in verband met aan prioriteiten gekoppelde ex-antevoorwaarden

Toepasselijke ex-antevoorwaarde op nationaal niveau	Criteria waaraan niet wordt voldaan	Action to be taken	Deadline	Bodies responsible for fulfillment

7

Beschrijving van het prestatiekader

7.1 Indicatoren

Prioriteit	Applicable	Indicator en meeteenheid, waar van toepassing	Streefwaarde 2023 (a)	Aanpassingsaanvullingen (b)	Mijlpaal 2018 % (c)	Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c
Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	X	Aantal landbouwbedrijven met POP-steun voor investeringen in de herstructurering en modernisering (aandachtsgebied 2a) + bedrijven met POP-ondersteunde zakelijke ontwikkelingsplannen/ investeringen voor jonge landbouwers (aandachtsgebied 2B)	3.350,00	622,00	11.8%	321,90
	X	Totale overheidsuitgaven P2 (EUR)	509.750.000,00	101.440.000,00	14.4%	58.796.640,00
Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw	X	Totale overheidsuitgaven P3 (EUR)	74.000.000,00	10.620.000,00	15,3%	9.697.140,00
	X	Aantal landbouwbedrijven dat steun ontvangt om deel te nemen aan kwaliteitsregelingen, lokale markten/korte toeleveringsketens, en producentengroeperingen (aandachtsgebied 3A)				
	X	Aantal landbouwbedrijven dat deelneemt aan regelingen inzake risicobeheer (aandachtsgebied 3B)	2.300,00	590,00	20,47%	350,04
P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met	X	Totale overheidsuitgaven P4 (EUR)	948.770.000,00	271.670.000,00	24,71%	167.311.410,00
	X	Landbouwgrond onder beheerscontracten die bijdragen aan biodiversiteit (ha)	112.250,00	33.230,00	90%	71.118,00

betrekking tot landbouw en bosbouw		(aandachtsgebied 4A) + het verbeteren van het waterbeheer (ha) (aandachtsgebied 4B) + het verbeteren van het bodembeheer en het voorkomen van bodemerrosie (ha) (aandachtsgebied 4C)				
P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	X	Totale overheidsuitgaven P6 (EUR)	112.830.000,00	30.300.000,00	12,5%	10.316.250,00
	X	Aantal gesteunde concrete acties ter verbetering van de basisdiensten en infrastructuur in plattelandsgebieden (aandachtsgebieden 6B en 6C)				
	X	Bevolking die valt onder plaatselijke groepen (aandachtsgebied 6B)	3.000.000,00	900.000,00	100%	2.100.000,00

7.1.1 Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer

7.1.1.1 *Aantal landbouwbedrijven met POP-steun voor investeringen in de herstructurering en modernisering (aandachtsgebied 2a) + bedrijven met POP-ondersteunde zakelijke ontwikkelingsplannen/investeringen voor jonge landbouwers (aandachtsgebied 2B)*

Applicable: Ja
Streefwaarde 2023 (a): 3.350,00
Aanpassingsaanvullingen (b): 622,00
Mijlpaal 2018 % (c): 11.8%
Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 321,90

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Bij maatregel 4 wordt ervan uitgegaan dat vanaf einde 2015 concrete acties kunnen starten met een gemiddelde looptijd van 3 jaar met een spreiding tussen de 2 en de 5 jaar.

Aangezien het maatregelen betreft waarmee in POP2 ervaring is opgedaan, wordt verwacht dat het aantal projecten dat jaarlijks ingediend wordt gelijkelijk wordt verspreid over de jaren.

De toevoeging van de middelen uit de eerste pijler zijn beschikbaar vanaf 2016. Naar verwachting zal de mijlpaal hierdoor niet verhogen omdat de projecten nog niet afgerond zijn.

Uitgangspunt is dat in de periode 1-1-2014 t/m 1-1-2019 circa 12% van de projecten gefinancierd uit de reguliere ELFPO middelen zijn afgerekend.

In 2016 is besloten om de GMI via nationale financiering uit te voeren. Hiermee wordt de prestatie uit het programma gehaald. In het prestatiekader werd bij de bepaling van de mijlpaal 2018 rekening gehouden met 2 jaar, elk 25 deelnemers.

7.1.1.2 *Totale overheidsuitgaven P2 (EUR)*

Applicable: Ja
Streefwaarde 2023 (a): 509.750.000,00
Aanpassingsaanvullingen (b): 101.440.000,00
Mijlpaal 2018 % (c): 14.4%
Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 58.796.640,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Bij maatregel 4 wordt ervan uitgegaan dat vanaf einde 2015 concrete acties kunnen starten met een gemiddelde looptijd van 3 jaar met een spreiding tussen de 2 en de 5 jaar.

Aangezien het maatregelen betreft waarmee in POP2 ervaring is opgedaan, wordt verwacht dat het aantal projecten dat jaarlijks ingediend wordt gelijkelijk wordt verspreid over de jaren.

De toevoeging in 2015 van middelen uit de eerste pijler zijn beschikbaar vanaf 2016. Naar verwachting zal de mijlpaal hierdoor niet verhogen omdat de projecten in 2018 nog niet afgerond zijn. De toevoeging van middelen in 2017 zorgt voor een verhoging van het totaal beschikbare bedrag, maar omdat de middelen pas vanaf 2019 beschikbaar zijn, zijn de middelen niet van invloed op de prestatiereserve. Het te behalen percentage is daarom

verlaagd tot 14,40%. Uitgangspunt is dat in de periode 1-1-2014 t/m 1-1-2019 circa 14% van de projecten gefinancierd uit de reguliere ELFPO middelen zijn afgerekend.

7.1.2 Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw

7.1.2.1 Totale overheidsuitgaven P3 (EUR)

Applicable: Ja
Streefwaarde 2023 (a): 74.000.000,00
Aanpassingsaanvullingen (b): 10.620.000,00
Mijlpaal 2018 % (c): 15,3%
Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 9.697.140,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Aangezien deze maatregel een voortzetting is van de maatregel uit de eerste pijler (artikel 68) wordt dat er vanaf 2015 jaarlijks een gelijk bedrag kan worden vergoed. Dit is circa 9,7 mln. voor twee uitvoeringsjaren. De wijzigingen in het financieel plan 2016 en 2018 zal pas zichtbaar worden in de verantwoording na 2018, omdat de uitgaven na 2018 zullen worden gedaan. De uitgaven in de eerste jaren blijven ongewijzigd. Het te behalen% voor de prestatiereserve is daarom in 2017 verlaagd van 22,35 naar 15,3%.

7.1.2.2 Aantal landbouwbedrijven dat steun ontvangt om deel te nemen aan kwaliteitsregelingen, lokale markten/korte toeleveringsketens, en producentengroeperingen (aandachtsgebied 3A)

Applicable: Nee
Streefwaarde 2023 (a): 0,00
Aanpassingsaanvullingen (b):
Mijlpaal 2018 % (c):
Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 0,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

7.1.2.3 Aantal landbouwbedrijven dat deelneemt aan regelingen inzake risicobeheer (aandachtsgebied 3B)

Applicable: Ja
Streefwaarde 2023 (a): 2.300,00
Aanpassingsaanvullingen (b): 590,00
Mijlpaal 2018 % (c): 20,47%
Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 350,04

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

De mijlpaal voor prioriteit 3 is bij de start van het programma gezet op 30% van het streefdoel in 2023. Het streefdoel is het aantal deelnemers dat in 2020 aan de brede weersverzekering deelneemt. Het streefdoel was oorspronkelijk een deelname van 1.300 in 2020, dit streefdoel is in 2017 verhoogd tot 2.300. De maatregel is een voortzetting is van de maatregel uit de eerste pijler (artikel 68) wordt er op basis van de ervaring van uitgegaan dat een streefdoel van 350 deelnemers per eind 2018 haalbaar is. Omdat de targetvalue in 2017 is verhoogd, wordt het streef % ten behoeve van het prestatiekader verlaagd tot 20,47%.

7.1.3 P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw

7.1.3.1 Totale overheidsuitgaven P4 (EUR)

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 948.770.000,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 271.670.000,00

Mijlpaal 2018 % (c): 24.71%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 167.311.410,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Op basis van de ervaring van de afgelopen jaren en op basis van het aantal hectares waarop pakketten zijn afgesloten en de daarmee samenhangende kosten, wordt verwacht dat in 2018 deze mijlpaal realistisch zal zijn. Het betreft namelijk de kosten voor de beheerjaren 2015 tot en met 2017. Dit zijn circa 54% van de ELFPO-uitgaven.

De overheidsuitgaven voor de non-productieve investeringen (circa 46% van de ELFPO-overheidsuitgaven) zullen een lagere mijlpaal hebben in 2018. Bij de non productieve investeringsprojecten onder maatregel 4 wordt ervan uitgegaan dat vanaf einde 2015 concrete acties kunnen starten met een gemiddelde looptijd van 3 jaar met een spreiding tussen de 3 en de 5 jaar.

Aangezien het maatregelen betreft waarmee in POP2 ervaring is opgedaan, wordt verwacht dat het aantal projecten dat jaarlijks ingediend wordt gelijkelijk wordt verspreid over de jaren. De toevoeging van de middelen uit de eerste pijler zijn beschikbaar vanaf 2016 resp. 2018. Naar verwachting zal de absolute waarde van de mijlpaal hierdoor niet verhogen omdat de projecten nog niet afgerond zijn. Het te behalen % voor de prestatiereserve is daarom verlaagd tot 24,71%.

7.1.3.2 *Landbouwgrond onder beheerscontracten die bijdragen aan biodiversiteit (ha) (aandachtsgebied 4A) + het verbeteren van het waterbeheer (ha) (aandachtsgebied 4B) + het verbeteren van het bodembeheer en het voorkomen van bodemerosie (ha) (aandachtsgebied 4C)*

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 112.250,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 33.230,00

Mijlpaal 2018 % (c): 90%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 71.118,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Op basis van de ervaring van afgelopen periode en het aantal hectares waarop pakketten zijn afgesloten wordt verwacht dat in 2018 deze mijlpaal realistisch zal zijn.

7.1.4 P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden

7.1.4.1 *Totale overheidsuitgaven P6 (EUR)*

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 112.830.000,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 30.300.000,00

Mijlpaal 2018 % (c): 12,5%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 10.316.250,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Voor LEADER is bij de start van het programma de mijlpaal voor de totale overheidsuitgaven gesteld op 17%. Dit is een onrealistisch hoog percentage gebleken, omdat er meer nieuwe Locale Actiegroepen aan het POP deelnemen dan gedacht en de aanwijzing van gebieden en goedkeuring van opgestelde plannen mede daardoor pas in 2016 en 2017 (maar wel voor de van toepassing zijnde deadline) is afgerond. Ook is de afrekening van projecten mede daardoor niet evenredig over de jaren verdeeld (minder in eerste jaren). Daarom is het te behalen % in 2018 verlaagd tot 12,5% van het totale budget dat eind 2018 beschikbaar was.

7.1.4.2 *Aantal gesteunde concrete acties ter verbetering van de basisdiensten en infrastructuur in plattelandsgebieden (aandachtsgebieden 6B en 6C)*

Applicable: Nee

Streefwaarde 2023 (a): 0,00

Aanpassingsaanvullingen (b):

Mijlpaal 2018 % (c):

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 0,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

7.1.4.3 *Bevolking die valt onder plaatselijke groepen (aandachtsgebied 6B)*

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 3.000.000,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 900.000,00

Mijlpaal 2018 % (c): 100%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 2.100.000,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Voor LEADER is de mijlpaal voor het aantal inwoners dat in een LEADER gebied woont realistisch omdat alle LEADER gebieden in 2018 reeds zijn geselecteerd en aangewezen. Uitgegaan wordt dat vanaf einde 2015 concrete acties kunnen starten met een gemiddelde looptijd van 3 jaar met een spreiding tussen de 2 en de 5 jaar.

Aangezien met LEADER in POP2 ervaring is opgedaan, wordt verwacht dat het aantal projecten dat jaarlijks ingediend wordt gelijkelijk wordt verspreid over de jaren.

7.2 Alternatieve indicatoren

Prioriteit	Applicable	Indicator en meeteenheid, waar van toepassing	Streefwaarde 2023 (a)	Aanpassingsaanvullingen (b)	Mijlpaal 2018 % (c)	Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c
Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	X	Aantal gesteunde projecten voor maatregel 4.3	360,00	180,00	17%	30,60
P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	X	Aantal projecten waaraan ter invulling van een LEADER-strategie subsidie is verleend.	500,00		30%	150,00

7.2.1 Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer

7.2.1.1 Aantal gesteunde projecten voor maatregel 4.3

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 360,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 180,00

Mijlpaal 2018 % (c): 17%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 30,60

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Om een goed inzicht te krijgen in de voortgang van het programma op prioriteit 2 is het noodzakelijk een alternatieve indicator toe te voegen. Het verwachte aantal gesteunde projecten op het gebied van de verbetering van de landbouwkundige structuur is 180 projecten die met ELFPO worden gesteund. De looptijd van deze projecten zijn gemiddeld vier jaar. Uit de ervaringen blijkt dat dergelijke complex projecten het risico op vertraging aanzienlijk is, waardoor de spreiding in doorlooptijd groter is dan bij investeringsprojecten op bedrijfsniveau.

De toevoeging van de middelen uit de eerste pijler zijn beschikbaar vanaf 2016. Naar verwachting zal de mijlpaal hierdoor niet verhogen omdat de projecten nog niet afgerond zijn.

7.2.2 Prioriteit 6: het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden

7.2.2.1 Aantal projecten waaraan ter invulling van een Leader-strategie subsidie is verleend

Applicable: Ja

Streefwaarde 2023 (a): 500,00

Aanpassingsaanvullingen (b): 0,00

Mijlpaal 2018 % (c): 30%

Mijlpaal, absolute waarde (a-b)*c: 150,00

Motivering van de vaststelling van de mijlpaal:

Om goed inzicht te krijgen in de voortgang van LEADER is het noodzakelijk om inzicht te hebben in het aantal verleende projecten. Hiermee ontstaat zicht op de activiteiten binnen de LEADER-gebieden. Het aantal projecten sluit goed aan bij de opgestelde lokale ontwikkeling strategie van de LAG's.

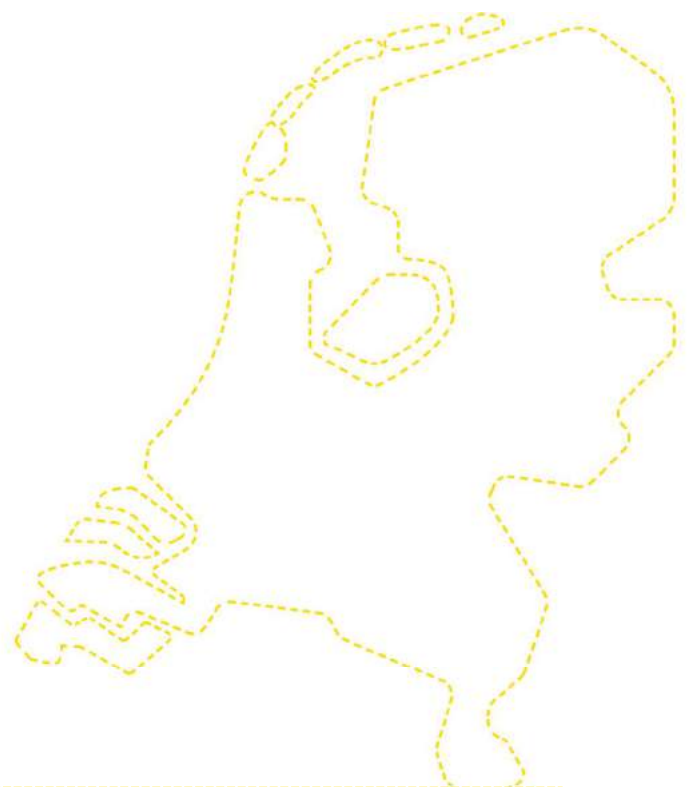
7.3 Reserve

Prioriteit	Geplande totale bijdrage van de Unie (EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie (EUR) afhankelijk van de prestatiereserve	Prestatiereserve (EUR)	Min. prestatiereserve (min. 5%)	Max. prestatiereserve (max. 7%)	Prestatiereserve, percentage
Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer	246.980.000,00	168.001.089,10	10.070.024,00	8.400.054,45	11.760.076,24	5,99%
Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw	41.690.000,00	22.447.752,25	1.348.722,00	1.122.387,61	1.571.342,66	6,01%
P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw	474.390.000,00	374.149.902,86	22.525.145,00	18.707.495,14	26.190.493,20	6,02%
P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden	41.265.000,00	42.706.615,79	2.494.430,60	2.135.330,79	2.989.463,11	5,84%
Totaal	804.325.000,00	607.305.360,00	36.438.321,60	30.365.268,00	42.511.375,20	6%

8

Beschrijving van de geselecteerde maatregelen

8.1 Beschrijving van de algemene voorwaarden, van toepassing op meer dan één maatregel, met inbegrip van, voor zover relevant, definitie van plattelandsgebied, uitgangspunten, randvoorwaarden, beoogd gebruik van financieringsinstrumenten, beoogd gebruik van voorschotten, en gemeenschappelijke bepalingen voor investeringen, met inbegrip van de bepalingen van de artikelen 45 en 46 van Verordening (EU) nr. 1305/2013

Toelichting

Voor het POP3 gelden alle definities van de op het POP3 toepasselijke Europese verordeningen. Omdat deze definities rechtstreeks van toepassing zijn, worden zij hier niet genoemd, tenzij de definitie slechts van toepassing is indien deze in het POP3 programma wordt bepaald.

Bij de rechtstreeks van toepassing zijnde definities gaat het met name om de definities die zijn vastgelegd in:

- verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- verordening (EU) Nr. 1306/2013.

De Europese verordeningen bieden voor sommige definities ruimte aan de lidstaten om deze van toepassing te verklaren, aan te vullen, te beperken of aan te passen. Daarnaast wordt het wenselijk geacht bepaalde begrippen in het kader van de uitvoering van het POP3 nationaal vast te leggen. Of, dan wel hoe, de betreffende definities in Nederland toegepast worden, wordt hieronder aangegeven.

Algemene voorwaarden, definities en het gebruik van financiële instrumenten

Overmacht

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere omschrijving wordt gegeven, wordt als het niet kunnen voldoen aan subsidieverplichtingen door *overmacht* in het kader van POP3 erkend:

1. het overlijden van de begunstigde;
2. langdurige arbeidsongeschiktheid van de begunstigde;
3. de onteigening van een groot deel van het bedrijf, indien deze onteigening op de dag waarop de verbintenis is aangegaan, niet was te voorzien;
4. een ernstige natuurramp die grote schade aanricht aan grond van het bedrijf;
5. het door een ongeluk tenietgaan van veehouderijgebouwen van het bedrijf;
6. een epizoötie of een plantenziekte die het vee of de landbouwgewassen, alle of een gedeelte ervan, van de begunstigde treft.

Van gevallen van *overmacht* of uitzonderlijke omstandigheden dient de begunstigde of diens rechthebbende de bevoegde autoriteit een schriftelijke kennisgeving, samen met relevante bewijzen, toe te zenden. Toezending dient te geschieden binnen tien werkdagen te rekenen vanaf de datum waarop de begunstigde of diens rechthebbende in staat is dit te doen.

Bijdrage in natura

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere definitie wordt gegeven, wordt in het kader van POP3 onder een bijdrage *in natura* verstaan: Een door of namens de subsidieverkrijger op geld te waarderen inbreng van producten en/of diensten, waar geen bonnen en betaalbewijzen voor beschikbaar zijn, maar die voldoen aan de criteria genoemd in de artikelen 67 tot en met 69 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013. Hieronder valt onder meer de inbreng van onbetaalde eigen arbeid van deelnemers aan concrete acties.

Van een bijdrage in natura kan sprake zijn bij alle maatregelen, tenzij de toepasselijke regelgeving zich daartegen verzet.

Overheid

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere definitie wordt gegeven wordt in het kader van POP3 onder *overheid* verstaan: gemeenten, waterschappen, provincies, het Rijk en samenwerkingsverbanden van overheden op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen. Daarnaast kunnen ook andere organisaties activiteiten, die als publieke activiteiten gezien kunnen worden, uitvoeren in opdracht of op verzoek van een overheid. De betreffende organisatie wordt, in het kader van de uitvoering van de betreffende taak, beschouwd als overheid.

Aankoop grond

Op grond van artikel 69 lid 3 sub b van Verordening (EU) 1303/2013 kan in uitzonderlijke en naar behoren gemotiveerde gevallen een overschrijding van het maximale percentage kosten voor de aankoop van niet bebouwde en bebouwde grond van de totale subsidiabele uitgaven van de concrete actie toegestaan worden voor concrete acties ten behoeve van milieubehoud. In de Nederlandse context is hiervan, gelet op de hoge agrarische grondkosten en de in het algemeen hoge milieudruk van de agrarische sector in Nederland, sprake indien de bebouwde of onbebouwde gronden zijn gelegen in Natura 2000 gebieden of onderdeel uit maken van Kader Richtlijn Water-opgaven die buiten de EHS vallen én in het concrete geval redelijke alternatieven om de milieudoelen te behalen ontbreken. Het maximale percentage kan in die gevallen, mits onderbouwd in de toekenningsbeschikking, verhoogd worden tot 30%.

Afwaardering van grond

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere definitie wordt gegeven, wordt onder *afwaardering van grond* verstaan: Afschrijvingskosten zoals bedoeld in artikel 69 lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013 als gevolg van waardevermindering van grond door functieverandering of op de grond gevestigde doorlopende verplichtingen, welke waardevermindering wordt vastgesteld door een onafhankelijk taxateur of door middel van een daarmee vergelijkbare werkwijze en waarbij daarnaast aan alle voorwaarden voor afschrijvingskosten zoals genoemd in Vo (EU) nr. 1303/2013 wordt voldaan.

Geringe verandering van bedrijfssituatie

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere definitie wordt gegeven, wordt onder een *geringe verandering in de bedrijfssituatie* onder meer verstaan: een reductie van de bedrijfsoppervlakte waarvoor een verbintenis is aangegaan met ten hoogste 10%.

Platteland

Tenzij in de subsidieregeling of openstelling een andere definitie wordt gegeven, wordt onder *platteland* verstaan: Het gehele grondgebied van het in de Europese Unie gelegen deel van het Koninkrijk der Nederlanden met uitzondering van aaneengesloten woonkernen met meer dan 30.000 inwoners.

Subsidiabiliteit van kosten

Investeringsuitgaven voor maatregelen waarop artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie van toepassing is, zijn subsidiabel indien deze uitgaven zijn gedaan nadat bij de bevoegde autoriteit een subsidieverzoek is ingediend. Hiervan kan worden afgeweken indien:

1. in de toepasselijke regelgeving expliciet is bepaald dat uitgaven slechts subsidiabel zijn indien deze uitgaven worden gedaan na goedkeuring van de subsidieaanvraag, of
2. er sprake is van algemene kosten zoals bedoeld in artikel 45 lid 2 (c) van Verordening (EU) Nr. 1305/2013, waarbij zijn inbegrepen voorbereidende werkzaamheden voorafgaand aan de feitelijke start van (bouw)activiteiten, zonder dat deze

voorbereidende werkzaamheden tot een juridische verplichting tot het uitvoeren van de (bouw)activiteiten leidt.

Tweede hands materiaal

De aanschaf van 2e hands materiaal is een subsidiabele kostenpost, mits de aankoop noodzakelijk is voor de uitvoering van het project en de kosten aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen. De aanschaf van 2e hands materiaal kan op grond van een openstellingsbesluit beperkt worden.

Vereenvoudigde kosten

Vereenvoudigde kosten kunnen bij alle maatregelen en Technische Bijstand worden toegepast tenzij de toepasselijke regelgeving zich daartegen verzet.

Loonkosten en indirecte kosten

Loonkosten, anders dan onbetaalde eigen arbeid, worden berekend aan de hand van het meest recente bruto loon, vermeerderd met een opslagpercentage van 43,5 % voor de werkgeverslasten en een opslag van 15% voor de indirecte kosten. Deze werkwijze wordt op alle begunstigen toegepast. De onderbouwing van het opslagpercentage voor de werkgeverslasten wordt gegeven in het als bijlage bij notificatie POP3 2015-1 opgenomen stuk "Vereenvoudigde kostenopties", zijnde het rapport van een onafhankelijk instituut.

Personeelskosten berekend via een Integrale kostensystematiek (IKS)

Het is onder de hierna vermelde voorwaarden mogelijk personeelskosten te specificeren door middel van een Integrale kostensystematiek (IKS). In de IKS wordt gewerkt met een integraal kostprijs voor de personeelskosten die voor een bedrijf of organisatie op basis van een standaard methode wordt bepaald. In een IKS worden de directe en indirecte kosten aan kostendragers toegekend. Deze kosten houden verband met, en zijn noodzakelijk voor het uitvoeren van de dienstverlening of productieproces van de bedrijf of organisatie. Een voorwaarde is dat IKS stelselmatig wordt gebruikt bij het bedrijf of organisatie wat subsidie aanvraagt.

Methode voor het berekende tarief wordt toegepast conform de voorschriften genoemd in artikel 1.4 c van de Europese structuur- en investeringsfondsen op het terrein van Economische Zaken (Regeling Europese EZ-subsidies, nr. WJZ / 15083650,); een door de minister goedgekeurde integrale kostensystematiek, bedoeld in artikel 12, eerste lid, van het Kaderbesluit nationale EZ-subsidies (nr. WJZ / 8177535)

Methode voor bepalen integrale kosten:

1. Aanvrager berekent de directe en indirecte kosten per kostendrager in een tarief per eenheid van deze kostendrager.
2. De subsidiabele kosten worden berekend door het aantal eenheden van de kostendragers te vermenigvuldigen met de ingevolge het eerste lid berekende tarief, vermeerderd met de aan derden betaalde kosten voor zover deze geen deel uitmaken van het ingevolge het eerste lid vastgestelde tarief (http://wetten.overheid.nl/BWBR0024796/2016-07-01#Hoofdstuk4_Paragraaf2_Artikel12).

Loonkosten berekend door middel van IKS kunnen NIET verhoogd worden met een opslag voor indirecte kosten, aangezien de indirecte kosten al onderdeel uitmaken van de IKS loonberekening

Bijdragen in natura: eigen arbeid en inzet vrijwilligers

Bijdragen in natura, in dit geval in de vorm van arbeid (eigen arbeid en inzet vrijwilligers) ten behoeve van het project, waarvoor geen door facturen of documenten met gelijkwaardige bewijskracht gestaafde contante betalingen zijn verricht, zijn subsidiabel. Voor de inbreng van onbetaalde eigen arbeid en inzet van vrijwilligers zijn – door onafhankelijke deskundigen

- vaste uurtarieven vastgesteld (zie de hierboven vermelde bijlage bij notificatie POP3 2015-1), te weten een tarief van 35 euro per uur voor onbetaalde eigen arbeid en een tarief van 22 euro per uur voor onbetaalde arbeid van vrijwilligers. In alle gevallen waarin gebruik gemaakt wordt van de vereenvoudigde kostenopties zullen – voor zover relevant – de voorschriften als vermeld in artikel 67, 68 en 69 van Verordening (EU) 1303/2013 gerespecteerd worden.

Mits goed onderbouwd, is bijstelling van de opslagpercentages in verband met aanpassingen in de nationale regelgeving mogelijk, evenals indexering van de vaste uurtarieven.

Vacatiegelden Leden LAG's

De leden van LAG's krijgen een vacatiegeldenvergoeding per vergadering uitgekeerd. Deze vacatiegelden zijn een vereenvoudigde kostenoptie als bedoeld in artikel 67, lid 5 sub c juncto lid 1 sub b, aangezien de kosten voor vergelijkbare werkzaamheden op grond van een nationale regelgeving eveneens als vereenvoudigde kostenpost vergoed worden. Die nationale regelgeving betreft het Rechtspositiebesluit staten- en commissieleden (wetten.overheid.nl/BWBR0006534/2017-01-01).

Overzicht van toegepaste opties voor vereenvoudigde kosten

- a. Loonkosten: opslagpercentage werkgeverslasten. Optie: 67 lid 1 d: forfaitaire financiering. Methode: 67 lid 5 a i.
- b. Indirecte kosten Optie: artikel 68 lid 1 b
- c. Loonkosten inclusief indirecte kosten: toepassing IKS Optie: artikel 67 lid 1 b Methode: Artikel 67 lid 5 c
- d. Bijdrage in natura: eigen arbeid en inzet vrijwilligers: Optie: 67 lid 1 a: bijdrage in natura en artikel 67 lid 1 b. Methode: 67 lid 5 a i
- e. Vacatiegeldenregeling leden LAG's: Optie artikel 67, lid 5 sub c juncto lid 1 sub b
Het onafhankelijke deskundigenrapport ten behoeve van de toepassing van de opties a en d op grond van de methoden 67 lid 1 a, lid 1b en lid 5 a is opgenomen als bijlage bij notificatie POP3 2015-1.

Verzoek om voorschot

De begunstigen van investeringsgerelateerde steun en plaatselijke groepen kunnen het bevoegde betaalorgaan verzoeken om betaling van een voorschot ten bedrage van maximaal 50 % van de investeringsgerelateerde overheidssteun respectievelijk de overheidssteun voor de functionerings- en dynamiseringskosten (artikelen 42 en 45 lid 4 van Verordening (EU) Nr. 1305/2103).

Cross compliance vereisten

De *cross compliance* (incl. GLMC) vereisten worden, als onderdeel van Verordening (EU) Nr. 1306/2013 aangepast en treden in werking vanaf 1 januari 2015. Tot 31 december 2014 blijven voor het POP3 de cross compliance vereisten voor het POP2 van kracht (zie Regeling GLB inkomenssteun 2006 http://www.st-ab.nl/wettennr02/0177-007_Regeling_GLB-inkomenssteun_2006.htm). Nieuwe verplichtingen die in 2014 worden aangegaan worden voorzien van een aanpassingsclausule.

Landbouwer

Landbouwer, als gedefinieerd in artikel 4, eerste lid, onder a, van vo. 1307/2013.

Gebruik van financiële instrumenten

Nederland zal vooralsnog geen gebruik maken van financiële instrumenten via POP.

Hoogte subsidie (maximering, minimaal subsidiebedrag, nooit meer subsidie dan nodig)

Het is mogelijk in een openstellingsbesluit te bepalen dat een te verlenen subsidie ten minste een in het openstellingsbesluit bekend gemaakt minimum bedrag bedraagt en/of wordt gemaximeerd op een in die openstelling bekend gemaakt bedrag. Daarnaast zal een subsidie nooit meer bedragen dan nodig. Indien toekenning van het bekend gemaakte subsidiepercentage zou leiden tot overfinanciering van een project, zal subsidie worden toegekend conform het bekend gemaakte subsidiepercentage, met een maximum van het subsidiebedrag wat op grond van het financieringsoverzicht voor het project benodigd is en is aangevraagd.

8.2 Beschrijving per maatregel

8.2.1 M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)

8.2.1.1 *Rechtsgrondslag*

Maatregel 01 Kennisoverdracht en voorlichting

Artikel 14 van Verordening (EU) Nr.1305/2013 en de toepasselijke gedelegeerde –en uitvoeringshandelingen.

8.2.1.2 *Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen*

Algemene beschrijving van de maatregel

De Nederlandse landbouwsector bevindt zich in een dynamische en sterk verstedelijkte omgeving met hoge productiekosten. De SWOT-analyse laat zien dat zij voor een grote opgave staat om enerzijds concurrerend te blijven en anderzijds haar negatieve effecten op het milieu, landschap en leefklimaat te verminderen. Innovatie wordt als sleutel gezien voor het realiseren van deze opgave. Door overdracht van kennis worden ondernemers in de landbouw in staat gesteld en gestimuleerd om innovaties beter toe te passen.

In de SWOT-analyse wordt ook geconstateerd dat de bedrijfsresultaten in de agrarische sector sterk onder druk staan door de verhoudingen in de afzetketen en de toenemende maatschappelijke eisen rond voedselproductie en duurzaamheid. Zoals in de strategie (hoofdstuk 5) is beschreven, zal daarom de bestaande kostenreductiestrategie in de landbouw moeten verschuiven naar een meerwaardestrategie. Dit past bij de Nederlandse groene groeistrategie waarbij het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie wordt gecombineerd met het verbeteren van het milieu, gebruikmakend van initiatieven in de samenleving. De land- en tuinbouw wil de kansen zoeken en pakken om meerwaarde te creëren voor haar producten en diensten door in te spelen op de toenemende maatschappelijke belangstelling voor het productieproces. Daarbij wordt ingezet op een betere verwaardiging van maatschappelijke en duurzaamheidsaspecten van het agrarische productie- en verwerkingsproces in de keten en de markt (verminderen van marktfalen). Deze veranderingsprocessen vereisen een grote mate van innovatie in de agroketen.

Uit de SWOT-analyse blijkt dat er grote behoefte is aan kennisoverdracht. Door kennisoverdracht wordt de toepassing van innovaties bevorderd.

Het gaat om innovaties en modernisering rond de volgende thema's:

- a. verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
- b. beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
- c. maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik of een meer gesloten kringloop, met als resultaat een vermindering van de emissie van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
- d. klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
- e. klimaatadaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten -en overschotten en toenemende verzilting);

- f. verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
- g. behoud en versterking van de biodiversiteit en de omgevingskwaliteit.

De steun van deze maatregel komt ten goede aan personen die actief zijn in de landbouw- en de voedingsmiddelensector, aan grondbeheerders en aan andere marktdeelnemers die als micro- en kleine en middelgrote ondernemingen (kmo) actief zijn in plattelandsgebieden. De maatregel richt zich vooral op overdracht van kennis aan grote groepen (het peloton) van ondernemers in de agrosector met als doel om gevalideerde kennis en innovaties in de praktijk toe te passen. Daarmee positioneert deze maatregel zich vooral aan het eind van de innovatiecyclus waar innovaties op grote schaal in de praktijk worden toegepast.

Het is nodig om voorlichting en andere kennisoverdrachtacties te ondersteunen omdat reeds ontwikkelde (veelal technische) innovaties vaak moeilijk voorbij de eindfase van de innovatiecyclus komen. Zonder deze maatregel blijft grootschalige toepassing van noodzakelijke innovaties uit of wordt deze vertraagd. Dit geldt in het bijzonder wanneer de toepassing van een innovatie niet vanzelfsprekend zelfstandig door het bedrijfsleven en de markt worden opgepakt. Daarnaast dient de maatregel bij te dragen aan kennisuitwisseling tussen onderzoek en praktijk. Enerzijds voor toepassing van nieuwe wetenschappelijke kennis in de praktijk en anderzijds voor onderzoek dat gestuurd wordt door vragen vanuit de praktijk.

Kennis en innovatie staan centraal in de EU2020-strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei. De Nederlandse doelstelling is een verhoging van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling voor Nederland van 1,9% van het bruto binnenlands product (bbp) in 2010 naar 2,5% in 2020¹. De maatregel sluit aan bij de financieringsprioriteit "een innovatievriendelijke bedrijfsomgeving" zoals ook door de Europese Commissie aangegeven in haar Position Paper voor Nederland. De maatregel is onder meer ondersteunend voor de Human Capital Agenda's van de topsectoren Agro en Food en Tuinbouw- en Uitgangsmaterialen, het regionale EU-beleid en bijvoorbeeld het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW).

Deze maatregel is mede gebaseerd op ervaringen met het POP2 en de kennis- en innovatieregelingen van het Rijk en de provincies gericht op de primaire sector zoals Praktijknetwerken, Regeling demonstratieprojecten en de Stimuleringsregeling Samenwerking bij Innovatie (Sinno-regeling).

Submaatregelen

Via maatregel 01 kan steun worden verleend voor verwerving van deskundigheid, studiegroepen, demonstratieactiviteiten, voorlichtingsacties, workshops en gezamenlijke coaching van ondernemers in de landbouw.

Verspreiding van informatie en bedrijfsbezoeken kunnen onderdeel vormen van de trainingen resp. demonstratieactiviteiten.

Deze maatregel bestaat uit twee submaatregelen:

1. Trainingen, workshops en coaching van ondernemers (01.1.0);
2. Demonstratieactiviteiten (01.2.0).

Demarcatie en synergie

Maatregel 01 is gericht op uitwisseling van praktijkrijpe kennis aan grote groepen van landbouwers. Maatregel 16 (samenwerking) is daarentegen vooral gericht op het ontwikkelen en valideren van praktische kennis en technologie voor een kleinere groep van koplopers. Beide maatregelen kunnen in één project van toepassing zijn in combinatie met andere

¹ BRON: NATIONAAL HERVORMINGSPROGRAMMA 2013, ZIE [HTTP://WWW.RIJKSOVERHEID.NL/DOCUMENTEN-EN-PUBLICATIES/RAPPORTEN/2013/04/23/NEDERLANDS-NATIONAAL-HERVORMINGSPROGRAMMA-2013.HTML](http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/04/23/nederlands-nationaal-hervormingsprogramma-2013.html).

maatregelen zoals maatregel 04 (bedrijfsinvesteringen) en maatregel 10 (agromilieu- en klimaatsteun).

Met maatregel 01 kan worden aangesloten bij de regionale innovatiestrategieën voor slimme specialisatie (RIS3) van de landsdelige EFRO-programma's en bij de Interreg-programma's. Zo kan worden bijgedragen aan een optimale inzet van de Europese middelen, waarbij agro-innovaties uit micro en kleine en middelgrote ondernemingen (kmo) sneller hun weg vinden in de landbouw.

Bijdrage aan aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

Maatregel 01 kan bijdragen aan alle doelen en prioriteiten van het POP3.

1. Bijdrage aan aandachtsgebieden

Maatregel 01 richt zich met name op innovatie en wordt geprogrammeerd onder aandachtsgebied 2(a):

"het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelnamen- en gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten."

Prioriteit 1 is een horizontale prioriteit en wordt niet direct geprogrammeerd. Met maatregel 01 wordt wel bijgedragen aan aandachtsgebied 1(a): "het stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden".

De acties zullen veelal betrekking hebben op innovaties die aan meerdere aandachtsgebieden kunnen bijdragen, zoals 2A en 5. Nederland legt zo de directe link met duurzaamheid.

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Innovatie: Kennisoverdracht aan grote groepen van agrarische ondernemers is de motor voor de toepassing van innovaties in de agrarische sector. Innovaties worden sneller op grote schaal in de agrarische sector toegepast wanneer de kennis hierover, met name samen met kennisinstellingen, adviesdiensten en andere actoren in de landbouw- en voedingsmiddelensector en het platteland, wordt uitgewisseld.

Milieu: Een belangrijk deel van de kennisoverdracht zal zich richten op innovatieve bedrijfsmaatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik of een meer sluitende kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals CO₂, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid).

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering: De kennisoverdrachtacties worden onder meer ingezet om de toepassing van bedrijfsmaatregelen en innovaties te stimuleren die leiden tot een zuiniger energiegebruik, omschakeling naar hernieuwbare energie en reductie van het gebruik van fossiele energie, met als resultaat emissievermindering van klimaatgassen.

8.2.1.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.1.3.1 01.1.0 Trainingen, workshops en coaching van ondernemers

Submaatregel:

- 1.1 - ondersteuning voor beroepsopleiding en maatregelen voor het aanleren van vaardigheden

8.2.1.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Steun voor activiteiten gericht op meerdere landbouwers tegelijk. De activiteiten hebben een collectief karakter. Het gaat met name om activiteiten zoals trainingen, workshops en coaching van landbouwers. Daarbij vindt kennisuitwisseling plaats rond een specifiek onderwerp. Het doel is om deze landbouwers te informeren over nieuwe kennis en innovaties in de landbouw die leiden tot toepassing ervan en bijdragen aan de verduurzaming van deze sector. In aanmerking komen ook activiteiten die betrekking hebben op de opzet en het in stand houden van studiegroepen waarbij een grote groep van landbouwers onderling en met adviseurs en andere partijen, waar nuttig, kennis en ervaring kunnen uitwisselen rond een specifiek thema of over een vakgebied.

8.2.1.3.1.2 *Type steun*

Subsidie

8.2.1.3.1.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Indien de verantwoordelijke autoriteit kiest voor aanbesteding bij de selectie van projecten worden, afhankelijk van de omvang en de aard van de opdracht, de Europese aanbestedingsrichtlijnen gevolgd.

8.2.1.3.1.4 *Begunstigden*

De begunstigden van de steun zijn diegenen die de kennisoverdracht of voorlichting verstrekken aan landbouwers.

8.2.1.3.1.5 *Subsidiabele kosten*

Kosten voor de organisatie en uitvoering van de activiteiten, zoals het salaris van procesbegeleiders en adviseurs, reiskosten van de dienstverleners, materialen, huur van ruimten en het gebruik van bijbehorende faciliteiten, drukwerk en mailings en de inrichting van websites die zijn gekoppeld aan de activiteiten.

Kosten voor tweede hands materiaal, indien gebruik van het materiaal noodzakelijk is voor het project en de kosten van het materiaal aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgt.

Loonkosten zijn subsidiabel inclusief als SCO's een vast opslagpercentage voor werkgeverslasten (43,5%) en voor overhead (15%).

Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Er kan gebruik worden gemaakt van vouchers, of een equivalent systeem, die aan landbouwers worden uitgegeven en waardoor ze gratis of met korting toegang krijgen tot gespecificeerde kennisoverdrachtsacties die plaatsvinden binnen het kader van deze maatregel.

Niet subsidiabele kosten:

- kosten voor de ontwikkeling van nieuwe kennis;
- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3, waaronder de aankoop van landbouwproductie-rechten, betalingsrechten, dieren en zaaien pootgoed van eenjarige gewassen alsmede het planten daarvan, van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;
- Voor cursussen of stages die deel uitmaken van normale programma's of leergangen van het middelbaar of hoger onderwijs.
- Inbreng van eigen uren door landbouwers.

8.2.1.3.1.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

Om in aanmerking te komen voor steun op grond van deze maatregel dienen de begunstigten aan te tonen gebruik te kunnen maken van voldoende opleiders.

Alle bij de kennisoverdrachtactie betrokken opleiders

- dienen minimaal een opleiding op MBO-niveau afgerond te hebben en
- over ten minste drie jaar werkervaring beschikken, waaronder voor de te verzorgen kennisoverdrachtactie relevante werkervaring die ten hoogste drie jaar geleden is verkregen.
- Iedere opleider dient in drie jaar voorafgaand aan de aanvraagdatum ten minste één opleiding te hebben gevolgd.
- Indien de aanvrager gebruik maakt van inhuur, dan is de aanvrager zelf of vanuit de organisatie van de aanvrager ten minste één persoon als opleider bij de kennisoverdrachtactie betrokken.

In een openstellingsbesluit kunnen indien de kennisoverdrachtsactie daar om vraagt, hogere minimale kwalificaties vereist worden.

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.1.3.1.7 Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarvoor criteria voor economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van de selectiecriteria. Zo zullen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grens, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de

aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal hierbij nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of periodes en dergelijke.

8.2.1.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Het steunpercentages bedraagt 80%.

8.2.1.3.1.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.1.3.1.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht.

Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling gelet op het verplicht hanteren van selectiecriteria), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers. Een risico is de complexiteit van de declaratie van de arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.1.3.1.9.2 *Beperkende maatregelen*

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

8.2.1.3.1.9.3 *Algemene beoordeling van de maatregel*

Deze maatregel is in het algemeen goed verifieerbaar en controleerbaar.

Met de uitvoering van beide maatregelen zijn zowel de beheersautoriteit als het betaalorgaan bekend. Een zelfde maatregel maakte deel uit van het POP2 programma.

8.2.1.3.1.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.1.3.1.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Vaststelling van de capaciteiten — in de vorm van beroepskwalificaties en regelmatige opleiding van het personeel — waarover de organen die kennisoverdrachtdiensten aanbieden, moeten beschikken om hun taken uit te voeren

Zie 8.2.1.3.1.6

Vaststelling van de looptijd en inhoud van de regelingen voor korte uitwisselingen op landbouw- en bosbouwbeheersniveau alsmede voor bezoeken aan landbouw- en bosbouwbedrijven als bedoeld in artikel 3 van Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014 van de Commissie

Nvt

8.2.1.3.2 01.2.0. Demonstratieactiviteiten

Submaatregel:

- 1.2 - Ondersteuning voor demonstratieactiviteiten en voorlichtingsacties

8.2.1.3.2.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Het betreft steun voor demonstratieactiviteiten waarbij landbouwers kennis nemen van innovaties en de toepassing ervan. Het gaat om fysieke investeringen, management, samenwerking en nieuwe producten. De demonstratieactiviteiten vinden plaats op proefstations, agrarische bedrijven of elk willekeurige andere locatie waar nieuwe kennis kan worden gedemonstreerd, onder het motto 'eerst zien dan geloven'. Het zal hier bijvoorbeeld gaan om demonstratievelden, nieuwe apparatuur en stalconcepten.

8.2.1.3.2.2 Type steun

Subsidie

8.2.1.3.2.3 Koppelingen naar andere wetgeving

Indien de verantwoordelijke autoriteit kiest voor aanbesteding bij de selectie van projecten worden, afhankelijk van de omvang en de aard van de opdracht, de Europese aanbestedingsrichtlijnen gevolgd.

8.2.1.3.2.4 Begunstigden

De begunstigden van de steun zijn diegenen die kennisoverdracht of voorlichting verstrekken aan landbouwers

8.2.1.3.2.5 Subsidiabele kosten

Voor steun in aanmerking komen:

- kosten voor de organisatie en uitvoering van de acties, zoals het salaris van procesbegeleiders, adviseurs, reiskosten van de dienstverleners, materialen, huur van ruimten en gebruik van faciliteiten, drukwerk en mailings en opzet van websites die zijn gekoppeld aan de activiteiten. Al deze kosten worden aan de begunstigde betaald; kosten voor fysieke investeringen die nodig zijn om de demonstratieactiviteiten mogelijk te maken, zoals de aanleg van demonstratievelden.

- bijdragen in natura die nodig zijn om de demonstratieactiviteiten mogelijk te maken, in de vorm van de verstrekking van werken, goederen, diensten, land en onroerend goed waarvoor geen door facturen of documenten met vergelijkbare bewijskracht gestaafde contante betaling is gedaan, mits aan de voorwaarden van artikel 69 van Verordening (EU) nr. 1303/2013 is voldaan.
- Loonkosten zijn subsidiabel, inclusief SCO's voor werkgeverslasten (43,5%) en overhead (15%). Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.
- Kosten voor tweede hands materiaal, indien gebruik van het materiaal noodzakelijk is voor het project en de kosten van het materiaal aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgt.

Niet subsidiabele kosten:

- kosten voor de ontwikkeling van nieuwe kennis;
- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3, waaronder de aankoop van landbouwproductie-rechten, betalingsrechten, dieren en zaai- en pootgoed van eenjarige gewassen alsmede het planten daarvan, van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;
- Inbreng van eigen uren door landbouwers, met uitzondering van de bijdrage die nodig is om de demonstratieactiviteiten op een landbouwbedrijf mogelijk te maken.

Er kan gebruik worden gemaakt van vouchers of een equivalent systeem die aan landbouwers worden uitgegeven en waardoor ze gratis of met korting toegang krijgen tot gespecificeerde kennisoverdrachtsacties die plaatsvinden binnen het kader van deze maatregel.

Via maatregel 01 wordt géén steun verleend voor cursussen of stages die deel uitmaken van normale programma's of leergangen van het middelbaar of hoger onderwijs.

8.2.1.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Om in aanmerking te komen voor steun op grond van deze maatregel dienen de begunstigten aan te tonen gebruik te kunnen maken van voldoende opleiders. Alle bij de kennisoverdrachtactie betrokken opleiders dienen

- minimaal een opleiding op MBO-niveau afgerond te hebben en
- over ten minste drie jaar werkervaring beschikken, waaronder voor de te verzorgen kennisoverdrachtactie relevante werkervaring die ten hoogste drie jaar geleden is verkregen.
- Iedere opleider dient in drie jaar voorafgaand aan de aanvraagdatum ten minste één opleiding te hebben gevolgd.
- Indien de aanvrager gebruik maakt van inhuur, dan de aanvrager zelf of vanuit de organisatie van de aanvrager ten minste één persoon als opleider bij de kennisoverdrachtactie betrokken te zijn.

In een openstellingsbesluit kunnen indien de kennisoverdrachtsactie daar om vraagt, hogere minimale kwalificaties vereist worden.

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.1.3.2.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarvoor criteria voor economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van de selectiecriteria. Zo zullen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grens, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal hierbij nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of periodes en dergelijke.

8.2.1.3.2.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Het steunpercentage bedraagt 80%.

8.2.1.3.2.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.1.3.2.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht.

Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie mondeling aangegeven in haar terugkoppeling dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers.

Gelet op de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2013, PF 6083, bij steun voor een demonstratieproject, dient er scherper te worden gecontroleerd op de redelijkheid van de gedeclareerde kosten en het aanwezig zijn van een volledig controlespoor ook in de administratie van de subsidieontvanger.

Een risico is de complexiteit van de declaratie van de arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.1.3.2.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Door het betaalorgaan wordt in de instructie-overleggen met de beoordelaars continu aandacht besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder de compleetheit, volledige invulling van de checklisten, of kosten subsidiabel zijn en de redelijkheid van kosten. Bij de tweede controle van een aanvraag wordt hier systematisch op gelet en indien nodig verbeteringen doorgevoerd.

Bij de controles ter plaatse wordt scherp gelet of de administratie van de subsidieontvanger goed en compleet is.

Vooraf zal in lijn met ook de opmerking van de Commissie n.a.v. de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM de redelijkheid van de gedeclareerde kosten systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan.

8.2.1.3.2.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

Met de uitvoering van beide maatregelen zijn zowel de beheersautoriteit als het betaalorgaan bekend. Onder POP2 werd deze maatregel ook reeds uitgevoerd.

Aandachtspunten in de controle van de subsidieaanvragen zijn vooral de gevolgde aanbestedingsprocedure als dat aan de orde is en een goede check of de declaratie van kosten redelijk zijn

8.2.1.3.2.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.1.3.2.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Vaststelling van de capaciteiten — in de vorm van beroepskwalificaties en regelmatige opleiding van het personeel — waarover de organen die kennisoverdrachtdiensten aanbieden, moeten beschikken om hun taken uit te voeren.

Zie 8.2.1.3.2.6

Vaststelling van de looptijd en inhoud van de regelingen voor korte uitwisselingen op landbouw- en bosbouwbeheersniveau alsmede voor bezoeken aan landbouw- en

bosbouwbedrijven als bedoeld in artikel 3 van Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014 van de Commissie.

Nvt

8.2.1.4 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.1.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.1.4.2 Beperkende maatregelen
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.1.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.1.5 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant
Nader te bepalen op basis van projectvoorstellen met aangeleverde goed onderbouwde begroting waarin marktconforme tarieven gehanteerd dienen te worden.

8.2.1.6 Maatregelspecifieke informatie
Vaststelling van de capaciteiten — in de vorm van beroepskwalificaties en regelmatige opleiding van het personeel — waarover de organen die kennisoverdrachtdiensten aanbieden, moeten beschikken om hun taken uit te voeren

In een aanvraag dienen curriculum vitae van de uitvoerders van de acties worden overlegd met informatie over (bij)scholing en ervaring, waaruit blijkt dat er voldoende bekwaamheid is om de activiteiten succesvol uit te voeren. Daarnaast kan een beoordelende instantie, in geval van twijfel, ook referenties opvragen en navraag doen of de kennisaanbieder de competenties bezit om de kennisoverdrachtacties van de aanvraag succesvol te laten verlopen (bijvoorbeeld navraag over ervaringen van landbouwers met vergelijkbare kennisoverdrachtacties door de betreffende kennisaanbieder in het verleden).

Vaststelling van de looptijd en inhoud van de regelingen voor korte uitwisselingen op landbouw- en bosbouwbeheersniveau alsmede voor bezoeken aan landbouw- en bosbouwbedrijven als bedoeld in artikel 3 van Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014 van de Commissie

Dienstverlenende organisaties dienen aan te tonen dat ze voldoende gekwalificeerd zijn om de acties, project coördinatie- en administratie adequaat uit te voeren zoals beschreven in een aanvraag. Dit wordt bepaald aan de hand van de ervaring die de organisaties hebben met deze acties en het succes waarmee ze vergelijkbare acties in het verleden hebben uitgevoerd. In een aanvraag kunnen meerdere dienstverlenende organisaties (gezamenlijk) een rol vervullen, wanneer daarmee de benodigde expertise compleet wordt gemaakt. De dienstverlenende organisatie dient ingeschreven te staan bij de Kamer van Koophandel en bij voorkeur aangesloten te zijn bij een brancheorganisatie.

8.2.1.7 Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel

Geen

8.2.2 M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)

8.2.2.1 Rechtsgrondslag

Artikel 16, lid 1 sub c en lid 2 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 en de toepasselijke gedelegeerde- en uitvoeringshandelingen.

8.2.2.2 Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

Landbouwproducten geproduceerd onder een voedselkwaliteitsregeling kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen en vergroten van het concurrentievermogen van de landbouw. De herkenbaarheid van landbouwproducten geproduceerd onder een voedselkwaliteitsregeling maakt het voor consumenten makkelijk om een weloverwogen keuze te maken.

Nederland meent dat de herkenbaarheid van dit soort producten in de winkel van belang is voor het goed laten werken van de markt. Consumenten moeten kunnen kiezen voor kwaliteit. Deelname door primaire producenten aan een van deze regelingen garandeert dat die kwaliteit ook geleverd wordt. Uiteindelijk zal het aanbod van dit soort producten gebaseerd moeten zijn op de vraag uit de markt. Deelname aan een dergelijk gecertificeerd voedselkwaliteitssysteem brengt vaak echter extra kosten voor de landbouwer met zich mee. Kosten als gevolg van de veelal afwijkende productiewijze t.o.v. de reguliere landbouw, omschakelingsperiode en kosten die te maken hebben met certificering en het toezicht daarop.

Kalversector

De kalversector staat voor een aantal belangrijke maatschappelijke opgaven. Hoewel de Nederlandse intensieve kalverhouderij al belangrijke stappen heeft gezet op terreinen als dierenwelzijn, diergezondheid, vermindering van het antibioticumgebruik en kwaliteitscontrole is een verdere verbetering noodzakelijk.

Om de Nederlandse kalversector door te laten groeien naar een robuuste, duurzame en maatschappelijk verantwoorde sector wil Nederland deze sector een stimulans geven voor de deelname aan verbeterde kwaliteitssystemen om de kwaliteit van het eindproduct, het (rosé)kalfsvlees, vanuit het oogpunt van gezondheid van mens en dier en dierenwelzijn verder te verbeteren.

Het stimuleren van kalverhouders om deel te nemen aan een kwaliteitssysteem leidt tot een verbetering van de kwaliteit van de producten en verduurzaming van de productieprocessen in de landbouw, met een hogere (markt)waarde van deze producten als gevolg.

Submaatregelen

Maatregel 03 bestaat uit de volgende submaatregelen:

1. Eerste deelname aan een vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees (03.1);
2. Activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering (03.2).

Demarcatie en Synergie

Bijdrage aan aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

1. *Bijdrage aan aandachtsgebieden*

Maatregel 03 richt zich niet name op aandachtsgebied 2(a): "het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelnemers- en gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten." Maatregel 03 draagt tevens indirect bij aan aandachtsgebied 3(a).

1. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Innovatie: De kalversector staat voor een aantal belangrijke maatschappelijke opgaven. Hoewel de Nederlandse intensieve kalverhouderij belangrijke stappen heeft gezet op terreinen als dierenwelzijn, diergezondheid, vermindering van het antibioticumgebruik en kwaliteitscontrole is een verdere verduurzaming van de productie van (rosé) kalfsvlees noodzakelijk. Innovaties kunnen sneller op grote schaal in de kalversector worden toegepast via een kwaliteitsregeling.

Milieu: Deelnemers aan een erkende vrijwillige certificeringregeling moet onder meer leiden tot verdere verbetering van de kwaliteit van het (rosé)kalfsvlees, bijvoorbeeld door een lager diergeneesmiddelengebruik (waaronder antibiotica). Een lager antibioticumgebruik zal ook leiden tot een lagere belasting van het milieu.

8.2.2.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.2.3.1 8.2.2.3.1. Eerste deelname aan een vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees

Submaatregel: Eerste deelname aan een vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees

8.2.2.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Deelnemers door landbouwers aan een door Nederland erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé) kalfsvlees.

Het gaat bij submaatregel 03.1 om een subsidie voor landbouwers die conform artikel 16, lid 1 onder c van de Verordening (EU) nr. 1305/2013 voor de eerste keer toetreden tot een door Nederland erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees.

Erkenning van een vrijwillig certificeringsregeling vindt plaats op basis van de Mededeling van de Commissie – EU-richtsnoeren betreffende de beste praktijken voor toepassing voor vrijwillige certificeringsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (2010/C 341/04).

8.2.2.3.1.2 *Type steun*
Subsidie

8.2.2.3.1.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*
Richtlijn 2008/119/EG
Richtlijn 96/23/EG

8.2.2.3.1.4 *Begunstigden*

Begunstigden zijn actieve landbouwers of groepen van landbouwers zoals bedoeld in artikel 9 van Verordening (EU) nr. 1307/2013 die deelnemen aan een in Nederland erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees.

8.2.2.3.1.5 *Subsidiabele kosten*

Conform artikel 16, lid 3 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 zijn de vaste kosten voor nieuwe deelname van landbouwers aan een erkende vrijwillige certificeringsregeling subsidiabel.

Subsidiabel zijn de extra kosten die het gevolg zijn van :

- a. het toetreden tot de erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees (erkenningsscontrole);
- b. de jaarlijkse deelname van de erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees;
- c. controle en inspectie of nog voldaan wordt aan de voorwaarden van de erkende vrijwillige certificeringsregeling.

8.2.2.3.1.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Alleen landbouwers die voor de eerste keer toetreden tot een erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees komen in aanmerking voor steun op grond van deze submaatregel. Landbouwers die al toegetreden zijn tot een erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees komen niet voor steun in aanmerking.

8.2.2.3.1.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarvoor criteria voor economische doelmatigheid worden gehanteerd. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van de selectiecriteria. Zo zullen aanvragen, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grens, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

8.2.2.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

In het kader van deze maatregel moeten vrijwillige certificeringsregelingen voor de productie van (rosé)kalfsvlees erkend worden door de Nederlandse overheid. De erkenningaanvraag moet vergezeld gaan van de tarieven voor deelname aan de certificeringsregeling door landbouwers. Deze tarieven worden voordat de nationale regeling wordt opengesteld door een externe organisatie getoetst op marktconformiteit.

Op basis hiervan stelt de Nederlandse overheid een jaarlijkse financiële stimulans vast waarvan het niveau wordt bepaald aan de hand van de hoogte van de vaste kosten die zijn gemoeid met de kosten die een referentiebedrijf moet maken om deel te kunnen nemen aan een erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees. Een

nadere indeling in klassen op basis van bedrijfsgrootte is daarbij mogelijk. De steun bedraagt maximaal 3.000 euro per bedrijf overeenkomstig bijlage II van Verordening (EU) nr. 1305/2013, tenzij uit eerder genoemde studie blijkt dat dit een lager bedrag moet zijn. In dat geval wordt een lagere jaarlijkse financiële stimulans vastgesteld. In de nationale openstellingsregeling wordt dit bedrag opgenomen.

8.2.2.3.1.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.2.3.1.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is een punt van aandacht.

8.2.2.3.1.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

8.2.2.3.1.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Deze submaatregel is in het algemeen goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betaalorgaan is bekend met de uitvoering van een soortgelijke maatregel die onder POP1 en POP2 (maatregelcode 132 deelname door landbouwers aan voedselkwaliteitsregelingen (biologische productiemethoden) reeds werd uitgevoerd.

8.2.2.3.1.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant niet van toepassing*

8.2.2.3.1.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Indicatie van de in aanmerking komende kwaliteitsregelingen, met inbegrip van certificeringsregelingen voor landbouwbedrijven, landbouwproducten, katoen of levensmiddelen die op nationaal niveau erkend worden en bevestiging dat deze kwaliteitsregelingen voldoen aan de vier specifieke criteria van artikel 16, lid 1, onder b), van Verordening (EU) nr. 1305/2013

zie beschrijving op maatregelniveau

Vermelding van de subsidiabele vrijwillige landbouwproductcertificeringsregelingen, die door de lidstaat worden erkend als zijnde conform de richtsnoeren van de Unie inzake beste praktijken

zie beschrijving op maatregelniveau

8.2.2.3.2 Submaatregel 03.2 Activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering

Submaatregel: Activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering

8.2.2.3.2.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Het gaat bij submaatregel 03.2 om activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering ten behoeve van de afzet van (rosé)kalfsvlees dat is geproduceerd onder de erkende vrijwillige certificeringsregeling als bedoeld onder submaatregel 03.1.1. Steun wordt verleend aan producentengroeperingen voor activiteiten die zijn gericht op twee doelgroepen:

- a. Consumenten (incl. speciale doelgroepen daarbinnen) om hen te informeren en ertoe over te halen de landbouwproducten te kopen die onder erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees vallen. Hier kan gedacht worden aan onder andere:

- Ontwikkelen en verspreiden van voorlichtingsmateriaal;

- Deelname met professionele stand aan consumentenbeurzen en (jaar)markten (bijv. Huishoudbeurs);
  - Voorlichtingsactiviteiten op de winkelvloer van detailhandelaren/supermarktketens ten behoeve van kennisoverdracht;
  - Organiseren van workshops ten behoeve van vaardigheidsoverdracht (bijv. kookshows).
- b. Distributeurs (groothandel, detailhandel, catering en andere afzetkanalen) en verwerkers om hen te ondersteunen bij het doen aan voorlichting en afzetbevordering gericht op het informeren van consumenten voor betreffende producten. Hierbij kan gedacht worden aan:
- Met behulp van keten-/productmanagers afspraken maken met afzetkanalen over voorlichting en promotie ten behoeve van consumenten van betreffende producten. Afspraken worden neergelegd in Plan van Aanpak waaraan ketenpartijen zich committeren. Keten-/productmanagers kunnen distributeurs ondersteunen bij de implementatie van het Plan van Aanpak.
  - Deelname met stand aan vakbeurzen;
  - Uitvoeren van toegepast consumentenvoorlichtingsonderzoek ten behoeve van het stimuleren van afzet van kwaliteitsproducten.
2. De activiteiten moeten de aandacht vestigen op de specifieke karakteristieken van de betrokken producten (met name de kwaliteit, productiemethode, hoog niveau van dierenwelzijn, milieubescherming of andere bijzondere kwaliteiten die aan het kwaliteitsschema kunnen worden gerelateerd). Hierbij kan gebruik worden gemaakt van wetenschappelijke en technische informatie over deze producten.

8.2.2.3.2.2 *Type steun* Subsidie

8.2.2.3.2.3 *Koppelingen naar andere wetgeving* -

8.2.2.3.2.4 *Begunstigden*

Producentengroeperingen die een activiteit op het gebied van voorlichting over en afzetbevordering voor producten onder een erkende vrijwillige certificeringsregeling voor (rosé)kalfsvlees als bedoeld in submaatregel 03.1 gaan ondernemen.

8.2.2.3.2.5 *Subsidiabele kosten* Subsidiabele kosten zijn:

- Kosten voor het verspreiden van technische en wetenschappelijke kennis over producten en het productieproces die het voorwerp zijn van een voedselkwaliteitsregeling;
- Kosten voor de organisatie van of deelname aan beurzen, tentoonstellingen of vergelijkbare public relations-evenementen die betrekking hebben op producten die het voorwerp zijn van een voedselkwaliteitsregeling;
- Kosten voor het voorlichten en promoten via diverse media of bij verkooppunten over producten die het voorwerp zijn van een voedselkwaliteitsregeling (incl. het ontwikkelen, uitwerken, vervaardigen en verspreiden van het betreffende voorlichtings- en promotiemateriaal).

Genoemde kosten kunnen ook omvatten de kosten van het inhuren van deskundig personeel en adviseurs; loonkosten (inclusief SCO's voor werkgeverslasten [43,5%] en overhead [15%], of - in geval een IKS-erkenning is verkregen, loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) volgens de IKS-systematiek, en eenmalige organisatiekosten van samenwerkingsverbanden tussen productengroeperingen en anderen gericht op voorlichting en afzetbevordering.

8.2.2.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

In aanmerking voor steun komen alleen producten die geproduceerd zijn onder de erkende vrijwillige certificeringsregeling voor de productie van (rosé)kalfsvlees zoals bedoeld in submaatregel 03.1.

Commerciële handelsmerken komen niet in aanmerking voor steun.

8.2.2.3.2.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Alle producten die geproduceerd zijn onder submaatregel 03.1 komen in aanmerking voor steun onder submaatregel 03.2.

8.2.2.3.2.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Conform artikel 16, lid 3 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 kan steun worden verleend voor uit informatie- en promotieactiviteiten van producentengroeperingen op de interne markt voortvloeiende kosten voor producten die onder een kwaliteitsregeling vallen waarvoor overeenkomstig lid 1 steun wordt verleend. Dit betreft conform bijlage II van Verordening (EU) nr. 1305/2013 70% van de gemaakte kosten, zoals beschreven in 8.2.2.4.3.2.

8.2.2.3.2.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.2.3.2.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

De risico's bij het implementeren van deze maatregel zijn beperkt.

8.2.2.3.2.9.2 *Beperkende maatregelen*

Er zijn geen mitigerende acties nodig.

8.2.2.3.2.9.3 *Algemene beoordeling van de maatregel*

Deze submaatregel is in het algemeen goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betaalorgaan is bekend met de uitvoering van een soortgelijke maatregel die onder POP1 en POP2 (maatregelcode 133 activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering) reeds werd uitgevoerd.

8.2.2.3.2.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.2.3.2.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Indicatie van de in aanmerking komende kwaliteitsregelingen, met inbegrip van certificeringsregelingen voor landbouwbedrijven, landbouwproducten, katoen of levensmiddelen die op nationaal niveau erkend worden en bevestiging dat deze kwaliteitsregelingen voldoen aan de vier specifieke criteria van artikel 16, lid 1, onder b), van Verordening (EU) nr. 1305/2013.

Zie beschrijving op maatregelniveau

Vermelding van de subsidiabele vrijwillige landbouwproductcertificeringsregelingen, die door de lidstaat worden erkend als zijnde conform de richtsnoeren van de Unie inzake beste praktijken.

Zie beschrijving op maatregelniveau

8.2.2.4 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.2.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Zie beschrijving submaatregel

8.2.2.4.2 Beperkende maatregelen
Zie beschrijving submaatregel

8.2.2.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel
Zie beschrijving submaatregel

8.2.2.5 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*
Niet relevant

8.2.2.6 *Maatregelspecifieke informatie*
Indicatie van de in aanmerking komende kwaliteitsregelingen, met inbegrip van certificeringsregelingen voor landbouwbedrijven, landbouwproducten, katoen of levensmiddelen die op nationaal niveau erkend worden en bevestiging dat deze kwaliteitsregelingen voldoen aan de vier specifieke criteria van artikel 16, lid 1, onder b), van Verordening (EU) nr. 1305/2013.
Niet van toepassing

Vermelding van de subsidiabele vrijwillige landbouwproductcertificeringsregelingen, die door de lidstaat worden erkend als zijnde conform de richtsnoeren van de Unie inzake beste praktijken.
Zie beschrijving bij submaatregel onder het kopje (Toepasselijke) bedragen en steunpercentages

8.2.2.7 *Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel*
Niet van toepassing

8.2.3 M04: Investerings in materiële activa (art. 17)

8.2.3.1 Rechtsgrondslag

Maatregel 04 Investerings

Namelijk:

- 04.01 investeringen in innovatie en modernisering gericht op verduurzaming van de land- en tuinbouw;
- 04.02 investeringen voor de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten;
- 04.03 investeringen in infrastructuur;
- 04.04 niet-productieve investeringen voor water, biodiversiteit en landschap.

Wettelijke basis

Verordening (EU) Nr. 1305/2013, in het bijzonder de artikelen 17 lid 1 (a), (b), (c) en (d), en de in de leden 2 tot en met 6 genoemde toepasselijke randvoorwaarden. In het geval van investeringen zijn de voorwaarden van art 45 uit Verordening (EU) Nr. 1305/2013 van toepassing.

Voor wat betreft maatregel 04.02, investeringen voor de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten, is artikel 65 Verordening EU nr. 1303/2013 daarnaast tevens relevant.

8.2.3.2 Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

De SWOT-analyse laat zien dat voor de landbouw in Nederland een verdere verduurzaming met behoud van de concurrentiekracht de grootste uitdaging is. De maatschappij stelt eisen aan het milieu, klimaat, dierenwelzijn, diergezondheid, landschap, omgevingskwaliteit en biodiversiteit.

Dit vraagt om ontwikkeling, beproeving en demonstratie en uiteindelijk uitrol van nieuwe teelten, technieken, processen, producten en diensten. Daarbij gaat het om innovaties en modernisering rond de volgende thema's:

- verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
- beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
- maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik of een meer gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
- klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
- klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
- verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
- behoud en versterking van biodiversiteit en omgevingskwaliteit.

Het vervroegen van de bedrijfsovername wordt gestimuleerd door steun uit de eerste pijler. Met maatregel 04.1.02 worden jonge boeren extra gesteund om de investeringsdip na bedrijfsovername op te vangen, mits sprake is van investeringen gericht op verduurzaming van het bedrijf.

De agrarische sector heeft als grootste grondgebruiker in Nederland aanzienlijke invloed op de natuur- en landschapskwaliteiten in het landelijk gebied. De eisen vanuit de landbouw als gebruiker van het landelijk gebied druisen vaak in tegen de eisen voor behoud van natuur- en landschapskwaliteit (Planbureau voor de Leefomgeving, 2009). Niet-productieve investeringen voor biodiversiteit, natuur en landschap gaan de verschraving van het landschap tegen.

De landbouw heeft daarnaast invloed op de toestand van het water, zowel chemisch, ecologisch als fysisch. De Nitraatrichtlijn vraagt om het voorkomen en verminderen van waterverontreiniging door nutriënten uit agrarische bronnen. De Kaderrichtlijn Water beoogt om uiterlijk in 2027 een goede ecologische toestand van grond- en oppervlaktewater te bereiken.

De belasting van het oppervlaktewater met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen neemt volgens de SWOT-analyse slechts in geringe mate af waardoor de ecologische doelen van het waterbeleid slechts beperkt gehaald worden. Dit wordt ook veroorzaakt door de sterk op snelle afvoer gerichte watergangen in agrarisch gebied. De opgave is daarom het ecologisch functioneren van het watersysteem in het agrarisch gebied te verbeteren door het herstel van de natuurlijke hydrologie en morfologie en door de emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. Daarnaast is het van belang efficiënt om te gaan met onze hulpbronnen.

Natuur en landschap zijn onlosmakelijk verbonden met agrarische activiteiten. Nederland wil dat de Europese doelstellingen op het gebied van natuur, water en landschap gehaald worden. Ook de consument hecht steeds meer waarde aan een duurzaam landbouwsysteem waarbij aandacht is voor natuur en landschapskwaliteit.

Submaatregelen

Maatregel 04 bestaat uit de volgende submaatregelen:

1. fysieke investeringen in innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen (04.1.01);
2. fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers (04.1.02);
3. een garantstelling voor de marktintroductie van risicovolle innovaties (04.1.03) INGETROKKEN SEPTEMBER 2016;
4. fysieke investeringen voor de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten (04.2) MIV DECEMBER 2017
5. investeringen in infrastructuur (maatregel 04.3.01).
6. niet-productieve investeringen voor biodiversiteit, natuur, landschap en hydrologische maatregelen PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) (maatregel 04.4.01); en
7. niet-productieve investeringen voor water (maatregel 04.4.02).

De concrete acties die vanuit bovenstaande submaatregelen worden uitgevoerd vinden plaats binnen de nationale regelgeving en procedures voor de bescherming van milieu en landschap.

Demarcatie en synergie

Voor de afbakening van submaatregel 04.1 met 04.4 is het van belang of er sprake is van investeringen die leiden tot een aanmerkelijke waardevermeerdering van de onderneming dan wel tot een aanmerkelijke stijging van de rentabiliteit van de onderneming. Als daarvan geen sprake is, dan kan submaatregel 04.4 van toepassing zijn; als daarvan wel sprake is, dan kan submaatregel 04.1 van toepassing zijn; hiervoor geldt een lager maximum steunpercentage.

Submaatregel 04.2 voorziet in steun voor investeringen specifiek in de Veenkoloniën (TBM-gebied), hetgeen een landbouweconomisch achterblijvend gebied in Nederland is, en richt zich op steunverlening bij de verwerking en afzet van zetmeelaardappelen door acties gericht op verbetering van de kwaliteit van die aardappelen. Steun is beperkt tot deze sector in dit gebied, omdat steunverlening aan andere sectoren niet als effectieve steun beoordeeld is.

Submaatregel 04.03 is gericht op de infrastructuur van landbouwbedrijven of de infrastructuur in het landbouwgebied. Bij submaatregel 04.4 gaat het om niet-productieve investeringen.

Maatregelen onder 0.4.4.1 en 0.4.4.2 kunnen, maar hoeven niet, gevolgd te worden door beheervergoedingen onder de agromilieumilieu- en klimaatsteun maatregel van artikel 28.

Submaatregel 04.1 hangt samen met maatregel 16 (samenwerking in innovatie) en maatregel 01 (kennisoverdracht). Uitgangspunt is dat maatregel 16 ingezet wordt voor ontwikkeling en beproeving van innovaties. Maatregel 01 is gericht op het verspreiden van de ontwikkelde kennis. Als hiervoor omvangrijke fysieke investeringen nodig zijn, die een groot beroep op de middelen voor maatregelen 16 en 1 doen, dan kan daarvoor ook maatregel 4.1.1 ingezet worden. Maatregel 4.1.1 is daarnaast vooral bedoeld voor maatwerk in modernisering van bedrijven, waarbij het niet uitsluitend over toepassing van innovaties gaat.

Voor de afbakening met het EFRO geldt dat het EFRO is gericht op onderzoek en ontwikkeling van innovaties, vooral aangevlogen vanuit ketenpartijen, ook op terreinen die relevant zijn voor de landbouw/agrofoodsector, zoals energie en healthy ageing. Het EFRO is daarmee complementair aan submaatregel 16.1 die zich vooral richt op innovaties die vanuit de primaire sector worden aangevlogen.

Bijdrage aan de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

1. Bijdrage aan de aandachtsgebieden

De submaatregelen 04.1, 04.2 en 04.3 richten zich op versterking van de concurrentiekracht en duurzaamheid door te investeren in innovatie. Dit is volgens Nederland de enige manier om de landbouw toekomstbestendig te maken. Deze maatregelen dragen daarom direct bij aan aandachtsgebied 2(a), het versterken van de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën. Nederland legt zo de directe link met duurzaamheid en innovatie door in te spelen op onderwerpen als milieu, klimaat, water, bodembeheer, energie, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn, biodiversiteit en landschap. Door de wijze waarop Nederland inzet op aandachtsgebied 2a, wordt dus ook bijgedragen aan de aandachtsgebieden binnen prioriteiten 3, 4 en 5.

Vaak zullen gesteunde acties vanuit de maatregelen betrekking hebben op innovaties die aan meerdere aandachtsgebieden bijdragen. Zoals bijvoorbeeld de innovaties voor mestverwerking die zowel bijdragen aan 4(a) (verbeteren van ecosystemen, vanwege de verminderde uitstoot van ammoniak), 4(b) (kwaliteit van watersystemen, Nitraatrichtlijn- en KRW-doelen) als aan 5(d) (verminderde uitstoot van broeikasgassen). Om die reden worden de fysieke investeringen in innovatie geconcentreerd op aandachtsgebied 2(a). De overheid kan bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke (zie 8.2.2.3.1.7).

Binnen aandachtsgebied 2(a) worden ook aparte mogelijkheden geschapen voor jonge boeren om te investeren in verduurzaming van hun bedrijven. Indirect wordt hiermee ook de doorstroom van generaties in de agrarische sector bevorderd (aandachtsgebied 2(b)).

Maatregel 04.2 voorziet in een aanvullend beleid voor de veenkoloniën, een regio die landbouweconomisch achterblijft door structurele nadelige lokale omstandigheden. De steun is er op gericht de verwerking en afzet van zetmeelaardappelen te ondersteunen, waarbij de te steunen investeringen voor zowel de verwerker als voor de landbouwers die de aardappelen aanleveren een meerwaarde zullen hebben doordat wordt bijgedragen aan verbetering van de kwaliteit van de zetmeelaardappelen. Steunverlening aan andere verwerkende sectoren wordt op grond van de resultaten van die sectoren niet wenselijk geacht. De maatregel draagt direct bij aan aandachtsgebied 2(a).

De verbetering van de agrarische structuur door kavelruil, bedrijfsverplaatsing en dergelijke draagt ook bij aan versterking van de concurrentiekracht van de landbouw. Deze maatregel wordt daarom specifiek gekoppeld aan aandachtsgebied 2(a). De gesteunde acties kunnen bijdragen aan andere aandachtsgebieden, zoals 4(a) (verbeteren van ecosystemen), 4(b) (kwaliteit van watersystemen) en 5(d) (vermindering uitstoot broeikasgassen).

Submaatregel 04.4.01 draagt bij aan aandachtsgebied 4(a), het herstellen, in stand houden en versterken van de biodiversiteit, met in begrip van Natura 2000 gebieden, gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen en landbouw met een hoge natuurwaarde, en van de toestand van de Europese landschappen. Via inrichtingsmaatregelen wordt bijgedragen aan het verhogen van de biodiversiteit en het behoud van specifieke landschappen. Denk bijvoorbeeld aan hydrologische maatregelen PAS, herstel van landschapselementen, ecologische maatregelen in het landschap of voor weidevogelkerngebieden.

Met submaatregel 04.4.02 wordt bijgedragen aan aandachtsgebied 4(b), het verbeteren van waterbeheer, met inbegrip van het beheer van de bodem en van meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

Aan de waterdoelen uit de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn wordt bijgedragen via niet-productieve investeringen in aanleg- en inrichtingsmaatregelen langs of in watergangen, met maatregelen die de waterhuishouding optimaliseren en met maatregelen die de negatieve invloed van de landbouw op het ecologisch functioneren van oppervlakte- en grondwater verminderen en andersom. Denk aan reductie van de belasting van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen op grond- en oppervlaktewater. Ook dragen ze bij aan adaptatie aan klimaatverandering ten aanzien van watertekorten, wateroverlast en verzilting in het landelijk gebied. Reducties van emissies in de landbouw ten behoeve van Nitraatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water kunnen ook worden bereikt met fysieke investeringen en innovatie in het kader van aandachtsgebied 2a.

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Maatregel 04 draagt als volgt bij aan de horizontale doelstellingen:

Innovatie: de fysieke investeringen zijn primair bedoeld om innovatie en modernisering in de primaire sector te bevorderen, en niet voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten. Het betreft hier vooral situaties waar steun voor fysieke investeringen de toepassing van innovatie en modernisering op grote schaal zal versnellen. Bij maatregel 04.2 gaat het om fysieke investeringen bij de verwerker van zetmeelaardappelen, welke investeringen een meerwaarde hebben voor zowel de verwerker als de telers van de zetmeelaardappelen door het verhogen van de toegevoegde waarde van de zetmeelaardappelen. De investeringen hebben, door de bestaande coöperatieve samenwerking tussen verwerker en primair producenten, een direct positief effect op de zetmeelaardappelsector in de bedrijfseconomisch achterblijvende regio Veenkoloniën.

Milieu: Veel fysieke investeringen in innovatie en modernisering betreffen bedrijfsmaatregelen die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, een betere kringloopsluiting, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen (zoals ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) van lucht, water en bodem en vermindering van uitputting van voorraden zoals water en bodem. Daarnaast wordt via hydrologische maatregelen in de vorm van niet-productieve investeringen ondersteund ten behoeve van Natura-2000 in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering: De fysieke investeringen zullen zich deels richten op innovatieve maatregelen die leiden tot een reductie van de uitstoot van broeikasgassen (klimaatmitigatie) of inspelen op klimaatveranderingen (klimaatadaptatie).

Tussen de drie doelstellingen bestaat een nauwe samenhang: innovatie en modernisering zorgen ervoor dat bedrijven meer armslag hebben om hun concurrentiedracht te versterken en milieumaatregelen en klimaataanpassingen te kunnen doorvoeren.

Met de verbetering van de (infra)structuur van landbouwbedrijven kunnen ook maatregelen worden getroffen op het gebied van natuur en landschap (aanleg van natuur- en landschapselementen, inclusief Natura 2000) en op het gebied van water (maatregelen voor waterberging, waterconservering, waterzuivering en water/voorziening). De verbeteringsmaatregelen dragen daarmee ook bij aan de horizontale doelstellingen 'milieu', 'klimaat' en Natura 2000.

De niet-productieve investeringen dragen bij aan het milieu en ondersteunen de aanpassing aan klimaatverandering. Beschikbaarheid van schoon en voldoende water is van groot belang voor het landelijk gebied en voor waterafhankelijke natuur (waaronder Natura 2000 gebieden). Als gevolg van de klimaatverandering zal in het groeiseizoen de beschikbaarheid van de hoeveelheid water afnemen met daarnaast, als gevolg van intensievere regenbuien, kans op wateroverlast en hoge afvoerpieken. Een goede verdeling van water in het regionale watersysteem, meer vasthouden van water in overvloedige periodes en zuinig/effectief gebruik van water (hulpbronefficiëntie) wordt steeds belangrijker. Daarnaast wordt met de maatregel de kwaliteit van het water verbeterd doordat emissie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en metalen, naar grond- en oppervlaktewater teruggedrongen wordt.

8.2.3.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.3.3.1 04.1.01 fysieke investeringen in innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen.

Submaatregel 04.1.01: fysieke investeringen in innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen, onderdeel van

■ 4.1 - ondersteuning voor investeringen in landbouwbedrijven

8.2.3.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

1. fysieke investeringen in innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen (04.1.01).

Beschrijving van de submaatregel

In de SWOT is beschreven dat de land- en tuinbouw in Nederland moet blijven innoveren om economisch rendement met maatschappelijk verantwoord ondernemen (d.w.z: rekening houdend met milieu, dierwelzijn, biodiversiteit enz.) te kunnen blijven combineren. Om die reden wordt met onderhavig programma ontwikkeling van kennis en innovaties gesteund (met maatregelen 16 en 35). Voor de meeste agrarische ondernemingen geldt dat die voldoende renderen om in innovaties te kunnen blijven investeren. Om die reden stellen wij geen breed investeringsprogramma voor toepassing van innovatie voor. Daarop wordt een uitzondering gemaakt voor de jonge boeren (maatregel 4.1.2); die hebben na de start of overname van een bedrijf te maken met een investeringsdip. Met maatregel 4.1.1. willen we maatwerk kunnen leveren voor specifieke uitdagingen, gebieden of bedrijven.

Bij dat maatwerk kan het bijvoorbeeld gaan om modernisering van bedrijven die enerzijds een maatschappelijk doel dient (gerelateerd aan de thema's die onder 8.2.2.2. genoemd worden) en anderzijds aan het rendement van boeren bijdraagt, reden waarom een eigen bijdrage geleverd moet worden en maatregel 4.4 voor niet productieve investeringen niet in aanmerking komt. Denk bijvoorbeeld aan drainagemaatregelen die naast maatschappelijke doelen ook duidelijk rendementsverhogend werken. Reden voor maatregel 4.1.1. kan ook zijn: stimuleren dat maatregelen die op termijn wettelijk verplicht worden versneld worden ingevoerd. Bijvoorbeeld maatregelen om de afspoeling van nutriënten en bestrijdingsmiddelen van het boerenerf naar grond- en oppervlaktewater te reduceren met bassins waarin erfafspoelwater opgevangen en gezuiverd wordt.

Het maatwerk dat we met maatregel 4.1.1. willen leveren kan ook inhouden: steun geven aan de eerste toepassingen van nieuwe technieken, producten of processen, bijvoorbeeld voor mestscheiders of mestmonovergisters, met als doel om bij de producenten middelen te genereren voor doorontwikkeling naar nog betere of goedkopere technieken.

Maatregel 4.1.1 is verder bedoeld voor investeringen in de toepassing van innovatieve technieken, processen of producten die nodig zijn voor projecten gericht op het ontwikkelen, beproeven of demonstreren van innovaties waarvoor maatregelen 1 en/of 16 worden ingezet. Dat kan bijvoorbeeld een innovatieve stal zijn, waarvan de investering een te zwaar beroep op het innovatiebudget zou doen.

Deze submaatregel heeft een direct positief effect op de emissies naar bodem, water en lucht. Het schoner worden van het leefmilieu, betere luchtkwaliteit, minder stikstofdepositie, minder geuremissies. Dit heeft op zijn beurt weer indirecte positieve effecten op de natuur en het woon- en leefklimaat.

De concrete acties in het kader van deze submaatregel vinden plaats binnen de nationale regelgeving en procedures voor de bescherming van milieu en landschap.

8.2.3.3.1.2 Type steun
Subsidie

8.2.3.3.1.3 Koppelingen naar andere wetgeving
Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 65 en 69 lid 3(a) en 3(b)

8.2.3.3.1.4 Begunstigden
De begunstigden zijn landbouwers en groepen van landbouwers.

8.2.3.3.1.5 Subsidiabele kosten

Subsidiabele kosten

Als subsidiabele kosten komen in aanmerking:

- investeringen in bedrijfsmiddelen.

- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- loonkosten (inclusief de SCO's voor werkgeverslasten [43,5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;

8.2.3.3.1.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

- Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).
- Conform Art. 45 van de Regulation (EU)no 1305/2013 dient, bij mogelijke negatieve effecten op de omgeving, de subsidieaanvraag conform de geldende wettelijke voorschriften onderbouwd te worden met een verkenning naar de omgevings-effecten.

8.2.3.3.1.7 Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria

- De selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- De criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen en voor het afstemmen van de maatregelen overeenkomstig de prioriteiten voor het POP3;
- Bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.
- Samen met het comité van toezicht, worden selectiecriteria bepaald waarmee de aanvragen op de mate van innovatie en modernisering kunnen worden beoordeeld in overeenstemming met de volgende thema's:
  - verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
  - beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
  - maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik of een meer gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);

- klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
  - klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
  - verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
  - behoud en versterking van biodiversiteit en omgevingskwaliteit.
- De verantwoordelijke autoriteit zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke. De selectiecriteria worden aan deze specifieke regionale keuzes gekoppeld.
  - De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria.
  - De aanvragen worden beoordeeld op basis van innovatieve eigenschappen en hun bijdrage aan één of meerdere van de bovenstaande 6 thema's.
  - Voor het beoordelen van aanvragen voor investeringen in innovaties is de inschatting van een expertpanel nodig om te bepalen of de omvang van de gevraagde subsidie redelijk is in het licht van nagestreefde innovatie. Er wordt kritisch gekeken naar de haalbaarheid en het verwachte perspectief van alle facetten van de innovatie. Dit vereist een flexibele pool aan deskundigen omdat de uiteenlopende vormen van innovaties uiteenlopende deskundigheid kunnen vragen.

Zo zullen aanvragen, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen de beschikbare middelen (subsidieplafond) overschrijdt, dan krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

8.2.3.3.1.8 (Toepasselijke) bedragen en steunpercentages

40% van de subsidiabele kosten.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.3.3.1.9 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.3.3.1.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

Een risico is de complexiteit van de declaratie van de arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.3.3.1.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.3.3.1.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel
Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan zijn met dit type maatregelen bekend, ook met het werken met beoordelingscommissies. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

Aandachtspunt is het verbeteren van de controle op de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

8.2.3.3.1.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.3.3.1.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.3.2 04.1.02 fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers

Submaatregel 04.1.02: fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers, onderdeel van submaatregel

■ 4.1 - ondersteuning voor investeringen in landbouwbedrijven

8.2.3.3.2.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

2. fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers (04.1.02).

Beschrijving van de submaatregel

De SWOT-analyse laat zien dat de grote uitdaging voor boeren in Nederland is om rendement en duurzaam produceren (rekening houdend met milieu, klimaatbestendigheid, dierenwelzijn, diergezondheid/volksgezondheid, biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit) met elkaar te combineren. De meeste boeren hebben voldoende rendement om daarin voortdurend te investeren. Voor jonge boeren levert dat na start of overname van een bedrijf vaak problemen op, ze hebben dan vanwege hoge investeringslasten te maken met een investeringsdip. Daardoor blijven zij achter met verduurzaming van hun bedrijven. Ook blijken ze te kampen met hogere financieringslasten die vaak het gevolg zijn van recente overname of start van het bedrijf. Om deze reden willen wij juist deze specifieke groep van jonge boeren steunen.

In Nederland zien we bovendien een ontwikkeling dat boeren op steeds hogere leeftijd pas een eigen bedrijf starten of overnemen. Dit vinden we een ongewenste ontwikkeling omdat ondernemers hiermee langer afhankelijk blijven van hun voorgangers -meestal hun ouders- waardoor een kortere periode resteert om het bedrijf te moderniseren, de aflossingstermijn van de investeringen wordt immers sterk bekort. Hierbij hanteren wij de leeftijdsgrens van 40 jaar. Tot die leeftijd is men veelal nog bezig om vanuit een maatschap met de ouders een zelfstandig bedrijf te vormen. Binnen POP3 verwachten we tussen 2015 en 2020 c.a. 2000 jonge boeren hiermee te bereiken. Dat is ca. 3% van het aantal boeren in Nederland.

De concrete acties die we voorzien in het kader van deze submaatregel zijn fysieke investeringen in *modernisering* van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers. Het zal voornamelijk gaan om de aanschaf van modernere installaties en machines waarmee de jonge landbouwer een achterstand kan inlopen.

Vervanging door dezelfde goederen die al op het bedrijf aanwezig waren, komen niet in aanmerking. De modernisering moet bijdragen aan verbetering van het milieu, klimaatbestendigheid, dierenwelzijn, volks- en diergezondheid, landschap/ruimtelijke kwaliteit of biodiversiteit., Investeringen die alleen of hoofdzakelijk gericht zijn op verbetering van de rentabiliteit van bedrijven komen niet in aanmerking.

Dit is een landsdekkende regeling door de provincies uitgevoerd die voortbouwt op de regeling onder POP2.

Deze submaatregel heeft een direct positief effect op de emissies naar bodem, water en lucht. Het schoner worden van het leefmilieu, betere luchtkwaliteit, minder stikstofdepositie, minder geuremissies. Dit heeft op zijn beurt weer indirecte positieve effecten op de natuur en het woon- en leefklimaat.

De concrete acties in het kader van deze submaatregel vinden plaats binnen de nationale regelgeving en procedures voor de bescherming van milieu en landschap.

8.2.3.3.2.2 *Type steun* Subsidie

8.2.3.3.2.3 *Koppelingen naar andere wetgeving* Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 65 en 69 lid 3(a) en 3(b)

8.2.3.3.2.4 *Begunstigden* De begunstigden zijn landbouwers tot en met 40 jaar.

8.2.3.3.2.5 *Subsidiabele kosten* **Subsidiabele kosten**

Als subsidiabele kosten komen in aanmerking:

- investeringen in bedrijfsmiddelen met uitzondering van grond.
- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen (inclusief SCO opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]), voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een organisatie een IKS-erkenning heeft, zijn loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend via de IKS-systematiek subsidiabele kosten.

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;

8.2.3.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden* Geen

8.2.3.3.2.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen en voor het afstemmen van de maatregelen overeenkomstig de prioriteiten voor het POP3;

- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.
- Samen met het comité van toezicht, worden selectiecriteria bepaald waarmee de aanvragen op de mate van duurzaamheid in overeenstemming met de volgende thema's:
  - verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
  - beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
  - maatregelen die leiden tot een lager grondstoffengebruik of een meer gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
  - klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
  - klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
  - verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
  - behoud en versterking van biodiversiteit en omgevingskwaliteit.
- De verantwoordelijke autoriteit zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke. De selectiecriteria worden aan deze specifieke regionale keuzes gekoppeld.
- De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria.
- De aanvragen worden beoordeeld op basis van hun bijdrage aan één of meerdere van de bovenstaande 6 thema's.
- Zo zullen aanvragen, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen de beschikbare middelen (subsidieplafond) overschrijdt, dan krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

8.2.3.3.2.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

30% van de subsidiabele kosten.

De minimumdrempel is vastgesteld op € 10.000 aan overheidssteun (ELFPO en nationale financiering).

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 van toepassing.

8.2.3.3.2.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.3.2.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

Een risico is de complexiteit van de declaratie van de arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.3.3.2.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

8.2.3.3.2.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan zijn met de uitvoering van deze submaatregel bekend.

Aandachtspunt is de check op de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

8.2.3.3.2.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.3.3.2.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.3.3 04.2 Investerings voor verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten
Submaatregel:

■ 4.2 – Investerings voor verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten

8.2.3.3.3.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Beschrijving van de submaatregel

In de SWOT is beschreven dat de land- en tuinbouw in Nederland moet blijven innoveren om economisch rendement met maatschappelijk verantwoord ondernemen (d.w.z: rekening houdend met milieu, dierwelzijn, biodiversiteit enz.) te kunnen blijven combineren. Om die reden wordt met onderhavig programma ontwikkeling van kennis en innovaties gesteund (met maatregelen 16 en 35). Met maatregel 04.02. willen we maatwerk kunnen leveren voor specifieke uitdagingen, gebieden of bedrijven. In de dit geval de zetmeelsector in de Veenkoloniën / TBM gebied, een landbouweconomisch achterblijvend gebied met structurele beperkingen waarbij met name deze sector ondersteuning behoeft. Ondersteuning van andere sectoren in dit gebied wordt niet noodzakelijk geacht.

Het maatwerk dat we met maatregel 04.02. willen leveren houdt in: steun geven aan de eerste toepassingen van nieuwe technieken, producten of processen. Het gaat om het verbeteren van de ingangscntroles bij de verwerker en het daarbij toepassen van nieuwe technieken om onder meer de eiwit- en aminozuursamenstelling in de zetmeelaardappelen te kunnen bepalen. Met als doel een verdere kwaliteitsverbetering in de zetmeelaardappelen.

8.2.3.3.3.2 *Type steun*

Subsidie

8.2.3.3.3.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder artikel 65.

8.2.3.3.3.4 *Begunstigden*

Begunstigden zijn:

1. landbouwers en groepen van landbouwers
2. Verwerkende bedrijven in de zetmeelaardappelsector;
3. Landbouwcoöperaties
4. Groepen of samenwerkingsverbanden bestaande uit twee of meer van de hiervoor genoemde doelgroepen.

8.2.3.3.3.5 *Subsidiabele kosten*

Subsidiabele kosten

Als subsidiabele kosten komen in aanmerking:

- investeringen in bedrijfsmiddelen.
- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- loonkosten (inclusief de SCO's voor werkgeverslasten [43,5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling.

8.2.3.3.3.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

- Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).
- Conform Art. 45 van de Regulation (EU)no 1305/2013 dient, bij mogelijke negatieve effecten op de omgeving, de subsidieaanvraag conform de geldende wettelijke voorschriften onderbouwd te worden met een verkenning naar de omgevings-effecten.

8.2.3.3.3.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- De selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- De criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen en voor het afstemmen van de maatregelen overeenkomstig de prioriteiten voor het POP3;
- Bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.
- Samen met het comité van toezicht, worden selectiecriteria bepaald waarmee de aanvragen op de mate van innovatie en modernisering kunnen worden beoordeeld in overeenstemming met de volgende thema's:
  - verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
  - beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
  - maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik en een meer gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak,

- nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
- klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
  - klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
  - verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
  - behoud en versterking van biodiversiteit en omgevingskwaliteit.
- De verantwoordelijke autoriteit zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke. De selectiecriteria worden aan deze specifieke regionale keuzes gekoppeld.
  - De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria.
  - De aanvragen worden beoordeeld op basis van innovatieve eigenschappen en hun bijdrage aan één of meerdere van de bovenstaande 6 thema's.
  - Voor het beoordelen van aanvragen voor investeringen in innovaties is de inschatting van een expertpanel nodig om te bepalen of de omvang van de gevraagde subsidie redelijk is in het licht van nagestreefde innovatie. Er wordt kritisch gekeken naar de haalbaarheid en het verwachte perspectief van alle facetten van de innovatie. Dit vereist een flexibele pool aan deskundigen omdat de uiteenlopende vormen van innovaties uiteenlopende deskundigheid kunnen vragen.

Zo zullen aanvragen, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen de beschikbare middelen (subsidieplafond) overschrijdt, dan krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

8.2.3.3.3.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages* 40% van de subsidiabele kosten.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.3.3.3.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.3.3.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht.

8.2.3.3.3.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die

worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.3.3.3.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel
Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan is met dit type maatregel bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

8.2.3.3.3.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant
De loonkosten, opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers, worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.

8.2.3.3.3.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie
Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.3.4 04.3.01 Investerings in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven

Submaatregel:

■ 4.3 - Ondersteuning voor investeringen in infrastructuur, in verband met de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van de land- en bosbouw

8.2.3.3.4.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

4.3.1 Investerings in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven. (04.3.1).

Beschrijving van de submaatregel

Voor een optimale internationale concurrentiepositie voor de Nederlandse landbouw is ook een blijvende investering in de landbouwstructuurversterking essentieel. Efficiëntieverhoging is mogelijk door de juiste aanpassingen van percelen. Herstructurering van landbouwbedrijven draagt tevens bij aan de realisatie van internationale doelen rondom water, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), biodiversiteit en Natura-2000. Het betreft een combinatie van mogelijkheden ter verbetering van de verkaveling, de toegankelijkheid en de landbouwinfrastructuur enerzijds en verbetering van de ligging van landbouwbedrijven uit het oogpunt van milieu-, water- en natuurdoelen anderzijds. Verder komen er ook mogelijkheden voor de verbetering van de energie-infrastructuur van land- en tuinbouwbedrijven om geproduceerde energie te kunnen delen met andere bedrijven en instellingen.

Hoewel het realiseren van infrastructuur zowel positieve als negatieve effecten kan hebben, afhankelijk van de omvang en de locatie van projecten, zal deze maatregel overwegend positieve effecten hebben het milieu. Projecten moeten namelijk voldoen aan de wet- en regelgeving, waardoor negatieve effecten zeer beperkt blijven. Een verplaatsing van bedrijven uit natuuroverwegingen heeft een positief effect op natuur. Een efficiëntere bedrijfsvoering kan leiden tot vermindering van de emissies (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen).

Dit heeft een direct positief effect op de kwaliteit van bodem, water en lucht. Het schoner worden van het leefmilieu, betere luchtkwaliteit, meer groen, minder geuremissies, minder verkeersbewegingen, heeft op zijn beurt weer indirecte positieve effecten op het woon- en leefklimaat.

Deze submaatregel is gericht op investeringen in het landelijk gebied die bijdragen aan de verbetering van de verkaveling van de landbouwbedrijven en de daarbij behorende toegankelijkheid, bodemgesteldheid, waterhuishouding en/of de verplaatsing van landbouwbedrijven. Het gaat daarbij om de volgende concrete acties:

- a. projecten gericht op draagvlakontwikkeling, inhuur van kavelruil-coördinatoren en andere experts, faciliteren aankoop ruilgronden opstellen en uitvoeren van verkavelingsplannen en verkavelings-procedures, vacatiegelden voor gebiedscommissies, kadaster- en notariskosten, projectmanagement;

In verband met de verbetering van de verkavelingsstructuur van landbouwbedrijven:

- b. investeringen om kavels beter bewerkbaar en bereikbaar te maken zoals: graven en dempen van sloten, met elkaar verbinden van percelen, aanpassen van drainage, aanleg of verbetering van dammen en kavelpaden, aanpassen van het wegenstelsel, aanpassen van de waterhuishouding;
- c. investeringen ten behoeve van inpassingsmaatregelen om negatieve gevolgen van het verkavelingsplan op de omgeving te voorkomen zoals: aanbrengen van beplantingen, aanpassen van de wegen- en padenstructuur ten behoeve van het algemeen belang, aanpassen van de waterhuishouding ten behoeve van het algemeen belang;

In verband met bedrijfsverplaatsing van landbouwbedrijven:

- d. het demonteren, verhuizen en weer opbouwen van bestaande voorzieningen, het vervangen van een bestaand gebouw of voorziening door een nieuw, modern gebouw of nieuwe moderne voorziening, zonder dat daarbij de betrokken productie of technologie fundamenteel wordt gewijzigd;

Bij deze concrete actie gaat het uitsluitend om de verplaatsing van agrarische bedrijven met als doel verbetering van de landbouwstructuur, meestal in combinatie met milieu-, water- en natuurdoelen (bijvoorbeeld vanwege de nabijheid van Natura 2000 gebieden).

8.2.3.3.4.2 *Type steun* Subsidie

8.2.3.3.4.3 *Koppelingen naar andere wetgeving* Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 65 en 69 lid 3(a) en 3(b)

8.2.3.3.4.4 *Begunstigden*

Begunstigden zijn landbouwers, andere grondeigenaren en grondgebruikers, stichtingen voor kavelruil, landbouworganisaties, provincies, waterschappen, gemeenten, natuur- en landschapsorganisaties, samenwerkingsverbanden van de genoemde begunstigden.

8.2.3.3.4.5 *Subsidiabele kosten*

Subsidiabele kosten

Voor steun in aanmerking komen:

- administratieve en juridische kosten zoals: draagvlakontwikkeling, inhuur van kavelruilcoördinatoren en andere experts, faciliteren aankoop ruilgronden opstellen en uitvoeren van verkavelingsplannen en verkavelingsprocedures, vacatiegelden voor gebiedscommissies, kadaster- en notariskosten, projectmanagement.
- investeringen om kavels beter bewerkbaar en bereikbaar te maken;
- investeringen ten behoeve van inpassingsmaatregelen;
- investeringen in bedrijfsverplaatsing;
- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Steun voor investeringen in een 'verplaatst' landbouwbedrijf kan slechts worden verstrekt aan landbouwbedrijven die actief zijn in de primaire productie van landbouwproducten.

- bijdragen in natura, in de vorm van de verstrekking van werken, goederen, diensten, land en onroerend goed waarvoor geen door facturen of documenten met vergelijkbare bewijskracht gestaafde contante betaling is gedaan, mits aan de voorwaarden van artikel 69 van Verordening (EU) nr. 1303/2013 is voldaan.
- algemene kosten zoals: planvorming en advisering, (leges voor) vergunningen en procedures

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn:

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;

Indien overheden begunstigen zijn en de investeringen een publiek doel dienen, is er bij investeringen geen sprake van staatssteun in de zin van artikel 87 lid 1 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie.

8.2.3.3.4.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.3.3.4.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen en voor het afstemmen van de maatregelen overeenkomstig de prioriteiten voor het POP3;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo zullen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, zullen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke.

8.2.3.3.4.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

- 40% voor de kosten van investeringen om kavels beter bewerkbaar en bereikbaar te maken;
- 100% voor kosten van investeringen ten behoeve van inpassingsmaatregelen;

In geval van een bedrijfsverplaatsing:

- Indien de bedrijfsverplaatsing niet leidt tot een een verhoging van de productiecapaciteit, de waarde of rentabiliteit van de onderneming: 100%;
- Indien de bedrijfsverplaatsing leidt tot een een verhoging van de productiecapaciteit, de waarde of rentabiliteit van de onderneming:
  - voor het deel van de gemaakte subsidiabel gestelde kosten die niet leiden tot een verhoging van productie, waarde of rentabiliteit: 100%;
  - voor de meerkosten of het deel van de gemaakte subsidiabel gestelde kosten die leiden tot een verhoging van de productie, waarde of rentabiliteit: 40%.
- 100% voor administratieve, juridische en algemene kosten.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 van toepassing.

8.2.3.3.4.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.3.4.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht. Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers.

Aandachtspunt is het onderscheid tussen subsidiabele en niet-subsidiabele kosten. Naast bevindingen in de audit van de Certificerende Instantie is dit ook naar voren gekomen in de DAS-controle 2013, PF 6083.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De complexiteit van de regels inzake de berekening van arbeidskosten. Om aan dit aandachtspunt (deels) tegemoet te komen is met notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te werken met simplified costs options in de vorm van een vast opslagpercentage voor werkgeverslasten en voor overhead.

8.2.3.3.4.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Zoals hiervoor aangegeven zal in de instructieoverleggen met de beoordelaars blijvend aandacht worden besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder het onderscheid subsidiabele en niet subsidiabele kosten en de check op redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.3.3.4.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel
Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan is met dit type maatregel bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

Aandachtspunt is de kwaliteit van de controles vooral op het punt van aanbesteding, subsidiabele kosten en de redelijkheid van die kosten te versterken.

8.2.3.3.4.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.3.3.4.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.3.5 04.4.01 Niet productieve investeringen voor biodiversiteit, natuur, landschap en hydrologische maatregelen PAS

Submaatregel:

- 4.4 - ondersteuning voor niet-productieve investeringen, gekoppeld aan het behalen van de klimaatdoelstellingen van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.3.3.5.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Niet productieve investeringen voor biodiversiteit, natuur, landschap en hydrologische maatregelen PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) (04.4.01).

Beschrijving van de submaatregel

De wettelijke basis wordt gevormd door Verordening (EU) Nr. 1305/2013, in het bijzonder artikel 17 lid 1 (d) en de toepasselijke gedelegeerde – en uitvoeringshandelingen.

De submaatregel is gericht op niet-productieve investeringen voor herstel - en inrichtingsmaatregelen voor natuur, landschap en biodiversiteit. Niet productieve investeringen zijn die investeringen die geen aanmerkelijke stijging van de waarde of rentabiliteit van het landbouw- of bosbouwbedrijf tot gevolg hebben. Daarbij wordt gedacht aan inrichtingsmaatregelen voor specifieke soorten, aanleg en inrichting van landschapselementen zoals bijvoorbeeld houtwallen, singels en poelen. inrichting van weidevogelkerngebieden, inrichtingsmaatregelen voor hydrologische maatregelen PAS en daarvoor noodzakelijke ict- of technische voorzieningen.

Bij de hydrologische maatregelen ten behoeve van Natura-2000-gebieden in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) maatregelen kan gedacht worden aan natuurversterkende maatregelen zoals de aanleg van regenwaterbuffers en stuwen, (waterconserverende) drainagesystemen en natte bufferzones, het omleggen van beken en het verhogen van waterpeilen. Voorzieningen zoals drainage en het omleggen van beken zijn in dit geval bedoeld om de PAS-problematiek te helpen oplossen. Dit heeft te maken met onder andere stikstofwaarden, die het behalen van natuurdoelen in de betreffende gebieden bemoeilijkt. Door synergie te zoeken met andere gebiedsopgaven, daarbij allianties te zoeken met andere gebiedspartijen en de inzet van innovatieve technieken kunnen de verdroogde gebieden herstellen en kan worden voldaan aan de Europese biodiversiteitdoelstellingen.

De niet productieve investeringen kunnen complementair zijn aan het agrarisch natuurbeheer. Zo kunnen bepaalde voorzieningen, bijvoorbeeld houtwallen die aangelegd worden, vooraf gaan aan het beheer voor biodiversiteit

De submaatregel is gericht op niet-productieve investeringen in of ten behoeve van / van invloed op landbouwgebied en is inzetbaar voor het gehele plattelandsg gebied van Nederland, ook in gebieden met een meer intensieve landbouw en die gekenmerkt worden door een geringe biodiversiteit. Investerings vinden echter voornamelijk plaats in- of in de invloedssfeer van gebieden met een hoge natuur-of landschappelijke waarde, en zijn gericht op het herstellen of verhogen van de natuur- of landschapswaarde.

Voor deze submaatregel is de investering er op gericht verder te gaan dan de eisen die direct en rechtstreeks voortvloeien uit de Kaderrichtlijn Water of Nitraatrichtlijn, zoals beschreven in de basismaatregelen KRW (artikel 11, lid 3, onder a tm I, KRW) en omschreven in de 'Samenvatting maatregelprogramma' van de stroomgebiedbeheerplannen. De concrete acties in het kader van deze submaatregel vinden plaats binnen de nationale regelgeving en procedures voor de bescherming van milieu en landschap.

8.2.3.3.5.2 *Type steun*

Subsidie

8.2.3.3.5.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 65 en 69 lid 3(a) en 3(b)

8.2.3.3.5.4 *Begunstigden*

De begunstigden zijn landbouwers, andere grondeigenaren en grondgebruikers, landbouworganisaties, natuur- en landschapsorganisaties, provincies, waterschappen, gemeenten en samenwerkingsverbanden van vernoemde begunstigden.

Bij niet productieve investeringen die specifiek zijn gericht op het creëren van betere omstandigheden voor het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer (in huidige of toekomstige programmaperiode), zijn de begunstigden in het algemeen - maar niet uitsluitend - aangewezen samenwerkingsverbanden van agrarisch ondernemers en anderen (aangewezen agrarisch collectieven). De gelden kunnen uitsluitend ten goede komen aan maatregelen die van invloed zijn op een aangewezen leefgebied. Voor de gelden die in 2018 aan het programma zijn toegevoegd, betreft dit met name - maar niet uitsluitend - aangewezen leefgebieden voor weide- en akkervogels.

8.2.3.3.5.5 *Subsidiabele kosten*

Subsidiabele kosten

Voor steun in aanmerking komen:

- Niet productieve investeringen als bedoeld in artikel 45, lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013.
- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- afschrijvingskosten zoals bedoeld in artikel 69 lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013 als gevolg van waardevermindering van grond.
- loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten;
- Administratieve, algemene en juridische kosten, zoals draagvlakontwikkeling, kadaster en notariskosten, projectmanagement, planvorming, advisering, (leges voor) vergunningen en procedures.

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling.

8.2.3.3.5.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.3.3.5.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Bij deze maatregel kan gekozen worden uit verschillende werkwijzen om te komen tot selectie van projecten, te weten de werkwijze waarbij een geografisch criterium gehanteerd wordt, de werkwijze waarbij gebruik gemaakt wordt van een tevoren bekend gemaakte investeringslijst of een werkwijze waarbij selectiecriteria worden gehanteerd. In het openstellingsbesluit zal de keuze voor een werkwijze toegelicht worden.

Voor niet-productie investeringen is in het Plattelandsontwikkelingscomité van 25 mei 2016 door de Europese Commissie gesuggereerd om te werken met een geografisch selectie criterium als enig criterium. Het is aannemelijk dat indien een gebied problemen kent dat elke activiteit die in het maatregelfiche past zal bijdragen aan vermindering van het probleem. In dit geval zal in de openstelling bepaald worden dat alleen maatregelen IN een probleemgebied en maatregelen in het gebied dat van directe invloed is op het probleemgebied voor subsidie in aanmerking kunnen komen.

Indien gebruik gemaakt wordt van selectiecriteria geldt:

- De selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- De selectiecriteria worden opgesteld met het oog op een grote mate van doeltreffendheid en effectieve inzet van middelen overeenkomstig de in te zetten concrete acties in het kader van deze submaatregel bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo zullen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, zullen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke.

8.2.3.3.5.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages* 100% van de subsidiabele kosten.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 (Toetsing staatssteun) van toepassing.

8.2.3.3.5.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.3.5.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht. Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers.

Aandachtspunt is het onderscheid tussen subsidiabele en niet-subsidiabele kosten. Naast bevindingen in de audit van de Certificerende Instantie is dit ook naar voren gekomen in de DAS-controle 2013, PF 6083.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De complexiteit van de regels inzake de berekening van arbeidskosten. Om aan dit aandachtspunt (deels) tegemoet te komen is met notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te werken met simplified costs options in de vorm van een vast opslagpercentage voor werkgeverslasten en voor overhead.

8.2.3.3.5.9.2 Beperkende maatregelen

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continue punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Zoals hiervoor aangegeven zal in de instructieoverleggen met de beoordelaars blijvend aandacht worden besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder het onderscheid subsidiabele en niet subsidiabele kosten en de check op redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.3.3.5.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan is met dit type maatregel bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

Aandachtspunt is de kwaliteit van de controles vooral op het punt van aanbesteding, subsidiabele kosten en de redelijkheid van die kosten te versterken.

8.2.3.3.5.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.3.3.5.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.3.6 04.4.02 Niet productieve investeringen voor water

Submaatregel:

- 4.4 - ondersteuning voor niet-productieve investeringen, gekoppeld aan het behalen van de klimaatdoelstellingen van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.3.3.6.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Beschrijving van de submaatregel (04.4.02)

De wettelijke basis wordt gevormd door Verordening (EU) Nr. 1305/2013, in het bijzonder artikel 17 lid 1 (d) en de toepasselijke gedelegeerde – en uitvoeringshandelingen.

De submaatregel is gericht op niet-productieve investeringen in het landelijk gebied die betrekking hebben op de (her)inrichting/transformatie en het beheer van het watersysteem voor landbouw -, water - en klimaatdoelen. De submaatregel is gericht op niet-productieve investeringen in of ten behoeve van / van invloed op landbouwgebied, die betrekking hebben op de (her)inrichting/transformatie en het beheer van het watersysteem voor landbouw -, water - en klimaatdoelen. Niet productieve investeringen zijn die investeringen die geen aanmerkelijke stijging van de waarde of rentabiliteit van het landbouw- of bosbouwbedrijf tot gevolg hebben. Het gaat dan bijvoorbeeld om investeringen gericht op verbetering van de waterkwaliteit – en kwantiteit om daarmee een bijdrage te leveren aan doelstellingen zoals beschreven in de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn, herstel natuurlijk toestand watersystemen, het duurzaam optimaliseren van de waterhuishouding en om maatregelen gericht op voorkomen en/of beperken van watertekorten, wateroverlast, verzilting en bodemdaling waaronder het vergroten van het watervasthoudend vermogen van landbouwgrond en daarvoor noodzakelijke ict- of technische voorzieningen.

Voorbeelden van maatregelen zijn aanleg- en inrichting van natuurvriendelijk oevers die bijdragen aan doelen KRW en tevens een buffer vormen voor emissies naar oppervlaktewater, herstel watersystemen naar hun natuurlijke toestand, waaronder beekherstel, hermeandering waterlopen, herstellen migratiemogelijkheden, vernatting gronden, aanleg van bufferzone's langs watergangen, maatregelen die het waterbergend vermogen van gronden en watersystemen vergroten, b.v. peilgestuurde drainage, aanleg van helofytenfilters (natuurlijke waterzuiveringsystemen) en waterhuishoudkundige aanpassingen in het watersysteem.

Deze maatregel heeft een groot positief effect op de kwaliteit van bodem en water (effectbeoordeling): het schoner worden van het leefmilieu, een betere waterkwaliteit en minder wateroverlast. Dit heeft op zijn beurt weer indirecte positieve effecten op onder andere de natuur. Deze maatregel leidt tot een robuuster watersysteem (bufferfunctie), dit is positief in het kader van klimaatadaptie.

Voor deze submaatregel is de investering er op gericht verder te gaan dan de eisen die direct en rechtstreeks voortvloeien uit de Kaderrichtlijn Water of Nitraatrichtlijn, zoals beschreven in de basismaatregelen KRW (artikel 11, lid 3, onder a tm l, KRW) en omschreven in de 'Samenvatting maatregelprogramma' van de stroomgebiedbeheerplannen.

De concrete acties in het kader van deze submaatregel vinden plaats binnen de nationale regelgeving en procedures voor de bescherming van milieu en landschap. Dit houdt onder meer in dat subsidie aanvragen worden getoetst op hun bijdrage aan de regionale waterbeheerplannen en moeten voldoen aan alle toepasselijke wetgeving. Dit sluit uit dat er subsidie wordt verstrekt voor maatregelen die overstromingsgevaar zouden doen toenemen. In NL zijn alle ingrepen/maatregelen die overstromingsgevaar kunnen doen toenemen, strikt gereguleerd via wetgeving. Indien een subsidie aanvrager niet over de juiste vergunningen beschikt zal het project geen subsidie uitgekeerd krijgen.

8.2.3.3.6.2 Type steun Subsidie

8.2.3.3.6.3 Koppelingen naar andere wetgeving Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 65 en 69 lid 3(a) en 3(b)

8.2.3.3.6.4 Begunstigden Landbouwers, andere grondeigenaren en grondgebruikers, landbouworganisaties, natuur- en landschapsorganisaties, provincies, waterschappen, gemeenten en samenwerkingsverbanden van voornoemde begunstigden.

8.2.3.3.6.5 *Subsidiabele kosten*

Subsidiabele kosten

Voor steun in aanmerking komen:

- Niet productieve investeringen als bedoeld in artikel 45, lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- tweedehands installaties, indien gebruik van de installaties noodzakelijk is voor het project en de kosten van de installaties aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- afschrijvingskosten zoals bedoeld in artikel 69 lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013 als gevolg van waardevermindering van grond.
- loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten;
- Administratieve, algemene en juridische kosten, zoals draagvlakontwikkeling, kadaster en notariskosten, projectmanagement, planvorming, advisering, (leges voor) vergunningen en procedures.

Bovenstaande subsidiabele kosten kunnen nog nader worden gespecificeerd in de provinciale verordeningen en openstellingsbesluiten.

Niet subsidiabel zijn

- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Br. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling;

8.2.3.3.6.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.3.3.6.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- De selectiecriteria worden opgesteld met het oog op een grote mate van doeltreffendheid en effectieve inzet van middelen overeenkomstig de in te zetten concrete acties in het kader van deze submaatregel;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast op de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om voorliggende kansen zo goed mogelijk te benutten.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving. Hiervoor wordt gewerkt met tenders en een puntensysteem voor de beoordeling van aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo zullen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd

worden vanwege een gebrek aan middelen, zullen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling open te stellen voor of door de nadruk te leggen op specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke.

8.2.3.3.6.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*
100% van de subsidiabele kosten.

Indien steun voor plattelandontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.3.3.6.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.3.6.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht. Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers. Aandachtspunt is het onderscheid tussen subsidiabele en niet-subsidiabele kosten. Naast bevindingen in de audit van de Certificerende Instantie is dit ook naar voren gekomen in de DAS-controle 2013, PF 6083.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De complexiteit van de regels inzake de berekening van arbeidskosten. Om aan dit aandachtspunt (deels) tegemoet te komen is met notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te werken met simplified costs options in de vorm van een vast opslagpercentage voor werkgeverslasten en voor overhead.

8.2.3.3.6.9.2 Beperkende maatregelen
De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Zoals hiervoor aangegeven zal in de instructieoverleggen met de beoordelaars blijvend aandacht worden besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder het onderscheid subsidiabele en niet subsidiabele kosten en de check op redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.3.3.6.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel
Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan is met dit type maatregel bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

Aandachtspunt is de kwaliteit van de controles vooral op het punt van aanbesteding, subsidiabele kosten en de redelijkheid van die kosten te versterken.

8.2.3.3.6.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.3.3.6.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Vaststelling van niet-productieve investeringen

-

Vaststelling van collectieve investeringen

-

Vaststelling van geïntegreerde projecten

-

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

-

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

-

8.2.3.4 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.3.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

-

8.2.3.4.2 Beperkende maatregelen

-

8.2.3.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel

Deze maatregel is in het algemeen goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan zijn met dit type maatregelen bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd. Nieuw, althans in het POP3, is de submaatregel 'garantstelling voor de marktintroductie van risicovolle innovaties'. Met de hierboven genoemde mitigerende activiteit zal hieraan invulling aan gegeven worden in de uitvoering.

8.2.3.5 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant* Geen

8.2.3.6 *Maatregelspecifieke informatie*

Vaststelling van niet-productieve investeringen

Zie de rechtstreeks van toepassing zijnde definities gaat het met name om de definities die zijn vastgelegd in:

- verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- verordening (EU) Nr. 1306/2013.

Vaststelling van collectieve investeringen

Zie de rechtstreeks van toepassing zijnde definities gaat het met name om de definities die zijn vastgelegd in:

- verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- verordening (EU) Nr. 1306/2013.

Vaststelling van geïntegreerde projecten

Zie de rechtstreeks van toepassing zijnde definities gaat het met name om de definities die zijn vastgelegd in:

- verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- verordening (EU) Nr. 1306/2013.

Definitie en identificatie van de in aanmerking komende Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde

Zie de rechtstreeks van toepassing zijnde definities gaat het met name om de definities die zijn vastgelegd in:

- verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- verordening (EU) Nr. 1306/2013.

Beschrijving van de wijze waarop de steun wordt toegespitst op boerderijen in overeenstemming met de SWOT verricht in verband met de prioriteit als bedoeld in artikel 5, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

De SWOT-analyse laat zien dat voor de landbouw in Nederland een verdere verduurzaming met behoud van de concurrentiekracht de grootste uitdaging is. De maatschappij stelt eisen aan het milieu, klimaat, dierenwelzijn, diergezondheid, landschap, omgevingskwaliteit en biodiversiteit.

Dit vraagt om ontwikkeling, beproeving en demonstratie en uiteindelijk uitrol van nieuwe teelten, technieken, processen, producten en diensten. Daarbij gaat het om innovaties en modernisering rond de volgende thema's:

- verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
- beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
- maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik of een meer gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem, lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
- klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling op hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
- klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
- verbetering van dierenwelzijn/diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid bij de interactie tussen mens en dier;
- behoud en versterking van biodiversiteit en omgevingskwaliteit.

Volgens de SWOT-analyse leidt verbetering van de agrarische structuur - door de mogelijkheden van kavelruil, bedrijfsverplaatsing en dergelijke - tot versterking van de concurrentiekracht van de landbouw (generieke behoefte). Deze maatregel is ook nodig om niet-landbouwdoelen te realiseren. De maatregel moet zoveel mogelijk gelijktijdig bijdragen aan zowel de concurrentiekracht als de maatschappelijke doelen.

Het vervroegen van de bedrijfsovername wordt gestimuleerd door steun uit de eerste pijler. Met maatregel 04 worden jonge boeren extra gesteund om de investeringsdip na bedrijfsovername op te vangen, mits sprake is van investeringen gericht op verduurzaming van het bedrijf.

De agrarische sector heeft als grootste grondgebruiker in Nederland aanzienlijke invloed op de natuur- en landschapskwaliteiten in het landelijk gebied. De eisen vanuit de landbouw als gebruiker van het landelijk gebied druisen vaak in tegen de eisen voor behoud van natuur- en landschapskwaliteit (Planbureau voor de Leefomgeving, 2009). Niet-productieve investeringen voor biodiversiteit, natuur en landschap gaan de verschraving van het landschap tegen.

De landbouw heeft daarnaast invloed op de toestand van het water, zowel chemisch, ecologisch als fysisch. De Nitraatrichtlijn vraagt om het voorkomen en verminderen van waterverontreiniging door nutriënten uit agrarische bronnen. De Kaderrichtlijn Water beoogt om uiterlijk in 2027 een goede ecologische toestand van grond- en oppervlaktewater te bereiken.

De belasting van het oppervlaktewater met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen neemt volgens de SWOT-analyse slechts in geringe mate af waardoor de ecologische doelen van het waterbeleid slechts beperkt gehaald worden. Dit wordt ook veroorzaakt door de sterk op snelle afvoer gerichte watergangen in agrarisch gebied. De opgave is daarom het ecologisch functioneren van het watersysteem in het agrarisch gebied te verbeteren door het herstel van de natuurlijke hydrologie en morfologie en door de emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. Daarnaast is het van belang efficiënt om te gaan met onze hulpbronnen.

Natuur en landschap zijn onlosmakelijk verbonden met agrarische activiteiten. Nederland wil dat de Europese doelstellingen op het gebied van natuur, water en landschap gehaald worden. Ook de consument hecht steeds meer waarde aan een duurzaam landbouwsysteem waarbij aandacht is voor natuur en landschapskwaliteit.

Lijst van door het recht van de Unie gestelde nieuwe eisen ter nakoming waarvan steun kan worden verleend in het kader van artikel 17, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

Aan jonge landbouwers die zich voor het eerst als bedrijfshoofd op een landbouwbedrijf vestigen, mag steun worden verleend voor investeringen om te voldoen aan de normen van de Unie voor de landbouwproductie, waaronder arbeidsveiligheidsnormen. Deze steun mag worden verleend tot uiterlijk 24 maanden na de datum waarop de betrokken landbouwer zich als bedrijfshoofd heeft gevestigd.

Indien relevant, de minimum standaard voor energie-efficiëntie genoemd in artikel 13, onder c) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

Gebiedsmaatregelen voor energie infrastructuur dienen te voldoen aan NEN 7120.

Indien relevant, de definitie van de drempels genoemd in artikel 13, onder e) van de Gedelegeerde Verordening (EU) nr. 807/2014

In verband met investeringen in installaties voor de productie van duurzame energie, met inbegrip van biobrandstoffen dienen de normen zoals beschreven in NTA 8080 in acht worden genomen.

8.2.3.7   Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel

Geen

8.2.4 M10: Agromilieu (art. 28)

8.2.4.1 Rechtsgrondslag

Maatregel 10 Agromilieu- en klimaatsteun

Wettelijke basis

Verordening (EU) Nr. 1305/2013, in het bijzonder artikel 28 en de toepasselijke gedelegeerde – en uitvoeringshandelingen.

8.2.4.2 *Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen*

Algemene beschrijving van de maatregel

Agromilieu- en klimaatsteun speelt in Nederland een belangrijke rol bij de duurzame ontwikkeling van het platteland en de toenemende behoefte van de samenleving aan maatschappelijke diensten. Met deze maatregel wordt het gebruik van die landbouwproductiemethodes gestimuleerd die een gunstig effect hebben op het milieu (inclusief water), het landschap en de kenmerken daarvan, de natuurlijke hulpbronnen, de bodem en de genetische diversiteit (biodiversiteit). De maatregel wordt met name gericht op de instandhouding van biodiversiteit op landbouwgrond en de daar direct naastliggende grond. Met deze maatregel kunnen extra kosten en gederfde inkomsten die voortvloeien uit de aangegane verbintenissen worden vergoed. Het betreft daarbij verbintenissen die verder gaan dan toepasselijke dwingende wettelijke normen en eisen. Alleen verbintenissen die niet leiden tot dubbele financiering komen in aanmerking. Dubbele financiering wordt door het betaalorgaan uitgesloten. Voor een correcte uitvoering van de door een groep van landbouwers en andere grondbeheerders aangegane verbintenissen, worden agrarische collectieven, met name via gebiedscoördinatoren, in de gelegenheid gesteld om via kennisdeling en opleiding de vereiste vaardigheden en kennis te verwerven.

Per 2016 wordt een extra inzet gedaan voor watermaatregelen. Een groot deel van de landbouwpercelen in Nederland heeft een watergang als grens. De oevers van de watergangen kunnen door aanpassing van het normale talud (vloeiender overgang land-water bijvoorbeeld) meer diversiteit in flora en fauna bevatten en bijdragen aan de waterkwaliteit, onder meer door minder directe uitspoeling in waterwegen. Ook het natuurvriendelijk schonen van watergangen draagt bij aan de waterkwaliteit. Om in te spelen op veranderende klimaatomstandigheden is er daarnaast behoefte aan mogelijkheden water (tijdelijk) op een andere manier te beheren, door met name overtollig water te bergen op landbouwgrond of realiseren van een optimaal peilbeheer. Daarnaast worden met de watermaatregelen de volgende doelstellingen nagestreefd: waterkwaliteit verbeteren; versterken van natuurlijk karakter en biotoop van de watergangen; beperken/voorkomen af- en uitspoeling nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater.

Relatie met de SWOT-analyse en de strategie

In de SWOT-analyse voor het POP3 is geconstateerd dat er in Nederland op het platteland een spanning bestaat tussen de grootschalige en intensieve landbouw enerzijds en het milieu, landschap en de vereisten en verwachtingen van de samenleving anderzijds. De opgave voor het EU-plattelandsbeleid in Nederland ligt daarom vooral in het stimuleren van productiewijzen in de landbouw die met minder externe effecten voor milieu, landschap en samenleving gepaard gaan maar waarbij de landbouw wel concurrerend blijft. De SWOT-analyse formuleert dit als het streven naar een duurzame en concurrerende landbouwsector in een gebalanceerde plattelandsomgeving en stelt vast dat de prioriteiten van het EU-plattelandsbeleid daarbij als uitgangspunten kunnen worden gebruikt.

De SWOT-analyse geeft aan dat het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan worden versterkt door een meer integrale toepassing van het instrument. Dit is in lijn met het rapport van de Europese Rekenkamer 'Is agromilieusteun goed opgezet en beheerd' (Speciaal verslag nr. 7/2011). Volgens de Europese Rekenkamer biedt de collectieve aanpak goede mogelijkheden om tot een bredere integrale aanpak van agromilieubeheer te komen, wat de biodiversiteit versterkt. Een rapport van de Nederlandse Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, getiteld 'Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid' (mei 2013) gaat nog een stap verder, en stelt dat het huidige Agrarisch natuurbeheer met vergoedingen aan individuele agrariërs in Nederland onvoldoende effectief is. Naar aanleiding van deze evaluaties is in Nederland besloten om de doelen en werking van het stelsel voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer te herzien, en is voor de soorten vermeld in bijlage 1 van de Vogelrichtlijn en bijlage 2, 4 en 5 van de Habitatrichtlijn van de Europese Unie beoordeeld:

- of soorten van deze bijlagen geregeld in Nederland voorkomen en de soorten voor een belangrijk deel buiten het Natura 2000 netwerk voorkomen en niet voldoende zijn opgenomen in de beheerplannen van de Natura 2000 gebieden;
- of het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan bijdragen tot een gunstige staat van instandhouding van de soort.

Bij de selectie van soorten is verder het zogenaamde "itz"-criterium toegepast: wat is de internationale relevantie, trend en nationale zeldzaamheid? Soorten die in de lijst zijn opgenomen, zijn voor hun instandhouding in redelijke mate afhankelijk van Nederland, en/of vertonen in Nederland een dalende trend, en/of zijn in Nederland zeldzaam. Het agrarisch natuurbeheer kan een gunstige bijdrage aan de instandhouding van met name weidevogels, akkervogels, hamsters, vleermuizen, libellen en vlinders. Met het natuur- en landschapsbeheer wil Nederland daarom activiteiten ondersteunen die met name zijn gericht op het behoud en versterken van leefgebieden voor deze soorten, inclusief het verbinden van leefgebieden waardoor de genetische diversiteit op peil kan worden gehouden. Er wordt ingezet op: weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, landschap en botanisch beheer. Per 2016 worden deze submaatregelen herzien: weidevogelbeheer wordt omgezet in het leefgebied open grasland, akkerfaunabeheer wordt omgezet in het leefgebied open akker, landschapsbeheer wordt omgezet in de leefgebieden droge dooradering en natte dooradering. Botanisch beheer wordt daar waar het bijdraagt aan de gunstige staat van instandhouding van de bovengenoemde soorten als beheeractiviteit toegevoegd aan deze vier leefgebieden. Daarnaast wordt met ingang van 1-1-2016 extra ingezet op agrarisch waterbeheer. Hierbij vormt het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) een belangrijke leidraad. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer is een initiatief van de Land- en Tuinbouw Organisatie in Nederland, op uitnodiging van de Rijksoverheid. Het doel is een bijdrage te leveren aan de wateropgaven in agrarische gebieden en het realiseren van een economisch sterke en duurzame landbouw. Daar is een intensieve samenwerking tussen het agrarische bedrijfsleven voor nodig, maar ook met de waterschappen om de knelpunten op het gebied van water op te lossen. Deze knelpunten zijn onder meer de verontreiniging van het water met te veel meststoffen of gewasbeschermingsmiddelen, verzilting, te veel dan wel te weinig water.

Strategie

Nederland zet nationaal voor de landbouwsector in op een realistische, ambitieuze groene groeistrategie. Deze strategie combineert het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie van de landbouwsector met het verbeteren van het milieu, gebruikmakend van de initiatieven in de samenleving. Het POP3-programma richt zich onder meer op het bijdragen aan het behoud en/of herstel van natuur- en milieukwaliteit in het licht van de doelstellingen van Europese richtlijnen, zoals de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. De agrarische ondernemer – als medebeheerder van het platteland – levert daarbinnen een essentiële bijdrage aan het beheer van natuur, cultuurlandschap en water.

Extra inzet is nodig voor het beschermen van de waterkwaliteit (uitspoeling nutriënten / gewasbeschermingsmiddelen) en beheer van de waterkwantiteit (berging). De maatregelen op grond van de Nitraatrichtlijn zijn uitgewerkt in het vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn en dragen bij aan de doelen van de Kaderrichtlijn Water. Ze zijn echter niet voldoende om overal in Nederland tijdig de doelen van de Kaderrichtlijn Water te realiseren. Hetzelfde geldt voor de benodigde vermindering van de belasting van oppervlaktewater met gewasbeschermingsmiddelen. Dit blijkt ook uit de SWOT-analyse. Voor oppervlaktewater in Nederland gelden naar regio gedifferentieerde doelen op basis van de Kaderrichtlijn Water, en die aanvullend is op het landelijk mest- en gewasbeschermingsbeleid. Het te overbruggen gat tussen huidige waterkwaliteit en doel en de daartoe geëigende maatregelen zullen in het kader van de Stroomgebiedbeheersplannen, die gerealiseerd zullen worden in 2015, in kaart gebracht worden.

Stelselwijziging agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Gezien de kritische evaluaties over onder meer de effectiviteit van het huidige agrarisch natuur- en landschapsbeheer kiest Nederland voor een stelselwijziging. De kern van het vernieuwde stelsel is een integrale gebiedsaanpak waarvoor een collectief verantwoordelijk is. Het collectief (bestaande uit boeren en andere grondgebruikers) is eindbegunstigde van het nieuwe stelsel, en niet meer de individuele boer. Het nieuwe stelsel start op 1 januari 2016.

Het subsidiestelsel natuur en landschap (SNL)

Onder voorbehoud van de aannames en van kracht worden van de vereenvoudiging van procedures in de gedelegeerde handelingen Verordening (EU) nr. 809/2014, en het daarbij mogelijk maken van een collectief betaalverzoek, is Nederland voornemens om vanaf 2016 een collectief stelsel in te voeren voor leefgebiedenbeheer en een categorie water. Zonder deze wijziging zal het collectieve stelsel niet in Nederland worden geïmplementeerd. Bij het van kracht worden van de wijzigingsvoorstellen wordt het huidige stelsel zo snel mogelijk uitgefaseerd. Nederland is voornemens om het mogelijk te maken dat nog lopende individuele contracten voor agromilieu- en klimaatdiensten daar waar het een collectief beheer gaat voeren, worden ontbonden zonder dat terugbetaling wordt verlangd voor de reeds verstreken looptijd van de verbintenis. Deze mogelijkheid zal worden geboden daar waar het ecologisch effectief en economisch efficiënt is om de bestaande verbintenis op te nemen in een nieuwe 6-jarige collectieve aanvraag. Is deze overstap niet mogelijk voor een begunstigde of wordt een dergelijke aanpassing door een begunstigde niet aanvaard, dan heeft deze begunstigde de verplichting om zijn individuele verbintenis voort te zetten voor de resterende looptijd. Dit heeft als gevolg dat er tijdelijk twee stelsels agrarisch natuurbeheer naast elkaar bestaan. De verwachting is wel dat binnen de gebieden waar een collectief beheer uitvoert het overgrote deel van de individuele aanvragers over zal stappen in het nieuwe stelsel. Voor de invoerdatum 1-1-2016 is gekozen omdat eind 2015 circa de helft van de lopende agro-milieu-verbintenissen (periode 2007-2013) afloopt.

Het huidige subsidiestelsel natuur en landschap (SNL) blijft dus voorlopig ook voor het onderdeel agrarisch natuurbeheer nog van kracht voor de vòr 1-1-2016 afgesloten contracten die niet worden ontbonden. Vanaf 2016 worden nieuwe contracten alleen afgesloten voor het stelsel met collectieven. In 2014 en 2015 is het SNL stelsel al wel goedkoper en effectiever ingericht en uitgevoerd. De verbetering van de ecologische effectiviteit en een vermindering van uitvoeringskosten werd vooral gerealiseerd doordat gebiedscoördinatoren een belangrijkere rol dan voorheen hadden in het systeem. Met de invoering van het stelsel van collectieven per 1-1-2016 wordt nog een verdergaande effectiviteits- en efficiëntieverbetering verwacht. Daarnaast is per 1-1-2014 de monitoring op de werking van het stelsel versterkt, waarbij meer aandacht wordt gegeven op het monitoring van de ontwikkeling van 'High Nature Value-farmland'. In 2011 viel ca 40% van areaal High Nature Value – farmland onder agromilieu- en klimaatsteun. In totaal is op 117.000 van de 288.000 ha HNV een SNL-pakket (collectief en individueel) afgesloten. (Voor

een nadere toelichting over High Nature Value farmland in Nederland, zie Alterra Wageningen UR 2453/2013).

In het programma staan ook de gegevens over in welke natuurbeheertypen de ca € 100 mln/jr neerslaan, die Nederland met nationale middelen voor beheer in voornamelijk N2000 gebieden financiert. In deze gegevens zitten meerdere typen graslanden, waarvan meerdere geschikt zijn voor weidevogels. Deze beelden zijn aan het eind van het hoofdstuk toegevoegd.

Reden van agromilieu- en klimaatsteun

Het primaire doel van het stelsel van agromilieu- en klimaatsteun is het voldoen aan internationale natuurdoelen, zoals verwoord in de EU Biodiversiteitsstrategie 2011-2020 en in de Vogel- en Habitatrichtlijn. Nederland heeft haar beleid voor agromilieu- en klimaatsteun onder meer op het behoud van weidevogels gericht, omdat de populatie van boerenlandvogels sinds 1960 met gemiddeld 61-73 % is afgenomen. Overigens blijkt uit recente rapportages over de Habitat Richtlijn soorten, dat over het algemeen de achteruitgang van de staat van instandhouding lijkt te stabiliseren. De rapportages 2007 en 2013 suggereren een duidelijke achteruitgang; maar deze wordt voor het overgrote deel veroorzaakt door veranderingen van methoden van beoordeling en drempelwaarden. Er is echter nog geen sprake van een verbetering van populaties. Het streven is dat de AEC-maatregelen tot een verbetering van de populaties gaan leiden.

De agromilieu- en klimaatdiensten zijn er op gericht om positieve omstandigheden voor biodiversiteit, waterkwaliteit en –kwantiteit te creëren, en hebben daarbij een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap, water en agrarisch ondernemerschap. Tevens hebben met name de pakketten onder submaatregel botanisch beheer een gunstig effect op de bodemgesteldheid. De agromilieu- en klimaatdiensten worden in lijn met de door de EU Cie voor dit onderwerp opgestelde richtlijn primair ingezet als 'donkergroene' maatregelen. Deze donkergroene maatregelen worden gericht ingezet voor het versterken van de biodiversiteit. Zij dragen in veel gevallen, als neveneffect, bij aan de verbetering van water- en bodemkwaliteit, bijvoorbeeld doordat zij bepalingen bevatten die beperkingen zetten op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en mest. Daar waar mogelijk wordt natuurlijk synergie nagestreefd. Hierbij zal altijd een afweging worden gemaakt tussen effectiviteit, kosten en deelnamebereidheid.

Agromilieu- en klimaatcontracten dragen bij aan:

- de verbetering van de instandhouding van (groepen van) soorten door het versterken van leefgebieden;
- het vergroten van het (maatschappelijk) draagvlak en de (be)leefbaarheid van het platteland, mede door aan te sluiten bij de praktijk, de omstandigheden en ervaring van agrarische ondernemers.
- De verbetering van de waterkwaliteit via het collectieve systeem na 2016.

Door in het goedgekeurde stelsel 2014-2015 te werken met gebiedscoördinatoren, en door primair in te zetten op ecologisch gezien 'zwaardere' pakketten, dragen deze contracten vergeleken met de programmaperiode 2007 – 2014, naar verwachting meer bij aan de versterking van de ecologische effectiviteit en waterkwaliteit (doeltreffendheid). Dit zowel in agrarisch gebied, als in nabijliggende Natura 2000 gebieden. Dit tegen lagere lasten voor aanvragers en een vermindering van uitvoeringskosten bij de overheid, en passend binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2014-2020.

Met de invoering van het collectieve stelsel voor agrarische natuurbeheer per 1-1-2016 wordt de integrale benadering nog meer versterkt. Door het beheer in te zetten op gebiedsniveau (in plaats van bedrijfsniveau) kan worden geanticipeerd op de ecologische dynamiek. Uitgangspunt hierbij is lerend beheren, waarbij gedurende de looptijd van het contract van jaar tot jaar kan worden bijgestuurd op effectiviteit. Hierbij wordt bijvoorbeeld gebruik

gemaakt van wetenschappelijk ex durante onderzoek, uitgevoerd door Wageningen universiteit en de beschikbare kennis van soorten en kennis van terreinbeherende organisaties. Daarnaast versterkt het werken met collectieven de gebiedsgerichte samenwerking tussen overheden en gebiedspartijen. Dit biedt synergievoordelen voor de biodiversiteit, bijvoorbeeld door het op elkaar afstemmen van subsidiabele activiteiten, zoals de invoering van Ecologische aandachtsgebieden, agromilieu- en klimaatsteun en natuurbeheer.

Met dit laatste wordt aansluiting gezocht bij actie 9b van de EU Biodiversiteitsstrategie; 'het ontwikkelen van mechanismen die de samenwerking tussen agrariërs en 'bosbouwers' ter versterking van de continuïteit van landschap, de bescherming van genetische diversiteit en andere samenwerkingsvormen die de bescherming van biodiversiteit bevorderen'.

Lerend beheren gaat overigens verder dan het versterken van de kennis en integratie van biodiversiteitsmaatregelen, het bevat ook het leren uitvoeren van agromilieu- en klimaatsteun op een zodanige wijze dat het aantal fouten in de implementatie afneemt.

Wat implementeert Nederland?

Agromilieu- en klimaatverbintenissen worden ingezet voor het versterken van het natuurrendement en waterkwaliteit op en aanpalend aan landbouwgrond.

Om de nationale doelen in het kader van de Europa 2020-strategie te operationaliseren heeft de Europese Commissie in het Gemeenschappelijk Strategisch Kader een keuzemenu van elf thematische doelen opgesteld met een bijbehorende procentuele verdeling van de financiële middelen over deze thema's, zie box 2. Nederland zet, zoals verwoord in het goedgekeurde partnerschapsovereenkomst, met de vier ESI-fondsen met name in op de thematische doelstellingen 1, 3, 4, 5, 6, 8 en 9.

Box 2: Thematische doelstellingen

1. Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie;
2. Verbetering van de toegang tot, alsmede het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologie;
3. Vergroting van de concurrentiekracht van kleine en middelgrote ondernemingen alsmede van de landbouwsector (voor het ELFPO) en de visserij- en aquacultuursector (voor het EFMZV);
4. Ondersteuning van de overgang naar een koolstofarme economie in alle bedrijfstakken;
5. Bevordering van de aanpassing aan de klimaatverandering, risicopreventie en -beheer;
6. Bescherming van het milieu en bevordering van efficiënt gebruik van hulpbronnen;
7. Bevordering van duurzaam vervoer en opheffing van knelpunten in centrale netwerkstructuren;
8. Bevordering van werkgelegenheid en ondersteuning van arbeidsmobiliteit;
9. Bevordering van sociale inclusie en bestrijding van armoede;
10. Investeren in onderwijs, vaardigheden en een leven lang leren;
11. Vergroting van institutionele capaciteit en een doelmatig bestuur.

Door de keuze voor thematische doelstellingen 4, 5 en 6 worden resultaten beoogd op het gebied van herstel van biodiversiteit en het verbeteren van de waterkwaliteit door niet-productieve investeringen en agromilieu en klimaatmaatregelen. Voor meer informatie over de samenhang tussen nationale en Europese programma's, zie de Nederlandse partnerschapsovereenkomst.

Een deel van de doelen, geformuleerd in de partnerschapsovereenkomst worden gerealiseerd met agromilieuverbintenissen. Deze doelen sluiten aan bij doelen verwoord in het 'Prioritized Action Framework' natura 2000. Al in 2014/2015 wordt een aanzet gemaakt met de

kerngebiedenbenadering. Overigens, Nederland financiert het overgrote deel van de implementatie en beheer Natura 2000, volledig nationaal.

De looptijd van de agromilieuverbintenis is in principe 6 jaar. De verbintenis kan worden verlengd tot maximaal 7 jaar indien dit nodig is om de ingangsdatum van de nieuwe agromilieuverbintenis te laten aansluiten bij de einddatum van de voorgaande agromilieuverbintenis.

Waar welke steun wordt gegeven, wordt als volgt bepaald:

1. het leefgebied wordt bepaald: in een gebied wordt het aantal (potentieel) aanwezige relevante soorten/soortgroepen uit de Vogel- en Habitatrictlijn aangegeven waarvoor agrarisch natuur- en landschapsbeheer een bijdrage kan leveren;
2. indien wordt voldaan aan drempelwaarden (aantal soorten, aantallen/dichtheden per soort, aantal vindplaatsen) wordt het leefgebied (submaatregel: weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, botanisch beheer, landschap of leefgebiedenbeheer en categorie water) in een provinciaal natuurbeheerplan opengesteld voor het aanvragen van activiteiten passend binnen dit leefgebied, waarbij rekening wordt gehouden met het versterken van "High-nature Value farmland"
3. het gaat hierbij om het stimuleren van activiteiten zoals beweiding, maaien, slootkantbeheer, randenbeheer, ecologisch onderhoud van landschapselementen, extra vermindering van vermisting (fosfaatuitmijning) en gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Met de overeenkomsten waarin deze maatregelen en acties zijn vastgelegd, verbinden begunstigden zich tot het uitvoeren van een of meer categorieën. Het gaat bij de begunstigden niet alleen om agrariërs, maar ook om grondbeheerders van andere voor de doelbereiking relevante landbouwgronden.
4. Wateractiviteiten hebben naast een bijdrage aan een leefgebied, een bijdrage aan de doelen van de Kaderrichtlijn water en de Nitraatrichtlijn. Bijvoorbeeld door het beheer van natuurvriendelijke oevers, ecologisch beheer van (natte en droge) bufferzones, beheer van zuiveringsmoerassen e.d. die emissie van nutriënten en bestrijdingsmiddelen tegengaan;
5. Door synergie te zoeken met andere gebiedsopgaven, daarbij allianties te zoeken met andere gebiedspartijen, kan winst geboekt worden op het vlak van waterkwaliteit, de inrichting van watersystemen en ten behoeve van het verhogen van het water conserverend gehalte van landbouwgronden. Dit in lijn met het 'Prioritized Action Framework' Natura 2000.

Om zo effectief mogelijk gebruik te maken van de beschikbare middelen, maakt Nederland geen gebruik van algemeen geformuleerde verplichtingen, maar zet Nederland op bovenbeschreven manier bij alle submaatregelen gericht (targeted) activiteiten in. Waar mogelijk en wenselijk wordt de agromilieu- en klimaatsteun ingezet ter aanvulling op de vergroeningseisen van de eerste pijler van het GLB, met als doel dat de vergroeningseisen en de agromilieu- en klimaatsteun elkaar zullen versterken. Dubbele betalingen worden hierbij uitgesloten.

Herzieningsclausule

In de volgende gevallen moeten agromilieu- en klimaatverbintenissen aangepast worden:

- in geval van wijziging van de relevante dwingende normen of minimumeisen voor het gebruik van meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en/of andere relevante dwingende eisen voortkomend uit Europese en nationale wetgeving (baseline/cross compliance). Wanneer er sprake is van een aanpassing wordt de verbintenis dusdanig aangepast dat de betrokken verbintenis verder blijft gaan dan de toepassing van die normen en eisen;
- met ingang van 2012 hebben de agromilieuverbintenissen met het oog op de overschrijding van de POP2 programmaperiode een herzieningsclausule: afgesloten verbintenissen kunnen per 1-1-2014 worden aangepast aan het rechtskader van de POP 3-programmeringsperiode. Deze clausule wordt ook opgenomen voor de periode 2020-2026.

Is een dergelijke aanpassing niet aanvaard door de begunstigde, dan eindigt de verbintenis en wordt geen terugbetaling verlangd voor de periode waarin de verbintenis daadwerkelijk is nagekomen.

Demarcatie met artikel 17d

Voor de afbakening van de agromilieu- en klimaatsteun met niet-productieve investeringen, zoals bedoeld in artikel 17d, is het van belang of er sprake is van een inrichtingsmaatregel met een vergoeding voor met name aanleg of inrichting (eenmalige maatregel), of dat het gaat om een 6 tot 7 jarige beheervergoeding (artikel 28).

Bijdrage aan aandachtsgebieden en aan horizontale doelstellingen

1. Bijdrage aan aandachtsgebieden

Binnen prioriteit 4 (het beschermen van ecosystemen die van de land- en bosbouw afhankelijk zijn) richt de onderhavige maatregel zich met name op aandachtsgebied 4a (herstel en behoud van biodiversiteit) en op aandachtsgebied 4b (verbetering van het waterbeheer). Daarnaast wordt aandacht besteed aan aandachtsgebied 4c, bodemkwaliteit. Door het intensieve karakter van de Nederlandse land- en tuinbouwsector is de milieudruk hoog. Dit heeft negatieve effecten op het milieu, met name op de biodiversiteit (bijvoorbeeld: vermindering aantal weide- en akkervogels) en een verslechtering van de water- en bodemkwaliteit. Daarnaast heeft de landbouw ongewenste negatieve effecten op het landschap en de samenleving. De SWOT-analyse stelt vast dat agrarisch natuurbeheer een belangrijke schakel is om een gebalanceerde plattelandsomgeving in Nederland te bevorderen, met name voor biodiversiteit en waterkwaliteit, maar dat de effectiviteit van dit instrument versterkt moet worden. In de conclusies van de SWOT-analyse wordt dan ook aanbevolen het agrarisch natuurbeheer minder te versnipperen en meer integraal toe te passen. De extra inzet op waterbeheer levert ook een bijdrage aan het aandachtsgebied 5: klimaatverandering, bijvoorbeeld door inundatie.

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Door het versterken van de duurzaamheid van de agrarische bedrijven draagt deze maatregel met name bij aan milieu, klimaat en waterbeheer.

Omvang, aard en niveau van de steun

Het totaalbudget voor de maatregel was in de periode 2014 - 2015 €70 miljoen per jaar, en gemiddeld vanaf 2016 €76,2 miljoen per jaar (ELFPO-financiering en nationale cofinanciering). Het gemiddelde steunbedrag per hectare wordt geschat op €679/ha. De doelstelling is dat in deze planperiode op ca 110.000 ha agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitgevoerd wordt ter versterking van de biodiversiteit en dat op ca 2.250 ha watermaatregelen worden uitgevoerd. In het individuele programma wordt dit uitgevoerd door ca 14.000 begunstigden met landbouwgrond. In het collectieve stelsel zal het beheer worden uitgevoerd door ca 40 gecertificeerde collectieven, waarin de 14.000 eerdere begunstigden daar waar ecologisch effectief op zullen gaan. Nederland telt ca 1,9 miljoen ha landbouwgrond en 70.000 landbouwbedrijven. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is daarmee een belangrijke neveninkomst voor agrariërs in Nederland. Vanwege ruimtegebrek en inpasbaarheid in de bedrijfsvoering in relatie tot ecologische effectiviteit wordt in Nederland bewust gekozen voor activiteiten met een in verhouding grote ecologische impact die verhoudingsgewijs weinig landbouwgrond uit productie nemen. Daardoor is in Nederland afstemming tussen activiteiten zeer belangrijk. Naast de door de Europese Commissie gefinancierde agromilieu- en klimaatsteun, zijn er in Nederland staatsteunregelingen groenblauwe diensten die volledig door provincies en waterschappen worden gefinancierd, en die bijdragen aan het versterken van natuur en biodiversiteit, en het verbeteren van water- en bodemkwaliteit. Met het invoeren van het collectieve stelsel wordt gestreefd om de

verschillende regelingen in hogere mate op elkaar af te stemmen, zodat maximale synergie bereikt kan worden.

In het op 13 februari 2015 goedgekeurde Nederlandse Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 zijn voor de agromilieu- en klimaatmaatregel vier verschillende submaatregelen onderscheiden. In tabel 8.10.1 is de verdeling in areaal een budget weergegeven evenals het aandachtsgebied waar de submaatregel aan bijdraagt.

Binnen iedere submaatregel is er sprake van verschillende activiteiten die, afhankelijk van de doelstelling van de af te sluiten verbintenis, door de subsidieontvanger al dan niet toegepast dienen te worden. Iedere submaatregel bestaat daarmee uit meerdere onderling samenhangende categorieën. Het Nederlandse beleid is er op gericht om de agromilieu- en klimaatmaatregelen sterker te gaan clusteren naar gebieden met (potentieel) hoge biodiversiteitswaarden, en daarbij te sturen op het versterken van het beheer door een graduele verzwaring van de beheeractiviteiten. De Nederlandse inzet is dus minder gericht op het verbreden van het areaal agromilieu- en klimaatsteun met lichte maatregelen, maar meer op het versterken en intensiveren van het beheer op het beschikbare areaal. De verwachting is dat accentverschuiving naar donker groene maatregelen in een relatief intensieve landbouw een grotere bijdrage levert aan het bereiken van de ecologische doelen dan het verbreden van het areaal met licht groene maatregelen. Een bijkomstigheid is dat daardoor minder productie mogelijk is waardoor de kosten voor het agrarisch natuurbeheer per hectare zullen toenemen. Voor een beschrijving van de grondslagen voor vergoeding, zie bijlage 3.5.

De huidige submaatregelen voor weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, botanisch beheer en landschapsbeheer worden per 2016 omgezet in vier typen leefgebied (open grasland, open akker, droge dooradering en natte dooradering) en een nieuwe categorie water.

Nederland wil werken met een cofinancieringspercentage uit het ELFPO van 75% per betaling, met een gemiddeld bedrag vanaf 2016 van €38,1 miljoen/jaar. De totale uitgave voor agromilieu- en klimaatdiensten tijdens de POP 3 periode worden circa €521 mln. Daarvan is €260,5 mln afkomstig uit ELFPO, €87,0 mln nationale medefinanciering en €173,5 mln aanvullende nationale financiering. Voor de aanvullende financiering kan ook het Staatsteunkader (Catalogus groen blauwe diensten) worden ingezet.

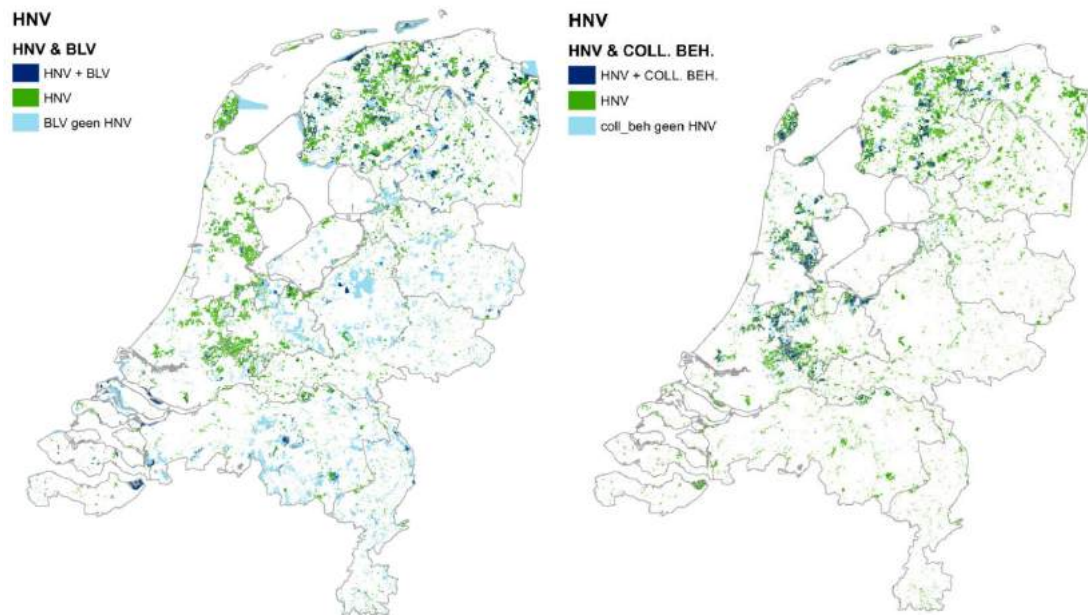
Aangezien het primair een aanpassing van het stelsel betreft (wie is de begunstigde/ hoe organiseren we het) leidt de wijziging niet tot aanpassing van de partnerschapsovereenkomst en/of de toelichting bij M10 in het plattelandsontwikkelingsprogramma. Wel leidt de extra inzet op waterdoelen tot een versterking van het thematische doelen 5: klimaatverandering.

HNV SNL

		ha
Totaal HNV		288.527
areaal met individueel SNL contract	69.133	
areaal met collectief SNL contract	47.909	
areaal onder SNL (ind. + coll)		117.042
% HNV onder SNL	40%	

Subsidie natuur en landschap op High Value farmland

Kaarten met de overlap tussen HNV- en SNL-beheerpakketten. Links: individuele beheerpakketten (blv), rechts: pakketten collectief weidevogelbeheer (coll. Beh.).

Bijlage X

Natuurtype	Natuurbeheertype	Oppervlakte 2012		
N01 Grootschalige, dynamische natuur				
	N01.01 Zee en wad	404.055		
	N01.02 Duin- en kwelderlandschap	14.721		
	N01.03 Rivier- en moeraslandschap	19.358		
	N01.04 Zand- en kalklandschap	5.057		
N02 Rivieren				
	N02.01 Rivier	20.454		
N03 Beken en bronnen				
	H03.01 Beek en Bron	4.949		
N04 Stilstaande wateren				
	N04.01 Kranswieiwater	7.578		
	N04.02 Zoete Plas	94.767		
	N04.03 Brak water	1.295		
	N04.04 Afgesloten zeearm	170.453		
N05 Moerassen				
	N05.01 Moeras	18.383		
	N05.02 Gemaaid rietland	3.183		
N06 Voedselarme venen en vochtige heiden				
	N06.01 Veenmosrietland en moerasheide	2.392		
	N06.02 Trilveen	391		
	N06.03 Hoogveen	3.796		
	N06.04 Vochtige heide	14.909		
	N06.05 Zwakgebufferd ven	1.243		

Natuurtype	Natuurbeheertype	Oppervlakte 2012		
	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	1.650		
N07 Droge heiden				
	N07.01 Droge heide	31.344		
	N07.02 Zandverstuiving	3.886		
N08 Open duinen				
	N08.01 Strand en embryonaal duin	2.744		
	N08.02 Open duin	19.510		
	N08.03 Vochtige duinvallei	2.271		
	N08.04 Duinheide	1.457		
N09 Schorren of kwelder				
	N09.01 Schor of kwelder	7.583		
N10 Vochtige schraalgraslanden				
	N10.01 Nat schraalland	3.205		
	N10.02 Vochtig schraalland	13.428		
N11 Droge schraalgraslanden				
	N11.01 Droog schraalland	3.961		
N12 Rijke graslanden en akkers				
	N12.01 Bloemdijk	1.847		
	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	67.450		
	N12.03 Glanshaverhooiland	1.322		
	N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland	5.488		
	N12.05 Kruiden- en faunarijke akker	4.924		
	N12.06 Ruigteveld	2.119		
N13 VogeIgraslanden				
	N13.01 Vochtig weidevogelgrasland	20.752		
	N13.02 Wintergastenweide	992		
N14 Vochtige bossen				
	N14.01 Rivier- en beekbegeleidend bos	6.635		
	N14.02 Hoog- en laagveenbos	10.591		
	N14.03 Haagbeuken- en essenbos	18.002		
N15 Droge bossen				
	N15.01 Duinbos	9.276		
	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos	94.691		
N16 Bossen met productiefunctie				
	N16.01 Droog bos met productie	168.303		
	N16.02 Vochtig bos met productie	25.209		
N17 Cultuurhistorische bossen				
	N17.01 Vochtig hakhout en middenbos	2.106		
	N17.02 Droog hakhout	720		
	N17.03 Park- en stinzenbos	3.378		
	N17.04 Eendenkooi	332		
	Totaal	1.322.164		

Tabel 8.10.1 Verdeling van grond en middelen over de agro milie submaatregelen

Submaatregel individueel stelsel (worden vanaf 2016 uitgefaseerd)	Oppervlakte (Ha)	Geld (x €1.000)	Biodiversiteit (4a)	Waterbeheer (4b)	Bodemkwaliteit (4c)
Weidevogelbeheer	90.000 =>0	30.000 =>0	x	x	
Akkerfaunabeheer	5.000 =>0	11.000 =>0	x	x	
Botanisch beheer	9.000=>0	18.000 =>0	x	x	x
Landschapsbeheer	6.000 =>0	11.000 =>0	x	x	
TOTAAL voor wijziging (aflopend)	110.000 =>0	70.000 =>0			
Submaatregel collectief stelsel (worden vanaf 2016 ingefaseerd)					
Beheer totaal:[1]	110.000	70.000	x	x	x[2]
- open grasland;	90.000	30.000			
- open akker;	8.000	18.000			
- droge dooradering;	7.000	13.000			
- natte dooradering.	5.000	9.000			
Water	2.250	6.200		x	
Totaal na wijziging (Oplopend)	112.250	76.200			

[1] Inclusief wintergastenbeheer, met name ganzen.

[2] De beheerfunctie verschromen draagt bij aan de bodemkwaliteit, ad 9.000 ha.

8.2.4.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.4.3.1 10.1.01 Weidevogelbeheer wordt uitgefaseerd, en vervangen door open grasland.

Submaatregel:

■ 10.1 - betaling voor verplichtingen op het gebied van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.4.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Belangrijke aantallen weidevogels komen voor in agrarisch beheerde graslanden. Hierbij gaat het zowel om de minder als de meer kritische soorten. In tegenstelling tot graslanden die in beheer zijn bij natuurbeheerders, hebben de agrarisch beheerde graslanden veelal in eerste instantie een productiefunctie.

In een provinciaal natuurbeheerplan zijn gebieden aangewezen waar weidevogelbeheer effectief is. Binnen het agrarisch weidevogelbeheer zijn daarom groepen van categorieën ontwikkeld:

1. groep met een rustperiode in de nestfase waarin agrarische werkzaamheden niet toegestaan zijn. Deze rustperiode loopt minimaal van 1 april tot 1 juni, maar kan evt. tot diep in de zomer doorlopen voor bv. soorten als de kwartelkoning (A01.01.01);
2. groep met mogelijkheid tot voorweiden ten behoeve van later vestigende soorten of opgroeimogelijkheden voor kuikens. Deze groep kent een rustperiode die op zijn vroegst op 1 mei start en tot in juni doorloopt. In deze rustperiode zijn agrarische activiteiten niet toegestaan (A01.01.02);
3. groep om percelen in het voorjaar plasdras te zetten om daarmee foeragerende weidevogels aan te trekken (A01.01.03);
4. groep legselbeheer om legfels te beschermen in percelen waar geen aangepast weidevogelbeheer plaatsvindt. Om de uitgekomen jonge weidevogels een goede overlevingskans te bieden, kunnen de categorieën die onder deze groep vallen gecombineerd worden met een toeslag voor kuikenstroken. Via deze stroken kunnen de jonge weidevogels percelen bereiken die voor langere tijd als foerageergebied kunnen dienen (A01.01.04);
5. groep kruidenrijk grasland. Deze groep dient om een voedselrijke situatie te creëren voor weidevogelkuikens in de vorm van bloemrijke graslanden die een grote aantrekkingskracht hebben op insecten. Deze percelen kennen een lage bemestingsgraad en een rustperiode (A01.01.05);
6. groep met extensieve beweiding waarin weidevogels zowel kunnen broeden als foerageren (A01.01.06).

Aandachtsgebied: 4a: herstel, behoud en verbeteren biodiversiteit

Secondaire focus: 4b: verbeteren waterbeheer, incl. meststoffen- en pesticidenbeheer

8.2.4.3.1.2 *Type steun*

Subsidie.

Areaalgebonden steun.

8.2.4.3.1.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Relevante bestaande wetgeving (baselinevoorwaarden)

- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);
- De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding toe te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden). Hierbij worden de algemene principes van geïntegreerde ziektebestrijding nageleefd, zoals beschreven in EC/2009/128;
- Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet);
- Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer);
- Er wordt rekening gehouden met alle derogatievoorwaarden, zoals afgesproken met de Europese Commissie volgend uit de Nitraatrichtlijn. In Nederland is op grasland niet de 170 kg N/ha/jaar aan de orde is, maar de derogatie van respectievelijk 230 kg N /ha/jaar in het zuidelijk zandgebied en op löss. Bij de overige graslanden is de derogatie 250 kg N/ha/jaar. Voorwaarde is dat van de landbouwgrond van een bedrijf minstens 80% grasland is;
- De 1,5 Livestock Unit c.q. GVE/ha betreffen bepaald geen hoog productieve melkkoeien, maar veelal jongvee, mestkoeien, zoogkoeien, stiertjes en schapen. Voor deze categorieën

zit de bovenkant van de excretie op circa 80 kg N/ha in onze tabellen diegebonden normen die in Nederland in de mestregelgeving wordt gehanteerd in de periode 2014-2017. 1,5 LU/ha komt dan uit op 120kg N / ha. Het moge duidelijk zijn dat op deze gronden NIET de productieve koeien rondlopen. Als er al melkkoeien rondlopen dan zal de melkproductie niet hoger dan 6000 kg per jaar komen. De bijbehorende excretie is dan gemiddeld 100 kg N/jaar per melkko. 1,5, LU/ha is dan gemiddeld 150 kg N per jaar.

- Het verbod op het vernietigen van de graszode (art. 4b van het Besluit gebruik meststoffen).

Voor meer informatie, zie bijlage 3.4: Baseline voor de hoogte van de vergoeding voor de agromilie- en klimaatdiensten

8.2.4.3.1.4 Begunstigden

Landbouwers en andere grondbeheerders die in het bezit zijn van landbouwgrond en waarvoor het vanwege de ecologische effectiviteit van deze submaatregel van toegevoegde waarde is dat de gronden onderdeel uitmaken van de agromilie- en klimaatsteun.

8.2.4.3.1.5 Subsidiabele kosten

Nederland vergoedt alleen kosten voor inspanningen die verder gaan dan wat wettelijk verplicht is, in normen is vastgelegd, en die niet kosteloos worden geleverd. Subsidieabel zijn de extra kosten (inclusief extra arbeid), gedeelde inkomsten en reële transactiekosten die het gevolg zijn van de uitvoering van de dienst. Daarnaast zorgt Nederland er voor dat betalingen aan landbouwers niet leiden tot dubbele financiering uit hoofde van deze verordening en Verordening (EU) nr. 1307/2013. In Nederland kan de invulling van de vergoeding, met name minimaal 5% EFA op akkerbouwbedrijven, in beperkte mate cumuleren met AEC-maatregelen. Op de eerste plaats kan dit regulier middels keuze uit de zogenaamde longlist van artikel 46 lid 2 van Vo 1307/2013. Op de tweede plaats kan de landbouwer kiezen voor equivalente maatregelen. Indien de landbouwer hiervoor kiest en op het betreffende perceel of deel van het perceel ook een AEC overeenkomst is aangegaan door de landbouwer dan is cumulatie niet toegestaan, en in Nederland geregeld dat de landbouwer voor het AEC deel geen AEC vergoeding krijgt uitbetaald.

De equivalente maatregelen zijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Eventuele wijzigingen zullen worden doorgevoerd conform bovenstaande principe.

8.2.4.3.1.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

De instapvoorwaarden zijn de algemene EU-voorwaarden, met daarnaast aanvullende voorwaarden. Grondgebonden steun voor agromilie- en klimaatdiensten wordt alleen gegeven op gronden die zijn aangewezen in het Provinciale natuurbeheerplan. Tevens wordt in dit plan aangegeven welke agromilie- en klimaatdiensten binnen die gebieden mogelijk zijn. Voor elk aldus aangewezen gebied wordt door de provincie een ecologische doelstelling geformuleerd en een financieel kader gesteld. Daarnaast behoort de oppervlakte waarvoor subsidie wordt gegeven te voldoen aan de definitie landbouwgrond, zoals deze in Nederland bij de inkomensondersteuning uit de 1e pijler GLB wordt toegepast, uitgebreid met aan landbouwpercelen grenzende landschapselementen, watergangen.

Om voor vergoeding voor weidevogelbeheer in aanmerking te komen is daarnaast deelname aan een collectief beheerplan vereist. In dit collectief beheerplan is een gezamenlijke aanpak tussen agrariërs, evt. samen met terreinbeheerders, ten aanzien van het weidevogelbeheer vastgelegd. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekiend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheermaatregelen verhoogd. Dit beheer moet leiden tot een aantrekkelijk vestigingsbiotoop, een rustperiode om te broeden en voldoende kuikenland om de kuikens op te laten groeien. Het collectief beheerplan wordt uit naam van de provincie opgesteld door een gebiedscoördinator.

- De beheereenheid bestaat uit grasland;

- De beheereenheid die door een individuele deelnemer aan het collectief wordt beheerd is ten minste 0,5 hectare groot, tenzij er uitdrukkelijk sprake is van een ecologische stapsteen, die als zodanig ook is aangewezen in het natuurbeheerplan;
- Cumulatie met alle categorieën uitgesloten, uitgezonderd A01.03.01 en de beheerpakketten uit de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer {...naam provincie...}, bedoeld in artikel 4.1.1.5, derde lid, onderdeel a, van de subsidieverordening/regeling <<juiste citeertitel opnemen>> natuur- en landschapsbeheer << naam provincie>>.

8.2.4.3.1.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Principe(s) selectiecriteria

Een in een gebied werkzame gebiedscoördinator stelt op basis van doelstellingen vastgelegd in het natuurbeheerplan jaarlijks een zogenaamd collectief beheerplan op. In het collectief beheerplan wordt vastgelegd welke deelnemer in het komende beheerjaar welke agromilieu- en klimaatdienst(en) gaat uitvoeren op welke oppervlakte/locatie. Die agromilieu- en klimaatdiensten dienen per deelnemer te passen binnen de door hem ingediende 6-jarige steunaanvraag. Het collectief beheerplan wordt door de provincie beoordeeld.

Selectiecriteria

Tussen gebiedscoördinator en provincie vindt geregeld vooroverleg plaats. Op basis daarvan kan de provincie een inschatting maken van het bedrag dat benodigd is om het collectieve beheerplan uit te voeren, waarbij een bepaalde buffer wordt aangehouden als financiële reserve. Het totaal beschikbare bedrag voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt jaarlijks, voorafgaand aan het betreffende beheerjaar, op basis van nationaalrechtelijke eisen gepubliceerd in een zogenaamd openstellingsbesluit.

De gebiedscoördinator behoort rekening te houden met de onderstaande randvoorwaarden:

- terrein moet voldoen aan de eisen behorend bij de categorie;
- geen cumulatie van subsidie met hetzelfde doel;
- categorieën moeten passen bij voor het gebied nagestreefde doelen;
- de instapeisen met betrekking tot de minimumoppervlakte van de beheereenheid gelden niet voor zover er sprake is van ecologische overbrugbaarheid ('stapsteen'). Er is sprake van ecologische overbrugbaarheid indien wordt voldaan aan de in de nationale regelgeving (SNL) gestelde eisen.

8.2.4.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Er is sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief 2011 (zie categorieën en toeslagen). Het steunpercentage wordt jaarlijks voor nieuwe aanvragen gecontroleerd of het maximaal toegestane bedrag van 100% van de daadwerkelijk gemaakte kosten, óf de berekende inkomstenderving plus de extra kosten die voortvloeien uit de verbintenis, verhoogd met maximaal 20% transactiekosten, niet wordt overschreden. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf g van deze maatregel.

Er is sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief 2011.

Cofinancierings% ELFPO75%

Verbintenisvoorwaarden

Groepen van categorieën:

Groep weidevogelgrasland met rustperiode:

- Er wordt een rustperiode in acht genomen, gedefinieerd per categorie;
- In de rustperiode is de beheereenheid niet beweid, gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan. Voor de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog geldt dat in de rustperiode een kunstmestgift gegeven mag worden. In

het collectief beheerplan wordt geregeld hoe hierbij met de aanwezige legfels wordt omgegaan.

Groep weidevogelgrasland met voorweiden:

- Er wordt een rustperiode in acht genomen, gedefinieerd per categorie;
- In de rustperiode is de beheereenheid niet beweid, gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan;
- Het grasland wordt vóór de rustperiode niet gemaaid.

Groep plas-dras:

- De beheereenheid is jaarlijks geïnundeerd. De inundatieperiode staat hieronder gedefinieerd;
- In de inundatieperiode staat op tenminste 60% van de beheereenheid het waterpeil ten minste 5 en ten hoogste 20 cm boven het maaiveld.

Groep landbouwgrond met legselbeheer:

- De beheereenheid wordt tijdens het broedseizoen een of enkele malen afgezocht op aanwezige legfels; de legfels worden gemarkeerd en, indien de beheereenheid wordt beweid, van deugdelijke legselbeschermers voorzien;
- Indien een perceel grasland wordt gemaaid of anderszins bewerkt, wordt een enclave van tenminste 50m² om de aanwezige nesten gevrijwaard van alle landbouwkundige werkzaamheden;
- Indien een perceel bouw-/grasland wordt bewerkt, worden de nesten ontzien bij de werkzaamheden.

Groep kruidenrijk grasland:

- Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is slechts toegestaan voor pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring en brandnetel;
- Uitsluitend bemesting met vaste mest toegestaan buiten de rustperiode;
- Er wordt een rustperiode in acht genomen van 1 april tot 15 juni;
- In de rustperiode is de beheereenheid niet beweid, gemaaid, gerold, gesleept, of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan;
- Het gewas wordt jaarlijks voor 1 augustus afgevoerd door middel van maaien en afvoeren. Tweede keer maaien en afvoeren is toegestaan;
- Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid.

Groep extensief beweid weidevogelgrasland:

- Beweiding is verplicht tot 15 juni met minimaal 1 en maximaal 1,5 GVE/ha;
- Tussen 1 april en 15 juni is de beheereenheid niet gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan.

Toeslagen:

Ruige mest:

- Op de beheereenheid wordt buiten de rustperiode ruige mest uitgereden in een volume van tenminste 10 en maximaal 20 ton per ha;
- Voor wat betreft de categorie "Legselbeheer op grasland" (A01.01.04a) geldt dat mest slechts uitgereden mag worden in de periode tussen 1 februari en 1 april van een bepaald jaar of tussen 1 juli en 1 september van dat jaar.

Kuikenstroken:

Stroken van minimaal 6 meter breed worden tenminste 2 weken later gemaaid dan de rest van het perceel.

Tabel 8.10.2 Bedrag per hectare per jaar voor submaatregel 10.1.01

Code submaatregel, groep en categorie	Naam categorie	Bedrag / hectare / jaar
A01.01.01	Weidevogelgrasland met een rustperiode	
A01.01.01a	Rustperiode van 1 april tot 1 juni	€ 274,95
A01.01.01b	Rustperiode van 1 april tot 8 juni	€ 400,09
A01.01.01c	Rustperiode van 1 april tot 15 juni	€ 531,75
A01.01.01d	Rustperiode van 1 april tot 22 juni	€ 598,98
A01.01.01e	Rustperiode van 1 april tot 1 juli	€ 1.028,35
A01.01.01f	Rustperiode van 1 april tot 15 juli	€ 1.190,39
A01.01.01g	Rustperiode van 1 april tot 1 augustus	€ 1.375,57
A01.01.02	Weidevogelgrasland met voorweiden	
A01.01.02a	Voorweiden 1 mei tot 15 juni	€ 229,73
A01.01.02b	Voorweiden 8 mei tot 22 juni	€ 229,73
A01.01.03	Plas-dras	
A01.01.03a	Inundatieperiode 15 februari tot 15 april	€ 758,50
A01.01.03b	Inundatieperiode 15 februari tot 15 mei	€ 1.211,05
A01.01.03c	Inundatieperiode 15 februari tot 15 juni	€ 1.981,43
A01.01.03d	Inundatieperiode 15 februari tot 1 augustus	€ 1.981,43
A01.01.04	Landbouwgrond met legselbeheer	
A01.01.04a1	Legselbeheer op grasland 35 broedparen	€ 69,17
A01.01.04a1	Legselbeheer op grasland 50 broedparen	€ 87,82
A01.01.04a1	Legselbeheer op grasland 75 broedparen	€ 108,41
A01.01.04a1	Legselbeheer op grasland 100 broedparen	€ 129,84
A01.01.04b	Legselbeheer op bouwland en/of grasland	€ 51,66
A01.01.04c1.ut	Legselbeheer op grasland 150 broedparen plus maaitrappen	€ 316,31
A01.01.04c2.ut	Legselbeheer op grasland 200 broedparen plus maaitrappen	€ 359,11
A01.01.04c3.ut	Legselbeheer op grasland 300 broedparen plus maaitrappen	€ 380,90
A01.01.05	Kruidenrijk weidevogelgrasland	
A01.01.05a	Kruidenrijk weidevogelgrasland	€ 1.028,35
A01.01.05b	Kruidenrijk weidevogelgraslandrand	€ 926,62
A01.01.06	Extensief beweid weidevogelgrasland	
A01.01.06	Extensief beweid weidevogelgrasland	€ 495,04
T1	Toeslag ruige mest rijland	€ 138,72
T2	Toeslag ruige mest vaarland	€ 249,64
T3	Toeslag kuikenvelden	€ 350,39

8.2.4.3.1.9 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.4.3.1.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Risico's bij het uitvoeren van de maatregel

De hier voorgestelde maatregel betreft op de eerste plaats een voortzetting van de regeling voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die onder het POP2 programma van kracht was: het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De daaraan gekoppelde beheerpakketten worden in ieder geval ook voor 2014 en 2015 opengesteld.

De risico's voor de uitvoering van deze regelgeving zijn vergelijkbaar met die onder POP2. Voor de uitvoering van de Europees grondgebonden steun is aan het geïntegreerd beheer en controle systeem (GBCS) vormgegeven door het betaalorgaan. De controles op de aanvragen en betalingen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn hiervan een integraal onderdeel. Daarnaast wordt aanvankelijk de bestaande regelgeving voortgezet, hetzelfde geldt voor een groot deel van de bestaande contracten.

Vanaf 1 januari 2015 geldt de nieuwe baseline, die van toepassing zal zijn op alle overeenkomsten vanaf 1 januari 2012. Dit zal de nodige aandacht en zorgvuldigheid vergen. In het bijzonder is hier nieuw de samenhang met de vergroeningsmaatregelen uit pijler 1 van het GLB (directe inkomenssteun). Daar waar relevant moet worden gewaarborgd dat er geen dubbele betalingen plaatsvinden.

Voor het indienen van aanvragen wordt onder POP3 gewerkt met zogenaamde 'gebiedscoördinatoren'. Deze gebiedscoördinatoren hebben in het gebied met name een overzicht van de beheerpakketten die op landbouwgronden in een bepaald agrarisch natuurgebied van toepassing zijn. Gebiedscoördinatoren dienen uiteindelijk namens de grondbeheerders, daarbij inbegrepen de agrariërs, aanvragen voor een beheervergoeding in bij de RVO.nl.. Gebiedscoördinatoren zijn hiertoe gemachtigd door de betreffende grondbeheerders c.q. feitelijke gebruikers van de grond. Uit dien hoofde is het van groot belang dat de gebiedscoördinator goed op de hoogte is van de vereisten voor het indienen van subsidieaanvragen. Het grote voordeel van deze aanpak is de gebiedsbenadering en versterking van het gezamenlijk optrekken van landbouwers en andere landgebruikers bij de vormgeving van het agrarisch natuurbeheer in een gebied.

8.2.4.3.1.9.2 Beperkende maatregelen

Bij deze submaatregel is roulatie noodzakelijk om de beoogde doelen te realiseren. Roulatie van gewassen over percelen is tevens een gangbare bedrijfsvoering. Door het toestaan van roulatie kan beter aansluiting worden gezocht bij de dichtheid van weidevogels. Het is daarnaast wenselijk om landbouwers een verbintenis te laten sluiten. Bij roulatie wordt geborgd dat de begunstigden en het beschikte areaal in zijn totaliteit jaarlijks terugkomen (maximale afwijking 15%). Op deze wijze wordt verwezenlijkt dat de doelstellingen van de verbintenissen niet in gevaar komen.

Bij de hierboven genoemde categorieën is het dus mogelijk om toe te staan dat een beheerder in samenspraak met een gebiedscoördinator gedurende de looptijd het beheer verplaatst naar een ander perceel. Deze roulatie is als volgt ingericht:

- Op gebiedsniveau stuurt een gebiedscoördinator samen met de agrariërs en andere grondbeheerders op de ecologisch effectieve agromilieudiensten. Daarbij kunnen de percelen en de oppervlakte op een agrarisch bedrijf voor bovenstaande categorieën jaarlijks wisselen afhankelijk van wisseling in een gebied voor broedomstandigheden (bijvoorbeeld niet maaien), voedsel (bijvoorbeeld plas/dras) en dekking (bijvoorbeeld ruigte);
- Om deze flexibiliteit mogelijk te maken volstaan we in de steunaanvraag met een voor 6 jaar geldende minimum- en maximum oppervlakte. In de minimum/maximum (steun)aanvraag is de minimumoppervlakte de oppervlakte die 6 jaar lang ten minste moet worden beheerd. De maximum-oppervlakte is de oppervlakte waarvoor ten hoogste steun kan worden uitbetaald. Een kleinere beheerde oppervlakte dan het minimum leidt tot algehele terugvordering, tenzij er sprake is van het beheer van een erkende stapsteen. Een groter beheerde oppervlakte dan het maximum leidt niet tot meer steun. Op basis van een gebiedsgericht beheerplan vooraf aan het beheerjaar, en de steunaanvraag, wordt 6 jaar lang steun verleend voor een oppervlakte die ligt tussen dit minimum en maximum. Daarmee voldoet de agrariër aan wat met hem is overeen gekomen;

Het werken met een minimum/maximum-aanvraag houdt agrariërs dus minimaal 6 jaar betrokken bij het agrarisch natuurbeheer, voor ten minste de opgegeven minimum

oppervlakte. Het staat daarnaast ten dienste van een flexibel soortenbeheer op gebiedsniveau. Dit is gunstig voor de ecologische effectiviteit. Bovendien vermindert het de administratieve lasten bij de deelnemer, omdat deze in overleg met de gebiedscoördinator elk jaar optimaal het beheer kan aanpassen naar percelen waar ook de te beschermen soorten voorkomen zonder jaarlijks een wijziging op zijn agromilieuverbintenis in te hoeven dienen.

Tekstbox 1 Mitigerende activiteiten

Mitigerende activiteiten

Met de voortzetting in het POP3 van het agrarisch natuurbeheer zoals dat eruit zag onder POP2 wordt de lijn voortgezet dat de beheervergoeding is afgestemd op het vereiste beheer. Tijdens POP2 is afgestapt van het systeem van resultaatbeloning. Zowel uit oogpunt van de aanvrager als die van de uitvoering kleefden te veel bezwaren aan deze aanpak. Hierdoor is het risico op fouten flink teruggedrongen.

Daarnaast wordt in samenhang met de directe inkomenssteun de perceelsregistratie, verbeterd. Het gaat dan vooral om de samenhang van grondgebonden pijler 1 en pijler 2 subsidies. De afgelopen periode is hard gewerkt de perceelsregistratie up to date te maken. De resultaten uit ondermeer de Europese emissiehandelssysteem (ETS) hebben steeds een verbetering laten zien. Onderdeel van de up to date perceelsregistratie is de aanpassing van de contracten en uitbetalingen aan de nieuwe GLB regelgeving voor de periode 2015-2020. In de voorlichting over het nieuwe GLB zal specifiek worden ingegaan op de samenhang tussen baseline, vergroening en vergoedingen in het kader van agrarisch natuurbeheer. Betrokkenen worden geïnformeerd over de gevolgen voor zowel de 'lopende' contracten als ook de nieuw af te sluiten contracten.

De voorlichting zal specifiek gericht zijn op de gebiedscoördinatoren gezien hun rol om namens de agrariërs en overige landbeheerders de subsidie aanvragen voor agrarisch natuur- en landschaps-beheer in te dienen. Dit in het perspectief dat in Nederland gewerkt zal worden met collectieven om in de meest geschikte agrarische gebieden een aaneengesloten geheel te krijgen van agrarisch natuur-beheer. Dit zal naar verwachting ook een positief effect hebben op het uitvoeren van het agrarisch beheer door de deelnemers van het collectief conform de gestelde eisen.

De ingezette lijn om in de selectie van de bedrijven die ter plaatse worden gecontroleerd in de risicobenadering een zwaardere weging te geven aan bijvoorbeeld de meer intensieve veehouderijbedrijven wordt voortgezet onder POP3. Daarbij zal ook betrokken worden de verplichting uit de mestregelgeving in Nederland, dat indien men in aanmerking komt voor de derogatie, men verplicht is een mestboekhouding per perceel bij te houden op het bedrijf.

8.2.4.3.1.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Overall is deze maatregel, die voorzien is voor 2014 en 2015, goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betreft voortzetting van de uitvoering van grotendeels bestaande regelgeving. Blijvende aandacht is nodig voor de controles ter plaatse. Immers dat is voor de meeste beheerbepalingen de enige mogelijkheid om na te gaan of door de aanvrager is voldaan aan de gestelde eisen. Een zorgvuldige risico-analyse moet er toe leiden dat de controles ter plaatse effectief en efficiënt worden ingezet en dat meer risicovolle beheersituaties steeds een grotere kans op een controle ter plaatse hebben.

De inzet in Nederland is hier een goede balans te houden tussen het hebben van gemotiveerde aanvragers enerzijds en de uitvoering van controles anderzijds. Het feit, dat de subsidie voor agrarisch natuurbeheer gebaseerd is op het inkomensverlies is een grote

incentive voor het krijgen van aanvragers die gemotiveerd zijn voor het agrarisch natuurbeheer. We willen dit verder bevorderen door de gezamenlijke gebiedsaanpak middels collectieven te versterken. Uit zorgvuldig opgebouwde controles ter plaatse zal blijken of het werken in collectief verband de naleving van de beheereisen versterkt.

Het voornemen in Nederland is om de agromilieu- en klimaatsteun vanaf het jaar 2016 nog meer middels collectieven vorm te geven, namelijk door hen meer ruimte te geven om als collectief zelf te kiezen hoe de invulling van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt vormgegeven in het agrarisch gebied dat het collectief omvat.

Op het moment dat in de loop van het POP3 deze maatregel opnieuw wordt vormgegeven in concrete regelgeving dan wel wordt aangevuld met andere submaatregelen zal er een beoordeling plaatsvinden door de beheersautoriteit en het betaalorgaan over de verifieerbaarheid en controleerbaarheid van de voorgenomen invulling van agrarisch natuur- en landschapsbeheer met collectieven in Nederland.

8.2.4.3.1.10 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen

ter rechtvaardiging van extra kosten en gederfde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Submaatregel weidevogelbeheer

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
1) Er wordt een rustperiode in acht genomen.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	- Bij het pakket A01.01.01 begint de rustperiode op 1 april en eindigt op één van de volgende data: 8 juni, 15 juni, 22 juni, 1 juli, 15 juli of 1 augustus; - Bij het pakket A01.01.02 wordt een rustperiode in acht genomen van 1 mei tot 15 juni of van 8 mei tot 22 juni; - De pakketten A01.01.03 en A01.01.04 kennen deze beheerverplichting niet, maar randvoorwaarde is wel van toepassing (zie beheerverplichting 4 resp. 6); - Bij de pakketten A01.01.05 en A01.01.06 wordt een rustperiode in acht genomen van 1 april tot 15 juni
2) In de rustperiode is de beheereenheid niet beweid, gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her) ingezaaid,	- Het verbod op het vernietigen van de graszode (art. 4b van het Besluit gebruik meststoffen); - Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de	Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van	De pakketten A01.01.03 en A01.01.04 kennen deze beheerverplichting niet. De aanvullende

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan. Voor de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog geldt dat in de rustperiode een kunstmestgift gegeven mag worden. In het collectief beheerplan wordt geregeld hoe hierbij met de aanwezige legfels wordt omgegaan.	gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en - indien van toepassing de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; - Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer). Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen; - De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden)	de Meststoffen- wet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet); - De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingsstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - De verplichting bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); - De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitebesluit milieubeheer);	baseline is wel van toepassing; - Het pakket A01.01.05 kent niet het verbod om de beheereenheid door te zaaien, maar wel een verbod om ook buiten de rustperiode de beheereenheid te scheuren, frezen of herin te zaaien (zie beheerverplichting 12); - Bij het pakket A01.01.05 is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen onder voorwaarden toegestaan (zie beheerverplichting 9); - Bij variant B van het pakket A01.01.05 is beweiding ook in de rustperiode toegestaan; - Het pakket A01.01.06 kent niet het verbod om de beheereenheid te beweiden (zie beheerverplichting 13).

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		Het verwijderen van haarden van akkerdistel voordat ze tot bloei komen, voor zover de beheereenheid is gelegen in één van de volgende provincies: Friesland, Noord-Brabant, Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland;	
3) Het grasland wordt vóór de rustperiode niet gemaaid.	Geen	Geen	Verbod geldt alleen bij het pakket A01.01.02
4) De beheereenheid is jaarlijks geïnundeerd.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.03, waarbij de inundatieperiode begint op 15 februari en eindigt op één van de volgende data: 15 april, 15 mei, 15 juni of 1 augustus
5) In de inundatieperiode staat op tenminste 60% van de beheereenheid het waterpeil ten minste 5 en ten hoogste 20 cm boven het maaiveld.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.03
6) De beheereenheid wordt tijdens het broedseizoen een of enkele malen afgezocht op aanwezige legsels; de legsels worden gemarkeerd en, indien de beheereenheid wordt beweid, van deugdelijke legselbeschermers voorzien.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.04
7) Indien een perceel grasland wordt gemaaid of anderszins bewerkt, wordt een enclave	Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.04

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
van tenminste 50m ² om de aanwezige nesten gevrijwaard van alle landbouwkundige werkzaamheden	samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
8) Indien een perceel bouw-/ grasland wordt bewerkt en/ of beweid, worden de nesten ontzien bij de werkzaamheden.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.04
9) Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is slechts toegestaan voor pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring en brandnetel.	• De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden)	• De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); • Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); • De verplichting bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater	• Geldt alleen bij het pakket A01.01.05

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer);	
10) Uitsluitend bemesting met vaste mest toegestaan buiten de rustperiode.	Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en - indien van toepassing de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest;	Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.05
11) Het gewas wordt jaarlijks voor 1 augustus afgevoerd door middel van maaien en afvoeren. Tweede keer maaien en afvoeren is toegestaan.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.01.05
12) Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid.	Het verbod op het vernietigen van de graszode (art. 4b van het Besluit gebruik meststoffen)	Geen	Verbod geldt alleen bij het pakket A01.01.05
13) Beweiding is verplicht tot 15 juni met minimaal 1 en	Geen	Geen	Geldt alleen bij het pakket A01.01.06

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
maximaal 1,5 GVE/ha.			

8.2.4.3.2 10.1.02 Akkerfaunabeheer wordt uitgefaseerd, en vervangen door het leefgebied open akker.

Submaatregel:

- 10.1 - betaling voor verplichtingen op het gebied van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.4.3.2.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Beschrijving van de submaatregel

Akkerbouwgebieden herbergen hun eigen akkerfauna, die veelal geleerd hebben te leven in een omgeving met veel dynamiek. Het gaat hier zowel om vogels die broeden op deze akkers (zoals gele kwikstaart, patrijs, grauwe kiekendief) als om vogels die zich tijdens de trek of overwintering voor een belangrijk deel voeden met niet geoogste granen en onkruidzaden (bijvoorbeeld gorzen, leeuweriken en vinken). Ook trekken dergelijke akkers zoogdieren aan, waarvan de hamster in Limburg zelfs een doelsoort is voor dergelijke pakketten. Muizen, op hun beurt, zijn weer voedsel voor roofvogels en uilen.

Aandachtsgebied

4(a): herstel, behoud en verbeteren biodiversiteit

Secundaire focus

4(b): verbeteren waterbeheer, incl. meststoffen- en pesticidenbeheer

8.2.4.3.2.2 Type steun

Subsidie.

Areaalgebonden steun.

8.2.4.3.2.3 Koppelingen naar andere wetgeving

Relevante bestaande wetgeving (baselinevoorwaarden)

- De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding toe te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden). Hierbij worden de algemene principes van geïntegreerde ziektebestrijding nageleefd, zoals beschreven in EC/2009/128;
- Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing – de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet);
- Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer);
- Er wordt rekening gehouden met alle derogatievoorwaarden, zoals afgesproken met de Europese Commissie volgend uit de Nitraatrichtlijn. In Nederland is op grasland niet de 170 kg N/ha/jaar aan de orde is, maar de derogatie van respectievelijk 230 kg N /ha/jaar in het zuidelijk zandgebied en op löss. Bij de overige graslanden is de derogatie 250 kg N/ha/jaar. Voorwaarde is dat van de landbouwgrond van een bedrijf minstens 80% grasland is;
- Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);

- Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);
- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet);
- Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet).

Voor meer informatie, zie bijlage 2: Baseline voor de hoogte van de vergoeding voor de agromilieu- en klimaatdiensten.

8.2.4.3.2.4 *Begunstigden*

Landbouwers en andere grondbeheerders die in het bezit zijn van landbouwgrond en waarvoor het vanwege de ecologische effectiviteit van deze submaatregel van toegevoegde waarde is dat de gronden onderdeel uitmaken van de agromilieu- en klimaatsteun.

De equivalente maatregelen zijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Eventuele wijzigingen zullen worden doorgevoerd conform bovenstaande principe.

8.2.4.3.2.5 *Subsidiabele kosten*

Nederland vergoedt alleen kosten voor inspanningen die verder gaan dan wat wettelijk verplicht is, in normen is vastgelegd, en die niet kosteloos worden geleverd. Subsidiabel zijn de extra kosten (inclusief extra arbeid), gedeerde inkomsten en reële transactiekosten die het gevolg zijn van de uitvoering van de dienst. Daarnaast zorgt Nederland er voor dat betalingen aan landbouwers niet leiden tot dubbele financiering uit hoofde van deze verordening en Verordening (EU) nr. 1307/2013. In Nederland kan de invulling van de vergoeding, met name minimaal 5% EFA op akkerbouwbedrijven, in beperkte mate cumuleren met AEC-maatregelen. Op de eerste plaats kan dit regulier middels keuze uit de zogenaamde longlist van artikel 46 lid 2 van Vo 1307/2013. Op de tweede plaats kan de landbouwer kiezen voor equivalente maatregelen indien de landbouwer hiervoor kiest en op het betreffende perceel of deel van het perceel ook een AEC overeenkomst is aangegaan door de landbouwer dan is cumulatie niet toegestaan, en in Nederland geregeld dat de landbouwer voor het AEC deel geen AEC vergoeding krijgt uitbetaald.

De equivalente maatregelen zijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Eventuele wijzigingen zullen worden doorgevoerd conform bovenstaande principe.

8.2.4.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Principes voor instapvoorwaarden

De instapeisen zijn de algemene EU-voorwaarden, met daarnaast aanvullende voorwaarden. Grondgebonden steun voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt alleen gegeven op gronden die zijn aangewezen in het Provinciale natuurbeheerplan. Tevens wordt in dit plan aangegeven welke agromilieu- en klimaatdiensten binnen die gebieden mogelijk zijn. Voor elk aldus aangewezen gebied wordt door de provincie een ecologische doelstelling geformuleerd en een financieel kader gesteld. Daarnaast behoort de oppervlakte waarvoor subsidie wordt gegeven te voldoen aan de definitie landbouwgrond, zoals deze in Nederland bij de inkomensondersteuning uit de 1e Pijler GLB wordt toegepast, uitgebreid met aan landbouwpercelen grenzende landschapselementen, watergangen.

Om voor vergoeding voor akkerfaunabeheer in aanmerking te komen is daarnaast deelname aan een collectief beheerplan vereist. In dit collectief beheerplan is een gezamenlijke aanpak tussen agrariërs, evt. samen met terreinbeheerders, ten aanzien van het akkerfaunabeheer vastgelegd. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheermaatregelen verhoogd. Dit

beheer moet leiden tot een aantrekkelijk vestigingsbiotoop voor bijvoorbeeld hamsters en akkervogels als de grauwe kiekendief. Het collectief beheerplan wordt uit naam van de provincie opgesteld door een gebiedscoördinator.

Instapvoorwaarden

Instapvoorwaarden voor bouwland met akkervogels (A01.02.01 en A01.02.02):

1. De beheereenheid bestaat uit bouwland;
2. De beheereenheid is minimaal 9 - 12 meter breed en heeft een minimale oppervlakte van 0.3 ha, tenzij er uitdrukkelijk sprake is van een ecologische stapsteen, die als zodanig ook is aangewezen in het natuurbeheerplan;
3. Cumulatie met alle beheerpakketten uitgesloten, bij opvangstroken uitgezonderd A01.03.01;
4. Roulatie binnen het bedrijf is daarbij mogelijk.

Instapvoorwaarden voor bouwland met hamsters (A01.02.03):

1. Bouwland voor hamsters is minimaal 0.3 hectare groot;
2. Een opvangstrook is minimaal 15 meter breed en minimaal 100 meter lang.

8.2.4.3.2.7 Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria

Principe(s) selectiecriteria

Een in een gebied werkzame gebiedscoördinator stelt op basis van doelstellingen vastgelegd in het natuurbeheerplan jaarlijks een zogenaamd collectief beheerplan op. In het collectief beheerplan wordt vastgelegd welke deelnemer in het komende beheerjaar welke agromilieu- en klimaatdienst(en) gaat uitvoeren op welke oppervlakte/locatie. Die agromilieu- en klimaatdiensten dienen per deelnemer te passen binnen de door hem ingediende 6-jarige steunaanvraag. Het collectief beheerplan wordt door de provincie beoordeeld.

Selectiecriteria

Tussen gebiedscoördinator en provincie vindt geregeld vooroverleg plaats. Op basis daarvan kan de provincie een inschatting maken van het bedrag dat benodigd is om het collectieve beheerplan uit te voeren, waarbij een bepaalde buffer wordt aangehouden als financiële reserve. Het totaal beschikbare bedrag voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt jaarlijks, voorafgaand aan het betreffende beheerjaar, op basis van nationaalrechtelijke eisen gepubliceerd in een zogenaamd openstellingsbesluit.

De gebiedscoördinator behoort rekening te houden met de onderstaande randvoorwaarden:

- terrein moet voldoen aan in de eisen behorend bij de categorie;
- geen cumulatie van subsidie met hetzelfde doel;
- categorieën moeten passen bij voor het gebied nagestreefde doelen;
- voor wat betreft de categorieën A01.02.01, A01.02.02 en A01.02.03 geldt: in het jaar voorafgaand aan het contract moeten op bedrijfsniveau tenminste 4 verschillende gewassen worden geteeld, waaronder graan. Braakliggende grond wordt beschouwd als een gewas;
- de instapeisen met betrekking tot de minimumoppervlakte van de beheereenheid gelden niet voor zover er sprake is van ecologische overbrugbaarheid ('stapsteen'). Er is sprake van ecologische overbrugbaarheid indien wordt voldaan aan de in de nationale regelgeving (SNL) gestelde eisen.

8.2.4.3.2.8 (Toepasselijke) bedragen en steunpercentages

Er is sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief 2011. Het steunpercentage wordt jaarlijks voor nieuwe aanvragen gecontroleerd of het maximaal toegestane bedrag van 100% van de daadwerkelijk gemaakte kosten, óf de berekende inkomstenderving plus de extra kosten die voortvloeien uit de verbintenis, verhoogd met maximaal 20% transactiekosten, niet wordt overschreden. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf g van deze maatregel.

Cofinancierings% ELFPO: 75%

Verbintenisvoorwaarden

Groepen van categorieën:

Groep bouwland met broedende akkervogels

1. Tussen 1 mei en het moment van grondbewerking moet op de beheereenheid één van de volgende gewassen aanwezig zijn: grassen, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), kruiden of een mengsel van deze. Onder het moment van grondbewerking wordt verstaan de periode waarin de in de betreffende variant beschreven handelingen uitgevoerd mogen worden;
2. Het gewas wordt ingezaaid, waarbij in het natuurbeheerplan bepaald wordt welke zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden. Voor variant A01.02.01b geldt dat het gewas ook door spontane ontwikkeling aanwezig mag zijn;
3. 20-70% van de beheereenheid dient jaarlijks ten minste twee maal te worden gemaaid tussen 1 maart en 15 september. Delen die opnieuw zijn ingezaaid hoeven in hetzelfde voorjaar niet te worden gemaaid. Het beheer wordt strooksgewijs uitgevoerd volgens onderstaande varianten. Het toegestane maairegime wordt verder gedifferentieerd in het natuurbeheerplan;
4. Mechanische en chemische onkruidbestrijding zijn niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes of kleeftkruid;
5. De beheereenheid mag niet worden beweid of bemest;
6. In elke variant mag de beheereenheid in de periode van 1 september tot 15 april geploegd worden;
7. Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.

Groep bouwland met doortrekkende en overwinterende akkervogels

1. Op de beheereenheid moet tussen 1 mei en 15 maart een graanmengsel staan van tenminste 50% zomertarwe, aangevuld met rogge, haver of een zaaddragend gewas niet zijnde graan of maïs. De beheereenheid mag niet worden geoogst;
2. De beheereenheid dient jaarlijks tussen 16 maart en 30 april te worden ingezaaid met een gangbare zaaidichtheid;
3. Mechanische en chemische onkruidbestrijding zijn niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes of kleeftkruid.

Groep bouwland voor hamsters

1. De grondbewerking mag niet dieper dan 25 cm plaatsvinden;
2. Op de beheereenheid wordt in overleg met de provinciaal gebiedscoördinator een van de gewassen luzerne, graan (niet zijnde maïs), bladrammenas of een combinatie daarvan geteeld;
3. De luzerne wordt jaarlijks tussen 20 april en 20 juni gemaaid en afgevoerd;
4. Het graan wordt niet geoogst;
5. De beheereenheid wordt jaarlijks in februari geklepeld. Buiten deze periode is bij overlast van de bruine rat klepelen toegestaan in overleg met de gebiedscoördinator.

Groep opvangstrook voor hamsters.

1. De beheereenheid bestaat van augustus tot en met januari uit volgroeid graan (niet zijnde maïs). Bij overlast van de bruine rat is klepelen toegestaan in overleg met de gebiedscoördinator;
2. De grondbewerking mag niet dieper dan 25 cm plaatsvinden.

Tabel 8.10.3 vergoedingen categoriën submaatregel 10.1.02

Code submaatregel, groep en categorie	Naam categorie	Bedrag / hectare / jaar
A01.02.01	Bouwland met broedende akkervogels	
A01.02.01a1	Bouwland met broedende akkervogels: Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid opnieuw tussen 1 maart en 15 april worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel op klei	€2.138,73
A01.02.01a2	Bouwland met broedende akkervogels: Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid opnieuw tussen 1 maart en 15 april worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel op zand	€1.652,31
A01.02.01b1	Bouwland met broedende akkervogels: Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid opnieuw tussen 1 sept en 15 april te worden geploegd. Op klei	€2.138,73
A01.02.01b2	Bouwland met broedende akkervogels: Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid opnieuw tussen 1 sept. en 15 april te worden geploegd op zand	€1.652,31
A01.02.01c1	Bouwland met broedende akkervogels: in 3e en 4e jaar dient de gehele beheereenheid opnieuw tussen 1 sept. en 15 april te worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel.... Roulatie mogelijk op klei	€2.138,73
A01.02.01c2	Bouwland met broedende akkervogels: in 3e en 4e jaar dient de gehele beheereenheid opnieuw tussen 1 sept. en 15 april te worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel.... Roulatie mogelijk op zand.	€1.652,31
A01.02.01d1	De beheereenheid is minimaal 12 meter breed, Tussen 15 april en 31 aug. mag max. 10% van de oppervlakte bedekt zijn met rijsporen Roulatie mogelijk op klei	€1.739,63
A01.02.01d2	De beheereenheid is minimaal 12 meter breed. Tussen 15 april en 31 aug. mag max. 10% van de oppervlakte bedekt zijn met rijsporen Roulatie mogelijk op zand	€1.302,33
A01.02.02	Bouwland met door trekkende en overwinterende akkervogels	
A01.02.02a	Bouwland met doortrekkende en overwinterende akkervogels, klei	€2.028,24
A01.02.02b	Bouwland met doortrekkende en overwinterende akkervogels, zand	€1.744,97
A01.02.03	Bouwland voor hamsters	
A01.02.03a	Bouwland voor hamsters, vollevelds	€2.240,05
A01.02.03b	Opvangstrook voor hamsters	€2.028,24

8.2.4.3.2.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.4.3.2.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Risico's bij het uitvoeren van de maatregel

De hier voorgestelde maatregel betreft op de eerste plaats een voortzetting van de regeling voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die onder het POP2 programma van kracht was: het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De daaraan gekoppelde beheerpakketten worden in ieder geval ook voor 2014 en 2015 opengesteld.

De risico's voor de uitvoering van deze regelgeving zijn vergelijkbaar met die onder POP2. Voor de uitvoering van de Europees grondgebonden steun is aan het geïntegreerd beheer en controle systeem (GBCS) vormgegeven door het betaalorgaan. De controles op de aanvragen en betalingen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn hiervan een integraal

onderdeel. Daarnaast wordt aanvankelijk de bestaande regelgeving voortgezet, hetzelfde geldt voor een groot deel van de bestaande contracten.

Vanaf 1 januari 2015 geldt de nieuwe baseline, die van toepassing zal zijn op alle overeenkomsten vanaf 1 januari 2012. Dit zal de nodige aandacht en zorgvuldigheid vergen. In het bijzonder is hier nieuw de samenhang met de vergroeningsmaatregelen uit pijler 1 van het GLB (directe inkomenssteun). Daar waar relevant moet worden gewaarborgd dat er geen dubbele betalingen plaatsvinden.

Voor het indienen van aanvragen wordt onder POP3 gewerkt met zogenaamde 'gebiedscoördinatoren'. Deze gebiedscoördinatoren hebben in het gebied met name een overzicht van de beheerpakketten die op landbouwgronden in een bepaald agrarisch natuurgebied van toepassing zijn. Gebiedscoördinatoren dienen uiteindelijk namens de grondbeheerders, daarbij inbegrepen de agrariërs, aanvragen voor een beheervergoeding in bij de RVO.nl.. Gebiedscoördinatoren zijn hiertoe gemachtigd door de betreffende grondbeheerders c.q. feitelijke gebruikers van de grond. Uit dien hoofde is het van groot belang dat de gebiedscoördinator goed op de hoogte is van de vereisten voor het indienen van subsidieaanvragen. Het grote voordeel van deze aanpak is de gebiedsbenadering en versterking van het gezamenlijk optrekken van landbouwers en andere landgebruikers bij de vormgeving van het agrarisch natuurbeheer in een gebied.

8.2.4.3.2.9.2 Beperkende maatregelen

Bij deze submaatregel is roulatie noodzakelijk om de beoogde doelen te realiseren. Roulatie van gewassen over percelen is tevens een gangbare bedrijfsvoering. Door het toestaan van roulatie kan beter aansluiting worden gezocht bij de dichtheid van akkervogels en hamsters. Het is daarnaast wenselijk om landbouwers een verbintenis te laten sluiten.. Bij roulatie wordt geborgd dat de begunstigen en het beschikte areaal in zijn totaliteit jaarlijks terugkomen (maximale afwijking 15%). Op deze wijze wordt verwezenlijkt dat de doelstellingen van de verbintenissen niet in gevaar komen.

Bij de genoemde categorieën is het dus mogelijk om toe te staan dat een beheerder in samenspraak met een gebiedscoördinator gedurende de looptijd het beheer verplaatst naar een ander perceel. Deze roulatie is als volgt ingericht:

- Op gebiedsniveau stuurt een gebiedscoördinator samen met de agrariërs en andere grondbeheerders op de ecologisch effectieve agromilieudiensten. Daarbij kunnen de percelen en de oppervlakte op een agrarisch bedrijf voor bovenstaande categorieën jaarlijks wisselen afhankelijk van wisseling in een gebied voor voortplantingsomstandigheden (bijvoorbeeld bij hamsters geen grondbewerking dieper dan 25 cm), voedsel (bijvoorbeeld graan) en dekking (bijvoorbeeld luzerne);
- Om deze flexibiliteit mogelijk te maken volstaan we in de steunaanvraag met een voor 6 jaar geldende minimum- en maximum oppervlakte. In de minimum/maximum (steun)aanvraag is de minimumoppervlakte de oppervlakte die 6 jaar lang ten minste moet worden beheerd. De maximum-oppervlakte is de oppervlakte waarvoor ten hoogste steun kan worden uitbetaald. Een kleinere beheerde oppervlakte dan het minimum leidt tot algehele terugvordering, tenzij er sprake is van het beheer van een erkende stapsteen. Een groter beheerde oppervlakte dan het maximum leidt niet tot meer steun. Op basis van een gebiedsgericht beheerplan vooraf aan het beheerjaar, en de steunaanvraag, wordt 6 jaar lang steun verleend voor een oppervlakte die ligt tussen dit minimum en maximum. Daarmee voldoet de agrariër aan wat met hem is overeen gekomen;

Het werken met een minimum/maximum-aanvraag houdt agrariërs dus minimaal 6 jaar betrokken bij het agrarisch natuurbeheer, voor ten minste de opgegeven minimum oppervlakte. Het staat daarnaast ten dienste van een flexibel soortenbeheer op gebiedsniveau. Dit is gunstig voor de ecologische effectiviteit. Bovendien vermindert het de administratieve lasten bij de deelnemer, omdat deze in overleg met de gebiedscoördinator

elk jaar optimaal het beheer kan aanpassen naar percelen waar ook de te beschermen soorten voorkomen zonder jaarlijks een wijziging op zijn agromilieuverbintenis in te hoeven dienen.

Tekstbox 1 Mitigerende activiteiten

Mitigerende activiteiten

Met de voortzetting in het POP3 van het agrarisch natuurbeheer zoals dat eruit zag onder POP2 wordt de lijn voortgezet dat de beheervergoeding is afgestemd op het vereiste beheer. Tijdens POP2 is afgestapt van het systeem van resultaatbeloning. Zowel uit oogpunt van de aanvrager als die van de uitvoering kleefden te veel bezwaren aan deze aanpak. Hierdoor is het risico op fouten flink teruggedrongen.

Daarnaast wordt in samenhang met de directe inkomenssteun de perceelsregistratie, verbeterd. Het gaat dan vooral om de samenhang van grondgebonden pijler 1 en pijler 2 subsidies. De afgelopen periode is hard gewerkt de perceelsregistratie up to date te maken. De resultaten uit ondermeer de Europese emissiehandelssysteem (ETS) hebben steeds een verbetering laten zien. Onderdeel van de up to date perceelsregistratie is de aanpassing van de contracten en uitbetalingen aan de nieuwe GLB regelgeving voor de periode 2015-2020. In de voorlichting over het nieuwe GLB zal specifiek worden ingegaan op de samenhang tussen baseline, vergroening en vergoedingen in het kader van agrarisch natuurbeheer. Betrokkenen worden geïnformeerd over de gevolgen voor zowel de 'lopende' contracten als ook de nieuw af te sluiten contracten.

De voorlichting zal specifiek gericht zijn op de gebiedscoördinatoren gezien hun rol om namens de agrariërs en overige landbeheerders de subsidie aanvragen voor agrarisch natuur- en landschaps-beheer in te dienen. Dit in het perspectief dat in Nederland gewerkt zal worden met collectieven om in de meest geschikte agrarische gebieden een aaneengesloten geheel te krijgen van agrarisch natuur-beheer. Dit zal naar verwachting ook een positief effect hebben op het uitvoeren van het agrarisch beheer door de deelnemers van het collectief conform de gestelde eisen.

De ingezette lijn om in de selectie van de bedrijven die ter plaatse worden gecontroleerd in de risicobenadering een zwaardere weging te geven aan bijvoorbeeld de meer intensieve veehouderijbedrijven wordt voortgezet onder POP3. Daarbij zal ook betrokken worden de verplichting uit de mestregelgeving in Nederland, dat indien men in aanmerking komt voor de derogatie, men verplicht is een mestboekhouding per perceel bij te houden op het bedrijf.

8.2.4.3.2.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Overall is deze maatregel, die voorzien is voor 2014 en 2015, goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betreft voortzetting van de uitvoering van grotendeels bestaande regelgeving. Blijvende aandacht is nodig voor de controles ter plaatse. Immers dat is voor de meeste beheerbepalingen de enige mogelijkheid om na te gaan of door de aanvrager is voldaan aan de gestelde eisen. Een zorgvuldige risico-analyse moet er toe leiden dat de controles ter plaatse effectief en efficiënt worden ingezet en dat meer risicovolle beheersituaties steeds een grotere kans op een controle ter plaatse hebben.

De inzet in Nederland is hier een goede balans te houden tussen het hebben van gemotiveerde aanvragers enerzijds en de uitvoering van controles anderzijds. Het feit, dat de subsidie voor agrarisch natuurbeheer gebaseerd is op het inkomensverlies is een grote incentive voor het krijgen van aanvragers die gemotiveerd zijn voor het agrarisch natuurbeheer. We willen dit verder bevorderen door de gezamenlijke gebiedsaanpak middels

collectieven te versterken. Uit zorgvuldig opgebouwde controles ter plaatse zal blijken of het werken in collectief verband de naleving van de beheereisen versterkt.

Het voornemen in Nederland is om de agromilieu- en klimaatsteun vanaf het jaar 2016 nog meer middels collectieven vorm te geven, namelijk door hen meer ruimte te geven om als collectief zelf te kiezen hoe de invulling van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt vormgegeven in het agrarisch gebied dat het collectief omvat.

Op het moment dat in de loop van het POP3 deze maatregel opnieuw wordt vormgegeven in concrete regelgeving dan wel wordt aangevuld met andere submaatregelen zal er een beoordeling plaatsvinden door de beheersautoriteit en het betaalorgaan over de verificerbaarheid en controleerbaarheid van de voorgenomen invulling van agrarisch natuur- en landschapsbeheer met collectieven in Nederland.

8.2.4.3.2.10 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen ter rechtvaardiging van extra kosten en gedeerde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in

voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Submaatregel akkerfaunabeheer 1

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
14) Tussen 1 mei en het moment van grondbewerking moet op de beheereenheid één van de volgende gewassen aanwezig zijn: grassen, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), kruiden of een mengsel van deze. Onder het moment van grondbewerking wordt verstaan de periode waarin de in de betreffende variant beschreven handelingen uitgevoerd mogen worden.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.01
15) Het gewas wordt ingezaaid, waarbij in het natuurbeheerplan bepaald wordt welke zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden. Voor variant A01.02.01b geldt dat het gewas ook door spontane ontwikkeling aanwezig mag zijn.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.01
16) 20-70% van de beheereenheid dient jaarlijks ten minste twee maal te worden gemaaid tussen 1 maart en 15 september. Delen die opnieuw zijn ingezaaid hoeven in hetzelfde voorjaar niet te worden gemaaid. Het beheer wordt strooksgewijs uitgevoerd volgens	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.01

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
onderstaande varianten. Het toegestane maaieregime wordt verder gedifferentieerd in het natuurbeheerplan.			
17) Mechanische en chemische onkruidbestrijding zijn niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes of kleeftkruid.	De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden)	- De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - De verplichting bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); - De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van	Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A01.02.01 en A01.02.02

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		het Activiteitenbesluit milieubeheer); • Het verwijderen van haarden van akkerdistel voordat ze tot bloei komen, voor zover de beheereenheid is gelegen in één van de volgende provincies: Friesland, Noord-Brabant, Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland	
18) De beheereenheid mag niet worden beweide of bemest.	- Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en - indien van toepassing - de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). - Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; - Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen;	Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.01
19) In elke variant mag de beheereenheid in de periode van 1 september tot 15 april geploegd worden. Daar waar	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.01

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.			
20) Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid opnieuw tussen 1 september en 15 april te worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel. De beheereenheid mag niet als wendakker gebruikt worden.	Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij variant A van het pakket A01.02.01
21) Jaarlijks dient 20-50% van de beheereenheid tussen 1 september en 15 april te worden geploegd. Tussen 1 maart en 15 april mag nog een grondbewerking worden uitgevoerd. De beheereenheid mag niet als wendakker gebruikt worden.	Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij variant B van het pakket A01.02.01
22) In het derde of vierde jaar dient de gehele beheereenheid tussen 1 september en 15 april te worden geploegd en opnieuw ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel. Roulatie binnen het bedrijfsoppervlak is op dat moment mogelijk. De beheereenheid mag niet als wendakker gebruikt worden. Van het derde of vierde jaar kan worden afgeweken wanneer dit is	Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij variant C van het pakket A01.02.01

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
opgenomen in een goedgekeurd collectief beheerplan.			
23) Tussen 15 april en 31 augustus mag maximaal 10% van het oppervlak van de beheereenheid bedekt zijn met rijsporen. Tussen 1 september en 15 april mag maximaal 30% van het oppervlak van de beheereenheid bedekt zijn met rijsporen. In het derde of vierde jaar dient tussen 1 september en 15 april over de gehele beheereenheid een diepe grondbewerking plaats te vinden en dient deze opnieuw te worden ingezaaid met een in het natuurbeheerplan voorgeschreven zaaimengsel. Roulatie binnen het bedrijfsoppervlak is op dat moment mogelijk.	Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij variant D van het pakket A01.02.01
24) Op de beheereenheid moet tussen 1 mei en 15 maart een graanmengsel staan van tenminste 50% zomertarwe, aangevuld met rogge, haver of een zaadragend gewas (niet zijnde graan of maïs). De beheereenheid mag niet worden geoogst.	Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006)	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.02
25) De beheereenheid dient jaarlijks tussen 16 maart en 30 april te worden ingezaaid met een gangbare zaaidichtheid.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.02

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
26) De groundbewerking mag niet dieper dan 25 cm plaatsvinden.	Het verbod dieper te ploegen dan 12 centimeter op landbouwgrond, gelegen in Zuid-Limburg, met een hellingspercentage van meer dan 2%, tenzij de omschreven maatregelen worden getroffen (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 2, onderdelen E tot en met G, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A01.02.03
27) Op de beheereenheid wordt in overleg met de provinciaal gebiedscoördinator één van de volgende gewassen geteeld: luzerne, graan (niet zijnde maïs), bladrammenas of een combinatie daarvan. De luzerne wordt jaarlijks tussen 20 april en 20 juni gemaaid en afgevoerd. Het graan wordt niet geoogst.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet); - Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeesters en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij variant A van het pakket A01.02.03
28) De beheereenheid wordt jaarlijks in februari geklepeld. Buiten deze periode is bij overlast van de bruine rat klepelen toegestaan in overleg met de gebiedscoördinator.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	- Beheerverplichting geldt alleen bij variant A van het pakket A01.02.03; - De bruine rat zelf behoort niet tot de beschermde inheemse dieren (art. 4, eerste lid, onderdeel a, van de Flora- en faunawet)
29) De beheereenheid bestaat van	Het is verboden om gewasresten op bouwland na	Geen	Beheerverplichting geldt alleen

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
augustus tot en met januari uit volgroeid graan (niet zijnde maïs).	de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);		bij variant B van het pakket A01.02.03;
30) Bij overlast van de bruine rat is klepelen toegestaan in overleg met de gebiedscoördinator.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij variant B van het pakket A01.02.03; • De bruine rat zelf behoort niet tot de beschermde inheemse dieren (art. 4, eerste lid, onderdeel a, van de Flora- en faunawet)

8.2.4.3.3 10.1.03 Botanisch beheer. Botanisch beheer komt niet terug als leefgebied. Submaatregel:

■ 10.1 - betaling voor verplichtingen op het gebied van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.4.3.3.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Botanisch beheer komt niet terug als leefgebied. Wel komen de beheeractiviteiten genoemd in deze submaatregel terug. De beheeractiviteiten in de submaatregel dienen namelijk een gunstige staat van instandhouding van soorten die leven in leefgebieden.

Botanisch waardevol grasland

Tot in de vijftiger jaren waren veel graslanden rijk aan (bloeiende) kruiden en grassen. Door intensivering in de landbouw zijn veel van deze graslanden verarmd qua soortenrijkdom. Veel karakteristieke soorten zijn verdwenen of teruggedrongen tot marginale delen van het grasland, zoals in de slootkanten. In veel provincies is in natuurbeheerplannen ruimte opgenomen om bestaande kruidenrijke graslanden te behouden of graslanden met een natuurpotentie, te helpen ontwikkelen.

Botanisch waardevol akkerland

Op oude prenten en schoolplaten zien akkers er nog wel eens uit zoals je ze tegenwoordig niet vaak meer aantreft: goudgeel graan omzoomt door blauwe korenbloemen, rode klapprozen, witte kamille en – voor de goede kijker- gele korensla. De gangbare akkerbouw werkt met behulp van het schonen van zaad, kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen aan een maximaal mogelijke productie waarin voor veel kruiden geen ruimte meer is. De van oudsher aanwezige variatie in gewassen en bijbehorende “vervuiling” in de vorm van akkerflora is daarmee goeddeels verdwenen. Dergelijke kleurrijke akkers herbergen niet alleen een botanische, maar ook een nostalgische waarde.

Gelukkig zijn veel akkerkruiden nog steeds afhankelijk van een hoog dynamisch beheer waardoor het mogelijk is om bestaande kruidenrijke akkers botanisch te beheren en soms zelfs weer in oude staat te herstellen.

Aandachtsgebied: 4(a): herstel, behoud en verbeteren biodiversiteit
Secundaire focus: 4(b): verbeteren waterbeheer, incl. meststoffen- en pesticidenbeheer en 4(c): preventie van bodemerrosie en verbeteren van bodembeheer.

8.2.4.3.3.2 *Type steun*

Subsidie.

Areaalgebonden steun.

8.2.4.3.3.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Relevante bestaande wetgeving (baselinevoorwaarden)

- De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden) Hierbij worden de algemene principes van geïntegreerde ziektebestrijding nageleefd, zoals beschreven in EC/2009/128;
- Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet);
- Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer);
- Het verbod op gebruik van zuiveringsslib op landbouwgrond, tenzij voldaan wordt aan toetsingswaarden na bemonstering en analyse (art. 1b, eerste lid in samenhang met het derde lid, eerste alinea en artikel 1c, eerste lid, van het Besluit gebruik meststoffen);
- Er wordt rekening gehouden met alle derogatievoorwaarden, zoals afgesproken met de Europese Commissie volgend uit de Nitraatrichtlijn. In Nederland is op grasland niet de 170 kg N/ha/jaar aan de orde is, maar de derogatie van respectievelijk 230 kg N /ha/jaar in het zuidelijk zandgebied en op löss. Bij de overige graslanden is de derogatie 250 kg N/ha/jaar.. Voorwaarde is dat van de landbouwgrond van een bedrijf minstens 80% grasland is;
- Het verbod op het vernietigen van de graszode (art. 4b van het Besluit gebruik meststoffen);
- Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006).

Voor meer informatie, zie bijlage 2: Baseline voor de hoogte van de vergoeding voor de agromilieu- en klimaatdiensten

8.2.4.3.3.4 *Begunstigden*

Landbouwers en andere grondbeheerders die in het bezit zijn van landbouwgrond en waarvoor het vanwege de ecologische effectiviteit van deze submaatregel van toegevoegde waarde is dat de gronden onderdeel uitmaken van de agromilieu- en klimaatsteun.

8.2.4.3.3.5 *Subsidiabele kosten*

Nederland vergoedt alleen kosten voor inspanningen die verder gaan dan wat wettelijk verplicht is, in normen is vastgelegd, en die niet kosteloos worden geleverd. Subsidiabel zijn

de extra kosten (inclusief extra arbeid), gedeerde inkomsten en reële transactiekosten die het gevolg zijn van de uitvoering van de dienst. Daarnaast zorgt Nederland er voor dat betalingen aan landbouwers niet leiden tot dubbele financiering uit hoofde van deze verordening en Verordening (EU) nr. 1307/2013. In Nederland kan de invulling van de vergroening, met name minimaal 5% EFA op akkerbouwbedrijven, in beperkte mate cumuleren met AEC-maatregelen. Op de eerste plaats kan dit regulier middels keuze uit de zogenaamde longlist van artikel 46 lid 2 van Vo 1307/2013. Op de tweede plaats kan de landbouwer kiezen voor equivalente maatregelen indien de landbouwer hiervoor kiest en op het betreffende perceel of deel van het perceel ook een AEC overeenkomst is aangegaan door de landbouwer dan is cumulatie niet toegestaan, en in Nederland geregeld dat de landbouwer voor het AEC deel geen AEC vergoeding krijgt uitbetaald.

De equivalente maatregelen zijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Eventuele wijzigingen zullen worden doorgevoerd conform bovenstaande principe.

8.2.4.3.3.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Principes instapvoorwaarden

De instapeisen zijn de algemene EU-voorwaarden, met daarnaast aanvullende voorwaarden. Grondgebonden steun voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt alleen gegeven op gronden die zijn aangewezen in het Provinciale natuurbeheerplan. Tevens wordt in dit plan aangegeven welke agromilieu- en klimaatdiensten binnen die gebieden mogelijk zijn. Voor elk aldus aangewezen gebied wordt door de provincie een ecologische doelstelling geformuleerd en een financieel kader gesteld. Daarnaast behoort de oppervlakte waarvoor subsidie wordt gegeven te voldoen aan de definitie landbouwgrond, zoals deze in Nederland bij de inkomensondersteuning uit de 1e Pijler GLB wordt toegepast, uitgebreid met aan landbouwpercelen grenzende landschapselementen, watergangen.

Om voor vergoeding voor botanisch beheer in aanmerking te komen is daarnaast deelname aan een collectief beheerplan vereist. In dit collectief beheerplan is een gezamenlijke aanpak tussen agrariërs, evt. samen met terreinbeheerders, ten aanzien van het botanisch beheer vastgelegd. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekiend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheermaatregelen verhoogd. Het collectief beheerplan wordt uit naam van de provincie opgesteld door een gebiedscoördinator.

Instapvoorwaarden

Instapvoorwaarden voor botanisch grasland (A02.01.):

1. De beheereenheid bestaat uit grasland;
2. De beheereenheid is ten minste 0,5 hectare groot. Een uitzondering daarop zijn de randen. Deze hebben een minimale (rand)breedte van 2 meter en een maximale (rand)breedte van 6 meter. De eenheid heeft daarnaast een minimale lengte van 100 meter;
3. Cumulatie met alle beheerpakketten uitgesloten;
4. Bij bronbeheer behoort de beheereenheid te zijn gelegen in een brongebied, en niet rechtstreeks in contact te staan met open water, behalve bij natuurlijke afwatering.

Instapvoorwaarden voor botanisch bouwland (A02.02.):

1. De beheereenheid bestaat uit bouwland;
2. De beheereenheid is ten minste 0,5 hectare groot;
3. Cumulatie met alle beheerpakketten is uitgesloten;
4. In het jaar voorafgaand aan het contract moet u op bedrijfsniveau minimaal 4 verschillende gewassen telen, waaronder graan. Braakliggende grond beschouwen we als een gewas.

Instapvoorwaarden voor akkerfloraranden (A02.02.03.):

1. De beheereenheid bestaat uit bouwland;

2. De beheereenheid is gelegen aan de rand van het perceel;
3. De beheerseenheid heeft een oppervlakte van minimaal 0,3 ha;
4. Cumulatie met alle beheerpakketten is uitgesloten.

8.2.4.3.3.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Principe(s) selectiecriteria

Een in een gebied werkzame gebiedscoördinator stelt op basis van doelstellingen vastgelegd in het natuurbeheerplan jaarlijks een zogenaamd collectief beheerplan op. In het collectief beheerplan wordt vastgelegd welke deelnemer in het komende beheerjaar welke agromilieu- en klimaatdienst(en) gaat uitvoeren op welke oppervlakte/locatie. Agromilieu- en klimaatdiensten ten behoeve van botanisch beheer dienen voor de gehele verbintenisperiode op dezelfde plaats terug te komen.

Selectiecriteria

De gebiedscoördinator behoort rekening te houden met de onderstaande randvoorwaarden:

- terrein moet voldoen aan de eisen behorend bij de categorie;
- geen cumulatie van subsidie met hetzelfde doel;
- categorieën moeten passen bij voor het gebied nagestreefde doelen.

8.2.4.3.3.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Er is sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief 2011. Het steunpercentage wordt jaarlijks voor nieuwe aanvragen gecontroleerd of het maximaal toegestane bedrag van 100% van de daadwerkelijk gemaakte kosten, óf de berekende inkomstenderving plus de extra kosten die voortvloeien uit de verbintenis, verhoogd met maximaal 20% transactiekosten, niet wordt overschreden. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf g van deze maatregel.

Cofinancierings% ELFPO: 75%

Verbintenisvoorwaarden

Groepen van categorieën:

Groep botanisch grasland

1. Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is slechts toegestaan voor pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring en brandnetel. Bij bronbeheer is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan;
2. De beheereenheid wordt niet bemest en er wordt geen bagger opgebracht;
3. Voor de verschillende categorieën gelden afwijkende beweidingsvoorschriften;
4. Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid. Een rand mag ook niet worden geklepeld;
5. Bij botanisch hooiland en bronbeheer wordt het gewas jaarlijks minimaal eenmaal gemaaid en afgevoerd;
6. Een bron moet worden gevrijwaard van beschadiging door vee en er mag geen sprake zijn van kunstmatig waterbeheer.

Groep botanisch bouwland

Voor een akker met waardevolle flora geldt dat:

1. Verbouwing van maïs is in het geheel niet toegestaan;
2. Tenminste 3-5 van de 6 jaar wordt graan verbouwd;
3. In de jaren waarin graan wordt verbouwd, vindt geen bemesting met kunstmest plaats;
4. In de jaren waarin graan wordt verbouwd, vindt er in de beheereenheid geen mechanische onkruidbestrijding plaats vanaf het zaaien (bij zomergraan) of vanaf 1 april (bij wintergraan) tot de oogst en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen en insecticiden niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring, kleeftkruid of haagwinde.

Voor chemie en kunstmestvrij land geldt dat:

1. In tenminste 3-5 van de zes jaren van de beheerperiode wordt graan, met uitzondering van maïs, verbouwd;
2. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest is niet toegestaan.

Voor akkerflora randen geldt dat:

1. Op de beheereenheid wordt in de beheerperiode graan, met uitzondering van maïs, verbouwd;
2. In de beheereenheid vindt geen mechanische onkruidbestrijding plaats vanaf het zaaien (bij zomergraan) of vanaf 1 april (bij wintergraan) tot de oogst en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring of kleeftkruid;
3. Bemesting en beweiding van de beheereenheid is niet toegestaan;
4. De beheereenheid mag niet als wendakker gebruikt worden

Tabel 8.10.4 vergoedingen submaatregel 10.1.03

Code submaatregel, groep en categorie	Naam categorie	Bedrag / hectare / jaar
A02.01.	Botanisch grasland	
A02.01.01	Botanisch weiland	€1.020,09
A02.01.02	Botanisch hooiland	€1.164,83
A02.01.03	Botanische weide- of hooilandrand	
A02.01.03a	Botanische weiderand	€1.020,09
A02.01.03b	Botanische hooilandrand	€1.350,02
A02.01.04	Botanisch bronbeheer	€1.803,98
A02.02.	Akker met waardevolle flora	
A02.02.01a	Akker met waardevolle flora: Drie van zes jaar graan	€149,63
A02.02.01b	Akker met waardevolle flora: Vier van zes jaar graan	€441,76
A02.02.01c	Akker met waardevolle flora: Vijf van zes jaar graan	€521,60
A01.02.02	Chemie en kunstmestvrij land	
A01.02.02a	Chemie en kunstmestvrij land: Drie van zes jaar graan	€663,24
A01.02.02b	Chemie en kunstmestvrij land: Vier van zes jaar graan	€725,42
A01.02.02c	Chemie en kunstmestvrij land: Vijf van zes jaar graan	€766,50
A01.02.03	Akkerflora randen	
A01.02.03	Akkerflora randen zand	€1.652,31

8.2.4.3.3.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.4.3.3.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Risico's bij het uitvoeren van de maatregel

De hier voorgestelde maatregel betreft op de eerste plaats een voortzetting van de regeling voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die onder het POP2 programma van kracht was: het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De daaraan gekoppelde beheerpakketten worden in ieder geval ook voor 2014 en 2015 opengesteld.

De risico's voor de uitvoering van deze regelgeving zijn vergelijkbaar met die onder POP2. Voor de uitvoering van de Europees grondgebonden steun is aan het geïntegreerd beheer en controle systeem (GBCS) vormgegeven door het betaalorgaan. De controles op de aanvragen

en betalingen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn hiervan een integraal onderdeel. Daarnaast wordt aanvankelijk de bestaande regelgeving voortgezet, hetzelfde geldt voor een groot deel van de bestaande contracten.

Vanaf 1 januari 2015 geldt de nieuwe baseline, die van toepassing zal zijn op alle overeenkomsten vanaf 1 januari 2012. Dit zal de nodige aandacht en zorgvuldigheid vergen. In het bijzonder is hier nieuw de samenhang met de vergroeningsmaatregelen uit 1e pijler van het GLB (directe inkomenssteun). Daar waar relevant moet worden gewaarborgd dat er geen dubbele betalingen plaatsvinden.

Voor het indienen van aanvragen wordt onder POP3 gewerkt met zogenaamde 'gebiedscoördinatoren'. Deze gebiedscoördinatoren hebben in het gebied met name een overzicht van de beheerpakketten die op landbouwgronden in een bepaald agrarisch natuurgebied van toepassing zijn. Gebiedscoördinatoren dienen uiteindelijk namens de grondbeheerders, daarbij inbegrepen de agrariërs, aanvragen voor een beheervergoeding in bij de RVO.nl.. Gebiedscoördinatoren zijn hiertoe gemachtigd door de betreffende grondbeheerders c.q. feitelijke gebruikers van de grond. Uit dien hoofde is het van groot belang dat de gebiedscoördinator goed op de hoogte is van de vereisten voor het indienen van subsidieaanvragen. Het grote voordeel van deze aanpak is de gebiedsbenadering en versterking van het gezamenlijk optrekken van landbouwers en andere landgebruikers bij de vormgeving van het agrarisch natuurbeheer in een gebied.

8.2.4.3.3.9.2 Beperkende maatregelen

Om de biodiversiteitsdoelen te kunnen halen is het gedurende de contractperiode niet mogelijk om de subsidieverplichtingen op een ander perceel te laten rusten dan waarvoor ze aanvankelijk zijn aangegaan. Het beheer behoort ook elk jaar terug te komen.

Mitigerende activiteiten

Met de voortzetting in het POP3 van het agrarisch natuurbeheer zoals dat eruit zag onder POP2 wordt de lijn voortgezet dat de beheervergoeding is afgestemd op het vereiste beheer. Tijdens POP2 is afgestapt van het systeem van resultaatbeloning. Zowel uit oogpunt van de aanvrager als die van de uitvoering kleefden te veel bezwaren aan deze aanpak. Hierdoor is het risico op fouten flink teruggedrongen.

Daarnaast wordt in samenhang met de directe inkomenssteun de perceelsregistratie, verbeterd. Het gaat dan vooral om de samenhang van grondgebonden 1e pijler en 2e pijler subsidies. De afgelopen periode is hard gewerkt de perceelsregistratie up to date te maken. De resultaten uit ondermeer de ETS hebben steeds een verbetering laten zien. Onderdeel van de up to date perceelsregistratie is de aanpassing van de contracten en uitbetalingen aan de nieuwe GLB regelgeving voor de periode 2015-2020. In de voorlichting over het nieuwe GLB zal specifiek worden ingegaan op de samenhang tussen baseline, vergroening en vergoedingen in het kader van agrarisch natuurbeheer. Betrokkenen worden geïnformeerd over de gevolgen voor zowel de 'lopende' contracten als ook de nieuw af te sluiten contracten.

De voorlichting zal specifiek gericht zijn op de gebiedscoördinatoren gezien hun rol om namens de agrariërs en overige landbeheerders de subsidie aanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer in te dienen. Dit in het perspectief dat in Nederland gewerkt zal worden met collectieven om in de meest geschikte agrarische gebieden een aaneengesloten geheel te krijgen van agrarisch natuurbeheer. Dit zal naar verwachting ook een positief effect hebben op het uitvoeren van het agrarisch beheer door de deelnemers van het collectief conform de gestelde eisen.

De ingezette lijn om in de selectie van de bedrijven die ter plaatse worden gecontroleerd in de risicobenadering een zwaardere weging te geven aan bijvoorbeeld de meer intensieve veehouderijbedrijven wordt voortgezet onder POP3. Daarbij zal ook betrokken worden de

verplichting uit de mestregelgeving in Nederland, dat indien men in aanmerking komt voor de derogatie, men verplicht is een mestboekhouding per perceel bij te houden op het bedrijf.

8.2.4.3.3.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Overall is deze maatregel, die voorzien is voor 2014 en 2015, goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betreft voortzetting van de uitvoering van grotendeels bestaande regelgeving. Blijvende aandacht is nodig voor de controles ter plaatse. Immers dat is voor de meeste beheerbepalingen de enige mogelijkheid om na te gaan of door de aanvrager is voldaan aan de gestelde eisen. Een zorgvuldige risico-analyse moet er toe leiden dat de controles ter plaatse effectief en efficiënt worden ingezet en dat meer risicovolle beheersituaties steeds een grotere kans op een controle ter plaatse hebben.

De inzet in Nederland is hier een goede balans te houden tussen het hebben van gemotiveerde aanvragers enerzijds en de uitvoering van controles anderzijds. Het feit, dat de subsidie voor agrarisch natuurbeheer gebaseerd is op het inkomensverlies is een grote incentive voor het krijgen van aanvragers die gemotiveerd zijn voor het agrarisch natuurbeheer. We willen dit verder bevorderen door de gezamenlijke gebiedsaanpak middels collectieven te versterken. Uit zorgvuldig opgebouwde controles ter plaatse zal blijken of het werken in collectief verband de naleving van de beheereisen versterkt.

Het voornemen in Nederland is om de agromilieu- en klimaatsteun vanaf het jaar 2016 nog meer middels collectieven vorm te geven, namelijk door hen meer ruimte te geven om als collectief zelf te kiezen hoe de invulling van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt vormgegeven in het agrarisch gebied dat het collectief omvat.

Op het moment dat in de loop van het POP3 deze maatregel opnieuw wordt vormgegeven in concrete regelgeving dan wel wordt aangevuld met andere submaatregelen zal er een beoordeling plaatsvinden door de beheersautoriteit en het betaalorgaan over de verifieerbaarheid en controleerbaarheid van de voorgenomen invulling van agrarisch natuur- en landschapsbeheer met collectieven in Nederland.

8.2.4.3.3.10 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld
Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen ter rechtvaardiging van extra kosten en gedeelde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Submaatregel botanisch beheer

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
31) Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is slechts toegestaan voor pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring en brandnetel.	De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddel en biociden)	- De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); - De verplichting bij het gebruik van	Mogelijkheid tot pleksgewijze bestrijding van de genoemde soorten geldt alleen bij de pakketten A02.01.01 tot en met A02.01.03

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		gewasbeschermingsmiddelen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); • De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); • Het verwijderen van haarden van akkerdistel voordat ze tot bloei komen, voor zover de beheereenheid is gelegen in één van de volgende provincies: Friesland, Noord-Brabant, Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland	
32) De beheereenheid wordt niet bemest en er wordt geen bagger opgebracht.	• Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest;	• Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A02.01.01 t/m A02.01.04

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	- Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen; - Het verbod op gebruik van zuiveringsslib op landbouwgrond, tenzij voldaan wordt aan toetsingswaarden na bemonstering en analyse (art. 1b, eerste lid in samenhang met het derde lid, eerste alinea en artikel 1c, eerste lid, van het Besluit gebruik meststoffen)		
33) Standweiden is het gehele jaar toegestaan met max. 2 GVE per hectare. Van 1 oktober tot 1 maart is onbeperkt weiden toegestaan, maar bijvoeren is niet toegestaan	Geen	De minimale veebezetting en/of het passend regime is 0 GVE per hectare	Geldt alleen voor het pakket A02.01.01
34) Het grasland mag niet worden geklepeld, gescheurd, gefreesd of heringezaaid.	Het verbod op het vernietigen van de graszode (art. 4b van het Besluit gebruik meststoffen);	Geen	- Beheerverplichting geldt alleen voor de pakketten A02.01.01 t/m A02.01.03; - Het verbod op klepelen geldt niet bij het pakket A02.01.04
35) Beweiding is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 augustus tot 1 maart.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen voor de pakketten

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
			A02.01.02 en A02.01.04
36) Beweiding is niet toegestaan	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen voor variant B van het pakket A02.01.03
37) Beweiding is toegestaan	• Geen	• Geen	• Geldt alleen voor variant A van het pakket A02.01.03
38) Het gewas wordt jaarlijks minimaal éénmaal gemaaid en afgevoerd.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A02.01.02 en A02.01.04
39) Bron vrijwaren van beschadiging door vee.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket A02.01.04
40) Verbouwing van maïs is in het geheel niet toegestaan	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A02.02.01 en A02.02.03
41) In de jaren waarin graan (niet zijnde maïs) wordt verbouwd, vindt geen bemesting met kunstmest plaats.	• Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). • Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; • Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de	• Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket A02.02.01

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen;		
42) In de jaren waarin graan (niet zijnde maïs) wordt verbouwd, vindt er in de beheereenheid geen mechanische onkruidbestrijding plaats vanaf het zaaien (bij zomergraan) of vanaf 1 april (bij wintergraan) tot de oogst en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddel en insecticiden niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring, kleeftkruid of haagwinde.	• De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddel en biociden)	• De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); • Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden); • De verplichting bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer);	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A02.02.01 en A02.02.03

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		• De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); • Het verwijderen van haarden van akkerdistel voordat ze tot bloei komen, voor zover de beheereenheid is gelegen in één van de volgende provincies: Friesland, Noord-Brabant, Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland	
43) Overig beheer wordt uitgevoerd op basis van één van de volgende varianten: 3 van de 6 jaar graan, 4 van de 6 jaar graan of 5 van de 6 jaar graan	• Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten A02.02.01 en A02.02.02
44) In tenminste drie van de zes jaren van de beheerperiode wordt graan, met uitzondering van maïs, verbouwd.	• Het is verboden om gewasresten op bouwland na de oogst te verbranden, tenzij de landbouwer beschikt over een vergunning van het College van Burgemeester en Wethouders (art. 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 3, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A02.02.02
45) Bemesting en beweiding van de beheereenheid is niet toegestaan.	• Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de	• Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A02.02.03

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer). Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen;	12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	
46) De beheereenheid mag niet als wendakker gebruikt worden	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket A02.02.03

8.2.4.3.4 10.1.04 Landschapsbeheer. Landschapsbeheer wordt uitgefaseerd en vervangen door twee leefgebieden: natte en droge dooradering.

Submaatregel:

- 10.1 - betaling voor verplichtingen op het gebied van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.4.3.4.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Beschrijving van de submaatregel

In de loop der eeuwen zijn in het Nederlandse landschap diverse landschapselementen verschenen. Sommige van deze landschapselementen zijn al eeuwen oud. De functie was vaak meerledig: zo dienden dergelijke landschapselementen als perceelsscheiding, veekering of drinkwatervoorziening voor het vee maar ze leverden ook gebruikshout op. Door de komst van prikkeldraad, de schaalvergroting en ruilverkavelingen zijn vele kilometers en hectares van deze elementen verdwenen.

Deze landschapselementen vertegenwoordigen vaak een hoge natuurwaarde, doordat veel dieren en planten er beschutting, dekking en voedsel vinden. De lijnvormige

landschapselementen worden gebruikt als migratieroute door veel zoogdieren als vleermuizen en das. De blauwe landschapselementen dienen als voortplantingsplaats van amfibieën en insecten. Veel vogels vinden nestgelegenheid in de dichte begroeiing of juist in de ontstane holtes als gevolg van het intensieve beheer dat bij deze landschapselementen plaatsvindt. Planten en insecten profiteren optimaal van de vele microklimaten die de landschapselementen bieden.

Aandachtsgebied: 4A: herstel, behoud en verbeteren biodiversiteit
Secundaire focus: 4B: verbeteren waterbeheer, incl. meststoffen- en pesticidenbeheer

8.2.4.3.4.2 *Type steun*

Subsidie.

Areaalgebonden steun.

8.2.4.3.4.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Relevante bestaande wetgeving (baselinevoorwaarden)

- Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing- de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet);
- Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen;
- De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden). Hierbij worden de algemene principes van geïntegreerde ziektebestrijding nageleefd, zoals beschreven in EC/2009/128;
- Het is verboden dieren of eieren van dieren in de vrije natuur uit te zetten, met uitzondering van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen vissoorten waarop de Visserijwet 1963 van toepassing is (art. 14, eerste en vijfde lid van de Flora- en faunawet);
- Het verbod op gebruik van zuiveringsslib op andere grond dan landbouwgrond (art. 1b, eerste lid, van het Besluit gebruik meststoffen);
- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet);
- Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);
- Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);
- Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006).
- Er wordt rekening gehouden met alle derogatievoorwaarden, zoals afgesproken met de Europese Commissie volgend uit de Nitraatrichtlijn. In Nederland is op grasland niet de 170 kg N/ha/jaar aan de orde is, maar de derogatie van respectievelijk 230 kg N /ha/jaar in het zuidelijk zandgebied en op löss. Bij de overige graslanden is de derogatie 250 kg N/ha/jaar.. Voorwaarde is dat van de landbouwgrond van een bedrijf minstens 80% grasland is;

Voor meer informatie, zie bijlage 2: Baseline voor de hoogte van de vergoeding voor de agromilieu- en klimaatdiensten.

8.2.4.3.4.4 Begunstigden

Landbouwers en andere grondbeheerders die in het bezit zijn van landbouwgrond en waarvoor het vanwege de ecologische effectiviteit van deze submaatregel van toegevoegde waarde is dat de gronden onderdeel uitmaken van de agromilieu- en klimaatsteun.

8.2.4.3.4.5 Subsidiabele kosten

Nederland vergoedt alleen kosten voor inspanningen die verder gaan dan wat wettelijk verplicht is, in normen is vastgelegd, en die niet kosteloos worden geleverd. Subsidiabel zijn de extra kosten (inclusief extra arbeid), reële transactiekosten die het gevolg zijn van de uitvoering van de dienst. In tegenstelling tot bij de andere clusters wordt bij landschapselementen niet de gedeerde inkomsten vergoed, mede vanwege de invulling van goede landbouw- en milieucondities waardoor het hebben van landschapselementen niet subsidiabel is, en dus alleen het specifieke onderhoud wordt vergoed. Daarnaast zorgt Nederland er voor dat betalingen aan landbouwers niet leiden tot dubbele financiering uit hoofde van deze verordening en Verordening (EU) nr. 1307/2013.

In Nederland kan de invulling van de vergroening, met name minimaal 5% EFA op akkerbouwbedrijven, in beperkte mate cumuleren met AEC-maatregelen. Op de eerste plaats kan dit regulier middels keuze uit de zogenaamde longlist van artikel 46 lid 2 van Vo 1307/2013. Op de tweede plaats kan de landbouwer kiezen voor equivalente maatregelen. Indien de landbouwer hiervoor kiest en op het betreffende perceel of deel van het perceel ook een AEC overeenkomst is aangegaan door de landbouwer dan is cumulatie niet toegestaan, en in Nederland geregeld dat de landbouwer voor het AEC deel geen AEC vergoeding krijgt uitbetaald.

Landschapsbeheer kan, mits het ligt naast bouwland, deel uitmaken van de equivalente maatregelen voor Ecologische aandachtsgebieden. Indien dit het geval is wordt het landschapsbeheer niet vergoed via een AEC-maatregel.

De equivalente maatregelen zijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Eventuele wijzigingen zullen worden doorgevoerd conform bovenstaande principe.

8.2.4.3.4.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

Principes instapvoorwaarden

De instapeisen zijn de algemene EU-voorwaarden, met daarnaast aanvullende voorwaarden. Grondgebonden steun voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt alleen gegeven op gronden die zijn aangewezen in het Provinciale natuurbeheerplan. Tevens wordt in dit plan aangegeven welke agromilieu- en klimaatdiensten binnen die gebieden mogelijk zijn. Voor elk aldus aangewezen gebied wordt door de provincie een ecologische doelstelling geformuleerd en een financieel kader gesteld. Daarnaast behoort de oppervlakte waarvoor subsidie wordt gegeven te voldoen aan de definitie landbouwgrond, zoals deze in Nederland bij de inkomensondersteuning uit de 1e pijler GLB wordt toegepast, uitgebreid met aan landbouwpercelen grenzende landschapselementen, watergangen.

Om voor vergoeding voor landschapsbeheer in aanmerking te komen is daarnaast deelname aan een collectief beheerplan vereist. In dit collectief beheerplan is een gezamenlijke aanpak tussen agrariërs, evt. samen met terreinbeheerders, ten aanzien van het landschapsbeheer vastgelegd. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekiend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheermaatregelen verhoogd. Het collectief beheerplan wordt uit naam van de provincie opgesteld door een gebiedscoördinator.

Tabel 8.10.5 instapvoorwaarden submaatregel 10.1.04.

Groep poel en klein historisch water
• Zowel een poel als een klein historisch water is doorgaans een geïsoleerd stilstaand water dat gevoed wordt door grond en/of regenwater. Een poel mag in verbinding staan met sloten of greppels wanneer sprake is van een natuurlijke eenheid die vrij afwatert. Veenputten mogen in verbinding staan met het slotenstelsel in het gebied;
• Het element heeft een oppervlakte van minimaal 0,5 en maximaal 50 are;
• In Zuid-Limburg heeft een voortplantingspoel voor amfibieën een oppervlakte van minimaal 0,2 are;
• Vijvers die een onderdeel zijn van een park of tuin, sloten en vennen horen niet tot deze groep.
Groep houtwal en houtsingel
• Een houtwal of houtsingel is een vrijliggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement, al dan niet groeiend op een aarden wal, met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en/of struiken. De begroeiing wordt als hakhout beheerd;
• De houtwal of houtsingel is minimaal 25 meter lang en maximaal 20 meter breed;
• Elzensingels bestaande uit een enkele rij horen niet tot deze groep, maar tot het de groep L01.03 Elzensingel;
• Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot deze groep,
Groep elzensingel
• Een elzensingel is een vrijliggend lijnvormig en aaneengesloten éénrijig landschapselement dat grotendeels bestaat uit Zwarte els en als hakhout wordt beheerd;
• Een elzensingel is minimaal 25 meter lang;
• Losse bomenrijen horen niet tot deze groep, maar tot de groep L01.13 Bomenrij/solitaire boom;
• Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot deze groep.
Groep bossingel en bosje
• Een bossingel is een vrijliggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en struiken;
• Een bossingel is minimaal 25 meter lang en maximaal 20 meter breed;
• Een bosje is een vrijliggend vlakvormig en aaneengesloten landschapselement met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en struiken;
• Een bosje is minimaal 2,0 are en maximaal 1 hectare groot.
Groep knip- of scheerheg
• Een knip- of scheerheg is een vrijliggend lijnvormig landschapselement, met een aaneengesloten begroeiing van inheemse bomen en/of struiken, dat wordt geknipt of geschoren;
• Een knip- of scheerheg is minimaal 25 meter lang;
• Een knip- of scheerheg kan periodiek gevlochten worden;
• Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot deze groep.
Groep struweelhaag
• Een struweelhaag is een vrijliggend lijnvormig landschapselement met een aaneengesloten opgaande begroeiing van inheemse, overwegend doornachtige, struiken;
• Een struweelhaag is minimaal 25 meter lang;
• Hagen die minimaal eenmaal per 3 jaar worden gesnoeid horen tot de groep L01.05 Knip- of scheerheg.
Groep laan
• Een laan is een weg of pad, die aan beide zijden met een of meerdere rijen bomen is beplant en is bedoeld en aangelegd als laan;
• Bij een laan gaat het meestal om bomen van dezelfde soort en leeftijd en er is sprake van een herkenbaar en regelmatig plantverband;

- Onder deze groep vallen ook dijken met een weg, bovenop de kruin van de dijk, die aan beide zijden met bomen is beplant;
- Een laan is minimaal 50 meter lang;
- Losse bomenrijen horen niet tot deze groep, maar tot de groep L01.13 Bomenrij/solitaire boom.

Groep knotboom

- Een knotboom is een inheemse loofboom, waarvan de stam periodiek op een hoogte van minimaal 1,0 meter boven maaiveld wordt afgezet (geknot);
- Knotbomen worden aangetroffen als solitaire boom, in rijen of in kleine groepen. Een kleine groep bestaat uit maximaal 20 bomen;
- Vlakvormige elementen met knotbomen, behoudens kleine groepen, horen niet tot deze groep maar kunnen mogelijk gerangschikt worden onder de groep L01.12 Hakhoutbosje of L01.13 Griendje mits voldaan wordt aan de eisen van deze groepen.

Groep hoogstamboomgaard

- Een hoogstamboomgaard is een verzameling van fruitbomen, met een stam van minimaal 1,50 meter hoog en waarvan de onderbegroeiing bestaat uit een grazige vegetatie;
- Een hoogstamboomgaard bestaat uit minimaal 10 fruitbomen en heeft een dichtheid van minimaal 50 en maximaal 150 bomen per hectare;
- Maximaal 10% van de fruitbomen bestaat uit walnoten;
- Een hoogstamboomgaard is vaak in een cluster geplant en duidelijk afgescheiden van de omgeving.

Groep struweelrand

- Een struweelrand is een aaneengesloten rand met een mozaïek van struweel (bramen en/of andere inheemse bomen of struiken) en een kruidachtige begroeiing van inheemse grassen en kruiden die zich spontaan kan ontwikkelen;
- De rand is minimaal 25 meter lang en maximaal 20 meter breed;
- Maximaal 50% van de oppervlakte van de rand wordt ingenomen door inheemse bomen en/of struiken;
- De struweelrand kan langs een bosrand of een landschapselement liggen maar ook vrij in het veld, bijvoorbeeld langs een perceelsrand.

Groep hakhoutbosje

- Een hakhoutbosje is een vrijliggend vlakvormig landschapselement, met inheemse bomen en/of struiken dat als hakhout wordt beheerd;
- Een hakhoutbosje is minimaal 1,0 are en maximaal 1,0 hectare groot;
- Kleine vrijliggende bosjes zonder hakhoutbeheer of met enkel hakhoutbeheer aan de randen horen tot de groep L01.04 Bossingel en Bosje.

Groep griendje

- Een griendje is een vrijliggend vlakvormig landschapselement met inheemse wilgensoorten dat als hakhout wordt beheerd;
- Het griendje is minimaal 1,0 are en maximaal 1,0 hectare groot;
- Grienden die machinaal gemaaid worden behoren niet tot deze groep.

Groep bomenrij en solitaire boom

- Een bomenrij/solitaire boom is een vrijliggend landschapselement van inheemse loofbomen dat niet kan worden gerangschikt onder andere groepen van deze index;
- Bedoeld worden solitaire bomen of bomen in een groep of rij staande op of langs landbouwgrond;
- Bomen die een onderdeel vormen van een andere groep van deze index of deel uitmaken van een bomenrij als bedoeld in deze groep kunnen niet als solitaire boom of verzameling van solitaire bomen aangevraagd worden;
- De bomenrij is minimaal 50 meter lang en bestaat uit minimaal 8 bomen per 100 meter;
- Vlakvormige boomweides behoren niet tot deze groep

- Solitaire knotbomen of een rij knotbomen behoren tot de groep L01.08 Knotboom;
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot deze groep.

Groep rietzoom en klein rietperceel

- Een rietzoom bevindt zich langs een waterloop en bestaat uit riet-, biezen en/of zeggevegetaties met een dominantie van riet (bedekking riet > 50%);
- De rietzoom heeft een breedte van minimaal 2 meter en is minimaal 25 meter lang;
- Een klein rietperceel is een vlakvormig element met een vegetatie die overwegend uit riet bestaat. De maaibare oppervlakte van een klein rietperceel is maximaal 0,5 ha.

Groep natuurvriendelijke oever

- Een natuurvriendelijke oever is een aaneengesloten oever langs een bestaande waterloop, in de vorm van een plas- of drasberm of flauw talud (flauw talud minimaal 1: 3) met een begroeiing van inheemse planten;
- De oever heeft een breedte van minimaal 3 en maximaal 10 meter en is minimaal 25 meter lang.

Groep wandelpad over boerenland

- Een wandelpad over boerenland bestaat in beginsel uit een onverhard pad. Kleine gedeelten verhard pad over particuliere gronden kunnen meegenomen worden als dit noodzakelijk is voor de wandelpadenstructuur;
- Het wandelpad heeft een breedte van maximaal drie meter;
- De paden zijn duidelijk gemarkeerd en zijn geschikt voor wandelaars met een normale conditie;
- Het wandelpad vormt een onderdeel van een doorgaande en/of openbare wandelstructuur.

8.2.4.3.4.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Principe(s) selectiecriteria

Een in een gebied werkzame gebiedscoördinator stelt op basis van doelstellingen vastgelegd in het natuurbeheerplan jaarlijks een zogenaamd collectief beheerplan op. In het collectief beheerplan wordt vastgelegd welke deelnemer in het komende beheerjaar welke agromilieu- en klimaatdienst(en) gaat uitvoeren op welke oppervlakte/locatie. Agromilieu- en klimaatdiensten ten behoeve van landschapsbeheer dienen voor de gehele verbintenisperiode op dezelfde plaats terug te komen.

Selectiecriteria

De gebiedscoördinator behoort rekening te houden met de onderstaande randvoorwaarden:

- terrein moet voldoen aan de eisen behorend bij de categorie;
- geen cumulatie van subsidie met hetzelfde doel;
- categorieën moeten passen bij voor het gebied nagestreefde doelen.

8.2.4.3.4.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Er is sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief 2011. Het steunpercentage wordt jaarlijks voor nieuwe aanvragen gecontroleerd of het maximaal toegestane bedrag van 100% van de daadwerkelijk gemaakte kosten, óf de berekende inkomstenderving plus de extra kosten die voortvloeien uit de verbintenis, verhoogd met maximaal 20% transactiekosten, niet wordt overschreden. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf g van deze maatregel.

Cofinancierings% ELFPO 75%.

Tabel 8.10.6 verbintenisvoorwaarden submaatregel 10.1.04

Verbintenis voorwaarden

Groep poel en klein historisch water

- De historische of natuurlijke contouren/vormen worden behouden. Dit is bijvoorbeeld belangrijk bij oude elementen zoals

Verbintenis voorwaarden

- Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de poel bestaat in de lente uit open water. Voor behoud van voldoende open
- Vertrapping van de oevers bij het gebruik van het element als veedrinkpoel wordt voorkomen. Bij het gebruik als veedrinkpoel
- Maximaal 25% van de oeverlengte is begroeid met inheemse bomen en/of struiken;
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in het element gebruikt worden;
- Er mogen geen vissen of andere dieren (zoals eenden en ganzen) worden uitgezet of gekweekt;
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Maai- en schoningswerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 september en 15 oktober,

Groep houtwal en houtsingel

- Houtwallen en houtsingels worden periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-25 jaar, met uitzondering van eventueel
- Tenminste 75% van de oppervlakte van het element wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet;
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het wallichaam wordt in stand gehouden als het element daarvan is voorzien;
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart. Overhangende takken kunnen

Groep elzensingel

- Elzensingels worden periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-21 jaar.
- 75% van lengte van het element wordt als hakhout beheerd;
- Het hakhout wordt periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-21 jaar. Tussentijds mogen overhangende takken
- Het snoeihout mag niet in het element verwerkt worden;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element; ^
- Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.

Groep bossingel en bosje

- Bossingels en bosjes worden in de tijd onregelmatig periodiek gedund of gesnoeid.
- Het element wordt als bos met hoog opgaande bomen beheerd;
- Het element wordt periodiek gedund en overhangende takken kunnen het gehele jaar worden gesnoeid;
- Randen van het element kunnen als hakhout beheerd worden;
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt;

Verbintenis voorwaarden

- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Dunningswerkzaamheden en het eventueel terugzetten van hakhout worden alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en

Groep knip- of scheerheg

- Een knip- of scheerheg wordt jaarlijks of minimaal eenmaal per 3 jaar aan alle zijden geknipt of geschoren.
- Snoeimateriaal mag blijven liggen voor zover dat het element of de ondergroei niet schaadt;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element;
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Snoeiwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juni en 15 maart.

Groep struweelhaag

- Een struweelhaag wordt periodiek gesnoeid of afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-25 jaar.
- Het snoeien kan gecombineerd worden met het vlechten van de haag;
- Het snoeihout mag niet in het element verwerkt worden, behoudens bij het vlechten van de haag;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart. Overhangende takken kunnen
- Indien snoeiwerkzaamheden machinaal worden uitgevoerd, wordt geen klepelmaaier gebruikt.

Groep laan

- Laanbeheer is een intensieve beheervorm. Systematische boomcontrole is nodig om de veiligheid van de laan te garanderen.
- De bomen worden periodiek gesnoeid;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element;
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- De bomen mogen niet beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een zodanige
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Snoeiwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juli en 15 maart.

Groep knotboom

- Een knotboom wordt periodiek geknot. Knoteiken worden geknot in een cyclus van éénmaal per 7-15 jaar. Bij knotessen en

Verbintenis voorwaarden

- Knotwilgen, -elzen, -essen en -populieren -worden in een cyclus van éénmaal per 3-8 jaar geknot. Knoteiken en -haagbeuken
- Er mag geen snoeihout verbrandt worden in de directe omgeving van de knotboom;
- De boom mag niet beschadigd worden door vee;
- Knotwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.

Groep hoogstamboomgaard

- Hoogstamfruitbomen worden periodiek gesnoeid en bij beweiding moet beschadiging van de bomen door vee voorkomen worden.
- Indien het appel of peer betreft wordt de boom tenminste éénmaal per 2 jaar gesnoeid. Andere soorten enkel vormsnoei indien
- De grasvegetatie wordt jaarlijks gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd of de grasvegetatie wordt beweide;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in de directe omgeving van de bomen of versnipperd hout verwerkt worden in de
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- De hoogstamfruitboom mag niet beschadigd worden door vee. Jonge bomen zijn voorzien van een boomkorf;
- Bemesten en bekalken van de boomgaard is toegestaan. Bij bemesten van de boomgaard worden de fruitbomen en wortels niet
- Snoeiwerkzaamheden kunnen gedurende het gehele jaar worden verricht.

Groep struweelrand

- Periodiek wordt de begroeiing gemaaid en/of afgezet;
- 50% van de oppervlakte van de rand bestaande uit een kruidachtige begroeiing van inheemse grassen en kruiden mag
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee;
- Maaiwerkzaamheden worden uitgevoerd tussen 15 juli en 15 maart en het afzetten van struweel wordt alleen verricht in de

Groep hakhoutbosje

- Minimaal 80% van de oppervlakte van het bosje wordt als hakhout beheerd;
- Het element wordt periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6 - 25 jaar;
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een

Verbintenis voorwaarden

- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.
Overhangende takken kunnen

Groep griendje

- Het element bestaat uit inheemse wilgensoorten en wordt geheel als hakhout beheerd en afgezet in een cyclus van tenminste
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers,
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.
Overhangende takken kunnen

Groep bomenrij en solitaire boom

- De bomen worden periodiek gesnoeid. Jonge bomen gemiddeld eenmaal per 5 jaar en oudere bomen gemiddeld eenmaal per 10
- Na het snoeien beslaat de blijvende kroon altijd minimaal tweederde deel beslaat van de totale lengte van de boom;
- Er mag geen snoeihout verbrand worden in de directe omgeving van het element;
- Ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier) in het element mogen middels een
- De bomen mogen niet beschadigd worden door vee. Jonge bomen in een weiland (boomdijk) zijn voorzien van een boomkorf of
- Snoeiwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juli en 15 maart.

Groep rietzoom en klein rietperceel

- Maximaal 20% van de oppervlakte van het element bestaat uit struweel;
- Het element wordt periodiek gemaaid in een cyclus van éénmaal per 2-4 jaar en het maaisel wordt afgevoerd;
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in het element gebruikt worden;
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee;
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart.

Groep natuurvriendelijke oever

- Het element wordt periodiek gemaaid in een cyclus van minimaal éénmaal per 2 jaar en maximaal éénmaal per jaar. Het maaisel
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in het element gebruikt worden;
- Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee;
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element;
- Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 15 juli en 1 maart.

Groep wandelpad over boerenland

- Het wandelpad wordt zodanig beheerd dat een goede begaanbaarheid gewaarborgd is;

Verbintenis voorwaarden

- De voorzieningen die een onderdeel vormen van het wandelpad zoals bruggetjes, klaphekjes e.d. worden in goede staat van
- Het wandelpad is opengesteld van zonsopgang tot zonsondergang en jaarrond toegankelijk.

Tabel 8.10.7 overzicht bedrag per ha per jaar voor 10.1.04

Code submaatregel, groep en categorie	Naam categorie	Eenheid	Bedrag
L01.01	Poel en klein historisch water	Per stuk per jaar	
L01.01.01a	Oppervlakte poel < 175 m ²		€65,39
L01.01.01b	Oppervlakte poel > 175 m ²		€105,89
L01.02	Houtwal en houtsingel	Are per jaar	
L01.02.01	Houtwal en houtsingel		€26,66
L01.02.02	Hoge houtwal		€33,28
L01.02.03	Holle weg en graft		€31,52
L01.03	Elzensingel	100 meter per jaar	
L01.03.01a	Elzensingel bedekking 30-50%		€44,31
L01.03.01b	Elzensingel bedekking 50-75%		€69,91
L01.03.01c	Elzensingel bedekking > 75%		€98,47
L01.04	Bossingel en bosje	Are per jaar	
L01.04.01	Bossingel en bosje		€19,34
L01.05	Knip- of scheerheg	100 meter per jaar	
L01.05.01a	Knip- of scheerheg jaarlijkse cyclus		€271,68
L01.05.01b	Knip- of scheerheg 2-3 jaarlijkse cyclus		€173,88
L01.06	Struweelhaag	100 meter per jaar	
L01.06.01a	Struweelhaag cyclus 5-7 jaar		€235,95
L01.06.01b	Struweelhaag cyclus > 12 jaar		€164,26
L01.07	Laan	Per hectare	100 meter
L01.07.01a	Laan gemiddelde stamdiameter < 20 cm	€599,90	€59,99
L01.07.01b	Laan gemiddelde stamdiameter 20-60 cm	€1.130,20	€113,02
L01.07.01c	Laan gemiddelde stamdiameter > 60 cm	€2.547,50	€254,75
L01.08	Knotboom		
L01.08.01a	Knotboom gemiddelde stamdiameter < 20 cm		€2,46
L01.08.01b	Knotboom gemiddelde stamdiameter 20 - 60 cm		€7,61
L01.08.01c	Knotboom gemiddelde stamdiameter > 60 cm		€9,64
L01.09	Hoogstamboomgaard	Hectare per jaar	
L01.09.01	Hoogstamboomgaard		€1.618,31
L01.10	Struweelrand	Are per jaar	
L01.10.01	Struweelrand		€9,38
L01.11	Hakhoutbosje	Are per jaar	
L01.11.01a	Hakhoutbosje met dominantie van langzaamgroeiende soorten		€6,62

Code submaatregel, groep en categorie	Naam categorie	Eenheid	Bedrag
L01.11.01a	Hakhoutbosje met dominantie van snelgroeiende soorten		€12,27
L01.12	Griendje	Are per jaar	
L01.12.01	Griendje		€23,00
L01.13	Bomenrij en Solitaire boom		
L01.13.01a	Bomenrij gemiddelde stamdiameter < 20 cm	100 meter per jaar	€27,37
L01.13.01b	Bomenrij gemiddelde stamdiameter 20 - 60 cm	100 meter per jaar	€37,26
L01.13.01c	Bomenrij gemiddelde stamdiameter > 60 cm	100 meter per jaar	€56,38
L01.13.02a	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter < 20 cm	Per stuk per jaar	€4,38
L01.13.02b	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter 20 - 60 cm	Per stuk per jaar	€5,96
L01.13.02c	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter > 60 cm	Per stuk per jaar	€9,02
L01.14	Rietzoom en klein rietperceel	Are per jaar	
L01.14.01a	Rietzoom en klein rietperceel: smalle rietzoom (< 5 meter)	100 meter per jaar	€42,50
L01.14.01b	Rietzoom en klein rietperceel: brede rietzoom (> 5 meter) en klein rietperceel	Hectare per jaar	€640,67
L01.15	Natuurvriendelijke oever	100 meter per jaar	
L01.15.01	Natuurvriendelijke oever		€52,31
L04.01	Wandelpad over boerenland	100 meter per jaar	
L04.01.01	Wandelpad over boerenland		€84,32

8.2.4.3.4.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.4.3.4.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Risico's bij het uitvoeren van de maatregel

De hier voorgestelde maatregel betreft op de eerste plaats een voortzetting van de regeling voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die onder het POP2 programma van kracht was: het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De daaraan gekoppelde beheerpakketten worden in ieder geval ook voor 2014 en 2015 opengesteld.

De risico's voor de uitvoering van deze regelgeving zijn vergelijkbaar met die onder POP2. Voor de uitvoering van de Europees grondgebonden steun is aan het geïntegreerd beheer en controle systeem (GBCS) vormgegeven door het betaalorgaan. De controles op de aanvragen en betalingen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn hiervan een integraal onderdeel. Daarnaast wordt aanvankelijk de bestaande regelgeving voortgezet, hetzelfde geldt voor een groot deel van de bestaande contracten.

Vanaf 1 januari 2015 geldt de nieuwe baseline, die van toepassing zal zijn op alle overeenkomsten vanaf 1 januari 2012. Dit zal de nodige aandacht en zorgvuldigheid vergen. In het bijzonder is hier nieuw de samenhang met de vergroeningsmaatregelen uit pijler 1 van het GLB (directe inkomenssteun). Daar waar relevant moet worden gewaarborgd dat er geen dubbele betalingen plaatsvinden.

Voor het indienen van aanvragen wordt onder POP3 gewerkt met zogenaamde 'gebiedscoördinatoren'. Deze gebiedscoördinatoren hebben in het gebied met name een overzicht van de beheerpakketten die op landbouwgronden in een bepaald agrarisch

natuurgebied van toepassing zijn. Gebiedscoördinatoren dienen uiteindelijk namens de grondbeheerders, daarbij inbegrepen de agrariërs, aanvragen voor een beheervergoeding in bij de RVO.nl.. Gebiedscoördinatoren zijn hiertoe gemachtigd door de betreffende grondbeheerders c.q. feitelijke gebruikers van de grond. Uit dien hoofde is het van groot belang dat de gebiedscoördinator goed op de hoogte is van de vereisten voor het indienen van subsidieaanvragen. Het grote voordeel van deze aanpak is de gebiedsbenadering en versterking van het gezamenlijk optrekken van landbouwers en andere landgebruikers bij de vormgeving van het agrarisch natuurbeheer in en gebied.

8.2.4.3.4.9.2 Beperkende maatregelen

Om de biodiversiteitsdoelen te kunnen halen is het gedurende de contractperiode niet mogelijk om de subsidieverplichtingen op een ander perceel te laten rusten dan waarvoor ze aanvankelijk zijn aangegaan. Het beheer behoort ook elk jaar terug te komen.

Mitigerende activiteiten

Met de voortzetting in het POP3 van het agrarisch natuurbeheer zoals dat eruit zag onder POP2 wordt de lijn voortgezet dat de beheervergoeding is afgestemd op het vereiste beheer. Tijdens POP2 is afgestapt van het systeem van resultaatbeloning. Zowel uit oogpunt van de aanvrager als die van de uitvoering kleefden te veel bezwaren aan deze aanpak. Hierdoor is het risico op fouten flink teruggedrongen.

Daarnaast wordt in samenhang met de directe inkomenssteun de perceelsregistratie, verbeterd. Het gaat dan vooral om de samenhang van grondgebonden pijler 1 en pijler 2 subsidies. De afgelopen periode is hard gewerkt de perceelsregistratie up to date te maken. De resultaten uit ondermeer de ETS hebben steeds een verbetering laten zien. Onderdeel van de up to date perceelsregistratie is de aanpassing van de contracten en uitbetalingen aan de nieuwe GLB regelgeving voor de periode 2015-2020. In de voorlichting over het nieuwe GLB zal specifiek worden ingegaan op de samenhang tussen baseline, vergroening en vergoedingen in het kader van agrarisch natuurbeheer. Betrokkenen worden geïnformeerd over de gevolgen voor zowel de 'lopende' contracten als ook de nieuw af te sluiten contracten.

De voorlichting zal specifiek gericht zijn op de gebiedscoördinatoren gezien hun rol om namens de agrariërs en overige landbeheerders de subsidie aanvragen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer in te dienen. Dit in het perspectief dat in Nederland gewerkt zal worden met collectieven om in de meest geschikte agrarische gebieden een aaneengesloten geheel te krijgen van agrarisch natuurbeheer. Dit zal naar verwachting ook een positief effect hebben op het uitvoeren van het agrarisch beheer door de deelnemers van het collectief conform de gestelde eisen.

De ingezette lijn om in de selectie van de bedrijven die ter plaatse worden gecontroleerd in de risicobenadering een zwaardere weging te geven aan bijvoorbeeld de meer intensieve veehouderijbedrijven wordt voortgezet onder POP3. Daarbij zal ook betrokken worden de verplichting uit de mestregelgeving in Nederland, dat indien men in aanmerking komt voor de derogatie, men verplicht is een mestboekhouding per perceel bij te houden op het bedrijf.

8.2.4.3.4.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Overall is deze maatregel, die voorzien is voor 2014 en 2015, goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betreft voortzetting van de uitvoering van grotendeels bestaande regelgeving. Blijvende aandacht is nodig voor de controles ter plaatse. Immers dat is voor de meeste beheerbepalingen de enige mogelijkheid om na te gaan of door de aanvrager is voldaan aan de gestelde eisen. Een zorgvuldige risico-analyse moet er toe leiden dat de controles ter plaatse effectief en efficiënt worden ingezet en dat meer risicovolle beheersituaties steeds een grotere kans op een controle ter plaatse hebben.

De inzet in Nederland is hier een goede balans te houden tussen het hebben van gemotiveerde aanvragers enerzijds en de uitvoering van controles anderzijds. Het feit, dat de subsidie voor agrarisch natuurbeheer gebaseerd is op het inkomensverlies is een grote incentive voor het krijgen van aanvragers die gemotiveerd zijn voor het agrarisch natuurbeheer. We willen dit verder bevorderen door de gezamenlijke gebiedsaanpak middels collectieven te versterken. Uit zorgvuldig opgebouwde controles ter plaatse zal blijken of het werken in collectief verband de naleving van de beheereisen versterkt.

Het voornemen in Nederland is om de agromilieu- en klimaatsteun vanaf het jaar 2016 nog meer middels collectieven vorm te geven, namelijk door hen meer ruimte te geven om als collectief zelf te kiezen hoe de invulling van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt vormgegeven in het agrarisch gebied dat het collectief omvat.

Op het moment dat in de loop van het POP3 deze maatregel opnieuw wordt vormgegeven in concrete regelgeving dan wel wordt aangevuld met andere submaatregelen zal er een beoordeling plaatsvinden door de beheersautoriteit en het betaalorgaan over de verifieerbaarheid en controleerbaarheid van de voorgenomen invulling van agrarisch natuur- en landschapsbeheer met collectieven in Nederland.

8.2.4.3.4.10 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen

ter rechtvaardiging van extra kosten en gederfde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

Zie bijlage 3.4 (baseline) en bijlage 3.5 (onderbouwing vergoedingen art 28) van het programmadocument POP3 Nederland

Baseline submaatregel landschapsbeheer

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
47) Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de poel bestaat in de lente uit open water. Voor behoud van voldoende open water wordt het element periodiek opgeschoond. Incidenteel mag het element in de zomerperiode droogvallen	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.01
48) Vertrapping van de oevers bij het gebruik van het element als veedrinkpoel wordt voorkomen. Bij het gebruik als veedrinkpoel is minimaal de helft van de oeverlengte uitgerasterd	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.01
49) Maximaal 25% van de oeverlengte is begroeid met inheemse bomen en/of struiken	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.01
50) Er mogen geen gewasbeschermingsmid delen, behalve bij bestrijding van ongewenste houtsoorten (Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier) middels een stobbenbehandeling, en meststoffen in het element gebruikt worden.	• Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing – de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling	• Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet); • De verplichting om voldoende zorg in acht te nemen voor een juiste en veilige opslag	• Beheerverplichting geldt niet bij de pakketten L01.08 en L04.01; • Bij de pakketten L01.01, L01.14 en L01.15 is het gebruik van gewasbeschermingsmid delen ter bestrijding van ongewenste houtsoorten niet toegestaan

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	meststoffenwet). Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; • Het verbod op toepassing van meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen; • De verplichting om te beschikken over een gewasbeschermingsplan en de voorschriften met betrekking tot goede gewasbeschermingspraktijken en geïntegreerde bestrijding tot te passen (art. 26, eerste en tweede lid, van het Besluit gewasbeschermingsmid delen en biociden)	van gewasbeschermingsmid delen en biociden, de daarbij behorende werkzame stoffen of daarbij gebruikte toevoegingstoffen, alsmede restanten daarvan of de aangebroken verpakkingen (art. 2a Wet gewasbeschermingsmid delen en biociden); • Het verbod op het ontvangen, voorhanden hebben of gebruiken van gewasbeschermingsmid delen of biociden voor professioneel gebruik zonder een geldig bewijs van vakbekwaamheid (art. 71, eerste lid van de Wet gewasbeschermingsmid delen en biociden); • De verplichting bij het gebruik van gewasbeschermingsmid delen binnen een afstand van 14 meter van de insteek van het oppervlaktewater de daarbij behorende voorschriften na te leven (art. 3:78 in samenhang met art. 3:83 van het Activiteitenbesluit milieubeheer); • De verplichting bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen een teeltvrije zone aan te houden, behoudens de genoemde uitzonderingsgevallen (art. 3:79 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het	

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
		Activiteitenbesluit milieubeheer);	
51) Er mogen geen vissen of andere dieren (zoals eenden en ganzen) worden uitgezet of gekweekt;	Het is verboden dieren of eieren van dieren in de vrije natuur uit te zetten, met uitzondering van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen vissoorten waarop de Visserijwet 1963 van toepassing is (art. 14, eerste en vijfde lid van de Flora- en faunawet)	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.01
52) Slootmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element	Het verbod op gebruik van zuiveringsslib op andere grond dan landbouwgrond (art. 1b, eerste lid, van het Besluit gebruik meststoffen)	Geen	Beheerverplichting geldt niet bij de pakketten L01.05, L01.08, L01.09, L01.13 en L04.01
53) Maai- en schoningswerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 september en 15 oktober.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.01
54) Tenminste 75% van de oppervlakte van het element wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet.	Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de	Geen	- Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.02; - De afzetcycli zijn als volgt: éénmaal per 6-15 jaar voor zover het pakket L01.02.01 betreft, éénmaal per 21-25 jaar voor zover het pakket L01.02.02 betreft en minimaal éénmaal per 15 jaar voor zover het pakket L01.02.03 betreft . .

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Regeling GLB-inkomenssteun 2006); Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006)		
55) Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt	Geen	Geen	- Geldt alleen bij de pakketten L01.02, L01.04 en L01.10 t/m L01.12
56) Er mag geen snoeihout verbrand worden in of in de directe omgeving van het element, en als snoeihout versnipperd wordt mogen de snippers niet verwerkt worden in het element;	Geen	Geen	- Beheerverplichting geldt niet voor de pakketten L01.01, L01.14, L01.15 en L04.01; - Beheerverplichting om snippers van snoeihout niet te verwerken in het element geldt niet bij de pakketten L01.05, L01.07, L01.08 en L01.13
57) Het wallichaam wordt in stand gehouden als het element daarvan is voorzien;	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.02
58) Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee. Indien het element is uitgerasterd moet het raster op een zodanige afstand staan dat vraat aan stammen wordt voorkomen;	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten L01.02 t/m L01.07, L01.11 en L01.12
59) Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart. Overhangende takken kunnen	Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten L01.02, L01.03, L01.06, L01.11 en L01.12

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
gedurende het gehele jaar worden teruggesnoeid.	art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
60) Het wallichaam is minimaal 0,8 meter hoog en de kruidachtige vegetatie van de steile walkanten mag gemaaid worden;	Geen	Geen	Geldt alleen bij pakket L01.02.02
61) Aan de voet van het wallichaam ligt een greppel die in stand wordt gehouden	Geen	Geen	Geldt alleen bij pakket L01.02.02
63) 75% van de lengte van het element wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-21 jaar	- Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); - Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006)	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.03

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
64) Het afzetten van het element wordt alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.03
65) Het element wordt als bos met hoog opgaande bomen beheerd.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.04
66) Het element wordt periodiek gedund en overhangende takken kunnen het gehele jaar worden gesnoeid;	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.04

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
67) Randen van het element kunnen als hakhout beheerd worden	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage	• Geen	• Geldt alleen bij pakket L01.04

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
68) Dunningswerkzaamheden en het eventueel terugzetten van hakhout worden alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 maart.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.04

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
69) Snoeimateriaal mag blijven liggen voor zover dat het element of de ondergroei niet schaadt	• Geen	• Geen	• Geldt alleen bij het pakket L01.05
70) Snoeiwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juni en 15 maart	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Geldt alleen bij het pakket L01.05
71) De heg wordt eenmaal per jaar aan alle zijden geknipt of geschoren. Na het knippen/scheren heeft de heg een hoogte van minimaal 0,8 meter.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij variant A van het pakket L01.05

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
72) De heg bestaat voor meer dan 50% uit meidoorn en wordt om de 2-3 jaar aan alle zijden geknipt of geschoren. Na het knippen/scheren heeft de heg een hoogte van minimaal 1,0 meter en een breedte van minimaal 0,8 meter.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse vogels (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij variant B van het pakket L01.05
73) Het snoeien kan gecombineerd worden met het vlechten van de haag	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.06
74) Het snoeihout mag niet in het element verwerkt worden, behoudens bij het vlechten van de haag;	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.06
75) Indien snoeiwerkzaamheden machinaal worden uitgevoerd, wordt geen klepelmaaier gebruikt	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.06
76) Het element kan vrij uitgroeien en wordt periodiek in een cyclus van éénmaal per 5-7 jaar aan drie zijden gesnoeid. Na het snoeien heeft de haag een hoogte van	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.06

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
minimaal 1,0 meter en een breedte van minimaal 0,8 meter.	Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
77) Het element kan vrij uitgroeien en wordt periodiek in een cyclus van éénmaal per 12-25 jaar afgezet.	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij pakket L01.06
78) De bomen worden periodiek gesnoeid.	- Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); - Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de	Geen	- Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten L01.07 en L01.13; - Bij pakket L01.13 gelden de volgende snoeicycli: jonge bomen gemiddeld éénmaal per 5 jaar en oudere bomen gemiddeld éénmaal per 10 jaar. Bij oudere bomen kan het snoeien zich beperken tot het verwijderen van dood hout

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
79) Snoeiwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juli en 15 maart.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten L01.07 en L01.13
80) Knotwilgen, -elzen, -essen en -populieren worden in een cyclus van éénmaal per 3-8 jaar geknot. Knoteiken en -haagbeuken worden geknot in een cyclus van minimaal eenmaal per 15 jaar;	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van vriend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.08

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
81) De boom mag niet beschadigd worden door vee.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.08
82) Knotwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 oktober en 15 m.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.08

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
83) Indien het appel of peer betreft wordt de boom tenminste éénmaal per 2 jaar gesnoeid. Andere soorten enkel vormsnoei indien nodig	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.09

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
84) De grasvegetatie wordt jaarlijks gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd of de grasvegetatie wordt beweid.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.09
85) De hoogstamfruitboom mag niet beschadigd worden door vee. Jonge bomen zijn voorzien van een boomkorf.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.09
86) Bemesten en bekalken van de boomgaard is toegestaan. Bij bemesten van de boomgaard worden de fruitbomen en wortels niet beschadigd	• Het verbod in enig kalenderjaar op een bedrijf meststoffen op of in de bodem te brengen, tenzij de gebruiksnormen voor (dierlijke) mest en – indien van toepassing – de derogatiebepalingen in acht zijn genomen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder a en b, 9 en 10 van de Meststoffenwet en de artikelen 24 t/m 27 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet). • Uitgangspunt voor de baseline is een gebruiksnorm van 170 kg N per ha/per jaar uit dierlijke mest; • Het verbod op toepassing van	• Het verbod om in enig kalenderjaar op een bedrijf fosfaathoudende meststoffen op of in de bodem te brengen (art. 7 in samenhang met de artikelen 8 onder c, 11 en 12, vierde en vijfde lid, van de Meststoffenwet en de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet).	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.09

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	meststoffen in de mestvrije zone of de mestvrije zone is niet gelijk aan de teeltvrije zone (art. 3:85 in samenhang met de artikelen 3:80 en 3:81 van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Uitgangspunt voor de baseline is een teelt- en mestvrije zone van 5 meter langs aangewezen waterlopen in hoog Nederland en 25 centimeter langs overige waterlopen;		
87) Snoeiwerkzaamheden kunnen gedurende het gehele jaar worden verricht.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.09
88) Periodiek wordt de begroeiing gemaaid en/of afgezet.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2,	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.10

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
89) 50% van de oppervlakte van de rand bestaande uit een kruidachtige begroeiing van inheemse grassen en kruiden mag periodiek gemaaid worden met een cyclus van maximaal éénmaal per 5 jaar. Het maaisel wordt afgevoerd.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.10
90) Het element mag niet betreden en/of beschadigd worden door vee.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij de pakketten L01.10, L01.14 en L01.15
91) Maaiwerkzaamheden worden uitgevoerd tussen 15 juli en 15 maart en het afzetten van struweel wordt alleen verricht in de periode tussen 1 november en 15 maart.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.10

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
92) minimaal 80% van de oppervlakte van het bosje wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in een cyclus van éénmaal per 6-25 jaar	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.11

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hopen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
93) Het element bestaat uit inheemse wilgensoorten en wordt geheel als hakhout beheerd en afgezet in een cyclus van tenminste éénmaal per 5 jaar.	• Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder voorafgaande tijdige kennisgeving (art. 1, derde lid in samenhang met art. 2 van de Boswet en artikel 3, onderdeel b in samenhang met bijlage 2, paragraaf 4, van de Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod houtopstanden, anders dan bij wijze van dunning of het periodiek vellen van griend- of hakhout, te vellen of doen vellen zonder herinplant (art. 3 van de Boswet in samenhang met artikel 3, onderdeel b en bijlage 2, paragraaf 4, van de	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.12

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Regeling GLB-inkomenssteun 2006); • Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
94) Na het snoeien beslaat de blijvende kroon altijd minimaal tweederde deel beslaat van de totale lengte van de boom.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.13
95) De bomen mogen niet beschadigd worden door vee. Jonge bomen in een weiland (boomdijk) zijn voorzien van een boomkorf of zijn uitgerasterd.	• Geen	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.13
97) Het element wordt periodiek gemaaid in een cyclus van éénmaal per 2-4 jaar en het maaisel wordt afgevoerd.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); • Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of hollen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.14
98) Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart.	• Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet);	• Geen	• Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.14

Beheerverplichting	Relevante randvoorwaarden GLB	Aanvullende baseline	Opmerkingen
	Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);		
99) Het element wordt periodiek gemaaid in een cyclus van minimaal éénmaal per 2 jaar en maximaal éénmaal per jaar. Het maaisel wordt afgevoerd;	- Het verbod op het opzettelijk verstoren van beschermde inheemse dieren (art. 10 in samenhang met art. 31, eerste lid, van de Flora- en faunawet); - Het verbod op het verstoren of vernielen van rust- of nestplaatsen of holen van beschermde inheemse vogels en dieren (art. 11 van de Flora- en faunawet);	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L01.15
100) Het wandelpad wordt zodanig beheerd dat een goede begaanbaarheid gewaarborgd is.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L04.01
101) De voorzieningen die een onderdeel vormen van het wandelpad zoals bruggetjes, klaphekjes e.d. worden in goede staat van onderhoud gehouden.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L04.01
102) Het wandelpad is opengesteld van zonsopgang tot zonsondergang en jaarrond toegankelijk.	Geen	Geen	Beheerverplichting geldt alleen bij het pakket L04.01

8.2.4.3.5 10.1.05 Leefgebiedenbeheer en de Categorie Water Submaatregel:

- 10.1 - betaling voor verplichtingen op het gebied van milieumaatregelen in de landbouw

8.2.4.3.5.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Nederland kiest voor een collectieve aanpak voor agromilieu- en klimaatdiensten. Met ingang van 2016 worden alleen verbintenissen afgesloten met een collectief, zijnde een groep van agrariërs en andere landgebruikers. Het primaire doel is het duurzaam beheer van een leefgebied voor bedreigde diersoorten op landschapsniveau, met name vogels maar ook bijvoorbeeld hamsters of een boomkikker. Het leefgebied is een groot aaneengesloten

gebied, met daarin een groot aantal agrarische bedrijven. Daarnaast is het doel om watermaatregelen in te voeren ten behoeve van de Kaderrichtlijn water en de Nitraatrichtlijn.

Het collectief wordt betaald voor het beheer en instandhouding van een leefgebied voor bedreigde diersoorten, het resultaat is het leefgebied van een zekere oppervlakte. In de verbintenis zijn randvoorwaarden beschreven waaraan dit beheer minimaal moet voldoen. (begrenzing, hectares, beheerfuncties etc) en een hectareprijs dat voor dit leefgebied van toepassing is. De regionale overheden maken een keuze van gebieden met biodiversiteits- en/of waterpotentie. Het gaat erom dat het beheer daar plaatsvindt waar zowel de beoogde VHR-soorten waarvoor beheer wordt gevoerd aanwezig zijn of waterdoelen realiseerbaar, en op basis van biotische en a-biotische omstandigheden duurzaam aanwezig kunnen blijven (kerngebieden). Daarnaast is het van belang dat voor de collectieven realistische en haalbare doelen worden beoogd.

De volgende criteria worden in acht genomen bij het vaststellen van een leefgebied, met als doel verifieerbaarheid en controleerbaarheid²:

- De beheeractiviteiten in het leefgebied ondersteunen het herstel en behoud van de gunstige staat van instandhouding van soorten;
- De activiteiten ondersteunen het gewenste resultaat;
- Het leefgebied kan duurzaam worden beheerd;
- Het beheer verbetert het leefgebied, en is alleen in beperkte mate beïnvloed door negatieve externe werking;
- Meetbare resultaten.

Het nieuwe stelsel richt zich primair op een duurzame instandhouding van soorten waarvoor een internationale doelstelling bestaat en waarvoor agrarisch gebied belangrijk is. In het stelsel voor agromilieue- en klimaatdiensten worden daartoe voor Nederland vier agrarische leefgebieden onderscheiden (open grasland, open akker, droge dooradering en natte dooradering) met ieder een specifieke groep van soorten. Daarnaast wordt een categorie water ingevoerd, met activiteiten die bijdragen aan het halen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water, Klimaatadaptie en Nitraatrichtlijn. Bij het uitwerken van het stelsel zijn de ervaringen van vier pilotprojecten meegenomen, zoals deze staan beschreven in het rapport 'Vergroenen van de landbouw doe je beter samen' (Terwan, Rozendaal, mei 2014). Het leefgebiedenbeheer en de categorie water kent nagenoeg dezelfde activiteiten als de eerder genoemde submaatregelen. De werkwijze is wel anders. Bij de eerder genoemde submaatregelen wordt gewerkt met pakketten: clusters van activiteiten. Binnen het leefgebiedenbeheer en de categorie water zijn alle activiteiten waar deze pakketten uit bestaan beoordeeld op subsidiabiliteit en controleerbaarheid. De subsidiabele activiteiten in het goedgekeurde programma komen allen terug. Het is in dit collectieve stelsel echter mogelijk om op basis van onderbouwde plannen de activiteiten anders te clusteren dan de clustering die bij de eerdergenoemde submaatregelen in pakketten was vastgelegd. Daardoor wordt meer ruimte geboden voor regionaal maatwerk zonder dat aanpassingen in clusters van activiteiten leidt tot een aanpassing van het Plattelandsontwikkelingsprogramma.

Van de beheeractiviteiten die binnen de categorie water kunnen worden ingezet, maken drie activiteiten geen deel uit van de eerder goedgekeurde submaatregelen. Het gaat om het op het aangrenzende land gespreid aanbrengen van bagger uit sloot, het aanleggen van drempels tussen aardappelruggen ter voorkoming van afspoeling naar beekdalen (vaak Natura 2000 gebieden) en het controleren en onderhouden van waterkeringen in boerensloten en greppels.

² ZIE 'GUIDANCE DOCUMENT ON CONTROL AND PENALTY RULES IN RUROL DEVELOPMENT', HOOFDSTUK 5.2.9.

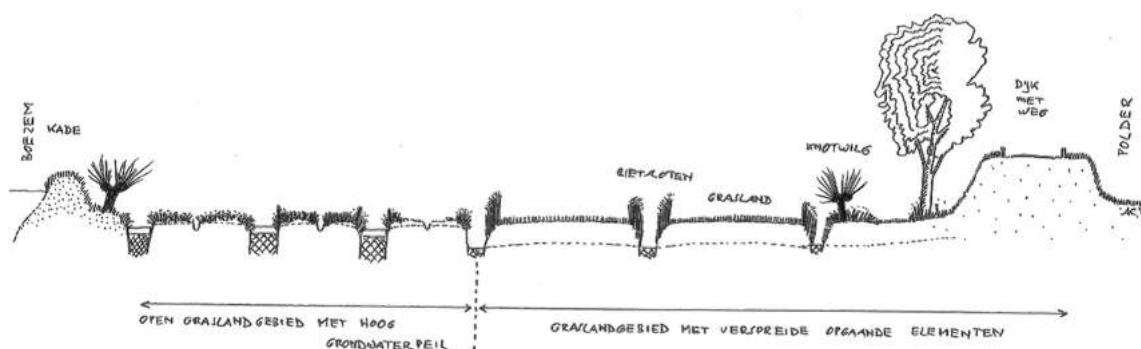

Leefgebied open grasland

Het leefgebied open grasland bestaat uit open landschappen met overwegend grasland, waarvan een substantieel deel uit vochtig en kruidenrijk grasland bestaat. Vaak is dit leefgebied doorsneden met een fijnmazig netwerk van lijnvormige wateren: sloten, weteringen en vaarten. Er kan in beperkte mate opgaande begroeiing aanwezig zijn, bijvoorbeeld in de vorm van beplanting rond erven of bomenlanen.

De prioriteit bij het beheer ligt bij broedende weidevogels, maar ook wintergasten worden door dit leefgebied bediend. Voor wat betreft de broedende weidevogels is Nederland internationaal gezien vooral van belang voor de grutto, maar ook voor bijvoorbeeld de scholekster, slobend en tureluur. Beheer voor soorten van open grasland is gericht op het creëren en handhaven van een aantrekkelijk vestigingsbiotoop, een rustperiode waarin veilig kan worden gebroed en kuikens voldoende voedsel kunnen vinden en veilig opgroeien. Op die manier kan er voldoende nageslacht komen.

Figuur 1. Visualisatie van het leefgebied open grasland.

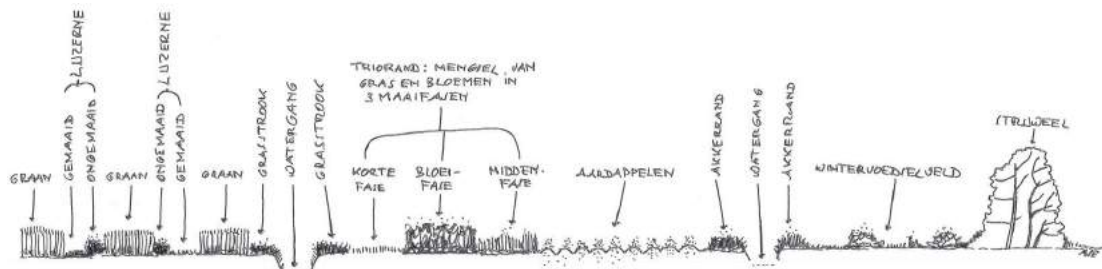

Leefgebied open akker

Het leefgebied open akker / akkerfauna bestaat uit landschappen met overwegend bouwland waarin wordt voldaan aan de eisen die akkersoorten stellen. Bouwland bestaat uit akkers bebouwd met gewassen zoals granen, aardappels of suikerbieten. De akkers zijn doorsneden met bermen, sloten en meer of minder opgaande begroeiing.

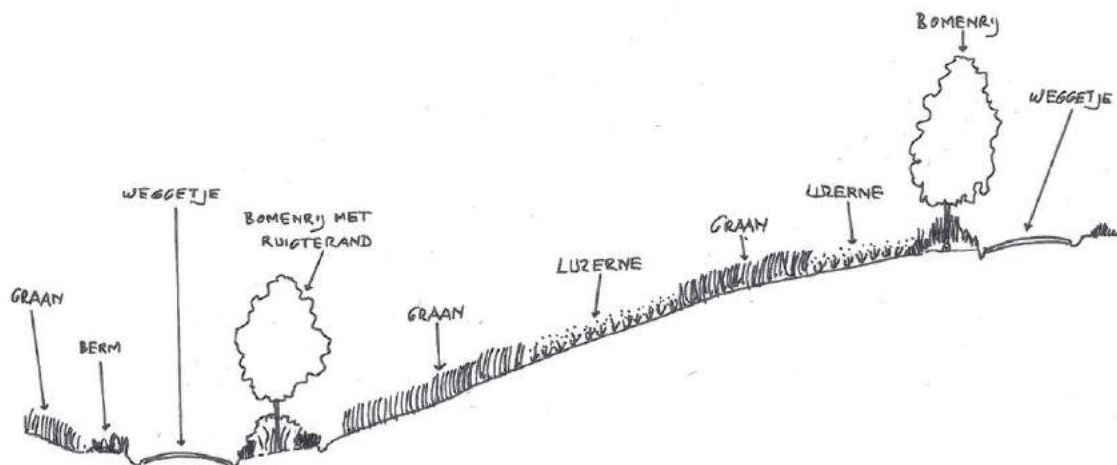
De belangrijkste ecologische eisen van akkersoorten zijn: voldoende voedsel en veilige broedgebieden in de zomer en voldoende voedsel en rustgebieden in de winter.

Figuur 2. Visualisatie van het leefgebied open akker algemeen.

Figuur 4. Visualisatie van het leefgebied open akkerland in een meer kleinschalig akkergebied voor bijvoorbeeld hamsters.

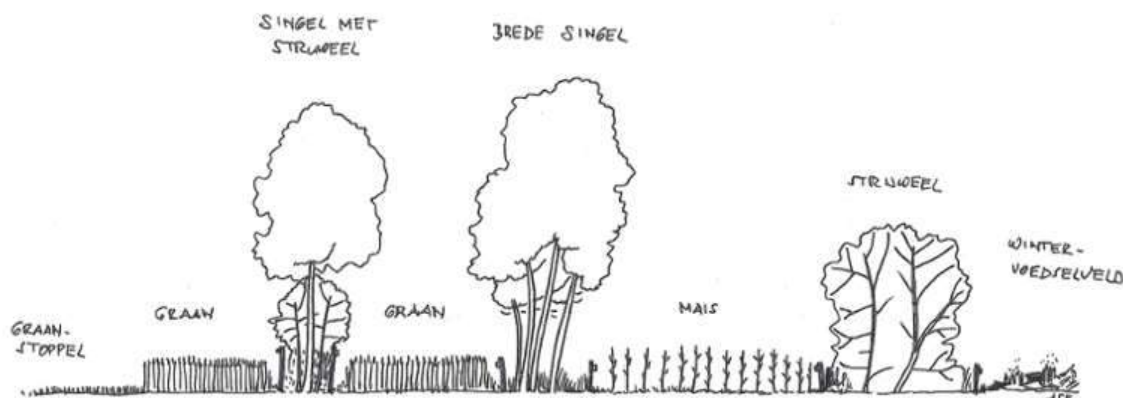
Leefgebied droge dooradering

Het leefgebied droge dooradering bestaat uit een breed scala aan opgaande landschapselementen met uiteenlopende dimensies. Kenmerkende doelsoorten van de droge dooradering zijn zowel soorten die voedsel in droge dooradering zelf vinden als broedvogels die er broeden maar voedsel daarbuiten vinden (zomer en winter).

Kleinere, geïsoleerde wateren die verspreid in deze gebieden voorkomen worden ook gerekend tot de 'droge dooradering'. De aanwezigheid van poelen en sloten is van belang voor het voorkomen van amfibieën en libellen, en werken vaak als stapstenen.

Met behulp van agromilieu- en klimaatdiensten kan onderhoud van landschapselementen worden georganiseerd met als doel de instandhouding van deze elementen te waarborgen en het creëren en behouden van voortplantingshabitat en rust, schuil- en foerageerplekken.

Figuur 5. Visualisatie van het leefgebied droge dooradering. De tekening geeft een overzicht van de verschillende landschapselementen van belang binnen dit type leefgebied.

Leefgebied natte dooradering

Het leefgebied natte dooradering binnen het agrarisch cultuurlandschap bestaat uit een breed scala aan natte landschapselementen. Het omvat zowel permanente wateren, zoals sloten, poelen, beken en moerasjes als temporaire wateren, waaronder greppels en plas/dras gebieden.

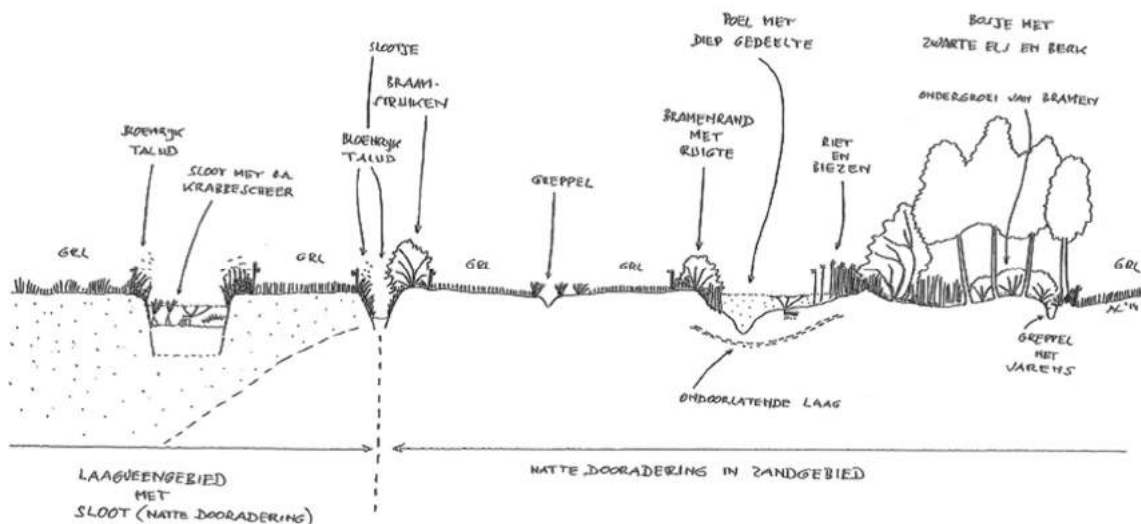
Binnen de natte dooradering zijn te onderscheiden (Figuur 6):

1. Lijnvormige wateren; combinatie van lijnvormige waterelementen met plas/dras (of natte) oever;

2. Poelen; combinatie van puntvormige wateren met vochtig, kruidenrijk grasland/akkerland en beplanting.

Figuur 6. Visualisatie van de twee beheertypen van natte dooradering; links: lijnvormig water (sloot); rechts: puntvormig water (poel).

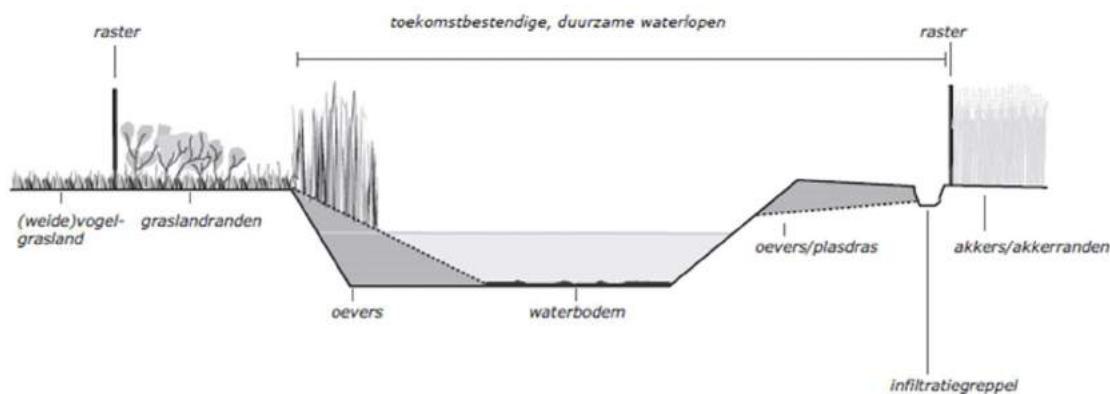
Categorie water

Een groot deel van de landbouwpercelen in Nederland heeft een watergang als grens. De oevers van de watergangen kunnen door aanpassing van het normale talud (vloeiender overgang land-water bijvoorbeeld) veel diversiteit in flora en fauna bevatten en bijdragen aan de waterkwaliteit. Ook het natuurvriendelijk schonen van watergangen draagt bij aan de waterkwaliteit. Om in te spelen op veranderende klimaatomstandigheden is er daarnaast behoefte aan mogelijkheden het water (tijdelijk) op een andere manier te beheren.

De doelstellingen van de categorie water zijn:

- overtollig water te bergen op landbouwgrond en/of realiseren optimaal peilbeheer;
- waterkwaliteit verbeteren en versterken van natuurlijk karakter en biotoop van de watergangen;
- beperken/voorkomen af- en uitspoeling nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater.

Figuur 7: Visualisatie van natuurvriendelijke oevers ter versterking van het natuurlijke karakter van een watergang en het beperken/voorkomen van uitspoeling.

Tekstblok 8.10.1 Kostenberekening categorie water

Kostenberekening categorie water

Er kunnen 16 subsidiabele beheeractiviteiten ingezet worden voor waterdoelen. (zie hoofdstuk 1.1.1.3.5.8.) Het merendeel van deze activiteiten wordt ook ingezet voor biodiversiteitsdoelen. De specifieke bepalingen, samenhang tussen de activiteiten en gebiedsbegrenzing zorgen voor gerichtheid op water dan wel op biodiversiteit. De methodiek van berekening van de hectareprijs en de maximaal uit te betalen vergoeding verschilt niet tussen water- en biodiversiteitsdoel.

Er zijn subsidiabele activiteiten die alleen voor waterdoelen ingezet kunnen worden. Het gaat om het op het aangrenzende land gespreid aanbrengen van bagger uit sloot, het aanleggen van drempels tussen aardappelruggen ter voorkoming van afspoeling naar beekdalen (vaak Natura 2000 gebieden) en het controleren en onderhouden van waterkeringen in boerensloten en greppels. In alle gevallen is sprake van extra werkzaamheden. Deze worden conform de rekensystematiek zoals beschreven in hoofdstuk 1.1.1.65 volgens uurnorm en normbedrag vergoed.

8.2.4.3.5.2 *Type steun*

Subsidie.

Areaalgebonden resultaatsubsidie op gebiedssniveau. art 28 lid 2 vo 1305/2013. Het betreft het beheer van landbouwgrond, waaronder het areaal waar in art 2 van vo 1305/2013 naar wordt verwezen (= landbouwareaal als bedoeld in art 4 van vo 1307/2013), maar niet uitsluitend. Het resultaat is hectares leefgebied of categorie water. Het leefgebied / de categorie bestaat uit meerdere beheerfuncties.

8.2.4.3.5.3 *Koppelingen naar andere wetgeving* *Relevante bestaande wetgeving (baselinevoorwaarden)*

In de onderstaande tabel (tekstblok 8.10.5.3) is per beheeractiviteit de relevante regelgeving aangegeven waarin de baseline in Nederland is vastgelegd.

Voor het bepalen van de baseline voor de berekening van vergoeding is achtung genomen van:

- De identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; deze informatie dient de relevante dwingende normen te omvatten zoals vastgesteld in titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 (randvoorwaarden), de relevante criteria en minimale activiteiten zoals vastgesteld onder de punten c), ii) en c), iii) van artikel 4, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013, relevante minimumvereisten voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en de relevante dwingende vereisten van de nationale wetgeving;
- De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer de codes van goede landbouwmethode die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor omvatten; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer omvatten algemene beginselen van geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals in nationale wetgeving vastgelegd;

- De lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die bedreigd worden door genetische erosie;
- Beschrijving van de methodologie en de agronomische veronderstellingen en parameters (met inbegrip van een beschrijving van de basiseisen zoals bedoeld in artikel 28, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 die relevant zijn voor elk specifiek type van verbintenis) gebruikt als referentiepunt voor de berekeningen ter verantwoording van de extra kosten, de gedeerde inkomsten die het gevolg zijn van de nakoming van de aangegane verbintenis en de hoogte van de transactiekosten; waar relevant houdt deze methode rekening met steun die is verleend krachtens Verordening (EU) nr. 1307/2013, met inbegrip van de betaling van landbouwpraktijken die gunstig zijn voor het klimaat en het milieu, om zo dubbele financiering uit te sluiten; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van de onderhavige verordening voor andere eenheden wordt gebruikt.

Tekstblok 8.10.5.3 Nadere omschrijving van de in Nederland relevante baselinebepalingen

Nr	Baseline	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieu- condities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen			art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	0	0		0		x	x	0		x	0	0	0
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	x	0		x		0	x	0		0	x	0	0
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	x	x		x		0	0	0		x	x	x	x
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten.	0	0	0	0		x	0			x	0	0	0

Baseline		Meststoffenwet				Biodiversiteit	Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)	Goede landbouw- en milieucodities (GLMC)	Beleidsregels			
Nr	Managementactiviteit	Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85	Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen	art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
	Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m2 (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv. op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.											

Baseline		Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieucodities (GLMC)	Beleidsregels		
Nr	Managementactiviteit	Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
6	Bemesting met ruige stal mest is verplicht;	x	x		x		0	0	0		0	x	0	0
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	0	x		0		0	x	0		x	0	x	x
8	Beweidning is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	0	0		0		0	0	x		0	0	0	0
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere	0	x		0		0	0	0		0	0	x	x

Nr	Managementactiviteit	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verrijging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieucodities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
	gewassen b of gewasresten c.													
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y.	0	0		0		0	0		x	0	0	0	
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt.	x	x		x		0	0		x	x	x	x	
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	0	0		0		0	x		0	0	0	0	

Nr	Baseline Managementactiviteit	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieu- condities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distivelverordening Fryslân, Distivelverordening provincie Utrecht 1990, Distivelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	0	0		0		0	0	0		0	0	0	0
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y (groei seizoen)	x	x		x		0	0	0		0	x	x	x
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	x	x		x		0	x	0		0	x	x	x

Nr	Baseline Managementactiviteit	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieu- condities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	0	0		0		0	0	x		0	0	0	0
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid	0	0		0		0	0	0		x	0	0	0
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	0	0		0		0	0	0		x	0	0	0
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	0	0		0		0	x	0		x	0	0	0

Nr	Managementactiviteit	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verrijging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieuecondities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten.	x	x		x		0	0	0		x	x	0	0
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	0	0		0		0	0	0		0	0	0	0
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m m	0	0		0		0	0	0		x	0	0	0

Nr	Baseline	Meststoffenwet					Biodiversiteit		Vestruiking en verruiging voorkomen (vee bezetting)		Goede landbouw- en milieuecondities (GLMC)	Beleidsregels		
		Besluit gebruik meststoffen art 4	Activiteitenbesluit Milieubeheer art 3.80, 3.81, 3.85		Meststoffenwet art 7, 8a, 8b, 9, 10 in samenhang met de artikelen 24, 25 en 27 van de Uitvoeringsregeling		Wet natuurbescherming art 3.1	Distelverordening Fryslân, Distelverordening provincie Utrecht 1990, Distelverordening Zeeland 2010	2.2 lid 1 uitvoeringsregels directe betalingen		art. 3.1 onder b in samenhang met bijlage 4, paragrafen 4 t/m 6 van de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB	artikelen 7, 8 onder c, 11 en 12 lid 4 en 5 van de Meststoffenwet in samenhang met de artikelen 30 t/m 35 van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet	art. 3.79 in samenhang met de artikelen 3.80 en 3.81 Activiteitenbesluit milieubeheer	art. 3.78 in samenhang met artikel 3.83 Activiteitenbesluit milieubeheer
	aanwezig met een minimale afstand van o m onderling													
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro), al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	0	0		0		0	0		x	0	0	0	

8.2.4.3.5.4 *Begunstigden*

Begunstigden zijn gecertificeerde collectieven (een vereniging met rechtsbevoegdheid) die bestaan uit landbouwers en andere grondbeheerders. De landbouwers en andere grondbeheerders zijn allen lid van de vereniging. Een collectief bevat dus agrariërs en andere grondbeheerders die samen de beheeractiviteiten voor agromilieu- en klimaatdiensten uitvoeren, maar elk afzonderlijk in aanmerking kunnen komen voor inkomensondersteuning uit de 1e Pijler van het GLB.

8.2.4.3.5.5 *Subsidiabele kosten*

Nederland vergoedt alleen kosten voor inspanningen die verder gaan dan wat wettelijk verplicht is, in normen is vastgelegd, en die niet kosteloos worden geleverd. Subsidieabel zijn de extra kosten (inclusief extra arbeid), gedeelde inkomsten en reële transactiekosten die het gevolg zijn van de uitvoering van de dienst. Daarnaast zorgt Nederland er voor dat betalingen aan landbouwers niet leiden tot dubbele financiering uit hoofde van deze verordening en Verordening (EU) nr. 1307/2013.

In Nederland kan de invulling van de vergroening, met name minimaal 5% EFA op akkerbouwbedrijven, in beperkte mate cumuleren met AEC-maatregelen. Op de eerste plaats kan dit regulier middels keuze uit de zogenaamde longlist van artikel 46 lid 2 van Vo 1307/2013. Op de tweede plaats kan de landbouwer kiezen voor equivalente maatregelen. Indien de landbouwer hiervoor kiest en op het betreffende perceel of deel van het perceel ook een AEC voor een soortgelijk doel een overeenkomst is aangegaan door de landbouwer dan is cumulatie niet toegestaan, en is in Nederland geregeld dat de landbouwer voor het AEC deel geen AEC vergoeding krijgt uitbetaald.

8.2.4.3.5.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

De instapvoorwaarden zijn de algemene EU-voorwaarden, met daarnaast aanvullende voorwaarden. Grondgebonden steun voor agromilieu- en klimaatdiensten wordt alleen gegeven aan gecertificeerde collectieven op gronden die zijn aangewezen in het Provinciale natuurbeheerplan. Tevens wordt in dit plan aangegeven welke leefgebieden / categorie water binnen die gebieden mogelijk zijn. Voor elk aldus aangewezen gebied wordt door de provincie een doelstelling geformuleerd en een financieel kader gesteld. Daarnaast behoort de oppervlakte waarvoor subsidie wordt gegeven bij het Betaalorgaan geregistreerd te zijn als landbouwgrond waaronder het areaal waar in art 2 van vo 1305/2013 naar wordt verwezen (= landbouwareaal als bedoeld in art 4 van vo 1307/2013), maar niet uitsluitend.

Het collectief stelt binnen de bovenstaande contouren een beheerplan op. In dit beheerplan is ten aanzien van elk leefgebied en de categorie water een gezamenlijke aanpak vastgelegd tussen agrariërs andere landgebruikers, evt. samen met terreinbeheerders. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekiend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheermaatregelen verhoogd. Dit beheer moet leiden tot een aantrekkelijk vestigingsbiotoop.

8.2.4.3.5.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Het gecertificeerde collectief stelt jaarlijks een beheerplan op passend binnen de beschikking (en dus het natuurbeheerplan). In dit beheerplan wordt exact aangegeven welk beheer waar plaatsvindt. In feite wordt de rol van de gebiedscoördinator overgenomen door het gecertificeerde collectief. Jaarlijks wordt het beheerplan achteraf getoetst door de overheid, en bepaald of het heeft voldaan aan de ecologische eisen in de beschikking.

Het collectief behoort rekening te houden met de onderstaande randvoorwaarden:

- terrein moet voldoen aan de eisen behorend bij de categorie;
- geen cumulatie van subsidie met hetzelfde doel;
- categorieën moeten passen bij voor het gebied nagestreefde doelen.

Indien meerdere collectieven operationeel zijn in een gebied die opgeteld meer subsidie aanvragen dan het vastgestelde totale subsidieplafond voor een leefgebied, kan er sprake zijn van een tender. Gezien de gebiedsgerichtheid van de aanvragen komt dit niet vaak voor. Ingeval van tendering wordt voor de deskundige-beoordeling van aanvragen de volgende werkwijze gehanteerd (selectiecriteria in lijn artikel 49 lid 3 van Vo 1305/2013):

1. Indien meerdere subsidieaanvragen voor dezelfde percelen binnen een leefgebied zijn ingediend, wordt een aanvraag geselecteerd door te bepalen welke aanvraag het meest ecologisch effectief wordt uitgevoerd;
2. Indien de subsidieaanvragen het vastgestelde subsidieplafond voor het leefgebied te boven gaan, wordt voor het bepalen van de onderlinge rangschikking voor de verdeling van de subsidie een afweging gemaakt op basis van de volgende criteria:
  - a. de dekkingsgraad (mate van deelnemende percelen in een gebied);
  - b. de kwaliteit van beheer;
  - c. intensiteit van beheer.

Indien de aanvragen als gelijkwaardig worden beoordeeld, wordt de onderlinge rangschikking van die aanvragen bepaald door de hectareprijs, waarbij de aanvraag met de laagste hectareprijs hoger wordt gerangschikt.

8.2.4.3.5.8 (Toepasselijke) bedragen en steunpercentages

De uitbetaling aan het collectief wordt bepaald door een tender, en bestaat uit een hectareprijs voor het beheer in het leefgebied. Dit is dus een resultaatsubsidie voor het realiseren van een hectare leefgebied. Het Europese cofinancieringspercentage is 75% van de uitbetaalde hectareprijs. Dit bedrag is minder of gelijk aan de som van de maximaal uit te betalen vergoedingen. Deze maximaal uit te betalen vergoedingen zijn berekend conform de rekensystematiek zoals beschreven in hoofdstuk 1.1.1.6. Deze gelden voor de resterende POP-periode (peildatum voor de maximale vergoedingen is 1 januari 2015).

De hectareprijs

In het stelsel wordt subsidie verleend per hectare leefgebied. Op basis van de doelsoorten in een gebied worden beheermozaïeken samengesteld bestaande uit de gewenste verhouding in omvang beheerfuncties en de geprefereerde beheeractiviteiten. Het collectief koppelt aan deze beheerfuncties/-activiteiten een voor het gebied realistisch bedrag per hectare. Dit bedrag per hectare voor het realiseren van een gebiedsspecifiek leefgebied wordt opgenomen in de gebiedsaanvraag van het collectief. De overheid beoordeelt de gebiedsaanvraag. Omdat de gebiedsaanvraag van elk collectief anders is (ander gebied, andere beheerfuncties/activiteiten) zal de hectareprijs verschillen tussen de collectieven.

Bij het bepalen van het hectarebedrag wordt rekening gehouden met potentiële ongeoorloofde cumulatie met de Vergroening uit Pijler 1 van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid.

De maximaal uit te betalen vergoeding per activiteit en hectare

Er is dus sprake van een vaste maximaal uit te betalen vergoeding, zoals per leefgebied aangegeven in de onderstaande tabellen. Deze maximale vergoedingen zijn veelal alleen mogelijk in combinatie met een andere activiteit, waarbij het aangegeven bedrag de vergoeding is voor de combinatie van activiteiten. De tabellen geven ook aan welke (clusters van) beheeractiviteiten er mogelijk zijn binnen een beheerfunctie. Als in het Natuurbeheerplan bijvoorbeeld staat dat voor het leefgebied open grasland minimaal 2% beheerfunctie 'creëren nat biotoop' verplicht is, dan betekent dit dat alle kruisjes (beheeractiviteiten) binnen dit leefgebied met deze beheerfunctie mogelijk zijn. Dit houdt in dat er dus verschillende groepen van beheeractiviteiten kunnen worden uitgevoerd, zoals plas-dras, hoog waterpeil en bijvoorbeeld natuurvriendelijke oever. Per leefgebied of categorie water geven de onderstaande tabellen dus tevens het minimum aantal

beheeractiviteiten aan die een collectief moet verrichten doordat het collectief met haar uitgevoerde beheeractiviteiten minimaal het beheer moet voeren, binnen de in de beschikking opgenomen beheerfuncties, zodat de hectareprijs is verantwoord.

Tekstblok 8.10.5.4 leefgebieden

Leefgebied open grasland: Het leefgebied open grasland bestaat uit open landschappen met overwegend grasland, waarvan een substantieel deel uitvochtig en kruidrijk grasland bestaat. In tabel 8.10.5.3.1 staan de (clusters van) activiteiten die mogelijk zijn in dit leefgebied. Tevens is in deze tabel de maximale vergoeding aangegeven.

Leefgebied open akker: Het leefgebied open akker/ akkerfauna bestaat uit landschappen met overwegend bouwland waarin wordt voldaan aan de eisen die akkersoorten stellen. Het bouwland is doorsneden met bermen, sloten en meer of minder opgaande begroeiing. In tabel 8.10.5.3.2 staan de (clusters van) activiteiten die mogelijk zijn in dit leefgebied. Tevens is in deze tabel de maximale vergoeding aangegeven.

Leefgebied droge dooradering: Het leefgebied droge dooradering bestaat uit een breed scala aan opgaande landschapselementen met uiteenlopende dimensies. Kleinere, geïsoleerde wateren die verspreid in deze gebieden voorkomen worden ook gerekend tot de 'droge dooradering'. In tabel 8.10.5.3.3 staan de (clusters van) activiteiten die mogelijk zijn in dit leefgebied.

Leefgebied natte dooradering: Het leefgebied natte dooradering binnen het agrarisch cultuurlandschap bestaat uit een breed scala aan natte landschapselementen. Het omvat zowel permanente wateren, zoals sloten, poelen, beken en moerasjes en tijdelijke wateren waaronder greppels en plasdras gebieden. In tabel 8.10.5.3.4 staan de (clusters van) activiteiten die mogelijk zijn in dit leefgebied.

Categorie water: Een groot deel van de landbouwpercelen in Nederland heeft een watergang als grens. De oevers van de watergangen kunnen door aanpassing van het normale talud (vloeiender overgang land-water bijvoorbeeld) veel diversiteit in flora en fauna bevatten en bijdragen aan de waterkwaliteit. Ook het natuurvriendelijk schonen van watergangen draagt bij aan de waterkwaliteit. In tabel 8.10.5.3.5 staan de (clusters van) activiteiten die mogelijk zijn binnen de categorie water.

Tekstblok 8.10.5.8 Hoe wordt het subsidiebedrag bepaald

Hoe wordt het subsidiebedrag bepaald?

Het collectief dient voor 15 mei een betaalverzoek in met daarin vermeld het aantal hectares waarop beheer is gevoerd. Het subsidiebedrag is gelijk aan het aantal hectares waarop beheer is gevoerd maal de hectareprijs, tenzij het aantal hectares met beheer groter is dan het maximum in de subsidie. In dit laatste geval is het maximale subsidiebedrag wat in de beschikking staat het subsidiebedrag.

Vervolgens wordt er door het betaalorgaan een interne rekensom gemaakt van de maximaal uit te betalen vergoeding per hectare op basis van de maximaal uit te betalen vergoeding per (combinatie van) beheeractiviteit. Uit de rekensom van het aantal hectares van alle beheeractiviteiten resulteert de totaal maximaal uit te betalen vergoeding voor het leefgebied. Het collectief moet minimaal de beheeractiviteiten uitvoeren die uitbetaling van de hectareprijs rechtvaardigen. Zolang het totale maximumbedrag groter of gelijk is aan het bedrag dat het collectief voor dat jaar via het betaalverzoek heeft aangevraagd (aantal hectares * afgesproken hectareprijs), kan aangetoond worden dat er in dat beheerjaar voldoende leefgebied is gerealiseerd en dat het verstrekte jaarbedrag niet het toegestane maximum overschrijdt. Het aangevraagde bedrag zal worden uitbetaald. Hierna volgt een voorbeeld om het bovenstaande te verduidelijken:

Rekenvoorbeeld:

- Op grond van de gebiedsaanvraag mag het collectief jaarlijks met minimaal 900 ha en maximaal 1000 ha deelnemen. De afgesproken prijs is € 350,- per ha. Het maximaal te verlenen subsidiebedrag over het gehele tijdvak is dan € 2.100.000,- (1000 ha * € 350,- per ha * 6 jaar). Er kan dus per jaar nooit meer dan € 350.000,- worden uitbetaald;
- Het collectief doet in 2016 een betaalverzoek voor 950 ha. Het maximale jaarbedrag is daarmee € 332.500,-;
- Bij het beoordelen van het/de betaalverzoek/verantwoording maakt het Betaalorgaan een rekensom op basis van de maximale uit te betalen vergoeding. Er blijkt bijv. het volgende gerealiseerd te zijn:

550 ha * beheeractiviteit A à € 100,- per ha	=	€ 55.000,-
150 ha * beheeractiviteit B à € 225,- per ha	=	€ 33.750,-
50 ha * beheeractiviteit C à € 2.000,- per ha	=	€ 100.000,-
200 ha * beheeractiviteit D à € 1.000,- per ha	=	€ 200.000,-
----- +		
950 ha * maximaal uit te betalen vergoeding	=	€ 388.750,-

Omdat de maximaal uit te betalen vergoeding (€ 388.750,-) hoger ligt dan het bedrag dat het collectief vraagt (€ 332.500,-), is er een financiële buffer van € 56.250,-. Het aangevraagde subsidiebedrag worden uitbetaald.

Tabel 8.10.5.3.1 Open grasland

	Leefgebied	Open grasland		Maximale compensatie
		Creëren nat biotoop	Optimaliseren fourageer-, en broed en opgroefmogelijkheden	
nr	management activiteit			
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	x	x	Grasland €2403,37 per ha
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	-	x	€ 2027,47 per ha
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	x	-	€ 2403,37 per ha
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m2 (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.	-	x	€ 126,67 per nest plus € 2426,41 per ha op grasland. Op bouwland € 351,65 per ha
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht	-	x	€ 208,04 per ha
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	x	x	€ 135,83 per ha
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	-	x	€ 1947,6 per ha
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.	x	x	€ 2796,78 per ha
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	x	x	€ 152,25 per ha

Leefgebied		Open grasland		
	beheerfunctie	Creëren nat biotoop	Optimaliseren fourageer-, en broed en opgroefmogelijkheden	Maximale compensatie
nr	management activiteit			
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	x	x	€93,16
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	x	x	€ 210,1 per ha
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	-	x	€136,66 per ha
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	-	x	€ 1947,6 per ha
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid.	-	x	€ 24868 per ha
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	x	x	€ 2538,64 per ha
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	x	x	€ 2692,36 per ha
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	-	-	€ 1500 per ha
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	x	x	€ 202650 per ha
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling	-	-	€ 300,00 per ha
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro) , al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	-	-	€379,8 per ha

Tabel 8.10.5.3.2 Open akker v2

	Leefgebied	Open akker / akker-fauna		Maximale compensatie
		Creëren foerageergebied	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheid	
	beheerfunctie			
nr	management activiteit			
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	x	x	Grasland €2403,37 per ha
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	x	x	€ 2027,47 per ha
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	-	-	€ 2403,37 per ha
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m2 (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.	-	x	€ 126,67 per nest plus € 2426,41 per ha op grasland. Op bouwland € 351,65 per ha
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht	x	-	€ 208,04 per ha
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	x	x	€ 135,83 per ha
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	-	€ 1947,6 per ha
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.	x	x	€ 2796,78 per ha
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	x	x	€ 152,25 per ha
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	x	-	€93,16
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha

Leefgebied		Open akker / akker-fauna		
	beheerfunctie	Creëren foerageergebied	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheid	Maximale compensatie
nr	management activiteit			
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	x	x	€ 210,1 per ha
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	x	-	€136,66 per ha
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	-	€ 1947,6 per ha
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid.	x	x	€ 24868 per ha
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	x	x	€ 2538,64 per ha
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	x	x	€ 2692,36 per ha
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	-	-	€ 1500 per ha
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	-	-	€ 202650 per ha
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling	-	-	€ 300,00 per ha
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro) , al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	-	-	€379,8 per ha

Tabel 8.10.5.3.3 Droge dooradering

	Leefgebied	Droge Dooradering	
	Beheerfunctie	Optimaliseren foerageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden	Maximale compensatie
nr	management activiteit		
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	x	Grasland €2403,37 per ha
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	x	€ 2027,47 per ha
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	-	€ 2403,37 per ha
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m ² (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.	x	€ 126,67 per nest plus € 2426,41 per ha op grasland. Op bouwland € 351,65 per ha
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht	x	€ 208,04 per ha
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	x	€ 135,83 per ha
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	€ 1947,6 per ha
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.	x	€ 2796,78 per ha
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	x	€ 152,25 per ha
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	x	€93,16
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha

	Leefgebied	Droge Dooradering	
	Beheerfunctie	Optimaliseren foerageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden	Maximale compensatie
nr	management activiteit		
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	x	€ 210,1 per ha
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	x	€136,66 per ha
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	€ 1947,6 per ha
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid.	x	€ 24868 per ha
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	x	€ 2538,64 per ha
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	x	€ 2692,36 per ha
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	-	€ 1500 per ha
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	-	€ 202650 per ha
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling	-	€ 300,00 per ha
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro) , al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	-	€379,8 per ha

Tabel 8.10.5.3.4 Natte dooradering

Leefgebied		Natte Dooradering		
	Beheerfunctie	Optimaliseren foerageer-, broed- en opgroeimogelijkheden	Verschralen	Maximale compensatie
nr	management activiteit			
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	x	x	Grasland €2403,37 per ha
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	x	-	€ 2027,47 per ha
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	-	-	€ 2403,37 per ha
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m2 (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.	x	-	€ 126,67 per nest plus € 2426,41 per ha op grasland. Op bouwland € 351,65 per ha

	Leefgebied	Natte Dooradering		
		Optimaliseren foerageer-, broed- en opgroeimogelijkheden	Verschralen	
	Beheerfunctie			Maximale compensatie
nr	management activiteit			
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht	x	-	€ 208,04 per ha
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	x	x	€ 135,83 per ha
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	-	€ 1947,6 per ha
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.	x	x	€ 2796,78 per ha
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	x	x	€ 152,25 per ha
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	x	-	€93,16
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha

	Leefgebied	Natte Dooradering		
		Optimaliseren foerageer-, broed- en opgroeimogelijkheden	Verschralen	
	Beheerfunctie			Maximale compensatie
nr	management activiteit			
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	x	-	€ 210,1 per ha
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	x	-	€136,66 per ha
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	-	€ 1947,6 per ha
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid.	x	-	€ 24868 per ha
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	x	-	€ 2538,64 per ha
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	x	-	€ 2692,36 per ha

	Leefgebied	Natte Dooradering		Maximale compensatie
		Optimaliseren foerageer-, broed- en opgroeimogelijkheden	Verschralen	
nr	management activiteit			
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	x	-	€ 1500 per ha
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	x	-	€ 202650 per ha
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling	-	-	€ 300,00 per ha
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro) , al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	-	-	€379,8 per ha

Tabel 8.10.5.3.5 Categorie water

	Leefgebied	Categorie Water				Maximale compensatie
		Waterberging	Verbeteren waterkwaliteit	Vernatting	Water vasthouden	
nr	management activiteit					
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	-	-	-	-	Grasland €2403,37 per ha
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	-	-	-	-	€ 2027,47 per ha
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y.	-	-	-	-	€ 2403,37 per ha
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m ² (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv op stalkaart of via geo informatie). Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst.	-	-	-	-	€ 126,67 per nest plus € 2426,41 per ha op grasland. Op bouwland € 351,65 per ha
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht	-	-	-	x	€ 208,04 per ha
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	x	x	x	x	€ 135,83 per ha
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha)	-	-	-	-	€ 1947,6 per ha
9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y	x	x	x	x	€ 2796,78 per ha

	Leefgebied	Categorie Water				Maximale compensatie
		Waterberging	Verbeteren waterkwaliteit	Vernatting	Water vasthouden	
nr	management activiteit					
	uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.					
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	x	x	x	x	€ 152,25 per ha
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	x	x	x	x	€93,16
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	x	x	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	x	-	x	x	€ 210,1 per ha
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y	x	x	x	x	Grasland € 2403,37 per ha; Bouwland € 2796,78 per ha
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt	-	-	-	-	€136,66 per ha
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha)	x	x	x	x	€ 1947,6 per ha
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid.	x	x	-	-	€ 24868 per ha
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid	x	x	-	x	€ 2538,64 per ha
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	x	x	x	x	€ 2692,36 per ha

	Leefgebied	Categorie Water				Maximale compensatie
		Waterberging	Verbeteren waterkwaliteit	Vernatting	Water vasthouden	
nr	management activiteit					
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	x	x	-	x	€ 1500 per ha
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	x	x	x	x	€ 202650 per ha
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling	-	-	-	x	€ 300,00 per ha
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro) , al dan niet opgebracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen	-	x	-	x	€379,8 per ha

8.2.4.3.5.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.4.3.5.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Risico's bij het uitvoeren van de maatregel

In het nieuwe stelsel is enkel sprake van restrisico's. Deze worden verwaarloosbaar geacht. De beheeractiviteiten in het collectieve stelsel (leefgebieden/categorie water) zijn nagenoeg gelijk aan de subsidiabele activiteiten in het individuele stelsel (submaatregelen). Nieuw zijn de wateractiviteiten: op aangrenzend land gespreid aanbrengen van bagger uit sloot, het aanleggen van drempels tussen aardappelruggen, en het controleren en onderhouden van waterkeringen in boerensloten en greppels, getoetst. Het Betaalorgaan heeft alle activiteiten getoetst op controleerbaarheid en verifieerbaarheid.

In de onderstaande tabel wordt indicatief aangegeven, de activiteit, de methode van controle ter plaatse en het geprefereerde controlemoment van (clusters van) activiteiten. Het streven is om voor deze controles ter plaatse, het controlemoment, inclusief tussen begin – midden – eind, als uitgangspunt te nemen bij uitvoeren van controles:

Tabel 8.10.5.9.1 Risico bij de uitvoering van de maatregelen

Nr	Managementactiviteit	Type	Controlemoment	% verdeling begin-midden-eind	Controle van
1	Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y.	zicht (punten van het gewas)	Tussen x en y	10-10-80	Controle of de rustperiode in acht wordt genomen en of er tijdens deze periode geen bewerkingen plaatsvinden.
3	Het grasland wordt vanaf 1 maart en vóór de rustperiode niet gemaaid.	zicht	tussen 1 maart en x	10-10-80	Tussen 1 maart en rustperiode controleren of er niet gemaaid is.
4	Het grasland is geïnundeerd (volledig drassig). De inundatieperiode loopt van datum X tot datum Y	zicht	tussen x en y	50-0-50	Controle of het perceel tijdens de inundatieperiode volledig drassig is.
5	Er wordt aantoonbaar gezocht naar nesten. Gevonden nesten en/of kuikens worden beschermd en gevrijwaard van alle landbouwkundige bewerkingen, tenminste via enclaves van minimaal a m2 (alleen op grasland) dan wel via een rustperiode van datum x tot datum y, waarbij de vrijwaring tenminste 14 kalenderdagen duurt, of via het plaatsen van nestbeschermers. Gevonden nesten zijn geregistreerd (bijv. op stalkaart of via geoinformatie) Voor specifieke soorten kan nestgelegenheid worden geplaatst	zicht	bij beweiding, binnen 5 werkdagen na melding (melding uiterlijk 5 werkdagen na plaatsen nestbescherming), bij maaien binnen 5 werkdagen na maaien.		Controle op de volgende onderdelen: het perceel aantoonbaar afgezocht op nesten (zijn er nesten gevonden en zijn er nesten niet opgemerkt), gevonden nesten zijn beschermd, gevonden nesten zijn gevrijwaard van landbouwkundige bewerkingen, gevonden nesten zijn geregistreerd, indien er gemaaid wordt zijn er enclaves van tenminste de afgesproken m2 en de afgesproken straal aangehouden, zijn er bij beweiding nestbeschermers (of nestgelegenheid bij specifieke soorten) geplaatst.
6	Bemesting met ruige stalmest is verplicht.	zicht	binnen 5 werkdagen na melding (melding uiterlijk 2 weken na uitrijden)		Controleren dat ruige mest is uitgereden.
7	Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op max 10 % van de oppervlakte.	zicht en/of spuitboek	tijdens groeiseizoen	40-30-30	Controle of er uitsluitend chemische onkruidbestrijding heeft plaatsgevonden. Controle of de chemische onkruidbestrijding heeft plaatsgevonden op maximaal 10% van de oppervlakte.
8	Beweiding is verplicht vanaf datum x tot datum y met minimale a en maximale veebezetting b (GVE/ha).	zicht	tussen x en y	30-40-30	Controleren of beweiding plaatsvindt in de verplichtte periode.

9	minimaal f% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c.	zicht en administratieve controle	tussen x en y	10-20-70	Controleren of het perceel in de genoemde periode voldoet aan het minimum % afgesproken gewas, gewassen of gewasresten.
11	Er wordt gevrijwaard voor beschadiging door vee van datum x tot datum y	zicht	tussen x en y	40-20-40	Controleren of de oppervlakte tussen datum x en y niet beweid wordt.
16	Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang, na onderlopen wordt er schoongemaakt	zicht, melding	binnen 5 werkdagen na melding (melding uiterlijk 2 weken na schonen)		Controleren of de watergang vrij toegang heeft tot de oppervlakte. Wordt de oppervlakte nadien schoongemaakt?
17	Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd.	samenvoegen met boven	tussen x en y	10-10-80	Controleren of het gewas minimaal 1 keer per jaar gemaaid en afgevoerd is.
18	Door een tijdelijke, plaatselijke voorziening is het oppervlaktewaterpeil van datum x tot datum y minimaal a cm hoger dan eerste volgende watergang.	zicht moet sluis aanwezig zijn. Peilverschil meetbaar bij stuwte / peilscheiding.	tussen x en y	30-30-40	Controleren of het oppervlaktewaterpeil in de afgesproken periode het afgesproken aantal cm hoger is dan eerste volgende watergang. Controleren of dit d.m.v. een tijdelijke, plaatselijke voorziening is gerealiseerd.
19	Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in een transect aanwezig in de periode x tot y (groei seizoen).	zicht	tussen x en y	30-30-40 (voor 1 juli)	Controleren of het afgesproken minimum indicatorsoorten (uit lijst b) in transect aanwezig is in het afgesproken groeiseizoen.
20	Het grasland is na datum x tot datum y van het volgende kalenderjaar niet bewerkt.	zicht	tussen x en y	0-40-60	Controleren of het grasland in de afgesproken periode niet wordt bewerkt.
21	Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (GVE/ha).	zicht	tussen x en y	20-30-50	Controleren of beweiding plaatsvindt buiten de afgesproken periode. Controleren of het afgesproken maximum GVE in de afgesproken periode niet wordt overschreden.
22	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid	zicht	binnen 5 werkdagen na melding (melding uiterlijk 2 weken na snoeien)		Controleren of het perceel in de afgesproken periode voor minimaal het afgesproken minimum en maximaal het afgesproken maximum wordt gesnoeid. Controleren of het overige deel in stand wordt gehouden.
23	minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid.	zicht	op datum y of binnen 5 werkdagen na		Controleren of minimaal het afgesproken minimum percentage en maximaal het

			melding (melding uiterlijk 2 weken na maaien/schonen)		afgesproken maximum percentage is geschoond en/of gemaaid.
24	Snoeiafval is verwijderd of op rillen gelegd in het element en/of maaiafval is verwijderd	zicht	najaar/winter		Controleren of het snoeiafval op rillen is gelegd en/of verwijderd en maaiafval is verwijderd.
26	Jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten	zicht	binnen 5 werkdagen na melding (melding uiterlijk 2 weken na spuiten)		Controleren of de mestvrije zone in acht is genomen. Controleren of de bagger op de aangrenzende landbouwgrond is gespoten. Controleren of wordt voldaan aan de minimum en maximum grens.
27	De peilscheiding is jaarlijks schoongemaakt en/of onderhouden	zicht	najaar		Controleren de peilscheiding jaarlijks is schoongemaakt/onderhouden.
29	In aangewezen gebieden zijn tussen de aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog per m m aanwezig met een minimale afstand van o m onderling.	zicht	mei-augustus	30-30-40	Controleren of er tussen aardappelruggen minimaal k drempeltjes van minimaal l cm hoog zijn per m m. Controleren of de onderlinge afstand minimaal o m is.
30	Gewasresten (zoals bijvoorbeeld maaisel, stro), al dan niet opbracht, zijn ondergewerkt binnen a weken na aanbrengen.	zicht	tussen aanbrengen/oogst en moment a	5-5-90	Controleren of gewasresten zijn ondergewerkt binnen het afgesproken aantal weken na aanbrengen.

In een Betaalorgaan database staan de brongegevens voor het doorvoeren van administratieve controles en controles in het veld. De technische dienst die de controles in het veld doorvoert heeft bij controle de gegevens in de database tot haar beschikking, en controleert of wijzigingen voldoen aan de regel dat zij tijdig in de database zijn doorgevoerd en dat de ecologische motivatie voor wijziging valide is. Het stelsel is daarmee goed verifieerbaar en controleerbaar.

8.2.4.3.5.9.2 Beperkende maatregelen

Bij deze submaatregel is roulatie noodzakelijk om de beoogde doelen te realiseren. Roulatie van gewassen over percelen is tevens een gangbare bedrijfsvoering. Door het toestaan van roulatie kan beter aansluiting worden gezocht bij beschermde diersoorten. In de beschikking wordt geborgd dat het beschikte areaal in zijn heelheid jaarlijks terugkomt (maximale afwijking tussen 100% en 115%). Op deze wijze wordt verwezenlijkt dat de doelstellingen van de verbintenissen niet in gevaar komen.

Wijzigingen in beheeractiviteiten tijdens het beheerjaar worden twee weken voordat de wijziging wordt doorgevoerd, gemeld aan het Betaalorgaan. Tevens wordt daarbij de reden van wijziging vermeld.

Activiteiten als het plaatsen van nestbescherming bij beweiding, het uitrijden van ruige mest, sloot schonen, bagger spuiten, snoeien van heggen worden actief gemeld. Het correct uitvoeren van deze activiteiten kan pas ter plaatse worden vastgesteld wanneer de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast zijn twee controles gewijzigd in verhouding tot het goedgekeurde programma:

1. In het collectieve stelsel wordt ter verificatie niet meer de correcte aanwending of juist het nalaten van aanwenden van mest gecontroleerd, maar de aanwezigheid van planten die een Ellenbergwaarde voor nutriënten hebben die lager is dan 6,2;
2. In het collectieve stelsel wordt bij legselbeheer het vinden van een nest centraal gesteld, en het zoeken bij het collectief vastgelegd.

8.2.4.3.5.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Overall is deze maatregel goed verifieerbaar en controleerbaar. Het gaat hier om zowel de controles van de oppervlakte als het beheer. Controle ter plekke is essentieel om te kunnen vaststellen of het beheer goed is uitgevoerd. Op basis van een zorgvuldige risico-analyse wordt een controle plan opgesteld. Om op enig moment in het seizoen controles ter plekke adequaat te kunnen uitvoeren is een ICT-applicatie ontwikkeld waarmee het collectief real-time wijzigingen in het beheerplan van het collectief doorgeeft aan het betaalorgaan. Deze database levert de brongegevens voor het doorvoeren van administratieve controles en controles in het veld. De technische dienst die de controles in het veld doorvoert heeft bij controle de gegevens in de database tot haar beschikking, en controleert of wijzigingen voldoen aan de regel dat zij tijdig in de database zijn doorgevoerd en dat de ecologische motivatie voor wijziging klopt.

Op deze manier heeft het betaalorgaan voortdurend overzicht van de exacte locatie van de beheeractiviteiten. Dit is geregeld in een privaatrechtelijk contract tussen collectief en deelnemer. Aanpassingen gedurende het seizoen zijn derhalve niet belemmerend voor een adequate controle.

Voor collectieven is het belangrijk dat de deelnemers hun afspraken goed nakomen. Dit voorkomt correcties op het subsidiebedrag dat het collectief aanvraagt. Om deze reden zullen collectieven ook een eigen interne controle op beheer gaan opzetten. Verwacht mag worden dat dit leidt tot een betere naleving van de verbintenis. De komende jaren zal worden gemonitord of aan deze verwachting wordt voldaan en onder welke randvoorwaarden.

8.2.4.3.5.10 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het

gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld

-

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

-

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

-

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen ter rechtvaardiging van extra kosten en gedeerde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

-

8.2.4.4 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.4.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

De beheeractiviteiten in het collectieve stelsel (leefgebieden/categorie water) zijn nagenoeg gelijk aan de subsidiabele activiteiten in het individuele stelsel (submaatregelen). Nieuw zijn de wateractiviteiten: op aangrenzend land gespreid aanbrengen van bagger uit sloot, het aanleggen van drempels tussen aardappelruggen, en het controleren en onderhouden van waterkeringen in boerensloten en greppels, getoetst. Het Betaalorgaan heeft bij invoering van het nieuwe stelsel alle activiteiten getoetst op controleerbaarheid en verifieerbaarheid. Het stelsel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

8.2.4.4.2 Beperkende maatregelen

-

8.2.4.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel

Dit is per submaatregel en bij de leefgebieden/categorie water aangegeven. Per submaatregel en activiteit zijn de toetsingsaspecten en de controlewerkzaamheden exact beschreven. (Zie bijlage 3.7 maatregel 10, werkinstructie SNL 2014).

Deze submaatregel, die voorzien is voor 2014 en 2015, is goed verifieerbaar en controleerbaar. Het betreft voortzetting van de uitvoering van grotendeels bestaande regelgeving.

Blijvende aandacht is nodig voor de controles ter plaatse. Immers dat is voor de meeste beheerbepalingen de enige mogelijkheid om na te gaan of door de aanvrager is voldaan aan de gestelde eisen. Een zorgvuldige risico-analyse moet er toe leiden dat de controles ter plaatse effectief en efficiënt worden ingezet en dat meer risicovolle beheersituaties steeds een grotere kans op een controle ter plaatse hebben.

De inzet van Nederland is hier de uitvoeringskosten redelijk te houden. In de POP2 periode zijn deze uitgaven gegroeid naar ruim 30% van het programmageld.

De inzet in Nederland is hierbij ook een goede balans te houden tussen het hebben van gemotiveerde aanvragers enerzijds en de uitvoering van controles anderzijds.

Het feit, dat de subsidie voor agrarisch natuurbeheer gebaseerd is op het inkomensverlies is een grote incentive voor het krijgen van aanvragers die gemotiveerd zijn voor het agrarisch natuurbeheer. We willen dit verder bevorderen door de gezamenlijke gebiedsaanpak middels collectieven te versterken. Uit zorgvuldig opgebouwde controles ter plaatse zal blijken of het werken in collectief verband de naleving van de beheereisen versterkt.

De beheeractiviteiten in het collectieve stelsel (leefgebieden/categorie water) zijn nagenoeg gelijk aan de subsidiabele activiteiten in het individuele stelsel (submaatregelen). Het Betaalorgaan heeft al deze activiteiten getoetst op controleerbaarheid en verifieerbaarheid. Dit heeft geleid tot twee wijzigingen in controles:

1. In het collectieve stelsel wordt ter verificatie niet meer de correcte aanwending of juist het nalaten van aanwenden van mest gecontroleerd, maar de aanwezigheid van planten die een Ellenbergwaarde voor nutriënten hebben die lager is dan 6,2;
2. In het collectieve stelsel wordt bij legselbeheer het vinden van een nest centraal gesteld, en het zoeken bij het collectief vastgelegd.

Daarnaast heeft het betaalorgaan de nieuwe wateractiviteiten: op aangrenzend land gespreid aanbrengen van bagger uit sloot, het aanleggen van drempels tussen aardappelruggen, en het controleren en onderhouden van waterkeringen in boerensloten en greppels, getoetst op hun controleerbaarheid en verifieerbaarheid.

De overige controles worden op dezelfde wijze verricht als onder het individuele stelsel. In een door het Betaalorgaan beheerde database staan de brongegevens voor het doorvoeren van administratieve controles en controles in het veld. De technische dienst die de controles in het veld doorvoert heeft bij controle de gegevens in de database tot haar beschikking, en controleert of wijzigingen voldoen aan de regel dat zij tijdig in de database zijn doorgevoerd en dat de ecologische motivatie voor wijziging Het stelsel is daarmee goed verifieerbaar en controleerbaar.

8.2.4.5 Maatregelspecifieke informatie

Identificatie en definitie van de relevante uitgangselementen; dit omvat de desbetreffende dwingende voorschriften die zijn vastgesteld uit hoofde van titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante criteria en minimumactiviteiten die zijn vastgesteld uit hoofde van artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad, de relevante minimumeisen voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, en andere relevante dwingende voorschriften die bij de nationale wetgeving zijn vastgesteld

Dit is per submaatregel aangegeven.

De minimumeisen voor meststoffen moeten onder meer omvatten de codes van goede landbouwpraktijken die op grond van Richtlijn 91/676/EEG zijn ingevoerd voor de landbouwbedrijven buiten de kwetsbare zones in de zin van die richtlijn, en eisen betreffende de vervuiling met fosfor; de minimumeisen voor gewasbeschermingsmiddelen moeten onder meer bevatten de bij Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad ingevoerde algemene beginselen voor geïntegreerde plaagbestrijding, de eis in het bezit te zijn van een vergunning voor het gebruik van dergelijke producten, de eis de opleidingsverplichtingen na te komen, eisen betreffende een veilige opslag, eisen betreffende het controleren van de machines voor toediening van dergelijke producten en regels betreffende het gebruik van bestrijdingsmiddelen dicht bij water en op andere gevoelige locaties, zoals vastgelegd bij nationale wetgeving

Dit is per submaatregel aangegeven.

Lijst van lokale rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en van plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd

Dit is per submaatregel aangegeven.

Beschrijving van de methodologie en de als referentiepunt gebruikte agronomische veronderstellingen en parameters met inbegrip van een beschrijving van de voor elk specifiek type van verbintenis relevante basiseisen als bedoeld in artikel 29, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, die worden toegepast bij de berekeningen ter rechtvaardiging van extra kosten en gedeerde inkomsten die het gevolg zijn van de aangegane verbintenissen en het niveau van de transactiekosten; indien relevant, houdt die methodologie rekening met de uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1307/2013 verleende steun, met inbegrip van de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken, om dubbele financiering te voorkomen; in voorkomend geval, de omrekeningsmethode die overeenkomstig artikel 9 van deze verordening voor andere eenheden wordt gebruikt

Dit is per submaatregel aangegeven.

8.2.4.6 Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel

Methode voor de berekening van het steunbedrag

Zie ook toegevoegde bijlagen betreffende de verantwoording van de hoogte van het subsidiebedrag.

8.10 Tekstbox 3 Uitgangspunt van de berekening van het maximaal toegestane steunbedrag

Uitgangspunt van de berekening van het maximaal toegestane steunbedrag is een vergoeding op basis van extra kosten, gedeerde inkomsten en een vergoeding voor transactiekosten. Voor de inkomstenderving is uitgegaan van de productiederving als gevolg van het uitvoeren van natuurbeheermaatregelen, de toename van arbeid en het saldo van exploitatie (opbrengsten minus kosten) van alle gewassen die door de beheermaatregelen worden beïnvloed. De inkomstenderving als gevolg van agrarisch natuurbeheer wordt berekend aan de hand van gegevens van het praktijkonderzoek. Daarbij wordt de situatie met een beheersubsidie vergeleken met een referentiebedrijf onder optimale omstandigheden. Nederland is een vrij klein land, waardoor er voor gekozen is dit als één regio te zien, met een referentiebedrijf per grondgebruik. Wel hebben we in Nederland voor bouwland verschillende vergoedingen voor klei- en zandgrond. De berekeningen zijn gebaseerd op de baseline. De vergoedingen worden door een onafhankelijk werkgroep namens het betaalorgaan berekend. Gegevens worden

altijd op actuele onderzoeksgegevens gebaseerd en de berekeningen worden altijd doorgesproken met de onderzoekswereld. Voor het POP3 wordt een technisch-economische werkgroep (TEWG) ingesteld die minimaal 1x per jaar de vergoedingen toetst aan de wetenschappelijke onderbouwingen waarmee een onafhankelijke wetenschappelijke toets geformaliseerd wordt.

De TEWG bestaat uit vertegenwoordigers van Wageningen UR te weten: Alterra, ASG, PPO, LEI. Deze TEWG adviseert het betaalorgaan op welke wijze de tarieven in de rekensystemen voor de vergoedingen moeten worden aangepast. Daarbij wordt gebruikt gemaakt van de wetenschappelijke gegevensverzamelingen van WUR. De herziende tarieven zijn gebaseerd op twee jaarlijks gemiddelde. Gekozen is voor een twee jaarlijks gemiddelde om de invloed van sterke prijsfluctuaties op de vergoedingen te verminderen. Voor arbeid geldt het tarief zoals vermeld in de CAO Bosbouw en tarief agrarische bedrijfsverzorging.

Het gaat om de volgende relevante tarieven:

- KVEM
- Kunstmest
- Arbeid
- Opbrengstprijzen akkerbouw
- Machines en werktuigen

Figuur 8.10.1 Voorbeeld van vergoedingberekening

1.	Uitvoering categorie	Verschillende werkzaamheden	A1
			A2
			A3
		Materiaal (werkelijke kosten)	B
2.	Inventarisatiewerkzaamheden (optioneel)	Individuele basis	C
		subtotaal	D (= A1+A2+A3 +B +C)
4.	Inkomstenderving	Referentiebedrijf	E
		subtotaal	F (= D + E)
3.	Inkomsten (optioneel)	Eventuele inkomsten uit bijproducten	G
		subtotaal	H (= F-G)
4.	Transactiekosten	Maximaal 20% van H	I
	Totaal	Onderhoud (H + I)	H + I

Voor clusters/beheeractiviteiten die plaatsvinden op gronden die (op termijn) in landbouwkundige productie blijven, is de hoogte van de vergoeding voor de inzet van de grond gerelateerd aan de verminderde productie als gevolg van de uitvoering van de submaatregelen.

De opbrengstderving, die de uitvoering van een submaatregel met zich meebrengt, is de resultante van één van de volgende gebruiksbepalingen, met een eventueel onderscheid naar het huidig grondgebruik (grasland, bouwland) en de grondsoort:

- optimaliseren broed- en opgroeimogelijkheden;
- creëren nat biotoop;
- creëren foerageergebied;
- verschralen;
- extensiveren landbouwkundige productie;

- uit primaire landbouwkundige productie.

Iedere bepaling staat voor een aantal vereisten, zoals een "uitgestelde maaidatum" en "niet mogen beweiden / bemesten". Het gevolg is een gecombineerd effect op de productie en de hoogte van de vergoeding.

De vergoedingsberekening voorziet in de mogelijkheid om de opbrengstderving af te stemmen op een bouwplan. De vergoedingen worden jaarlijks geactualiseerd door het betaalorgaan.

Figuur 8.10.1 illustreert de vergoedingsberekening op clusterniveau voor de inzet van grond in geval van opbrengstderving.

Algemene beginselen die waarborgen dat er voldoende capaciteit beschikbaar is, zoals regelmatig geschoold en gekwalificeerd personeel en ervaring met het verstrekken van advies dat betrouwbaar is. Bepaling van de onderdelen van het advies.

De verantwoordelijkheid voor het EU-conform uitvoeren van deze agromilieu- en klimaatsteun wordt belegd bij het betaalorgaan: de Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO.nl), daarbij bij EU-conformiteitsvraagstukken ondersteund door een coördinatiemodel Gemeenschappelijk landbouwbeleid waar expertise uit verschillende organisaties wordt samengebracht.

Voor een correcte uitvoering van activiteiten door landbouwers en andere grondbeheerders, worden collectieven in de gelegenheid gesteld om via kennisdeling en opleiding de vereiste vaardigheden en kennis te verwerven: lerend beheren. Dit wordt getoetst bij een audit op het certificaat van een collectief. Deze vaardigheden en kennis wordt vervolgens ingezet ter versterking van het beheer door de agrariërs en andere grondbeheerders

Berekening voor de uit te faseren submaatregelen weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, botanisch beheer en landschapsbeheer

Er is bij de submaatregelen weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, botanisch beheer en landschapsbeheer sprake van een vaste vergoeding op basis van het tarief van 2011, met als peildatum voor de tarieven: 1 juli 2010, aangevuld met 20% transactiekosten. Deze berekende maxima zijn hoger dan het toegestane maximum zoals deze voor agromilieu- en klimaatsteun staan vermeld in bijlage 2 van VO (EU) 1305/2013: €600,-/ha/jaar voor eenjarige teelten, €900,- /ha/jaar voor gespecialiseerde blijvende teelten en €450,-/ha/jaar voor andere vormen van grondgebruik.

Figuur 8.10.8.2.4.6 Berekening voor het leefgebiedenbeheer en de categorie water

Berekening voor het leefgebiedenbeheer en de categorie water

Bij het collectieve stelsel voor leefgebiedenbeheer en de categorie water wordt gewerkt met een gebiedsafhankelijke hectareprijs. Om in aanmerking te komen voor de hectareprijs moeten minimaal de beheeractiviteiten uit worden gevoerd die de hectareprijs rechtvaardigen. Het subsidiebedrag mag tevens niet meer zijn dan het berekende maximumbedrag als optelsom van de gemaakte kosten en inkomensderving minus inkomsten aangevuld met 30% transactiekosten, zoals aangegeven in hoofdstuk 1.1.1.3.5.8. Voor het collectieve stelsel, dat per 1 januari 2016 ingaat, is de peildatum voor de tariefberekening 1 januari 2015. In de Nederlandse invulling worden de volgende kostenposten onder transactiekosten opgevoerd:

- a. het verzamelen van informatie over de subsidieregeling, de mogelijkheid om beheers- en landschapspakketten af te sluiten, verkennen van inpassingsmogelijkheden in het bedrijf et cetera;

- b. mondeling en schriftelijk overleg met de overheidsinstanties;
- c. het invullen van formulieren (aanvraagformulieren, vergunningen etc.);
- d. extra kosten in de bedrijfsvoering,
- e. mondelinge en schriftelijke communicatie met beheerders van landbouwgrond en het versterken van kennis door het lezen van relevante informatie;
- f. het bijhouden van weersomstandigheden, de groei van gewassen en het inventariseren van de groei van planten en diersoorten met als doel het afstemmen van het beheer op het gewenste ecologische van een gebied.

Voor een nadere toelichting, zie bijlage 7: 'Beschrijving grondslagen vergoedingen agromilieuo- en klimaatverbintenissen.

De maximale tarieven voor beheeractiviteiten mogen hoger zijn dan de toegestane maximale tarieven zoals vermeld in bijlage 2 van VO (EU) 1305/2013 mits in het RDP deze afwijking met redenen is onderbouwd. In Nederland komt deze afwijking naar boven relatief veel voor. Dat hangt samen met de relatief hoog productieve landbouw van Nederland. De inkomensderving in Nederland is door de hoge ha-opbrengsten hoger dan de door de EU gestelde maxima, Ook de post arbeids- en investeringskosten is veelal hoger. Dit betekent dat de maximale vergoeding volgend uit de door de EU vastgestelde plafonds te laag is. Om agrariërs en andere grondbeheerders toch te stimuleren om AECM-maatregelen te nemen zijn de tarieven naar boven aangepast.

Voor de volgende (clusters van) beheeractiviteiten geldt dat de maximale (geclusterde) vergoedingen per hectare hoger zijn dan het toegestane maximum volgend uit bijlage 2, VO (EU)1305/2013:

- 1 Er wordt een rustperiode in acht genomen van datum x tot datum y;
- 4 De beheereenheid is geïnundeerd (100 % drassig). De inundatieperiode loopt van datum x tot datum y;
- 9 minimaal f% tot maximaal g% van de beheereenheid bestaat van datum x tot datum y uit gewas a of meerdere gewassen b of gewasresten c;
- 16 Watergang heeft (via natuurlijke of kunstmatige voorziening) vrij toegang tot de beheereenheid. Als beheereenheid onderloopt dan wordt nadien schoongemaakt;
- 17 Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd;
- 19 Minimaal a verschillende indicatorsoorten uit lijst b zijn in transect aanwezig in de periode x tot y (groei seizoenen);
- 21 Van datum x tot datum y is beweiding toegestaan met maximale veebezetting b (OW/ha);
- 22 minimaal 1% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks gesnoeid;
- 23 minimaal f94 tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer is jaarlijks geschoond en/of gemaaid;
- 26 jaarlijks is op minimaal f% tot maximaal g% van het leefgebied onder beheer bagger vanuit een waterelement op aangrenzende landbouwgrond gespoten.

8.10 Tekstblok 4.4.3.2 Gecertificeerde collectieven

Gecertificeerde collectieven

De eindbegunstigde is een gecertificeerd agrarisch collectief Dit is een vereniging met rechtsbevoegdheid. Het certificaat wordt op basis van een programma van eisen verstrekt en geaudit door een onafhankelijke certificeringscommissie, ingesteld door de overheid. In het certificaat is opgenomen dat de deelnemende landbouwers en andere grondbeheerders gezamenlijk subsidie krijgen voor de beheeractiviteiten die op hun grond worden uitgevoerd, en zij gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn voor een EU-conforme realisatie van de afgesproken prestaties van het collectief zoals vastgelegd in de beschikking. Het collectief is in haar juridische entiteit van vereniging de ontvanger van de subsidie, en dus voor de overheid aan te merken als eindbegunstigde. Het collectief betaalt vervolgens de leden die de daadwerkelijke uitvoering doen, de grondbeheerders. De verantwoordelijkheden tussen het collectief en de agrariër of andere grondbeheerder wordt vastgelegd in een privaatrechtelijk contract. Het collectief in zijn geheel bestaat uit grondbeheerders, maar kan ook bestuurders bevatten die niet grondbeheerder zijn.

Tekstblok 4.4.3.1 Twee hoofdprocessen leefgebieden en categorie Water

Twee hoofdprocessen leefgebieden en categorie Water

Er zijn 2 hoofdprocessen te onderscheiden:

1. *Het hoofdproces om te komen tot een beschikking.*

De beschikking is met name gebaseerd op het natuurbeheerplan, het openstellingsbesluit en de gebiedsaanvragen. Het is een tenderprocedure waarin een collectief aangeeft hoeveel hectares en minimum/maximum beheerfuncties zij kan realiseren en voor welke prijs. Deze beheerfuncties samen vormen een mozaïek dat de biodiversiteit en/of watermaatregelen ondersteunt. Het doel van de verbintenis is om een bepaald aantal hectares leefgebied te realiseren. Het resultaat van dit proces is een bepaalde minimale en maximale (100% - 115%) omvang te realiseren leefgebied, minimumeisen voor de samenstelling van beheerfuncties en een afgesproken hectareprijs. De gekozen procedure sluit aan bij de optimale procedure zoals volgt uit een studie van het LEI Wageningen-UR; 'Farmer groups as a device to ensure the provision of green services in the Netherlands: a political economy perspective' (Jongeneel en Polman, 2014).

2. *Het hoofdproces uitvoering en verantwoording van de beschikking*

Daar waar het vorige proces het doel heeft om te komen tot een afspraak tussen overheid en collectief over een resultaatssubsidie, vastgelegd in de beschikking, heeft het proces van uitvoering en verantwoording van de beschikking tot doel om vast te stellen dat het proces conform bestaande (Europese) wet- en regelgeving is uitgevoerd en er geen sprake is van overcompensatie. Daarbij staat de beschikking centraal. Een collectief moet altijd voldoen aan de beschikking. Daarnaast is het voor het collectief verplicht om al haar beheeractiviteiten vast te leggen in een database die wordt beheerd door het Betaalorgaan. Deze database behoort altijd actueel te zijn waardoor het Betaalorgaan op ieder gewenst moment kan controleren of het beheer voldoet aan de beschikking. Deze database levert de brongegevens voor het doorvoeren van administratieve controles en controles in het veld. Een collectief kan veranderingen aanbrengen aan haar beheer, maar alleen wanneer:

- a. dit wordt gedaan nadat de informatie in de database is aangepast;
- b. de verandering ecologisch is gemotiveerd.

Bij het bepalen of de uitvoering correct wordt uitgevoerd staan drie producten van het collectief centraal: beheerplan, betaalverzoek en verantwoording op betaalverzoek.

- a. Het beheerplan voor jaar x. Dit plan moet uiterlijk op 1 januari van het betreffende beheerjaar digitaal bij RVO.nl worden ingediend, en wordt opgenomen in de database. Het beheerplan omvat de concrete beheeractiviteiten die het collectief in dat jaar in het betreffende leefgebied wil gaan uitvoeren, én de locatie van de percelen waarop die beheeractiviteiten zullen worden uitgevoerd (aantal ha). Mits het totale beheer in het leefgebied blijft voldoen aan een minimale oppervlakte en beheeractiviteiten, conform de beschikking, kunnen percelen nog tot 15 mei wijzigen (betaalverzoek) en beheeractiviteiten op een perceel 1 oktober de (verantwoording op het betaalverzoek);
- b. Het betaalverzoek voor jaar x. Er zal uiterlijk 15 mei een betaalverzoek moeten worden gedaan. In dit betaalverzoek worden alleen het aantal hectares leefgebied aangegeven, op perceelsniveau, onderverdeeld in grasland, akker en landschap. In het betaalverzoek worden daarmee wel de percelen met hun omvang waarop in dat beheerjaar de beheeractiviteiten voor een bepaald leefgebied worden uitgevoerd definitief vastgelegd. Wijziging van de percelen is vanaf dat moment niet meer mogelijk. Alleen wijzigingen van de beheeractiviteit(en) die op het betreffende perceel uitgevoerd worden is dan nog mogelijk, mits dit om ecologische redenen plaatsvindt. Omdat wordt gewerkt met een vaste, in de beschikking vastgelegde prijs per hectare, is op 15 mei dus ook duidelijk hoeveel geld het agrarisch collectief maximaal krijgt uitbetaald;
- c. De verantwoording op het betaalverzoek van de in beheerjaar x uitgevoerde beheeractiviteiten. Deze verantwoording wordt uiterlijk 1 oktober bij het betaalorgaan ingediend. Aan de hand van deze verantwoording (en veld- en administratieve controles) wordt gecontroleerd op welke en hoeveel hectares er beheeractiviteiten in beheerjaar x zijn correct zijn uitgevoerd. Op dat moment wordt ook bepaald of wijzigingen daadwerkelijk hebben plaatsgevonden op basis van ecologische redenen, en is voldaan aan de voorschriften in de beschikking voor het leefgebied. De hectares van het betaalverzoek moeten hier één op één terugkomen.

Het hoofdproces uitvoering en verantwoording van de beschikking borgt aanpassingen in een beheerjaar, met als doel het versterken van de ecologische effectiviteit van de maatregel. Deze aanpassingen moeten altijd minimaal 14 dagen voor het doorvoeren van de wijziging aan het betaalorgaan zijn doorgegeven. Wanneer de opgegeven activiteiten per perceel na januari niet wijzigen, hoeft het collectief gedurende het jaar ook niets meer door te geven. In de verantwoording komen de uitgevoerde activiteiten per perceel één op één overeen met het beheerplan. Als er wel een wijziging van een activiteit noodzakelijk blijkt, dan dient het collectief dat tijdig te melden bij het betaalorgaan. Wanneer een activiteit wegvalt op een perceel, komt deze niet per definitie terug op een ander perceel. De borging dat er geen sprake kan en zal zijn van overcompensatie is voorzien in de verantwoording van het maximale subsidiebedrag.

Op percelen die in de betalingsaanvraag zijn opgenomen (en daarmee dus gefixeerd zijn) dient altijd ten minste één activiteit te worden uitgevoerd.

Tekstbox 2 invulling kostenposten onder transactiekosten

In de Nederlandse invulling worden de volgende kostenposten onder transactiekosten opgevoerd:

- a. het verzamelen van informatie over de subsidieregeling, de mogelijkheid om beheers- en landschapspakketten af te sluiten, verkennen van inpassingsmogelijkheden in het bedrijf etc.
- b. mondeling en schriftelijk overleg met de overheidsinstanties
- c. het invullen van formulieren (aanvraagformulieren, vergunningen etc.)
- d. extra kosten in de bedrijfsvoering.

De transactiekosten bedragen maximaal 20 % van de premie die voor de agromilieu- en klimaatverbintenissen wordt betaald. Het is de vergoeding van de extra uren die een ondernemer moet besteden aan transactie en de kosten voor het inhuren van een expert.

Voor een nadere toelichting, zie bijlage 7: 'Beschrijving grondslagen vergoedingen agromilieu- en klimaatverbintenissen'. Overigens, de voorbeelden in bijlage 7 gaan uit van geactualiseerde vergoedingsgrondslagen terwijl uitbetaling geschiedt op basis van 2011 tarieven. Deze zijn duidelijk lager dan de berekende maximale tarieven. Met name op bouwland zijn de geactualiseerde tarieven hoger dan de op basis van het prijspeil 2011 bepaalde tarieven, maar ook in andere gevallen is dit het geval. Echter, ondanks dat de tarieven lager zijn dan de berekende maxima zijn de tarieven vaak toch nog hoger dan de toegestane maximale tarieven zoals vermeld in bijlage 2 van VO (EU) 1305/2013. De reden daartoe is met name dat de inkomensderving in Nederland door de hoge opbrengsten hoger zijn dan de door de EU gestelde maxima, maar ook doordat arbeids- en investeringskosten veelal al hoger zijn. Echter, de boeren zouden de bovengenoemde maatregelen niet uitvoeren wanneer zij de maximale vergoeding zouden krijgen volgend uit de door de EU vastgestelde plafonds.

Voor categorieën en submaatregelen met de volgende codes geldt dat de vergoedingen hoger zijn dan het toegestane maximum volgend uit bijlage 2, VO (EU) 1305/2013:

- Weidevogelbeheer: A01.01.01 Weidevogelgrasland met rustperiode (behalve A01.01.01a en b), A01.01.03 Pias-dras, A01.01.05 Kruidenrijk weidevogelgrasland en A01.01.06 Extensief beweid weidevogelgrasland;
- Akkerfaunabeheer: A01.02.01 Bouwland met broedende akkervogels, A01.02.02 Bouwland met doortrekkende en overwinterende akkervogels en A01.02.03 Bouwland voor hamsters;
- A02.02. Botanisch grasland, A02.02.02. Chemie en kunstmestvrij land en A.02.02.03 Akkerflora randen op zand;
- Landschapsbeheer: L01.09.01 Hoogstamboogaard.

Voor een nadere onderbouwing van de vergoedingen, zie bijlage 7: Beschrijving grondslagen vergoedingen agromilieu- en klimaatverbintenissen.

8.2.5 M16: Samenwerking (art. 35)

8.2.5.1 Rechtsgrondslag

Artikelen 35, 52, 55, 56, 57 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en de toepasselijke gedelegeerde- en uitvoeringshandelingen.

8.2.5.2 Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

Uit de SWOT-analyse en de strategie blijkt dat de agrarische sector en de afzetketen hun kostenreductiestrategie zal moeten verschuiven naar een meerwaardestrategie. Zo kan de concurrentiekracht worden behouden en kunnen de externe effecten voor milieu, landschap en samenleving worden verminderd. De sector ziet hiervoor kansen door in te zetten op nieuwe samenwerkingsvormen. Deze zijn gericht op sterkere banden met nieuwe en bestaande partners, binnen en buiten de agrofoodketen. Veel spelers in de agrosector kenmerken zich door kleinschaligheid. Initiatieven zijn vaak versnipperd. Samenwerking is noodzakelijk om nieuwe producten, diensten, markten en ketenmodellen te ontwikkelen.

Voor een toekomstbestendige landbouw zijn samenwerkingsvormen nodig die zowel het rendement als het imago van de primaire sector maar ook de omgevingskwaliteit verbeteren. Het gaat om innovaties en cross-overs die leiden tot meerwaardecreatie, kostenverlaging en een beter risicobeheer en tevens bijdragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven.

Het bekende "OVO-drieluik" van onderzoek, voorlichting en onderwijs, dat heeft bijgedragen aan een sterke agrarische sector, is doorontwikkeld tot de triple helix ("gouden driehoek") aanpak voor samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstellingen. Deze aanpak vormt de basis van het topsectorenbeleid en het regionale economische beleid. Het POP3 kan hierop aansluiten en de aanpak versterken.

Het POP3 kan ook bijdragen aan het leggen van nieuwe verbindingen tussen de agrarische sector en andere actoren in het landelijk gebied en in het stedelijke domein (zoals de hightech industrie, vrijetijdseconomie en zorg). Dit kan door proefprojecten op te starten en innovaties van nieuwe producten, praktijken, processen en technologieën te ontwikkelen die gericht zijn op:

- een verschuiving van de bestaande kostenreductiestrategie naar een meerwaardestrategie, met nieuwe marktconcepten, nieuwe verdienmodellen, meerwaardecreatie;
- een beter beheer van productierisico's, versterking van de positie van de primaire producent in de handelsketen, verminderen van marktfalen;
- maatregelen die leiden tot een geringer grondstoffengebruik en een betere gesloten kringloop, met als resultaat een emissievermindering van milieubelastende stoffen naar bodem en lucht en grond- en oppervlaktewater (zoals broeikasgassen, ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en minder uitputting van hulpbronnen en grondstoffen (zoals water, fosfaat en bodemvruchtbaarheid);
- klimaatmitigatie (vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door een zuiniger energiegebruik, reductie van het gebruik van fossiele energie door omschakeling naar hernieuwbare energie, productie van hernieuwbare energie);
- klimaat adaptatie (door het tegen gaan van dan wel het verminderen van de effecten van grotere watertekorten en -overschotten en toenemende verzilting);
- verbetering van dierenwelzijn en diergezondheid en verminderd risico voor de volksgezondheid door de interactie tussen mens en dier;
- het behoud en de versterking van biodiversiteit en de omgevingskwaliteit.

De submaatregelen binnen maatregel 16 zijn primair gericht op innovatie en modernisering van de agrarische sector via samenwerkingsverbanden, mede met het oog op de gewenste duurzaamheid en de verbeterde omgevingskwaliteit. De betrokkenheid van

(samenwerking)partners uit andere sectoren dient, vanuit deze optiek, enkel om de gewenste veranderingen in de agrarische sector te bewerkstellingen of te versnellen.

Samenwerking gericht op innovatie brengt vaak extra kosten en risico's met zich mee, met name vanwege de faalkans van een project. Door een deel van deze kosten te vergoeden en daarmee de risico's te verlagen, stimuleert de overheid de op innovatie gerichte inspanningen en investeringen van samenwerkende partijen.

Maatregel 16 richt zich vooral op het ontwikkelen en valideren van praktische kennis en technologie met een groep van koplopers, die met name resulteert in technische innovatie, productinnovatie, procesinnovatie, organisatie-innovatie, innovatie in businessconcepten en/of uiteindelijk in systeeminnovatie.

Alleen samenwerkingsvormen van tenminste twee actoren ontvangen steun. Bij submaatregel samenwerking vergroenings- en andere duurzaamheidsvraagstukken komen ook groepen van landbouwers voor subsidie in aanmerking.

De Europese Commissie heeft rond enkele urgente thema's het nieuwe instrument "Europees Innovatie Partnerschap (EIP)" ontwikkeld. Eén van deze thema's is Productiviteit en Duurzaamheid in de Landbouw (EIP Agri). Door wetenschap en praktijkkennis beter met elkaar te verbinden beoogt de Europese Commissie hiermee om maatschappelijke opgaven voor landbouw, voedselvoorziening, klimaat en gezondheid sneller aan te pakken. Bij de inzet van het EIP wordt nadrukkelijk de verbinding gelegd met inzet van andere Europese fondsen zoals Horizon2020 en de Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI-fondsen) zoals het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Ook internationale samenwerking wordt bevorderd. Dit wil zeggen dat de overheid let op complementariteit en samenspel tussen fondsen en projecten en niet dat steun voor initiatieven met maatregel 16 gestapeld kan worden met de andere EU-fondsen.

In het EIP spelen operationele groepen een essentiële rol. De essentie van het EIP is dat operationele groepen een innovatieopgave omarmen en een (innovatie)proces doorlopen. De oplossing van die innovatieopgave kan resulteren in een vermarktbaar en/of toepasbare verbetering in de agrarische bedrijfsvoering. Dat kan zijn in de primaire productie of elders in de keten, rond voedselvoorziening of de biobased economie. Deze innovatieve oplossing wordt, voor zover dat haalbaar en zinvol is, ontwikkeld in een Europees samenwerkingsverband. In dat geval zoekt een operationele groep kennis en partners buiten haar eigen grenzen, zodat Europese praktijkkennisclusters kunnen ontstaan. Het ontwikkelproces kan aanleiding zijn voor een aanvraag voor nieuw fundamenteel onderzoek of een aanvraag voor het toepasbaar maken van bestaande onderzoeksresultaten in het kader van Horizon 2020 en de voorgangers daarvan.

Wanneer een samenwerkingsvorm gebruik wil maken van voorbereidende steun is ook submaatregel 16.1 van toepassing, anders is dat submaatregel 16.2. De submaatregel samenwerking vergroenings- en andere duurzaamheidsvraagstukken richt zich specifiek op samenwerkingsprojecten gericht op vergroenings- en andere verduurzamingsvraagstukken.

De Nederlandse landbouw kent op het gebied van samenwerking, kennisoverdracht en innovatie een goede infrastructuur. Toch is maatregel 16 noodzakelijk. De snel veranderende en sterk verstedelijkte omgeving en hoge productiekosten stellen de Nederlandse landbouwers voor grote uitdagingen, waaronder het aanpassen van hun bedrijfsstrategie. Impulsen voor samenwerkingsvormen, waarbij ondernemers meer over hun eigen grenzen heen kijken, zijn nodig om innovaties door te voeren die de concurrentiekracht van de landbouwsector vergroten en de negatieve externe effecten van de sector verminderen.

De positieve ervaringen met het stimuleren van samenwerking in de agrarische sector gericht op innovaties via het POP2 en stimuleringsregelingen van het Rijk en de provincies vormen de basis voor onderhavige maatregel 16.

Submaatregelen

Maatregel 16 is gericht op de volgende samenwerkingsvormen:

- samenwerkingsvormen tussen verschillende actoren in landbouwsector, keten partijen en belangenorganisaties, gericht op vergroenings- en andere verduurzamingsvraagstukken met het landbouwbedrijf in zijn omgeving als uitgangspunt, artikel 35, lid 1 (a);
- samenwerkingsvormen tussen verschillende actoren in de landbouw- en bossectoren van de Unie en over de gehele voedselketen, en andere actoren die bijdragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen en prioriteiten van het plattelandsontwikkelingsbeleid, waaronder producentengroeperingen, coöperaties en brancheorganisaties (artikel 35 lid 1(a));
- de oprichting en werking van operationele groepen in het kader van het EIP voor de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw, zoals bedoeld in artikel 56 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 (artikel 35 lid 1 (c)).

Demarcatie en synergie

Maatregel 16 is vooral gericht op het ontwikkelen en valideren van praktische kennis en technologie voor een kleinere groep van koplopers. Maatregel 01 (kennisoverdracht en voorlichting) is daarentegen gericht op uitwisseling van praktijkrijpe kennis aan grote groepen van landbouwers. Beide maatregelen kunnen in één project van toepassing zijn in combinatie met andere maatregelen zoals maatregel 04 (bedrijfsinvesteringen) en maatregel 10 (agromilieu- en klimaatsteun). Stapeling van middelen is niet toegestaan, de begunstigde moet daarom aangeven of voor dit project steun is ontvangen in het kader van maatregel 19 (LEADER) of andere maatregelen. Indien dat het geval is dan moet aangegeven worden hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen steun is gegeven. Ook moet worden aangegeven hoe de afstemming met de LEADER-groep heeft plaatsgevonden.

Ten behoeve van een optimale inzet van de middelen wordt bij de uitvoering van maatregel 16 synergie met de andere ESI-fondsen bevorderd. Er liggen voor samenwerkingsverbanden kansen voor aansluiting bij de innovatiestrategieën (RIS3) van de landsdelige EFRO-programma's (voor innovatie en het MKB), de Interregprogramma's en Horizon2020 (wetenschappelijk onderzoek) voor regionaal sterke sectoren en crossovers tussen deze sectoren.

Bijdrage aan aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

1. Bijdrage aan aandachtsgebieden

Maatregel 16 wordt geprogrammeerd onder aandachtsgebied 2(a):

"het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelnamen- en gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten."

Prioriteit 1 is een horizontale prioriteit en wordt niet direct geprogrammeerd. Met maatregel 16 wordt wel bijgedragen aan aandachtsgebied 1(b): "het verstevigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties". Indirect draagt maatregel 16 ook bij aan de prioriteiten 3,4 en 5.

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Innovatie:

De samenwerkingsvormen die met deze maatregel worden beoogd dragen bij aan open innovatie waarbij ondernemers steeds meer in netwerken opereren en hun innovatieprocessen in toenemende mate openstellen voor inbreng van andere partijen. Met open innovatie wordt beter ingespeeld op de toenemende complexiteit van producten en dienstverlening, waarbij de onderlinge afhankelijkheden van organisaties toenemen. En verder wordt ingespeeld op de veranderingen in de markt richting bijvoorbeeld de belevingseconomie; de convergentie van een aantal technologieën zoals de biotechnologie en informatietechnologie; de veranderende positionering van kennisinstellingen met een sterkere gerichtheid op valorisatie; en tot slot de toenemende rol van kleinere, private, kennisintensieve partijen in het kennislandschap.

Samenwerking gericht op open innovatie heeft nadrukkelijk betrekking op alle aspecten van het innovatieproces: kennisontwikkeling, prototyping, validatie, productie, marktintroductie, implementatie en vernieuwing van het businessmodel. Hoewel bedrijven doorgaans zelf in staat zijn de meest geschikte partners te selecteren en samenwerkingsmodellen te ontwikkelen, kan de overheid bijdragen aan het ontstaan van bloeiende netwerken: diverse vormen van netwerken, clusters en EIP operationele groepen, van lokaal tot Europees niveau, die het innovatieproces een impuls geven.

Milieu:

De gewenste samenwerking draagt bij aan innovaties die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, met als resultaat emissievermindering van milieubelastende stoffen (zoals ammoniak, nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en vermindering van uitputting van inputs en voorraden (zoals water, fosfor en bodemvruchtbaarheid). Het kan ertoe bijdragen dat de biodiversiteit beter wordt beschermd of als ecosysteemdienst wordt benut. Samenwerking in de agroketen kan ook bijdragen aan het verminderen van marktfalen en spill overs (externe effecten) door te zoeken naar methoden om de kosten voor bovenwettelijke milieumaatregelen (op het agrarische bedrijfsniveau) deels uit de markt te halen. Nederland legt zo de directe link met duurzaamheid en innovatie door in te spelen op onderwerpen als milieu, klimaat, water, bodembeheer, energie, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn, biodiversiteit en landschap. Door de wijze waarop Nederland inzet op aandachtsgebied 2a wordt dus ook bijgedragen aan de aandachtsgebieden binnen prioriteit 3, 4 en 5.

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering:

De samenwerkingsverbanden worden onder meer ingezet voor bedrijfsmaatregelen en innovaties die leiden tot een zuiniger energiegebruik, omschakeling naar hernieuwbare energie en reductie van het gebruik van fossiele energie, met als resultaat emissievermindering van klimaatgassen.

8.2.5.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.5.3.1 De oprichting en ondersteuning van samenwerkingsvormen voor innovatie.
Submaatregel:

- 16.1 - ondersteuning voor de oprichting en werking van operationele groepen van het EIP voor de landbouwproductiviteit en –duurzaamheid

- 16.2 - Ondersteuning voor proefprojecten en voor de ontwikkeling van nieuwe producten, werkwijzen, processen en technologieën

8.2.5.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Voor de bevordering van de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw zijn bruggen nodig tussen kennis en technologie met betrekking tot het onderzoek enerzijds en landbouwers, bosbeheerders, plattelands-gemeenschappen, bedrijven, ngo's en adviesdiensten anderzijds. Daarbij gaat het om innovatie en modernisering van de agrarische sector rond de thema's zoals genoemd bij de algemene beschrijving van maatregel 16.

Om dit te realiseren wordt de oprichting bevorderd van projectgerichte samenwerkingsverbanden (grotendeels vergelijkbaar met de operationele groepen in maatregel 16.1). Aangezien het geen verplichting is om als samenwerkingsverband deel te nemen aan het Europese EIP-netwerk voor de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw is deze submaatregel apart geformuleerd. Deze samenwerkingsverbanden werken vervolgens op projectbasis aan een innovatieopgave die een antwoord moet geven aan een concrete vraag of kans uit de praktijk. Daarbij kunnen twee gescheiden onderdelen of fases worden onderscheiden:

- a. de oprichting van een projectmatige samenwerkingsverband met de formulering van een gezamenlijk projectplan om aan een innovatieopgave te werken;
- b. de uitvoering van het gezamenlijke innovatieproject door het samenwerkingsverband.

De uitvoering van dit plan door het samenwerkingsverband heeft met name betrekking op de activiteiten zoals beschreven in artikel 36, lid 2, a tot en met k van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Het betreft met name het verder ontwikkelen, valideren en verfijnen van kennis en innovaties, met als doel dat die uiteindelijk deel uit gaan maken van een groter ontwikkelingsproces dat gericht is op grootschalige toepassing ervan in de praktijk. Dit proces kan bijvoorbeeld gestart worden door kleine actieve samenwerkingsverbanden (living labs) met een schil van koplopers (early adapters). Zolang de activiteiten nog gericht zijn op het praktijkrijp maken van de kennis en innovatie, vallen ze onder deze maatregel, maar wanneer het gaat om het doelgericht communiceren over en demonstreren van reeds praktijkrijpe (geheel beproefde) innovaties vallen ze onder maatregelen 1.1 resp. 1.2.

Bottom-up en prille initiatieven voor innovatie worden met hulp van triple-helix organisaties (samenwerkingsverbanden tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid) en andere onafhankelijke intermediairs op het provinciale niveau geïdentificeerd en zo nodig begeleid voor de aanvraag. Dit gebeurt in afstemming met het landelijk netwerk platteland en eventueel met het landelijk EIP Netwerk. Deze organisaties krijgen enerzijds een laagdrempelige loketfunctie en anderzijds een proactieve rol om in 'het veld' snel de juiste initiatieven te kunnen identificeren en waar nodig te verbinden, met elkaar, met het EIP Servicepoint in Brussel en met relevante buitenlandse OG's. Directe aanmelding van initiatieven is ook mogelijk.

Belangrijk is dat de samenstelling van het samenwerkingsverband maximaal is afgestemd op de innovatieopgave die deze groep omarmt, zowel voor wat betreft de ontwikkeling als verspreiding van de innovatie/nieuwe kennis. Voor dat laatste spelen adviseurs een belangrijke rol om tijdens en na de projectperiode de verworven kennis te gebruiken in hun dagelijkse werk. Projectaanvragen worden mede beoordeeld op de mate waarin deskundigen zijn of worden toegevoegd aan het samenwerkingsverband. De deskundigen kunnen professionele adviseurs zijn, maar ook publieke adviseurs, ondernemers uit een niet-agrarische bedrijfstak of onderzoekers.

8.2.5.3.1.2 *Type steun* Subsidie

8.2.5.3.1.3 *Koppelingen naar andere wetgeving* Geen

8.2.5.3.1.4 *Begunstigden*

De samenwerkingsverbanden worden opgericht door belanghebbende actoren zoals landbouwers, onderzoekers, onderwijsinstellingen, adviseurs en bedrijven. Het gaat om actoren die betrokken zijn bij de landbouw- en voedingssector, die van belang zijn voor het verwezenlijken van de doelstellingen van de projectaanvraag. Deze actoren zijn de begunstigden van deze maatregel. De begunstigden van steun onder deze submaatregel zijn samenwerkingsvormen die een activiteit in de landbouw- en de voedingsmiddelensector beginnen die nieuw is. Het betreft een samenwerkingsvorm van minimaal twee actoren, waarvan minimaal één landbouwer deel uitmaakt of een organisatie die hun vertegenwoordigd. Steun voor concrete acties binnen een samenwerkingsvorm en met toegevoegde waarde voor de samenwerking, kan ook aan individuele actoren worden verleend indien het POP3-programma in deze mogelijkheid voorziet.

8.2.5.3.1.5 *Subsidiabele kosten*

Steun kan worden versterkt voor:

- a. de oprichting van een projectgericht samenwerkingsverband en het gezamenlijk formuleren van een projectplan om aan een innovatieopgave te werken. Dit al dan niet als forfaitair bedrag (artikel 67 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013).
- b. de uitvoering van het innovatieproject door het samenwerkingsverband.

Voor steun in aanmerking komen, passend binnen lid 5 van artikel 35 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013:

- a. de kosten voor de oprichting van een projectgericht samenwerkingsverband:
  - het werven van deelnemers en het netwerken om het project goed te definiëren, al dan niet met hulp van een innovatiemakelaar;
  - kosten voor het opstellen van een projectplan en samenwerkingsovereenkomst van de samenwerkende partijen.
- b. voor wat betreft de kosten voor het uitvoeren van hun innovatieve projecten:
  - coördinatiekosten van het samenwerkingsverband gericht op een goede samenwerking zoals de aansturing van het innovatieproject (bijvoorbeeld door de inzet van een projectcoördinator, vergaderfaciliteiten, administratief medewerker en bureaunkosten);
  - de kosten voor het verspreiden van de resultaten, met name via de media en de geëigende netwerken zoals die van de voorlichting, landbouwbelangenorganisaties, triple helix organisaties en andere intermediairen;
  - kosten die verband houden met de uitvoering van de concrete acties in het kader van het innovatieproject. Het gaat om operationele kosten zoals de inhuren van adviseurs, huur van materieel voor het testen en ontwikkelen van een innovatie in de praktijk. Dit kan gepaard gaan met fysieke en immateriële investeringen. Uitgaven genoemd in artikel 45, tweede lid van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 worden hierbij als subsidiabel beschouwd; De aanschaf van 2e hands materiaal kan subsidiabel gesteld worden, mits de aanschaf noodzakelijk is voor de uitvoering van het project en de kosten aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen.
  - bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

Loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt zijn subsidiabele kosten. Indien een begunstigde - conform

Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Niet subsidiabele kosten:

- In het kader van deze submaatregel wordt geen steun verleend voor kosten gericht op de reguliere bedrijfsvoering van bestaande reguliere samenwerkingsactiviteiten.
- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling.

Kosten die toegekend zijn voor de oprichting van samenwerkingsverbanden (a) komen niet voor subsidie in aanmerking bij de aanvraag en toekenning van subsidie in het kader van een innovatieproject (b).

8.2.5.3.1.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Om in aanmerking te komen voor subsidie in verband met de oprichting van een samenwerkingsverband en de formulering van een gezamenlijk projectplan (a) zijn ten minste twee organisaties betrokken bij de indiening van de aanvraag.

De volgende voorwaarden zijn van toepassing voor een subsidieaanvraag in verband met het uitvoeren van een innovatieproject (b):

- een beschrijving van het te ontwikkelen, te testen, aan te passen of uit te voeren innovatieve project;
- een beschrijving van de verwachte resultaten en van de bijdrage aan de doelstelling om de productiviteit en het duurzame beheer van hulpbronnen te verbeteren;
- een uitwerking van de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding van de resultaten via in ieder geval het EIPnetwerk en andere hiertoe geëigende netwerken;;
- Een beschrijving van de interne procedures waarmee transparante werking en besluitvorming gegarandeerd wordt en waarmee belangenconflicten worden voorkomen.

In beide gevallen geldt dat indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.5.3.1.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De selectiecriteria worden zo gekozen dat projecten worden gerangschikt naar de wijze waarop het innovatieproces wordt ingericht en gecommuniceerd. De criteria dienen als indicator voor de mate waarin er sprake zal zijn van interactieve en open innovatie, verbinding van praktijk en onderzoek en de juiste partners die met inzet van de benodigde kennis, middelen en netwerk gezamenlijk de innovatie opgave aangaan en nieuw verworven

kennis verspreiden. Vanwege het grote belang dat praktijkrijpe innovaties snel opschalen, wordt bij de selectie van aanvragen gelet op de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding met gebruik van de hiertoe geëigende netwerken. Deze aandachtspunten gelden vooral voor uitvoeringsgerichte aanvragen en met name bij steun aan individuele actoren.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarbij criteria van economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiervoor kan worden gewerkt met tenders een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo kunnen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal hierbij nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of periodes en dergelijke..

8.2.5.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Voor de oprichting van een projectmatige samenwerking en het gezamenlijk formuleren van een plan (a):100%. Steun kan ook verleend worden in de vorm van een forfaitair bedrag dat de kosten van de oprichting en planvorming dekt.

Voor de uitvoering van het innovatieproject (b) door het samenwerkingsverband:

- 70% voor kosten voor de samenwerking en kennisverspreiding;
- 100% voor niet-productieve investeringen (zoals beschreven in maatregelen 4.3, 4.4).
- In geval van fysieke productieve investeringen die nodig zijn voor concrete acties kunnen landbouwers gebruik maken van submaatregel 4.1 met een subsidiepercentage van 40%.

Ook kan voor de uitvoering steun verleend worden die slechts de kosten van de samenwerking en kennisverspreiding dekt, terwijl voor de productieve en niet-productieve investeringen gebruik gemaakt wordt van financiële middelen die beschikbaar zijn in het kader van andere maatregelen.

Indien steun als totaalbedrag wordt uitgekeerd en het uitgevoerde project van een type is dat onder een andere maatregel van deze verordening valt, is het toepasselijke maximumbedrag of steunpercentage van toepassing.

De steun geldt voor een periode van maximaal 7 jaar. De projectduur zal doorgaans in de orde van 3 jaar zijn.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn de voorwaarden van toepassing uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13.

8.2.5.3.1.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.5.3.1.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel.

8.2.5.3.1.9.2 Beperkende maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.1.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.1.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.5.3.1.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Bij de submaatregelen is hier al op ingegaan.

8.2.5.3.2 Ondersteuning voor de oprichting en werking van operationele groepen van het EIP voor de landbouwproductiviteit en – duurzaamheid.

Submaatregel:

- 16.1 - ondersteuning voor de oprichting en werking van operationele groepen van het EIP voor de landbouwproductiviteit en -duurzaamheid

8.2.5.3.2.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

Het EIP voor de bevordering van de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw slaat bruggen tussen kennis en technologie met betrekking tot het meest geavanceerde onderzoek enerzijds en landbouwers, bosbeheerders, plattelandsgemeenschappen, bedrijven, ngo's en adviesdiensten anderzijds. Daarbij gaat het om innovatie en modernisering van de agrarische sector rond de thema's zoals genoemd bij de algemene beschrijving van maatregel 16.

Om dit te realiseren wordt de oprichting bevorderd van projectgerichte operationele groepen (OG's) in Nederland die deel uit maken van het Europese EIP-netwerk voor de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw. Deze groepen werken vervolgens op projectbasis aan een innovatieopgave die een antwoord moet geven aan een concrete vraag of kans uit de praktijk. Daarbij kunnen twee gescheiden onderdelen of fases worden onderscheiden:

- a. de oprichting van een OG met de formulering van een gezamenlijk projectplan om aan een innovatieopgave te werken;
- b. de uitvoering van het gezamenlijke innovatieproject door de OG.

De uitvoering van het innovatieproject door de operationele groep heeft met name betrekking op de activiteiten zoals beschreven in artikel 35, lid 2, a tot en met k van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Het betreft met name het verder ontwikkelen, valideren en verfijnen van kennis en innovaties, met als doel dat die uiteindelijk deel uit gaan maken van een groter ontwikkelingsproces dat gericht is op grootschalige toepassing ervan in de praktijk. Dit proces kan bijvoorbeeld gestart worden door kleine actieve (operationele) groepen (living labs) met een schil van koplopers (early adapters). Zolang de activiteiten nog gericht zijn op het praktijkrijp maken van de kennis en innovatie, vallen ze onder deze maatregel, maar wanneer het gaat om het doelgericht communiceren over en demonstreren van reeds praktijkrijpe (geheel beproefde) innovaties vallen ze onder maatregelen 1.1 resp. 1.2.

Bottom-up en prille initiatieven voor innovatie worden met hulp van triple-helix organisaties (samenwerkingsverbanden tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid) en andere onafhankelijke intermediairs op het provinciale niveau geïdentificeerd en zo nodig begeleid voor de aanvraag. Dit gebeurt in afstemming met het landelijk netwerk platteland en het landelijk EIP Netwerk. Deze organisaties krijgen enerzijds een laagdrempelige loketfunctie en

anderzijds een proactieve rol om in 'het veld' snel de juiste initiatieven te kunnen identificeren en waar nodig te verbinden, met elkaar, met het EIP Servicepoint in Brussel en met relevante buitenlandse OG's. Directe aanmelding van initiatieven is ook mogelijk.

Belangrijk is dat de samenstelling van de OG maximaal is afgestemd op de innovatieopgave die deze groep omarmt, zowel voor wat betreft de ontwikkeling als verspreiding van de innovatie/nieuwe kennis. Voor dat laatste spelen adviseurs een belangrijke rol om tijdens en na de projectperiode de verworven kennis te gebruiken in hun dagelijkse werk. Projectaanvragen worden mede beoordeeld op de mate waarin deskundigen zijn of worden toegevoegd aan de Operationele Groep. De deskundigen kunnen professionele adviseurs zijn, maar ook publieke adviseurs, ondernemers uit een niet-agrarische bedrijfstak of onderzoekers.

De operationele groepen verspreiden de resultaten van hun project, in het bijzonder via het EIP-netwerk (Artikel 57, derde lid van Verordening (EU) Nr. 1305/2013).

De operationele groepen van het EIP stellen interne procedures vast die hun transparante werking en besluitvorming garanderen en waarmee belangenconflicten worden voorkomen..

8.2.5.3.2.2 *Type steun*
Subsidie

8.2.5.3.2.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*
Geen

8.2.5.3.2.4 *Begunstigden*

De operationele groepen van het EIP voor de productiviteit en duurzaamheid in de landbouw die worden opgericht door belanghebbende actoren zoals landbouwers, onderzoekers, onderwijsinstellingen, adviseurs en bedrijven. Het gaat om actoren die betrokken zijn bij de landbouw- en voedingssector, die van belang zijn voor het verwezenlijken van de doelstellingen van het EIP. Deze actoren zijn de begunstigden van deze maatregel. De begunstigden van steun onder deze submaatregel zijn samenwerkingsvormen die een activiteit in de landbouw- en de voedingsmiddelensector beginnen die nieuw is van minimaal twee actoren, waarvan minimaal één landbouwer deel uitmaakt of een organisatie die hun vertegenwoordigd.

8.2.5.3.2.5 *Subsidiabele kosten*
Steun kan worden versterkt voor:

- a. de oprichting van operationele groepen en het gezamenlijk formuleren van een projectplan om aan een innovatieopgave te werken. Dit al dan niet als forfaitair bedrag (artikel 67 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013).
- b. de uitvoering van het innovatieproject door de operationele groep.

Voor steun in aanmerking komen, passend binnen lid 5 van artikel 35 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013:

- a. de kosten voor de oprichting van operationele groepen:
  - het werven van deelnemers en het netwerken om het project goed te definiëren, al dan niet met hulp van een innovatiemakelaar;
  - kosten voor het opstellen van een projectplan en samenwerkingsovereenkomst van de operationele groep.
- b. voor wat betreft de kosten voor het uitvoeren van hun innovatie projecten:

- coördinatiekosten van de operationele groepen gericht op een goede samenwerking zoals de aansturing van het innovatieproject (bijvoorbeeld door de inzet van een projectcoördinator, vergaderfaciliteiten, administratief medewerker en bureaunkosten);
- de kosten voor het verspreiden van de resultaten, met name via de media en de geëigende netwerken zoals die van de voorlichting, landbouwbelangenorganisaties, triple helix organisaties en andere intermediairen;
- kosten die verband houden met de uitvoering van de concrete acties in het kader van het innovatieproject. Het gaat om operationele kosten zoals de inhuren van adviseurs, huur van materieel voor het testen en ontwikkelen van een innovatie in de praktijk. Dit kan gepaard gaan met fysieke en immateriële investeringen. De uitgaven genoemd in artikel 45, tweede lid van Verordening (EU) Nr 1305/2013 worden hierbij als subsidiabel beschouwd. De kosten voor tweede hands materiaal kunnen subsidiabel gesteld worden, indien de aanschaf noodzakelijk is voor het project en de kosten aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

Loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt zijn subsidiabele kosten. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Niet subsidiabele kosten:

- In het kader van deze submaatregel wordt geen steun verleend voor kosten van het EIPnetwerk of de oprichting ervan en kosten gericht op de reguliere bedrijfsvoering van bestaande reguliere samenwerkingsactiviteiten.
- In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling.

Kosten die toegekend zijn voor de oprichting van operationele groepen (a) komen niet voor subsidie in aanmerking bij de aanvraag en toekenning van subsidie in het kader van een innovatieproject (b).

8.2.5.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

a. Om in aanmerking te komen voor subsidie in verband met de oprichting van een OG en de formulering van een gezamenlijk projectplan zijn ten minste twee organisaties betrokken bij de indiening van de aanvraag.

b. De volgende voorwaarden zijn van toepassing voor een subsidieaanvraag in verband met het uitvoeren van een innovatieproject (artikel 57 lid 1 Verordening (EU)nr. 1305/2013):

- een beschrijving van het te ontwikkelen, te testen, aan te passen of uit te voeren innovatieve project;
- een beschrijving van de verwachte resultaten en van de bijdrage aan de EIP-doelstelling om de productiviteit en het duurzame beheer van hulpbronnen te verbeteren;
- een uitwerking van de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding van de resultaten via in ieder geval het EIP netwerk en andere hiertoe geëigende netwerken;
- Een beschrijving van de interne procedures waarmee transparante werking en besluitvorming gegarandeerd wordt en waarmee belangenconflicten worden voorkomen;

In beide gevallen geldt dat indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, een aanvraag voorzien dient te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.5.3.2.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De selectiecriteria worden zo gekozen dat projecten worden gerangschikt naar de wijze waarop het innovatieproces wordt ingericht en gecommuniceerd. De criteria dienen als indicator voor de mate waarin er sprake zal zijn van interactieve en open innovatie, verbinding van praktijk en onderzoek en de juiste partners die met inzet van de benodigde kennis, middelen en netwerk gezamenlijk de innovatie opgave aangaan en nieuw verworven kennis verspreiden. Vanwege het grote belang dat praktijkrijpe innovaties snel opschalen, wordt bij de selectie van aanvragen gelet op de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding met gebruik van de hiertoe geëigende netwerken.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarbij criteria van economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiervoor kan worden gewerkt met tenders een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo kunnen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De aanvragen worden beoordeeld door een (landelijke) commissie die de beslissende instanties, zoals de betrokken provincies, advies geeft over de kwaliteit van de voorstellen..

8.2.5.3.2.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Voor de oprichting van operationele groepen en het gezamenlijk formuleren van een innovatieproject (a): 100%. Steun kan ook verleend worden in de vorm van een forfaitair bedrag dat de kosten van de oprichting en planvorming dekt.

Voor de uitvoering van het innovatieproject door de operationele groep (b):

- 70% voor kosten voor de samenwerking en kennisverspreiding;
- 100% voor niet-productieve investeringen (zoals beschreven in maatregelen 4.3, 4.4).

In geval van fysieke productieve investeringen die nodig zijn voor concrete acties in het kader van het EIP kunnen landbouwers gebruik maken van submaatregel 4.1 waarbij het subsidiepercentage van 40% mag worden verhoogd tot 60%.

Ook kan voor de uitvoering steun verleend worden die slechts de kosten van de samenwerking en kennisverspreiding dekt, terwijl voor de productieve en niet-productieve investeringen gebruik gemaakt wordt van financiële middelen die beschikbaar zijn in het kader van andere maatregelen.

Indien steun als totaalbedrag wordt uitgekeerd en het uitgevoerde project van een type is dat onder een andere maatregel van deze verordening valt, is het toepasselijke maximumbedrag of steunpercentage van toepassing.

De steun geldt voor een periode van maximaal 7 jaar. De projectduur zal doorgaans in de orde van 3 jaar zijn.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn de voorwaarden van toepassing uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13.

8.2.5.3.2.9 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.5.3.2.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.2.9.2 Beperkende maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.2.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.2.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.5.3.2.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Specificatie van de kenmerken van proefprojecten, clusters, netwerken, korte toeleveringsketens en lokale markten

-

- 8.2.5.3.3 De oprichting van samenwerkingsverbanden voor de uitvoering van projecten gericht op vergroening en andere verduurzamingsacties en de werking van die groepen.

Submaatregel:

- 16.1 - ondersteuning voor de oprichting en werking van operationele groepen van het EIP voor de landbouwproductiviteit en –duurzaamheid
- 16.2 Ondersteuning voor proefprojecten en voor de ontwikkeling van nieuwe producten, werkwijzen, processen en technologieën

8.2.5.3.3.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

In 2018 is aan maatregel 16, samenwerking, een nieuw onderdeel toegevoegd, te weten het onderdeel samenwerkingsprojecten ten behoeve van het doelgericht behalen van regio specifieke opgaven rond vergroening en verduurzaming. De projecten zijn er op gericht te bezien hoe de verduurzaming vormgegeven kan worden en te testen hoe de gewenste systeeminnovaties zo goed mogelijk bewerkstelligd kan worden.

Om de gewenste systeeminnovaties te kunnen bereiken, zullen de administratieve lasten voor agrariërs niet toe moeten nemen. Daarom is een belangrijk bijkomend speerpunt van de te steunen samenwerkingsprojecten: vereenvoudiging van het systeem rond verduurzamingsopgaven, met name vereenvoudiging van de verantwoording, uitvoering en handhaving.

Het doel van de pilots verduurzaming is om met het boerenbedrijf in zijn natuurlijke omgeving als uitgangspunt, en in afstemming met relevante partijen, antwoord te krijgen vragen als:

1. Welke doelen kunnen er regionaal gesteld worden en wat zijn effectieve maatregelen voor verduurzaming van de landbouw?
2. Is er voldoende draagvlak om met een gebiedsaanpak aan de slag te gaan?
3. Hoe ontwikkelen we eenduidige, simpele meet- en verantwoordingsinstrumenten die ingezet kunnen worden voor doelen voor water, biodiversiteit, bodem, klimaat en landschap voor de grondgebonden landbouw, zowel in de keten als door overheden?
4. Hoe kunnen boeren beloond worden voor hun resultaten (wat betreft doelbereik en maatregelen) door overheden en door ketenpartijen?

In de projecten pilots verduurzaming moet aandacht zijn voor zowel de uitwerking van maatregelen als voor uitvoeringmodaliteiten. De te financieren activiteiten omvatten samenwerkingsactiviteiten als bijeenkomsten, vergaderingen en planvorming, maar ook daadwerkelijke uitvoering van maatregelen in het veld. Doelgroep zijn groepen van landbouwers (daarmee ook, maar niet uitsluitend, de huidige aanvragers van collectieve agro-milieumaatregelen) eventueel in samenwerking met maatschappelijke organisaties, vertegenwoordigers van boeren en NGO's om draagvlak voor de te ontwikkelen maatregelen te verhogen.

De samenwerkingsverbanden werken aan een innovatieopgave die tegemoet komt aan bovengenoemde opgave. Daarbij kunnen twee gescheiden onderdelen of fases worden onderscheiden:

- a. de oprichting van een projectmatige samenwerkingsverband met de formulering van een gezamenlijk projectplan om aan een innovatieopgave te werken;
- b. de uitvoering van het gezamenlijke innovatieproject door het samenwerkingsverband.

De uitvoering van het plan door het samenwerkingsverband heeft met name betrekking op de activiteiten zoals beschreven in artikel 36, lid 2, a tot en met k van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Het doel van de pilots verduurzaming is om met het boerenbedrijf in zijn natuurlijke omgeving als uitgangspunt, en in afstemming met de Europese Commissie, ketenpartijen en belangenorganisaties, antwoord te geven op de hiervoor geformuleerde vragen. Daarbij wordt tevens onderzocht welke taken waar in de keten kunnen worden belegd. In de pilots verduurzaming zal daarom ruimte zijn om te ondervinden hoe dit kan gaan werken. Daarbij kan gedacht worden aan (onder andere):

1. Vertalen van EU doelstellingen naar regionale / nationale doelen.
2. Regionalisering voor gebiedsgerichte aanpak vergroening.
3. Uitvoeren van (regionale) SWOT-analyse om relevante opgaven voor bodem, water, biodiversiteit en landschap te identificeren.
4. Het opstellen van een regionaal duurzaamheidsplan.
5. Het organiseren van het gebiedsproces om samen met boeren en belanghebbenden dit proces in te gaan.
6. Resultaten aangeven, en deze doorvertalen in activiteiten.
7. Het organiseren van de monitoring en evaluatie

Het gaat hierbij om zowel de uitwerking van maatregelen en uitvoeringmodaliteiten.

Activiteiten kunnen worden onderscheiden in de reguliere samenwerkingsactiviteiten als bijeenkomsten, vergaderingen en planvorming en daadwerkelijke uitvoering van een aantal (nog te ontwikkelen) beheer maatregelen in het veld.

De beschikbaar te stellen middelen zijn er op gericht een impuls tot stand te brengen om maatschappelijke diensten in het landelijk gebied nog efficiënter en doelgerichter te laten zijn.

De projecten worden geacht hun resultaten voor een breed publiek te verspreiden, via de EIP-communicatie lijnen en andere geëigende netwerken.

8.2.5.3.3.2 *Type steun*

Subsidie

8.2.5.3.3.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Geen

8.2.5.3.3.4 *Begunstigden*

De samenwerkingsverbanden zijn groepen van landbouwers (daarmee ook, maar niet uitsluitend, de huidige aanvragers van collectieve agro-milieumaatregelen), eventueel in samenhang met relevante actoren als NGO's, landbouworganisaties, onderzoekers, onderwijsinstellingen, adviseurs en bedrijven. Het gaat om actoren die betrokken zijn bij de landbouw- en voedingssector, die van belang zijn voor het verwezenlijken van de doelstellingen van de projectaanvraag. Deze actoren zijn de begunstigden van deze maatregel.

8.2.5.3.3.5 *Subsidiabele kosten*

Steun kan worden versterkt voor:

- a. de oprichting van een projectgericht samenwerkingsverband en het gezamenlijk formuleren van een projectplan om aan een innovatieopgave te werken. Dit al dan niet als forfaitair bedrag (artikel 67 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013).
- b. de uitvoering van het innovatieproject door het samenwerkingsverband.

Voor steun in aanmerking komen, passend binnen lid 5 van artikel 35 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013:

- a. de kosten voor de oprichting van een projectgericht samenwerkingsverband;
- b. het werven van deelnemers en het netwerken om het project goed te definiëren, al dan niet met hulp van een innovatiemakelaar;
- c. kosten voor het opstellen van een projectplan en samenwerkingsovereenkomst van de samenwerkende partijen.

Voor de uitvoering van de pilots vergroening en andere verduurzamingsacties gaat het om de volgende kosten:

- a. coördinatiekosten van het samenwerkingsverband gericht op een goede samenwerking zoals de aansturing van het innovatieproject (bijvoorbeeld door de inzet van een projectcoördinator, vergaderfaciliteiten, administratief medewerker en bureaunkosten);
- b. de kosten voor het verspreiden van de resultaten, met name via de media en de geëigende netwerken zoals die van de voorlichting, landbouwbelangenorganisaties, triple helix organisaties en andere intermediairen;
- c. kosten die verband houden met de voorbereiding en uitvoering van de concrete acties in het kader van het innovatieproject. Het gaat om operationele kosten zoals de inhuren van adviseurs, huur van materieel voor het testen en ontwikkelen van een innovatie in de praktijk. Dit kan gepaard gaan met fysieke en immateriële investeringen. Met name uitgaven genoemd in artikel 45, tweede lid van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 worden hierbij als subsidiabel beschouwd, er kan gebruik gemaakt worden van 2e hands materiaal

- indien de aanschaf noodzakelijk is voor het project en de kosten de marktwaarde niet overstijgen;
- d. bijdragen in natura en afschrijvingskosten kunnen in voorkomende gevallen subsidiabel gesteld worden, mits wordt voldaan aan de vereisten genoemd in artikel 69 leden 1 en 2 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

Loonkosten (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project of de voorbereiding van het project zijn gemaakt zijn subsidiabele kosten. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten..

Daarnaast zijn er daar waar passend andere vereenvoudigde kostenopties mogelijk: zie beschrijving in onderdeel 11 van dit maatregelfiche.

Ook voor coördinatiekosten (projectmanagement) een forfaitair bedrag (15% opslag op de totale kosten van een (deel)resultaat). Voor vooraf gedefinieerde activiteiten kunnen standaardtarieven worden gebruikt en voor de uitvoering van concrete acties / demonstratie van maatregelen in het veld (berekeningssystematiek van AECM maatregel 10 wordt toegepast).(conform art 67 lid 1 sub a, b en d Vo. (EU) 1303/2013)

Niet subsidiabele kosten:

- a. In het kader van deze submaatregel wordt geen steun verleend voor kosten gericht op de reguliere bedrijfsvoering van bestaande reguliere samenwerkingsactiviteiten.
- b. In het geval van investeringen komen de uitgaven zoals omschreven in artikel 45 lid 3 van de Verordening (EU) Nr. 1305/2013 niet voor subsidie in aanmerking;
- c. Kosten zoals omschreven in artikel 69 lid 3(a) en (b) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013;
- d. BTW komt niet voor subsidie in aanmerking tenzij de begunstigde kan aantonen dat BTW niet terugvorderbaar is via een bepaalde regeling.

Kosten die reeds toegekend zijn voor de oprichting van samenwerkingsverbanden (a) komen niet voor subsidie in aanmerking bij de aanvraag en toekenning van subsidie in het kader van een innovatieproject (b).

8.2.5.3.3.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Om in aanmerking te komen voor subsidie in verband met de oprichting van een samenwerkingsverband en de formulering van een gezamenlijk projectplan (a) moet het samenwerkingsverband voldoen aan de omschrijving van begunstigde voor de pilots vergroening of verduurzaming.

De subsidieaanvraag in verband met het uitvoeren van een innovatieproject of innovatieprojecten in het kader van de pilots vergroening of verduurzaming (b) omvat de volgende elementen:

- een beschrijving van het te ontwikkelen, te testen, aan te passen of uit te voeren innovatieve project;
- een beschrijving van de verwachte resultaten en van de bijdrage aan de doelstelling om de productiviteit en het duurzame beheer van hulpbronnen te verbeteren;
- een uitwerking van de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding van de resultaten via in ieder geval het EIP netwerken en andere hiertoe geëigende netwerken;
- een beschrijving van de interne procedures waarmee transparante werking en besluitvorming gegarandeerd wordt en waarmee belangenconflicten worden voorkomen..

8.2.5.3.3.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn en een gelijke en transparante behandeling van de aanvragers garanderen;
- de criteria dragen bij aan een zo goed als mogelijk gebruik en doelbereik van de financiële middelen;
- bij de vaststelling en toepassing van de selectiecriteria wordt het evenredigheidsbeginsel toegepast voor de omvang van de concrete actie en worden onnodige drempels voor aanvragers vermeden, met als doel om kansen zo goed mogelijk te benutten.

De selectiecriteria worden zo gekozen dat projecten worden gerangschikt naar de wijze waarop het innovatieproces wordt ingericht en gecommuniceerd. De criteria dienen als indicator voor de mate waarin er sprake zal zijn van interactieve en open innovatie, verbinding van praktijk en onderzoek en de juiste partners die met inzet van de benodigde kennis, middelen en netwerk gezamenlijk de innovatie opgave aangaan en nieuw verworven kennis verspreiden. Vanwege het grote belang dat praktijkrijpe innovaties snel opschalen, wordt bij de selectie van aanvragen gelet op de beoogde activiteiten voor kennisverspreiding met gebruik van de hiertoe geëigende netwerken. Deze aandachtspunten gelden vooral voor uitvoeringsgerichte aanvragen en met name bij steun aan individuele actoren.

De aanvragen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarbij criteria van economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiervoor kan worden gewerkt met tenders op basis van een puntensysteem voor beoordeling van de aanvragen op basis van selectiecriteria. Zo kunnen projecten, met een beoordeling boven een vooraf vastgestelde grenswaarde, worden goedgekeurd mits er voldoende budget is. Wanneer het totaal van de aanvragen een groter beslag legt op de beschikbare middelen (subsidieplafond) krijgen de aanvragen met de meeste punten voorrang (ranking). Aanvragen die niet gehonoreerd worden vanwege een gebrek aan middelen, kunnen in de opvolgende tender opnieuw meedingen.

De overheid zal hierbij nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of periodes en dergelijke.

8.2.5.3.3.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Voor de oprichting van een projectmatige samenwerking pilots verduurzaming en het gezamenlijk formuleren van een plan ten behoeve van de pilots verduurzaming (a):100%.

Steun kan ook verleend worden in de vorm van een forfaitair bedrag dat de kosten van de oprichting en planvorming dekt. Mocht het niet mogelijk blijken om voldoende onderbouwde forfaitaire bedragen voor deze kostenpost te bepalen, wordt voor die posten aangesloten op werkelijk gemaakte kosten. In een openstellingsbesluit zal aangegeven worden welke wijze van vergoeding van kosten in het kader van die openstelling van toepassing is.

Voor de uitvoering van het innovatieproject pilot verduurzaming (b) door het samenwerkingsverband: 100% van de subsidiabele kosten.

De steun geldt voor een periode van maximaal 4 jaar. In principe zijn alle projecten bij de start van de volgende programmaperiode afgerond.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn de voorwaarden van toepassing uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13.

8.2.5.3.3.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.5.3.3.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.3.9.2 Beperkende maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.3.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.5.3.3.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.5.3.3.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Specificatie van de kenmerken van proefprojecten, clusters, netwerken, korte toeleveringsketens en lokale markten

In de pilot zal in afwijking van de andere submaatregelen, indien mogelijk gebruik worden gemaakt van een aantal extra vereenvoudigde kostenopties (*).

De in het kader van deze projecten te hanteren vergoedingen zijn onder meer:

1. Vergoeding van voorbereidingskosten als bedoeld in artikel 35 lid 1 onder a : op basis van werkelijk gemaakte kosten van derden
Resultaat: begroting en ingediende aanvraag
2. Uitvoering van het gebiedsproces en maken van strategisch gebiedsplan (artikel 35 lid 1 onder a en c):
Een forfaitair bedrag (*) voor bijeenkomsten van minder dan 15 personen
Een forfaitair bedrag (*) voor bijeenkomsten van meer dan 15 personen
Werkelijk gemaakte kosten door derden (deskundige ed)
Projectmanagement: 15% van bovengenoemde kosten
Resultaat is strategisch gebiedsplan en uitgevoerd gebiedsproces
3. Veldwerkzaamheden (Artikel 35 lid 5 onder d)
Niet productieve investeringen (inrichting ten behoeve van uit te voeren beheer):
werkelijk gemaakte kosten + 15% voor plankosten en toezicht (projectmanagement)
Resultaat: inrichting uitgevoerd
Beheersmaatregelen: forfaitair op basis van huidige berekeningsmethode AECM
Resultaat= ha uitgevoerd beheer
4. Communicatie (artikel 35 lid 5 onder e)
Forfaitair bedragen (*) voor: Communicatieplan, Seminar, Veldbezoek/excursie
Flyer/folder, Eindrapport. Projectmanagement voor communicatie activiteiten: forfaitair 15% over totale kosten onder communicatie

Conform artikel 67 lid 1 onder a, c en d jo. lid 3 Vo. (EU) 1303/2013 kunnen vereenvoudigde kostenopties aan de orde zijn bij loonkosten (IKS), coördinatiekosten /projectmanagement - waaronder begrepen de eigen uren van de aanvrager - 15% opslag op de totale kosten van een (deel)resultaat .

Voor zover het demonstratie van maatregelen in het veld betreft, worden de kosten berekend op basis een forfaitair bedrag (*), op basis van de huidige berekeningsmethode van maatregel 10.

(*) Mocht het niet mogelijk blijken om voldoende onderbouwde forfaitaire bedragen voor bovengenoemde kostenposten te bepalen, wordt voor die posten aangesloten op werkelijk gemaakte kosten. In een openstellingsbesluit zal aangegeven worden welke wijze van vergoeding van kosten in het kader van die openstelling van toepassing is

8.2.5.4 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.5.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht. Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers. Gelet op de bevindingen van de EDR in de DAS controle 2013, PF 6083, dient er scherper te worden gecontroleerd op de redelijkheid van de gedeclareerde kosten en het aanwezig zijn van een volledig controlespoor ook in de administratie van de subsidieontvanger.

De complexiteit van de regels inzake de berekening van arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.5.4.2 Beperkende maatregelen
De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Door het betaalorgaan wordt in de instructie-overleggen met de beoordelaars continu aandacht besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder de compleetheid, volledige invulling van de checklisten, of kosten subsidiabel zijn en de redelijkheid van kosten. Bij de tweede controle van een aanvraag wordt hier systematisch op gelet en indien nodig verbeteringen doorgevoerd.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.5.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

Met de uitvoering van beide maatregelen zijn zowel de beheersautoriteit als het betaalorgaan bekend. Onder POP2 werd deze maatregel ook reeds uitgevoerd.

Aandachtspunt is de kwaliteit van de controles vooral op het punt van aanbesteding, subsidiabele kosten en de redelijkheid van die kosten te versterken.

8.2.5.5 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant* Geen.

8.2.5.6 *Maatregelspecifieke informatie*

Specificatie van de kenmerken van proefprojecten, clusters, netwerken, korte toeleveringsketens en lokale markten

Algemene beginselen die waarborgen dat er voldoende capaciteit beschikbaar is, zoals regelmatig geschoold en gekwalificeerd personeel en ervaring met het verstrekken van advies dat betrouwbaar is. Bepaling van de onderdelen van het advies.

In een aanvraag dienen curriculum vitae van de belangrijkste uitvoerders van de acties worden overlegd met informatie over (bij)scholing en ervaring, waaruit blijkt dat er voldoende bekwaamheid is om de activiteiten succesvol uit te voeren.

Definitie de 'plaatselijke context' ten behoeve van promotie en afzetbevordering (ten behoeve van artikel 35 lid 2 (e))

Niet van toepassing omdat niet voor submaatregel 35.2.e is gekozen.

Wijze van steunverlening voor de uitvoering van businessplannen

Voor de uitvoering van businessplannen kan steun worden verleend aan het samenwerkingsverband zelf (zoals coördinatiekosten) en voor concrete acties binnen een samenwerkingsvorm ook aan individuele actoren (zoals fysieke investeringen) wanneer het plattelandsontwikkelingsprogramma in deze mogelijkheid voorziet.

Specificering van de eigenschappen van pilotprojecten, clusters, netwerken, korte toeleveringsketens en plaatselijke markten

Bij pilotprojecten gaat het om proefprojecten die tot doel hebben om innovaties te testen in de praktijk, voordat deze innovaties veilig kunnen worden toegepast op grote schaal. Onder testen wordt verstaan: het verder ontwikkelen, valideren en verfijnen van praktische kennis en technologie door een groep van koplopers. Het gaat vaak om aanpassing van bestaande technologie naar situaties waar deze nog niet wordt toegepast.

8.2.5.7 *Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel*

De beheersautoriteit kan aanvaarden dat een concrete actie buiten het programmagebied (maar binnen de Unie) wordt uitgevoerd en daarmee subsidiabel is als aan alle voorwaarden van artikel 70 van Verordening (EU) Nr.1303/2013 is voldaan.

8.2.6 M17 - Risicobeheer (artikel 36)

8.2.6.1 Rechtsgrondslag

Maatregel 17. Brede weersverzekering.

Artikelen 36 en 37 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en de toepasselijke gedelegeerde - en uitvoeringshandelingen.

8.2.6.2 Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

Vergelijkbaar met de steun voor de brede weersverzekering onder artikel 68(1) van Verordening (EU) Nr. 73/2009 van de jaren 2010-2014, wil Nederland vanaf 2015 een brede weersverzekering onder het POP3. De behoefte aan een brede weersverzekering blijkt uit de SWOT-analyse van het POP3. Extreme weersomstandigheden zorgen ervoor dat de agrarische sector in Nederland met enige regelmaat geconfronteerd wordt met weegerelateerde incidenten zoals ernstige vorst, zware regen en sneeuwval. Deze risico's kunnen een grote impact hebben op het inkomen. Klimaatverandering en de afbouw van handelsversturende marktondersteuning maken het des te belangrijker dat de sector over een instrument beschikt om met weerrisico's om te gaan.

Bij de bredeweersverzekering gaat het om een verzekering die dekking biedt voor alle weerrisico's bij open teelten, die geen sectoren uitsluit en die pas uitbetaalt bij schade groter dan 30%. De deelname aan de huidige brede weersverzekering is beperkt, maar wel groeiende. Nederland heeft de ambitie om uiteindelijk te komen tot een privaat gedragen instrument dat in de markt functioneert. Hiervoor is het belangrijk dat er een hoog deelnamepercentage wordt gerealiseerd. De subsidie moet de deelname stimuleren.

De brede weersverzekering wordt ingezet om oogst, planten en bomen te verzekeren tegen economische schade die wordt veroorzaakt door ongunstige weersomstandigheden. Met de bredeweersverzekering wordt met een premiesubsidie bijgedragen aan de verzekeringspremie.

Bijdrage aan aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

1. Bijdrage aan aandachtsgebieden

Maatregel 17 wordt geprogrammeerd onder aandachtsgebied 3(b)

"het steunen van risicopreventie - en beheer op het niveau van het landbouwbedrijf."

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

Vermindering en aanpassing van klimaatverandering: Klimaatverandering is een van de uitdagingen van de toekomst. Klimaatverandering zal er op den duur toe leiden dat er vaker en heftiger weerextremen zullen optreden hetgeen gevolgen kan hebben voor het risicobeheer in de landbouw. De brede weersverzekering is een maatregel die moet worden gezien in het licht van het steunen van risicopreventie en risicobeheer op het landbouwbedrijf.

8.2.6.3 *De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigden en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria*

8.2.6.3.1 17.1.0 Brede Weersverzekering
Submaatregel:

■ 17.1 - verzekeringspremie voor gewassen, dieren en planten

8.2.6.3.1.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Het gaat bij maatregel 17 om een subsidie op de verzekeringspremie voor een brede weersverzekering. Deze verzekering wordt ingezet om oogst, planten en bomen te verzekeren tegen economische schade die wordt veroorzaakt door ongunstige weersomstandigheden. De brede weersverzekering biedt dekking voor alle weerrisico's bij open teelten en sluit geen sectoren uit.

Met deze maatregel wordt beoogd de deelname aan brede weersverzekeringen te stimuleren, waardoor deze uiteindelijk als een privaat gedragen instrument in de markt kunnen functioneren.

8.2.6.3.1.2 *Type steun*

Een subsidie op de verzekeringspremie voor een brede weersverzekering voor landbouwers

8.2.6.3.1.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Maatregel 17 is een voortzetting van de brede weersverzekering onder artikel 68(1) van Verordening (EU) nr. 73/2009 van de jaren 2010-2014.

8.2.6.3.1.4 *Begunstigden*

De begunstigden van steun zijn landbouwers die een open teelt produceren in Nederland. Open teelten zijn gewassen in de open lucht in de volle grond. In Nederland is daarvan sprake bij akkerbouw, bollenteelt, boomkwekerij, fruitteelt en de teelt van vollegrondsgroenten.

Om deelname aan de brede weersverzekering te stimuleren worden de subsidiebetalingen, namelijk een deel van de subsidiabele premie, rechtstreeks aan de erkende verzekeraars betaald. Dit stimuleert de deelname, omdat de landbouwers dit aanzienlijke premiebedrag niet hoeven voor te schieten. Dit is een vereenvoudiging en scheelt administratie en uitvoeringslasten. De hoogte van de subsidie komt exact overeen met de reductie op de door de landbouwer te betalen premie, waardoor het volledige subsidiebedrag wordt gebruikt om te premie van de landbouwer te verminderen/verlagen.

8.2.6.3.1.5 *Subsidiabele kosten*

Kosten van de premie voor een brede weersverzekering, die aan de voorwaarden voor subsidiabiliteit voldoet, zoals beschreven in het volgende blok. Steun wordt slechts verleend voor verzekeringscontracten ter dekking voor verliezen door ongunstige weersomstandigheden zoals bedoeld in artikel 37 van verordening (EU) nr. 1305/2013. De verzekering betaalt alleen uit indien de schade meer dan 30% bedraagt van de gemiddelde jaarproductie van de laatste drie jaar of van de gemiddelde productie van drie van de laatste vijf jaren. De verzekeringsbetalingen zijn bestemd ter vergoeding van niet meer dan de

totale kosten van de verliezen door de ongunstige weersomstandigheden en zijn niet gekoppeld aan eisen inzake de aard of de hoeveelheid toekomstige productie.

8.2.6.3.1.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Om in aanmerking te komen voor steun op grond van deze maatregel moet sprake zijn van een landbouwer, zoals bedoeld in artikel 36, lid 2 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Ongunstige weersomstandigheden worden geconstateerd:

- a. door een wettelijk erkende taxateur, of
- b. door het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut.

Daarbij maakt Nederland gebruik van de mogelijkheid voorzien in artikel 37, lid 2, 2e alinea, van Vo. 1305/2013 om vooraf de genoemde ongunstige weersomstandigheden te erkennen.

De minister behoudt zich het recht voor in voorkomend geval andere ongunstige weersomstandigheden nadien officieel te erkennen overeenkomstig artikel 37, lid 2, eerste alinea.

De te subsidiëren verzekering verzekert alle vormen van open teeltgewassen tegen alle ongunstige weersomstandigheden, die met een natuurramp kunnen worden gelijkgesteld. Dit zijn in ieder geval:

- Regenvaal: een abnormale hoeveelheid neerslag in korte tijd.
- Droogte: een abnormaal tekort aan neerslag gedurende een langere periode.
- Vorst: een situatie waarin de, door het officiële KNMI meetstation, geregistreerde temperatuur, gemeten op anderhalve meter hoogte, minus 10° C of lager bedraagt.
- Nachtvorst: vorst gedurende 22.00 en 06.00 uur waarbij de, door het officiële KNMI weerstation, geregistreerde temperatuur gemeten op anderhalve meter hoogte, 0° C of lager bedraagt.
- Sneeuw: een situatie waarin sneeuw, zijnde vlokken bevroren tot waterdamp op het gewas blijft liggen en dit gewas belast.
- IJzel een situatie waarin de vorming van een ijslaag (je) plaatsvindt dat op het gewas wordt afgezet en dit gewas belast.
- Storm: een situatie waarin de windsnelheid ten minste 17 meter per seconde bedraagt.
- Hagel: neerslag in de vorm van ijskorrels.
- Brand door blikseminslag: een situatie waarin gewassen ontbranden door blikseminslag.

De verzekering vergoedt alleen indien de schade groter is dan 30% van de gemiddelde jaarproductie van de laatste drie jaar of van de gemiddelde productie van drie van de laatste vijf jaren. De vergoeding is bovendien niet groter dan de geleden schade.

8.2.6.3.1.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

Selectiecriteria zijn niet van toepassing op maatregelen betreffende artikelen 36-38.

8.2.6.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Het steunpercentage bedraagt 65% van de subsidiabele verzekeringspremie. Het percentage van 65% neemt evenredig af indien er meer vraag dan budget is.

8.2.6.3.1.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.6.3.1.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

De risico's bij het uitvoeren van deze maatregel zijn beperkt. Nederland heeft al vijf jaren ervaring met een brede weersverzekering, omdat het een voortzetting betreft van bestaande regelgeving uit de 1e pijler op basis van artikel 68. De verzekering is goed ingeregeld. De nodige waarborgen zijn in de regelgeving en uitvoering ingebouwd, waaronder de wijze waarop tot uitkering wordt gekomen van de verzekering.

Deze waarborgen worden uitgebreid met het opvolgen van de audit bevinding, te vinden in Ref. (2014) 1252234 van de Europese Commissie, directoraat J. Audit, de controle van de verzekerde percelen te koppelen aan de perceelsregistratie die in het kader van het Geïntegreerde Beheers- en Controlesysteem (GBCS) van het GLB is ingericht. Zo wordt voorkomen dat percelen dubbel worden verzekerd of dat een groter oppervlakte wordt verzekerd dan de ware grootte van het betaalbare perceel, zodat er geen risico ontstaat voor het fonds.

8.2.6.3.1.9.2 Beperkende maatregelen

Deze weersverzekering wordt vanaf 1-1-2015 gekoppeld aan de perceelsregistratie. De verzekerde percelen worden hierin vastgelegd en de beoordeling wordt hierop aangepast.

8.2.6.3.1.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De Nederlandse invulling van deze maatregel betreft een voortzetting van de huidige invulling van de brede weerverzekering op basis van artikel 68 pijler 1 maatregel. Voor de periode 2015-2020 wordt deze maatregel voortgezet onder het POP3 programma.

8.2.6.3.1.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

Het verwachte aantal aanvragen en de daarbij behorende hoogte van het totale premiebedrag werd bij het schrijven van het programma en op basis van extrapolatie van de jaren ervoor ingeschat op 9 miljoen euro voor 2015. In 2017 is op basis van de opgedane ervaringen geconcludeerd dat het jaarlijks benodigde bedrag om uiteindelijk tot een commercieel zelfstandig functionerend verzekeringproduct te kunnen komen hoger is en is er 20 miljoen euro aan het budget toegevoegd. Jaarlijks wordt op basis van de actuele inschatting van het benodigde budget een openstelling voorbereid, waarbij vooralsnog en zolang als het budget het toelaat het steunpercentage op 65% gehandhaafd blijft. Zie verder 'steunbedrag en steunpercentages'.

8.2.6.3.1.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

- Beschrijving van mechanismen om overcompensatie te voorkomen

Om te voorkomen dat er bij schade meer gecompenseerd wordt dan de daadwerkelijk geleden schade, werken verzekeringsmaatschappijen met schade experts die de daadwerkelijke geleden schade onafhankelijk beoordelen waardoor overcompensatie voorkomen wordt.

In de nationale weersverzekeringsregeling wordt de bepaling opgenomen dat de begunstigden op basis van deze regeling geen uitkering ontvangen bij een calamiteit wanneer zij op grond van private verzekeringsregelingen voor dezelfde calamiteit steun ontvangen. Nederland kent geen andere nationale steuninstrumenten. Ook zijn hier geen andere steuninstrumenten van de Unie van toepassing.

Komt het tot uitkering van de verzekering dan zullen bij controles ter plaatse de boeken hierop worden gecontroleerd.

- [Oogst-, dier- en plantenverzekering] Beschrijving van de voorwaarden voor verzekeringscontracten die in aanmerking komen voor steun, die ten minste dienen te omvatten: (a) bijzondere risico's waartegen verzekerd wordt (b) specifieke economische verliezen die gedekt zijn

Iedere verzekeraar die een brede weersverzekering aanbiedt die aan de voorwaarden voldoet, kan deze als subsidiabele verzekering aanbieden, nadat de verzekering is goedgekeurd. Criteria waaraan moet worden voldaan, zijn dat de verzekeraar in het bezit is

van een vergunning om op de Nederlandse markt te opereren en een verzekering aanbiedt die aan de voorwaarden voldoet, zoals:

- dat alle open teelten verzekeraar zijn;
- alle ongunstige weersomstandigheden zijn opgenomen in de voorwaarden;
- er alleen wordt uitbetaald indien de financiële schade meer is dan 30% van de gemiddelde jaarproductie van de laatste drie jaar of van de gemiddelde productie van drie van de laatste vijf jaar verloren is gegaan;
- de verzekeringsbetalingen niet hoger zijn dan de geleden verliezen door de ongunstige weersomstandigheden;
- dat de verzekering geen dekking biedt voor bereddings- en preventiemaatregelen;
- dat slechts één keer wordt uitgekeerd voor één en hetzelfde gebeurtenis bij dezelfde teelt;
- dat de premie jaarlijks wordt betaald en de jaarlijkse premie betrekking heeft op de productie van één kalenderjaar;
- er geen voorwaarden zijn gesteld aan aard of hoeveelheid toekomstige productie.

Het gaat bij maatregel 17 om een subsidie op de verzekeringspremie voor een brede weersverzekering. Deze verzekering wordt ingezet om oogst, planten en bomen te verzekeren tegen economische schade die wordt veroorzaakt door ongunstige weersomstandigheden. De brede weersverzekering biedt dekking voor alle weerrisico's bij open teelten en sluit geen sectoren uit. De weersomstandigheden die met de brede weersverzekering worden gedekt zijn in ieder geval:

- Regensval: een abnormale hoeveelheid neerslag in korte tijd.
- Droogte: een abnormaal tekort aan neerslag gedurende een langere periode.
- Vorst: een situatie waarin de, door het officiële KNMI meetstation, geregistreerde temperatuur, gemeten op anderhalve meter hoogte, minus 10° C of lager bedraagt.
- Nachtvorst: vorst gedurende 22.00 en 06.00 uur waarbij de, door het officiële KNMI weerstation, geregistreerde temperatuur gemeten op anderhalve meter hoogte, 0° C of lager bedraagt.
- Sneeuw: een situatie waarin sneeuw, zijnde vlokken bevroren tot waterdamp op het gewas blijft liggen en dit gewas belast.
- IJzel een situatie waarin de vorming van een ijslaag (je) plaatsvindt dat op het gewas wordt afgezet en dit gewas belast.
- Storm: een situatie waarin de windsnelheid ten minste 17 meter per seconde bedraagt.
- Hagel: neerslag in de vorm van ijskorrels.
- Erosie: uitslijting van de grond door stromend water als gevolg van bovenmatige neerslag.
- Brand door blikseminslag: een situatie waarin gewassen ontbranden door blikseminslag.

Er wordt alleen subsidie verleend voor premies van brede weersverzekeringen die vóór het afsluiten tussen de verzekeraar en agrarische onderneming zijn goedgekeurd door de minister van Economische Zaken. De minister publiceert de namen van de goedgekeurde brede weersverzekeringen op de eigen site www.mijn.RVO.NL.

Met deze maatregel wordt beoogd de deelname aan brede weersverzekeringen te stimuleren, waardoor deze uiteindelijk als een privaat gedragen instrument in de markt kunnen functioneren.

- [Oogst-, dier- en plantenverzekering] De regels die moeten worden gebruikt voor de vaststelling van de berekening van de gemiddelde vernietigde jaarproductie van een landbouwer

Constatering van schade

Schade wordt vastgesteld:

- a. op het landbouwbedrijf op basis van taxaties. De taxaties worden opgesteld door een deskundige die de Gedragscode van expertiseorganisaties van het Verbond van Verzekeraars of een daarmee gelijk te stellen gedragscode in acht neemt, of
- b. in geval van schade bij regenval of droogte, op basis van een rekenmodel dat wordt ontwikkeld door de verzekeraar. Het rekenmodel bevat de noodzakelijke (statistische) gegevens om de schade vast te kunnen stellen aan de hand van indicatoren zoals: gewas, grondsoort en weersomstandigheid. Dit rekenmodel wordt gecombineerd met bedrijfsspecifieke gegevens van de landbouwer zoals: gewas en grondsoort op perceelsniveau en de feitelijke weersomstandigheid die de schade veroorzaakt. De onderbouwing van het rekenmodel wordt vooraf aan de Minister voorgelegd.

Schade

Een brede weersverzekering die een vergoeding verstrekt voor het economische verlies als gevolg van ongunstige weersomstandigheden bij een verlies van meer dan 30% van de gemiddelde jaarproductie in de laatste drie jaar van de agrarische onderneming, of van de gemiddelde productie van drie van de laatste vijf jaren.

Er wordt alleen subsidie verleend voor premies van brede weersverzekeringen die vóór het afsluiten tussen de verzekeraar en agrarische onderneming zijn goedgekeurd door de minister van Economische Zaken. De minister publiceert de namen van de goedgekeurde brede weersverzekeringen op de eigen site van RVO.NL.

- [Onderlinge fondsen voor ongunstige weersomstandigheden, dier- en plantenziekten, plagen en milieuongevallen] Beginselen voor financieringsregelingen, de oprichting en het beheer van de onderlinge fondsen, waarin met name moet worden opgenomen (zie lijst in bijlage I bij Uitvoeringsverordening (EU) nr. 288/2014)

Niet van toepassing

- [Onderlinge fondsen voor ongunstige weersomstandigheden, dier- en plantenziekten, plagen en milieuongevallen] Wanneer de bron van de financiële compensatie die het onderlinge fonds moet betalen een lening tegen marktvoorwaarden is, minimale en maximale duur van de commerciële lening

Niet van toepassing

- [Inkomensstabiliseringsinstrument] Beginselen voor financieringsregelingen, de oprichting en het beheer van de onderlinge fondsen (voor de toekenning van compensatiebetalingen aan landbouwers), waarin met name moet worden opgenomen (zie lijst in bijlage I bij Uitvoeringsverordening (EU) nr. 808/2014)

Niet van toepassing

- [Inkomensstabiliseringsinstrument] Wanneer de bron van de financiële compensatie die het onderlinge fonds moet betalen een lening tegen marktvoorwaarden is, minimale en maximale duur van de commerciële lening

Niet van toepassing

8.2.6.4   *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.6.4.1   Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.6.4.2 Beperkende maatregelen
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.6.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel
Dit is per submaatregel aangegeven

8.2.6.5 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

8.2.6.6 *Maatregelspecifieke informatie*

Beschrijving van mechanismen om overcompensatie te voorkomen

-

[Oogst-, dier- en plantenverzekering] Beschrijving van de voorwaarden voor verzekeringscontracten die in aanmerking komen voor steun, die ten minste dienen te omvatten: (a) bijzondere risico's waartegen verzekerd wordt (b) specifieke economische verliezen die gedekt zijn

-

[Oogst-, dier- en plantenverzekering] De regels die moeten worden gebruikt voor de vaststelling van de berekening van de gemiddelde vernietigde jaarproductie van een landbouwer

-

[Onderlinge fondsen voor ongunstige weersomstandigheden, dier- en plantenziekten, plagen en milieuongevallen] Beginselen voor financieringsregelingen, de oprichting en het beheer van de onderlinge fondsen, waarin met name moet worden opgenomen (zie lijst in bijlage I bij Uitvoeringsverordening (EU) nr. 288/2014)

-

[Onderlinge fondsen voor ongunstige weersomstandigheden, dier- en plantenziekten, plagen en milieuongevallen] Wanneer de bron van de financiële compensatie die het onderlinge fonds moet betalen een lening tegen marktvoorwaarden is, minimale en maximale duur van de commerciële lening

[Inkomensstabiliseringsinstrument] Beginselen voor financieringsregelingen, de oprichting en het beheer van de onderlinge fondsen (voor de toekenning van compensatiebetalingen aan landbouwers), waarin met name moet worden opgenomen (zie lijst in bijlage I bij Uitvoeringsverordening (EU) nr. 808/2014)

-

[Inkomensstabiliseringsinstrument] Wanneer de bron van de financiële compensatie die het onderlinge fonds moet betalen een lening tegen marktvoorwaarden is, minimale en maximale duur van de commerciële lening

-

8.2.6.7 *Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel*

Geen

8.2.7 M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)

8.2.7.1 Rechtsgrondslag

19. LEADER-lokale ontwikkeling (verder aangeduid als LEADER). Verordening (EU) Nr. 1303/2013, in het bijzonder de artikelen 32 tot en met 35 en Verordening (EU) Nr. 1305/2013, in het bijzonder de artikelen 42 tot en met 44 alsmede de toepasselijke Europese gedelegeerde - en uitvoeringsregelgeving.

8.2.7.2 Algemene beschrijving van de maatregel met inbegrip van de steunverleningslogica en de bijdrage tot de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen

De interactie tussen landbouw en samenleving wordt steeds belangrijker. Er ligt een opgave om samen te werken aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland en aan een duurzaam beheer van de ruimte. De agrarische sector zal zich in moeten zetten voor maatschappelijk draagvlak. De sector moet daarbij invulling geven aan haar "license to produce". Dat kan bijvoorbeeld door de relatie tussen het platteland en de stad en tussen de boer en de burger te verstevigen. LEADER kan hier een bijdrage aan leveren, want:

- LEADER heeft een toegevoegde waarde bij projecten waarvoor draagvlak en samenwerking tussen private en publieke partijen een voorwaarde voor succes zijn;
- LEADER projecten komen ten goede aan de economische ontwikkeling en werkgelegenheid op het platteland, innovaties op agrarische bedrijven, de leefomgeving van de agrarische sector, jonge boeren en hun gezinnen;
- LEADER kan ondersteunen in 'krimp' gebieden waar alle actoren de opgave hebben om samen te werken aan een sociaal en economisch vitaal platteland;
- LEADER is een krachtige aanpak voor de opgaven voor integrale plattelandsontwikkeling waarbij verschillende belanghebbenden zijn betrokken en de landbouwsector een belangrijke speler is;
- LEADER sluit goed aan bij de huidige tijdsgeest die vraagt om een actievere inzet van burgers en bedrijven.

De lokale actiegroep (LAG) stelt voor het gebied een lokale ontwikkelingsstrategie op. Uit de lokale ontwikkelingsstrategie moet blijken dat er sprake is van een breed draagvlak onder de bevolking van het gebied waarop de ontwikkelingsstrategie betrekking heeft. De LAG moet aantonen dat de bottom-up werkwijze op degelijke en doordachte wijze vorm gaat krijgen. De ontwikkelingsstrategie moet zijn gebaseerd op een SWOT-analyse van het betreffende gebied. De lokale SWOT-analyse moet aansluiten bij de SWOT-analyse die voor het POP3 is opgesteld. Innovatie, samenwerking en integrale projecten zijn sleutelwoorden voor LEADER. Er dient een goed functionerend, voor het gebied representatief en actief streeknetwerk, te zijn. Dat streeknetwerk heeft een aanjaag -en netwerkfunctie binnen het gebied.

Bijdrage aan aandachtsgebieden en aan horizontale doelstellingen

Projecten komen in aanmerking voor steun als zij aansluiten bij lokale ontwikkelingsstrategieën. Projecten moeten bijdragen aan de volgende aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen:

1. Bijdrage aan aandachtsgebieden

LEADER beoogt bij te dragen aan de plaatselijke ontwikkeling van plattelandsgebieden.

LEADER wordt geprogrammeerd onder aandachtsgebied 6(b):

"het stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden."

Daarmee draagt LEADER bij aan thematische doelstelling 9 "bevordering van sociale inclusie en bestrijding van armoede".

LEADER projecten moeten een bijdrage leveren aan de doelen die in de ontwikkelingsstrategie worden gesteld. LEADER projecten kunnen ook bijdragen aan de

doelen en prioriteiten die zijn gedefinieerd in de LEADER/CLLD paragraaf van de partnerschapsovereenkomst.

Bij het opstellen van de ontwikkelingsstrategie kunnen de LAGs kiezen uit onderstaande indicatieve thema's. Andere thematische invalshoeken zijn niet uitgesloten. Deze thema's worden beschouwd als horizontale thema's die bijdragen aan de in het POP3 gekozen Unieprioriteiten voor plattelandsontwikkeling. De thema's zijn niet uitsluitend gekoppeld aan één aandachtsgebied. Om te zorgen voor voldoende focus kunnen de ontwikkelingsstrategieën rond drie van de volgende indicatieve thema's worden opgesteld:

- (toekomstige) bevolkingskrimp;
- (sociale) innovaties en de toepassing ervan;
- economische impuls bij achterblijvende minder verstedelijkte regio's;
- circulaire economie, biobased economy en duurzame energie;
- verstevigen van de relatie stad-land: een verbinding leggen tussen de vraag uit de stad en het aanbod op het platteland, het realiseren van betrokken burgerschap en een verbeterd maatschappelijk draagvlak voor de agrarische sector;
- het uitbreiden en verbeteren van de (agro) toeristische infrastructuur;
- multifunctioneel grond- en watergebruik;
- natuur- en milieu educatie binnen het programma Duurzaam Door;
- activiteiten of ontmoetingsplaatsen die de sociale cohesie op het platteland vergroten, zeker daar waar men sterker afhankelijk is van nabuurschap.

Indirect draagt deze maatregel ook bij aan aandachtsgebied 6(a) en de andere prioriteiten.

2. Bijdrage aan horizontale doelstellingen

LEADER kan bijdragen aan de overkoepelende thema's innovatie, milieu en klimaatverandering. Zogenaamde vliegwielprojecten zijn hiervan een voorbeeld: projecten die met een korte investeringsimpuls vanuit LEADER op eigen kracht of met eigen middelen kunnen worden voortgezet. Een ander voorbeeld is het sluiten van kringlopen van fosfaat en stikstof. Hiervoor moeten actieve verbindingen gelegd worden tussen boeren, burgers en afvalverwerkers. Dit draagt bij aan een duurzame landbouw, de verbinding tussen boer en burger, het beheer van schaarser wordende grondstoffen, educatie e.d.. Te denken valt ook aan initiatieven gericht op het produceren van lokale duurzame energie op basis van zon, wind of biomassa.

8.2.7.3 De werkingssfeer, de omvang van de steun, de in aanmerking komende begunstigen en, in voorkomend geval, de methodologie voor de berekening van het bedrag of percentage van de steun, uitgesplitst per submaatregel en/of soort concrete actie waar nodig. Voor elke soort concrete actie een omschrijving van de subsidiabele kosten, de subsidiabiliteitsvoorwaarden, de toepasselijke bedragen en percentages steun en beginselen met betrekking tot het vaststellen van selectiecriteria

8.2.7.3.1 19.1: voorbereidingskosten.

Submaatregel:

- 19.1 - Voorbereidende steun

8.2.7.3.1.1 Beschrijving van de aard van de concrete acties

De steun omvat de kosten van voorbereidende steun voor capaciteitsopbouw, opleiding en netwerkvorming met het oog op de voorbereiding en de uitvoering van een vanuit de gemeenschap geleide plaatselijke ontwikkelingsstrategie. De procedure rond de voorbereiding

van LEADER is in Nederland vervroegd gestart met een viertal voorlichtingsbijeenkomsten in 2014.

Via de website van het Netwerk Platteland worden geïnteresseerden op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen rond LEADER. Op deze website worden alle relevante handreikingen gepubliceerd. Een aantal LAG's hebben al voorbereidingen getroffen die uit middelen van lokale en regionale overheden worden gefinancierd.

Begin 2015 wordt de maatregelfiche naar verwachting opengesteld voor het indienen van de Lokale ontwikkelingsstrategieën. De LAG's kunnen dan nog aanvullende financiering aanvragen uit het voorbereidingsbudget indien zij dat nodig achten.

8.2.7.3.1.2 Type steun Subsidie.

8.2.7.3.1.3 Koppelingen naar andere wetgeving
Verordening (EU) NR. 1303/2013, in het bijzonder hoofdstuk III, artikelen 65 tot en met 71, subsidiabiliteit van de uitgaven.

8.2.7.3.1.4 Begunstigden
De begunstigden zijn nieuw op te richten LAGs die geen LEADER status hadden in de periode 2007- 2013, bestaande LAGs en publieke en private rechtspersonen.

8.2.7.3.1.5 Subsidiabele kosten
Steun voor capaciteitsopbouw en voor projecten gericht op het onderzoeken van de haalbaarheid en voorbereiding van het opzetten van publiekprivate partnerschappen;

De steun kan bestaan uit onder andere kosten voor:

- opleidingsacties voor plaatselijke belanghebbenden;
- (haalbaarheid)studies over het betreffende gebied;
- het opstellen van een ontwikkelingsstrategie, met inbegrip van advieskosten en kosten voor activiteiten in verband met de raadpleging van belanghebbenden met het oog op het opstellen van de strategie;
- administratieve kosten (operationele kosten en personeelskosten) van de organisatie die om voorbereidende steun vraagt tijdens de voorbereidingsfase.

Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van standaard kosten. Loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) zijn subsidiabel, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Het risico van overcompensatie door LEADER groepen die reeds steun hebben ontvangen in de periode 2007-2013 wordt binnen nationale kaders afgedekt.

8.2.7.3.1.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

- De begunstigden beschikken over een procesplan.
- Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.7.3.1.7 *Beginnelsen met betrekking tot de vaststelling van de selectie criteria*

- de selectiecriteria moeten meetbaar en verifieerbaar zijn;
- het selectieproces moet transparant en niet discriminatoir zijn;
- de selectiecriteria zijn gericht op het opstellen van een ontwikkelingsstrategie voor potentiële LEADER-gebieden; en
- de selectiecriteria moeten gericht zijn op het voorbereiden van strategieën die bijdragen aan de doelen van het POP3.

8.2.7.3.1.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Tot maximaal 100%.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn de alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.7.3.1.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.7.3.1.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.1.9.2 *Beperkende maatregelen*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.1.9.3 *Algemene beoordeling van de maatregel*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.1.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.7.3.1.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Beschrijving van de elementen van de verplichte vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (hierna "GGLO") waaruit de LEADER-maatregel is samengesteld: voorbereidende steun, uitvoering van concrete acties in het kader van de GGLO-strategie, voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de plaatselijke actiegroep, lopende kosten en dynamisering als bedoeld in artikel 35, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van het gebruik van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde LEADER-opstartkit als specifieke soort voorbereidende steun, indien relevant

Beschrijving van het in artikel 44, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde systeem voor doorlopende aanvragen voor LEADER-samenwerkingsprojecten

Dit wordt beschreven in submaatregel 16.3

De procedure en het tijdschema voor de selectie van strategieën voor lokale ontwikkeling

-

Motivering van de selectie van geografische gebieden voor de uitvoering van de strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, waarvan de bevolking buiten de in artikel 33, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 vastgestelde limieten valt

-

Coördinatie met de andere Europese structuur- en investeringsfondsen (hierna: "ESIF-fondsen") op het gebied van GGLO, met inbegrip van de mogelijke oplossing ten aanzien van het gebruik van de hoofdfondsoptie, en eventuele globale complementariteit tussen de ESIF-fondsen voor de financiering van de voorbereidende steun

-

Mogelijkheid om voorschotten al dan niet te betalen

-

Vaststelling van de taken van de beheerautoriteit, het betaalorgaan en de plaatselijke actiegroepen in het kader van LEADER, met name wat betreft een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en objectieve criteria voor de selectie van concrete acties als bedoeld in artikel 34, lid 3, onder b), van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van de geplande coördinatiemechanismen en gewaarborgde complementariteiten met concrete acties die worden ondersteund in het kader van andere maatregelen voor plattelandsontwikkeling, met name wat betreft: investeringen in niet-agrarische activiteiten en aanloopsteun in het kader van artikel 19 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; investeringen in het kader van artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; en samenwerking in het kader van artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met name de uitvoering van strategieën voor plaatselijke ontwikkeling door publiek-private partnerschappen

-

8.2.7.3.2 19.2: uitvoering van LEADER-projecten.

Submaatregel:

■ 19.2 - Steun voor de uitvoering van concrete acties in het kader van de vanuit de gemeenschap geleide strategie voor lokale ontwikkeling

8.2.7.3.2.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

De uitvoering van concrete projecten in het kader van de lokale ontwikkelingsstrategie. Het gaat hier om projecten die hun toegevoegde waarde ontleen aan het feit dat de gemeenschap in een Leadergebied goed op de hoogte is van wat er speelt. Door hiervan gebruik te maken komen projecten tot stand waarvoor een breed draagvlak is waarbij de gemeenschap zich verantwoordelijk voelt. Dit zal de uitvoering van concrete projecten in het kader van de lokale ontwikkelingsstrategie versterken.

8.2.7.3.2.2 *Type steun*

Subsidie.

8.2.7.3.2.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Verordening (EU) nr. 1303/2013, in het bijzonder hoofdstuk III, artikelen 65 tot en met 71, subsidiabiliteit van de uitgaven en de algemene bepalingen van verordening (EU) nr. 1305/2013

8.2.7.3.2.4 *Begunstigden*

Actoren met een publieke of private rechtspersoonlijkheid, bedrijfsvormen zonder rechtspersoonlijkheid (met name eenmanszaken, vennootschappen onder firma, commanditaire vennootschappen, maatschappen) en lokale actie groepen (LAG).

8.2.7.3.2.5 *Subsidiabele kosten*

Steun voor de uitvoering van projecten die voldoen aan de doelen van de lokale ontwikkelingsstrategie, de prioriteiten voor LEADER en aan de algemene bepalingen van Verordening (EU) nr. 1303/2013.

De steun kan bestaan uit kosten voor:

- voorbereiding en uitvoering van projecten;
- investeringen in de zin van artikel 45 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013; de kosten van 2e hands materiaal zijn subsidiabel, mits de kosten noodzakelijk zijn voor het project en aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- bijdragen 'in natura' zoals bedoeld in artikel 61, derde lid van Verordening (EU) Nr. 1305/2013.
- loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt.

Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van standaard kosten.

Loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) zijn subsidiabel, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

8.2.7.3.2.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Om in aanmerking te komen voor steun moeten projecten bijdragen aan:

- de prioriteiten van Verordening (EU) Nr. 1305/2013;
- de prioriteiten voor LEADER/CLLD zoals deze zijn gedefinieerd in de partnerschapsovereenkomst;
- de doelen van de lokale ontwikkelingsstrategie.
- Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

Projecten die in principe vanuit andere maatregelen binnen het programma steun kunnen ontvangen komen in principe ook in aanmerking voor steun onder de LEADER maatregel. Dubbele financiering is echter niet toegestaan.

8.2.7.3.2.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van selectiecriteria*

De selectiecriteria worden door de LAG aangegeven in de ontwikkelingsstrategie. Met de ontwikkelingsstrategie worden ook de selectiecriteria goedgekeurd door de MA.

Voor het toetsingskader gelden de volgende voorwaarden:

- de criteria moeten meetbaar en controleerbaar zijn;
- de criteria moeten eerlijk en logisch zijn, de selectie moet zijn gebaseerd op consistente en relevante criteria;
- de criteria moeten opgesteld worden met het oog op het selecteren van projecten die niet langs de gangbare (top-down) benadering tot stand komen maar een toegevoegde waarde hebben op aspecten als draagvlak, samenwerking, integraliteit, innovatie en sociale cohesie.
- de selectieprocedure en de selectiecriteria worden vastgelegd in een reglement en openbaar gemaakt;
- het verslag van de besluitvorming over de geselecteerde projecten is openbaar;

- in het reglement worden spelregels over belangenverstremgeling opgenomen;
- en in het reglement wordt opgenomen dat bij de projectselectie -en voordracht tenminste 51% van het aantal stemgerechtigde leden uit niet-overheden bestaat.

8.2.7.3.2.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Op het niveau van de individuele steun aanvragen maximaal 100% waarvan 50% EU cofinanciering. Het percentage steun kan binnen een ontwikkelingsstrategie per type project verschillen. De LAG moet daarvoor in haar reglement aangeven onder welke voorwaarde welke steunpercentage of steunbedrag wordt verstrekt. Dit kan bijvoorbeeld plaats vinden naar gelang het project bijdraagt aan het algemeen belang, de eindbegunstigde een groot deel van de bevolking vertegenwoordigt, de mate van toegankelijkheid van het eindresultaat, het innovatieve gehalte voor het gebied of andere factoren die door de LAG als bepalend worden gezien voor het vaststellen van het steunbedrag. Op het niveau van de lokale ontwikkelingsstrategie vragen we om een gemiddelde van 60% publieke financiering waarbij het overige deel privaat gefinancierd wordt. Uit het dekkingsplan, activiteitenplan en reglement moet blijken hoe de LAG hier op aanstuurt.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn de voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.7.3.2.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.7.3.2.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.2.9.2 Beperkende maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.2.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.2.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.7.3.2.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Beschrijving van de elementen van de verplichte vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (hierna "GGLO") waaruit de LEADER-maatregel is samengesteld: voorbereidende steun, uitvoering van concrete acties in het kader van de GGLO-strategie, voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de plaatselijke actiegroep, lopende kosten en dynamisering als bedoeld in artikel 35, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van het gebruik van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde LEADER-opstartkit als specifieke soort voorbereidende steun, indien relevant

-

Beschrijving van het in artikel 44, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde systeem voor doorlopende aanvragen voor LEADER-samenwerkingsprojecten
Dit wordt beschreven in submaatregel 16.3

De procedure en het tijdschema voor de selectie van strategieën voor lokale ontwikkeling
Motivering van de selectie van geografische gebieden voor de uitvoering van de strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, waarvan de bevolking buiten de in artikel 33, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 vastgestelde limieten valt

-

Coördinatie met de andere Europese structuur- en investeringsfondsen (hierna: "ESI-fondsen") op het gebied van GGLO, met inbegrip van de mogelijke oplossing ten aanzien van het gebruik van de hoofdfondsoptie, en eventuele globale complementariteit tussen de ESI-fondsen voor de financiering van de voorbereidende steun

-

Mogelijkheid om voorschotten al dan niet te betalen

-

Vaststelling van de taken van de beheerautoriteit, het betaalorgaan en de plaatselijke actiegroepen in het kader van LEADER, met name wat betreft een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en objectieve criteria voor de selectie van concrete acties als bedoeld in artikel 34, lid 3, onder b), van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van de geplande coördinatiemechanismen en gewaarborgde complementariteiten met concrete acties die worden ondersteund in het kader van andere maatregelen voor plattelandsontwikkeling, met name wat betreft: investeringen in niet-agrarische activiteiten en aanloopsteun in het kader van artikel 19 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; investeringen in het kader van artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; en samenwerking in het kader van artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met name de uitvoering van strategieën voor plaatselijke ontwikkeling door publiek-private partnerschappen

In beginsel dienen op basis van de LOS projecten geselecteerd te worden die complementair zijn aan andere maatregelen binnen het POP3 programma. De begunstigde moet aangeven of steun is ontvangen of aangevraagd via andere maatregelen van het POP3. Indien dat het geval is dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel. De LAG kan in haar selectie rekening houden met dit gegeven door de aanvraag af te wijzen (voorkomen van stapeling of dubbele financiering) of door de aanvraag te honoreren (i.v.m. toegevoegde waarde). In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten die steun ontvangen via andere maatregelen in het POP3.

8.2.7.3.3 19.3: voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de lokale actiegroep (LAG).

Submaatregel:

■ 19.3 - Voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de lokale actiegroep

8.2.7.3.3.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

Het gaat bij deze submaatregel om de volgende 2 categorieën van concrete acties:

a. *Voorbereiding van samenwerkingsactiviteiten:*

Acties van de LAG of andere actoren gericht op het opstellen van een samenwerkingsproject en het zoeken van geschikte partners en gebieden daarvoor.

Dergelijke acties zijn verkennend van aard en hoeven niet resulteren in een (definitief) samenwerkingsproject.

b. *De uitvoering van samenwerkingsactiviteiten:*

Het daadwerkelijk samenwerken in een projectvorm binnen Nederland (inter-territoriale samenwerking) of in samenwerkingsprojecten tussen gebieden in verschillende landen of met gebieden in derde landen (transnationale samenwerking) Dit met het oog op verbetering van de eigen strategie door het inbrengen van kennis en deskundigheid van elders of door het vergroten van de kritische massa rond bepaalde gedeelde thema's.

8.2.7.3.3.2 *Type steun*

Subsidie.

8.2.7.3.3.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Verordening (EU) NR. 1303/2013, in het bijzonder hoofdstuk III, artikelen 65 tot en met 71, subsidiabiliteit van de uitgaven en de algemene bepalingen van verordening (EU) nr. 1305/2013.

8.2.7.3.3.4 *Begunstigden*

Actoren met een publieke of private rechtspersoonlijkheid, bedrijfsvormen zonder rechtspersoonlijkheid (met name eenmanszaken, vennootschappen onder firma, commanditaire vennootschappen, maatschappen) en een LAG.

8.2.7.3.3.5 *Subsidiabele kosten*

De volgende kosten komen voor subsidie in aanmerking:

a) In verband met de voorbereiding van samenwerkingsactiviteiten:

- (haalbaarheid)studies voor inter-territoriale of transnationale samenwerking;
- het opstellen van een projectplan;
- administratieve kosten (operationele kosten en personeelskosten) voor de organisatie van een samenwerkingsproject;
- loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt;
- reis- en verblijfkosten.

b) In verband met de uitvoering van samenwerkingsactiviteiten:

- uitvoeringskosten (het kan hier gaan om kosten voor het uitvoeren van gezamenlijke studies, het ontwikkelen van een gezamenlijke business case, ontwikkeling van promotiemateriaal, mediaproducties, bouwen van websites etc.). Daar waar passend kan gebruik gemaakt worden van 2e handsmateriaal, indien de aanschaf noodzakelijk is voor het project en de kosten aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen;
- administratieve kosten (operationele kosten en personeelskosten) voor de uitvoering van een samenwerkingsproject;
- loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt;
- reis- en verblijfkosten.

Waar mogelijk wordt in beide gevallen gebruik gemaakt van standaard kosten.

Loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) zijn subsidiabel, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Vacatiegeldenvergoedingen voor de leden van de LAG kunnen als vereenvoudigde kostenoptie gedeclareerd worden.

8.2.7.3.3.6 *Subsidiabiliteitsvoorwaarden*

Voor zowel voorbereidende – als uitvoerende acties gelden de volgende voorwaarden:

- de bepalingen van Verordening (EU) nr. 1305/2013;
- de prioriteiten voor LEADER/CLLD zoals deze zijn gedefinieerd in de partnerschapsovereenkomst;
- de doelen van de lokale ontwikkelingsstrategie; LAGs moeten in hun LOS kunnen aantonen dat zij van plan zijn een concreet samenwerkingsproject uit te voeren. Hieruit moet de toegevoegde waarde van samenwerkingsacties blijken voor het bereiken van de doelen die de LOS worden gesteld;
- Zowel voorbereidende acties als de uitvoerende acties moeten opgenomen zijn in het activiteitenplan binnen de LOS. Daarin leggen de LAG's in grote lijnen hun intenties vast op het gebied van samenwerking.
- Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.7.3.3.7 *Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria*

De selectieprocedure en de selectiecriteria maken deel uit van de ontwikkelingsstrategie.

Hiervoor gelden de volgende uitgangspunten:

- de criteria moeten meetbaar en controleerbaar zijn;
- de criteria moeten worden opgesteld met het oog op de selectie van samenwerkingsprojecten die een toegevoegde waarde hebben voor de LOS;
- de criteria moeten eerlijk en logisch zijn, de selectie moet zijn gebaseerd op consistente en relevante criteria;
- de selectieprocedure en de selectiecriteria moeten worden vastgelegd in een reglement en worden openbaar gemaakt;
- het verslag van de besluitvorming over de geselecteerde projecten is openbaar;
- in het reglement worden spelregels over belangenverstremgeling opgenomen;
- in het reglement wordt opgenomen dat bij de projectselectie -en voordracht tenminste 51% van het aantal stemgerechtigde leden uit niet-overheden bestaat.

8.2.7.3.3.8 *(Toepasselijke) bedragen en steunpercentages*

Maximaal 100%.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.7.3.3.9 *Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties*

8.2.7.3.3.9.1 *Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.3.9.2 *Beperkende maatregelen*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.3.9.3 *Algemene beoordeling van de maatregel*

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.3.10 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele

- kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.

8.2.7.3.3.11 Informatie die specifiek is voor de concrete actie

Beschrijving van de elementen van de verplichte vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (hierna "GGLO") waaruit de LEADER-maatregel is samengesteld: voorbereidende steun, uitvoering van concrete acties in het kader van de GGLO-strategie, voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de plaatselijke actiegroep, lopende kosten en dynamisering als bedoeld in artikel 35, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van het gebruik van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde LEADER-opstartkit als specifieke soort voorbereidende steun, indien relevant

-

Beschrijving van het in artikel 44, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde systeem voor doorlopende aanvragen voor LEADER-samenwerkingsprojecten
Samenwerkingsprojecten binnen Nederland worden uitsluitend door de LAG's geselecteerd. Er wordt daarom geen systeem voor doorlopende aanvragen opgezet op nationaal niveau zoals bedoeld in artikel 44 lid 3 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

De procedure en-
het tijdschema voor de selectie van strategieën voor lokale ontwikkeling

Motivering van de selectie van geografische gebieden voor de uitvoering van de strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, waarvan de bevolking buiten de in artikel 33, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 vastgestelde limieten valt

-

Coördinatie met de andere Europese structuur- en investeringsfondsen (hierna: "ESI-fondsen") op het gebied van GGLO, met inbegrip van de mogelijke oplossing ten aanzien van het gebruik van de hoofdfondsoptie, en eventuele globale complementariteit tussen de ESI-fondsen voor de financiering van de voorbereidende steun

-

Mogelijkheid om voorschotten al dan niet te betalen

-

Vaststelling van de taken van de beheerautoriteit, het betaalorgaan en de plaatselijke actiegroepen in het kader van LEADER, met name wat betreft een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en objectieve criteria voor de selectie van concrete acties als bedoeld in artikel 34, lid 3, onder b), van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van de geplande coördinatiemechanismen en gewaarborgde complementariteiten met concrete acties die worden ondersteund in het kader van andere maatregelen voor plattelandsontwikkeling, met name wat betreft: investeringen in niet-agrarische activiteiten en aanloopsteun in het kader van artikel 19 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; investeringen in het kader van artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; en samenwerking in het kader van artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met name

de uitvoering van strategieën voor plaatselijke ontwikkeling door publiek-private partnerschappen

In beginsel dienen op basis van de LOS projecten geselecteerd te worden die complementair zijn aan andere maatregelen binnen het POP3 programma. De begunstigde moet aangeven of steun is ontvangen of aangevraagd via andere maatregelen van het POP3. Indien dat het geval is dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel. De LAG kan in haar selectie rekening houden met dit gegeven door de aanvraag af te wijzen (voorkomen van stapeling of dubbele financiering) of door de aanvraag te honoreren (i.v.m. toegevoegde waarde). In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten die steun ontvangen via andere maatregelen in het POP3.

8.2.7.3.4 19.4 - Steun voor lopende kosten en dynamisering
Submaatregel:

■ 19.4 - Steun voor lopende kosten en dynamisering

8.2.7.3.4.1 *Beschrijving van de aard van de concrete acties*

De lopende kosten voor het beheer van de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie en de kosten voor promotie en voorlichting van de ontwikkelingsstrategie.

8.2.7.3.4.2 *Type steun*

Subsidie.

8.2.7.3.4.3 *Koppelingen naar andere wetgeving*

Verordening (EU) NR. 1303/2013, in het bijzonder hoofdstuk III, artikelen 65 – 71, subsidiabiliteit van de uitgaven.

8.2.7.3.4.4 *Begunstigden*

Actoren met een publieke of private rechtspersoonlijkheid, bedrijfsvormen zonder rechtspersoonlijkheid (met name eenmanszaken, vennootschappen onder firma, commanditaire vennootschappen, maatschappen) en een LAG.

8.2.7.3.4.5 *Subsidiabele kosten*

Voor steun in aanmerking komen lopende kosten voor het beheer van de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie bestaande uit steun voor:

- operationele kosten;
- personeelskosten;
- loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt.
- opleidingskosten;
- kosten voor public relations;
- financiële kosten;
- kosten voor monitoring en evaluatie van de strategie zoals bedoeld in artikel 34, lid 3 (g) van Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

Voor steun in aanmerking komen tevens kosten voor het aanjagen van de ontwikkelingsstrategie in het gebied, bestaande uit kosten voor:

- het faciliteren van de uitwisseling tussen belanghebbenden;
- het promoten van en verstrekken van informatie over de lokale ontwikkelingsstrategie aan belanghebbenden en de ondersteuning van potentiële begunstigten bij de ontwikkeling van concrete projecten en het voorbereiden van aanvragen.

Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van standaard kosten.

Indien passend kan gebruikt gemaakt worden van 2e hands materialen, mits de materialen noodzakelijk zijn voor de uitvoering van het project en de kosten aantoonbaar de marktwaarde niet overstijgen.

Loonkosten van bij de uitvoering van de activiteit betrokkenen (inclusief SCO-opslagen voor werkgeverslasten [43.5%] en overhead [15%]) zijn subsidiabel, voor de uren die aantoonbaar ten behoeve van het project zijn gemaakt. Indien een begunstigde - conform Artikel 67 lid 5 c - is toegestaan een integrale kostensystematiek te hanteren voor de declaratie van loonkosten, zijn de via IKS berekende loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) subsidiabele kosten.

Vergadervergoedingen voor leden van de LAG's kunnen als vereenvoudigde kostenoptie in de vorm van vacatiegelden uitbetaald worden..

8.2.7.3.4.6 Subsidiabiliteitsvoorwaarden

Indien de benodigde nationale publieke financiering niet of niet volledig in een openstellingbesluit beschikbaar wordt gesteld, dient een aanvraag voorzien te zijn van een subsidie intentie of beschikking van een andere overheid (bijvoorbeeld gemeente of waterschap).

8.2.7.3.4.7 Beginselen met betrekking tot de vaststelling van de selectiecriteria
Niet van toepassing.

8.2.7.3.4.8 (Toepasselijke) bedragen en steunpercentages

100%. De steun voor lopende kosten en promotie gezamenlijk mag niet meer dan 25% bedragen van de totale publieke uitgaven voor de ontwikkelingsstrategie.

Indien steun voor plattelandsontwikkeling door de lidstaten niet valt binnen de werkingssfeer van artikel 42 VWEU, zijn alle voorwaarden uit het betreffende staatssteunkader zoals genoemd in hoofdstuk 13 Toetsing staatssteun van toepassing.

8.2.7.3.4.9 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.7.3.4.9.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.4.9.2 Beperkende maatregelen

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.4.9.3 Algemene beoordeling van de maatregel

Dit is voor de gehele maatregel aangegeven en niet per submaatregel

8.2.7.3.4.10 Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant

1. De opslag op loonkosten en de hoogte van bijdragen in natura, in de vorm van onbetaalde eigen arbeid en inzet vrijwilligers (anders dan genoemde niet subsidiabele kosten), worden berekend conform de voorschriften zoals genoemd in hoofdstuk 8.1 en zijn conform de opties artikel 67 lid 5 a i., artikel 67 lid 1 a en artikel 67, lid 1b. Het onafhankelijke deskundigenrapport is opgenomen als bijlage bij Hfdst. 8.1.
2. Loonkosten (inclusief werkgeverslasten en overhead) berekend met de integrale kostensystematiek worden berekend conform de voorschriften zoals beschreven in hoofdstuk 8.1 en zijn conform optie artikel 67 lid 5c.
3. Leden van de LAG kunnen een vacatiegeldenvergoeding toegekend krijgen als standaardkostenpost conform het Rechtspositiebesluit staten- en commissieleden van de Minister van BZK.

8.2.7.3.4.11 *Informatie die specifiek is voor de concrete actie*

Beschrijving van de elementen van de verplichte vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (hierna "GGLO") waaruit de LEADER-maatregel is samengesteld: voorbereidende steun, uitvoering van concrete acties in het kader van de GGLO-strategie, voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de plaatselijke actiegroep, lopende kosten en dynamisering als bedoeld in artikel 35, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van het gebruik van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde LEADER-opstartkit als specifieke soort voorbereidende steun, indien relevant

-

Beschrijving van het in artikel 44, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde systeem voor doorlopende aanvragen voor LEADER-samenwerkingsprojecten
Dit wordt beschreven in submaatregel 16.3

De procedure en het tijdschema voor de selectie van strategieën voor lokale ontwikkeling

-

Motivering van de selectie van geografische gebieden voor de uitvoering van de strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, waarvan de bevolking buiten de in artikel 33, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 vastgestelde limieten valt

-

Coördinatie met de andere Europese structuur- en investeringsfondsen (hierna: "ESIF-fondsen") op het gebied van GGLO, met inbegrip van de mogelijke oplossing ten aanzien van het gebruik van de hoofdfondsoptie, en eventuele globale complementariteit tussen de ESIF-fondsen voor de financiering van de voorbereidende steun

-

Mogelijkheid om voorschotten al dan niet te betalen

-

Vaststelling van de taken van de beheerautoriteit, het betaalorgaan en de plaatselijke actiegroepen in het kader van LEADER, met name wat betreft een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en objectieve criteria voor de selectie van concrete acties als bedoeld in artikel 34, lid 3, onder b), van Verordening (EU) nr. 1303/2013

-

Beschrijving van de geplande coördinatiemechanismen en gewaarborgde complementariteiten met concrete acties die worden ondersteund in het kader van andere maatregelen voor plattelandsontwikkeling, met name wat betreft: investeringen in niet-agrarische activiteiten en aanloopsteun in het kader van artikel 19 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; investeringen in het kader van artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; en samenwerking in het kader van artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met name de uitvoering van strategieën voor plaatselijke ontwikkeling door publiek-private partnerschappen

In beginsel dienen op basis van de LOS projecten geselecteerd te worden die complementair zijn aan andere maatregelen binnen het programma. De begunstigde moet aangeven of steun is ontvangen of aangevraagd via andere maatregelen van het POP3. Indien dat het geval is dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel. De LAG kan in haar selectie rekening houden met dit gegeven door de

aanvraag af te wijzen (voorkomen van stapeling of dubbele financiering) of door de aanvraag te honoreren (i.v.m. toegevoegde waarde). In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten die steun ontvangen via andere maatregelen in het POP3.

8.2.7.4 Controleerbaarheid en beheersbaarheid van de maatregelen en/of soorten van concrete acties

8.2.7.4.1 Risico('s) bij de uitvoering van de maatregelen
Het formuleren van controleerbare en verifieerbare selectiecriteria is punt van aandacht. Indien gekozen wordt voor aanbesteding (is 'kan' bepaling), dient zorgvuldig de aanbestedingsprocedure doorlopen te worden.

Opvolging dient gegeven te worden aan de bevindingen van de ERK in de DAS controle 2010, PF 4177, waarin geconstateerd werd dat het niet toepassen van de aanbestedingsprocedures een stelselmatig weerkerend minpunt is.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat het betaalorgaan in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier moet controleren. In de terugkoppeling van deze audit zijn geen concrete bevindingen gemeld n.a.v. de onderzochte dossiers. Aandachtspunt is het onderscheid tussen subsidiabele en niet-subsidiabele kosten. Naast bevindingen in de audit van de Certificerende Instantie is dit ook naar voren gekomen in de DAS-controle 2013, PF 6083.

In de recente audit van 10/2014 van DG Agri (J4) RD1/2014/813/NL/RTLM is door de Commissie als voorlopige bevinding aangegeven dat niet systematisch wordt gecontroleerd of wordt voldaan aan de redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De complexiteit van de regels inzake de berekening van arbeidskosten. Om de risico's op dat terrein te verminderen is in notificatie POP3 2015-1 voorgesteld te gaan werken met standaardkosten, te weten een standaardopslag bij de loonkosten voor werkgeverslasten en overhead.

8.2.7.4.2 Beperkende maatregelen
Potentiële LEADER groepen worden bij de opstelling van de ontwikkelingsstrategie begeleid. Deze begeleiding bestaat uit het geven van voorlichting over de toepasselijke regelgeving. De begeleiding moet resulteren in kwalitatief goede ontwikkelingsstrategieën met heldere selectiecriteria. Waar nodig moet maatwerk mogelijk zijn.

De verantwoordelijke autoriteit voor de regelgeving betreft het betaalorgaan bij de voorbereiding van de regelgeving om te komen tot verifieerbare en controleerbare selectiecriteria.

Door het betaalorgaan wordt een procedure ingericht om te checken of de selectieprocedure correct doorlopen is.

De controles van het betaalorgaan op het correct toepassen van de aanbestedingsprocedures zijn verbeterd en continu punt van aandacht in de uitvoering.

Mede naar aanleiding van de recente audit van 10/2014 zal in geval van aanbesteding het gehele aanbestedingsdossier gecontroleerd worden door het betaalorgaan.

Zoals hiervoor aangegeven zal in de instructieoverleggen met de beoordelaars blijvend aandacht worden besteed aan de kwaliteit van de subsidiedossiers, waaronder het onderscheid subsidiabele en niet subsidiabele kosten en de check op redelijkheid van de gedeclareerde kosten.

De redelijkheid van de gedeclareerde kosten zal systematisch onderdeel uitmaken van de controles door het betaalorgaan. Aan een en ander wordt vormgegeven via checklisten die worden gebruikt bij de controles van aanvragen en betaalverzoeken op basis van de desbetreffende regelgeving.

Voor arbeidskosten zal gewerkt worden met standaard kosten per eenheid. De afgelopen POP2 periode heeft geleerd, dat hier duidelijkheid scheppen zowel de aanvragers als de uitvoering helpt.

8.2.7.4.3 Algemene evaluatie van de maatregel

Deze maatregel is goed verifieerbaar en controleerbaar.

De beheersautoriteit en het betaalorgaan is met dit type maatregel bekend. Onder het POP2 programma zijn vergelijkbare maatregelen uitgevoerd.

Aandachtspunt is de kwaliteit van de controles vooral op het punt van aanbesteding, subsidiabele kosten en de redelijkheid van die kosten te versterken.

8.2.7.5 *Methode voor de berekening van het steunpercentage, indien relevant*

Niet relevant.

8.2.7.6 *Maatregelspecifieke informatie*

Beschrijving van de elementen van de verplichte vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (hierna "GGLO") waaruit de LEADER-maatregel is samengesteld: voorbereidende steun, uitvoering van concrete acties in het kader van de GGLO-strategie, voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de plaatselijke actiegroep, lopende kosten en dynamisering als bedoeld in artikel 35, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

LEADER gebieden

Binnen Nederland komen gebieden in aanmerking voor een LEADER status waar sprake is van:

- krimp, nu of in de nabije toekomst;
- stad-land relaties die een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van het platteland;
- minder verstedelijkte regio's met economische, ecologische en sociale innovatieve potentie hetgeen moet blijken uit onder andere integrale samenwerkingsverbanden.

Beschrijving van het gebruik van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde LEADER-opstartkit als specifieke soort voorbereidende steun, indien relevant
Niet van toepassing

Beschrijving van het in artikel 44, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde systeem voor doorlopende aanvragen voor LEADER-samenwerkingsprojecten
Dit wordt beschreven in submaatregel 16.3

De procedure en het tijdschema voor de selectie van strategieën voor lokale ontwikkeling

Procedure voor de voorbereiding en selectie van lokale ontwikkelingsstrategieën

De selectie van lokale ontwikkelingsstrategieën vindt stapsgewijs plaats:

Vorbereiding: Aankondiging van een openstelling

Zowel landelijk als landsdelig/provinciaal wordt een informatiecampagne gevoerd over de nieuwe werkwijze van LEADER/CLLD in het POP3 voor de periode 2014-2020. Bestaande groepen worden uitgenodigd om zich te vernieuwen voortbouwend op eerdere ervaringen. Nieuwe groepen of gebiedsorganisaties kunnen hun voornemen tot deelname aan LEADER kenbaar maken. Alle groepen worden in de gelegenheid gesteld om vergoeding van

voorbereidingskosten aan te vragen. Bij de aankondiging wordt breed gecommuniceerd over de vereiste inhoud van de lokale ontwikkelingsstrategieën. Na deze bekendmaking kunnen de groepen binnen een termijn van 3-6 maanden hun plannen opstellen en indienen.

Openstelling

Er vindt een landelijke openstelling plaats voor het indienen van de ontwikkelingsstrategieën. Nederland gaat uit van één selectieronde die uiterlijk 22 augustus 2016 zal zijn afgerond. De eerste openstelling zal plaatsvinden in de eerste helft van 2015. Mocht onverhoopt een tweede selectieronde nodig zijn dan zullen uiterlijk 31 december 2017 de lokale ontwikkelingsstrategieën vastgesteld worden.

Beoordeling door een landelijk comité

De ontwikkelingsstrategieën worden beoordeeld door een landelijk comité met een breed draagvlak. Dit comité wordt door de provincies ingesteld. Het comité brengt conform de bepalingen van artikel 32, vierde lid en artikel 33, derde lid van Verordening (EU) Nr. 1303/2013 advies uit ten behoeve van de selectie van de plaatselijke ontwikkelingsstrategieën. De LAG's krijgen de gelegenheid op basis van het advies van het comité hun strategieën te verbeteren. Na verbetering brengt het comité aan de provincies advies uit voor de selectie van de ontwikkelingsstrategieën. De provincies kunnen onderbouwd afwijken van het advies van het landelijk comité. Instellen van de LAG's en vaststellen van de ontwikkelingsstrategieën. De provincies keuren de ontwikkelingsstrategieën goed en stellen de LAG's in.

Selectiecriteria voor lokale ontwikkelingsstrategieën

De lokale ontwikkelingsstrategieën moeten onder andere de elementen bevatten die zijn voorgeschreven in artikel 33 lid 1 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013. Het advies van het landelijke selectiecomité voor de selectie van lokale ontwikkelingsstrategieën is gebaseerd op die elementen. Voor kenmerken en beoordeling/weging zie tabel 8.19.1.

Aantal lokale actiegroepen

Uitgaande van 20 lokale actiegroepen is voor Nederland per ontwikkelingsstrategie voor de periode 2014-2020 circa 1,5-2 miljoen euro aan EU cofinanciering beschikbaar per LAG. Dit wordt aangevuld met middelen van provinciale en lokale overheden, waterschappen, private partijen. Leader projecten kunnen in een aantal voorkomende gevallen ook gefinancierd worden uit andere (Europese) fondsen.

Tabel 8.19.1 selectiecriteria voor lokale actiestrategieën

Kenmerk	Beoordeling/weging
Gebied	Een definitie van het gebied. Een goede onderbouwing voor gebieden met meer dan 150.000 inwoners. Een beschrijving van de populatie waarop de strategie betrekking heeft.
Probleemanalyse	Een analyse van de ontwikkelingsbehoeften en mogelijkheden met een analyse van de sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen (een SWOT-analyse)
Strategie	Een beschrijving van de strategie en de doelstellingen ervan, een beschrijving van de geïntegreerde en innovatieve kenmerken van de strategie en een hiërarchie van doelstellingen met meetbare streefdoelen voor outputs of resultaten. De strategie moet aansluiten bij het POP3 en, in voorkomend geval, de programma's van de betreffende ESI-fondsen. De strategie moet aansluiten op de lokale SWOT-analyse en de SWOT-analyse voor het POP3. uit de strategie moet blijken of er voldoende focus is in de themakeuze door die te beperken tot rond de drie thema's.
Bottom-up proces	Een beschrijving van het proces om de lokale gemeenschap bij de ontwikkeling van de strategie te betrekken.

Activiteitenplan	Uit het activiteitenplan moet blijken hoe de doelstellingen van de ontwikkelingsstrategie in acties worden omgezet.
Beheer- en toezichtregelingen van de ontwikkelingsstrategie	Er moet een beschrijving van de beheer- en toezichtregelingen van de strategie zijn waaruit blijkt dat de LAG in staat is de strategie uit te voeren tot en met 2022. Ook moet er een beschrijving zijn van ontwikkelingsstrategie een specifieke evaluatieregeling. En een uitgewerkt reglement waarin de taken en verantwoordelijkheden van de LAG zijn omschreven i.v.m. de selectie van projecten en het de monitoring en evaluatie tijdens de uitvoeringsperiode van de ontwikkelingsstrategie tot en met 2022.
Financiering en begroting	De lokale ontwikkelingsstrategie moet een financieel plan omvatten met een geplande toewijzing uit elk van de betrokken Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI-fondsen). De begroting moet zijn uitgesplitst en aansluiten op de strategie en het activiteitenplan. Uit het financieringsplan blijkt dat er sprake is van een breed financieel draagvlak en voldoende inbreng van private middelen.
Bestuurskracht	De mate waarin de deskundigheid van de leden van de LAG aansluit bij de gekozen prioriteiten. De mate waarin de LAG in staat is om het programma financieel en administratief te besturen en in stand te houden tot en met 2022. De mate waarin de LAG in staat wordt geacht om samenwerking te zoeken met andere partnerschappen en/of LAG's met het oog op synergie.

Motivering van de selectie van geografische gebieden voor de uitvoering van de strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, waarvan de bevolking buiten de in artikel 33, lid 6, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 vastgestelde limieten valt

Gezien het bijzondere karakter van het Nederlandse platteland wil Nederland graag gebruikmaken van de mogelijkheid die artikel 33 lid 6 van verordening (EU) Nr. 1303/2013 biedt en de Europese Commissie verzoeken om de bevolkinglimiet voor LEADER/CLLD van 150.000 inwoners voor Nederland naar boven toe aan te passen naar maximaal 300.000 inwoners, en voor de Randstad naar maximaal 350.000 inwoners. De volgende argumenten pleiten hiervoor:

- Nederland heeft een extreem dichte bevolking, ook op het platteland. Dit rechtvaardigt een hoger inwoneraantal dan 150.000;
- verhoging van de bevolkinglimiet is nodig om de territoriale samenhang van de gebieden binnen de lokale ontwikkelingsstrategieën te waarborgen;
- uit ervaring met POP2 bleek dat het maximumaantal van 150.000 inwoners te beperkt was. Met name goede projecten binnen het stad-land thema konden daardoor niet worden uitgevoerd;
- in het geval van een doorstart van bestaande LEADER gebieden leert de ervaring dat samenvoegen (van een groot deel van de huidige) LEADER gebieden onder het POP2 een meerwaarde kan hebben. Daarmee wordt het inwonertal van ongeveer 150.000 overschreden;
- door het verhogen van de bevolkinglimiet zullen er automatisch minder LEADER gebieden in Nederland komen dan onder het POP2. Dit kan leiden tot lagere uitvoerings- en administratieve lasten.

Onder lokale ontwikkelingsstrategieën die gericht zijn op de ontwikkeling van het platteland via de versteviging van stad-land relaties kunnen ook projecten worden uitgevoerd in stedelijk gebied. Er kan voor deze projecten worden afgeweken van de definitie van platteland zoals deze is vastgelegd in hoofdstuk 2.1 van het POP3. Hiermee komen ook

projecten in aanmerking voor steun via LEADER die uitgevoerd worden in kernen boven de 30.000 inwoners. Te denken valt aan projecten op het gebied van stadslandbouw, boerderijeducatie, vermarkting en distributie van lokaal voedsel of andere verdienmodellen voor plattelandsondernemers. Het betreffende stedelijk gebied dient hiervoor gemarkeerd te worden in de ontwikkelingsstrategie.

Coördinatie met de andere Europese structuur- en investeringsfondsen (hierna: "ESI-fondsen") op het gebied van GGLO, met inbegrip van de mogelijke oplossing ten aanzien van het gebruik van de hoofdfondsoptie, en eventuele globale complementariteit tussen de ESI-fondsen voor de financiering van de voorbereidende steun

Coördinatiemechanismen met andere fondsen voor community led local development (CLLD)

Zoals aangegeven in de partnerschapsovereenkomst zet EFRO in algemene zin niet in op CLLD en reserveert Nederland niet op voorhand ESF-budget voor CLLD. Tegelijkertijd wordt niet uitgesloten dat LAGs in hun lokale ontwikkelingsstrategieën aansluiting zoeken bij andere fondsen. In voorkomend geval zal dan artikel 32 lid 4 van Verordening 1303/2013 van toepassing zijn. De ontwikkelingsstrategie wordt opgezet vanuit de LEADER/CLLD groepen uit ELFPO. Projecten kunnen uit verschillende fondsen worden gefinancierd mits verantwoord aan de managementautoriteit van het betrokken fonds. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met het feit dat voor Nederland de middelen voor de ESI-fondsen beperkt zijn. Nederland wil deze concentreren en hecht aan lage uitvoeringskosten en beperking van administratieve lasten.

De begunstigde moet in voorkomend geval aangeven of steun is ontvangen uit andere ESI-fondsen of van Horizon2020. Indien dat het geval is, dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel. In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met andere projecten die steun hebben ontvangen en/of hebben aangevraagd uit een van de andere ESI-fondsen. Er wordt gezocht naar synergie en efficiency in de uitvoering, bijvoorbeeld bij de voorbereiding, uitvoering en promotie van de strategie. Indien voor de uitvoering van een geselecteerde ontwikkelingsstrategie steun uit meer dan één ESI-fonds vereist is, dan kan een hoofdfonds worden aangewezen conform artikel 32 lid 4 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

Mogelijkheid om voorschotten al dan niet te betalen

Bevoorschotting is mogelijk in de vorm van voorfinanciering. Hiervoor is een bankgarantie of een gelijkwaardige (overheids)garantienodig. Voorafgaand aan de (overheids)garantie moet een toets op staatssteun worden uitgevoerd. Van de publiekrechtelijke begunstigten mogen gemeenten, regionale instanties en verenigingen daarvan en publiekrechtelijke lichamen voorschotten ontvangen.

Vaststelling van de taken van de beheerautoriteit, het betaalorgaan en de plaatselijke actiegroepen in het kader van LEADER, met name wat betreft een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en objectieve criteria voor de selectie van concrete acties als bedoeld in artikel 34, lid 3, onder b), van Verordening (EU) nr. 1303/2013

Taakverdeling tussen de beheersautoriteit, het betaalorgaan (RVO) en de LAG

Een goed functionerende LAG die de elementen genoemd bij de selectiecriteria voor lokale ontwikkelingsstrategieën goed heeft verwerkt in de lokale ontwikkelingsstrategie, en bovendien de beleidsprioriteiten van de financierende overheden daarin goed heeft kunnen vertalen kan rekenen op een grote mate van verantwoordelijkheid bij de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie.

Na goedkeuring van de lokale ontwikkelingsstrategie kunnen de LAGs de ontwikkelingsstrategie uitvoeren. Op basis van de door hen opgestelde selectieprocedure en

toetsingscriteria selecteren de LAGs de projecten die voor steun in aanmerking komen. Dit doen de LAGs na toetsing van het betaalorgaan op EU conformiteit. De LAGs geven de betreffende provincies de mogelijkheid te adviseren over de selectie van de projecten. Uiteindelijk is de beslissing van de LAGs bepalend. De geselecteerde projecten worden door de LAGs met een zwaarwegend advies voorgedragen aan de autoriteit die vervolgens een beschikking afgeeft. Daarop kan het betaalorgaan de steun verlenen.

Elke LAG dient met het oog op transparantie en het voorkomen van belangenverstrengeling een reglement op te stellen en in dit openbaar te maken. Het reglement beschrijft de procedures voor het beoordelen, selecteren van projecten en het bepalen van het verstrekte steunbedrag. In het reglement moet tevens omschreven worden hoe de besluitvorming wordt vastgelegd, gepubliceerd en bewaard. Hieruit moet zowel de stemverhouding binnen de LAG als het optreden tijdens de vergadering van bepaalde belanghebbenden kunnen worden achterhaald. Het reglement maakt onderdeel uit van de beheer en toezicht regelingen van de lokale ontwikkelingsstrategie.

Samenwerkingsprojecten binnen Nederland worden uitsluitend door de LAG's geselecteerd. Er wordt daarom geen systeem voor doorlopende aanvragen opgezet op nationaal niveau zoals bedoeld in artikel 44 lid 3 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Beschrijving van de geplande coördinatiemechanismen en gewaarborgde complementariteiten met concrete acties die worden ondersteund in het kader van andere maatregelen voor plattelandsontwikkeling, met name wat betreft: investeringen in niet-agrarische activiteiten en aanloopsteun in het kader van artikel 19 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; investeringen in het kader van artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1305/2013; en samenwerking in het kader van artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met name de uitvoering van strategieën voor plaatselijke ontwikkeling door publiek-private partnerschappen.

Beschrijving van coördinatiemechanismen en complementariteit tussen projecten uitgevoerd onder maatregel 16 van het POP3

De begunstigde moet aangeven of steun is ontvangen via maatregel 16 van het POP3. Zo ja, dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel.

In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten – waaronder ook de EIP groepen – die steun ontvangen via maatregel 16.

8.2.7.7 Andere belangrijke opmerkingen die van belang zijn voor het begrijpen en uitvoeren van de maatregel

Beschrijving van coördinatiemechanismen en complementariteit tussen LEADER en projecten uitgevoerd onder andere maatregelen van het POP3

In beginsel dienen op basis van de LOS projecten geselecteerd te worden die complementair zijn aan andere maatregelen binnen het programma. De begunstigde moet aangeven of steun is ontvangen of aangevraagd via andere maatregelen van het POP3. Indien dat het geval is dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en voor welke onderdelen van het voorstel. De LAG kan in haar selectie rekening houden met dit gegeven door de aanvraag af te wijzen (voorkomen van stapeling of dubbele financiering) of door de aanvraag te honoreren (i.v.m. toegevoegde waarde). In de ontwikkelingsstrategie moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten die steun ontvangen via andere maatregelen in het POP3.

9

Evaluatieplan

9.1 Doelstellingen en toepassingsgebied

Een uiteenzetting van de doelstellingen en het voorwerp van het evaluatieplan, dat erop gericht is te waarborgen dat er voldoende en passende evaluatie-activiteiten worden ondernomen, met name om de informatie te verstrekken die nodig is voor programmasturing, voor de jaarlijkse uitvoeringsverslagen in 2017 en 2019 en de ex-postevaluatie, en om ervoor te zorgen dat de nodige gegevens voor de evaluatie van het POP beschikbaar zijn.

Het Comité van Toezicht ziet toe op een doeltreffende en doelmatige uitvoering van het POP3. Het Comité heeft daarvoor doorlopend behoefte aan een scherp beeld van de output, resultaten en impact van het POP3.

In dit evaluatieplan wordt het algemene kader gegeven voor de monitoring en evaluatie van het POP3 en de effecten ervan. Het plan wordt verder uitgewerkt in een evaluatiehandboek.

De activiteiten voor monitoring en evaluatie zijn onderdeel van de jaarverslagen over de uitvoering van het POP3. In elk jaarverslag komt een overzicht van deze activiteiten en de conclusies die daaruit kunnen worden getrokken. Ook komt in elk jaarverslag een overzicht van de te nemen maatregelen en een planning van de activiteiten voor monitoring en evaluatie voor het volgende kalenderjaar. Zo kunnen evaluaties goed afgestemd worden op de uitvoering en wordt het effect van de evaluaties op de uitvoering van het programma geoptimaliseerd.

Voor het uitvoeren van de voorgenomen evaluaties moeten de benodigde gegevens voor de vaststelling van de input, output en impact beschikbaar zijn. Hierover worden afspraken vastgelegd in het evaluatiehandboek.

De gegevens zijn onder meer nodig voor het jaarverslag van 2017. Daarin komt een analyse van het functioneren van het programma. De informatie is ook nodig voor het jaarverslag van 2019. In dat jaarverslag komt een analyse van de impact van het programma tot en met 2018. Tenslotte zijn de gegevens nodig voor de ex post evaluatie in 2023.

Het Rijk en de provincies informeren andere betrokkenen tijdens de looptijd van het POP3 regelmatig over de evaluaties en de aanbevelingen. Ook worden deze met de uitvoeringsorganisatie van het POP3 afgestemd.

De stakeholders ontvangen de voor hen relevante informatie zodat zij, waar nodig, hun activiteiten kunnen bijsturen.

9.2 Bestuur en coördinatie

Korte beschrijving van de toezicht- en evaluatieregelingen voor het POP, waarin de belangrijkste betrokken instanties en hun verantwoordelijkheden worden aangewezen. Toelichting van de wijze waarop evaluatieactiviteiten zijn gekoppeld aan de uitvoering van het POP wat betreft de inhoud en het tijdschema.

Op basis van de resultaten van de evaluaties doet het Comité van Toezicht aanbevelingen aan de regelingseigenaren (de provincies en het Rijk).

Het betaalorgaan RVO.nl is verantwoordelijk voor de EU-conforme uitbetaling van de POP3-middelen. Het verzamelt de gegevens uit het proces voor subsidieverlening in een database en stelt deze gegevens beschikbaar voor de rapportages aan het Comité van Toezicht en aan de Europese Commissie.

Het Comité van Toezicht evalueert de uitvoering van het programma en de voortgang die is geboekt bij de verwezenlijking van de doelstellingen ervan. Daarbij maakt zij onder andere gebruik van financiële gegevens, gemeenschappelijke indicatoren en de voortgang van het POP3 in relatie tot de streefwaarden en de mijlpalen van het programma. Het Comité van Toezicht ontvangt van haar secretariaat de informatie die nodig is voor de uitoefening van deze taken.

Het Regiebureau POP voert het secretariaat van het Comité van Toezicht. Het Regiebureau POP heeft voor de monitoring en evaluatie van het programma de taak te zorgen voor (half)jaarrapportages, uitgebreide jaarverslagen en de ex post evaluatie.

De regelingseigenaren beoordelen de inhoudelijke voortgang van de maatregelen en informeren het Regiebureau POP over relevante studies die ingezet kunnen worden voor de monitoring en evaluatie van het POP3.

Het nationaal plattelandsnetwerk maakt deel uit van de organisatie van het POP3. Het nationaal plattelandsnetwerk verspreidt de resultaten van de monitoring en evaluatie onder relevante stakeholders.

Voor LEADER geldt dat de lokale actiegroepen verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van specifieke evaluatiewerkzaamheden van hun lokale ontwikkelingsstrategieën.

9.3 Evaluatieonderwerpen en -activiteiten

Indicatieve beschrijving van de geplande evaluatieonderwerpen en -activiteiten, met inbegrip van, maar niet beperkt tot, de nakoming van de evaluatievereisten waarin is voorzien in Verordening (EU) nr. 1303/2013 en Verordening (EU) nr. 1305/2013. Deze bevat de volgende gegevens: (a) activiteiten die nodig zijn voor de evaluatie van de bijdrage van elke POP-prioriteit van de Unie als bedoeld in artikel 5 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 aan de in artikel 4 van die verordening vastgestelde plattelandsontwikkelingsdoelstellingen, de beoordeling van de resultaat- en impactindicatorwaarden, de analyse van de netto-effecten, thematische vraagstukken, met inbegrip van subprogramma's, horizontale kwesties, nationale netwerken voor het platteland, bijdrage van de GGLO-strategieën; (b) geplande ondersteuning voor evaluatie op het niveau van plaatselijke actiegroepen; (c) programmaspecifieke elementen zoals werkzaamheden die nodig zijn om methoden te ontwikkelen of specifieke beleidsdomeinen aan te pakken.

De evaluatieonderwerpen vloeien voort uit de drie overkoepelende doelen van het POP3:

- concurrentiekracht en innovatie. Nederland gaat voor een moderne en renderende agrosector in 2020, die schoon en effectief produceert en die in balans is met mens en omgeving. Het POP3 draagt daaraan bij;
- duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen, daarbij inbegrepen water. Het POP3 draagt bij aan het herstel van de natuur- en milieukwaliteit in het licht van de doelstellingen van Europese richtlijnen, zoals de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water.
- goede conditie van het platteland met kwaliteit van natuur en landschap. Het POP3 draagt bij aan de doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, natuur en landschap.

Andere onderwerpen voor de evaluatie betreffen de bijdrage van het POP3 aan horizontale doelstellingen (onder andere klimaatverandering en innovatie), het nationale plattelandsnetwerk, de bijdrage van lokale ontwikkelingsstrategieën voor LEADER en de waarde van het partnerschappincipe.

De hoofdvraag is of de geplande maatregelen doeltreffend en doelmatig worden uitgevoerd en of ze de beoogde effecten sorteren.

De evaluatieactiviteiten omvatten:

- de waarneming van trends en een omgevingsanalyse;
- de vaststelling van de impact en bijdrage aan de doelstellingen van het GLB;
- de vaststelling van de resultaten van de maatregelen en hun bijdragen aan de gekozen prioriteiten voor plattelandsontwikkeling;
- de monitoring van de voortgang in relatie tot resultaat, prestatie - en outputindicatoren;
- de vaststelling van de bijdragen van het programma aan de horizontale doelstellingen, de EU2020-strategie en de thematische doelstellingen;
- de vaststelling van de voortgang van de geïntegreerde benadering om de POP3 middelen en andere financiële EU-instrumenten in te zetten voor gebiedsontwikkeling.

Er wordt gewerkt aan de verbetering van methoden voor de vaststelling van specifieke indicatoren, zoals die voor hoge natuurwaarden (High Nature Value) en die voor beleidsthema's, zoals innovatie. Ook worden evaluatievragen voor specifieke programmaonderdelen uitgewerkt.

Het Comité van Toezicht heeft de taak onderzoek te doen naar alle vraagstukken die van invloed zijn op de prestaties van het programma (artikel 49 lid 2 van Verordening EU Nr. 1303/2013). Het brengt, indien het dit noodzakelijk acht, advies uit over door de beheersautoriteit voorgestelde wijzigingen.

In het eerste jaar van de uitvoering van het programma zal het Comité van Toezicht aangeven op welke manier zij inhoudelijk invulling gaat geven aan haar onderzoekstaak. Dit wordt in principe vastgelegd in het evaluatiehandboek. Dit handboek wordt periodiek bijgewerkt zodat het aansluit op de actuele omstandigheden.

Op basis van het goedgekeurde programma zullen de bevoegde autoriteiten besluiten over wettelijke regelingen als basis voor de "call for proposals" en de daaropvolgende selectie van projecten. In Nederland bestaat de wettelijke verplichting om periodiek een regeling te evalueren. Voor de betreffende regeling kan vooraf bepaald worden wat de bijdrage van die regeling is aan de doelen van de maatregelfiches. Achteraf kan dit worden nagegaan. Bevindingen maken deel uit van de monitoring –en evaluatierapportages voor het POP3.

9.4 Gegevens en informatie

Korte beschrijving van het systeem voor het registreren, onderhouden, beheren en rapporteren van statistische informatie over de uitvoering van het ROP en het verstrekken van toezichtgegevens voor evaluatie. Identificatie van te gebruiken gegevensbronnen, ontbrekende gegevens, mogelijke institutionele kwesties met betrekking tot de gegevensverstrekking, en de voorgestelde oplossingen. Dit onderdeel moet aantonen dat er te zijner tijd passende datamanagementsystemen operationeel zullen zijn.

De gegevens die nodig zijn voor de monitoring en evaluatie van het POP3 worden zoveel mogelijk via bestaande bronnen verzameld. De nationale (www.statline.cbs.nl) en Europese statistieken (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) vormen de hoofdbron voor de waarden van de contextindicatoren. De streefwaarden worden opgesteld door de bij het programma betrokken partijen (provincies en Rijk).

De outputindicatoren en de informatie waarmee verbindingen gelegd kunnen worden met andere databases en/of indicatoren worden verzameld uit het proces voor subsidieverlening.

De gegevens voor de indicatoren over landbouwontwikkelingen zijn openbaar toegankelijk bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (Landbouwtelling) en bij de Wageningen UR (bijvoorbeeld het Bedrijveninformatienet van het Landbouweconomisch Instituut, de website www.Duurzaamheidlandbouw.nl en de nieuwe website van het Landbouweconomisch Instituut www.agrimatie.nl.)

De gegevens over de ontwikkeling van natuur en milieu worden ontleend aan het Compendium voor de Leefomgeving van het Programmabureau voor de Leefomgeving (zie www.compendiumvoordeleefomgeving.nl) en, waar mogelijk aan de dataverzamelingen die voor het Natuurpact worden bijgehouden.

Informatie over 'De Sociale Staat van het Platteland' is beschikbaar bij het Sociaal en Cultureel Planbureau. De "dorpenmonitor" biedt inzicht in recente veranderingen in de leefsituatie van de bewoners van het Nederlandse platteland. Aan de hand van diverse statistische bronnen worden uiteenlopende thema's behandeld, zoals onderwijs, arbeid, veiligheid en mobiliteit tot gezondheid, burgerparticipatie en burenccontacten.

Overige bronnen zijn: Alterra (High Nature Value), European Environmental Agency (onder andere <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/waterbase-rivers-5>) en Stichting Probos (duurzaam bosbeheer en duurzame bosketens, zie www.probos.nl).

De gegevens voor de resultaatindicatoren worden in de loop van de programmaperiode drie maal (2016, 2018 en ex post) steekproefsgewijs verzameld. Voor elke indicator zal in 2016 worden nagegaan of specifieke enquêtes nodig zijn voor het verzamelen van bruikbare gegevens, dan wel data uit andere databanken kunnen worden gebruikt. Dezelfde werkwijze zal in de volgende twee evaluaties (2018 en 2023) worden gehanteerd.

De kwantitatieve informatie uit genoemde indicatoren wordt, waar nodig, aangevuld met kwalitatieve informatie ten einde een goed oordeel te kunnen krijgen van de voortgang en de effecten van het POP3.

De gegevens voor de evaluatie van het nationale plattelandsnetwerk zijn kwantitatief en kwalitatief van aard. Het aantal georganiseerde activiteiten, het aantal deelnemers aan evenementen en het aantal bezoekers van de website van het plattelandsnetwerk worden systematisch bijgehouden en gebruikt in de jaarlijkse evaluaties. Daarnaast worden, bij voorbeeld via tevredenheidmetingen, kwalitatieve gegevens over de waardering van de activiteiten verzameld.

Gangbare meetmethoden worden, waar nodig en mogelijk, verbeterd en afgestemd op de gegevens die nodig zijn voor de uitvoering van de taken van het Comité van Toezicht en het afleggen van verantwoording aan de Europese Commissie. Zo nodig wordt hiervoor opdracht verstrekt aan gespecialiseerde instellingen. Dit proces is gericht op de continue verbetering van monitoring en evaluatie.

De basis voor de monitoring en evaluatie is een kwantitatieve benadering aan de hand van (verplichte) indicatoren. In de programmaperiode 2007-2013 bleek echter dat alleen kwantitatieve beoordeling niet afdoende is voor de bepaling van de effecten van het Nederlandse plattelandsbeleid. In de programmaperiode 2014-2020 zal dan ook verder worden gewerkt met aanvullende kwalitatieve evaluaties. Dit is mede naar aanleiding van het rapport 'The mixed case study approach; Assessing its usefulness as alternative to the CMEF' van Ida Terluin en Petra Berkhout (rapport 2011-038 Landbouweconomisch Instituut). Ook wordt gestreefd naar een betere kwalitatieve borging van de onderlinge samenhang tussen de jaarrekeningen en de jaarverslagen.

Het handboek monitoring en evaluatie is een handboek dat wordt opgesteld om de afspraken en processen vast te leggen die aanvullend zijn op het Europese monitoring en evaluatie systeem (CMES). Dit handboek bestaat in ieder geval uit de volgende onderdelen:

- afspraken over taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor rapportages en declaraties;
- afspraken over data, bronnen en definities die nodig zijn voor de rapportages;
- een uitwerking van de evaluatietaken van het Comité van Toezicht;
- de werkwijze voor de monitoring en evaluatie van regelingen;
- de jaarlijkse planning van monitoring en evaluatie activiteiten
- de uitgangspunten en onderbouwing van de streefwaarden van het indicatorplan

Dit handboek zal gedurende de programmaperiode waar nodig worden geactualiseerd.

9.5 Tijdschema

Belangrijke mijlpalen van de programmeringsperiode, en indicatief overzicht van de tijd die nodig is om ervoor te zorgen dat de resultaten beschikbaar zijn op het juiste moment.

In tabel 9.1 is een indicatieve planning weergegeven met de belangrijkste mijlpalen voor de evaluatie van het POP3. De overige evaluatiestudies worden in de loop van de programmaperiode uitgevoerd. Jaarlijks wordt een evaluatieplanning opgesteld. Deze wordt opgenomen in het jaarverslag over de uitvoering van het POP3. In de evaluatieplanning zijn de studies voor het komende jaar vermeld en eventueel die voor de daarop volgende jaren (meerjarenplanning).

Aan het begin van de programmaperiode (2014 en 2015) worden onderzoeken rond het optimaliseren van de dataverzameling en dataverwerking uitgevoerd. Andere studies zijn bedoeld om de impact van het programma vast te stellen. Deze studie zullen worden uitgevoerd wanneer voldoende uitvoeringsgegevens beschikbaar zijn. De precieze planning wordt in de jaarverslagen gegeven.

Tabel 9.1 Indicatieve planning voor de evaluatie van POP3

Tijd	Beoordeling/weging	Indicatieve looptijd
2013-2014	• Ex ante evaluatie POP3	• 2e kwartaal 2013 - 2e kwartaal 2014
	• Opstellen indicatorplan POP3 (hoofdstuk 11 van het POP3)	• 2e kwartaal 2013 - 2e kwartaal 2014
	• Offerte aanvraag ex post evaluatie POP2 en gunning opdracht	• 2e kwartaal 2014 - 3e kwartaal 2015
	• Handboek Monitoring & Evaluatie	• 2e kwartaal 2014 - 1e kwartaal 2015
2015	• Uitwerken systeem dataverzameling impactindicatoren en resultaatindicatoren	• 1e kwartaal 2015 - 4e kwartaal 2015
	• Uitvoering ex post evaluatie POP2	• 3e kwartaal 2014 - 4e kwartaal 2015
	• Indienen (half)jaarverslag over 2014	• 2e kwartaal 2015 - 3e kwartaal 2015
2016	• Gegevensverzameling impactindicatoren en resultaatindicatoren	• 1e kwartaal 2016 - 4e kwartaal 2016
	• Monitoring resultaatindicatoren	• 3e kwartaal 2016 - 1e kwartaal 2017
2017	• Indienen (half)jaarverslag over 2015 (POP2 en POP3)	• 2e kwartaal 2016 - 3e kwartaal 2016
	• Gegevensverzameling impactindicatoren en resultaatindicatoren	• 1e kwartaal 2017 - 4e kwartaal 2017

	• Indienen uitgebreid jaarverslag 2016	• 2e kwartaal 2017 - 3e kwartaal 2017
2018	• Monitoring resultaatindicatoren	• 1e kwartaal 2018 - 3e kwartaal 2018
	• Monitoring netto-impact POP3 tot dan toe op basis van context- en impactindicatoren	• 1e kwartaal 2018 - 3e kwartaal 2018
	• Indienen (half)jaarverslag over 2017	• 2e kwartaal 2018 - 3e kwartaal 2018
2019	• Indienen uitgebreid jaarverslag 2018	• 1e kwartaal 2019 - 4e kwartaal 2019
2020-2022	• Indienen (half)jaarverslag	• 2e kwartaal 2020 - 3e kwartaal 2022
2023	• Offerte aanvraag ex post evaluatie POP3 en gunning van de opdracht	
2024	• Uitvoering ex post evaluatie, w.o. - Monitoring resultaatindicatoren - Berekening impact- en contextindicatoren - Monitoring netto-impact POP3	

9.6 Communicatie

Beschrijving van de wijze waarop de evaluatiebevindingen zullen worden verspreid naar de ontvangers, inclusief een beschrijving van de regelingen die zijn vastgesteld voor een follow-up over het gebruik van evaluatieresultaten.

De communicatie over monitoring en evaluatie vormt een integraal onderdeel van de communicatie over het programma als geheel. Zie hiervoor hoofdstuk 15.3 van het POP3.

De resultaten van de evaluaties worden voorgelegd aan het Comité van Toezicht.

De jaarverslagen en evaluatierapporten worden gepubliceerd op de website van het Regiebureau POP: www.regiebureau-pop.eu

Het nationale plattelandsnetwerk is verantwoordelijk voor het verspreiden van de resultaten van de monitoring en evaluatie van het programma. Zo mogelijk betreft zij hierbij ook de resultaten van relevante evaluatiestudies van andere organisaties. Op deze wijze worden de resultaten van het Europees Plattelandsbeleid en de bijdrage daarvan aan de EU 2020 doelen bij een breder publiek bekend gemaakt.

9.7 Financiële middelen

Beschrijving van de middelen die nodig zijn en gepland voor de uitvoering van het plan, met inbegrip van een indicatie van de administratieve capaciteit, gegevens, financiële middelen, IT-behoeften. Beschrijving van capaciteitsopbouwende activiteiten die gepland zijn om ervoor te zorgen dat het evaluatieplan volledig kan worden uitgevoerd.

De uitvoeringswerkzaamheden van het Regiebureau POP en het nationale plattelandsnetwerk zullen deels Europees worden gefinancierd (circa € 3 miljoen). Het Rijk en de provincies zullen de benodigde nationale cofinanciering leveren.

De opdrachten die voortvloeien uit het evaluatieplan en andere monitoring- en evaluatiestudies voor POP3 worden uitgevoerd of begeleid door het Regiebureau POP.

Hiervoor wordt een deel van de middelen voor technische bijstand aangewend. Ook de uit te besteden ex post evaluatie en eventuele andere evaluaties worden vanuit de middelen voor technische bijstand gefinancierd.

Overige opdrachten worden, voor zover mogelijk, gefinancierd via onderzoekprogramma's van het Ministerie van Economische Zaken of provincies.

Ook wordt een beroep gedaan op de expertise van de uitvoerende partijen (Rijk en provincies), het betaalorgaan (RVO.nl) en het plattelandsnetwerk.

De behoefte aan opleidingen voor de medewerkers van het Regiebureau POP voor specifieke thema's op technisch vlak (bijvoorbeeld statistiek) of op inhoudelijk vlak (agromilieubetalingen, LEADER) dient nog te worden bepaald.

Er ligt een ontwikkelopgave voor verbeteringen in de ICT, gericht op een goede interface tussen de verschillende ICT-systemen zoals het SFC2014 en de projectdatabase van het betaalorgaan.

Tabel 9.2 Kostenraming monitoring en evaluatie

Budgetpost	Indicatief budget
Beschikbare capaciteit voor M&E activiteiten Regiebureau, Betaalorgaan en provincies	1,5 fte
Ex post evaluatie en andere POP2 M&E producten	€ 300.000,00
(half) jaarverslagen POP3, inclusief 2017 en 2019	€ 300.000,00
Thematische evaluatie en verbetering gegevens verzameling	€ 155.000,00
Deskundigheidsbevordering Monitoring en Evaluatie	€ 210.000,00
Uitwerken opzet M&E POP3	€ 90.000,00
Totaal kosten derden	€ 1.055.000,00

10

Financieringsplan

10.1 Jaarlijkse Elfpo-bijdrage (EUR)

Soorten regio's en extra toewijzingen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Total
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	87.118.078,00	87.003.509,00	86.886.585,00	86.767.256,00	86.645.747,00	86.517.797,00	86.366.388,00	607.305.360,00
Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	0,00	0,00	31.610.000,00	31.590.000,00	31.580.000,00	61.590.000,00	61.610.000,00	217.980.000,00
Totaal	87.118.078,00	87.003.509,00	118.496.585,00	118.357.256,00	118.225.747,00	148.107.797,00	147.976.388,00	826.285.360,00
Waarvan prestatiereserve (artikel 20 van Verordening (EU) nr. 1303/2013)	5.227.084,68	5.220.210,54	5.213.195,10	5.206.035,36	5.198.744,82	5.191.067,82	5.181.983,28	36.438.321,60
Totaal indicatief bedrag van de steun die voor doelstellingen op het gebied van klimaatverandering is gepland								507.572.000,00

10.2 Enkelvoudige Elfpo-bijdrage voor alle maatregelen uitgesplitst naar regiocategorie als bedoeld in artikel 59, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1305/2013

Artikel waarin de maximale procentuele bijdrage wordt vastgesteld.	Toepasselijke Elfpo-bijdragepercentage	Min. toepasselijk Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Max. toepasselijk Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	50%	20%	53%

10.3 Uitsplitsing per maatregel of type actie met een specifieke procentuele bijdrage van Elfpo (in EUR totale periode 2014-2020)

10.3.1 M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)

Soorten regio's en extra toewijzingen	Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elfpo-bijdragepercentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%				8.520.000,00 (2A)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	100%				5.880.000,00 (2A)
Total					0,00	14.400.000,00

10.3.2 M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elfpo-bijdragepercentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					0,00 (2A)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	100%					30.000.000,00 (2A)
Total						0,00	30.000.000,00

10.3.3 M04: Investerings in materiële activa (art. 17)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elfpo-bijdragepercentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%		50%			129.510.000,00 (2A) 119.530.000,00 (P4)
	Artikel 59, lid 4, onder b), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die bijdragen tot de verwezenlijking van milieudoelstellingen en doelstellingen van mitigatie van en adaptatie aan klimaatverandering overeenkomstig artikel 17, onder a) en b), artikel 21, lid 1, en de artikelen 28, 29, 30, 31 en 34	75%					0,00 (2A) 0,00 (P4)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van	100%					35.570.000,00 (2A)

Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013							84.630.000,00 (P4)
Total						0,00	369.240.000,00
Totale bijdrage van de Unie voorbehouden voor concrete acties die vallen binnen de werkingssfeer van artikel 59, lid 6, (EU) nr. 1305/2013							204.160.000,00

10.3.4 M10: Agromilieue (art. 28)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijke Elfpo-bijdragepercentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					0,00 (P4)
	Artikel 59, lid 4, onder b), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die bijdragen tot de verwezen-lijking van milieudoelstellingen en doelstellingen van mitigatie van en adaptatie aan klimaatverandering overeenkomstig artikel 17, onder a) en b), artikel 21, lid 1, en de artikelen 28, 29, 30, 31 en 34	75%					241.990.000,00 (P4)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die	75%					28.240.000,00 (P4)

	worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013							
Totaal							0,00	270.230.000,00

10.3.5 M16: Samenwerking (art. 35)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toe- passelijke Elfpo- bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elpo- bijdrage- percentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financierings- instrumenten onder verantwoordelijkheid d van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo- aandeel in financierings instrumenten 2014- 2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					24.300.000,00 (2A)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	100%					13.200.000,00 (2A)
Total						0,00	37.500.000,00

10.3.6 M17: Risicobeheer (artikel 36)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toe- passelijke Elfpo- bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elpo- bijdrage- percentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financierings- instrumenten onder verantwoordelijkheid d van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo- aandeel in financierings instrumenten 2014- 2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					21.690.000,00 (3B)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	100%					20.000.000,00 (3B)
Total						0,00	41.690.000,00

10.3.7 M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijk Elfpo-bijdrage-percentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					41.265.000,00 (6B)
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	100%					0,00 (6B)
Total						0,00	41.265.000,00

10.3.8 M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)

Soorten regio's en extra toewijzingen		Toepasselijke Elfpo-bijdrage 2014-2020 (%)	Toepasselijke Elfpo-bijdrage-percentage overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit 2014-2020 (%)	Percentage van toepassing op financieringsinstrumenten onder de verantwoordelijkheid van de beheerautoriteit overeenkomstig artikel 59, lid 4, onder g), van Verordening (EU) nr. 1305/2013, 2014-2020 (%)	Indicatief Elfpo-aandeel in financieringsinstrumenten 2014-2020 (bedrage in EUR)	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (€)
Artikel 59, lid 3, onder d), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Overige regio's	Main	50%					20.500.360,00
	Artikel 59, lid 4, onder e), van Verordening (EU) nr. 1305/2013 - Concrete acties die worden gefinancierd met financiële middelen die aan het Elfpo zijn overgedragen op grond van artikel 7, lid 2, en artikel 14, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1307/2013	50%					460.000,00
Total						0,00	20.960.360,00

10.4 Indicatieve uitsplitsing per maatregel voor ieder subprogramma

Naam thematische subprogramma's	Maatregel	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (EUR)

1 1

Indicatorplan

11.1 Indicatorplan

11.1.1 P1: Het bevorderen van kennisoverdracht en innovatie in de landbouw, bosbouw en landelijke gebieden

11.1.1.1 1A) Stimuleren van innovatie, samenwerking en de ontwikkeling van de kennisbasis in plattelandsgebieden

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T1: percentage uitgaven in het kader van de artikelen 14, 15 en 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 ten opzichte van de totale uitgaven voor het POP (aandachtsgebied 1A)	7,17
Totaal geplande overheidsuitgaven ROP	1.645.350.720,00
Overheidsuitgaven (aandachtsgebied 1A)	117.960.000,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	Totale overheidsuitgaven € (opleidingen, uitwisselingen tussen landbouwbedrijven, demonstratie) (1.1 tot 1.3)	35.420.000,00
M16: Samenwerking (art. 35)	Totale overheidsuitgaven (16.1 + 16.9)	83.540.000,00

11.1.1.2 1B) Verstevigen van de banden tussen de landbouw, de voedselproductie en de bosbouwsector, en onderzoek en innovatie, mede met het oog op een beter milieubeheer en betere milieuprestaties

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T2: Totaal aantal in het kader van de samenwerkingsmaatregel gesteunde concrete acties inzake samenwerking (artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013) (groepen, netwerken/clusters, proefprojecten...) (aandachtsgebied 1B)	180,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M16: Samenwerking (art. 35)	Aantal door EIP te ondersteunen operationele groepen (oprichting en exploitatie) (16.1)	65,00
M16: Samenwerking (art. 35)	Aantal andere samenwerkingsmaatregelen (groepen, netwerken/clusters, proefprojecten ...) (16.2 tot 16.9)	115,00

11.1.1.3 1C) Stimuleren van een leven lang leren en beroepsopleiding in de landbouw- en de bosbouwsector

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T3: Totaal aantal in het kader van artikel 14 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 opgeleide deelnemers (aandachtsgebied 1C)	18.000,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	Opleiding/aanleren van vaardigheden (1.1) - Aant. deelnemers aan opleidingen	18.000,00

11.1.2 Prioriteit 2: het versterken van de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en het duurzaam bosbeheer

11.1.2.1 2A) Het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven, met name met het doel de marktdeelname en -gerichtheid alsmede de landbouwdiversificatie te vergroten

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T4: percentage landbouwbedrijven met POP-steun voor investeringen in herstructurering of modernisering (aandachtsgebied 2A)	4,84
Aantal landbouwbedrijven met POP-steun voor investeringen in herstructurering of modernisering (aandachtsgebied 2A)	3.500,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
17 Landbouwbedrijven (boerderijen) - totaal	72.320,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	Opleiding/aanleren van vaardigheden (1.1) - Aant. deelnemers aan opleidingen	18.000,00
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	Opleiding/aanleren van vaardigheden (1.1) - Totale overheidsuitgaven voor opleiding/vaardigheden	17.500.000,00
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	Totale overheidsuitgaven € (opleidingen, uitwisselingen tussen landbouwbedrijven, demonstratie) (1.1 tot 1.3)	35.420.000,00
M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	Aantal ondersteunde bedrijven (3.1)	1.700,00
M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	Totale overheidsuitgaven (EUR) (3.1 en 3.2)	30.000.000,00

M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Aantal ondersteunde bedrijven voor investeringen in landbouwbedrijven (4.1)	3.350,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale overheidsuitgaven voor investeringen in infrastructuur (4.3)	195.190.000,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale investering € (publiek + privaat)	639.860.000,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale overheidsuitgaven (EUR) (4.1)	165.600.000,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale overheidsuitgaven €	360.790.000,00
M16: Samenwerking (art. 35)	Totale overheidsuitgaven (16.1 + 16.9)	83.540.000,00

11.1.2.2 2B) het faciliteren van de instap van goedgeschoolde landbouwers in de landbouwsector, en in het bijzonder van de generatiewissel

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.3 Prioriteit 3: bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw

11.1.3.1 3A) Verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten door hen beter te integreren in de agrovoedselketen met behulp van kwaliteitsregelingen, het toevoegen van waarde aan landbouwproducten, het bevorderen van landbouwafzet op plaatselijke markten en korte toeleveringsketens, producentengroeperingen en -organisaties en brancheorganisaties

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.3.2 3B) Steunen van risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T7: percentage landbouwbedrijven dat deelneemt aan regelingen inzake risicobeheer (aandachtsgebied 3B)	3,18
Aantal landbouwbedrijven dat deelneemt aan een regeling inzake risicobeheer (aandachtsgebied 3B)	2.300,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
17 Landbouwbedrijven (boerderijen) - totaal	73.320,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Aantal landbouwbedrijven dat wordt ondersteund voor de verzekeringspremie (17.1)	2.300,00

M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Totale overheidsuitgaven (€) (17.1)	74.000.000,00
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Aantal landbouwbedrijven dat deelneemt aan beleggingsfondsen (17.2)	0
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Totale overheidsuitgaven (€) (17.2)	0
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Aantal landbouwbedrijven dat deelneemt aan het instrument voor stabilisering van de inkomens (17.3)	0
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	Totale overheidsuitgaven (€) (17.3)	0

11.1.4 P4: Herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen met betrekking tot landbouw en bosbouw

Landbouw

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Aantal acties ter ondersteuning van niet-productieve investeringen (4.4)	1.400,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale investering € (publiek + privaat)	436.240.000,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Totale overheidsuitgaven €	430.320.000,00
M10: Agromilieu (art. 28)	Oppervlakte (ha) agromilieu (10.1)	112.250,00
M10: Agromilieu (art. 28)	Overheidsuitgaven voor de instandhouding van genetische hulpbronnen (10.2)	0
M10: Agromilieu (art. 28)	Totale overheidsuitgaven (€)	518.450.000,00

Bosbouw

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.4.1 4A) het herstellen, in stand houden en versterken van biodiversiteit, met inbegrip van Natura 2000-gebieden, en in gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen, en van landbouw met een hoge natuurwaarde, alsook van de toestand van de Europese landschappen

Landbouw

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T9: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter ondersteuning van de biodiversiteit en/of landschappen (aandachtsgebied 4A)	5,87
Landbouwgrond onder beheerscontracten ter ondersteuning van de biodiversiteit en/of landschappen (ha) (aandachtsgebied 4A)	110.000,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
18 Agrarisch gebied - totaal OCG	1.872.350,00

Bosbouw

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.4.2 4B) Verbeteren van het waterbeheer, met inbegrip van het beheer van meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Landbouw

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T10: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van het waterbeheer (aandachtsgebied 4B)	6,00
Landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van het waterbeheer (ha) (aandachtsgebied 4B)	112.250,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
18 Agrarisch gebied - totaal OCG	1.872.350,00

Bosbouw

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.4.3 4C) het voorkomen van bodemerosie en het verbeteren van bodembeheer

Landbouw

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T12: percentage landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van bodembeheer en/of ter voorkoming van bodemerosie (aandachtsgebied 4C)	0,48
Landbouwgrond onder beheerscontracten ter verbetering van bodembeheer en/of ter voorkoming van bodemerosie (ha) (aandachtsgebied 4C)	9.000,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
18 Agrarisch gebied - totaal OCG	1.872.350,00

Bosbouw

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.5 P5: Het bevorderen van hulpbronnefficiëntie en het steunen van de overstap naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voeding- en de bosbouwsector

11.1.5.1 5A) Bevorderen van een efficiënter watergebruik in de landbouwsector

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.5.2 5B) Bevorderen van een efficiënter energiegebruik in de landbouw- en de voedselverwerkingssector

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.5.3 5C) het faciliteren van de levering en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, van bijproducten, afvalmateriaal en van residuen en andere non-food-grondstoffen ten bate van de bio-economie

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.5.4 5D) Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.5.5 5E) Bevorderen van koolstofbehoud en -vastlegging in de landbouw- en de bosbouwsector

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.6 P6: Het bevorderen van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden

11.1.6.1 6A) het faciliteren van diversificatie, creatie en ontwikkeling van kleine ondernemingen, alsook van werkgelegenheid

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.1.6.2 6B) Stimuleren van plaatselijke ontwikkeling in plattelandsgebieden

Streefwaarde-indicator(en) 2014-2020

Naam van de streefwaarde-indicator	Streefwaarde (2023)
T21: percentage van de plattelandsbevolking dat onder strategieën voor plaatselijke ontwikkeling valt (aandachtsgebied 6B)	64,86
Plattelandsbevolking die onder strategieën voor plaatselijke ontwikkeling valt (aandachtsgebied 6B)	3.000.000,00
T22: percentage van de plattelandsbevolking dat voordeel haalt uit verbeterde diensten / infrastructuur (aandachtsgebied 6B)	0,00
T23: In de ondersteunde projecten gecreëerde banen (Leader) (aandachtsgebied 6B)	250,00
Nettobevolking die voordeel haalt uit verbeterde diensten	0,00

Contextindicator gebruikt als noemer voor de doelgroep

Naam van de contextindicator	Waarde basisjaar
1 Bevolking - intermediair	27,01
1 Bevolking - platteland	0,64
1 Bevolking – specifieke plattelandsdefinitie gebruikt voor doelwaarden T21; T22 and T24 (indien relevant)	0
1 Bevolking - totaal	16.730.348,00

Indicator(en) geplande output 2014-2020

Naam maateenheid	Naam van de indicator	Waarde
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art.	Aantal gekozen lokale actiegroepen	20,00

35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)		
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	Onder lokale actiegroepen vallende bevolking	3.000.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	Totale overheidsuitgaven (EUR): voorbereidende technische ondersteuning voor samenwerking (19.1)	400.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	Totale overheidsuitgaven (EUR): ondersteuning voor de uitvoering van activiteiten in het kader van vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkelingsstrategieën (19.2)	94.962.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	Totale overheidsuitgaven (EUR): de voorbereiding en uitvoering van samenwerkingsactiviteiten van de lokale actiegroep (19.3)	6.400.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	Totale overheidsuitgaven (EUR): steun voor lopende kosten en dynamisering (19.4)	11.068.000,00

11.1.6.3 6C) het verbeteren van de toegankelijkheid, het gebruik en de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) in plattelandsgebieden

Er zijn geen maatregelen geselecteerd in de strategie voor dit aandachtsgebied.

11.2 Overzicht van de geplande output en de geplande uitgaven per maatregel en per aandachtsgebied (automatisch gegenereerd)

Maatregel en	Indicatoren	P2		P3		P4			P5					P6			Totaal
		2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C	
M01	Opleiding/aanleren van vaardigheden (1.1) - Aant. deelnemers aan opleidingen	18,000															18,000
	Opleiding/aanleren van vaardigheden (1.1) - Totale overheidsuitgaven voor opleiding/vaardigheden	17,500,000															17,500,000
	Totale overheidsuitgaven € (opleidingen, uitwisselingen tussen landbouwbedrijven, demonstratie) (1.1 tot 1.3)	35,420,000															35,420,000
M03	Aantal ondersteunde bedrijven (3.1)	1,700															1,700
	Totale overheidsuitgaven (EUR) (3.1 en 3.2)	30,000,000															30,000,000
M04	Totale investering € (publiek + privaat)	639,860,000				436,240,000											1,076,100,000
	Totale overheidsuitgaven €	360,790,000				430,320,000											791,110,000
M10	Oppervlakte (ha) agromilieau (10.1)					112,250											112,250
	Totale overheidsuitgaven (€)					518,450,000											518,450,000

11.3 Secundaire effecten: identificatie van potentiële bijdragen van plattelandsontwikkelingsmaatregelen/-submaatregelen die onder een bepaald aandachtsgebied voor andere aandachtsgebieden/doelstellingen zijn geprogrammeerd

Aandachtsgebied van indicatorplan	Maatregel	P1			P2		P3		P4			P5					P6		
		1 A	1 B	1 C	2 A	2 B	3 A	3 B	4 A	4 B	4 C	5 A	5 B	5 C	5 D	5 E	6 A	6 B	6 C
2A	M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	X	X	X	P				X	X	X	X	X		X	X			
	M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)				P		X												
	M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	X			P	X			X	X	X	X	X		X	X			
	M16: Samenwerking (art. 35)	X	X	X	P				X	X	X	X	X	X	X	X			
3B	M17 - Risicobeheer (artikel 36)							P				X			X				
6B	M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader – vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	X		X	X							X		X			X	P	
P4 (AGRI)	M04: Investerings in materiële activa (art. 17)								P	P	P	X			X				
	M10: Agromilieu (art. 28)								P	P	P								

11.4 Ondersteunende tabel om weer te geven op welke manier milieumaatregelen/-regelingen geprogrammeerd zijn om één (of meer) milieu-/ klimaatdoelstelling(en) te bereiken

11.4.1 Landbouwgrond

11.4.1.1 M10: Agromilieu (art. 28)

Soort concrete actie of groep van soorten concrete actie	Agromilieuklimaatverbintenissen-typologie	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C	Vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en	Koolstofvastlegging/-behoud FA 5E

			concrete actie				ammoniak FA 5D	
10.1.01 Weidevogelbeheer	Gewasdiversificatie, gewasrotatie	30.000.000,00	90.000,00	X	X		X	
10.1.07 Droge dooradering	Onderhoud van HNW-akkerbouw- en graslandssystemen (bijv. maaitechnieken, manuele arbeid, laten van winterstoppels in akkerlandgebieden), introductie van extensief grazen, conversie van akkerland naar grasland.	13.000.000,00	7.000,00	X		X	X	X
10.1.02 Akkerfaunabeheer	Overige	11.000.000,00	5.000,00	X	X		X	
10.1.06 Open akker	Onderhoud van HNW-akkerbouw- en graslandssystemen (bijv. maaitechnieken, manuele arbeid, laten van winterstoppels in akkerlandgebieden), introductie van extensief grazen, conversie van akkerland naar grasland.	18.000.000,00	8.000,00	X		X	X	
10.1.03 Botanisch beheer	Overige	18.000.000,00	9.000,00	X	X	X	X	X
10.1.04 Landschapsbeheer	Overige	11.000.000,00	6.000,00	X	X			
10.1.05 Open grasland	Onderhoud van HNW-akkerbouw- en graslandssystemen (bijv. maaitechnieken, manuele arbeid, laten van winterstoppels in akkerlandgebieden), introductie	30.000.000,00	90.000,00	X		X	X	

	van extensief grazen, conversie van akkerland naar grasland.							
10.1.09 Water	Beter beheer, vermindering van minerale meststoffen en pesticiden (met inbegrip van geïntegreerde productie)	6.200.000,00	2.250,00	X	X			
10.1.08 Natte dooradering	Onderhoud van HNW-akkerbouw- en graslandssystemen (bijv. maaitechnieken, manuele arbeid, laten van winterstoppels in akkerlandgebieden), introductie van extensief grazen, conversie van akkerland naar grasland.	9.000.000,00	5.000,00	X	X			X

11.4.1.2 M11: Biologische landbouw (art. 29)

Submaatregel	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C	Vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak FA 5D	Koolstofvastlegging/-behoud FA 5E
11.2 - betaling voor behoud van biologische landbouwpraktijken en -methoden							
11.1 - betaling voor de overstap naar praktijken en methoden voor biologische landbouw							

11.4.1.3 M12: Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water betalingen (art. 30)

Submaatregel	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C	Vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak FA 5D	Koolstofvastlegging/-behoud FA 5E
12.3 - compensatie voor landbouwgebieden die vallen onder stroomgebiedsbeheersplannen							
12.1 - compensatie voor Natura 2000-landbouwgebieden							

11.4.1.4 M08: Investerings in ontwikkeling van bosgebied en verbetering van de levensvatbaarheid van bossen (art. 21-26)

Submaatregel	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C	Vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak FA 5D	Koolstofvastlegging/-behoud FA 5E
8.2 - Ondersteuning bij het opzetten en onderhouden van systemen voor land- en bosbouw							
8.1 - steun voor bebossing/de aanleg van beboste gebieden							

11.4.2 Bosgebieden

11.4.2.1 M15: Bos milieu- en klimaatdiensten en bosbescherming (art. 34)

Soort concrete actie of groep van soorten concrete actie	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C

11.4.2.2 M12: Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water betalingen (art. 30)

Submaatregel	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C
12.2 - compensatie voor Natura 2000-bosbouwgebieden					

11.4.2.3 M08: Investerings in ontwikkeling van bosgebied en verbetering van de levensvatbaarheid van bossen (art. 21-26)

Submaatregel	Totale uitgaven (EUR)	Totale oppervlakte (ha) per maatregel of soort concrete actie	Biodiversiteit FA 4A	Waterbeheer FA 4B	Bodembeheer FA 4C
8.5 - Ondersteuning voor investeringen ter verbetering van de veerkracht en de milieuwaarde van bosecosystemen					

11.5 Programmaspecifieke streefwaarde en output

Specifieke streefwaarde-indicator(en)

Code	Naam van de streefwaarde-indicator	Aandachtsgebied	Streefwaarde voor 2023	Eenheid

Specifieke outputindicator(en)

Code	Naam van de outputindicator	Maatregel	Aandachtsgebied	Geplande output	Eenheid

12

Aanvullende nationale financiering

Voor maatregelen en concrete acties die binnen de werkingssfeer van artikel 42 van het Verdrag vallen, een overzicht van de aanvullende nationale financiering per maatregel, in overeenstemming met artikel 82 van Verordening (EU) nr. 1305/2013, met inbegrip van de bedragen per maatregel en een indicatie van de naleving met de criteria van de RD-verordening.

Maatregel	Aanvullende nationale financiering in de periode 2014-2020 (EUR)
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	12.500.000,00
M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	0,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	156.814.000,00
M10: Agromilieu (art. 28)	148.872.667,00
M16: Samenwerking (art. 35)	10.870.000,00
M17 - Risicobeheer (artikel 36)	10.620.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	15.150.000,00
M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)	0,00
Totaal	354.826.667,00

12.1 M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan agrarische ondernemers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

Kennisoverdracht (maatregel 1)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3 programma

12.2 M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

-

12.3 M04: Investerings in materiële activa (art. 17)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan landbouwers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

Investerings (maatregel 4)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3 programma

12.4 M10: Agromilieu (art. 28)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan landbouwers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

Agromilieu (maatregel 10)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3 programma

Dit totaalbedrag aan aanvullende nationale financiering kan bij landbouwers neerslaan, maar zou ook deels terecht kunnen komen bij niet-landbouwers (en dan in principe geen artikel 42VWEU steun zijn). Hetzelfde bedrag wordt dan ook toegevoegd aan tabel 13.

12.5 M16: Samenwerking (art. 35)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan landbouwers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

Samenwerking (maatregel 16)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3 programma

Dit totaalbedrag aan aanvullende nationale financiering kan bij landbouwers neerslaan, maar zou ook deels terecht kunnen komen bij niet-landbouwers (en dan in principe geen artikel 42VWEU steun zijn). Hetzelfde bedrag wordt dan ook toegevoegd aan tabel 13.

12.6 M17 - Risicobeheer (artikel 36)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan landbouwers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

Brede weersverzekering (maatregel 17)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3 programma

12.7 M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

In dit overzicht wordt alle aanvullende nationale financiering vermeld die gedurende de looptijd van het POP3 zal worden verstrekt aan landbouwers, voor zover er sprake is of kan zijn van beïnvloeding van de agrarische productie in de zin van artikel 42 van het Verdrag betreffende de Werking van de Unie (VWEU steun).

LEADER (maatregel 19)

Gelden zullen worden verstrekt in overeenstemming met de voorschriften vastgelegd in het POP3.

Dit totaalbedrag aan aanvullende nationale financiering kan bij landbouwers neerslaan, maar zou ook deels terecht kunnen komen bij niet-landbouwers (en dan in principe geen artikel 42VWEU steun zijn). Hetzelfde bedrag wordt dan ook toegevoegd aan tabel 13.

12.8 M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)

Indicatie van de naleving van de operaties met de criteria uit hoofde van Verordening (EU) nr. 1305/2013

Geen additionele financiering

13

Elementen die
nodig zijn voor de
beoordeling van
de overheidssteun

Voor de maatregelen en concrete maatregelen die buiten het toepassingsgebied vallen van artikel 42 van het Verdrag; de tabel met steunregelingen op grond van artikel 81, lid 1 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 die voorzien zijn voor de uitvoering van de programma's, met de titel van de steunregeling en de ELFPO-bijdrage, nationale cofinanciering en aanvullende nationale financiering. Gedurende de gehele looptijd van het programma moet verenigbaarheid met regels van de Unie voor staatssteun worden gewaarborgd.

De tabel moet vergezeld gaan van een toezegging van de lidstaat dat, indien dit wordt vereist door de voorschriften omtrent staatssteun of door specifieke voorwaarden in een goedkeuringsbesluit over staatssteun, zulke maatregelen individueel zullen worden medegedeeld krachtens artikel 108, lid 3, van het Verdrag.

Maatregel	Benaming van de steunregeling	Elfpo (EUR)	Nationale medefinanciering (EUR)	Aanvullende nationale financiering (EUR)	Totaal (EUR)
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	Maatregel 4 Ruilverkaveling non productieve investeringen	25.019.000,00	17.366.000,00	16.016.000,00	58.401.000,00
M10: Agromilieu (art. 28)	Agrarisch natuur en landschapsbeheer	24.823.000,00	8.218.000,00	16.604.000,00	49.645.000,00
M16: Samenwerking (art. 35)	Samenwerking	14.250.000,00	12.150.000,00	10.870.000,00	37.270.000,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	LEADER	20.045.000,00	20.045.000,00	15.150.000,00	55.240.000,00
Totaal (EUR)		84.137.000,00	57.779.000,00	58.640.000,00	200.556.000,00

13.1 M04: Investerings in materiële activa (art. 17)

Benaming van de steunregeling: Maatregel 4 Ruilverkaveling non productieve investeringen
Elfpo (EUR): 25.019.000,00
Nationale medefinanciering (EUR): 17.366.000,00
Aanvullende nationale financiering (EUR): 16.016.000,00
Totaal (EUR): 58.401.000,00

13.1.1.1 *Indicatie**:

Inleiding

In de hierna volgende tabel wordt alle steun vermeld die mogelijk uit het POP3 wordt verstrekt en die niet valt onder artikel 42 VWEU(ELFPO-bijdrage, nationale cofinanciering en – waar relevant – de beschikbaar gestelde aanvullende nationale financiering).

Het POP3 is een subsidieprogramma. Bij aanvang van het POP3 is nog niet bekend van welke subsidiemogelijkheden gebruik gemaakt zal worden. Daarom is ook nog niet met zekerheid aan te geven welke bedragen zullen worden verstrekt aan steun in de zin van artikel 42 VWEU en welke bedragen daarbuiten vallen.

Voorkomen moet worden dat op enig moment gedurende de looptijd van het POP3 sprake zal zijn van staatssteun waarvoor geen staatssteunruimte bestaat. Daarom worden voor betreffende regelingen de te besteden 'reguliere' POP3 middelen als staatssteun gemeld via een separate melding én een eventueel door de steun top up te verstrekken. De top up wordt zowel gemeld als niet agrarische steun (in separate staatssteunmeldingen op grond van een groepsvrijstellingsverordening dan wel via een separate staatssteunmelding).

Het is mogelijk om, voor zover passend, steun te verlenen onder de deminimis regelgeving.

Submaatregel Verkaveling

Indien er sprake is of kan zijn van staatssteun, zal separate melding worden gedaan. Op welke wijze in nog onderwerp van onderzoek.

Submaatregel Non productieve investeringen

Indien er sprake is of kan zijn van staatssteun, zal separate melding worden gedaan. Op welke wijze is nog onderwerp van onderzoek.

13.2 M10: Agromilieu (art. 28)

Benaming van de steunregeling: Agrarisch natuur en landschapsbeheer

Elfpo (EUR): 24.823.000,00

Nationale medefinanciering (EUR): 8.218.000,00

Aanvullende nationale financiering (EUR): 16.604.000,00

Totaal (EUR): 49.645.000,00

13.2.1.1 *Indicatie**:

Inleiding

In de hierna volgende tabel wordt alle steun vermeld die mogelijk uit het POP3 wordt verstrekt en die niet valt onder artikel 42 VWEU(ELFPO-bijdrage, nationale cofinanciering en – waar relevant – de beschikbaar gestelde aanvullende nationale financiering).

Het POP3 is een subsidieprogramma. Bij aanvang van het POP3 is nog niet bekend van welke subsidiemogelijkheden gebruik gemaakt zal worden. Daarom is ook nog niet met zekerheid aan te geven welke bedragen zullen worden verstrekt aan steun in de zin van artikel 42 VWEU en welke bedragen daarbuiten vallen.

Voorkomen moet worden dat op enig moment gedurende de looptijd van het POP3 sprake zal zijn van staatssteun waarvoor geen staatssteunruimte bestaat. Daarom worden voor betreffende regelingen de te besteden 'reguliere' POP3 middelen als staatssteun gemeld via een separate melding én een eventueel door de steun top up te verstrekken. De top up wordt

gemeld als niet agrarische steun (in separate staatssteunmeldingen op grond van een groepsvrijstellingsverordening dan wel via een separate staatssteunmelding).

Indien passend, dan kunnen betalingen onder toepassing van de de minimis regelgeving gedaan worden.

Agromlieubetalingen

Steun valt vooralsnog onder staatssteunmelding melding Catalogus groen blauwe diensten. Bezien wordt of en zo ja welke aanvullende melding gedaan dient te worden.

13.3 M16: Samenwerking (art. 35)

Benaming van de steunregeling: Samenwerking
Elfpo (EUR): 14.250.000,00
Nationale medefinanciering (EUR): 12.150.000,00
Aanvullende nationale financiering (EUR): 10.870.000,00
Totaal (EUR): 37.270.000,00

13.3.1.1 Indicatie:*

Inleiding

In de hierna volgende tabel wordt alle steun vermeld die mogelijk uit het POP3 wordt verstrekt en die niet valt onder artikel 42 VWEU(ELFPO-bijdrage, nationale cofinanciering en – waar relevant – de beschikbaar gestelde aanvullende nationale financiering).

Het POP3 is een subsidieprogramma. Bij aanvang van het POP3 is nog niet bekend van welke subsidiemogelijkheden gebruik gemaakt zal worden. Daarom is ook nog niet met zekerheid aan te geven welke bedragen zullen worden verstrekt aan steun in de zin van artikel 42 VWEU en welke bedragen daarbuiten vallen.

Voorkomen moet worden dat op enig moment gedurende de looptijd van het POP3 sprake zal zijn van staatssteun waarvoor geen staatssteunruimte bestaat. Daarom worden voor betreffende regelingen de te besteden 'reguliere' POP3 middelen als staatssteun gemeld via een separate melding én een eventueel door de steun top up te verstrekken. De top up wordt gemeld als niet agrarische steun (in separate staatssteunmeldingen op grond van een groepsvrijstellingsverordening dan wel via een separate staatssteunmelding).

Maatregel samenwerking

Hiervan is een nationale staatssteunmelding gedaan, meldingsnummer SA.45154 (2016/X), melding o.g.v. Verordening (EU) nr. 615/2014.
Indien deze staatssteunmelding niet gehanteerd kan worden, kan eventueel steun worden toegekend o.g.v. de de minimis regelgeving of een andere (eventueel provinciale) staatssteunmelding.

13.4 M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)

Benaming van de steunregeling: LEADER
Elfpo (EUR): 20.045.000,00
Nationale medefinanciering (EUR): 20.045.000,00
Aanvullende nationale financiering (EUR): 15.150.000,00
Totaal (EUR): 55.240.000,00

13.4.1.1 Indicatie:*

In de hierna volgende tabel wordt alle steun vermeld die mogelijk uit het POP3 wordt verstrekt en die niet valt onder artikel 42 VWEU (ELFPO-bijdrage, nationale cofinanciering en – waar relevant – de beschikbaar gestelde aanvullende nationale financiering).

Het POP3 is een subsidieprogramma. Bij aanvang van het POP3 is nog niet bekend van welke subsidiemogelijkheden gebruik gemaakt zal worden. Daarom is ook nog niet met zekerheid aan te geven welke bedragen zullen worden verstrekt aan steun in de zin van artikel 42 VWEU en welke bedragen daarbuiten vallen.

Voorkomen moet worden dat op enig moment gedurende de looptijd van het POP3 sprake zal zijn van staatssteun waarvoor geen staatssteunruimte bestaat. Daarom worden voor betreffende regelingen de te besteden 'reguliere' POP3 middelen als staatssteun gemeld via een separate melding én een eventueel door de steun top up te verstrekken. De top up wordt gemeld als niet agrarische steun (in separate staatssteunmeldingen op grond van een groepsvrijstellingsverordening dan wel via een separate staatssteunmelding).

Maatregel LEADER

Hiervoor zijn de volgende meldingen gedaan:

- SA.49187(2017/X);
- SA.49066 (2017/X) .

Daarnaast wordt indien mogelijk steun toegekend o.g.v. deminimis of DAEB-deminimis.

14

Informatie over de complementariteit

14.1 Beschrijving van de middelen voor de complementariteit en samenhang met:

14.1.1 Andere instrumenten van de Unie en in het bijzonder met ESI-fondsen en pijler 1, met inbegrip van vergroening, en andere instrumenten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Afstemming van het POP3 speelt vooral in relatie tot de 1e pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), het Europees Landbouw Garantie Fonds, vanwege de focus van beide fondsen op de agrarische sector.

Voor de partnerschapsovereenkomst (zie www.structuurfondsen.nl) heeft afstemming plaatsgevonden met de andere Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI-fondsen): het Europees Sociaal Fonds (ESF), het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). Ook in de uitvoeringsfase zullen de ESI-fondsen afstemming zoeken. In dit kader wordt er een verkenning uitgevoerd naar een betere afstemming tussen de fondsen op uitvoeringsniveau, vanuit het perspectief van de projectindiener. De mogelijkheid voor een op de begunstigende gerichte, gezamenlijke website voor Europese fondsen wordt onderzocht. Deze website zou gedragen moeten worden door de managementautoriteiten, waarbij ieder fonds verantwoordelijk is voor zijn eigen onderdeel. Indien mogelijk wordt aangesloten bij een bestaand initiatief, bijvoorbeeld www.europaomdehoek.nl;

Iedere managementautoriteit heeft een contactpersoon die voldoende kennis heeft van andere fondsen om een aanvraag met een brede blik te kunnen beoordelen. Andere medewerkers in de front office dienen basale kennis te hebben van de andere fondsen via training of nog op te stellen fact sheets;

De bovengenoemde contactpersonen vormen op regionaal niveau een netwerk dat actief informatie, projectaanvragen etc. met elkaar deelt en elkaars aanspreekpunt is voor vragen over het desbetreffende fonds. Deze regionale netwerken komen regelmatig bij elkaar;

Eenmaal per jaar ontmoeten de verschillende regionale netwerken en fondsen elkaar op nationaal niveau;

Het streven is om naast de ESI-fondsen ook actieve betrokkenheid te verkrijgen van Erasmus+, Horizon 2020 en LIFE+. Dit geldt voor zowel de gezamenlijke website als voor betrokkenheid in de regionale netwerken. De INTERREG-programma's worden hier eveneens via maatwerk bij betrokken.

Afgesproken is dat bij alle bovenstaande punten de gevraagde inzet, capaciteit en het tijdsbeslag in verhouding dienen te staan tot de overige werkzaamheden van de managementautoriteit en proportioneel tot het beoogde doel.

Er zullen in het kader van de voortgangsverslagen in 2017 en 2019 tussentijdse evaluaties plaatsvinden, waarbij de in de European code of conduct on partnership genoemde relevante partners en partijen worden betrokken. Partners van de programma's worden via de afzonderlijke Comit es van Toezicht van de fondsen betrokken bij het opstellen van deze voortgangsverslagen. Tevens zal afstemming met partners, net als bij de totstandkoming van de Partnerschapsovereenkomst, via de Interbestuurlijke Werkgroep Cohesiebeleid plaatsvinden.

De werkgroep monitoring en evaluatie zal in 2017 en 2019 bijeenkomen voor het opstellen van deze voortgangsverslagen over de uitvoering van de Partnerschapsovereenkomst. In 2019 stelt deze werkgroep een evaluatie samen van de prestaties van de operationele programma's. Daarbij gaat de werkgroep na of de mijlpalen van de programma's op het

niveau van de prioriteiten zijn bereikt. Indien de benodigde werkzaamheden door deze werkgroep daar aanleiding toe geven, zal er aanvullend een gezamenlijke bijeenkomst met de partners van de verschillende ESI-fondsen worden georganiseerd.

Het EFMZV en het ELFPO hebben inhoudelijk weinig raakvlakken omdat zij duidelijk uiteenlopende doelen en doelgroepen hebben, met uitzondering op het gebied van aquacultuur en wellicht de 'jonge vissersregeling'. Projecten en activiteiten die omschakeling van landbouw naar aquacultuur betreffen zullen niet gefinancierd kunnen worden vanuit het ELFPO: zij vallen onder het EFMZV.

Het EFRO en het ELFPO hebben binnen de thematische doelstellingen innovatie/versterken van de concurrentiekracht en koolstofarme economie raakvlakken op het gebied van circulaire economie, energie uit biomassa, duurzame voedselketen, precisielandbouw en water. In alle landsdelen voor EFRO is in de regionale innovatiestrategieën voor slimme specialisatie (RIS3/S3) de topsector Agri en Food als prioritaire sector gekozen, soms naast de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen. Zo is een koppeling gemaakt met het ELFPO. Verkend is om tussen EFRO en het ELFPO de "scheidlijn" in de innovatieketen vast te stellen op de overgang van 'prototype' naar 'proeftuin/demonstrator'. EFRO- en ELFPO-projecten kunnen, indien opportuun, afzonderlijk en synchroon aan elkaar de gehele innovatieketen doorlopen.

Nederland zet niet fondsoverstijgend in op LEADER/CLLD maar sluit niet uit dat LEADER/CLLD-groepen tijdens de programmeringsperiode aansluiting zouden kunnen zoeken bij de prioriteiten van andere ESI-fondsen zoals het EFRO als het ESF en dit in hun ontwikkelingsstrategie nader uitwerken.

De volgende stappen worden doorlopen bij de beoordeling of een project onder het ELFPO valt dan wel onder het EFMZV, EFRO of het ESF:

- er wordt getoetst aan de toepasselijke EU-wetgeving en de voorwaarden geformuleerd in de bestedingsdoelen van de operationele programma's van de fondsen. In de meeste gevallen zal dit uitwijzen of een project subsidiabel is vanuit het ELFPO dan wel vanuit de andere fondsen;
- voor de resterende gevallen beoordeelt de beheersautoriteit de algemene doelen en kenmerken van het project. Over het algemeen geldt dat het bij ELFPO om meer kleinschalige projecten gaat. De focus van het ELFPO ligt daarbij op de agrarische sector en agrarisch grondgebruik. Bij het EFRO zal doorgaans sprake zijn van grotere projecten met een bredere doelgroep. Het EFRO is gericht op de thema's innovatie en koolstofarme economie. Het ESF legt de focus op actieve inclusie (gericht op arbeidstoeleiding en plaatsing op werk) en actief en gezond ouder worden (specifiek op duurzame inzetbaarheid). De focus van het EFMZV ligt op innovatie, verduurzaming en samenwerking tussen vissers en wetenschappers. Projecten en activiteiten die omschakeling van landbouw naar aquacultuur betreffen zullen niet gefinancierd kunnen worden vanuit het ELFPO: zij vallen onder het EFMZV.

De beheersautoriteit voor het POP3 en de autoriteit voor de invulling van directe inkomenssteun vallen onder het ministerie van Economische Zaken. Hiermee wordt de onderlinge samenhang tussen het ELFPO en het ELGF gewaarborgd.

Alle steun vanuit het ELGF en het ELFPO loopt in Nederland via één betaalorgaan. De controles voor oppervlakte gebonden steun worden uitgevoerd conform de Europese voorwaarden voor het Geïntegreerd Beheer en Controle Systeem (GBCS). Het betaalorgaan heeft per perceel landbouwgrond een overzicht van de subsidies die worden aangevraagd. Daarbij checkt het of er sprake is van toegestane accumulatie van de Europese grondgebonden subsidies. Zo wordt gecontroleerd op dubbele betalingen. De samenhang en complementariteit tussen de twee pijlers van het GLB wordt versterkt.

Afhankelijk van de uitwerking door de Europese Commissie zal binnen het GBCS systeem de controle op dubbele betalingen voor vergroeningseisen en agromilieubetalingen worden uitgevoerd.

De nauwe relatie tussen het POP3 en het onderdeel directe betalingen in de 1e pijler van het GLB blijkt ook uit de grondgebonden maatregelen, zoals het agrarisch natuurbeheer en jonge boeren.

Nederland wil als volgt vormgeven aan het onderdeel directe betalingen in de 1e pijler:

- de inzet van Nederland is gericht op een zo geleidelijk mogelijke overgang naar gelijke hectarebetaling en vergroeningspremie per hectare in 2019. Vanwege het streven naar gelijke hectarebetaling kiest Nederland voor blijvende ontkoppelde betalingen. Ook zal Nederland conform de Europese wetgeving extra hectaresteen verlenen aan jonge boeren;
- vanuit de 1e pijler komt er geen top-up voor gebieden met natuurlijke beperkingen en geen aparte betalingsregeling voor kleine bedrijven;
- Nederland zet stevig in op vergroeningsmaatregelen. Naast de Europese verplichte vergroeningsmaatregelen wil Nederland gebruik maken van equivalente maatregelen. Ook is Nederland voornemens gebruik te maken van duurzaamheidscertificaten, indien dit mogelijk blijkt, en de mogelijkheid van een collectieve benadering. Centrale leidraad is: evenwicht tussen enerzijds biodiversiteitswinst en anderzijds inpasbaarheid in de Nederlandse akkerbouw. Per 2016 zal het agrarisch natuurbeleid door collectieven worden uitgevoerd. De agro-milieu-klimaatmaatregelen zijn aanvullend op de vergroeningsmaatregelen.

In aanvulling op de verplichte 2% steun voor jonge boeren uit de 1e pijler wordt in POP3 voor jonge boeren een landsdekkende investeringsregeling ingericht (maatregel 04). Zo wordt continuering gewaarborgd voor de ondersteuning van jonge boeren.

Nederland is niet voornemens om gebruik te maken van de mogelijkheid om in het POP3 de oprichting van producenten- en brancheorganisaties te steunen.

Overlap in steun tussen het POP3 en steunmaatregelen op grond van de 1e pijler van het GLB, en dan met name de Gemeenschappelijke Marktordening groente en fruit, wordt voorkomen. Wanneer steunverlening mogelijk is aan telers van groenten en/of fruit vanuit zowel het POP 3 als vanuit de GMO groente en fruit, dan wordt voorkomen dat potentiële begunstigden mogelijk meerdere keren steun krijgen voor dezelfde activiteit door:

- het POP 3 voor deze maatregelen uitsluitend open te stellen voor individuele landbouwers/ondernemingen die geen lid zijn van een erkende telersvereniging (een minderheid van de telers van ongeveer 20%);
- het POP 3 voor deze maatregelen uitsluitend open te stellen voor individuele ondernemingen die lid zijn van een telersvereniging (de grote meerderheid van de Nederlandse telers) onder voorwaarde dat zij aantonen dat zij geen steun kunnen ontvangen voor deze maatregel in het kader van de GMO.

AEC-maatregelen kunnen op verschillende manieren een aanvulling zijn op en dus versterkend zijn voor de EFA. Allereerst indien AEC-maatregelen op EFA-gronden worden gelegd als top-up (bijvoorbeeld een ingezaaide akkerrand). Anderzijds kan het ook zijn dat de EFA-gronden gecombineerd worden met AEC-maatregelen op aangrenzende percelen (bijvoorbeeld catch crops en vogelakkers). Een andere vorm van complementariteit is opname van AEC-maatregelen in een equivalent vergroeningspakket, zoals door NL is ingediend bij de Europese Commissie (met o.m. de onderdelen ingezaaide akkerrand en sloot).

Ingeval van AEC-maatregelen op hetzelfde perceel speelt het risico van double-funding. Indien sprake is van double-funding zal het betaalorgaan de vergoeding voor de AEC-

maatregel (AECM) korten. In geval van equivalente vergroeningsmaatregelen is de situatie eenvoudiger. Nederland heeft bij de Europese Commissie voorstellen ingediend voor equivalente pakketten. Omdat de ingediende pakketten inhoudelijk geen overlap hebben met AECM-maatregelen bestaat er geen risico van double funding.

Het betaalorgaan registreert en rapporteert jaarlijks over de kortingen op AECM-betalingen. LEADER projecten moeten bijdragen aan de doelen van de lokale ontwikkelingsstrategie. Deze projecten kunnen, mede in relatie tot de SWOT analyse van het gebied, bijdragen aan de realisatie van de doelen voor alle aandachtsgebieden van het ELFPO programma en aan meerdere thematische doelstellingen.

In de lokale ontwikkelingsstrategie van LEADER moet worden beschreven hoe de afstemming is georganiseerd met samenwerkingsprojecten – waaronder ook de groepen van het EIP – waarvoor steun wordt ontvangen via maatregel 16.

Om in aanmerking te komen voor steun onder LEADER moet de begunstigde aangeven of steun is ontvangen en/of aangevraagd via maatregel 16 van het POP en zo ja om hoeveel steun het gaat en voor welke onderdelen van het voorstel. Bij inzet vanuit het EFMZV op CLLD zal de coördinatie en samenwerking tussen het EFMZV en het ELFPO plaatsvinden zoals aangegeven in de partnerschapsovereenkomst. Dit geldt tevens bij een eventuele aansluiting van de lokale ontwikkelingsstrategieën bij het ESF en/of het EFRO.

14.1.2 Wanneer een lidstaat ervoor heeft gekozen voor het indienen van een nationaal programma en een reeks regionale programma's zoals bedoeld in artikel 6, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, informatie over de complementariteit tussen die programma's

Niet van toepassing.

14.2 Indien relevant, informatie over de complementariteit met andere instrumenten van de Unie, met inbegrip van LIFE

Het Nederlandse innovatiebeleid gaat uit van het versterken van de topsectoren en het stimuleren van innovatie in alle fasen van de innovatiecyclus. De instrumenten in het POP3 zijn daarbij een goede aanvulling op de onderzoekswensen in Horizon 2020 en het nationale onderzoeksprogramma. Vooral het ondernemersgedreven samenwerkingsprogramma voor innovatie, het EIP, ziet Nederland als een belangrijk instrument in de innovatiecyclus.

Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor afstemming omdat het het hele innovatiebeleid bewaakt en participeert in het EIP en in Horizon 2020. Meer inhoudelijk is een rol weggelegd voor de topsectoren, speciaal die voor Agro en Food en Tuinbouw en Uitgangsmateriaal. De topsectoren kijken specifiek welke kennis en innovatiebehoefte Nederland de komende jaren nodig heeft en hoe dit via de verschillende instrumenten vorm gegeven kan worden.

Nederland heeft ter bevordering van afstemming tussen Europese fondsen een 'Prioritized Action Framework Natura 2000 for the period 2014-2020' opgesteld (Ares (2013) 52813 - 16/01/2013). Met het PAF wordt ingezet op, en afstemming tussen de fondsen LIFE geïntegreerde projecten en het POP 3 gezocht bij, activiteiten die betrekking hebben op:

- het versterken van de robuustheid van Natura 2000 gebieden;
- het versterken van Natura 2000 soorten, zowel binnen als buiten Natura 2000 gebieden;
- het versnellen van investeringen ten behoeve de implementatie van Natura 2000 gebieden;
- het versterken van agrarisch natuurbeheer, dat aanpalend ligt aan Natura 2000 gebieden (buffering);

- het verbinden van ecologie en economie door het bevorderen van CO₂ opslag in natuur en landbouw, het verbeteren van het imago van Natura 2000 en het bevorderen van het toerisme;
- het opstarten en verbeteren van Marine Natura 2000.

Hiermee wil Nederland de synergie tussen deze fondsen versterken, zonder overigens, dat er sprake is van ongeoorloofde cumulatie van gelden. Tot op heden, tijdens de POP2 periode is alleen in een enkel geval sprake geweest van synergie.

Naast POP3 bestaat er nationale en regionale steun voor groenblauwe diensten, zowel op agrarische gronden als op natuurgronden. Onder deze maatregelen vallen bijvoorbeeld provinciale groenblauwe diensten, groenblauwe diensten uitgevoerd door waterschappen (circa 20 miljoen euro, bijvoorbeeld bufferstroken) en de nationale natuursubsidies voor marginale landbouwgronden en natuurgebieden in onderhoud bij natuurorganisaties. Onder deze laatste categorie vallen de Natura 2000 gebieden. De beheer- en inrichtingskosten daarvan worden volledig met nationale middelen gefinancierd (circa 100 miljoen euro per jaar).

Binnen POP3 is het verbeteren van de waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water) één van de speerpunten. Naast de hiervoor bestemde 25 miljoen euro (EU + nationaal) wordt voor dit doel via overheveling van de 1e naar de 2e pijler 40 miljoen euro (EU+nationaal) extra ingezet. Aldus wordt 65 miljoen euro hoofdzakelijk ingezet via de kaders van het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer.

Via het Nationaal Deltaprogramma Water worden maatregelen op het gebied van veiligheid, bescherming tegen overstroming vanuit zee en vanuit de rivieren (ROR, Flood Directive) ingevuld. Voor dit programma is jaarlijks circa 1 miljard euro beschikbaar.

15

Regelingen voor de uitvoering van het programma

15.1 De aanwijzing door de lidstaat van alle autoriteiten bedoeld in artikel 65, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 en een beknopte beschrijving van de beheers- en controlestructuur van het aangevraagde programma op grond van artikel 55, lid 3, onder i), van Verordening (EU) nr. 1303/2013 en op grond van de regelingen van artikel 74, lid 3, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

15.1.1 Autoriteiten

Autoriteit	Naam van de autoriteit	Naam van de persoon die voor de autoriteit verantwoordelijk is	Adres	E-mail
Managing authority	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directoraat-Generaal Agro	De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	Bezuidenhoutseweg 73, Den Haag	-
Certification body	Ministerie van Financiën, Auditdienst Rijk	(Directeur)	Korte Voorhout 7, Den Haag	-
Accredited paying agency	Ministerie van Economische Zaken, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	(Algemeen Directeur)	Prinses Beatrixlaan 2, Den Haag	-
Coordination body	Ministerie van Economische Zaken, Directie Financiële en Economische Zaken (FEZ)	(Directeur)	Bezuidenhoutseweg 73, Den Haag	-

15.1.2 Beknopte beschrijving van de beheers- en controlestructuur van het programma en regelingen voor onafhankelijk onderzoek van klachten

15.1.2.1 Beheers- en controlestructuur

De kaders voor de uitvoeringsstructuur van het POP3 zijn vastgelegd in Verordening (EU) Nr. 1305/2013, Verordening (EU) Nr. 1306/2013 en Verordening (EU) Nr. 1303/2013.

In Nederland is de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de beheersautoriteit in de zin van artikel 65 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013. De beheersautoriteit draagt richting de Europese Commissie de eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering van het POP3. Voor Nederland is één Plattelandsontwikkelingsprogramma opgesteld.

De directeur Financieel-Economische Zaken (FEZ) van het ministerie van Economische Zaken is aangewezen als de erkennende instantie voor het betaalorgaan. De directeur FEZ heeft, namens de Minister, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) van het ministerie van Economische Zaken erkend als betaalorgaan in de zin van artikel 7 van Verordening (EU) Nr. 1306/2013.

De directeur FEZ heeft, namens de Minister, de Auditdienst Rijk (ADR) van het ministerie van Financiën aangewezen als certificerende instantie.

De beheersautoriteit voor het POP 3 wordt bij de uitvoering van haar activiteiten ondersteund door het Regiebureau POP. Het Regiebureau POP is een gezamenlijke programmadirectie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies. Het is belast met de implementatie en begeleiding van de uitvoering van het POP3. Het Regiebureau POP zal feitelijk de taken van de beheersautoriteit uitvoeren. Het Regiebureau draagt zorg voor het (laten) uitvoeren van de monitoring – en evaluatieactiviteiten, het tijdig opleveren van de voorgeschreven jaarlijkse voortgangsrapportages en het coördineren van de algemene voorlichting en communicatie over het POP3. Ook fungeert het Regiebureau POP als SFC liaison voor de EU en zal het andere coördinerende taken ten behoeve van het programma uitvoeren.

Voor de uitvoering van de maatregelen van het POP3 wordt onder coördinatie van het Regiebureau POP, een Handboek Administratieve Organisatie (Handboek AO) ontwikkeld. In dit handboek worden de concrete afspraken vastgelegd inzake de feitelijke uitvoering van de verschillende maatregelen. In het Handboek AO zal onder meer aandacht zijn voor de afgesproken verantwoordelijkheidsverdeling, rapportageverplichtingen, het voorkomen van ambtshalve doorhalingen van niet benutte vastleggingen, et cetera.

Het Comité van Toezicht (zie ook onder 15.2), voorgezeten door een ambtelijk vertegenwoordiger van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, waarborgt de doeltreffende uitvoering van het POP3. Het Comité van Toezicht wordt bij haar werkzaamheden ondersteund door een secretariaat, dat wordt belegd bij de hiervoor beschreven onafhankelijke programmadirectie Regiebureau POP. Naast het voeren van het secretariaat van het Comité van Toezicht, zal het Regiebureau het Comité ondersteunen bij de uitvoering van haar taken, zoals omschreven in Verordening (EU) nr. 1303/2013 en 1305/2013.

Voor een deel van het POP3 geschiedt de subsidieverstrekking uit hoofde van provincies, voor een beperkter deel het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Het betaalorgaan zal alle beschikkingen voor subsidieverlening – en vaststelling en alle betalingen op EU-conformiteit toetsen, de betalingen verrichten, de betalingen registreren en gelden bij de financierende partijen declareren.

Voor de afstemming van de uitvoering van het POP3 stellen het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies het Opdrachtgevers- en Uitvoeringsoverleg (OUPOP) in. Hierin zijn de opdrachtgevers, i.c. de regelingseigenaren van de POP3 maatregelen (provincies en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) vertegenwoordigd, alsmede uitvoerende instanties, zoals het betaalorgaan RVO.nl. Via een ministeriële regeling wordt een deel van de taken van de beheersautoriteit overgedragen aan de provincies.

Afspraken over de uitvoering van de aan de provincies gedelegeerde taken worden vastgelegd in het "Convenant uitvoering POP3", en "het aansturingprotocol uitvoering POP3".

De provincies zijn verantwoordelijk voor de uitwerking van de maatregelafiches naar provinciale regelgeving, het vaststellen van de daarbij behorende selectiecriteria en het toepassen van deze selectiecriteria. De provincies zorgen voor EU conforme regelgeving.

Het betaalorgaan controleert op EU conformiteit, waaronder ook de controle of bij de totstandkoming van de selectiecriteria de procedure correct is verlopen. Nederland heeft één betaalorgaan en geen delegated bodies.

15.1.2.2 Regelingen voor onderzoek van klachten

Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van de toepasselijke bezwaar- en beroepsprocedures van het Rijk, respectievelijk de provincies.

Naast deze bezwaar- en beroepsprocedures is elk bestuursorgaan in Nederland op basis van de Algemene Wet Bestuursrecht, Hoofdstuk 9, verplicht een klachtenregeling vast te stellen als onderdeel van behoorlijk bestuur.

De provincie Drenthe heeft bijvoorbeeld voor de afhandeling van bij de provincie ingediende klachten een rechtsbeschermingscommissie ingesteld. Deze bestaat uit drie onafhankelijke leden die niet bij de provincie Drenthe werken. De commissie brengt, nadat zij partijen heeft gehoord, advies uit aan het bestuursorgaan over de gegrondheid van de klacht. Het bestuursorgaan neemt vervolgens een besluit.

In Nederland kunnen burgers ook terecht bij de Nationale ombudsman. De Nationale ombudsman behandelt klachten over overheidsinstellingen.

15.2 De beoogde samenstelling van het toezichtcomité

Bij de keuze van de leden van het Comité van Toezicht worden de bepalingen van artikel 5 (eerste en tweede lid) en artikelen 47 en 48 van Verordening (EU) nr. 1303/2013 als uitgangspunt genomen.

Het Comité van Toezicht voor het POP3 zal worden opgericht binnen drie maanden na de datum waarop aan Nederland kennisgeving is gedaan van het besluit tot goedkeuring van het POP3.

Het Comité van Toezicht zal bestaan uit partners betrokken bij de totstandkoming van het POP3, namelijk vertegenwoordigers van de bevoegde autoriteiten, de economische en sociale partners en, voor zover van toepassing, relevante instanties die het maatschappelijk middenveld vertegenwoordigen, waaronder milieupartners en niet-gouvernementele organisaties. Bij de selectie van de leden, via een transparante procedure, wordt gekeken naar aspecten als deskundigheid en onafhankelijkheid. Leden kunnen ook geselecteerd worden op basis van hun rol als cofinancierder. De samenstelling van het Comité van Toezicht wordt gepubliceerd op internet.

Het Comité van Toezicht wordt voorgezeten door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit of zijn/haar afgevaardigde.

De stemgerechtigde leden in het Comité van Toezicht zijn in ieder geval:

- de vertegenwoordiging namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- de vertegenwoordiging van de provincies.

De raadgevende leden van het Comité van Toezicht zijn in ieder geval de vertegenwoordigers van:

- de Vereniging Nederlandse Gemeenten
- de Unie van Waterschappen
- de sociale- en economische partners
- de natuur- en milieuorganisaties
- de landbouworganisaties
- de Europese Commissie

Het Comité van Toezicht zal zo vaak als noodzakelijk wordt geacht, maar minimaal één maal per jaar, in vergadering bijeen komen. Zo spoedig mogelijk na oprichting van het Comité van

Toezicht zal het secretariaat een huishoudelijk reglement ter vaststelling aan het Comité van Toezicht voorleggen.

15.3 Voorzieningen om ervoor te zorgen dat bekendheid aan het programma wordt gegeven, onder meer via het nationale netwerk voor het platteland, met verwijzing naar de strategie voor kennisoverdracht en voorlichting als bedoeld in artikel 13 van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 808/2014

Communicatiestrategie

Na indiening van het POP3 stelt het Regiebureau POP een communicatiestrategie op. Daarin wordt beschreven welke middelen (zoals media en activiteiten) worden ingezet om een zo optimaal mogelijk eindresultaat met het POP3 te bereiken voor alle betrokken partijen.

De communicatiestrategie wordt binnen zes maanden na goedkeuring van het POP3 ter goedkeuring voorgelegd aan het Comité van Toezicht. Het Comité van Toezicht wordt jaarlijks geïnformeerd over de voortgang van de communicatieactiviteiten. Het Comité van Toezicht beoordeelt of het noodzakelijk is de strategie aan te passen aan de ontwikkelingen. De evaluatie van de communicatiedoelen maakt deel uit van de reguliere evaluaties van het POP3.

Communicatie aan belanghebbenden

De communicatie zal primair zijn gericht op belanghebbenden bij het POP3, zoals potentiële eindbegunstigden, (semi)overheden, belangengroepen, POP-coördinatoren, vertegenwoordigers van het betaalorgaan, het maatschappelijk veld en betrokken politici/bestuurders.

Met de communicatie aan belanghebbende wordt beoogd informatie te verstrekken over subsidiemogelijkheden en de voorwaarden voor het verlenen van subsidie (kennisvergroting). Ook wordt beoogd betrokkenheid en bewustzijn te creëren (houding) en belanghebbenden aan te zetten tot het vervullen van de rol die van hen verwacht wordt (gedrag).

Met heldere, enthousiasmerende en directe communicatie- en voorlichtingsactiviteiten zal aan de primaire doelgroep (de potentiële begunstigden) duidelijk gemaakt worden wat het POP3 inhoudt en welke mogelijkheden, randvoorwaarden en verplichtingen voor begunstigden volgen uit het programma. Specifieke communicatie voor begunstigden zal grotendeels verlopen via de subsidieloketten van het Rijk en de provincies. Het Regiebureau POP en het Nationale Netwerk Platteland zullen algemene informatie over het programma verspreiden.

Communicatie over de rol van de EU bij het programma

In aanvulling op de bovengenoemde communicatieactiviteiten is het is van belang dat ook niet direct belanghebbenden geïnformeerd worden over het EU-beleid. Hiervoor wordt zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande communicatietrajecten van het Rijk en de provincies. Bij de communicatie wordt specifiek aandacht besteed aan de Europese doelen van het plattelandsbeleid en de relatie tussen die doelen en de concrete inzet van het POP3 in Nederland. Er wordt gestreefd naar synergie met de communicatieactiviteiten van de andere Europese fondsen zoals het EFRO, het EFMZV en INTERREG.

Het belangrijkste doel van dit onderdeel van het communicatieplan is om een breed publiek te informeren over het POP3 en de rol van de EU bij plattelandsontwikkeling.

De communicatie naar het brede publiek is vooral gericht op het overbrengen van informatie en het creëren van en bewustzijn. Op informerende en inspirerende wijze zal de burgers

duidelijk gemaakt worden welke invloed de EU heeft op ontwikkeling van het platteland in Nederland. Daarbij zal met name getoond worden welke resultaten het POP3 in Nederland oplevert. De volgende communicatiemiddelen zullen worden ingezet: informatie- en consultatie/voorlichtingsbijeenkomsten, schriftelijke consultaties (de consultatie van POP3 en de SEA), het beschikbaar stellen van (digitaal) informatiemateriaal via brochures, informatieverbreiding via de website, rondsturen van een digitale nieuwsbrief, stimuleren van aandacht voor POP-projecten in de pers etc.

De rol van het nationaal plattelandsnetwerk bij de informatie – en communicatieactiviteiten van het programma

Het plattelandsnetwerk moet het vormen van netwerken en het proces van netwerken faciliteren, zodat hiermee een functionerend netwerk voor het platteland tot stand wordt gebracht. Er zal niet zozeer sprake zijn van het oprichten van een aparte organisatie met een eigen missie (zoals het Netwerk Platteland bij het POP2), maar veeleer van een neutraal coördinerend orgaan voor “netwerkvorming” en “netwerken”.

Om die rol goed in te vullen wordt het nationale plattelandsnetwerk verantwoordelijk voor de algemene communicatie en voorlichting over het POP3. Het zorgt via een landelijke website voor afstemming met andere landelijke subsidieregelingen en afstemming met de provinciale subsidieloketten. Een groot deel van de netwerkactiviteiten zal in de toekomst digitaal gaan plaatsvinden. Dit moet drempelverlagend werken voor deelname aan het netwerk en ook leiden tot meer kostenefficiëntie.

Het plattelandsnetwerk geeft niet alleen voorlichting maar werkt ook interactief en vervult daarbij een signaalfunctie. Het moet kritische reflecties uit ‘de buitenwereld’ bij beleidsmakers en toezichthouders agenderen. Voor dat laatste is het gewenst dat het netwerk binnen de organisatiestructuur van het POP3 wordt geplaatst en niet extern zoals bij het POP2 het geval was.

In het POP2 zijn “fysieke netwerken” gevormd. Het plattelandsnetwerk zal deze bestaande netwerken in stand houden. LEADER-groepen hebben in de opstartfase van LEADER extra ondersteuning nodig. Bestaande netwerken en vooral ook de cultuur van netwerkvorming zijn in Nederland voldoende ontwikkeld zodat het nationale plattelandsnetwerk zich kan concentreren op interactieve informatievoorziening en zich minder hoeft bezig te houden met opbouwwerk of processturing.

15.4 Beschrijving van de mechanismen om samenhang te waarborgen met de in het kader van LEADER uitgevoerde strategieën voor plaatselijke ontwikkeling, in het kader van de in artikel 35 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 bedoelde samenwerkingsmaatregel beoogde activiteiten, de in artikel 20 van die verordening bedoelde maatregel inzake basisdiensten en dorpsvernieuwing in plattelandsgebieden, en andere ESI-fondsen

In de lokale ontwikkelingsstrategie van LEADER/lokale ontwikkeling moet worden beschreven hoe de afstemming plaatsvindt met samenwerkingsprojecten die steun ontvangen via maatregel 16, waaronder ook de EIP-groepen.

Om in aanmerking te komen voor steun onder LEADER/lokale ontwikkeling moet de begunstigde bovendien aangeven of steun is ontvangen en/of aangevraagd via maatregel 16 van het POP3. Zo ja, dan moet worden aangegeven hoeveel steun is ontvangen en/of aangevraagd en voor welke onderdelen van het voorstel.

15.5 Beschrijving van de in artikel 27, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013 bedoelde acties om de administratieve lasten voor begunstigen te beperken

Acties om de administratieve lasten voor begunstigen te verminderen

Hieronder is een samenvattend overzicht gegeven van de acties die in gang zijn gezet door de Nederlandse autoriteiten om tot een vereenvoudiging te komen van de uitvoering van het POP3 vergeleken met het POP2.

Het beeld is dat de nieuwe Europese regelgeving hier en daar is vereenvoudigd. Een voorbeeld van een vereenvoudiging ten opzichte van het POP2 is dat niet meer wordt gewerkt met assen. Verordening (EU) nr. 1303/2013 zorgt door de introductie van generieke principes voor diverse subsidiabele kostenposten voor een vermindering van administratieve lasten en een vereenvoudiging van de uitvoering.

Van twee betaalorganen naar één betaalorgaan

De twee betaalorganen die Nederland kende, één voor het ELFPO en één voor het ELGF, zijn vanaf 16 oktober 2013 gefuseerd. De vorming van één betaalorgaan heeft een positief effect op de implementatie van het nieuwe GLB 2014-2020. Dit geldt met name voor het POP3 programma en de verwevenheid tussen agro-milieu en de vergroening uit de eerste pijler.

Het betaalorgaan maakt onderdeel uit van de nieuwe Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). De Directeur Generaal van deze rijksdienst is tevens Directeur van het betaalorgaan.

Voorheen was het betaalorgaan Dienst Regelingen.

Door de vorming van één betaalorgaan wordt een vereenvoudiging gerealiseerd in de opzet van de organisatie en er wordt een meer geïntegreerde aanpak van de uitvoering van de Europese landbouwfondsen bewerkstelligd. Het biedt vooral voordelen op de terreinen waar de uitvoering van ELFPO- en ELGF-regelingen elkaar raken, namelijk de oppervlakte gebonden subsidies. Het thema vergroening heeft de noodzaak van een integrale aanpak nog eens versterkt.

Nederland heeft één POP3 programma 2014-2020

Nederland dient één POP3-programma in voor de periode 2014-2020. Hiermee wordt bereikt dat de uitvoering van het programma eenduidig wordt gestroomlijnd. Er is niet alleen één betaalorgaan, maar ook één beheersautoriteit. Deze structuur maakt het mogelijk om alle procedures van voorbereiding tot en met monitoring en evaluatie eenduidig op te stellen en af te stemmen. Het beheer blijft hierdoor beperkt voor één plattelandsontwikkelingsprogramma voor Nederland.

Minder maatregelen en meer focus dan in het POP2

Het aantal maatregelen in het POP3 programma is teruggebracht naar zes. In het POP2-programma waren dat er veel meer. Het grote verschil met het POP2 is dat de maatregelen uit as 3 van het POP2 niet gecontinueerd worden in het POP3. Er is voor gekozen om het POP3 vooral op de agrarische sector te richten.

Met de beperking van het aantal (sub)maatregelen en de focus op de agrarische sector wordt de implementatie van het nieuwe programma eenvoudiger. Nederland heeft er voor gekozen dat de provincies het grootste deel van het POP3 gaan uitvoeren en cofinancieren, aangevuld met een beperkt Rijksdeel. Provincies staan dicht bij de regionale problematiek van het platteland en zijn daarom goed in staat de maatregelen te formuleren die noodzakelijk zijn voor de gewenste plattelandsontwikkeling.

Dit betekent dat regionaal een specifieke invulling kan worden gegeven aan een (sub)maatregel passend bij het plattelandsgebied in de desbetreffende regio. Voor de uitvoering van POP3 kan er voor één (sub)maatregel per provincie een regeling komen.

Om dit eenvoudig te houden wordt de regelgeving modulair vormgegeven. De basisregelgeving zal voor alle provincies gelijk zijn. Aanvullend op de basisregelgeving kan de regelgeving specifiek gemaakt worden voor de uitvoering voor een bepaalde maatregel. Dit krijgt vorm in een aanvullende module op deze basisregelgeving. Daarbij wordt er naar gestreefd dat deze aanvullende module gelijk is voor alle provincies. Op deze wijze kan de uitvoering zo eenvoudig mogelijk gehouden worden, terwijl de verantwoordelijkheid van het nader uitwerken van de maatregelfiches in nationale (provinciale) regelgeving bij de provincies is neergelegd.

Voor de uitvoering van LEADER wordt meer focus aangebracht. Het aantal LEADER gebieden wordt teruggebracht naar circa 20. In het POP2-programma ging het om dertig LEADER gebieden.

Fondsoverstijgende forfaitaire vaststelling van subsidiabele kosten voor arbeid

De inzet is om voor meerdere Europese Structuur - en Investeringsfondsen in de uitvoering dezelfde systematiek te gebruiken voor het vaststellen van de subsidiabele kosten voor arbeid. In de voorgaande periode kenden de fondsen verschillende methoden. Binnen het POP2-programma werd ook niet voor iedere regeling dezelfde methode gehanteerd. Landelijk is met alle betrokkenen een voorstel uitgewerkt om tot één gezamenlijke methode te komen voor alle regelingen en alle Europese Structuur - en Investeringsfondsen. Besloten is om deze methode te hanteren.

Werken met collectieven bij agrarisch natuurbeheer

Tot 2016 zal het subsidiestelsel natuur en landschap (SNL-regeling) uit het POP2-programma worden voortgezet. De SNL-regeling zal per 1 januari 2016 worden vervangen door een regeling waarbij collectieven van agrariërs en andere landgebruikers één aanvraag indienen voor het agrarisch natuurbeheer in een bepaald gebied. Het collectief van dat gebied zorgt er vervolgens voor dat het afgesproken agrarisch natuurbeheer wordt uitgevoerd en dat de vergoedingen voor het agrarisch natuurbeheer correct worden uitbetaald aan de leden van het collectief. Hiermee kan het agrarisch natuurbeheer in de uitvoering worden vereenvoudigd. Tevens krijgt het collectief meer verantwoordelijkheid en mogelijkheden van zelfsturing. De uitvoering van het agrarisch natuurbeheer wordt hiermee ook versterkt.

Verdere digitalisering in de uitvoering

De afgelopen POP2-periode is een forse slag gemaakt in de automatisering. Zo kunnen bijvoorbeeld de aanvragen voor de SNL-regeling volledig digitaal worden ingediend. Dit geldt zowel voor de zesjarige beheersovereenkomst als de jaarlijkse betalingsaanvragen.

De intentie is deze digitalisering van de uitvoeringswerkzaamheden de komende tijd verder voort te zetten, van aanvraag van subsidie tot en met uitbetaling van de subsidie.

Deze verdere digitalisering maakt het ook mogelijk om aanvragers te ondersteunen bij de voorbereiding van aanvragen, zodat het maken van fouten wordt voorkomen. Het resultaat is dat de uitvoering in de afhandeling van de aanvragen eenvoudiger wordt.

Samen met de opdrachtgevers voor de uitvoering van de POP3 maatregelen, vooral de provincies, wordt besloten hoe deze verdere digitalisering vorm kan worden gegeven binnen het betaalorgaan.

Het betaalorgaan wil vanaf de start van het POP3 programma in 2015 alle aanvragen van aanvraag tot subsidie via POP3 tot en met uitbetaling en declaratie in Brussel zo veel mogelijk digitaal inrichten.

Beperken administratieve lasten

In de nieuwe periode zal ook scherpt gelet worden op het zo laag mogelijk houden van de administratieve lasten bij de omzetting van de POP3 maatregelen naar daadwerkelijke nationale/provinciale regelingen en openstellingen. Daartoe zal bij het opstellen en vooral bij het vaststellen van de nationale/provinciale regelingen het item 'administratieve lasten' één van de criteria op basis waarvan een afweging plaatsvindt of de regelgeving akkoord is. Steeds weer zal het nut van het aanleveren van bepaalde gegevens door de aanvrager worden afgewogen tegen wat het bijdraagt aan het zo goed mogelijk kunnen uitvoeren van de regelgeving en het doen van de controles. De mate van vereenvoudiging, waaronder ook de administratieve lasten van de maatregelen worden meegenomen in de evaluatie.

Continue monitoring vereenvoudiging

De beheersautoriteit en de provincies zullen samen met het betaalorgaan voortdurend monitoren of de uitvoering zo eenvoudig mogelijk plaatsvindt en de administratieve lasten beperkt worden.

Zo laag mogelijke uitvoeringskosten en administratieve lasten staan in Nederland ook politiek hoog op de agenda.

15.6 Beschrijving van het gebruik van technische bijstand met inbegrip van acties op het gebied van voorbereiding, beheer, monitoring, evaluatie, voorlichting en controle met betrekking tot het programma en de uitvoering ervan, alsook activiteiten die betrekking hebben op voorafgaande en latere programmeringsperioden als bedoeld in artikel 59, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1303/2013

Nederland zal tot maximaal de toegestane 4% van de ELFPO middelen voor het POP3 besteden aan taken zoals genoemd in artikel 59 lid 1 Vo (EU) 1303/2013 (technische bijstand op initiatief van de lidstaten, TB). Vooralsnog zullen geen kosten worden gemaakt ter voorbereiding van de afbakening van gebieden met natuurlijke of andere specifieke beperkingen.

TB zal worden ingezet voor activiteiten op het gebied van voorbereiding, beheer, toezicht, evaluatie, controle en audit van het programma zoals genoemd in art 59 lid 1 Vo (EU) 1303/2013.

De middelen voor TB kunnen beschikbaar worden gesteld voor acties gericht op algemene, tot begunstigden en/of het grote publiek gerichte, voorlichting en communicatie, netwerkvorming (anders dan via het plattelandsnetwerk), voorbereiding, de afhandeling van klachten (algemene klachten, alsmede klachten van begunstigden) en controle- en auditactiviteiten.

Ook ICT-aanpassingen voor een goede uitvoering van het POP3, bijvoorbeeld ten behoeve van monitoring, evaluatie en communicatie (website, koppeling social media), kunnen worden medegefinancierd uit de middelen voor TB.

Daarnaast zullen de TBmiddelen deels worden besteed aan het opstellen van de vereiste monitoring- en evaluatierapportages en het uitvoeren van monitoring- en evaluatiestudies, die daarvoor noodzakelijk geacht worden. Gelden kunnen ook worden benut voor het inschakelen van andere organisaties, zoals kennisinstellingen, alsmede voor dekking van

kosten die regelingegenaren maken voor monitoring – en evaluatiestudies. Bij monitoring - en evaluatieactiviteiten gaat het primair over het monitoren en evalueren van POP3. Indien noodzakelijk kunnen de gelden deels worden benut voor de financiering van de ex post evaluatie van het POP2, voor zover de betaling na de afsluiting van het POP2 plaats zal vinden, en, indien in de toekomst relevant, de ex post evaluatie van POP3.

Ook kunnen gelden beschikbaar gesteld worden voor het uitvoeren van onderzoek naar innovatieve methoden van controle en handhaving, ook ten behoeve van het nieuwe GLB.

Overzicht van mogelijke begunstigen van TB: het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het Ministerie van Economische Zaken, Regiebureau POP (daarbij inbegrepen het Netwerk Platteland), Provincies, RVO.nl

De TBuitgaven uit ELFPO zullen conform de vereisten van art. 30 Vo (EU) 966/2012 worden gemonitord en geëvalueerd.

Regiebureau POP: De beheersautoriteit POP 3 wordt bij de uitvoering van haar activiteiten ondersteund door het Regiebureau POP. Het Regiebureau POP is een gezamenlijke programmadirectie van het Ministerie van Economische Zaken en de provincies. Het is belast met de implementatie en begeleiding van de uitvoering van POP3. De werkzaamheden bestaan uit beheer, toezicht, evaluatie, voorlichting en communicatie, netwerkvorming en voorbereiding ten behoeve van het POP-programma. De werkzaamheden zijn verdeeld over twee teams. Het Programmteam is voornamelijk gericht op beheer, toezicht en evaluatie. Het Netwerkteam is gericht op ondersteuning van het Netwerk platteland en is vooral gericht op de netwerkvorming zoals bedoeld in artikel 54 en de ondersteuning van het EIP netwerk zoals genoemd in artikel 53 Vo (EU) 1305/2013 . De kosten van het Regiebureau bestaan naast personele en materiële kosten, uit de uitgaven voor bijvoorbeeld het – laten – ontwikkelen, uitvoeren of onderhouden van voor het Nationaal Plattelandsnetwerk relevante communicatieactiviteiten (website), workshops, conferenties en andere relevante zaken en de kosten voor uitbestede opdrachten in het kader van het beheer, de begeleiding of monitoring en evaluatie van het programma die op basis van gemaakte en betaalde kosten gedeclareerd worden. De werkzaamheden van het bureau zijn toe te schrijven aan de uitvoering van POP en worden aangestuurd en gecontroleerd door het Comité van Toezicht door middel van het goedkeuren van de werkplannen en jaarverslagen. Via deze plannen en verslagen kan het CvT de inzet van technische bijstand monitoren op basis van specifieke, meetbare, haalbare, relevante en datum voorziene doelstellingen en resultaten van de activiteiten. Het formatieplan en de daarin beschreven salarisschalen zijn vastgesteld op basis van daaraan door de Rijksoverheid gestelde onafhankelijke procedures. De personele kosten van het Regiebureau POP, die op grond van het goedgekeurde jaarplan gemaakt worden, kunnen daarom ook ten laste worden gebracht van het budget TB.

RVO.nl/ Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA): De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft RVO.nl erkend als betaalorgaan, zoals bedoeld in art.7, 1e lid, Vo 1306/2013. Om als betaalorgaan erkend te worden en te blijven, moet RVO.nl aan eisen van de Europese Commissie voldoen. Die eisen hebben vooral betrekking op de controles voorafgaand aan betalingen, inrichting van de administratie, functiescheiding, informatiebeveiliging, verantwoording en interne controle. Functies die RVO.nl als betaalorgaan moet vervullen zijn: betalingen toestaan (verificatie), betalingen uitvoeren, betalingen administreren en het declareren van het EU-aandeel in die betalingen Verder moet het betaalorgaan gebruik maken van technische diensten die, namens het betaalorgaan, controles ter plaatse uitvoeren op rechtmatigheid van subsidie. Controles ter plaatse worden hoofdzakelijk uitgevoerd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). Zowel RVO.nl als de NVWA stellen jaarlijks offertes op voor provincies voor de uitvoering van provinciale regelingen in POP. Op basis van realisatie worden deze kosten bij provincies gedeclareerd. Provincies kunnen deze kosten inbrengen voor financiering uit TB.

De taken van het betaalorgaan in het kader van de ELGF-regelingen worden niet bekostigd uit de technische bijstand middelen van het ELFPO.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Economische Zaken en provincies: Kosten die door provincies en het Ministerie van LNV of EZ voor de voorbereiding, beheer, toezicht, evaluatie, voorlichting, communicatie en netwerkvorming worden gemaakt kunnen uit TB worden gefinancierd. Dit geldt ook voor de kosten ten behoeve van de afhandeling van klachten.

Bekostiging van personeelskosten van publieke organen uit TB: TB zal in Nederland worden gebruikt om het ELFPO administratief te beheren conform de bepalingen in art. 59 Vo (EU) 1303/2013. Hieronder kunnen ook personeelskosten van de volgende publieke organen vallen: Regiebureau POP, Ondersteuningseenheid Netwerk Platteland, RVO.nl, Provincies, Ministerie van LNV en EZ. De personele kosten van het Regiebureau POP, RVO.nl en de NVWA worden deels ten laste gebracht van TB. De vereenvoudigde kostensystematiek bedoeld in art. 67 lid 1 b Vo(EU) 1303/2015 wordt gebruikt. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van de Handleiding Overheidstarieven. Deze Handleiding is een handreiking voor de rijksoverheid die kosten in rekening brengt voor werkzaamheden of diensten en wordt jaarlijks door het Ministerie van Financiën vastgesteld en openbaar gemaakt. Per loonschaal zijn loonkosten per mensjaar bepaald. Het TBtarief wordt bepaald door het tarief per mensjaar te delen door 1548 (= $36/40 * 1720$) uur per voltijds aanstelling van 36 uur en valt onder de methode voor standaardkosten art.67 lid 5 c Vo (EU) 1303/2013. De tarieven worden in het nationaal Uniform Subsidiekader gebruikt. Op grond van art. 68 lid 1b Vo (EU) 1303/2013 wordt een opslag van 15% berekend voor de indirecte kosten.

Oprachten derden: De mogelijke begunstigden van TB kunnen via overheidsopdrachten (aanbestedingsprocedure) ook andere organisaties inschakelen, bijvoorbeeld voor het uitvoeren van evaluaties. Opdrachten van derden moeten voldoen aan het aanbestedingsbeleid van de desbetreffende organisaties. Dit aanbestedingsbeleid geeft helder de drempelbedragen per soort opdrachten weer. Het systeem van aanbesteding is op hoofdlijnen gebaseerd op het inkoopbeleid van de desbetreffende overheidsorganisatie. Het Regiebureau POP volgt het inkoopbeleid van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Op basis van deze marktbenadering zullen de volgende activiteiten plaats vinden: marktbenadering, marktverkenning (verkenning geschikte partijen), offerte aanvragen, toetsing en vergelijking offerte(s), besluit gunning opdracht. Voorbereiding van de gunning en het besluit van de gunning vindt niet door dezelfde functionaris plaats. Er kan beroep worden gedaan op experts op het gebied van aanbesteding bij Pianoo (<http://www.pianoo.nl/>) en Europa Decentraal (<http://www.europadecentraal.nl/>). De redelijkheid van kosten van opdrachten aan derden worden aangetoond door de vergelijking van offertes van verschillende marktpartijen. Hier wordt de aanbestedingsprocedure gevolgd conform de Europese richtlijn inzake aanbestedingen en het nationale aanbestedingsbeleid .

Administratieve controle en controle ter plaatse: art. 62 Vo (EU) 809/2014 wordt in acht genomen: de administratieve controle en controle ter plaatse wordt niet uitgevoerd door de entiteit die de betaling uit TB autoriseert. De NVWA (functioneel onafhankelijk orgaan) voert controles ter plaatse uit over de TBuitgaven conform art. 52 Vo (EU) 809/2014

16

Lijst van acties om partners te betrekken

16.1 2009 t/m 2012 Maatschappelijke dialoog en discussie over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) (periode: 2009-2012)

16.1.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

In deze periode is de houtskoolschets gemaakt, een visie op hoe het nieuwe GLB er in het ideale geval voor Nederland zou moeten uitzien. Er is online en offline gesproken met belanghebbenden over hun verwachtingen over het nieuwe GLB, inclusief het onderdeel plattelandontwikkeling. De website www.toekomstglb.nl is gebruikt om belanghebbenden online de gelegenheid te geven vragen te stellen en te discussiëren met name via Twitter. Op de site werden bijeenkomsten aangekondigd zoals enkele grote conferenties, afgesloten met een conferentie ter ere van vijftig jaar GLB.

16.1.2 Samenvatting van de resultaten

De maatschappelijke dialoog en discussies hadden als doel de belanghebbenden bewust te maken van hetgeen zou gaan veranderen in het GLB. Tevens was het doel om als overheid een beeld te krijgen van de verwachtingen van de belanghebbenden over het nieuwe GLB. Voor plattelandontwikkeling is door de belanghebbenden aangegeven dat POP3 meer nog dan het POP2 gericht zou moeten zijn op het boerenbedrijf. Ook werd aangegeven dat men graag in het POP3 aandacht zou willen voor natuurontwikkeling, op een wijze vergelijkbaar met het POP2.

Het resultaat hiervan is voor het POP3 gekozen inzet op verduurzaming, zowel via agrarisch natuur- en waterbeheer, als via het stimuleren van duurzame bedrijfsinnovaties.

16.2 2012 Expertmeetings rond thema's zoals water, biodiversiteit, LEADER/CLLD en innovatie in Zuid-Nederland (2012)

16.2.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Het aanbrengen van prioriteit tussen de thema's en een eerste uitwerking van de thema's voor de inzet in POP3 met de belangrijkste belanghebbenden en (ervaring)deskundigen.

16.2.2 Samenvatting van de resultaten

Ruim 60 deelnemers hebben bijgedragen aan een eerste invulling van het POP3. De deelnemers waren afkomstig van met name de agrarische belangenorganisaties, de waterschappen, de gemeenten en natuurterreinbeheers.

16.3 2013 03 27 Bijeenkomst van belanghebbenden voor EFRO en ELFPO/POP, Oost-Nederland in (27 maart 2013)

16.3.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Het doel van deze bijeenkomst was om concrete tekstvoorstellen te krijgen voor de operationele programma's van beide fondsen en om mogelijkheden voor synergie te verkennen.

16.3.2 Samenvatting van de resultaten

Er zijn concrete voorstellen gedaan op het gebied van innovaties voor de agrarische sector, natuur en waterbeheer en LEADER. Deze voorstellen zijn meegenomen in het landsdelige aanbod van 26 juni aan het Rijk.

16.4 2013 03 28 Expertmeeting Agrofood Zuid-Nederland (28 maart 2013)

16.4.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Doel van deze bijeenkomst was het leggen van verbinding tussen het POP3 en EU-programma's (zoals Stimulus, Interreg en Horizon2020) met een efficiënte, laagdrempelige uitvoeringsstructuur.

16.4.2 Samenvatting van de resultaten

Totaal 38 deelnemers uit het (agrarisch) bedrijfsleven, de kennisinstellingen, belangenorganisaties en overheden hebben input geleverd voor een POP3-programma passend bij zowel de uitdagingen waar Nederland voor staat als de praktijk. De resultaten zijn meegenomen in het landsdelig aanbod van 26 juni 2013 aan het Rijk.

16.5 2013 03 t/m 2013 05 Landsdeel west: Afzonderlijke consultaties per provincie en een gezamenlijke informatie bijeenkomst (maart en mei 2013)

16.5.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Diverse bijeenkomsten met belanghebbenden en een gezamenlijke bijeenkomst over Plattelandsontwikkeling in de Randstad: nu praten over morgen'

16.5.2 Samenvatting van de resultaten

De belanghebbenden waardeerden het dat zij tijdig werden betrokken bij de totstandkoming van het POP3. De door hen ingebrachte voorstellen zijn verwerkt in het voorstel dat landsdeel west vervolgens heeft aangeboden aan het Rijk (landsdelig aanbod van 26 juni 2013).

16.6 2013 03 t/m 2013 06 LEADER bijeenkomsten (Maart 2013- juni 2013)

16.6.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

In alle landsdelen zijn bijeenkomsten over LEADER gehouden met de plaatselijke groepen. Deze bijeenkomsten hadden het karakter van informatiebijeenkomsten, workshops en werkateliers.

16.6.2 Samenvatting van de resultaten

De bestaande LEADER groepen zijn enthousiast om ook in POP3 aan de slag te gaan. Ze hebben begrip voor de professionaliseringsslag die doorgevoerd gaat worden. De LEADER groepen willen dat meer dan de door de EU voorgeschreven 5% van de POP3 middelen naar LEADER gaat.

16.7 2013 04 25 Consultatie over de SWOT analyse van POP3 (25 april 2013)

16.7.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

De SWOT-analyse is op 25 april 2013 besproken met de landsdelen West, Oost, Zuid, de Vereniging Natuurmonumenten, de Unie van Waterschappen en maatschappelijke organisaties.

16.7.2 Samenvatting van de resultaten

De aanwezigen konden de SWOT-analyse in het algemeen onderschrijven. De meeste aanvullingen die zij hadden op de SWOT tabel zijn overgenomen. Een aantal deelnemers wilde graag een iets andere opzet van de SWOT-analyse. Er is uitgelegd dat lidstaten zijn gebonden aan het Europese format en dat dat geen ruimte biedt voor een andere opzet.

16.8 2013 05 21 Brede consultatie bijeenkomst van landsdeel Noord-Nederland (21 mei 2013)

16.8.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Belanghebbenden informeren over POP3, inventariseren van wensen en belangen voor POP3 in Noord Nederland.

16.8.2 Samenvatting van de resultaten

Onder de deelnemers bevonden zich bestuurders en medewerkers van landbouworganisaties, natuur- en landschapsorganisaties, waterschappen, ondernemers uit de landbouw, agrofoodsector, recreatie en toerisme, provincies, gemeenten en huidige LEADER groepen. De belanghebbenden zijn geïnformeerd en samengebracht om mee te denken over POP3. De wensen van de belanghebbenden zijn meegenomen in het landsdelige aanbod aan het Rijk (26 juni 2013).

16.9 2013 05 25 Symposium over het GLB en het POP3 in Zuid-Nederland (25 mei 2013)

16.9.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Het informeren van de belanghebbenden en een beeld krijgen van hun wensen en belangen rond POP3 in Zuid-Nederland

16.9.2 Samenvatting van de resultaten

Ruim 90 deelnemers (belanghebbenden) zijn geïnformeerd en samengebracht om mee te denken over de optimale inzet van het POP3. De resultaten zijn verwerkt in het landsdelig aanbod van 26 juni 2013 aan het Rijk.

16.10 2013 05 t/m 2014 01 Bilaterale consultaties

16.10.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

In de periode mei 2013 tot en met januari 2014 vonden verschillende bilaterale overleggen plaats met specifieke belanghebbenden om te checken of zij zich konden vinden in de opzet en uitwerking van het POP3. Het gaat hierbij met name om vertegenwoordigende organisaties van:

Agrariërs (de LTO), 13 november 2013

Jonge boeren (het NAJK), 30 oktober 2013

De Unie van Waterschappen, 12 november

De natuurorganisaties, 8 juli en 20 november 2013

Cumela (loonwerkers), 16 mei en 8 november 2013

16.10.2 Samenvatting van de resultaten

De gesprekken met de LTO en het NAJK hebben ertoe geleid dat het POP3 meer op verduurzaming op het boerenerf gericht is dan zijn POP2. Met name de zogenaamde "as 3 projecten" kunnen in POP3 alleen nog via LEADER ingediend worden.

Er komt in het POP3 ruimte voor duurzame innovaties. Voor jonge boeren komt een regeling gericht op het stimuleren van duurzame innovaties.

De gesprekken met de LTO en de waterschappen hebben als resultaat gehad dat middelen uit de eerste pijler van het GLB, na goedkeuring van de Europese Commissie, ingezet zullen worden op internationale doelen met betrekking tot de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn.

De natuurorganisaties vroegen zich aanvankelijk af of er voldoende middelen beschikbaar zouden zijn voor agrarisch natuurbeheer. Ze zijn zeer tevreden over de gemaakte afspraken tussen het Rijk en de provincies over het natuurbeleid (het z.g. natuurpact) waarvan onderdelen binnen de POP3 uitgevoerd worden.

Cumula was bezorgd dat haar leden geen toegang zouden hebben tot de investeringssubsidies (net als onder art 68 van GLB 2007-2013), zodat boeren die gebruik maken van loonwerkers hier niet van kunnen profiteren. POP3 is gericht op innovatie. Loonwerkers kunnen in het POP3 meedoen in samenwerkingsprojecten voor innovatie. Daarmee is deze rechtsongelijkheid opgeheven.

16.11 2013 10 09 POP3 conferentie (9 oktober 2013)

16.11.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Rijk en provincies hebben 9 oktober 2013 een uitgebreide conferentie voor belanghebbenden georganiseerd. Er zijn ruim 800 belanghebbenden persoonlijk uitgenodigd. Daarnaast is er een open uitnodiging geplaatst op de website www.toekomstglb.nl. De conferentie trok ruim 180 deelnemers, waaronder agrariërs, hun belangenorganisaties (LTO), ketenpartijen, de waterschappen, gemeenten, kennisorganisaties, natuur en milieuorganisaties en plattelandsorganisaties. Tijdens de conferentie werden de contouren van POP3 gepresenteerd. De deelnemers konden tijdens workshops hun ideeën over de thema's water, natuur, agrarisch natuurbeheer, innovatie en LEADER/CLLD met elkaar delen.

Met de conferentie werd beoogd te checken of de deelnemers zich konden vinden in de door provincies en Rijk opgestelde hoofdlijnen voor het POP3 en of zij hierop aanvullingen wensden of opmerkingen hadden.

16.11.2 Samenvatting van de resultaten

De deelnemers konden zich vinden in de gekozen insteek voor de vijf thema's. Uit de workshops kwam het volgende beeld naar voren:

1. *workshop innovatie:*

De deelnemers gaven aan dat zij zich goed konden vinden in zowel het stimuleren van innovatieve samenwerkingsverbanden(EIP), als de pilot en demonstratie projecten.

2. *workshop natuur:*

De deelnemers aan deze workshop hadden veel projectideeën waarmee de natuur en het landschap in het landelijk gebied zou kunnen worden versterkt en zou kunnen worden bijgedragen aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water, de Nitraatrichtlijn en Natura2000.

3. *workshops agrarisch natuurbeheer en water:*

Onder de deelnemers bleek veel enthousiasme over de collectievenbenadering voor het agrarisch natuurbeheer. Het pakket voor agrarisch waterbeheer wilden zij liever breder invullen. Vragen die naar voren kwamen hadden betrekking op het in één keer afkopen van

het beheer van een blauwe dienst en de noodzaak van een tendering procedure in een gebied.

Beide vragen zijn voorgelegd aan de Europese Commissie. Het blijkt niet mogelijk om het beheer van een blauwe dienst in een keer af te kopen, hiervoor geldt een maximumduur van 7 jaar (periode POP3).

In het proces naar de overgang naar het stelsel van de collectieven (2016) wordt gekeken in hoeverre de watermaatregelen ingepast kunnen worden in de collectieven aanpak.

4. workshop LEADER/CLLD:

De deelnemers waren tevreden met de continuering van LEADER. Ze gaan graag aan de slag met nieuwe projecten. De discussie ging vooral over het proces richting nieuwe projecten. Deelnemers geven aan behoefte te hebben aan maatwerk voor hun eigen gebied.

16.12 2013 12 02 Brede consultatie bijeenkomst over het POP3 in landsdeel Noord (2 december 2013)

16.12.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Belanghebbenden kregen de gelegenheid om te reageren op de hoofdlijnen van POP3 die tijdens de bijeenkomst werden gepresenteerd. Onder de deelnemers bevonden zich bestuurders en medewerkers van landbouworganisaties, natuur- en landschapsorganisaties, waterschappen, ondernemers uit de landbouw, agrofoodsector, recreatie en toerisme, provincies, gemeenten en huidige LEADER groepen.

16.12.2 Samenvatting van de resultaten

De resultaten van deze bijeenkomst waren:

De aanwezige vertegenwoordigers van de natuur- en landschapsorganisaties staan achter de mogelijkheid om het agrarisch natuur- en landschapsbeheer via gebiedscollectieven te organiseren. Graag hadden ze een (nog) grotere inzet van het POP3 op natuur en landschap gezien.

Die opvatting werd gedeeld door de deelnemers uit de sectoren recreatie en toerisme, voor wie een aantrekkelijke omgeving van grote waarde is.

Gelet op het grote belang van de landbouwsector voor de noordelijke provincies, hadden de landbouworganisaties graag een (nog) grotere inzet voor dit belang gezien.

De vertegenwoordigers van de waterschappen ondersteunden de forse inzet van het POP3 op maatregelen voor de Kaderrichtlijn Water, klimaat- en landbouwdoelen en drongen voor de uitvoering aan op een integrale benadering. Zij ondersteunden de inzet van het POP3 op landbouwstructuurversterking omdat daarmee ook de realisatie van waterdoelen gediend is. Gemeenten en huidige LEADER groepen hadden liever zij een grotere inzet van het POP3 op prioriteit 6b gezien.

De reactie van de drie noordelijke provincies op de voorgestelde inzet van het POP3 was dat zij zich realiseren dat er, uitgaande van de prioriteiten die de EU en het Rijk meegeven, een basis ligt voor een evenwichtig conceptprogramma waarmee verschillende doelen goed bediend worden.

16.13 2013 12 10 Bespreking van de concept maatregelfiches voor het POP3 Landsdeel Zuid (10 december 2013)

16.13.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Doel was het toetsen van de kwaliteit van de maatregelfiches met deskundigen en belangenorganisaties

16.13.2 Samenvatting van de resultaten

De deskundigen konden zich goed vinden in de hoofdlijn van de maatregelfiches. Er zijn enkele wijzigingen voorgesteld en overgenomen in de concept maatregelfiches.

16.14 2013 12 11 Bijeenkomst inzake Europese subsidieprogramma's 2014-2020 waaronder het POP3 in Zeeland (11 december 2013)

16.14.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Met deze bijeenkomst werd beoogd een brede groep belanghebbenden (bestuurlijk, ambtelijk en maatschappelijk betrokken partijen) in Zeeland te informeren over de plannen voor het POP3.

16.14.2 Samenvatting van de resultaten

Er zijn ruim 150 deelnemers plenair en ruim 40 in de POP3 workshop geïnformeerd over de stand van zaken van de voorbereidingen programma's van de Europese Structuur- en Investeringsfondsen voor 2014-2020, waaronder het POP3 programma. Er blijkt een groot draagvlak voor plannen voor het POP3 te zijn.

16.15 2014 03 13 t/m 2014 04 09 Slotconsultatie over het definitieve concept POP3 en de strategische milieueffectbeoordeling (SEA): 13 maart tot 9 april 2014

16.15.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Van 13 maart- 9 april heeft een internetconsultatie van het concept POP3 plaatsgevonden.

16.15.2 Samenvatting van de resultaten

De internetconsultatie leverde 75 reacties op van 29 respondenten.

Met de reacties is als volgt omgegaan:

- Alle respondenten zijn persoonlijk beantwoord, deze antwoorden zijn opgenomen in tabel 16.01 t/m tabel 16.29
- Een viertal reacties leidde tot aanpassing van concept POP3 op details. Verschillende reacties betroffen uitvoeringskwesties. Deze reacties worden meegewogen in het implementatietraject, De meeste reacties vergden extra uitleg hoe het EU format van het POP3 gelezen moet worden, alsook welke keuzen gemaakt zijn. Eén reactie betrof een aanvraag van informatie, deze is aangeleverd aan betreffende persoon.
- Er zijn geen reacties op de SEA binnengekomen.

16.16 2014 04 15 Slotconferentie POP3 Lelystad 15 april 2014

16.16.1 Onderwerp van de bijbehorende raadpleging

Tijdens de slotconferentie op 15 april is het publiek geïnformeerd over het concept POP3, alsook de hoofdlijnen van de uitkomsten van de internetconsultatie. Hierbij was nog een gelegenheid voor vragen en opmerkingen. Daarnaast is alvast vooruitgeblikt naar de implementatie van POP3.

De bijeenkomst trok ruim 100 deelnemers, waaronder belangenorganisaties van agrariers, ketenpartijen, waterschappen, gemeenten, kennisorganisaties, natuur en milieuorganisaties en plattelandsorganisaties.

16.16.2 Samenvatting van de resultaten

De slotconferentie bleek tevens het begin van de implementatie van POP3, het was een interactieve bijeenkomst. Er zijn veel tips verzameld om de uitvoering van POP3 tot een succes te maken. De tips worden meegewogen in het implementatie proces. Tevens waren er veel insprekers uit de internet consultatie aanwezig, deze personen hebben een toelichting op hun reactie gekregen.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	F. den Haring	Stappenprojecten	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	In de SWOT analyse ontbreekt een zwakte. Deze is als volgt: door de bedrijfsvergroting en overal in Europa, maar speciaal ook in Nederland komen aan de lopende band bedrijfsgebouwen leeg te staan. Deze bedrijfsgebouwen hebben geen bestemming meer en zullen derhalve op grote schaal verkrotten. De eigenaars hebben geen verplichtingen deze op te ruimen of her te bestemmen. Lokale overheden ontbreekt het aan juridische gereedschappen en/of middelen op dit gebied. Zonder een hoofdstuk in het POP over deze problematiek en zonder adequate maatregelen voor te stellen ontstaat een "beleidsgat". Aanbeveling is dit beleidsgat te dichten.	De SWOT-analyse voor het POP3 is gericht op het platteland. Leegstand van (bedrijfs)gebouwen is een probleem dat zich ook daarbuiten voordoet. Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen en het POP3 te richten op de landbouwsector.
Dhr.	B. Soldaat	Soldaat Advies	10. FINANCIERINGSPLAN	ik begrijp dat er voor LEADER/CLLD vanuit POP3 een 40m aan Europese middelen beschikbaar komt. In de publieksvriendelijke samenvatting wordt gerept over circa 5 m per jaar. Dat komt neer op 35m totaal. Wat is het correcte bedrag?	In de financiële tabel van het POP3 is voor LEADER een totaalbedrag gereserveerd van circa 40 miljoen euro aan Europese middelen voor de periode 2014-2020. Dit is per jaar circa 5,3 miljoen euro per jaar.
Dhr.	B. Soldaat	Soldaat Advies	10. FINANCIERINGSPLAN	Ik begrijp dat uit het toch al magere LEADER potje ook bijgedragen moet worden aan het programma Duurzaam door. Welk bedrag moet hiervoor door de LEADER groepen worden gereserveerd in hun Lokale Ontwikkelingsstrategieën?	In het maatregelfiche voor LEADER is natuur en milieu educatie binnen het programma Duurzaam Door genoemd op de lijst van thema's waarop een gebied kan inzetten. Het is niet verplicht om op Duurzaam Door in te zetten of hiervoor middelen te reserveren.
Dhr.	B. Soldaat		-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELN 42-44)	In paragraaf 8.2.2 staat: "De interactie tussen landbouw en samenleving wordt steeds belangrijker. Er ligt een opgave om samen te werken aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland en aan een duurzaam beheer van de ruimte. De agrarische sector zal zich in moeten zetten voor maatschappelijk draagvlak. De sector moet daarbij invulling geven aan haar 'license to produce'. Dat kan bijvoorbeeld door de relatie tussen het platteland en de stad en tussen de boer en de burger	In het maatregelfiche voor LEADER is natuur- en milieu educatie binnen het programma Duurzaam Door genoemd op de lijst van indicatieve thema's waarop een gebied kan inzetten, Er is geen verplichting voor LEADER groepen om op Duurzaam Door in te zetten of hiervoor middelen te reserveren. Ter informatie; nog voor de zomer van 2014 worden er voor LEADER groepen vier landsdelige voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd door de provincies. Zie; www.netwerkplatteland.nl ,

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				te verstevigen. LEADER kan hier een bijdrage aan leveren, want: • LEADER heeft een toegevoegde waarde bij projecten waarvoor draagvlak en samenwerking tussen private en publieke partijen een voorwaarde voor succes zijn; • LEADER projecten komen ten goede aan de economische ontwikkeling en werkgelegenheid op het platteland, innovaties op agrarische bedrijven, de leefomgeving van de agrarische sector, jonge boeren en hun gezinnen; • LEADER kan ondersteunen in 'krimp'gebieden waar alle actoren de opgave hebben om samen te werken aan een sociaal en economisch vitaal platteland; • LEADER is een krachtige aanpak voor de opgaven voor integrale plattelandsontwikkeling waarbij verschillende belanghebbenden zijn betrokken en de landbouw sector een belangrijke speler is; • LEADER sluit goed aan bij de huidige tijdsgeschiedenis die vraagt om een actievere inzet van burgers en bedrijven". Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat LEADER HET instrument is om plattelandsbeleid op een eigentijdse en effectieve wijze vorm te geven. LEADER binnen POP2 heeft dit al bewezen. Toch is LEADER volledig ondergeschikt gemaakt aan andere (landbouw) prioriteiten en moet het met nog geen 7% van het budget doen. Daar moet dan ook nog Duurzaam Door, wat totaal niet aansluit bij de lokale bottom up benadering van LEADER, ook nog van betaald worden. Onbegrijpelijk!	

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	P.L. de Wolf	Wageningen UR - Praktijk-onderzoek Plant & Omgeving	-- SAMENWERKING (MAATREGEL 16 ARTIKEL 35)	uit ervaring met de praktijknetwerkenregeling enkele opmerkingen bij de operational groups; - het verzamelen van data (met ingen, bemonster ingen) bij deelnemende bedrijven kan een wezenlijk onderdeel zijn van het leerproces van een netw erk, soms ook inclusief het uitvoeren van kleine experimenten (demo karakter) op bedrijven. In de beoordel ing van de aanvraag kan dit als 'onderzoek' worden aangemerkt en is daarmee (in de praktijk netwerkenregeling) niet subsidiabel. Dat is m.i. onterecht, graag aandacht hiervoor bij Operational Groups. - de nationale adviescommissie zal ongetwijfeldinhoudelijk vergelijkbare aanvragen te zien krijgen. De vraag is hoe men hiermee om wilgaan: voor de aanvragers is het onmogelijk om dat zelf in beeld te hebben en (gedwongen) samenwerking is niet altijd mogelijk (afstand) ofwenselijk (cultuur, samenstelling netwerk, verschillende visies). Suggestie: zorg voor afstemming via gezamenlijke communicatieactiviteiten of op z'n minst afstemming tussen proces begeleiders. - bij 2 - of 3-jarige aanvragen is het onmogelijk om goed te voorspellen hoe het project gaat verlopen (leer- en innovatieprocessen zijn dynamisch). Dat kan leiden tot veel administratieve rompslomp (wijzigingsverzoeken) als de aanvraag een precieze beschrijving van activiteiten en resultaten moet bevatten. - de procesbegeleidersrol is niet exclusief aan organisaties te labelen, al is soms de indruk bij overheden dat bijv. adviseurs hier goed in zijn. Beoordeel de procesbegeleider op track record en laat de aanvragers ook het vertrouwen en in de persoon uitspreken in de aanvraag. - maak de procesbegeleider verantwoordelijk voor het	Uw suggestie leidt niet tot aanpassing van het POP3, Bij de verdere implementatie en uitwerking wordt uw suggestie meegewogen.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				opleveren van input voor de onderzoeksagenda vanuit het netwerk of organiseer daarvoor een activiteit over netwerken heen (workshop voor aanvragers en begeleiders). Mijn ervaring is dat netwerken niet altijd en zeker niet vanzelf tot onderzoeksvragen leiden en dat het ook lastig is om deze vragen goed te formuleren en te adresseren (praktijk vragen zijn meestal breed/generiek, onderzoek is vaak specialistisch).	
Dhr.	P. van Oers	Streeknetwerk Het Groene Woud	Ik heb een algemene opmerking	In de kamerbrief van december 2013 over het GLB is opgenomen dat ook de boomteelt onderdeel zou worden van het GLB. In het concept POP 3 kom ik dat niet meer tegen. Mijn vraag is of ook de boomteeltsector een beroep kan gaan doen op de mogelijkheden van POP 3.	De boomteeltsector kan inderdaad een beroep doen op de mogelijkheden van het POP3. Boomtelers vallen in het POP3 namelijk onder de definitie van landbouwer.
Mw.	L.M. Aantajes	WUR	Ik heb een algemene opmerking	Voor een onderzoek tijdens mijn studie op de WUR heb ik algemeen dit rapport deels doorgelezen, en er bevinden zich een opmerking aantal bronnen in de tekst. Deze zou ik graag raadplegen, echter staat er in het conceptrapport geen bronnenlijst. Kan ik deze wel ontvangen?	De bronnenlijst is reeds aan u verzonden
Mw.	N.E.M. Hartong	op eigen titel	Ik heb een algemene opmerking	Onderstaande opmerkingen betreffen met name de opbouw, uitwerking en organisatorische en procedurele uitvoering van CLLD/Leader. Leader zelf als regeling, Leadergebieden, de LAG's, het vertrouwen in de efficiency daarvan alsmede de initiatiefnemers van projecten zijn er maximaal bij gebaat wanneer; • bureaucratische procedures en rompslomp beter • vermeden worden vanaf fase idee tot en met (eind)beschikking en rapportage;	Een doelmatige en efficiënte uitvoering van LEADER wordt ook door het Rijk en de provincies belangrijk gevonden, Het POP3, met inbegrip van de LEADER maatregel, zoals dat ter consultatie is voorgelegd biedt daarvoor de kaders. De uitvoering van LEADER wordt nader uitgewerkt in provinciale regelingen. LEADER groepen kunnen meepraten over met name de uitvoering van LEADER tijdens de vier landsdelige voorlichtingsbijeenkomsten die nog voor de zomer van 2014 door de provincies zullen worden georganiseerd, Zie: www.netwerkplatteland.nl .

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				• subsidies moeten echt rap vertrekt worden na finaal besluit in de LAG; houd maximaal 1 maand na LAG-besluit als richtlijn aan dat de beschikking op de mat moet liggen; de behandeling in de LAG mag liefst ook niet langer duren dan 1 maand na indieing aanvraag; • de ervaring leert van afgelopen periode dat dat tussen 9 en 12 maanden en langer na LAG-besluit soms kan duren, hetgeen de uitvoering van de projecten en de beoogde gebiedsontwikkeling haast maximaal frustreert voor initiatiefnemers die dat geld vaak nodig hebben bij de start. En daarmee de geloofwaardigheid in Leader als werkwijze en intentie. • het beschikking s /bet aalorgaan dicht bij de mensen en de gebieden zelf zit, kennis van en ervaring heeft met Leader als werkwijze en regeling, vanaf uur nul af aan; de afgelopen periode zijn enkele jaren verspild met aanloopgedoe alsmede grote vertraging in afgifte van beschikking en hetgeen de regeling enz. niet ten goede komt, veel onnodige ruis veroorzaakt en vele werk daarna om dat weer te herstellen. Ergo; bouw voort op wat er afgelopen periode aan ervaring is opgebouwd, ook op dat vlak; • het landelijke plattelandsnetwerk de focus heeft op Leader als werkwijze en missie/visie, dit ook weet over te brengen bij vertegenwoordigende participerende organisaties (Rijk en provincies) en dit tenslotte goed en kundig weet te organiseren en faciliteren in den lande, ook maatwerk naar gebieden moet kunnen. De afgelopen periode ging dat prima overigens. Laat dat gewoon continueren.	

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Met voorliggende concept-regeling zie ik genoemde belangrijke punten niet voldoende opgelost worden, cq. niet voldoende gewaarborgd worden dat op deze punten echt verbetering wordt gesorteerd in kortere proceduretijd en verminderde bureaucratie. Dat zou wel moeten nu dat op dit moment kan. We toch moeten willen leren van voorgaande periodes en doorvertalen in de nieuwe regeling.	
Dhr.	C. Luttje	Namens P10 samenwerkingsverband 10 grote plattelandsgemeenten, waaronder Aa en Hunze, Berkelland, Borger-Odoorn, Bronckhosrt, Hollands Kroon, Hulst, Ooststellingwerf, Opsterland, Schouwen-Duiveland, Sluis en Westerveld	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	Prioriteit 6 (diverse onderdelen) onder steuning planprocessen voor de sector en de lagere overheden, Binnen de agrarische sector dienen zich grotere veranderingen aan. Gewijzigde geldstromen, noodzaak inspelen op de markt en maatschappelijk druk liggen hieraan ten grondslag. De veranderingen in de sector zullen in de tijd gezien (opnieuw) leiden tot verdere transformatie van het platteland. Om duurzame landbouw mogelijk te maken is het van belang dat de lagere overheden waaronder in het bijzonder de gemeenten, over een passend instrumentarium beschikken dit ten dienste van agrarische structuurversterking. In dit verband wordt opgemerkt dat er de komende jaren steeds minder middelen beschikbaar komen voor landinrichting plan en. In het bijzonder de gemeenten, maar ook de provincie en de waterschappen, worden op basis van de wetgeving gevraagd lokale afwegingen te maken, te kijken naar maatwerkoplossingen en voor lange termijn afspraken te maken met de boeren (investeringsprogramma's en treffen van flankerende maatregelen), In vergelijking tot nu krijgen vooral de gemeenten op het vlak van agrarische ontwikkeling een nadrukkelijker positie. Er is bij de gemeenten behoefte de agrarische ontwikkelingen meer gebiedsgewijs te benaderen en niet zoals nu, De boer (sector) zoekt individueel naar oplossingen, terwijl in breder verband logischer oplossingen	Voor een collectieve gebiedsgerichte aanpak is in principe LEADER het geschikte instrument.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				kunnen worden bewerkstelligd in de vorm van maatwerk, treffen van collectieve maatregelen, etc, Planontwikkeling omvat meer dan alleen bouw- en milieu (omgevings)vergunning. Het is niet alleen wettelijk doch ook in de vorm van ondersteuning/begeleiding van belang in het kader van uitvoering van GLB/POP3 (of aan de andere wijze) richting de (plat telands)gemeenten middelen beschikbaar te stellen. (Het is van belang voor zowel de sector als de overheden dat er een toegesneden instrumentarium komt voor plan processen e.d.). Bovenstaande vraag heeft ook doorwerking in de overige hoofdstukken.	
Dhr.	C. Luttje	Namens P10 samenwerkingsverband 10 grote plattelandsgemeenten, waaronder Aa en Hunze, Berkelland, Borger-Odoorn, Bronckhosrt, Hollands Kroon, Hulst, Ooststellingwerf, Opsterland, Schouwen-Duiveland, Sluis en Westerveld	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	Prioriteit 6 (diverse onderdelen) Integrale visieontwikkelingen en ondersteuning voor plattelandseconomie. Als onderdeel van de transitie van het platteland speelt het veranderingsproces in de bedrijfsvoering in de agrarische sector (vergroting en verbreding). Vooraf voor de verbreding van de agrarische sector is het van belang via GLB/POP3 middelen in te zetten ten dienste van innovatie. Verwezen wordt naar introductie proefboerderijen, versterking MKB, recreatie etc. Kortom het integraal afweging en stimuleren van (van nieuwe vormen) van plattelandseconomie. Het bovenstaand dient tevens te worden geplaatst in het kader van krimp, demografische (vergrijzing; ook binnen de agrarische sector, het vrijkomen van vele oppervlaktes aan bedrijfsruimtes (zie ook het recente rapport van Alterra 14.2.325 over ontwikkelingen en de toekomst rondom de agrarische sector), Bovenstaande vraag heeft ook doorwerking in de overige hoofdstukken.	Integrale visieontwikkeling en ondersteuning van de plattelandseconomie door inzet op thema's zoals bijvoorbeeld krimp sluiten bij uitstek aan bij de doelstellingen van LEADER. Belanghebbenden kunnen zich aanmelden voor een van de vier landsdelige voorlichtingsbijeenkomsten over LEADER die de provincies nog voor de zomer van 2014 zullen organiseren. Zie www.netwerkplatteland.nl Maatregel 04.3.1.; Investerings in infrastructuur, is bedoeld voor verkavelingen, daar gaat een integraal planproces aan vooraf.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	M. Kroon	Stadskanaal	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELEN 42-44)	In de eerste plaats een opmerking over de procedure. Deze zou lopen tot 2014. Nu blijkt dat er in 2014 nog gewerkt moet worden aan de opzet. De tussenliggende periode valt zo maar weg, en projecten die daarop hebben geanticipeerd zijn nooit op de hoogte gebracht. Wellicht voor een kleine groep ingewijden, maar de buitenwacht, de bevolking heeft hiervan niets vernomen. Gemeente spreken o.a. hun VNG hierop aan, maar deze reageert dat leader geen prioriteit voor hen is en dus wordt er geen aandacht aan geschonken. Nu de toekomst. Hoe zet je dan zo'n SWOT analyse op en aan welke voorwaarden moet je voldoen? Hoe kom je als plaatselijke LAG aan de gegevens om iets nieuws op te zetten voor de toekomst Hoe maak ik een LOS, Is er geld beschikbaar om hiervoor hulpvragen in te schakelen. Kortom er is totaal geen duidelijkheid bij de bevolking(sgroepen) hoe men hierop kanspelen. We zitten hier in een krimpgedebied, maar zijn er maatregelen te bedenken waar in we kunnen stapelen met gelden, kunnen we hierin werken aan onze structurele werkloosheid en hoe komen we aan het ESF geldt dat blijkbaar nu in eens via de centrumgemeente Groningen moet worden verdeeld, en hoe komen we aan EFRO gelden nu de SNN hier alweer bovenop zit. Allemaal gevestigde structuren, terwijl ik Iees dat je via CLLD de zaak zou moeten verbinden. En hoe weet de bevolking hier iets van. Het wordt allemaal van boven opgelegd, terwijl de ideeën vanuit de bevolking niet aan de orde komen Zij weten toch het beste hoe iets aangepakt moet worden. Geef de bevolking de mogelijkheid om hier structureel een goede inbreng te hebben en geef hieraan goede voorlichting hoe men zijn/haar inbreng kan leveren.	Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige in formatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	M.G. van der Woude	Gemeente Urk	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	'Leaderprojecten komen te goede aan de economische ontwikkeling en werkgelegenheid, Belangrijk hierin is dat het toerisme en de recreatie daarin een rol speelt en in veel situaties de rijkdom van de cultuurhistorie als belangrijk karakteriserend element voor het platteland, De tekst geeft hier in mijn beleving te weinig ruimte en invulling aan. Het woord "Innovatie*" roept sterk het vernieuwende op. terwijl versterking en behoud in veel situaties beter op z'n plaats is. Juist het gebruik maken van wat aanwezig is en dat te versterken biedt vaak meer mogelijkheden dan algehele vernieuwing en sluit dat ook beter aan bij een gebied en de ontwikkeling van het platteland,	Recreatie en toerisme spelen inderdaad een belangrijke rol op het platteland, hierbij is ook ruimte voor behoud van cultureel erfgoed. In het LEADER maatregelen worden deze thema's niet uitgesloten. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020, Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl . Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Dhr.	M.G. van der Woude	Gemeente Urk	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	'Leader projecten kan ondersteunen in "krimp" gebieden waar alle actoren de opgave hebben om samen te werken aan een sociaal en economisch vitaal platteland. De situatie van jongeren vraagt extra aandacht, omdat hier grote uitdagingen liggen voor de komende periode. Een vitaal platteland betekent opvang en voorzieningen voor deze groep van onze samenleving. De aandacht voor jeugd en jongeren moet volgens mij beter en concreter verwoord worden.	Het POP3 biedt de kaders van het programma. Deze worden nader uitgewerkt in provinciale regelingen. In bepaalde gebieden kan de situatie van jongeren inderdaad extra aandacht vragen. Voor die gebieden kan in beginsel van LEADER gebruik worden gemaakt. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020, Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl . Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Dhr.	M.G. van der Woude	Gemeente Urk	4. SWOT ANALYSE EN BEHOEFTEBEPALING	Onder punt 1. Bijdrage aan aandachtsgebieden wordt gesproken over het verstevigen van de relatie stad-land. Het zou dan gaan om het leggen van een	Het POP3 biedt de kaders van het programma. De LEADER aanpak wordt nader uitgewerkt in provinciale regelingen. Het inspelen van de stad op

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				In hoofdstuk 16 word een mooie opsomming gegeven van uitgevoerde activiteiten om partners te betrekken, maar daarvan missen we een doorvertaling in het daadwerkelijke programma. Bij de hierin vermelde tevredenheid van de natuurorganisaties over hun rol bij het proces kunnen dan ook enige kanttekeningen worden geplaatst.	
Mw.	Y.J. Vogelenzang-Havers	Hoogheemradschap Schieland en de Krimpenerwaard	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	Graag uw aandacht voor de beschrijving van de 'subsidiabele kosten' bij maatregel 4, artikel 17. Bij de diverse deelartikelen wordt verwezen naar EU Vo 1305/2013 of 1303/2013. Het is mij bekend dat staatssteun voorkomen moet worden. Door echter op deze manier te verwijzen naar subsidiabele kosten bij alleen art. 17, wordt er niet consequent gehandeld. Ik stel voor dat u dezelfde handelswijze overneemt als voor de andere maatregelen, en bijvoorbeeld de volgende passages gebruikt; [bij 04.4.1.17d] Subsidiabele kosten 1. Kosten voor investeringen in waterhuishoudkundige (betreft zowel waterkwaliteit als waterkwantiteit) maatregelen; 2. Kosten voor herstel en aanleg van landschapselementen en biodiversiteit; 3. Kosten van bouw en verwerving van onroerende zaken, waaronder grond; 4. Vergoeding voor waardedaling van grond; 5. Kosten gerelateerd aan investeringskosten, denk aan haalbaarheidsstudies, adviserende bereua's en deskundigen; 6. Algemene kosten van overige maatregelen voor zover nodig in verband met desbetreffende inrichtingsmaatregelen of -projecten; 7. Kosten van bijdragen in nature in de vorm van werken, goederen, diensten, grond en onroerende grond waarvoor geen facturen of documenten met	In maatregel 04 wordt verwezen naar de subsidiabele kosten conform Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en Verordening (EU) Nr. 1303/2013. De maatregelfiches vormen het kader voor verdere uitwerking in provinciale verordeningen.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				gelijkwaardige bewijskracht gestaaftde betalingen zijn verricht, kunnen subsidiabel zijn op voorwaarde dat de subsidiabiliteitsvoorschriften van de GSK-fondsen en van het programma dit toestaan en dat aan alle volgende voorwaarden wordt voldaan: a. De aan de concrete actie betaalde overheidssteun die bijdragen in natura omvat, mag aan het einde van de concrete actie niet hoger zijn dan de totale subsidiabele uitgaven, exclusief bijdragen in natura; b. De aan bijdragen in natura toegekende waarde is niet hoger dan de kosten die gewoonlijk op de desbetreffende markt worden aanvaard; c. Er is een onafhankelijke beoordeling en toetsing van de waarde en de verstrekking van de bijdrage mogelijk; d. Bij verstekking van grond of onroerend goed wordt de waarde gecertificeerd door een onafhankelijke gekwalificeerde deskundige of een hiertoe gemachtigde officiële instantie en bedraagt deze waarde niet meer dan de in lid 3, onder b, bedoelde bovengrens. De volgende kosten komen niet voor een bijdrag in aanmerking: de aankoop van niet-bebouwde en bebouwde grond als dit bedrag meer dan 10% van de totale subsidiabele uitgaven van de betrokken concrete actie uitmaakt.	
Mw.	Y.J. Vogelenzang -Havers	Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	Hetzelfde wat ik eerder heb opgemerkt, merk ik ook op voor artikel 17c, 04.3.1: Subsidiabele kosten. 1. Verbetering verkaveling- en infrastructuur a. Kosten verkavelingsproces: kosten van (stimulering van) kavelruilmaatregelen, kadasterkosten, notariskosten, kosten van een kavelruilcoördinator, kosten faciliteren aankoop ruilgronden (landmeterhectares).	In maatregel 04 wordt verwezen naar de subsidiabele kosten conform Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en Verordening (EU) Nr. 1303/2013. De maatregelafiches vormen het kader voor verdere uitwerking in provinciale verordeningen.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				b. Proceskosten verkaveling- of infrastructurele projecten: de kosten voor planvorming en voor het managen/organiseren van de uitvoering. Concreet gaat het daarbij om: de kosten voor de inzet van onderzoeksinstellingen, kosten inhuren experts, ingenieursbureaus, vacatiegelden voor gebiedscommissies etc. c. Kosten van technische maatregelen, omvattende: - De kosten van werkzaamheden om kavels beter bewerkbaar te maken. Concreet gaat het daarbij om: het dempen van bestaande en graven van nieuwe sloten, lichte egalisaties om kavels en percelen op elkaar te laten aansluiten, het aanpassen van de drainage, het met elkaar verbinden van percelen. - De kosten van het ontsluiten of beter ontsluiten van kavels door een weg (incl. kosten van het aanvullen van het bestaande wegenstelsel voor dit doel) en kosten van aanleg/aanpassing van andere infrastructuur. - De kosten voor investeringen in energie-voorzienings- of waterhuishoudingsmaatregelen die de duurzaamheid van de landbouw vergroten. De kosten van inpassingsmaatregelen: technische maatregelen in het gebied of in de omgeving gericht op het voorkomen van negatieve gevolgen voor de omgeving als gevolg van de verbetering van de functie landbouw: zoals aanbrengen van compenserende beplantingen en aanpassingen in de wegen- en padenstructuur. Afhankelijk van het stadium waarin de verkaveling- of infrastructurele projecten verkeren kunnen de	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				hiervoor onderscheiden categorieën 1 en 2 het hoofdeel van de projectkosten uitmaken. Een voorbeeld hiervoor zijn de projectmatige kavelruilen waarin naar verhouding weinig werken worden uitgevoerd en de kosten bestaan uit: informeren landbouwers over de ruilmogelijkheden voor hun bedrijven, het maken van een ruilplan, het effectueren van het ruilplan met uiteindelijk de aktepassering bij de notaris. 1. Bedrijfsverplaatsingen: Het kan gaan om verbeteringen van ligging van bedrijven uit oogpunt van de landbouwstructuur (inclusief verkaveling), milieu- en natuuroverwegingen. Bij de bedrijfsverplaatsing wordt een tegemoetkoming in de kosten verbonden aan de bedrijfsverplaatsing gegeven. Het betreft een gedeeltelijke vergoeding van de werkelijke kosten van de verplaatsing van het landbouwbedrijf. Verzekerd is dat alle kosten van overcompensatie zijn uitgesloten. FDe voor steun in aanmerking komende kosten zijn: - De werkelijk gemaakte kosten van demonteren, verhuizen en weer opbouwen van installaties (tot maximaal 100%). Wanneer de verplaatsing in het algemeen belang de landbouwer modernere installaties oplevert, moet hij een eigen bijdrage leveren die tenminste gelijk is aan 60% van de waardeverhoging van de betrokken installaties na verplaatsing; in geval van jonge agrariërs dient de eigen bijdrage minimaal 55 resp. 45% te bedragen; Wanneer de verplaatsing in het algemeen belang tot een verhoging van de productiecapaciteit leidt, moet de landbouwer een eigen bijdrage leveren die	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				tenminste gelijk is aan 60% van de met de verhoging gepaard gaan de uitgaven. - Kosten van aan de bedrijfsverplaatsing gerelateerde investeringen (zie hieronder). Steun aan investeringen Met betrekking tot investeringen, ook investeringen in een 'verplaatst' landbouw bedrijf, zijn de volgende kosten subsidiabel: 1. De uitgaven betrekking hebbende op: a. Kosten voor bouw, verwerving ? inclusief huurkoop - of verbetering van onroerende goederen, zoals bijvoorbeeld de aankoop van grond of kavelinrichtingswerken; b. De koop of huurkoop van machines en materieel, met inbegrip van computerprogrammatuur, tot maximaal de marktwaarde van de activa; andere kosten in verband met een huurkoop contract (belastingen, marge voor de verhuurder, kosten voor de herfinanciering van rente, overheadkosten, verzekeringspremies enz.) zijn geen in aanmerking komende uitgaven; c. Algemene kosten gerelateerd aan de investeringen; - notariskosten; - kadastrale kosten; - kosten van leges, vergunningsprocedures e.d. - kosten in verband met advisering door deskundigen (bijv. makelaar, accountant - architect). b) Steun kan slechts worden verstrekt aan kleine en middelgrote landbouwbedrijven die actief zijn in de primaire productie van landbouwproducten. De onder a tot en met c genoemde kosten komen voor maximaal 40% (steun in aanmerking. De steun de	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				aankoop van andere grond dan bouwgrond mag maximaal 10 % van de totale steun bedragen, tenzij het hieronder vermelde onderdeel 2 onder c van toepassing is. De maximale totale subsidie voor de investeringen op basis van de onderdelen a t/m c bedraagt 400,000 euro. Het maximale steunbedrag dat om het even welke periode van drie fiscale jaren per bedrijf wordt toegekend ten behoeve van investeringen in landbouwbedrijven bedraagt eveneens 400.000 resp. 500.000 euro. 2. Er wordt geen steun toegekend in verband met; a. De aankoop van landbouw productierechten, dieren en zaai- en pootgoed van jaarlijkse gewassen alsook het planten daarvan; b. Gewone vervangingsinvesteringen; c. De aankoop van grond voor een bedrag dat hoger is dan 10% van de totale subsidiabele uitgaven voor de betrokken concrete actie, tenzij er sprake is van concrete acties ten behoeve van milieubehoud en er een motivatie wordt gegeven waaruit blijkt dat zonder deze aankoop van grond hoger dan 10%, het project niet gerealiseerd kan worden. 3. Voor zover onder deze maatregel investeringen worden gesteund, geldt dat de steun wordt ingetrokken indien de investering waarvoor steun is verstrekt gedurende vijf jaar te rekenen van de vaststelling van de steun een belangrijke wijziging ondergaat die; a. De aard of de uitvoeringsvoorwaarden van het vaststellingsbesluit raakt, of een onderneming of overheidsinstantie onrechtmatig voordeel oplevert; b. Het gevolg is hetzij van een verandering in de aard van de eigendom van een infrastructuurvoorziening, hetzij van de	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				beëindiging of verplaatsing van een productiecapaciteit. 4. Indien overheden begunstigden zijn, en de investeringen een publiek doel dienen, is er bij investeringen overigens geen sprake van staatssteun in de zin van art, 37, eerste lid, van het Verdrag.	
Dhr.	J.M. Vrij	Nederlandse Zuivel Organisatie NZO	7. BESCHRIJVING VAN HET PRESTATIE RAAMWERK	Vormt subsidie van weidegang van melkvee een onderdeel van POP3? Zo nee, waarom is dat niet het geval, in aanmerking nemend dat de Staat het Convenant Weidegang heeft ondertekend en dat de Duitse deelstaat Baden-Württemberg een premie op weidegang financiert uit de Tweede Pijler?die Situation sieht in Baden-Württemberg wie folgt aus: • Es gibt aktuell keine "Weidegangprämie". • Ab 2015 ist die Einführung einer Sommerweideprämie geplant (Maßnahme soll in erster Linie dem Tierwohl dienen). • Zuwendungsempfänger sollen Betriebsinhaber im Sinne des Artikels 4 Abs. 1 Buchstabe a) der VO EU Nr. 1307/2013 vom 17. Dezember 2013 sein, die eine landwirtschaftliche Tätigkeit auf Flächen, deren Nutzung überwiegend landwirtschaftlichen Zwecken dient, ausüben und den Betrieb selbst bewirtschaften. • Zuwendungsvoraussetzungen erfassen nach heutigen Überlegungen nur Milchkühe und/oder weibliche Rinder ab 1 Jahr (müssen bereits zu Beginn der Weideperiode 1 Jahr alt sein). Aufteilung in die Weidegruppen Milchkühe und weibliche Rinder ab 1 Jahr möglich. • Die Finanzierung soll aus der 2. Säule GAP kommen (Agrarumweltmaßnahme (AUMK)).	Lidstaten kunnen er inderdaad voor kiezen om weidegang van melkvee te stimuleren vanuit de tweede pijler. In Nederland is die keuze niet gemaakt. Nederland beoogt om de POP 3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is er voor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP 3 op te nemen. In Nederland wordt weidegang financieel gestimuleerd door marktpartijen. Zuivelbedrijven betalen 0,5 tot 1 cent extra voor weidemelk. Daarnaast is er een convenant weidegang dat is ondertekend door zo'n zestig partijen (inclusief EZ). Provincies stimuleren door middel van kavelruil de verbetering van de landbouwstructuur in een gebied. Meer huiskavel maakt weidegang beter mogelijk. Ook zijn er innovatieregelingen in POP3 die duurzaamheid stimuleren.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				• Es gibt jedoch im Naturschutzbereich nach der Landschaftspflegeleitlinie (LPR) auf Flächen, die für den Naturschutz von Bedeutung sind, eine finanzielle Zuwendung (Naturschutzmittel) für Beweidungsmaßnahmen. Die ökologische Wirksamkeit der Maßnahme, die innerhalb einer speziellen Gebietskulisse durchgeführt werden muss, steht hier im Fokus.	
Dhr.	FJI Nije Bijvank	gemeente Hof van Twente	8. BESCHRIJVING VAN DE GEKOZEN MAATREGELEN	Het is erg jammer dat de veranderingen op het platteland voortkomend uit andere rol vd overheden (transities), verweving van sectoren (dus niet alleen landbouw en water / milieu), vergrijzing en effecten ervan te weinig worden benoemd als uitdagingen. Cross overs, verbreding / diversificatie van de landbouw en sociale innovatie zouden meet gestimuleerd moeten worden. Voorbeeld: bij POP3 hoort ook glasvezel tbv alle sectoren. Verbindingen tussen water / natuur / landschap en sociaal economische opgave (ook activering en reïntegratie) zouden via POP moeten kunnen worden gestimuleerd. POP is nu te eenzijdig gericht op de landbouw sector, technische innovaties. Het zou meer moeten aansluiten bij bewegingen op het platteland zelf. Leasder beoogt dat, maar dat budget is te krap voor deze doelen.	De genoemde thema's passen binnen de LEADER aanpak.. Nederland zet meer in dan de Europese eis om minimaal 5% van de Europese middelen in te zetten voor LEADER. Het budget kan aangevuld worden met provinciale en private middelen. Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen en het POP3 te richten op de landbouwsector. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Dhr.	A van der Ploeg	gemeente Dongeradeel	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Ik mis als prioriteit 7. De leefbaarheid in de dorpen door een goede sociale infrastructuur verbonden met de agrarische sector.	Leefbaarheid van de dorpen valt onder prioriteit 6. De prioriteiten zijn vastgesteld door de Europese Commissie in Verordening (EU) Nr. 1305/2013.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	J. Kuit	Gemeente Almere	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Voorstel aanvullende paragraaf in hoofdstuk 4.1.1: Het landelijk gebied en het verstedelijkte gebied zijn mentaal wellicht twee gescheiden grootheden, maar bestaan fysiek en sociaal naast en met elkaar. Deze twee grootheden kunnen elkaar versterken. Dat brengt met zich mee dat bij de uitvoering van POP3-beleid moet worden bezien hoe letterlijk en figuurlijk op het grensvlak van landelijk gebied en stedelijk gebied moet worden geopereerd. Thema's zoals natuurontwikkeling, duurzame recreatie en toerisme, en (stads-)landbouw vragen hierbij om nadere concretisering.	In Nederland zijn de stad en het platteland inderdaad fysiek nauw met elkaar verweven. Op stad-land thema's kan in principe bij uitstek met LEADER worden ingezet. Ook de maatregel voor samenwerking biedt mogelijkheden om nieuwe vormen van samenwerking te stimuleren tussen stad en platteland.
Dhr.	J. Nuisl	Federatie Particulier Grondbezit	Ik heb een algemene opmerking	De opzet, structuur en indeling van het POP3 draagt niet bij aan de leesbaarheid van het plan!Verhoog de leesbaarheid door een onderscheid aan te brengen tussen een overzichtelijke hoofdtekst met ondersteunende bijlagen. Voorbeeld: de ex ante evaluatie, de SWOT analyse, Analyse ex ante voorwaarden etc. zouden zonder enig probleem in een bijlage kunnen worden geplaatst indien in de hoofdtekst relevante samenvattingen uit deze bijlagen worden weergegeven met dito relevante verwijzingen naar de betreffende bijlagen.Resultaat: een afgeslankte, heldere en goed leesbare tekst die op hoofdlijnen de inzet, gemaakte keuzes en prioriteiten weergeeft. E.e.a. kan verder worden versterkt door het toevoegen van een samenvatting en een leeswijzer.	De opzet, structuur en indeling van het POP3 volgen het door de EU voorgeschreven format. Het format voorziet niet in een samenvatting en leeswijzer. Voor de consultatie zijn op internet een leeswijzer en een korte samenvatting geplaatst waarin is beoogd op hoofdlijnen de inzet, gemaakte keuzes en prioriteiten weer te geven.
Dhr.	J. Nuisl	Federatie Particulier Grondbezit	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Ter bevordering van het overzicht gaarne eerst duidelijk het Europese kader (= Europese doelstellingen) aangeven waarbinnen NL haar keuzes en/of nadere invulling kan maken. D.w.z.:	De opzet, structuur en indeling van het POP3 volgen het door de EU voorgeschreven format. Het format voorziet niet in een samenvatting en leeswijzer. Voor de consultatie zijn op internet een leeswijzer en een korte samenvatting geplaatst waarin is beoogd op

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				1. Kennisverspreiding en innovatie 2. Concurrentiekrachtversterking 3. Ketenorganisatie en risicobeheer 4. Behoud en versterken van ecosystemen 5. Behoud van natuurlijke hulpbronnen 6. Economische ontwikkeling van het platteland Vervolgens afdalen waarom NL welke keuzes wenst te maken en op basis van welke argumenten. (overigens: fig. 5.1 op pag. 76 spreekt aan) Opmerkelijk: in de strategie staat op zowel pag 73 als 74 dat POP3 wordt gekenmerkt door een duidelijke focus op innovatie en duurzaamheid. Terwijl deze focus in de rest van het document onvoldoende tot zijn recht lijkt te komen. Mede door een 'overkill' aan niet altijd even relevante informatie in de hoofdtekst en het feit dat de huidige hoofdstukken meer losstaande documenten zijn dan dat zij samen 1 'verhaal' vormen. Prioriteiten, aandachtsgebieden en maatregelen lijken in hfdst. 5 soms doorelkaar te lopen. Dit is mogelijk op te lossen door in de tekst verwijzingen op te nemen naar de betreffende tabellen en/of overzichten.	hoofdlijnen de inzet, gemaakte keuzes en prioriteiten weer te geven.
Dhr.	J. Nuissl	Federatie Particulier Grondbezit	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	In hfdst. 4 (pag. 30) staat het belang weergegeven van duurzaam agrarisch bodembeheer. Een goed bodembeheer is volgens recente uitspraken van EU-commissaris Potocnik (oa. tijdens FFA-congres d.d. 1 april Brussel) dé sleutel tot succes bij het oplossen van diverse problematieken (klimaat/biodiversiteit/waterberging/gezond voedsel/etc). Als gevolg van erosie, uitmergeling en bestaande landbouwtechnieken daalt het organisch stofgehalte van de bodem en neemt de biodiversiteit	Binnen POP3 kan aan bodembeheer worden bijgedragen via de agromilieu- en klimaatsteun maatregelen. Daarnaast kunnen via de maatregel kennisoverdracht, projecten met betrekking tot het versterken van bodemkwaliteit ingediend worden.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				van het bodemleven af. Het is derhalve opmerkelijk dat Nederland in haar POP3 aan dit onderwerp géén prioriteit toekent (zie o.a. pag. 74 en 75)! Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen.	
Dhr.	J. Nuissl	Federatie Particulier Grondbezit	8. BESCHRIJVING VAN DE GEKOZEN MAATREGELEN	Maatregelen en co-financiering m.b.t. beheer ganzen(problematiek) ontbreken! O.a. ter financiering van of ter bevordering van kennis over: • Rustgebieden voor overwinterende ganzen; • Opstellen met betrokken partners van noodzakelijke flyway management plans for migrating waterbirds (primair ganzen); • Reductie problematiek overzomerende ganzen.	Voor het beheer van ganzen is 5 miljoen euro per jaar aan Europese cofinanciering gereserveerd. Echter, door onduidelijkheden over de status van het ganzenakkoord is besloten om eerst duidelijkheid te verschaffen over de wijze het ganzenbeheer ingericht behoort te worden, om dit daarna - indien wenselijk - bij wijze van notificatie een onderdeel van het POP 3 te maken. Kennisbevordering, rustgebieden, onderzoek en reductie van overzomerende ganzen worden nationaal door inzet van het Faunafonds en/of provincies ingevuld. Deze zijn daarom geen onderdeel van het POP 3.
Dhr.	J. Nuissl	Federatie Particulier Grondbezit	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Een adequaat toezichtsniveau in het buitengebied is van belang voor zowel het welbevinden van de mens als de realisatie van natuurdoelen. Daar waar de prioriteit van de reguliere toezichthoudende diensten steeds vaker komen te liggen op het stedelijke gebied, specialistische kennis van overtredingen in het groene domein daardoor wegvloeien en we ook nog eens geconfronteerd worden door een forse afname van het aantal buitengewoon opsporingsambtenaren in particuliere dienst als gevolg van recente bestuurlijke keuzes, verdient het vraagstuk: 'hoe zorg te dragen voor een adequaat	Politietoezicht is geen onderdeel van POP3

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				toezichtsniveau in het buitengebied' aandacht in de POP3 strategie met dito uitvoeringsmaatregelen.	
Mw.	A.M.E. Elema	gemeente Goeree-Overflakkee	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Op pagina 19 is figuur 4.1 opgenomen. De gemeente Goeree-Overflakkee is aangemerkt als sterk verstedelijkt gebied. Goeree-Overflakkee heeft een oppervlakte van 262 km ² en op dit moment 48.350 inwoners. Dit is dus 181 inwoners per km ² . Bij de kaart is niet aangegeven wat de verschillende drempelwaarden zijn tussen de drie categorieën, maar Goeree-Overflakkee is eerder als minder verstedelijkt aan te merken dan sterk verstedelijkt. Ik geef u in overweging dit aan te passen.	Figuur 4.1 verwijst naar COROP-gebieden en niet naar gemeenten. De gemeente Goeree-Overflakkee ligt in het COROP-gebied Groot Rijnmond. Dat COROP-gebied heeft 1080 inwoners per km ² . Het gebruik van de COROP gebieden is een vereiste vanuit Brussel.
Dhr.	P.W. van Riel	melkvee-houder op een landgoed	8. BESCHRIJVING VAN DE GEKOZEN MAATREGELEN	Behoud en stimulering van de landbouw op cultuurhistorische landgoederen! Dit zou goed kunnen met ondersteunde maatregelen vanuit POP3De landbouw heeft door de natuur en landschappelijke handicaps een extra kosten post boven die van andere landbouw bedrijven.Daarnaast zijn de financiële middelen bij pachter en verpachter vaak te beperkt om de noodzakelijke investeringen te doen (bv in bedrijfsgebouwenVan uit het POP zou men kunnen denken aan aangepast agr natuurbeheer waarbij de nadruk ligt op	Landbouwbedrijven hebben op cultuurhistorische landgoederen dezelfde mogelijkheden voor een bijdrage uit het POP3 als andere landbouwbedrijven. De landgoedeigenaren hebben andere (fiscale) voordelen buiten POP3, bijvoorbeeld via de Natuurschoonwet.
				landbouw en natuur en niet alleen maar op natuurDaarnaast zou men ook kunnen denken aan financiële ondersteuning bij investeringen van bedrijfsgebouwen bv een stal	
Mw.	A.G.E. Manhoudt	Veelzijdig Boerenland (koepel van de ANV's in West Nederland)	Ik heb een algemene opmerking	In het POP3 is voor het agrarisch natuurbeheer ruimte gecreëerd om vanaf 2016 met collectieven te gaan werken, waarbij het POP3 zich vooral richt op het stimuleren van de samenwerking van groepen met boeren met andere partijen. Het motiveren van andere gebiedspartijen zou hier op een vergelijkbare manier in meegenomen moeten kunnen worden, zodat daar waar nodig ook andere gebiedspartijen	Het maatregelfiche voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				zoals terreinbeheerders gestimuleerd dan wel gemotiveerd kunnen worden voor samenwerking. Samenwerking is nu vooral gericht op het verbeteren van effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer maar zou ook meer gericht moeten worden op het organiseren van betere samenhang tussen natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer. Samenwerking is als speerpunt gericht op landbouw, industrie en brancheorganisaties. Het zou in voorbereiding van de verbeterde samenwerking tussen collectieven en gebiedspartijen vanaf 2016 handig kunnen zijn netwerken ook open te stellen voor onder andere terreinbeheerders. Het nieuwe POP3 besteed veel aandacht aan kennisoverdracht, dit is zeer positief. Focus daarin zou vooral moeten liggen op het vertalen van onderzoek naar de praktijk. Te vaak landen onderzoeksresultaten niet in de uitvoering. Daarnaast zou kennisoverdracht en voorlichting ook opengesteld moeten kunnen worden voor aanleverende organisaties bijv. voor de begeleiding/opleiding van vrijwilligers. Bij de uitwerking en actualisatie van de cross compliance moet rekening gehouden worden met de nieuwe positie van groepen van boeren bij de uitvoering van het ANB: graag dit alleen regelen wanneer relevant als er een relatie bestaat tussen de overtreding en de uitvoering van het ANB, andere overtreding moeten zoveel mogelijk direct met de boer geregeld worden. Bij de controlebaarheid en de verifieerbaarheid van het POP3 wordt vooral doorgebouwd op de ervaringen van het POP2. Echter voor uitvoeringsregelingen zoals bijv. de demoregeling kan veel winst gemaakt worden in de afhandeling van de subsidieaanvragen door deze in een ander en	Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen. Goede samenwerking tussen natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer is inderdaad van belang. Het bevorderen van de samenwerking tussen natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer wordt vooralsnog nationaal ingericht en niet via het POP3. Vertaling van onderzoek naar praktijk is mogelijk binnen POP3, mits het gaat om kennis, oplossingen en innovaties die toepasbaar zijn voor de praktijk en aansluiten op de behoefte van ondernemers en op de beleidsdoelen. De doelgroep van de kennisoverdrachtsacties van maatregel 1 zijn alleen landbouwers, vrijwilligers vallen daarbuiten. De begunstigden van de steun zijn de dienstverleners die de kennisoverdrachtsacties uitvoeren en kunnen aantonen dat ze daarvoor gekwalificeerd zijn. Een doelmatige en efficiënte uitvoering van het POP3 wordt ook door het Rijk en de provincies belangrijk gevonden. Het POP3 biedt de kaders voor uitvoering van de maatregelen in provinciale –en rijksregelingen.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				simpel jasje te gieten zodat verantwoording niet op een te fijn detailniveau hoeft plaats te vinden. Het zou lovenswaardig zijn als vanuit het oogpunt van het verlagen van de overheadkosten ook hier kritisch naar gekeken zou worden. We zijn blij verrast dat er veel mogelijkheden worden geboden niet-productieve investeringen ter verbetering van de inrichting van landschappen en weidevogelkerngebieden. Hopelijk komt er ook voldoende budget voor dit type maatregelen.	
				Nieuwe verbintenissen in het SNL voor 2014 en 2015 lijken alleen mogelijk te zijn in gebieden met potentieel aanwezige relevante soorten uit de VHR, deze beperking nu opleggen terwijl op dit moment juist gesprekken worden opgestart met collectieven en gebiedspartijen kan op dit moment averechts werken. Door nu bepaalde contracten niet meer te continueren neemt het draagvlak voor de uitvoering af en zullen deze deelnemers mogelijk vanaf 2016 niet meer opnieuw willen instappen. Verzoek om alleen voor te sorteren op 2016 in overleg met de nieuwe collectieven danwel huidige gebiedscoördinatoren.	
Mw.	A.G.E. Manhoudt	Veelzijdig Boerenland (koepel van de ANV's in West Nederland)	Ik heb een algemene opmerking	In het POP3 staat: 'Vanaf 1 januari 2015 geldt de nieuwe baseline, die van toepassing zal zijn op alle overeenkomsten vanaf 1 januari 2012. Dit zal de nodige aandacht en zorgvuldigheid vergen.' Hoe is mogelijk dat een nieuwe baseline met terugwerkende kracht wordt ingevoerd? Vanaf 2016 gaat gewerkt worden met collectieven, terwijl het POP3 fiche dan al is uitgewerkt. Vanaf 2016 moet het POP3 voldoende ruimte bieden om met regionaal maatwerkpakketten aan de gang te gaan per collectief en daarnaast ook actuele en marktconforme tarieven te gaan hanteren voor het	Het maatregelfiche voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				agrarisch natuurbeheer. Op basis van de nu voorliggende uitwerking van het POP3 is ons niet duidelijk of dit mogelijk kan worden vanaf 2016, zoals het nu geformuleerd staat. Ook wordt er voorgesteld om met standaardloonkosten te gaan werken: ook hier geldt dat dit niet beperkend moet gaan werken voor de nieuwe collectieve aanpak van het agr. natuurbeheer waarbij het collectief zoveel mogelijk ruimte wil om de achterdeur zelf in te richten. Monitoring en evaluatie van het agrarisch natuurbeheer staat de afgelopen jaar sterk onder druk. Er is veel discussie over gebruikte monitoring- en evaluatiemethode (zie ook het rapport van de RLI). En onderzoeksresultaten tussen natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer zijn moeilijk met elkaar te vergelijken. Het zou mooi zijn als er een uniforme en eenduidige monitorings- en evaluatiemethodiek wordt afgesproken waarmee de resultaten van natuurbeheer én agrarisch natuurbeheer objectief en onafhankelijk kunnen worden beoordeeld. Met LEADER kunnen bottom-up ideeën uit de gebieden een goede impuls krijgen. Het zou daarom goed zijn als ook de nieuwe collectieven LEADER zouden kunnen benutten voor de te leveren inspanningen bijv. bij de afstemming van doelen en beheer met provincie, terreinbeheerders en andere gebiedspartijen. Veelzijdig Boerenland heeft vorig jaar een brief gestuurd met een voorstel voor verdere uitwerking van het POP3 voor landsdeel West. Helaas hebben wij nooit een reactie hierop ontvangen, dat vinden wij erg jammer. Een aantal punten die wij in het kader van effectief investeren hebben voorgesteld kunnen we nu niet terug vinden in het POP3. Het ging hierbij bijv. om het koppelen van investeringen aan instandhoudingsverplichtingen	Op basis van Europese regelgeving zijn alle lidstaten verplicht om vanaf het jaar 2007 in nieuwe verbintenissen een herzieningsclausule op te nemen in geval van wijziging van de relevante dwingende normen of minimumeisen voor het gebruik van meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en/of andere relevante dwingende eisen voortkomend uit Europese en nationale wetgeving. Voor nieuwe aanvragen vanaf 2012 is het tevens op basis van Europese regelgeving verplicht om een herzieningsclausule op te nemen dat deze worden aangepast aan het rechtskader van de POP 3-programmeringsperiode. Deze herzieningsclausules maken onderdeel uit van de SNL-beschikking. Voor het faciliteren van het gebiedsproces rond collectieven is het in beginsel mogelijk om LEADER in te zetten. Het POP3 programma biedt ruimte voor niet productieve investeringen gekoppeld aan een bepaald beheer. Zo wordt voor investeringen in het kader van beheer van water en van natuur/landschap ruimte geboden onder maatregel 04.4.2 (artikel 17).

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				en de mogelijkheid om meerdere doelen aan elkaar te koppelen door: Introduceer de mogelijkheid om het toekennen van investeringssubsidies juridisch te koppelen aan een bepaald beheer (kwalitatieve verplichting). Dus een ondernemer kan een investeringssubsidie krijgen voor de bouw van recreatie-appartementen op de boerderij, maar wordt tegelijk (juridisch) verplicht om 20 jaar lang het onderhoud van een (deel van) een bepaalde recreatieve route te verzorgen.? Het creëren van ruimte om doelen te koppelen. In de geest van het voorgaande punt: de ondernemer krijgt subsidie voor zijn appartementen, maar beheert in ruil 20 jaar lang 10 hectare EHS-natuur. Zo worden recreatie en natuur gekoppeld.	
Mw.	A.G.E. Manhoudt	Veelzijdig Boerenland (koepel van de ANV's in West Nederland)	Ik heb een algemene opmerking	Bij de uitwerking van de agro-milieuverbintenissen wordt het volgende gesteld: 2) indien wordt voldaan aan drempelwaarden (aantal soorten, aantallen/dichtheden per soort, aantal vindplaatsen) wordt het leefgebied (submaatregel: weidevogelbeheer, akkerfaunabeheer, botanisch beheer of landschap) in een provinciaal natuurbeheerplan opengesteld voor het aanvragen van activiteiten passend binnen dit leefgebied, waarbij rekening wordt gehouden met het versterken van 'High-nature Value Farmland'; Het is niet duidelijk in het POP3 hoe de sturing op het versterken van HNV farmland plaats vindt: koppeling aan het agrarisch natuurbeheer zoals onder de SNL heeft plaats gevonden is niet wenselijk omdat de inzet van HNV farmland daarvoor niet bedoeld is. Het blijft echter wel van belang om bijvoorbeeld vaargebieden zoals in Laag-Holland de boeren een goede concurrentiepositie te laten behouden.	Het maatregelenpakket voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. De doelstellingen van het Agrarisch natuurbeheer kennen een sterke gelijkenis met de definitie van 'High-nature Value Farmland', een belangrijk monitoringinstrument van de Europese Commissie om te kunnen meten of het Europese beleid bijdraagt aan haar doelstelling om de biodiversiteit en landschappelijke waarden van het agrarisch gebied te versterken. Het ligt daarom in de rede dat provincies bij het opstellen van natuurbeheerplannen als basis voor het openstellen

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Ervaringen met Bloeiend Bedrijf het demoproject voor Functionele Akkerranden gecombineerd met het opleiden van boeren voor het herkennen van plaaginsecten, hebben laten zien dat kennisoverdracht en bewustwording van wat er in het veld gebeurt, een positief effect hebben het toepassen van bestrijdingsmiddelen. Het zou mooi zijn als een demoproject als Bloeiend Bedrijf een vervolg kan krijgen als onderdeel van het agrarisch natuurbeheer. Een goede uitwerking van Pijler 1 voor EFA's en de vergroeningsmaatregelen kunnen de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer daadwerkelijk versterken. Het wordt daarbij belangrijk de coördinatie van op de realisatie van de EFA's en het agrarisch natuurbeheer onder pijler 2 in één hand te organiseren, dat op dat moment kan er voldoende samenhang in beheer worden gebracht worden de EFA's van pijler 1 ook daadwerkelijk het agrarisch natuurbeheer onder pijler 2 kunnen versterken.	van agrarisch natuurbeheer, het versterken van 'High-nature Value Farmland' in ogenschouw nemen. De vaarvergoeding maakte deel uit van de eerste pijler van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). In de periode 2014-2020 is deze mogelijkheid vervallen. Kennisoverdracht en bewustwording van wat er in het veld gebeurt vormen een belangrijke voorwaarde voor een succesvol Agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016. De Europese Commissie stelt daarom ook bij de agromilieu- en klimaatsteun als eis dat degene die het beheer uitvoert over voldoende kennis bezit om dit te doen. De mogelijkheid van een collectieve aanpak als onderdeel van de implementatie van EFA's maakt geen onderdeel uit van dit POP 3.
Dhr.	Henk Weinans	Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Onder prioriteit 3(a) wordt aangegeven dat de generieke behoefte is het bevorderen lokale keteninitiatieven. Terecht dat dit wordt gesignaleerd. ons inziens moet als behoefte worden toegevoegd: Bevorderen krachtenbundeling primaire agrarische producenten mainstream markt De concentratie van marktmacht in de keten, met name bij de grote retailers en de food processors vormt een bedreiging voor de landbouw als geheel. Als schakel in de keten produceert de primaire agrarische producent met relatief lage marges. Het overgrote deel van de producenten is en zal in de toekomst onontkoombaar produceren voor de mainstream of bulkmarkt. Als voorbeeld kan dienen de teelt van aardappelen voor de fritesmarkt waar vier wereldspelers een zeer dominante positie	Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen en het POP3 te richten op de landbouwsector.. Onderwerpen waarvoor primaire verantwoordelijkheid bij andere partijen dan de overheid ligt - in dit geval bij ondernemers en ondernemersorganisaties- zijn niet opgenomen in het POP3. Op lokale behoeften kan in principe via LEADER worden ingezet. Ook biedt maatregel 16 (samenwerking) mogelijkheden voor primaire

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				hebben en telers tot nu toe een zeer zwakke positie in de keten hebben. Er is behoefte aan: bevorderen van initiatieven die de positie van primaire producenten gericht op de mainstream markt versterken.	agrarische producenten om met innovatieve concepten en verdienmodellen meer marges te behalen uit de markt.
Dhr.	Henk Weinans	Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Aandachtsgebied 3 (b) Er is behoefte aan een brede weersverzekering die beter is dan die uit GLB 2007 - 2014. De huidige regeling is te onaantrekkelijk waardoor in deze periode van toenemende weerrisico's de huidige regeling niet voldoet en gewerkt dient te worden aan betere voorwaarden zodat het voor veel meer telers aantrekkelijker wordt deel te nemen aan de brede weersverzekering	Het ministerie van Economische Zaken geeft invulling aan het kader dat past binnen de Europese regelgeving. Daarbij maakt het zo ruim mogelijk gebruik van de mogelijkheden die de Verordening biedt. Vervolgens is het aan de verzekeraars een verzekering aan te bieden binnen dit kader. Er zijn in 2014 drie aanbieders van een brede weersverzekering in Nederland (voor 2015 is nu nog niet bekend hoeveel aanbieders er zullen zijn), die daar ieder een eigen invulling aan geven. Iedere verzekeraar probeert daarmee op eigen wijze een product aan te bieden dat past bij eventuele deelnemers. Voor verbeteringen kan de sector het beste rechtstreeks overleggen met de verzekeraars.
Dhr.	Henk Weinans	Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Prioriteit 4 aandachtsgebied 4b De eenzijdige benadering winst voor waterbeheer werkt weinig stimulerend. We stellen voor uit te gaan van de benadering van een win-win situatie creëren voor boer en waterbeheer. Generieke behoeften: kennisdeling over de wijze waarop landbouw zowel kosten kan besparen door het verder verminderen van emissies als kan bijdragen aan een verdere verbetering van de kwaliteit van het watersysteem Er is behoefte aan voorlichting aan boeren over hoe zij via aanpassingen in de bedrijfsvoering of via end of pipe-maatregelen zowel kosten kunnen besparen door het verder verminderen van emissies als kunnen bijdragen aan een verdere verbetering van de kwaliteit van watersysteem	Waterbeheer wordt integraal aangepakt via POP3, naast de maatregelen 4.4.2 en 10 voor inrichting en beheer, dragen ook maatregel 1 (kennisoverdracht), 16 (samenwerking) en 4.1.1 (uitrol innovatie) bij aan kennisoverdracht met betrekking tot waterbeheer, en de ontwikkeling van innovaties waarbij zowel het water als de landbouwpraktijk voordeel hebben.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Tevens de volgende opmerking: Speciale aandacht is noodzakelijk voor het korte termijn belang versus het lange termijn belang van boeren. Bij grondruil, eenjarige pacht en andere vormen van kortdurend grondgebruik kan bodembeheer gemakkelijk ondergeschikt worden aan het korte termijn financieel belang. Er is zeker behoefte aan kennis over duurzaam bodembeheer, dit inclusief het economisch belang op langere termijn van de teler. Bij 4c missen we ook de win-win aanpak	
Dhr.	Henk Weinans	Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Bij 5(a) toevoegen Er is ook behoefte aan:- Kennis delen over het water binden/vastleggen- Kennis delen over water opslaan (op bedrijf of in de regio). Zie projecten in o.m. Zeeland	Via aandachtsgebied 4b Waterbeheer wordt eveneens bijgedragen aan aandachtsgebied 5 klimaat. Dit zijn onderwerpen die vallen onder Innovatie en Kennisoverdracht maatregel, 1, 4.1.1 en 16.
Dhr.	Henk Weinans	Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Aandachtsgebied 3a ontbreekt (het verbeteren van het concurrentievermogen van de primaire producenten). Geldt zowel voor niches/korte tekens als mainstream. In POP 3 staat hierover: Voor aandachtsgebied 3(a) formuleert Nederland geen specifieke maatregelen in het POP3. De nationale en lagere overheden oefenen, via pilotprojecten, bemiddeling en overleg, nog steeds een stimulerende rol uit. Het is aan de sector om kansen op dit gebied op te pakken. Daarmee ontbreekt marktinnovatie geheel in POP 3. De NAV is van mening dat dit alsnog toevoegd zou moeten worden aangezien de huidige stimulansen minimaal zijn zeker wat betreft de mainstream productie. Dit terwijl in 8.2. van POP het volgende wordt gezegd: Zoals in de strategie (hoofdstuk 5) is beschreven, zal daarom de bestaande kostenreductiestrategie in de	Op lokale behoeften kan in principe via LEADER worden ingezet. Ook biedt maatregel 16 (samenwerking) mogelijkheden voor primaire agrarische producenten om met innovatieve concepten en verdienmodellen meer marges te behalen uit de markt. Hiermee wordt indirect bijgedragen aan aandachtsgebied 3a. Maatregelen waarvoor primaire verantwoordelijkheid bij andere partijen dan de overheid ligt - in dit geval bij ondernemers en ondernemersorganisaties- zijn niet opgenomen in het POP3. Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen en het POP3 te richten op de landbouwsector.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				landbouw moeten verschuiven naar een meerwaardestrategie. Dit past bij de Nederlandse groene groeiestrategie waarbij het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie wordt gecombineerd met het verbeteren van het milieu, gebruikmakend van initiatieven in de samenleving. De land- en tuinbouw wil de kansen zoeken en pakken om meerwaarde te creëren voor haar producten en diensten door in te spelen op de toenemende maatschappelijke belangstelling voor het productieproces. Daarbij wordt ingezet op een betere verwaarding van maatschappelijke en duurzaamheidsaspecten van het agrarische productie- en verwerkingsproces in de keten en de markt (verminderen van marktfalen). Deze veranderingsprocessen vereisen een grote mate van innovatie in de agroketen. De huidige kostenreductiestrategie in de landbouw moet volgens de samenstellers van POP3 verschuiven naar een meerwaardestrategie. Daar is veel voor te zeggen. Echter het concept POP3 levert daaraan geen bijdrage. Het verbeteren van de positie van de primaire producenten in de keten wordt simpel (dat doen anderen) afgeserveerd terwijl al jaren blijkt dat faire opbrengstprijzen voor primaire producenten een groot knelpunt is. Niche markten worden in POP3 nog wel genoemd, maar aan de mainstream markt (ca. 95%) wordt volledig voorbij gegaan. Een betere verwaarding van maatschappelijke en duurzaamheidsaspecten van het agrarische productie- en verwerkingsproces in de keten blijft daardoor theorie.	
Mw.	K.I.M. Haanraads	Nederlands Agrarisch	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	InnovatiefEen belangrijke ambitie voor de landbouw is om voldoende innovatief te blijven. Innovatie betekent vooruitgang. Voor veel jonge boeren zit	De investeringsregeling voor de verduurzaming van agrarische ondernemingen voor jonge landbouwers zal landsdekkend worden vormgegeven. De Europese

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
		Jongeren Kontakt		vooruitgang al in kleine dingen, die leiden tot grote resultaten. Juist door de hoge lasten die op hun schouders rusten net na de bedrijfsovername staat de ontwikkeling van het bedrijf stil. Een jonge boer die wil innoveren en wil ontwikkelen naar een duurzamere en betere landbouw zit daardoor knel: er is simpelweg geen geld voor. Vaak duurt het 10 tot 15 jaar voordat een jonge boer na bedrijfsovername voldoende ruimte heeft kunnen opbouwen om te investeren, hierdoor ontstaat een groot risico dat de ontwikkeling op het bedrijf al die tijd stil komt te staan. Stilstand is achteruitgang in een sector waar vooruitgang en verbetering voorop staan en de concurrentie groot is. Dit terwijl het aantal jongeren die boer willen worden al schrikbarend laag is. De Jonge Landbouwersregeling is bij uitstek innovatief omdat het de jonge boer de kans geeft te vernieuwen en te ontwikkelen op zijn/haar bedrijf. Hierdoor kan elk bedrijf innoveren en zijn/haar bedrijfsvoering verduurzamen. NAJK is van mening dat het belangrijk is dat iedereen innoveert en duurzamer wordt, in plaats van slechts enkele bijzondere innovaties. Dankzij die innovatie en vernieuwing is een jonge boer bovendien eerder in staat om meer rendement uit het bedrijf te halen en verder te ontwikkelen en te innoveren. In 2013 zijn er totaal 554 aanvragen voor de Jonge Landbouwersregeling binnengekomen bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Op dit moment is de Rijksdienst deze aanvragen aan het beoordelen en verwerken. Op basis van dit aantal aanvragen is een budget van acht tot tien miljoen euro noodzakelijk. NAJK constateert dat het aantal aanvragen in 2013 in lijn is met het aantal aanvragen in voorgaande jaren. De behoefte bij jonge boeren om een beroep	wetgeving schrijft voor dat de lidstaten bij de uitvoering van de maatregelen gebruik moet maken van selectiecriteria. Zo wordt ervoor gezorgd dat met beperkte middelen de beste projecten worden gesteund. Omdat het karakter van de regeling zich richt op innovaties en duurzaamheid kunnen per provincie accentverschillen aangebracht worden zodat beter ingespeeld kan worden op regionale behoeften. De provincies zullen hierover nog met het NAJK spreken. Het bedrag dat voor jonge agrariërs is gereserveerd in het POP3 is gebaseerd op voorgaande jaren. Een hoger bedrag voor jonge boeren zou ten koste gaan van de middelen bestemd voor de andere maatregelen in het POP3. Voor deze maatregelen komen ook jonge boeren in aanmerking. Daarnaast zal maximaal gebruik gemaakt worden van de mogelijkheid om in de eerste pijler van het GLB aan jonge boeren een top-up op de hectarepremie te geven.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				op deze subsidieregeling te doen blijft onverminderd groot. Voor NAJK is dit een signaal dat er nog steeds onverminderd ingezet moet worden op een sterke landelijke Jonge Landbouwersregeling in het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. NAJK verzoekt het ministerie van Economische Zaken het voorstel voor een regeling ten behoeve van jonge landbouwers op de volgende punten te wijzigen: 1. De overheid kan bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke. Te wijzigen in: De overheid zal bij de toepassing van deze submaatregel de regeling alleen openstellen voor jonge agrarische ondernemers en voor uitdagingen omtrent de investeringsdip die zij na bedrijfsovername ervaren. Vanwege het belang dat de overheid hecht aan een uniforme ondersteuning van jonge agrariers zullen aanvullende eisen geen regionale, maar een landelijke context kennen. De overheid kan nadere keuzes maken door de regeling alleen open te stellen voor bepaalde periodes. 2. Het beschikbare budget voor deze regeling te verhogen tot 10 miljoen euro, te financieren vanuit nationale, aanvullende middelen.	
Mw.	M. Kok	Plaatselijke Groep Leader Alblasserwaard Vijfheerenlanden	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKEL 42-44)	De Plaatselijke Groep van LEADER AV betreurt het dat het budget voor LEADER steeds naar beneden wordt bijgesteld, terwijl LEADER wel wordt beschouwd als een krachtig instrument. Zoals de SER terecht stelt: de sleutel voor een succesvolle plattelandontwikkeling ligt in innovatief ondernemerschap, betrokken burgerschap en 'bottom up'-initiatieven. Wij pleiten voor verruiming	Nederland zet meer in voor LEADER dan de Europese eis om minimaal 5% van de Europese middelen in te zetten voor LEADER. Het budget kan worden verdubbeld met provinciale en private middelen. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				van het LEADER-budget, juist om de kracht van de LEADER aanpak te kunnen benutten	volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl . Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Mw.	J.P. Zevenbergen	Rietgors, stichting voor agrarisch natuurbeheer in de Hoeksche Waard	-- AGROMILIEU (MAATREGEL 10 ARTIKEL 28)	Onze reactie heeft betrekking op de collectieve benadering en de pakketten: De collectieve benadering De collectieve benadering van het agrarisch natuurbeheer kan een grotere betekenis krijgen wanneer bij de vergroeningsopgave van pijler 1 door middel van pijler 2 gunstige condities worden geschapen voor collectieve invulling van EFA's door boeren. Wij denken daarbij vooral aan collectief beheerde landschapselementen, zoals cultuurhistorisch en ecologisch waardevolle dijken en krekken, als onderdeel van de EFA. De Rli heeft in het advies Onbeperkt houdbaar (2013) voorwaarden voor een effectieve inzet van EFA's aangegeven: • meerjarig of permanent uit productie; • wijze van beheer; • benutting regionale kenmerken; • ruimtelijke samenhang met bestaande natuurgebieden Collectief beheerde landschapselementen, zoals dijken, als onderdeel van de EFA's op landbouwgrond sluiten naadloos aan bij het Rli advies en kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de biodiversiteit. Daarop toegesneden beheerpakketten uit pijler 2 kunnen boeren eerder verleiden tot een collectief beheer van EFA's. De aard van de pakketten-landschapselementenIn aansluiting op het voorgaande missen wij in de beheerpakketten voor landschapselementen op verschraling gericht maaibeheer: maaien en afvoeren i.p.v. klepelen,	Het maatregelfiche voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen. De opmerkingen worden meegewogen bij de implementatie van Ecologische focusgebieden de wijziging van het stelsel Agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor 2016.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				bijvoorbeeld van de taluds van dijken. De botanische rijkdom kan door een gericht maaibeheer aanzienlijk verbeteren. Zonder tegemoetkoming in de extra kosten van aangepast maaibeheer komt dit niet van de grond.	
Mw.	J.P. Zevenbergen	Rietgors, stichting voor agrarisch natuurbeheer in de Hoeksche Waard	-- AGROMILIEU (MAATREGEL 10 ARTIKEL 28)	De aard van de pakketten - akkerbouw In het verleden is relatief weinig gebruik gemaakt van de akkerbouwpakketten. De 'soortenbenadering' zoals bij het weidevogelbeheer, slaat in de akkerbouw niet aan. Dat betekent niet dat er in akkerbouwgebieden geen potenties zijn. Daarbij moet vooral worden gedacht aan belangrijke ecosysteemdiensten zoals de bestuiving van gewassen, natuurlijke plaagbestrijding of het vrijmaken van voedingsstoffen in de bodem. Wij missen dan ook brede pakketten, die meerdere doelstellingen in zich verenigen. Het ministerie van E.Z. heeft enkele jaren bloeiende akkerranden gestimuleerd in het succesvolle project 'Bloeiend bedrijf'. De resultaten hiervan zien wij niet terug in de beheerpakketten. Onder andere in de Hoeksche Waard wordt al veel langer ervaring opgedaan met multifunctioneel randenbeheer: waterkwaliteit, functionele agrobiodiversiteit, bijen, akkervogels en landschapsbeleving vormen duidelijke doelstellingen van dit beheer en zijn ook maatschappelijk bijzonder relevant. Bijen zijn bijvoorbeeld van essentieel belang zijn voor bestuiving van planten en daarmee voor ons voedsel. Het ministerie suggereert het goede voorbeeld te geven door het plaatsen van bijenkasten in de binnentuin van E.Z. Als zij echt serieus aandacht wil geven aan bijen, dan brengt zij dit tot uitdrukking in de beheerpakketten. Dit kunnen pakketten met	Het maatregelfiche voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen. Opmerkingen worden meegewogen bij de wijziging van het stelsel Agrarisch Natuurbeheer voor 2016.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				brede doelstelling zijn, die ook op andere aspecten relevant zijn voor de biodiversiteit. De Rli heeft geadviseerd niet op in detail vastgelegde doelen te sturen, maar te zorgen voor de juiste condities door voor ieder landschap de voorwaarden in termen van oppervlakte, milieu en water te formuleren. In de beheerpakketten missen wij deze benadering. Er wordt uitgaan van voorzetting van oude en voor de akkerbouw veelal niet effectief gebleken SNL-pakketten. Wij betreuren het dat het multifunctionele randenbeheer, waarvan bewezen is dat het wel aanslaat in de akkerbouw, geen plaats heeft gekregen in het nieuwe stelsel. Het is een illusie dat dergelijk beheer 'vanzelf' wordt gerealiseerd in het kader van de GLB vergroeningsopgave. Een daadwerkelijk op biodiversiteit gericht beheer brengt extra kosten met zich mee. Zonder stimulans zal de inrichting van EFA's zich beperken tot een zo eenvoudig mogelijke inrichting. Agrarisch natuurbeheer biedt, samen met toegesneden wegingsfactoren voor de verschillende soorten EFA's, een compensatiemogelijkheid voor de extra kosten van kwaliteitsbeheer.	
Mw.	Aly Wisse	St Akkerleven	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELEN 42-44)	Wij willen pleiten voor meer leader gebieden, meer mogelijkheden voor agrariërs om in te zetten op verduurzaming, meer mogelijkheden neven takken op de boerderij te starten. POP3 zet in op een circulaire economie, om te komen tot die circulaire economie is veel geld en stimulering nodig, de boer denkt nu nog vanuit de lineaire structuur. Een van de EU prioriteiten is herstel en instandhouding en verbetering van ecosystemen. Zorg dat niet zoals nu voorgesteld wordt, de leader groep een programma gaat schrijven en thema's kiezen, nee zorg dat leader weer wordt zoals het is bedoeld laat de	Het overgrote deel van het POP3 budget komt ten goede aan de agrariërs. Een deel van het budget is gereserveerd voor LEADER. Bepalend voor het aantal LEADER gebieden zijn de (kwaliteit van de) lokale ontwikkelingsstrategieën in samenhang met de hoeveelheid geld dat beschikbaar is gesteld voor LEADER. De schets van het bottom-up proces in deze reactie is geheel in lijn LEADER aanpak.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				individuele speler die wil en kan verduurzamen, vernieuwen, die de samenleving iets te bieden heeft, laat die gebruik kunnen maken van de leader gelden. Niet naar overheden, niet naar waterschappen, niet naar fietspaden, nee zet in op het individu, laat de kracht komen vanuit het individu of een groepje van samenwerkende individuen. Het bottum up principe van leader herstellen, de mens, de boer centraal in het platteland.	De thema's die in het LEADER maatregelen staan zijn indicatief. De door u genoemde onderwerpen passen onder deze thema's. De keuze voor bepaalde thema's moet zijn gebaseerd op een SWOT-analyse van het gebied. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Mw.	Aly Wisse	St Akkerleven	-- AGROMILIEU (MAATREGEL 10 ARTIKEL 28)	Reactie op POPIII internetconsultatie Reactie op Pijler twee gelden Noord-Beveland kenmerkt zich door een prachtig cultuurlandschap omgeven en verweven met natuur en natuurwaarden. Zij voldoen aan de waarden van de boerenwereld: volhardend, trots, lange termijn visie en passie. Onze boeren hebben het vermogen iets op te bouwen, zij weten een eigen route uit te zetten, door zware tijden heen te loodsen, te zorgen voor de hen toevertrouwde middelen. Zij bouwen voort op de beschikbare hulpmiddelen, hebben horizontale netwerken en zoeken synergie en autonomie. Het toekomstig landbouwbeleid zal door de boeren van Noord-Beveland met de bovenstaande basis denkprincipes worden opgepakt en worden uitgenut. De omringende werkelijkheid is circulair (hernieuwbaar) terwijl de boeren lineair acteren. Dit staat los van hoe zij zichzelf zien in deze maatschappij. Het agrarisch natuurbeheer heeft voor Noord-Beveland al 15 jaar bijgedragen om verbroken	Het maatregelenpakket voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen. De provinciale verdeling van gelden voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer is onderdeel van het rapport van de Commissie Jansen, die de afspraken in het kader van het Natuurakkoord en het Natuurpact heeft vertaald naar een verdeling tussen provincies.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				verbindingen te herstellen, de burger heeft veel geacteerd in de stichting Akkerleven. Akkerleven heeft de consument in beeld gebracht, boeren en burgers, hebben samen verantwoordelijkheid gedragen voor het agrarisch natuurbeheer, voor het landschap, jeugd educatie, re-integratie, maatschappelijke stages en deels voor het toerisme. De flora en fauna, de waterkwaliteit en de biodiversiteit hebben hier een goede plek in gekregen. De Noord-Bevelandse boeren hadden misschien wel meer gewild betreffende de natuur, zij hadden misschien wel een biotoop willen maken waarin het leven kan gedijen, waarin de verloren gegane verbindingen al waren hersteld. Als ze die 'agency' hadden gehad was Noord-Beveland nu misschien wel een gebied met vele rode lijst vogelsoorten. Een van die verloren gegane verbindingen is de patrijs, de veldleeuwerik, de fazant, de steenuil, zij hadden misschien met een andere biotoop Noord-Beveland verkozen tot hun habitat. De keuze is echter mede afhankelijk van de mogelijkheden die gegeven worden om het beheer naar de goede biotoop mogelijk te maken. Daar horen financiële middelen bij. Die zijn in het verleden niet toegekend, wel heeft de boer op Noord-Beveland als een van de eersten in Zeeland massaal de kans benut om Akkerrandbeheer uit te voeren in diverse vormen. Zij hebben daar vele doelen mee gediend en die doelen zijn ook gehaald, het waren echter niet altijd de doelen van onze Provincie, de mannen van het beleid, de mannen van het bureau. Ze hebben wel bereikt dat de akkerranden zeer gewaardeerd werden door de samenleving, inclusief de samenleving(toerist) uit andere gebieden, zij hebben wel bereikt dat de randen hebben bijgedragen aan	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				een verbeterde waterkwaliteit, zij hebben wel bijgedragen aan een verbeterde leefomgeving voor overwinteraars, zij hebben wel bijgedragen aan het doel om minder gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken, door de biodiversiteit in de randen zijn de antagonisten en insectenrijkdom groot en is er minder druk van luizen in de gewassen. Het meer en minder principe, meer lieveheerbeestjes 'minder luizen wordt hier als volstrekt legitiem ervaren. Vragen wij echter om de predators van patrijzen en scholeksters (fel begeerde rode lijstsoorten) zoals de ekster en de kraai via een natuurlijke vijand, de mens, te verminderen dan is dit plots onbespreekbaar. In het toekomstige beheersplan zijn 51 rode lijst soorten in Zeeland verheven tot de dragers van het natuurbeheersplan voor agrarisch natuurbeheer Zeeland. In het toekomstig beleid wordt geacteerd vanuit de gedachte van: 'met een klein beetje geld kan ik datgene wat we nog hebben wel houden of misschien uitbreiden'. 'Die boer helpt ons als we hem lokken met een pakket voorwaarden gericht op behoud en wat financiële middelen' en die boer verloochent weer zijn waarden, want met dat beetje geld kan hij niets doen om daadwerkelijk verloren gegane verbindingen te herstellen.	
Mw.	Aly Wisse	St Akkerleven	-- AGROMILIEU (MAATREGEL 10 ARTIKEL 28)	Dus gaan we weer 7 jaar geld ergens instoppen waar geen echt doel mee gehaald kan worden. Wat is eigenlijk het doel van de voorgestelde beheer maatregelen? Willen we een rode lijst soort hebben in ons gebied? Waarom willen we die soort? Is hij mooier dan de andere soort, is hij beter voor het ecologisch systeem? Het valt te betwijfelen of we achteraan deze gedachten moeten blijven lopen. Moeten wij	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				onze kennis, geld en passie niet inzetten om een totaal duurzaam gebied te maken inclusief de voedingslandbouw. De voedingslandbouw is zeer belangrijk in de toekomst. Als gebied willen we inzetten op herstel van de verloren gegane verbindingen en inzetten op opnieuw verbinden wat is weggeorganiseerd. Kan duurzame voedingslandbouw niet samengaan met een biotoop waarin het leven kan gedijen? Dan zal de huidige natuur met al haar krachtige waarden niet verder verdwijnen. Wij verliezen in ons gebied de slag om de bodem, onze bodem klinkt in opbrengsten in de voedingslandbouw dalen, bodemleven verdwijnt. Daar willen we op inzetten. En op multifunctionele randen, op antagonisten op totale ecosystemen. St Akkerleven denkt dat er de laatste 15 jaar vele verbindingen zijn hersteld, maar door te weinig geld om biotopen werkelijk te maken en of te herstellen is Noord-Beveland arm aan fel begeerde (niet door de Noord-Bevelandse samenleving) rode lijst soorten. St Akkerleven weet dat landelijk is gekozen voor deze soorten, maar er zijn toch veel meer natuurwaarden van belang? Wij willen dan ook helemaal niet op inzetten op die rode lijstsoorten, wij wensen een totaal andere vorm van agrarisch natuurbeheer. Een vorm van agrarisch natuurbeheer waar ook de rode lijstsoorten in kunnen gedijen, maar wij geven ze geen prioriteit. Een vorm die samenhang creëert tussen duurzame voedingslandbouw en haar natuurlijke omgeving. Wij willen inzetten op vergroening die volledig ten goede gaat komen aan de natuur, door met name het agrarisch natuurbeheer te koppelen aan vergroening, zonder dat op enigerlei wijze stapeling van subsidies optreed. Een daadwerkelijk op biodiversiteit gericht	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				beheer van EFA's brengt vele kosten met zich mee, multifunctioneel akkerrandenbeheer heeft bewezen de natuur te kunnen dienen. Dit kan en mag. Vanuit pijler twee geld inzetten voor de vergroening om de vergroening meerwaarde te geven, vergoeding voor het zaad, zaaien enz. Kunnen wij inzetten op duurzame voedingslandbouw en agrarisch natuurbeheer? Deze verbinding kan vele doelen dienen. Wij willen inzetten op een collectief gevuld door boeren die niet zelf de vergroening willen uitvoeren, maar zich helemaal willen inzetten op de voedingslandbouw, Akkerleven wil die vergroening samen met agrarisch natuurbeheer inzetten om duurzaamheid en natuurbeheer te realiseren en verloren gegane verbindingen te herstellen. De 2,5 % van de vergroening die collectief uitgevoerd mag worden kan hiervoor dienen. Vanuit Europa komt jaarlijks een pot geld beschikbaar voor agrarisch natuur beheer van 85.000.000 euro. Zeeland neemt genoeg met 1,5.000.000. Flevoland krijgt van deze koek maar€ 200.000,- In Zeeland zet men in op rode lijst soorten en landelijk zet men ook in op vele andere doelen. De provincie verdedigd de 1,5.000.000 als zijnde, ja zoveel hadden wij voordien ook. Dit is historie. Waarom nemen we genoeg met die historie. Het meeste geld gaat naar het weidevogelbeer. Laten we nu net gehoord hebben dat juist het weidevogelbeheer geheel geflopt is, dat de Grutto, ondanks de vele middelen die we er aan geven, gaat de Gruttostand in Nederland achteruit. Wordt het geen tijd om na te denken en agrarisch natuurbeheer op een geheel andere wijze te bekijken?	

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Ecosystemen, bodemleven en antagonisten zijn ook vormen zijn van agrarisch natuurbeheer, niet aaibaar maar wel dienend aan de natuur en aan de broodnodige voedingslandbouw. Als we kijken naar de oppervlakte land en water dan staat Zeeland op een gedeelte 5/6 de plaats samen met Groningen. Dus in het midden, dit rechtvaardigt dus ook een gemiddelde van de 85.000.000, zijnde € 7.000.000 Als we kijken naar het aantal inwoners per km² dan hebben Drenthe en Friesland nog iets minder bewoners, dus de kans op een verbinding Stad/platteland met een gevuld gebiedsfonds van uit de stad is bijna onmogelijk in zo'n dunbevolkt gebied, reden te meer om meer geld van de pot agrarisch natuurbeheer naar Zeeland te sluisen. Dit zou pleiten voor nog meer geld naar Zeeland. De verdeling zoals nu min of meer wordt geaccepteerd wijzen wij volstrekt af. Dit is een verdeling op historische gronden en doet geen recht aan de natuurwaarden die wij willen behalen. Zorg dat er goede mensen in de commissie komen die werkelijk denken vanuit nieuwe patronen en kaders los durven te laten, onze landbouw zal weer moeten gaan wortelen in de samenleving. Laten wij onszelf tuimelen uit onze comfort zone en sta op na de val, wordt sterker en ga voort met nieuwe kansen. Indien de geldelijke verdeling niet wordt herzien, zullen we dan ook naar de rechter moeten stappen, want het is onrechtvaardig de ene rode lijst vogel boven de andere te stellen. De grutto slurpt nu bijna alle middelen uit pijler twee.	
Dhr.	A. Schoenmaker	St. WCL Winterswijk	8. BESCHRIJVING VAN DE GEKOZEN MAATREGELEN	Het opnieuw opnemen binnen POP-3 van de mogelijkheid voor vergoedingen voor probleemgebieden en daarbij kleinschalige zandgebieden toevoegen aan de definitie van	In het POP3 is er voor gekozen om geen vergoedingsregelingen voor probleemgebieden in te stellen. Landbouwers die hun bedrijf hebben in een gebied met natuurlijke hindernissen kunnen wèl in

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				"probleemgebied". Motivatie: kleinschaligheid levert een positieve bijdrage aan de biodiversiteit (huisvesting, voedsel en routes), waterhuishouding en landschappelijke waarde. Daarbij variëren de bewerkingskosten van €150 / 2-3 ha tot > €1100 / 0 - 1 ha (Rapport Alterra 2478).	het kader van agrarisch natuurbeheer een vergoeding krijgen voor geleverde diensten.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Bij maatregel 17a1 wordt gesteld dat de innovatieve kracht verzwakt is door lage marges of negatieve marges in productiesector. In hoeverre geeft dit dan aanleiding om een investeringsregeling zoals beschreven in maatregel 4 in te stellen? In hoeverre is het geen onderdeel van gezond en normaal ondernemerschap om een bedrijf te moderniseren? Hoe wordt bij deze maatregel getoetst of er sprake is van een bovenwettelijke verbetering?	Onderstaande beantwoording geldt ook voor uw andere reacties betreffende submaatregel 04.01.01 (van artikel 17 submaatregel a1) Aanleiding voor deze maatregel is het maatschappelijke belang van de landbouw en de noodzaak van innovatie voor continuïteit ervan. De maatregel richt zich op het ontwikkelen en testen van duurzaamheid bevorderende innovaties en bij de eerste toepassingen ervan in de praktijk. Het gaat hier om het stimuleren van de marktintroductie van innovaties die bijdragen aan (bovenwettelijke) maatschappelijke doelen zoals in par 8.2.2 genoemd. Er is geen sprake van steun voor brede uitrol van innovaties. Het woord "brede" wordt geschrapt in de tekst van deze submaatregel. Bij de beoordeling van projectaanvragen wordt getoetst of er sprake is van bovenwettelijke verbeteringen. Bij de uitwerking van de subsidiecriteria wordt dit aspect meegenomen. Met submaatregel is het alleen mogelijk om steun te verlenen aan fysieke investeringen. De eerste uitrol van praktijkrijpe innovaties wordt hierbij niet gezien als een reguliere bedrijfsactiviteit zolang het nog niet vanzelfsprekend door de markt wordt opgepakt omdat ondernemers nog afwachtend zijn door het gebrek aan ervaringen ermee vanuit de bedrijfspraktijk. Kosten voor advies en studies zijn

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
					subsidiabel met respectievelijk maatregelen 1(kennisoverdracht) en 16 (samenwerking) die mogelijkheden bieden voor loonwerkbedrijven als dienstverlener respectievelijk deelnemer. Op projectniveau kunnen beide maatregelen gecombineerd worden met onderhavige submaatregel (04.01.01). De selectiecriteria worden vastgesteld na overleg met het Comité van Toezicht voor het POP3. In het POP3 is er rekening mee gehouden dat de marktwerking niet verstoord mag worden. Mocht later uit onderzoek blijken dat toch sprake is van verstoring van de marktwerking, dan kan worden bezien of het POP3 aangepast moet worden. Zolang alleen steun wordt gegeven aan fysieke investeringen in de eerste fase van de uitrol van innovaties wanneer het nog niet vanzelfsprekend door de markt wordt opgepakt, kan er geen spraken zijn van marktverstoring. In dat geval wordt juist de marktwerking bevorderd. Dat innovatie een centrale rol speelt in versterking van de concurrentiekracht en duurzaamheid van de landbouw is gebaseerd op een brede consensus hierover die men terug vindt in zowel het Europese, landelijke en regionale beleid voor de landbouw en veel andere economische sectoren.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Zeer positief is dat bij maatregel 17 (pagina 12) benoemd is dat dat fysieke investeringen bedoeld zijn om innovaties in primaire sector te bevorderen en niet voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten. Het uitrollen van uitontwikkelde innovaties is onderdeel van reguliere bedrijfsactiviteiten: namelijk een bedrijf moderniseren door te investeren in nieuwe techniek.	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Het uitrollen van technieken moet daarom niet opgenomen worden in POP3.	
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	7. BESCHRIJVING VAN HET PRESTATIERAAMWERK	In hoeverre is de meetwaarde 'aantal deelnemende bedrijven dat steun krijgt vanuit POP3' een doeltreffende meetwaarde? In hoeverre zegt deze meetwaarde namelijk iets over de bereikte innovatie?	De indicator 'Het aantal deelnemers aan trainingen' is een van de indicatoren van de maatregel kennisoverdracht. Deze indicatoren maken onderdeel uit van de gemeenschappelijke indicatoren die voor alle EU-lidstaten de voortgang ten opzichte van de EU doelstellingen monitoren.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	In hoeverre blijkt uit de SWOT dat er behoefte is aan een brede uitrol van nieuwe technieken Onder kopje Submaatregelen staat vermeld dat in submaatregel 4.01.01 ook sprake is van fysieke investeringen voor de brede uitrol van innovaties. In eerdere berichtgeving van POP-regiegroep en recente kamerbrief dd 2 april over invulling POP3 is geen sprake van een brede uitrol. Letterlijk staat in brief van de Staatssecretaris: "meer dan voorheen richt de regeling voor duurzaamheidsinvesteringen zich op innovatieontwikkeling en minder op de uitrol". Hoe verhoudt zich de omschrijving tot deze brief? In hoeverre leidt de uitrol tot marktverstoring aangezien loonbedrijven uitgesloten zijn van deelname aan deze regeling? Een regeling die zich richt op innovatie dient géén uitrol van technieken tot oogmerk te hebben.	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	5. BESCHRIJVING VAN DE STRATEGIE	Hiervoor zijn reeds bestaande (fiscale) investeringsregelingen van toepassing zoals Vamil/EIA. Hoe verhoudt zich de uitrol van technieken tot de beschrijving van de strategie in hoofdstuk 5 waarin vermeld staat dat investeringen niet bedoeld zijn voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten. CUMELA vindt dat investeren in deze technieken (dus uitrollen van technieken) niet behoort tot innovatie maar beschouwd kan worden als een reguliere bedrijfsactiviteit (zie hoofdstuk 5). Ook onder kopje	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				Demarcatie en synergie is opgenomen dat 4.01.01 gericht is op fysieke investeringen in de brede uitrol van innovaties. Dit komt niet overeen met hetgeen verwoord is in de brief van de staatssecretaris van 2 april jl. Gesteld wordt dat de submaatregelen 04.1 en 04.3 zich richten zich op versterking van de concurrentiekracht en duurzaamheid door te investeren in innovatie. Dit is volgens Nederland de enige manier om de landbouw toekomstbestendig te maken. Waaruit is gebleken dat dit de enige en meest waardevolle strategie is om dit te bereiken? In hoeverre doet dit recht aan die landbouwbedrijven die er in hun bedrijfsstrategie bewust gekozen hebben om voor veldwerkzaamheden innovatieve techniek in te huren via hun loonwerker. Positief is dat bij de horizontale doelstelling innovatie genoemd wordt dat fysieke investeringen primair bedoeld zijn om innovatie in de primaire sector te bevorderen, en niet voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten. Niet positief zijn we over de opmerking dat modernisering van de primaire sector ook gerekend wordt tot innovatie. In hoeverre is modernisering van de bedrijfsvoering geen reguliere bedrijfsactiviteit? Ieder bedrijf moderniseert zich via het gangbaar investeringspatroon. Positief is dat bij de horizontale doelstelling Milieu genoemd wordt dat veel fysieke investeringen in innovatie bedrijfsmaatregelen betreffen die leiden tot een zuiniger grondstoffengebruik, een betere kringloopsluiting, etcetera, etcetera. Uiterst kritisch zijn we over de opmerking dat fysieke investeringen ook leiden tot modernisering van de primaire sector. In hoeverre is modernisering van bedrijfsvoering geen reguliere bedrijfsactiviteit? Ieder bedrijf moderniseert door te investeren wat zich vaak automatisch terugverdient door lager	

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				energiegebruik of grondstoffengebruik. Waarom stimulering via investeringen? Hoe voorkomt u marktverstoring op dit vlak tussen eigen mechanisatie en loonwerk?Hoe verhoudt de term op grote schaal versnellen (blz 4) zich tot de brief van de Staatssecretaris van 2 april waarin ze meldt dat de regeling voor duurzaamheidsinvesteringen zich meer dan voorheen richt op innovatieontwikkeling en minder op de uitrol?	
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	Binnen submaatregel 04.1.01 is steun mogelijk voor fysieke investeringen in de brede uitrol van innovaties. Daarnaast is steun mogelijk voor fysieke investeringen die nodig zijn voor het ontwikkelen en beproeven van innovaties met behulp van pilots of praktijkproeven. CUMELA maakt er ter zeerste bezwaar tegen dat hier gesproken wordt over brede uitrol. Deze weergave onder paragraaf doet geen recht aan hetgeen de Staatssecretaris heeft verwoord in haar brief van 2 april jl over de nationale invulling van POP3. Fysieke investeringen in de uitrol van innovaties maken wat ons betreft geen deel uit van innovatie. Waarom zijn kosten voor onderzoek, ingeschakeld advies, kosten van pilots en praktijkonderzoek niet subsidiabel en alleen kosten voor techniek als er daadwerkelijk de bedoeling is om innovatie te stimuleren, namelijk het ontwikkelen en beproeven van nieuwe technologieën? In hoeverre verhouden zich deze subsidiabele kosten tot de gekozen strategie in hoofdstuk 5? En met name de dat fysieke investeringen niet bedoeld zijn voor uitvoering van reguliere bedrijfsactiviteiten? De overheid kan bij de toepassing van deze submaatregel nadere keuzes maken gebaseerd op de	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				regionale context met bijbehorende uitdagingen en behoeften door de regeling alleen open te stellen voor specifieke problemen, gebieden, groepen van agrarische ondernemers of voor bepaalde periodes en dergelijke. De maatregel fichte laat open of er een generieke investerings-regeling komt of een meer specifieke investeringsregeling? Hoe worden selectiecriteria vastgesteld? In hoeverre wordt CUMELA als één van betrokken organisaties betrokken bij het vaststellen van de selectiecriteria? In hoeverre wordt als selectie criterium meegenomen dat er geen externe effecten zoals marktverstoring in afwegingsproces loonwerk versus eigen mechanisatie mogen optreden bij maatregel 04.01? Zo nee, waarom niet? In hoeverre wordt de impact van een maatregel meegenomen als selectie criterium? Wat zijn de verschillen in de voorgestelde maatregelen ten opzichte van de (marktverstoring werkende) investeringsregelingen zoals onder POP2?	
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	In hoeverre is gewaarborgd dat als gevolg van maatregelen marktverstoring plaatsvindt in het afwegingsproces tussen agrarisch loonwerk en eigen mechanisatie? Deze gekozen omschrijving wekt de indruk dat er geen wijzigingen optreden in POP3 ten opzichte van POP2.	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	Gesteld wordt dat onder POP 2 vergelijkbare maatregelen zijn uitgevoerd. Hoe wordt voorkomen dat net als in POP2 sprake is van marktverstoring in het afwegingsproces van de agrariër tussen eigen mechanisatie en loonwerk?	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	-- AGROMILIEU (MAATREGEL 10 ARTIKEL 28)	bijlage 2 M.b.t. alle pakketten: In hoeverre is gewasbeschermingsplan nog van toepassing aangezien het overheidsbeleid is om deze per 1 januari 2015 te laten vervallen?	In de beschrijving van de pakketten agromilieu- en klimaatsteun zijn voorwaarden gesteld aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Deze

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
					voorwaarden zijn terug te vinden in de pakketvoorwaarden, en blijven van toepassing.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	10. FINANCIERINGS-PLAN	Welk gedeelte van de beschikbare middelen voor maatregel 4.01 is bestemd voor innovatie en welk gedeelte voor uitrol van technieken? Ligt deze verdeling in lijn met de brief Staatssecretaris van 2 april jl waarin gesteld wordt dat meer dan voorheen ingezet op innovatie en minder op uitrol? Zo nee, waarom niet?	In de financiële tabel en in het indicatortabel wordt geen onderscheid tussen innovatieve investeringen en de uitrol van innovaties. De uitgangspunten van die de staatssecretaris heeft genoemd in de Kamerbrief zullen worden vertaald naar de concrete subsidieregelingen die door de provincies zullen worden ontwikkeld.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	11. INDICATOR PLAN	In hoeverre zijn de gekozen indicatoren voor maatregel 4 zodanig effectief en doeltreffend dat de beoordeeld kan worden of innovatie daadwerkelijk gestimuleerd is?	De indicatoren maken onderdeel uit van de gemeenschappelijke indicatoren die voor alle EU-lidstaten de voortgang ten opzichte van de EU doelstellingen monitoren
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	13. GEGEVENS NODIG VOOR DE TOETSING AAN MEDEDINGINGS-REGELS	Hoe wordt voorkomen dat er geen marktverstoringe werking uitgaat van het maatregelenpakket 4.01 op het afwegingsproces van de agrariër tussen eigen mechanisatie en loonwerk?	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	14. INFORMATIE OVER COMPLEMENTARITEIT	In hoeverre is er bij de totstandkoming van de partnerschapsovereenkomst rekening gehouden met marktverstoringe effecten in het afwegingsproces van de agrariërs tussen loonwerk en eigen mechanisatie als gevolg van voorgestelde maatregelen?	Deze consultatie betreft het POP3 Voor de partnerschapsovereenkomst heeft reeds in september 2013 een internetconsultatie plaatsgevonden.
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	16. UITGEVOERDE ACTIVITEITEN OM PARTNERS TE BETREKKEN	Onder het kopje bilaterale consultaties is beschreven in kolom samenvatting van resultaten dat loonwerkers kunnen in het POP3 meedoen in samenwerkingsprojecten voor innovatie. Daarmee is deze rechtsongelijkheid opgeheven. Het is inderdaad zo dat cumelabedrijven kunnen meedoen bij EIP's. Niet ingegaan wordt op de door CUMELA aangekaarte rechtsongelijkheid die uitgaat van regeling in duurzaamheidsinvesteringen. Agrarische loonbedrijven zijn van deelname hieraan uitgesloten.	Zie de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				(maatregel artikel 4). Dit blijft voor onze organisatie niet acceptabel. Verderop in de tabel is beschreven dat Cumela heeft aangegeven dat Cumela tevreden is dat leden van organisaties zoals Cumela begunstigden kunnen zijn bij innovatieprojecten. De praktische vragen over de uitwerking zijn weggenomen. CUMELA is tevreden dat leden kunnen meedoen aan maatregel. Echter van maatregel 4 (in budgetomvang van grotere importantie) zijn loonbedrijven uitgesloten. Ten zeerste willen wij hierbij aantekenen dat praktische vragen dan wellicht zijn weggenomen maar dat we grote bezwaren blijven houden ten aanzien van de regeling duurzaamheidsinvesteringen waarvan loonbedrijven zijn uitgesloten. Insteek van CUMELA blijft dat er geen marktverstoring effect mag uitgaan van maatregel 4 in het afwegingsproces van de agrariër tussen loonwerk en eigen mechanisatie. We hebben er géén moeite mee dat gelden bestemd zijn voor boerenerf, wel met de marktverstoringe werking n het afwegingsproces van de agrariër tussen eigen mechanisatie en loonwerk.	
Dhr.	M. Steinbusch	CUMELA Nederland	18. EX ANTE BEOORDELING VERIFIIEERBAAR- HEID, CONTRO- LEERBAARHEID EN FOUTEN RISICO	In deze paragraaf staat letterlijk geschreven dat de conclusie is dat deze maatregelen goed verifieerbaar en controleerbaar zijn. In de kern vloeit dit voort uit het feit dat veel van deze maatregelen al in het kader van het POP2-programma werden uitgevoerd, dan wel dat de maatregelen vrijwel identiek zijn aan de maatregelen die in het kader van het POP2-programma werden uitgevoerd. Er is hiervoor reeds de nodige uitvoeringspraktijk ontwikkeld en ervaring en kennis opgebouwd. Onze vragen: In hoeverre is er in ex ante evaluatie gekeken naar marktverstoring	Zie ook de beantwoording van uw vraag over maatregel 04.1.1 in de behoeften analyse. De ex ante evaluator heeft volgens de richtlijn van de EU POP3 beoordeeld. Het rapport is onderdeel van het programma.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				die optreedt als gevolg van investeringssubsidies? Hoe wordt marktverstoring als gevolg van investeringssubsidies in machines voorkomen? De loonwerksector heeft binnen POP 2 marktverstoringseffecten ervaren vanwege verstrekte investeringssubsidies voor precisielandbouw en mestverwerking. Is er sprake van business as usual, omdat er sprake is van vrijwel identieke maatregelen of maatregelen die grotendeels vergelijkbaar zijn met POP2? Betekent dit ook voortgezette marktverstoring als gevolg van voortgezette praktijk uit POP2?	
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	12. AANVULLENDE NATIONALE FINANCIERING	De tabel op p. 217 omvat niet 2019 en 2020 Cofinanciering p. 229 e.v. dient vooraf geregeld te zijn	De tabel op p. 217 met de jaarlijkse bijdrage vanuit het ELFPO omvat inderdaad niet 2019 en 2020. Dit is een omissie die hersteld zal worden. Wat betreft de raming van nationaal aanvullende cofinanciering zoals beschreven op bladzijde 229 deze middelen zijn een inschatting van de beschikbare nationale middelen. Bij de openstelling van de betreffende regelingen zullen de verantwoordelijke overheden pas de definitieve beschikbare bedragen kunnen vastleggen voor deze onderdelen. Door het opnemen van deze bedragen is het mogelijk om binnen deze kaders extra nationale uitgaven te doen.
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	Het is jammer dat concept POP3 geen ondersteuning voor producentengroeperingen en -organisaties biedt. Zie p. 34/63, is wel zwak punt in SWOT. p. 64: ipv bevorderen lokale keteninitiatieven opnemen: het ondersteunen van deze initiatieven	Producentengroeperingen kunnen steun ontvangen voor innovaties in het kader van steunmaatregel 35 (16) Samenwerking. Daarbij kan gedacht worden aan de ontwikkeling van nieuwe markt- en ketenconcepten om bedrijfsmarges te vergroten. In POP3 is geen specifieke maatregel ingericht voor de ondersteuning van lokale keteninitiatieven.

Ge-slacht	Voorletter/ Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
					Beoogd wordt om de POP3 middelen efficiënt en doelmatig te besteden en versnippering te voorkomen. Om dat te realiseren is ervoor gekozen om slechts een beperkt aantal maatregelen in het POP3 op te nemen en het POP3 te richten op de landbouwsector
Dhr.	F. van Oorschoot	ZLTO/LTO	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	p. 134 brede uitrol van innovaties is van groot belang op weg naar verdere verduurzaming	Binnen maatregel 4.1.1 is ruimte voor de uitrol van innovaties om de verduurzaming van de landbouw te stimuleren.
Dhr.	F. van Oorschoot	ZLTO/LTO	-- SAMENWERKING (MAATREGEL 16 ARTIKEL 35)	P. 191: EIP behoort een adequaat budget te krijgen, met 120 operationele groepen als doel (p 221) is forse inzet nodig	Het EIP is een nieuw instrument dat moet zich nog moet bewijzen in de praktijk. POP3 begint met het nu beschikbare budget,.Mocht in de toekomst blijken dat er grotere behoefte is, kan bekeken worden de keuzes in POP3 aan te passen Overigens is het beoogde aantal 120 te ambitieus gesteld. Om versnippering tegen te gaan, wordt dit teruggebracht naar 60.
Dhr.	F. van Oorschoot	ZLTO/LTO	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	P 136:het lijkt ons beter de garantstelling voor introductie risicovolle innovaties te vervangen door subsidie. Bij ons bestaat twijfel over instrument garantstelling, zeker vanwege de onzekere omstandigheden waaronder op zich al risicovolle innovaties in de markt gezet moeten worden.	De Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI) is ontwikkeld op basis van ervaringen met innovatieprogramma's. Voorloperbedrijven en banken worden vooral afgeschrikt door de grote financiële risico's die samenhangen met de investeringen in innovatie. Garantstelling is een instrument dat heel gericht dit financiële risico verkleint (niet wegneemt). Waardoor de innovatie wel financierbaar wordt bij de bank. De innovatie hoeft daardoor geen risico te worden voor het bestaande bedrijf. Daarom is de verwachting, dat door het beschikbare budget in te zetten via garantstelling veel meer innovaties gestimuleerd kunnen worden dan met subsidies. En daarmee dus de duurzaamheid en concurrentiekracht van de landbouw bevorderd wordt.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	6. ANALYSE VAN DE EX ANTE VOORWAARDEN	cross compliance vergt tijdige en zeer goede communicatie naar de (potentiële) eindbegunstigden.geldt cross compliance voor alle POP maatregelen?	Cross compliance geldt in het POP3 alleen voor de steun onder de agroklimaatmaatregelen (10) van artikel 28.
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	15. VOORZIE-NINGEN VOOR DE UITVOERING VAN HET PROGRAMMA	de loketten voor de div EU fondsen (mn POP, EFRO, H2020, ESF) moeten onderling goed communiceren	De aanbeveling dat de loketten voor de diverse fondsen onderling goed moeten communiceren wordt door de provincies en het Rijk gesteund en in de uitvoering opgepakt langs de lijnen zoals deze zijn uitgezet in de partnerschapsovereenkomst. Deze is te vinden op www.structuurfondsen.nl .
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	15. VOORZIE-NINGEN VOOR DE UITVOERING VAN HET PROGRAMMA	het is op zijn plaats dat LTO als de centrale organisatie voor ondernemers in de groene ruimte een zetel in het CvT verkrijgt	LTO krijgt net als in het POP2 een plek in het Comité van Toezicht.
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	17. NATIONAAL PLATTELANDS-NETWERK	het is op zijn plaats dat LTO als de centrale organisatie voor ondernemers in de groene ruimte een plaats krijgt in het nationaal plattelandsnetwerk.	LTO is een belangrijke stakeholder bij POP3. Net als bij POP2 is LTO een partij die onderdeel uitmaakt van het nationale plattelandsnetwerk.
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	kans ontbreekt dat landbouw essentiële rol kan spelen in regionale energiekringlopen	Dit is niet expliciet benoemd in de SWOT, de rol die de landbouw in het algemeen speelt is wel benoemd als kans. Er zijn verschillende mogelijkheden in het POP3 voor regionale energie kringlopen, namelijk: de maatregelen 1 (kennisoverdracht), 4 (investerings) en 16 (samenwerking).
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	4. SWOT-ANALYSE EN BEHOEFTE-BEPALING	p 63 extensieve vleesveehouderij in mn natuurgebieden ontbreekt als kwetsbare sector	De extensieve vleeshouderij wordt toegevoegd op pagina 63 als kwetsbare sector.
Dhr.	F. van Oorschot	ZLTO/LTO	-- INVESTERINGEN (MAATREGEL 04 ARTIKEL 17)	specifieke gebiedsopgaven kunnen mede een criterium zijn mbt investeringsregelingen	Provincies moeten bij de openstelling van de investeringsregelingen nadere selectie criteria vormgeven. Dit kunnen inderdaad ook specifieke gebiedsopgaven zijn.
Dhr.	C. Witkamp	Vogelbescherming Nederland	19. OVERGANGS-MAATREGELEN	Contracten op basis van maatregel 214 worden per januari 2016 omgezet in collectieve contracten. Aangezien nog niet helemaal duidelijk is welke beheersvormen in het nieuwe stelsel per 2016 van	Het maatregelgiche voor agromilieu- en klimaatsteun is van toepassing voor 2014 en 2015, conform het huidige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De SNL wordt opengesteld, in lijn met de afspraken

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
				kracht worden, mag ik aannemen dat niet klakkeloos alles wordt omgezet naar het nieuwe stelsel maar dat in de eerste plaats gekeken wordt of het lopende contract nog een toegevoegde waarde heeft t.a.v. de doelstellingen die dan gelden. Klopt dit?	die provincies met het Rijk hebben gemaakt in het kader van het Natuurpact. Dit op basis van het provinciale natuurbeheerplan 2014 en 2015. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het nieuwe stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2016 is pas vanaf 2016 van toepassing. Het POP3 zal hierop via een wijziging worden aangepast. Hierin wordt Cross compliance meegenomen. Te zijner tijd zal bekeken worden op welke manier de contracten het beste kunnen worden overgezet.
Mw.	M. Poort	Leader Weidse Veenweiden	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELEN 42-44)	Tweede alinea: Voor de LOS-en moet een gebied kiezen voor 3 thema's. Hoe hard is dit? Er staat ook het woordje "rond". Betekent dit dat je op basis van SWOT misschien ook meer thema's kan kiezen? Het is niet duidelijk welke interpretatie gegeven wordt aan de thema's. Wat wordt bijvoorbeeld bedoeld met sociale innovaties? En sommige thema's kunnen in elkaar worden geschoven. Tenslotte: thema NME is een belangrijk middel die je bij meerdere thema's zou moeten inzetten! (zowel bij stad-land als bij circulaire economie). Als blijkt uit je SWOT dat je moet werken aan je recreatieve routenetwerk om stad-land te verbinden dan kun je dus twee thema's onder een noemer zetten. Voor maatschappelijk draagvlak voor de agrarier (Licence to produce) is NME (Natuur- en Milieu Educatie) een middel. Maar het vraagt ook om een multifunctioneel gebruik van de ruimte en innovatie. Dus ook deze thema's kunnen onder stad-land invulling krijgen. Voor Leader is integraliteit belangrijker dan een themakeuze.	Het LEADER maatregel-fiche geeft ruimte aan de lokale actiegroep (LAG) om een eigen invulling te geven aan de lokale ontwikkelingsstrategie. In het fiche staat dat de LAG's kunnen kiezen uit een lijst van thema's. Er moet wel een relatie zijn tussen probleemschets en behoeftenbepaling vanuit de SWOT-analyse van het gebied en de uiteindelijke acties en projecten die worden uitgevoerd. De aanbeveling is om focus aan te brengen door rond de 3 thema's te kiezen. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.

Ge-slacht	Voorletter/Achternaam	Organisatie	Hoofdstuk	Reactie	Antwoord
Mw.	M. Poort	Leader Weidse Veenweiden	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELN 42-44)	Wijze van selectie:H. 8.2.7.3 Selectiecriteria. In de tabel staat bij strategie: maximaal 3 prioriteiten te kiezen. Bij 8.2.2.1 staat rond 3 thema's. Ik zou dus in de tabel ook het woordje ' rond' gebruiken.	De tekst in paragraaf 8.2.7.3 staat dat er maximaal 3 prioriteiten te kiezen. Dit is inderdaad anders omschreven dan in paragraaf 8.2.2.1. Deze inconsistentie is uit het fiche gehaald. Er wordt standaard het woord rond gebruikt
Mw.	M. Poort	Leader Weidse Veenweiden	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELN 42-44)	8.2.7.4:Aantal LAG's & budgetverdeling Hoe gaat de verdeling van de middelen plaatsvinden per Leadergebied? Ik zou het redelijk vinden dat kleinere gebieden in ha als wel in inwoners aantal een lager Leaderbijdrage toegekend krijgen dan grote gebieden met veel inwoners. Zeker als de 150.000 overschreden gaat worden..	De precieze verdeling staat niet beschreven in POP3. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.
Mw.	M. Poort	Leader Weidse Veenweiden	-- LEADER (MAATREGEL 19 ARTIKELN 42-44)	Algemeen: 1. De publieke cofinanciering van lokale overheden in de afgelopen 10 jaar Leaderwerk ging voor het grootste deel zitten in leefbaarheidsprojecten voor kleine kernen en dorpen en in mindere mate in recreatie. Voor Leaderthema's stad-land, maatschappelijke inbedding landbouw, bio-based economy, NME etc is niet / nauwelijks gemeentelijke cofinanciering beschikbaar. Co-financiering wordt voor komende Leaderperiode dus een grotere uitdaging dan voorheen als je geen krimpgebied bent. 2. Hoe gaat de selectie in zijn werk? Gaat de provincie de gebieden aanwijzen? Dat komt de kwaliteit van de LOS-en niet ten goede. Beter is om echt te concurreren en alle LOS-en voor te leggen aan de landelijke commissie.	De selectie procedure wordt uitgewerkt in de landsdelige verordeningen. Nog voor de zomer van 2014 organiseren de provincies vier landsdelige informatiebijeenkomsten over LEADER. LEADER groepen worden dan zo volledig mogelijk geïnformeerd over LEADER in de periode 2014-2020. Daarnaast komt er een toegankelijk handboek over LEADER op de website www.netwerkplatteland.nl. Op deze site komt ook informatie over de informatiebijeenkomsten.

16.17 (Facultatief) uitleg of aanvullende informatie om de lijst van acties aan te vullen

Bij de totstandkoming van het POP3 is de rol van de provincies van partners van het Rijk gewijzigd in de rol van mede vormgevers en hoofduitvoerders van het POP3. Dit is vastgelegd in afspraken die zijn gemaakt tijdens de bestuurlijke overleggen van 3 juli, 11 november 2013 en 10 maart 2014 (zie tabel hieronder voor samenvattingen van de uitkomsten van deze overleggen). Het POP3 is voor het grootste deel opgesteld door de provincies in nauwe samenwerking met het ministerie van Economische Zaken.

Tabel 16.1 Overzicht van bestuurlijke overleggen tussen Rijk en Provincies

Bestuurlijk overleg tussen gedeputeerden van de vier landsdelen en de Staatssecretaris van het ministerie van Economische Zaken (EZ) 03-Jul-13	Doel van dit overleg was te komen tot een vergaande samenwerking tussen het ministerie van EZ en de landsdelen, waarbij de landsdelen inhoudelijk de lead zouden nemen bij POP3. Daartoe hadden zij een landsdelig aanbod opgesteld (26 juni 2013). Aanwezigen: Namens de provincies vertegenwoordigende gedeputeerden van de vier landsdelen, het InterProvinciaal Overleg (IPO), en namens het ministerie van Economische Zaken Staatssecretaris Dijkema, en ambtelijke vertegenwoordigers van DGAGRO.	De Staatssecretaris en de provincies zijn akkoord gegaan met de volgende uitgangspunten voor het POP3: EU conformiteit, beheersing van de uitvoeringskosten en een sterke focus. De Staatssecretaris heeft daarbij aangegeven dat het belangrijk is het POP3 te richten op agrariërs en landbouwgrond, Uiteindelijk moet het POP3 zowel de sector als de Tweede Kamer overtuigen. Provincies onderschreven dit. Staatssecretaris en provincies zijn overeengekomen om de POP3 middelen in te zetten voor de thema's innovatie, concurrentiekracht, water en natuur en LEADER/CLLD. Er was overeenstemming over het voorgestelde natuurpakket (agrarisch natuurbeheer, ganzenbeheer en hydrologische maatregelen PA5) met jaarlijks 40 miljoen POP3 middelen. De Staatssecretaris gaf aan dat zij het POP3 vooral wilde richten op concurrentiekrachtversterking en innovatie. De inzet hiervoor moest meer worden dan op dat moment door de provincies werd voorgesteld. In het POP3 hoort volgens de Staatssecretaris ook extra steunt voor jonge boeren thuis. Het voorstel van de provincies voor structuurverbetering past hier ook in. Voor water is afgesproken de middelen in te passen in het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer. De Staatssecretaris gaf aan kritisch te staan tegenover extra middelen bovenop de verplichte 5% vaar LEADER en extra middelen voor natuur bovenop het natuurakkoord. Afsproken werd om de uitwerking van de verschillende thema's opnieuw te bekijken. Vaar wat betreft de uitvoering van het POP3 werd de betaalorgaanfunctie van Dienst Regelingen (nu: RVO.nl) herbevestigd. De provincies gaven aan dat zij een landsdelige uitvoering van het POP3 wilden. De precieze uitwerking hiervan moest nog plaatsvinden. Belangrijke uitgangspunten bij de uitvoering zijn EU-conformiteit en beheersing van uitvoeringskosten,

Bestuurlijk overleg tussen gedeputeerden van de vier landsdelen en de Staatssecretaris van het ministerie van Economische Zaken (EZ) 11-Nov-13	De bedoeling van dit overleg was dat Rijk en provincies het eens werden over de inhoud van het POP3 en eventuele knelpunten opgelost zouden worden. Deelnemers: De provincies, vertegenwoordigd door de gedeputeerden van de vier landsdelen, vertegenwoordigers van het Interprovinciaal Overleg (IPO), Staatssecretaris Dijkema en ambtelijke vertegenwoordiging.	De gedeputeerden en de Staatssecretaris zijn het met elkaar eens geworden over de volgende inzet van het POP3. • Er komt een regeling voor jonge boeren regeling gefinancierd door de provincies voor €5 miljoen inclusief cofinanciering • De POP3 middelen moeten ook voor de andere maatregelen zoveel mogelijk terecht komen bij de landbouwer en op agrarische gronden • Water zal een belangrijk onderdeel uitmaken van het POP3, Het gaat om de mitigatie van de effecten van de landbouwer op waterkwaliteit in samenhang met de nitraatrichtlijn en mestberging. Hierbij is het belangrijk dat de middelen ook daadwerkelijk terecht komen bij de agrariërs en op landbouwgronden, Het thema water is samen met provincies en waterschappen (als cofinancier) uitgewerkt, • De Garantstelling Markintroductie Risicovolle Innovaties (GMI) en een brede weersverzekering zullen gefinancierd worden door het Rijk, Hiervoor wordt voor tenminste €3 miljoen aan POP3 middelen gereserveerd. • Er mag €7 miljoen gaan naar LEADER, onder voorwaarde dat er aandacht is voor projecten op het gebied van natuur- en milieu-educatie binnen het programma Duurzaam Daar. Herbevestiging van de afspraken in het natuurpact (€40 miljoen voor agrarisch natuurbeheer, ganzen en hydrologische maatregelen PAS) en technische assistentie (€3 miljoen)
Bestuurlijk overleg tussen gedeputeerden van de vier landsdelen en de Staatssecretaris van het ministerie van Economische Zaken (EZ) 10-mrt-14	De bedoeling van dit overleg was dat Rijk en provincies het eens werden over de uitwerking van de verschillende maatregelen en de financiële verdeling over de maatregelen, de overgangsmatregelen voor een soepele overgang van het POP2 naar het POP3. Tevens stonden het maken van afspraken over de uitvoering op de agenda. Deelnemers: De provincies, vertegenwoordigd door de gedeputeerden van de vier landsdelen, vertegenwoordigers van het Interprovinciaal Overleg, Staatssecretaris Dijkema en ambtelijke vertegenwoordiging.	Partijen zijn akkoord met de uitwerking van de maatregelen, de financiële verdeling en de voorgestelde overgangsmatregelen voor het POP2 naar het POP3, Op basis van de gemaakte afspraken is de weg vrij om het concept POP3 ter consultatie voor te leggen. Partijen hebben afspraken gemaakt over de uitvoering van het POP3, namelijk de uitvoeringskosten en EUconformiteit.

17

Nationaal Plattelandsnetwerk (NPN)

17.1 De procedure en het tijdschema voor de oprichting van het nationaal netwerk voor het platteland (hierna: NPN)

Het nationale plattelandsnetwerk wordt facilitair ondergebracht bij het Regiebureau POP. Besluitvorming over het financieringsplan van de organisatie is voorzien voor 1 december 2014. Gekoerst wordt op de start van het Netwerk Platteland in januari 2015. In het eerste kwartaal zullen de communicatiestrategieën en het jaarplan voor het Netwerk Platteland worden opgeleverd. Deze worden uiterlijk binnen zes maanden na goedkeuring van het POP3 ter informatie voorgelegd aan het Comité van Toezicht.

17.2 De geplande organisatie van het netwerk, namelijk de wijze waarop de bij plattelandsontwikkeling betrokken organisaties en overheidsdiensten, alsmede de partners zoals bedoeld in artikel 54, lid 1, van Verordening (EU) nr. 1305/2013, zullen worden betrokken en hoe de netwerkactiviteiten zullen worden vergemakkelijkt

Het Netwerk Platteland beoogt organisaties en actoren, die met name actief zijn in het landelijk gebied, met elkaar te verbinden en netwerkvorming te bevorderen.

In het netwerk zullen in ieder geval de volgende partners betrokken worden:

- Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen;
- Lokale actiegroepen(LEADER;
- Operationele Groepen (EIP Landbouw);
- Belangenorganisaties (LTO, Landelijke vereniging van kleine kernen,Agrarische Natuurverenigingen, Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt etc.);
- Organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Stichting Natuur en Milieu etc.;
- Kennisinstellingen (Wageningen UR);
- Europese Netwerken.

Ook in deze programmaperiode zal samenwerking worden gezocht met de andere Europese Structuur- en Investeringsfondsen. In de programmaperiode 2007-2013 is samenwerking tot stand gekomen met de organisatie van de Europa Kijkdagen en de website www.europaomdehoek.nl. Voor POP3 zal deze samenwerking gecontinueerd worden en waar mogelijk uitgebreid.

Er komt geen aparte, externe organisatie met een eigen missie, zoals bij het POP2. Op basis van de focus van het POP3 op de landbouw en omwille van efficiëntie wordt gekozen voor een neutraal coördinerend orgaan voor "netwerkvorming" en "netwerken", niet alleen voor het platteland, maar ook voor operationele groepen in het kader van het Europees Innovatie Programma (EIP).

Om die rol goed in te vullen wordt een Netwerkteam opgericht, dat tevens wordt belast met de algemene communicatie en voorlichting over het POP3, zoals informatie over landelijke en provinciale subsidieregelingen. Waar mogelijk en zinvol zullen netwerkactiviteiten digitaal en met behulp van social media worden geëntameerd.

Organisatiestructuur

Het Netwerkteam Platteland werkt, onder leiding van een coördinator, nauw samen met de beheersautoriteit van het POP3 en de provincies. Aansturing vindt plaats door de directeur Regiebureau POP op basis van jaarlijkse werkplannen.

Betrekken partners en facilitering netwerk

De partners in het Nationaal Plattelandsnetwerk zijn die partijen die een belangrijke rol spelen in relatie tot de ambities van het POP3, met name personen, organisaties en instanties, die een rol spelen in processen op het platteland en de landbouw. Reeds in de periode van POP2 bestaande netwerken zullen daarvoor als basis dienen. Het in te stellen Netwerkteam zal het Nationaal Plattelandsnetwerk faciliteren.

Om innovatie te bevorderen maakt een coördinatie- en facilitatieloket voor het EIP onderdeel uit van het Netwerk Platteland. Het Netwerk heeft een rol in de deskundigheidsbevordering van verschillende andere doelgroepen, waaronder de lokale actiegroepen (LAGs). Ondersteuning wordt verleend aan LAG's voor interterritoriale en transnationale samenwerkingsprojecten. Daarnaast zal de het Netwerkteam Platteland samenwerking in z'n algemeenheid stimuleren en nieuwe vormen van samenwerking initiëren. Mogelijk wordt hiertoe een expertgroep opgericht.

Jaarlijks wordt een werkplan opgesteld met activiteiten waarbij we de partners betrekken.

17.3 Een beknopte beschrijving van de belangrijkste categorieën activiteiten die door de NPN moeten worden uitgevoerd in overeenstemming met de doelstellingen van het programma

Het Netwerk zal in ieder geval de activiteiten die worden voorgeschreven door artikel 54 lid 3 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 verzorgen:

- het faciliteren van het doorstromen van goede praktijken en projectvoorbeelden;
- het faciliteren van thematische en analytische uitwisselingen tussen belanghebbenden bij de plattelandsontwikkeling, inclusief het delen en verspreiden van resultaten;
- het verstrekken en/of faciliteren van training - en netwerkactiviteiten voor plaatselijke groepen (in het bijzonder rond inter-territoriale en transnationale samenwerking, onderlinge samenwerking en andere samenwerkingsvormen);
- het verzorgen en/of faciliteren van netwerkmomenten rond advies en innovatie, onder andere in samenwerking met het EIP-netwerk;
- het delen en verspreiden van bevindingen inzake monitoring en evaluatie van POP2 en het POP3;
- het voeren van de algemene communicatie rond het POP3, in overleg met de beheersautoriteit en uitgewerkt via een communicatieplan, incl. communicatie naar een breed publiek;
- Het bijdragen aan de werking van het European Network for Rural Development.

Strategische doelstellingen van het plattelandsnetwerk:

- het in algemene zin stimuleren van betrokkenheid bij en kennis van de Nederlandse platteland en ontwikkelingen die daar gaande zijn;
- het betrekken van partners/stakeholders;
- het verbeteren van de kwaliteit van de uitvoering;
- informatieverstrekking over het POP3;
- de bevordering/verankering van innovatieprocessen;
- het oprichten van een coördinatie - en facilitatieloket voor operationele groepen in het kader van het EIP.

In de algemene communicatiestrategie en het communicatieplan van het Netwerk Platteland worden de strategische doelen uitgewerkt. De activiteiten worden opgenomen in jaarplannen. Ten aanzien van de organisatie van het zoeken naar partners voor de samenwerkingsmaatregel zullen activiteiten plaatsvinden op het terrein van

deskundigheidsbevordering, kennisuitwisseling, “best practices” verspreiden, procesondersteuning (zoals partijen met elkaar in contact brengen). Hierbij worden ook de Europese netwerken benut. In de uitwerking zal tevens worden voorzien in informatievoorziening aan en deskundigheidsbevordering van adviseurs en organisaties voor het ondersteunen van innovaties. Aangezien deze diensten zich uiteindelijk ook zullen manifesteren in de activiteiten van operationele groepen, maken innovatie ondersteunende diensten ook deel uit van het facilitaire loket. Nadere afstemming met de diensten rond Horizon 2020 is tevens beoogd.

17.4 Middelen die beschikbaar zijn voor het opzetten en de exploitatie van het NPN

De kosten voor het netwerk worden betaald uit EU-middelen voor technische bijstand, met inachtneming van artikel 51 van Verordening (EU) Nr. 1305/2013 en artikel 59 van Verordening (EU) Nr. 1303/2013. Zie verder Hoofdstuk 15.6.

18

Ex-antebeoordeling
van de verifieer-
baarheid, de
controleerbaarheid
en het risico op
fouten

18.1 Verklaring van de beheerautoriteit en het betaalorgaan over de verificerbaarheid en controleerbaarheid van de maatregelen in het kader van het programma voor plattelandsontwikkeling

Verklaring van de beheersautoriteit en het betaalorgaan over de verificerbaarheid en controleerbaarheid van de maatregelen van het POP3

In het POP3 wordt invulling gegeven aan zeven maatregelen. De conclusie is dat op basis van de uitwerking tot nu toe deze maatregelen goed verificerbaar en controleerbaar zijn. In de kern is deze conclusie gebaseerd op het feit dat veel van deze maatregelen al in het kader van het POP2-programma werden uitgevoerd, dan wel dat de maatregelen vrijwel identiek zijn aan de maatregelen die in het kader van het POP2-programma werden uitgevoerd. Er is hiervoor reeds de nodige uitvoeringspraktijk ontwikkeld en ervaring en kennis opgebouwd. Deze uitvoeringspraktijk (het inrichten processen, waaronder GBCS, IT ondersteuning) wordt voortgezet en kennis en ervaring blijft aanwezig.

Een nieuw element onder POP3 is de verplichting te werken met selectiecriteria bij een aantal maatregelen. Hier moet nog een nadere concretisering plaatsvinden, zowel van de selectiecriteria zelf als de te volgen procedure.

In artikel 62 van verordening (EU) Nr. 1305/2013 wordt aangegeven dat de beheersautoriteit en het betaalorgaan ook de beoordeling van de controleerbaarheid en verificerbaarheid van de maatregelen tijdens de uitvoering van het plattelandsontwikkelingsprogramma uitvoert.

Dit wordt in Nederland ingevuld door de concrete regelingen die uitgewerkt worden in het kader van het POP3 programma door de provincies en het ministerie van EZ te onderwerpen aan een ex-ante beoordeling of deze verificerbaar en controleerbaar zijn. Daarbij zal dan ook de ex-ante beoordeling aan de orde zijn van de gekozen selectiecriteria, de gekozen procedure om te komen tot selectie en de concreet gemaakte instapeisen. Het betaalorgaan en de beheerautoriteit verklaren dat alle voorgestelde maatregelen als verificerbaar en beheersbaar. Vooraf aan de inwerkingtreding van nationale regelingen zullen de verantwoordelijke provincies en EZ de regelgeving beoordelen op verificerbaarheid en controleerbaarheid.

Voor arbeid en voor de vergoedingen van het agrarisch natuurbeheer zal gewerkt worden met standaardkosten.

Bijzondere aandacht vergt de samenhang van de directe inkomenssteun regeling, vooral de vergroeningsmaatregelen in het kader van 1e pijler (ELGF) en de regeling(en) agrarisch natuurbeheer in het kader van 2e pijler (ELFPO). Hier moet zorgvuldig en correct uitvoering worden gegeven aan het beginsel 'geen dubbele betalingen', zoals nader geregeld in de gedelegeerde handeling van de Commissie van de verordening (EU) Nr. 1305/2013 van de Raad.

Onlangs, 12 september 2014, heeft Nederland op verzoek van de Europese Commissie de derde follow up van het actieplan ter vermindering van het foutenpercentage bij de uitvoering van het ELFPO in Nederland (POP2) aan de Europese Commissie aangeboden. Nederland en vooral het betaalorgaan is er zich zeer van bewust dat de verbeteringsacties die onder POP2 zijn ingezet ook doorwerking moeten hebben naar POP3. Alle inzet is er op gericht om de lessen geleerd in POP2 te benutten voor POP3 om het foutenpercentage zo laag mogelijk te krijgen en te houden. Per maatregel en daar waar aan de orde per submaatregel is dit nader geconcretiseerd (zie hoofdstuk 8). De acties die al tot een definitieve aanpassing hebben geleid van het uitvoeringsproces zijn niet meer opgenomen in deze concretisering.

De voortgang van dit actieplan wordt goed gemonitord door de beheersautoriteit bij de verdere uitwerking en uitvoering van de maatregelen POP3 programma.

Voor de fraudebestrijding wordt bij de uitvoeringsdienst RVO.nl, dat tevens betaalorgaan is voor de Europese subsidies uit de landbouwfondsen, een aparte unit fraudebestrijding gevormd. Deze unit heeft expliciet de opdracht fraude op te sporen gerelateerd aan subsidieverstrekking, zowel nationaal als Europees. Deze unit krijgt daartoe de nodige opsporingsbevoegdheden. Bij gevonden onregelmatigheden en fraude wordt opgetreden en worden correcties uitgevoerd.

18.2 Verklaring van het orgaan dat functioneel onafhankelijk is van de autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het programma, waarin de juistheid en de nauwkeurigheid van de berekeningen van de standaardkosten, aanvullende kosten en gedeelde inkomsten worden bevestigd

Verklaring van het functioneel onafhankelijke orgaan van de voor de uitvoering van het programma verantwoordelijke autoriteiten waarin de efficiëntie en doelmatigheid wordt bevestigd van de berekeningen van standaardkosten, aanvullende kosten en income forgone.

Berekening standaardvergoedingen Agrarisch Natuurbeheer

De Dienst Landelijk Gebied (DLG) berekent voor de provincies de vergoedingen voor het Agrarisch Natuurbeheer. DLG is een agentschap van het ministerie van Economische Zaken en heeft een onafhankelijke inhoudelijke adviestaak met betrekking tot het berekenen van de vergoedingen. DLG baseert de gegevens altijd op actuele onderzoeksgegevens en de berekeningen worden doorgesproken met de onderzoekswereld. De werkwijze die hiervoor werd gevolgd onder het POP2 wordt voortgezet onder het POP3. Deze werkwijze houdt in dat een technisch-economische werkgroep (TEWG) is ingesteld die minimaal 1 keer per jaar de vergoedingen die door DLG berekend worden, toetst aan de wetenschappelijke onderbouwingen, waarmee een onafhankelijke wetenschappelijke toets geformaliseerd wordt. De TEWG bestaat uit vertegenwoordigers van Wageningen UR te weten: Alterra, Animal Science Group (ASG), Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO), Landbouw Economische Instituut (LEI).

Bij het berekenen van het subsidiebedrag wordt ongeoorloofde cumulatie uitgesloten.

Berekening standaardkosten arbeid

Voor arbeid zal in samenhang ook met het EFRO in de periode 2014-2020 gewerkt worden met een vast percentage voor werkgeverslasten over de te onderhouden directe loonkosten, in combinatie met een percentage van 15% overhead. Voor de inbreng van onbetaalde eigen arbeid en inzet van vrijwilligers zijn door het LEI – onafhankelijke deskundigen - vaste uurtarieven vastgesteld (zie de hierboven vermelde bijlage bij notificatie POP3 2015-1).

19

Overgangs- regelingen

19.1 Beschrijving van de overgangsbepalingen per maatregel

Dit hoofdstuk bevat concrete informatie over de verplichtingen uit de voorgaande programmaperiode (POP2) die doorlopen in de nieuwe programmeringsperiode 2014–2020. In onderstaande paragraaf wordt globaal het overzicht van overgangsmatregelen weergegeven.

Conform artikel 3, tweede lid van Verordening (EU) nr. 1310/2013 zullen de verplichtingen uit de voorgaande programmaperiode voldoen aan de volgende voorwaarden:

1. Het ELFPO-bijdrage-percentages in het kader van Verordening (EU) nr. 1305/2013 als vastgesteld in bijlage 1 bij deze verordening is van toepassing en
2. Deze acties zullen duidelijk worden geïdentificeerd door middel van de beheers- en controlesystemen.

Maatregel 125 Ruilverkaveling

Dit betreft doorlopende verplichtingen van kavelruilprojecten onder maatregel 125 van het POP2. Dit zijn langlopende complexe projecten waarin gebiedspartners tot overeenstemming komen tot het ruilen van de verschillende gronden in een gebied. Door de landelijke aanpassing van de kaders voor de Ecologische hoofdstructuur en de onzekerheid over de prijzen voor de grondmarkt wordt voorzien dat een aantal projecten niet tijdig kan worden afgerond en gedeclareerd.

De einddata van deze projecten lopen naar verwachting tot en met 2018. De laatste declaratie van de EU middelen zal naar verwachting in het eerste kwartaal van 2019 plaatsvinden.

Daarnaast is er in het kader van deze POP2 maatregel sprake van lopende bezwaar- en beroepsprocedures. Mochten deze procedures leiden tot het ontstaan van een POP2 betalingsverplichting, dan kunnen ook die kosten uit POP3 gefinancierd worden.

Maatregel 216 Verdrogingsbestrijding/Maatregel 216HC Waterkwaliteit

Onder deze maatregelen vallen projecten gericht op verdrogingsbestrijding, waterbeheer en waterkwaliteit. Het betreffen gebiedsgerichte projecten waar met veel partners overeenstemming moet worden bereikt over de herverdeling van gronden. Door de landelijke aanpassing van de kaders voor de Ecologische hoofdstructuur en de onzekerheid over de prijzen voor de grondmarkt wordt voorzien dat een aantal projecten niet tijdig kan worden afgerond en gedeclareerd.

De einddata van deze projecten lopen naar verwachting tot en met 2018. De laatste declaratie van de EU middelen zal naar verwachting in het eerste kwartaal van 2019 plaatsvinden.

Daarnaast is er in het kader van deze POP2 maatregel sprake van lopende bezwaar- en beroepsprocedures. Mochten deze procedures leiden tot het ontstaan van een POP2 betalingsverplichting, dan kunnen ook die kosten uit POP3 gefinancierd worden.

Maatregel 214 Agrarisch natuurbeheer

Dit betreft contracten die zijn afgesloten onder het POP2 tot en met 2013. Vanaf 2014 worden contracten afgesloten onder het POP3. De beheerscontracten uit het POP2 lopen in principe door tot en met 2019. Nederland zal deze contracten echter per 1 januari 2016 laten opgaan in de collectieven. Vanaf dat moment vallen de contracten niet meer onder de overgangsmatregelen.

In de beheerscontracten vanaf het beheerjaar 2012 is een revisie clausule opgenomen conform artikel 46 van Verordening (EU) nr. 1974/2006. Dit zal per 1-1-2015 leiden tot

aanpassing van deze contracten Voor contracten die voor het beheerjaar 2012 zijn afgesloten en doorlopen na 1 januari 2015 kan geen beroep worden gedaan op deze clausule.

De einddatum van deze verbintenissen lopen naar verwachting tot en met 2018. De laatste declaratie wordt in 2019 verwacht.

19.2 Indicatieve overdrachtstabel

Maatregelen	Geplande totale bijdrage van de Unie 2014-2020 (EUR)
M01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties (art. 14)	0,00
M03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (art. 16)	0,00
M04: Investerings in materiële activa (art. 17)	45.000.000,00
M10: Agromilieu (art. 28)	122.500.000,00
M16: Samenwerking (art. 35)	0,00
M17: Risicobeheer (artikel 36)	0,00
M19: Steun voor plaatselijke ontwikkeling in het kader van Leader — vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (art. 35, Verordening (EU) nr. 1303/2013)	0,00
M20: Technische bijstand lidstaten (art. 51-54)	0,00
Total	167.500.000,00

20

Thematische subprogramma's

Naam thematische subprogramma's

21

Documenten

Documenttitel	Documenttype	Datum van het document	Lokale verwijzing	Verwijzing van de Commissie	Controlewaarde	Bestanden	Verzenddatum	Verzonden door
ex ante evaluatie	3 Ex-ante-evaluatieverslag - bijlage	28-08-2015		Ares(2017)101489	2324060971	ex ante evaluatie rapport	09-01-2017	nnapanne
SEA POP3	3 Ex-ante-evaluatieverslag - bijlage	28-08-2015		Ares(2017)101489	948937123	SEA POP3	09-01-2017	nnapanne
Bijlagen behorende bij artikel 28	8.2 M10: Agromilieu (art. 28) - bijlage	28-08-2015		Ares(2017)101489	1513031146	Randvoorwaarden extra randvoorwaarden baseline onderbouwing vergoedingen toegevoegde tabel vraag 106 werkinstructie SNL Tekst bij paragraaf 8 2 3 2 Tabellen per leefgebied	09-01-2017	nnapanne
Onderbouwing vergoeding eigen arbeid	8.1 Omschrijving van de maatregel - algemene voorwaarden - bijlage	24-11-2015		Ares(2017)101489	2071160567	Onderbouwing vergoeding eigen arbeid	09-01-2017	nnapanne
Onderbouwing opslag werkgeverslasten	8.1 Omschrijving van de maatregel - algemene voorwaarden - bijlage	24-11-2015		Ares(2017)101489	1271183135	Onderbouwing opslag werkgeverslasten	09-01-2017	nnapanne
Verslag POP3 conferentie	16 Acties ondernomen om partners te betrekken - bijlage	28-08-2015		Ares(2017)101489	1716194656	Verslag POP3 conferentie	09-01-2017	nnapanne

